YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ İÇERİSİNDE SELİMİYE KIŞLASI ve YERLEŞİM ALANI

(CİLT- I.)

139772

I. cilt

Y. Mimar M. Gözde RAMAZANOĞLU

FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programında Hazırlanan

DOKTORA TEZİ

139772 cilt 1

Tez Savunma Tarihi : 21 Mart 2003
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nuran Kara Pilehvarian (YTÜ)
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Uğur Tanyeli (YTÜ)
Prof. Dr. Semra Germaner (MSÜ)
Doç. Dr. Nur Urfalıoğlu (YTÜ)
Doç. Dr. İlknur Kolay Aktuğ (İTÜ)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL, 2003

İÇİNDEKİLER
(CİLT- I.)

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ.....viii

ÖNSÖZ.....x

ÖZET.....xi

ABSTRACT.....xii

1. GİRİŞ 1

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA 18. YÜZYIL ORTAMI.....6

2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Ortamı 6
2.2 Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal Ortam 9
2.3 Osmanlı İmparatorluğu'nun Mimarî Ortamı 13

3. YENİLEŞME HAREKETLERİ VE YENİ DÜZENİN DOĞURDUĞU DEĞİŞİKLİKLER 19

3.1 Osmanlı Devletinin 18. Yüzyıldan Önceki Askerî Düzeni.....19
3.2 "Bozulma" Söyleminin Arka Planı.....21
3.3 18. Yüzyılda Gerçekleştirilen Yenilikler ve 19. Yüzyıla Yansımaları.....24

4 18.-19. YÜZYILDA KIŞLALAR VE KIŞLA YAPILARINDAKİ DEĞİŞİMLER 30

4.1. Selimiye Öncesinde Osmanlı Kışla Mimarisi 30
4.1.1 Yeniçeri Kışlaları (Yeniçeri Odaları) 30
4.1.2 Diğer Kapıkulu Ocakları'nın Kışlaları 36
4.1.2.1 Cebeci Kışlası 36
4.1.2.2 Topçu Kışlası 36
4.1.2.3 Top Arabacıları Kışlası 37
4.1.2.4 Humbaracı Ocağı Kışlası 37
4.2 III. Selim'in Yaptırdığı Kışlaların Öncüsü: Kalyoncular Kışlası 37
4.3 III. Selim Döneminde Kışla Yapım ve Onarım Etkinlikleri 39
4.3.1 Yenilenen/Düzenlenen Mevcut Kışlalar 40
4.1.1.1 Cebeci Kışlasının Yenilenmesi 40
4.1.1.2 Topçu Kışlaları'nın Yenilenmesi 41
4.3.2 III. Selim Tarafından Yapılan Kışlalar: Nizam-ı Cedid Kışlaları 42
4.3.2.1 İstanbul'daki Nizam-ı Cedid Kışlaları 42
4.3.2.1.1 Levent Çiftliği Kışlası 42
4.3.2.1.2 Humbaracı ve Lağımcı Ocağı Kışlası 45
4.3.2.1.3 Beyoğlu Kışlası 47
4.3.2.1.4 Üsküdar-Toptaşı Süvari Kışlası.....47
4.3.2.2 Anadolu'daki Nizam-ı Cedid Kışlaları 48

5 SELİMİYE YERLEŞİM ALANININ 19. YÜZYIL ÖNCESİNDEKİ DURUMU VE TARİHSEL SÜRECİ 52

5.1 Üsküdar/ Kavak Sarayı'nın Tarihsel Süreci 52
5.2 Kavak Sarayı'nın Üsküdar (Selimiye) Kışlası ile Bağlantısı 56

6 SELİMİYE KIŞLASI 58

6.1 Selimiye Kışlası'nın Tarihçesi 58
6.1.1 III. Selim Dönemi 58
6.1.2 1807-1808 Dönemi 68
6.1.3 1808 İsyanı ve Kışlanın Yakılması 71
6.1.4 II. Mahmut'un Kışlayı Yeniden Yaptırması ve Sonrası (1826 Sonrası) 72
6.2 III. Selim'in Yaptırdığı Kışla ve Bağlı Birimleri (1801-1808) 102
6.2.1 Kışlanın Konumu 104
6.2.2 Malzeme ve Yapım Sistemi 105
6.2.3 Plan ve Cephe Özellikleri 107
6.2.3.1 Kışlanın Kapıları 109
6.2.3.2 Odalar ve Koğuşlar 110
6.2.3.3 Zabit Daireleri 111
6.2.3.4 Cami 111
6.2.3.5 Memşalar (Tuvaletler) 112
6.2.3.6 Abdesthaneler 112
6.2.3.7 Mahpushane 112
6.2.3.8 Su Tesisatı ve Kışla İçindeki Su yapıları 112
6.2.4 Kışlaya Bağlı Birimlerin İnşaî ve Mimarî Özellikleri 113
6.2.4.1 Talim Meydanı 113
6.2.4.2 Mutfaklar 113
6.2.4.3 Kasr-ı Hümâyûn 115
6.2.4.4 Hastaneler 118
6.2.4.4.1 Kavak İskelesi (Doğu) tarafındaki Hastane 118
6.2.4.4.2 Harem İskelesi (Batı) Tarafındaki Hastane 119
6.2.4.5 Tulumbacı Kışlası 120
6.2.4.6 Eslihahane (Silahhane) 120
6.2.4.7 Ahırlar 121
6.2.4.7.1 İsimsiz Ahır 122
6.2.4.7.2 Büyük Ahır 122
6.2.4.8. Su Hazneleri 122
6.2.4.9 Hatabhane 123
6.2.4.10 Kavak Sarayı Yapılarından Dönüştürülerek Kışla Kapsamına Alınan Askerî Yapılar 123
6.2.4.10.1 Tazıcılar Ocağı (Kışlası): Cebehane 123
6.2.4.10.2 (Üsküdar) Bostancı Ocağı (Kışlası): Hastalar Mahalli 124
6.2.4.10.3 Zağarcılar Ocağı (Kışlası) 124
6.3 II. Mahmut'un Yaptırdığı Kışla ve Bağlı Birimleri (1829 Sonrası) 125
6.3.1 Malzeme ve Yapım Sistemi 126
6.3.2 Bezeme Özellikleri 127
6.3.3 Kışlanın Yapısal Değişikliklere Neden Olan Onarımları 128
6.3.4 Plan ve Cephe Özellikleri 129
6.3.4.1 Kışlanın Kapıları 135

6.3.4.1.1 Kuzey Kapısı 136
6.3.4.1.2 Doğu ve Batı Kapıları 138
6.3.4.1.3 Güney Kapısı 140
6.3.4.2 Koridorlar 141
6.3.4.3 Merdivenler 142
6.3.4.4 Odalar 143
6.3.4.5 Subay Odaları 144
6.3.4.6 Koğuşlar 144
6.3.4.7 Mutfaklar 146
6.3.4.8 Çamaşırhane 147
6.3.4.9 Tuvaletler 147
6.3.4.10 Farklı İşlevli Mekanlar 149
6.3.4.11 Geçici Hastane 150
6.3.4.12 Kuleler 150
6.3.5 Su Tesisatı ve Kışla İçindeki Su Yapıları 153
6.3.6 İç Avlu 155
6.3.6.1 İç Avludaki Su Yapıları 156
6.3.6.2 Dikimhane 157
6.3.6.3 Isı Merkezi ve Mutfak 157
6.3.7 Talim Meydanı 158
6.3.8 Top Sundurmaları ve Karakollar 158
6.3.9 Ahırlar 159
6.3.9.1 Kışlanın Doğusundaki (Kavak İskelesi Tarafı) Ahırlar 160
6.3.9.2 Tazılar Ahırı 160
6.3.9.3 Kışlanın Batısındaki (Harem İskelesi Tarafı) Eski Ahır 162
6.3.9.4 Kışlanın Batısındaki (Harem İskelesi Tarafı) Yeni Ahır 163
6.3.9.5 Harem İskelesi Tarafındaki Ahırların Günümüzdeki Durumu 164
6.3.10 Şehriyehane 164
6.3.11 Değirmen ve Bakkal Dükkanı 165
6.3.12 Postane 166
6.3.13 Demirhane ve Tüfekhane 166
6.3.14 Cebehane 167
6.3.15 Kömürlük 167
6.3.16 Kömür Nazırı Dairesi 168
6.3.17 Bando Bölüğü Dersanesi 168
6.3.18 Selimiye Hastanesi 169
6.3.19 II. Abdülhamit Kışlası 170
6.3.20 İsimsiz Bina 171
6.3.21 Nalbanthane: Su Kuyusu 171
6.3.22 Kışlanın Dışındaki Su Yapıları 172
6.3.22.1 Eski Su Haznesi 172
6.3.22.2 Kebir Çeşme: Beylik Çeşme 172
6.3.22.3 Tazılar Ahırı Çeşmesi 174
6.3.23 Kavak İskelesi'ndeki Fırın 174

7. SELİMİYE YERLEŞİM ALANI 176

7.1 Selimiye Külliyesinin Bileşeni Olarak Selimiye Yerleşim Alanı 176
7.1.1 III. Selim Döneminde Selimiye (1800-1807) 176
7.1.2 1807 Sonrasında Selimiye 186
7.1.3 1808 Sonrasında Selimiye 186

7.1.4 1824 Sonrasında Selimiye 187
7.2 Selimiye Yerleşim Alanında Bulunan Mimari Birimler 190
7.2.1 Dinsel Yapılar 190
7.2.1.1 Selimiye Camisi 190
7.2.1.1.1 Mektep 195
7.2.1.1.2 Muvakkithane 196
7.2.1.1.3 Su depoları 197
7.2.1.1.4 Şadırvan 198
7.2.1.1.5 Sebil 198
7.2.1.2 Selimiye Nakşibendî Tekkesi 198
7.2.1.3 Tahir Efendi Camisi 201
7.2.1.4 Günümüze Ulaşmayan İbadet Yapıları 203
7.2.1.4.1 Kavak İskelesi Mesciti 203
7.2.1.4.2 Harem İskelesi Mesciti 204
7.2.1.4.3 Kavak Sarayı Mesciti 204
7.2.1.4.4 Tazıcılar Ocağı Mesciti 204
7.2.1.5 Namazgahlar 205
7.2.1.5.1 Selimiye Namazgahı 205
7.2.1.5.2 Harem İskelesi Caddesi'ndeki Namazgah 205
7.2.2 Çarşılar- Dükkanlar 206
7.2.2.1 Selimiye Camisinin Yanındaki Beş Dükkan 208
7.2.2.2 Tabip Dükkanı 208
7.2.2.3 Kahvehaneler 209
7.2.2.4 Kerestehane 210
7.2.2.5 Enfiyeci dükkanı 210
7.2.2.6 Mumhane 210
7.2.2.7 Küphaneler 210
7.2.2.8 Çarıkçı Dükkanı 210
7.2.2.9 Aşçı Odası 211
7.2.2.10 Dökmeci Dükkanı 211
7.2.2.11 Hasan Bey'in Bakkal Dükkanı 211
7.2.2.12 Hasan Bey'in Diğer Dükkanı. 211
7.2.2.13 Kantarcı Hüseyin Ağa'nın Dükkanı 212
7.2.2.14 Kunduracı Dükkanı 212
7.2.2.15 Hakkında Bilgiye Ulaşılamayan Selimiye Vakfı Dükkanları 212
7.2.2.16 Selimiye Hamamı Yakınındaki Hanlar 213
7.2.2.17 Selimiye Hamamı Yakınındaki Geç Tarihli Dükkanlar 213
7.2.3 Tekstil Sektörü ve İşyerleri 214
7.2.3.1 Sandalcı Hanları 214
7.2.3.2 Pınar Esnafı Hanı 218
7.2.3.3 İpekçiler Hanı 218
7.2.3.4 Boyacı Kârhaneleri 218
7.2.3.5 İstanbul Şalcısı Kârhanesi 219
7.2.3.6 Harîr Odası 219
7.2.3.7 Tarakçı Odası 220
7.2.3.8 Temizleyici Odası 220
7.2.4 Selimiye Fırını 220
7.2.5 Selimiye Değirmeni 221
7.2.6 Selimiye Matbaası: "Darü't-tıba'â" 223
7.2.7 Selimiye Su Tesisleri 225
7.2.7.1 Suyolları 225

7.2.7.1.1 II. Selim Suyolu 225
7.2.7.1.2 Mihrişah Suyolu 229
7.2.7.2 Bölgenin Yerel Su Kaynakları 230
7.2.7.3 Su Depoları, Hazneler 230
7.2.7.4 Çeşmeler 231
7.2.7.4.1 III. Selim Çeşmesi 232
7.2.7.4.2 Kitabesiz Çeşme 233
7.2.7.4.3 Daya (Dâye) Hatun Çeşmesi 234
7.2.7.4.4 Mehmet Tahir Efendi Çeşmesi 234
7.2.7.4.5 Mektep Sokağı'ndaki Çeşme 235
7.2.7.4.6 Harem İskelesi Çeşmesi 235
7.2.7.4.7 Musahip Ali Ağa Çeşmesi 236
7.2.7.4.8 Hasip Paşa Çeşmesi: Zeki Bey Çeşmesi 237
7.2.7.4.9 Mülazım-ı Evvel Hakkı Bey Çeşmeleri 238
7.2.7.4.10 Günümüze Ulaşmayan Çeşmeler 238
7.2.7.5 Selimiye Hamamı 239
7.2.8 İskeleler 241
7.2.8.1 Harem İskelesi 241
7.2.8.2 Selimiye İskelesi 243
7.2.8.3 Kavak İskelesi 244
7.2.9 Konutlar 244
7.2.10 Bekar Odaları 248
7.2.11 Karakollar 248
7.2.11.1 Harem İskelesi Karakolu 249
7.2.11.2 Kavak İskelesi Karakolu 250

8. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 251

KAYNAKLAR 263

EKLER LİSTESİ 288

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ 280

GRAVÜRLER LİSTESİ 291

HAVA FOTOĞRAFLARI LİSTESİ 292

HARİTALAR LİSTESİ 293

PLAN VE PROJELER LİSTESİ 294

ÖZGEÇMİŞ 295

KISALTMA LİSTESİ

Hicrî takvime göre aylar
1. Ay.....M..... Muharrem
2. Ay.....S..... Safer
3. Ay.....Ra..... Rebiülevvel
4. Ay.....R..... Rebiülahir
5. Ay.....Ca..... Cemaziyelevvel
6. Ay.....C..... Cemaiyelâhir
7. Ay.....B..... Receb
8. Ay.....Ş..... Şaban
9. Ay.....N..... Ramazan
10. Ay.....L..... Şevval
11. Ay.....Za..... Zilkade
12. Ay.....Z..... Zilhicce

A.AMD.	Sadaret Âmedî Kalemi Belgeleri
ABD.	Anabilim Dalı
A.DVN.	Dîvân (Beylikçi) Kalemi Belgeleri
A.MKT.MHM.	Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası) Belgeleri
A.MKT.MVL.	Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler
A.MKT.NZD.	Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler
A.MKT.UM.	Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler
Arş. Gör.	Araştırma Görevlisi
BCA.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CA.	Cevdet Tasnifi, Askerî Konulu Belgeler
C.Bld.	Cevdet Tasnifi, Belediye Konulu Belgeler
CE.	Cevdet Tasnifi, Evkaf Konulu Belgeler
CM.	Cevdet Tasnifi, Maarif Konulu Belgeler
cm.	Santimetre
CS.	Cevdet Tasnifi, Saray Konulu Belgeler
C.Sıh.	Cevdet Tasnifi, Sıhhiye Konulu Belgeler
CZ.	Cevdet Tasnifi, Zabtiye Konulu Belgeler
D.ASM	Asakir-i Mansure Kalemi Defterleri
D.BŞM.BNE.	Bab-ı Defterî, Baş Muhasebe Kalemi, Bina Emini
D.BŞM.İCH.	Bab-ı Defterî, Baş Muhasebe Kalemi, İrad-ı Cedid Hazinesi
DH.EUM.AYŞ.	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Asayiş Kalemi Belgeleri
DH.EUM.MH.	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, *** Belgeleri
DH.EUM.THR.	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Tahrirat Kalemi Belgeleri
DH.İD.	Muhaberat-ı Umumiye İdaresi, İdarî Kısım Belgeleri
DH.MB.HPS.	Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Belgeleri
DH. MUİ.	Muhaberat-ı Umumiye Dairesi Belgeleri
DH.UMVM.	Dahiliye Nezareti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri
D.HMH.-SSLM.	Haremeyn Muhasebesi Kalemi, Sultan Selim Evkafı
Ed.	Editör
Eİ.	İrade-Evkaf
H.	Hicrî
HH.	Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi Belgeleri
HR. MKT.	Hariciye Nezareti, Mektubî Kalemi Belgeleri
İ. MV.	Meclis-i Vâlâ İradeleri

İD.	İrade Dahiliye
İTÜ.	İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜ.	İstanbul Üniversitesi
m.	Metre
MAD.	Maliyeden Müdevver Defterler
Mim. Fak.	Mimarlık Fakültesi
Mim. Tar.	Mimarlık Tarihi
ML.	Maliye Kısmı Müteferrik Defterleri
ML.MSF.	Masârifât Muhasebeciliği Defterleri
mt.	Metretul
MÜ.	Marmara Üniversitesi
MV.	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
PPK.	Plan Proje Kataloğu
s.	Sayfa
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
v.	Varak
VGMA.	Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
YA.HUS.	Yıldız Tasnifi, Sadaret Hususî Maruzat Evrakı
Y.Mtv.	Yıldız Tasnifi, Mütenevvî Maruzat Evrakı
Y.PRK.ASK.	Yıldız Perakende Evrakı, Sadaret ve Devaîr Maruzatı, Askerî Maruzat
Y.PRK.AZJ	Yıldız Perakende Evrakı, Arzuhal ve Jurnaller
Y.PRK.BŞK.	Yıldız Perakende Evrakı, Mâbeyn Başkitâbeti
Y.PRK.EE.	Yıldız Esas Evrakı Belgeleri
Y.PRK.TKM	Yıldız Perakende Evrakı, Tahrîrat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği
Y.PRK.ZB.	Yıldız Perakende Evrakı, Zaptiye Nezareti Maruzatı
YA.Res.	Sadaret Resmî Maruzat Evrakı
YTÜ.	Yıldız Teknik Üniversitesi
ZB.	Zabtiye Nezareti Belgeleri

ÖNSÖZ

Hazırlamış olduğum "Osmanlı Yenileşme Hareketleri İçinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı" başlıklı doktora tezi, gerçekten yoğun ve yorucu bir çalışma süreci sonucu ortaya çıkmıştır. Tez konusunun ilgi çekiciliğine karşılık, görünen ve bilinen taraflarından başka "görünmeyen" ve "bilinemeyen" bir çok yanı bulunmaktaydı. Bütün bunların yanı sıra, çalışmanın ilerleyen aşamalarında, konunun ideolojik ilişkileri ve çok katmanlı anlamsal boyutu ortaya çıkmaya başladı. Bunların açıklığa kavuşturulması için girişilen arşiv belgelerinin taranması, ulaşılan belgelerin çözümlenmesi ve konunun anlamlı görünen bütün yönleriyle irdelenmesi, mimarî oluşumun biri yapısal, diğeri anlamsal açıdan olmak üzere iki farklı okuma ile değerlendirilmesini gerektirdi. Bu zorlu çalışmada beni cesaretlendiren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Nuran Kara Pilehvarian'a ve Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Uğur Tanyeli'ye teşekkürlerimi sunmak isterim. Onların desteği ve yönlendirici bakışları olmasaydı, bu çalışmanın tamamlanması mümkün olmazdı. Tez izleme toplantılarındaki değerli saptamaları için Prof. Dr. Semra Germaner'e ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Nur Urfalıoğlu'na, kışla binası içindeki çeşmelerin fotoğraflarının değerlendirilmesindeki yardımı; Araştırma Görevlisi Y. Mimar Alev Erkmen'e, tezin İngilizce ve Fransızca çevirilerindeki yardımları ile kendi tez araştırması sırasında bulduğu belgeleri tez kapsamında değerlendirilmek üzere vermesi; Y. Mimar Yekta Özgüven'e ve Mimar Tayfun Gürkaş'a çalışmanın yoğunlaştığı günlerdeki iyi niyetli destekleri nedeniyle müteşekkirim.

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilimdalı arşivindeki hava fotoğraflarından yaralanmamı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli'ye; İÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü arşivinden yararlanmam için her türlü yardımı gösteren Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu'na; özel arşivindeki yayınlanmamış çeşme çizimlerini kullanma izni veren Uzman Sanat Tarihçisi İsmail Orman'a; yoğun işlerinin arasında arşivlerinden faydalanmama izin veren Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi görevlilerine; gerekli bütün belgelere kolaylıkla ulaşmamı sağlayan Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi görevlilerine; bir buçuk yıl süren arşiv taraması süresince güler yüzleri ve yardımları ile araştırma aşamasını kolaylaştıran Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin bütün çalışanlarına teşekkür borçluyum.

Selimiye Kışlası'nda çalışmama izin veren Genelkurmay Başkanlığı'na ve kışladaki araştırmalarıma izin veren I. Ordu Komutanı Orgeneral Çetin Doğan'a; gerekli izinlerin hızla çıkması için yol gösteren Kıdemli Albay Süleyman Gökkaya'ya, gizlilik derecesi yüksek birkaç mekan dışında kışlanın bodrumundan çatı arasına kadar bütün mekanlarını incelememe olanak sağlayan, uzun inceleme süresi boyunca nazik ilgisini ve sonsuz sabrını esirgemeyen Selimiye Kışlası Muhafız Bölüğü Komutanı Yüzbaşı (şimdi Binbaşı) Bülent Gücün'e, Selimiye Kışlası'nın planlarına ve özel arşivindeki fotoğraflarına ulaşmamı sağlayan İstihkam Albay Hakan Sağlık'a, Selimiye Kışlası Kütüphanesi sorumlusu Binbaşı Ahmet İçten'e; kışla ve bağlı binaları üzerindeki bütün çalışmayı, bilimsel çalışmayı destekleyen tavrına ve özel izinlerine borçlu olduğumu bildiğim I. Ordu Komutanlığı Özel Kalem Müdürü Kıdemli Albay Necdet Belen'in şahsında yardımı dokunan I. Ordu mensuplarına şükranlarımı sunarım. Kuşkusuz bu çalışma, gösterdikleri büyük desteğe çok şey borçludur.

İsimlerini sayamadığım fakat büyük desteklerini gördüğüm herkese, ayrıca sağladıkları olanaklar nedeniyle, aileme duyduğum minneti kaydetmek isterim.

ÖZET

Kavramsal açıdan eş zamanlı olarak yapılan Selimiye Kışlası ve yerleşim alanı, gerçekte bir yapılar topluluğu, bir külliyedir. Bu çalışma, külliyeyi oluşturan birimleri mimarlık tarihi açısından ele alırken, birimlerin oluşturduğu bütünü kurgulamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, mimarî ürünü ortaya koyan tarihsel arkaplanı vurgulayarak oluşumun anlamsal boyutuna açıklama getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, dönemin özgün kaynakları (dönemin görgü tanıklarının ve tarihçilerinin yazdıkları; arşivlerde bulunan resmî yazışmalar, inşaat ve maliye kayıtları, raporlar, vakfiyeler gibi arşiv belgeleri) ışığında, Selimiye'nin, anlamlı görünen bütün boyutlarının irdelenmesine özen gösterilmiştir.

Yapılar topluluğu, işlevsel açıdan Selimiye Kışlası ve Selimiye yerleşim alanı olmak üzere iki büyük alt başlık halinde ele alınmıştır. Kışla ile bağlı birimleri ise mimarî açıdan, III. Selim'in yaptırdığı (1808'de yakılan) ilk kışla ve II. Mahmut'un yaptırdığı (günümüzde de varlığını sürdüren) ikinci kışla başlıkları altında incelenmiştir. Sentez yapılması sırasında, ulaşılabilen bütün belgeler ve bilgiler, biri yapısal ve diğeri anlamsal açılarından olmak üzere iki farklı okumayla değerlendirilmiştir. Dönem belgelerinin elverdiği ölçüde, Selimiye yerleşim alanını oluşturan birimlerin mimarîlerine ve yerleşim alanının bütününe ilişkin tespitler yapılmıştır. Gerek III. Selim'in, gerekse II. Mahmut'un yaptırdığı kışla binalarına ilişkin oldukça detaylı yapısal çözümlemelere ulaşılmış ve her iki kışlanın da erken dönemlerindeki mimarî yapıları ortaya çıkarılmıştır. Araştırmanın özgün belgelere dayanması, konunun bu güne dek yanlış bilinen ya da hiç bilinmeyen yönlerinin de aydınlatılmasını sağlamıştır.

Konunun anlamsal açıdan değerlendirilmesi, bu büyük yapılar topluluğunun, bir bütün halinde, inşa aşamasından başlayarak Osmanlı yenileşme hareketinin mimarîye yansımasını simgelediğini ortaya koymuştur. Selimiye'nin geleneksel düzenden modern sisteme geçişin başlangıcını oluşturduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selimiye, Selimiye yerleşim alanı, Osmanlı yenileşmesi, kışla, askerî

ABSTRACT

The Selimiye Military Barracks and the Selimiye settlement district in İstanbul were constructed as components of a simultaneous imperial building campaign, and form a complex of buildings that stand to this present day. This study presents a reading of the complex, as regards its architectural history; in an attempt to draw together its individual components in a unified whole. Drawing its material from Ottoman documents recording the details of its original construction (i.e. 19th century historic texts; vakfiyes and archival records) the study aims to cast light on all historically significant issues related to the complex.

The Selimiye building complex has been examined under two inter-related headings: The barracks and the settlement district. The history of the barracks and its ancillary buildings is reconstructed in two successive peroids, beginning with the initial barracks building constructed during the reign of Sultan Selim III (which was burned down in 1808) and the latter building constructed during the reign of Sultan Mahmut II (the present-day barracks). The conclusion of the study presents evaluations on both the constructional history of the complex and its iconological meaning. The architectural characteristics of the individual buildings in the settlement district and the features of the complex as a whole have been presented in light of archival evidence. On the other hand, the historical material at reach has enabled a detailed architectural account of the original qualities of both barracks buildings. The fact that the study rests on original documents and archive records has given ground to introduce new historical data on the subject and also to modify the body of existing knowledge.

The discussion pertaining to the meaning of the complex concludes that the construction of this imperial complex may be conceived as a reflection of the Ottoman modernisation project. The Selimiye complex may be addressed to mark the beginning of the transition from a traditional system to a modern one.

Keywords: Selimiye; Selimiye settlement district; Ottoman modernisation; barracks; military.

1. GİRİŞ

Kışlası ve mahallesiyle birlikte, modern bir "külliye" olarak kurulan Selimiye'nin oluşmasının, toplumsal yapıdaki ya da şehircilik, mimarlık alanlarındaki gelişmelerin doğal sonucu olduğunu ileri sürmek olanaklı değildir. Selimiye'yi var eden ana etmenlerin 18. yüzyılda başlayan askerî ve siyasal değişimle bağlantılı olduğu görülmektedir. Tekil bir örnek olarak Selimiye'nin varlığı, Osmanlı dünyasında, modernleşme bağlamındaki zihniyet değişmesinin önemli aşamalarından birini belirlemektedir.

Kışlanın, gerek askerî nitelikleri, gerekse konumu, gerekse iri kütlesi ve İstanbul'un büyük kışlalarının öncülü olması gibi mimarî nitelikleri nedeniyle her zaman dikkati çeken bir yapı olması, şehir monografilerinden kent rehberi kitapçıklarına, mimarlıktan askerî tarihi konu alan kaynaklara, biyografilerden seyahatnamelere kadar pek çok eserin, kışlaya değinmesini sağlamıştır. Aynı şekilde şehircilik açısından özgül konumu ile yerleşim alanı da bir çok eserde kendine yer edinmiştir. Ancak kaynaklarda yer alan bilgilerin, çoğunlukla mevcudu tanımlayan ve ağırlıklı olarak birbirini tekrarlayan derlemeler biçiminde geliştiği görülmektedir. Selimiye yerleşim alanındaki (kışla, çeşme, cami, tekke gibi) mimarî birimlerin bir kısmı, monografik çalışmalar halinde ele alınmıştır. Doğrudan Selimiye Kışlası'nı[*] veya yerleşim alanının bütününü[**] konu alan yazılı kaynaklar çok daha kısıtlıdır.

Bu çalışma, konum, anlam ve ideolojik açıdan birliktelik gösteren "Selimiye" yapılar topluluğunun (başka deyişle "Selimiye Külliyesi"nin) bütününü konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, "külliyeyi" oluşturan birimlerin mimarî yapılarını aydınlatarak birimlerin oluşturduğu bütüncül "görüntüyü" ve arkaplandaki ideolojiyi vurgulamaktır. Aynı zamanda, Selimiye Kışlası ve yerleşim alanının kuruluş aşaması, gelişme süreci, mimarî oluşum üzerindeki siyasal gücün/ güçlerin etkilerinin mimarî oluşuma yansımaları bağlamında, "Selimiye"nin Osmanlı yenileşme hareketleri içerisindeki konumunun açıklığa kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu nedenle, "Selimiye" "kimliğinin" anlamlı görünen

---

[*] Bu konuda, belgelere dayalı ilk araştırmalar, Haluk Şehsuvaroğlu tarafından yapılmıştır. Afife Batur'un (1994) "Selimiye Kışlası" adlı çalışması ile İ. Hakkı Konyalı'nın (1997) "Üsküdar Tarihi", Mustafa Cezar'ın (2002) "Osmanlı Başkenti İstanbul" adlı kitaplarının ve Şimşek'in (1992), "Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da II. Mamut Dönemi İmar Faaliyetleri" adlı doktora tezinin kapsamındaki Selimiye Kışlası'na ilişkin bölümler, konudaki en detaylı araştırmalardır. Filiz Güneri'nin (1966) ağırlıklı olarak kışlanın 1960'lardaki durumunu betimleyen "İstanbul Selimiye Kışlası ve Selimiye Camii" başlıklı Sanat Tarihi Tezi çalışması, kışlanın detaylı tanımınını vermesinin yanında, fotoğraf ve planlarını da içermesi nedeniyle, kışlanın 1966 restorasyonu öncesindeki durumuna ilişkin bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Kışlaya ilişkin kısa fakat derli toplu bilgi, görsel materyal açısından da zengin olan Necla Arslan'ın (1992) "Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul" adlı çalışmasında yer almaktadır. Tuğlacı'nın (1981) yapıyı Balyan ailesine bağlamak temeli üzerine yaptığı çalışma, bir takım önemli hataları içermekle birlikte görsel malzeme açısından zengindir.

[**] Tülin Çoruhlu'ya ait (1994) Selimiye ve Üsküdar Bülteni'nde yer alan "Selimiye" (Kürkçü, tarihsiz) adlı çalışmalar, detaylı kabul edilebilecek durum tespitlerini içermektedir.

bütün boyutlarıyla ele alınmasına çalışılmıştır. Konuya, ağırlıklı olarak ideoloji-siyaset-mimarlık etkileşimi açısından bakılmıştır.

Mimarî unsurların, içinde yer aldıkları siyasal, ekonomik ve sosyokültürel ortamın uzantısı ve doğal sonucu olarak ortaya çıktıkları ve varlıklarını aynı şekilde sürdürdükleri bilinen bir gerçektir. Selimiye, iktidarı ve iktidar ideolojisini simgeleyen / somutlaştıran mimarî oluşumlardan biri olarak, çok karmaşık bir süreç izlemiş, kışla iki kez, "yeniden" yapılmıştır.

"Selimiye"nin varlığının başlangıcını, kışlanın temelinin atıldığı 1800 yılı olarak kabul etmek olanaklıdır. Ancak 1800'de yapılanları anlamlandırmak, 18. yüzyılın gerilimli siyasal ve toplumsal yapısını tanımak ve değişimin mimarî ürünlere yansımalarını izlemekle olanaklıdır. Bu nedenle çalışmaya Osmanlı dünyasının 18. yüzyıldaki siyasal, sosyal ve mimarî ortamının analizi ile başlanmıştır. Selimiye Kışlası'nın mimarî anlayıştaki değişmelerden kaynaklanan bir itkiyle yapılmadığının ortaya çıkması, değişimin gerçekleştiği alana, Osmanlı askerî yapısına ve askerî alandaki değişimlere yer verilmesini gerekli kılmıştır. Selimiye Kışlası'nın mimarî konumunu belirlemek amacıyla, kışla yapılarındaki değişim ele alınmıştır. Osmanlı ordusunun Bahriye teşkilatının kapsam dışında bırakılmasına karşın, Selimiye Kışlası'nın mimarî tip bakımından öncülü olması nedeniyle Kalyoncu Kışlası'na; ideolojik birlikteliği nedeniyle III. Selim'in yaptırdığı diğer Nizam-ı Cedid kışlalarına yer verilmiştir.

Selimiye'nin Kavak Sarayı'nın arazisine yapılması ve sarayın kapsadığı kimi mimarî unsurların 19. yüzyılda da varlığını sürdürdüğünün anlaşılması, sarayın mimarî yapısına değinilmesini gerektirmiştir. Kışlanın "yeniden" ve "yeniden" üretilmesinin niçinlerinin açıklığa kavuşturulması ve kimliğinin tanımlanabilmesi, mimarî unsuru/ unsurları ortaya koyan ortamın ve muhalefetin gerilimlerinin göz önünde tutularak, mimarîye yansıyan etkilerinin irdelenmesini gerektirmiştir. Kışlanın tarihsel sürecinin ve zaman içerisinde çeşitli simgesel değerler yüklenmesine yol açan olayların anlaşılır kılınması nedeniyle, kışlanın tarihçesine geniş bir yer ayrılmıştır. Simgesel nitelikleri de göz önünde tutularak yerleşim alanı kapsamındaki binaların ve kışlanın, belgelerin elverdiği ölçüde mimarî çözümlemeleri yapılmış, ilk yapıldıkları dönemdeki mimarî özellikleri aydınlatılmaya çalışılmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümünde, yapısal ve anlamsal çözümleme denemelerine ağırlık verilmiştir.

Çalışmanın kapsamı, "coğrafi" açıdan sınırlanmış, "Selimiye" yerleşim alanının fiziksel sınırları, çalışma alanının sınırı olarak kabul edilmiştir. "Tanımlanan" Selimiye yerleşim alanının komşu bölgeleri kapsam dışında bırakılmıştır.

Bu çalışma, coğrafi sınırları nedeniyle bir tür kent / bölge monografisi olarak görülebilirse de kentsel monografi değildir. Selimiye Kışlası, çalışma kapsamında ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Kışlanın çok katmanlı kimliğini uzun süre koruması, tarihsel, siyasal ve mimarî açılardan kırılmalarına karşın öznel bir süreklilik sergilemesine neden olmuştur. Kışla özelindeki belirleyici unsurlardan biri, yenileşme ve değişme hareketleri bağlamında siyasetin ve toplumsal gelişmeler bütününün, kışlanın mimarî yapısına ve hayatiyetine yönelik etkileridir.

Selimiye bütününün gerek kentsel planlama, gerekse kışla yapılarının gelişimi doğrultusundaki ardıllarının irdelenmesi, çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. III.Selim'in ve/veya II. Mahmut'un yaptırdığı diğer kışlaların mimarî yapılarının irdelenerek Selimiye Kışlası ile karşılaştırılması konu kapsamı dışındadır. Aynı şekilde, Osmanlı'nın modernleşme yöntemlerinin tartışılması da çalışma konusunun dışında bırakılmıştır.

Çalışma süresinde, dönemin özgün belgelerinden (inşaat defterleri, resmî yazışmalar, raporlar, atama emirleri, fermanlar, vakfiyeler, kararlar...) yararlanılmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle arşivler taranmış, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki belgelerden yararlanılmıştır. İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde Selimiye bölgesi hakkında hiçbir kayıt yoktur. Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı) arşivinde Selimiye Kışlası'na ilişkin belge ya da çizim bulunmaması nedeniyle çalışma olanağı bulunamamıştır. Dönem tarihçilerinin kayıtları, ruznameler, seyahatnameler, gravürler ve erken tarihli fotoğraflar da "dönem belgeleri" kapsamında değerlendirilmiştir. Bu sırada bir çok ikincil kaynaktan da yararlanılmıştır.

Genel Kurmay Başkanlığı'nın ve Selimiye Kışlası Komutanlığının izni ile kışla sorumlularının sabırlı tutumları sayesinde, Selimiye Kışlası binası ve bağlı birimlerinde uzun süreli çalışma, inceleme ve görüntü alma olanağına kavuşulmuştur. Yerleşim alanındaki tespitler 2001-2002 tarihleri arasında yapılmıştır. Selimiye Muhtarı Yılmaz Kürkçü ile yapılan görüşmeler, yerleşim alanının son 50 yıllık dönemine ilişkin bilgi edinilmesini sağlamıştır.

Kavak Sarayı'na ait çeşitli görsel malzemeye ulaşılmakla birlikte, Selimiye'nin erken dönemlerine ilişkin görsel malzeme son derece sınırlıdır. Kışlanın 1854-1856 Kırım Savaşı'nda İngiliz askerlerinin kullanımına tahsis edilmesinin uyandırdığı ilgi, bu tarihte görsel malzemenin göreli olarak bollaşmasını sağlamıştır. Bu döneme ait görsel materyalin bir kısmına, internet üzerinden yapılan taramalarla ulaşılmıştır.

III. Selim'in yaptırdığı ilk kışlanın ya da II. Mahmut döneminde yeniden yapılan kışlanın planlarına ulaşılamamıştır. Kışlaya ilişkin bulunabilen en erken tarihli plan krokisi, 1854-56 tarihli kısmî çizimdir. Kışlanın son büyük onarımı sırasında hazırlanan 1960 tarihli planına ulaşılmıştır. Kışlanın son durumunu gösteren 1999 tarihli planı Selimiye Kışlası'nda İstihkam Albay Hakan Sağlık tarafından verilmiştir. Ayrıca Yüzbaşı Bülent Gücün tarafından verilen cephe ve hava fotoğrafları ile Albay Hakan Sağlık tarafından verilen kışla fotoğrafları, çalışmayı kolaylaştıran unsurlar arasındadır.

Kışlanın ve yerleşim alanının son dönemlerdeki durumu, İTÜ. Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı arşivinde bulunan 1918 tarihli hava fotoğraflarından, 1913 tarihli Alman Sigorta haritalarından ve 1930 tarihli Pervititch haritalarından öğrenilebilmektedir. Selimiye çarşısını gösteren 1904 tarihli kısmî plandan daha erken tarihli plana ulaşılamamıştır. Erken tarihli İstanbul planlarında Selimiye bölgesine de yer verilmekle birlikte, yerleşim alanının işlenmemiş olması, büyük bir kayıp olarak görülmektedir.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde, döneme ilişkin belgelerin sınırlı olmasına karşın, bir kira kayıt defteri, erken dönemde yerleşim alanında yer alan mimarî birimlerin büyük kısmının isimlerini içermektedir. Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan III. Selim'in 1215 (1800) ve 1220 (1805) tarihli vakfiyeleri, yerleşim alanının yapılışı ve erken dönemine ilişkin bir çok soruyu aydınlatmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 315.000 dolayındaki belgenin katalog kaydı taranmış, konunun bütünüyle ilgili* oldukça fazla sayıda belgeye ulaşılmıştır. Arşiv belgelerinin kışla, yerleşim alanı ve yerleşim alanında yer alan mimarî birimlerle doğrudan ilgili olanları okunmuş, yan konulara değinen belgelerin bir çoğunun katalog özetlerinden yararlanılmıştır.

Özgün kaynaklar, özellikle inşaat defterleri, Selimiye Kışlası'nın mimarî yapısının ve zaman içerisinde geçirdiği yapısal değişikliklerin çözümlenmesini sağlamıştır. Kışlanın erken dönemlerine ilişkin bilgilerin bir kısmı, dönemin görgü tanıklarının yazılı ifadelerinden çıkartılmıştır. Görsel malzemenin sınırlı olması nedeniyle, günümüze ulaşmayan yapıların çözümlenmesi sırasında, kimi kez benzerleriyle karşılaştırılarak sonuca ulaşılmış, kimi kez varsayımsal yaklaşımlar ve çıkarımlar yapılması kaçınılmaz olmuştur. Kimi durumda, yapının erken dönemlerdeki durumunun anlaşılabilmesi, bugünden geriye gidilmesini gerektirmiştir.

"Selimiye"nin kapsamlılığı ve üzerinde yer alan birimlerin çeşitliliği nedeniyle, çalışma bölgesinin, kendi içinde iki asal bölgeye ayrılması yoluna gidilmiştir. 1. bölge, Selimiye

---

* Sözgelimi, kışlanın karşısındaki itfaiye koğuşundaki erlerin hastalığı konulu arşiv belgesi (BOA.Y. PRK.ASK.101/40), farklı bir okumayla "itfaiye koğuşunun" kışla dışında bir birim olduğunu göstermektedir.

Kışlası ve bağlı birimleriyle tanımlanmıştır. Selimiye yerleşim alanı, 2. bölge olarak ele alınmıştır. Selimiye Kışlası başlığı, mimarî açıdan III. Selim tarafından yaptırılan kışla ve II. Mahmut'un yaptırdığı yeni kışla binası olarak iki alt dönemi (evreyi) kapsamaktadır.

Selimiye yerleşim alanı ve kışlasının, yapıldığı güne kadar süregelen Osmanlı yapı üretim geleneğinin ve kentsel karakterinin dışında kaldığı görülmektedir. Özgül durumu nedeniyle, bugünün bakış açısıyla çelişkili gibi görünen bir çok soru ve sorunla karşılaşılmıştır. Mimarî oluşumun ancak kendi döneminin zihniyet yapısı içerisinde değerlendirilirse anlam kazanacağı ilkesinden yola çıkılmış, "Selimiye"nin kimlik sorunundan kaynaklanan soruların yanıtının çoğunlukla anlamsal düzlemde bulunabildiği görülmüştür. Dönem belgeleri, biri mimarî yapıların çözümlenmesine, diğeri yapıların anlamsal niteliklerine yönelik olmak üzere iki farklı "okuma" yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Kışlanın çok katmanlı kimlik sorununa yanıt aranırken, mimarîyi hiç ilgilendirmediği düşünülebilecek kimi olayların, binanın hayatiyetini etkilediği görülmüştür. Kışlanın tarihçesi irdelenirken, siyasal ve toplumsal olayların Selimiye'yi doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren kısımları, kronolojik sırayla ele alınmış, bu konulara dipnotlarla açıklık getirilmiştir.

Çalışma süresinde, kışlaya ilişkin genel yargılarda, belge eksikliğinden ya da belge yanıltmasından kaynaklanan hatalı yaklaşımlar görülmüştür. Bu tip yargıların, arşiv belgelerindeki bilgiler doğrultusunda düzeltilmesine çalışılmıştır. Ayrıca (Muzika-i Hümâyûn'un 1834'te kurulmasına karşın, Muzika-i Hümâyûn Ağası'nın 1832'de Selimiye Kışlası'nda ders vermesi gibi), bir takım tarih ve mekan uyuşmazlıklarına, belgelerin elverdiği oranda yer verilmiştir. Ancak, bu gibi konuların farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesi nedeniyle, uyuşmazlıkların nedenleri tartışılmamış, konular açık uçlu olarak bırakılmıştır.

Bu çalışma, özgün kaynaklara dayanan bir araştırmadır. Osmanlı dünyasındaki tekil oluşumu konu edinmesi nedeniyle, çalışmanın yaygınlaşma alanının çok sınırlı kalacağı bilinmektedir. Yine de bu çalışmanın, gerek Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) ve sonrasındaki askerî yapıların çözümlenmesine, gerekse Osmanlı yenileşme/ değişme/ modernleşme ve iktidar modelinin merkezîleşmesi sürecinin mimarî uzantılarının irdelenmesine, çok yönlü bir veri oluşturma yolunda katkı sağlayacağı umulmaktadır.

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN 18. YÜZYIL ORTAMI

2.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasî Ortamı

III. Selim ile başlayan yenileşme hareketlerinin nedenlerini, Osmanlı Devletinin ve toplumunun 18. yüzyıl boyunca yaşadığı çalkantılarda aramak gerekmektedir. 17. yüzyıl sonlarında, artık hiçbir şeyin "eskisi gibi" olmadığını "hissetmeye" başlayan Osmanlı, 18. yüzyıl boyunca güçler dengesinde söz hakkını yitirmemek ve siyasal-ekonomik güç dairesinin içinde kalmak için çözüm yolları aramaya başlamıştır.

Tanör, Osmanlı'nın geleneksel devlet sisteminin iyi işlemesinin, padişah-ulema-yeniçeri arasındaki uyuma bağlı kaldığını belirterek 17. ve 18. yüzyıllarda, bu unsurların her birinin yozlaşma içine girdiklerini, uyumun yerini çatışmaya bıraktığını ileri sürmektedir (Tanör, 1983). Bu dönemde, daha önce hıristiyan ve müslüman teba arasında var olan denge bozulmuş, 18. yüzyılda ticaret gayrı müslim tüccarlar lehine gelişmiştir (Kütükoğlu, 1994).

Osmanlı ordusunun 1683'de Viyana'ya kadar ilerleyip şehri kuşatması, büyük bir bozgunla sonuçlanmış, Avrupa'da büyük heyecan uyandıran bu yenilgi, Osmanlı'nın fetih ümitlerinin de sonunu getirmiştir. Viyana bozgunundan 1699'a kadar süren ve Karlofça antlaşmasıyla sonuçlanan bu dönem askerî ve teknik açılardan zayıflığın gerçeğini gözler önüne sererek (Emecen, 1998) özellikle orduda batı teknik ve yöntemlerine göre değişiklik yapılmasının gerekliliğini göstermiştir (Derin, 2001).

Savaşlarla ve giderek ağırlaşan yenilgilerle geçen 18. yüzyıl boyunca, savaşlar arasında kalan küçük barış zamanlarında yapılmaya çalışılan düzenlemelerin (ıslahat) hiç biri köklü ve sürekli olamamıştır. Karlofça anlaşmasından sonra, verilen toprakların geri alınması için büyük bir çaba gösterildiği, ancak her defasında başarısızlıkla sonuçlandığı anlaşılmaktadır.

18. yüzyıl itibarıyla, Balkanlar'daki Osmanlı varlığı tehlikeye girmiştir (Emecen, 1994). 1715 tarihli Pasarofça antlaşması ile başlayan, Lale Devri adı ile bilinen 12 yıllık barış döneminde, ülkede iç huzur vardır ve İran savaşı dışında barış ile geçmiştir.

1737 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nda, Ruslar Kırım'a girmiş, Avusturya Balkanlar'daki Osmanlı topraklarında ilerlemiştir. Her iki ülkenin de yenilerek barış istemeleri üzerine (Öztuna, 1983:6), 1739 tarihli Belgrad anlaşmasıyla Osmanlılar umulmadık büyük bir başarı elde ederek bu sarsıntıyı atlatmıştır (Emecen, 1994).

1769'da başlayan Osmanlı-Rus savaşında, Rusların Balkanlarda ilerlemesi, taktik hatası nedeniyle Osmanlı donanmasını Çeşme'de (1770) yakıp bir yıl sonra Kırım'ı işgal etmesi, yeniden fetih ve toparlanma ümidine kapılan Osmanlı devlet adamları için gerçek bir yıkım olmuştur. Savaş bitmeden ölen açık düşünceli III. Mustafa, devletin düştüğü kötü durumu kavramıştır. Sürekli yenilgileri ve gerilemenin ilk sebebini bozulmuş olan yeniçeri ordusunda bulsa, maliye ve orduya düzen vermeye girişse de, geniş bir ıslahat planı uygulayamamış; fakat ölürken oğlu III. Selim'e ıslahat hareketine girişmesini vasiyet etmiştir (Karal, 1970).

Ancak III. Selim'den önce I. Abdülhamit tahta çıkmıştır. 1769 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı Devleti'nin en ağır anlaşmalarından olan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona ermiştir (Emecen, 1994). Kırım Hanlığı'nın Osmanlı'dan ayrıldığı, Osmanlı "harim"i olarak görülen Karadeniz'in ilk kez Rus ticaretine açıldığı, Rusya'nın Ortodoks tebayı bahane ederek Osmanlı iç işlerine karışma hakkını bulabileceği, Osmanlı Devleti'nin 15.000 kese savaş tazminatı ödemeyi kabul ettiği anlaşmadan sonra (Öztuna, 1983:6; Emecen, 1994; Nuri Paşa, 1992:3-4), Osmanlı Devleti dünyanın güçlü devletleri sıralamasında birincilikten dördüncülüğe düşmüştür (Öztuna, 1983:6). Bozulan mali durum, savaş masraflarının da eklenmesiyle daha da kötü bir hal almıştır (Kütükoğlu, 1994).

Altı yıl süren bu savaştan sonra Osmanlı Devleti artık derme çatma ordularla düşman karşısına çıkılamayacağı gerçeğinin farkına varmıştır. Diğer Avrupa devletlerinin orduları kadar düzenli ve talimli olmayan Rus ordusu karşısında uğranılan yenilgi, devletin zaafiyetini bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermiştir. Çeşitli alanlarda yapılmak istenen, ancak askerî nitelikte birtakım girişimler halinde kalan ıslahatlar 1774 sonrası I. Abdülhamit devrinin en önemli özelliğini meydana getirir (Beydilli, 1994). Osmanlı tarihinde ilk kez bu dönemde, bütçedeki açığın dış borçla giderilmesi düşünülmüş, fakat uygulanmamıştır (Kütükoğlu, 1994).

1788'de, Osmanlı-Rus-Avusturya savaşında, kumandanların yetersiz, askerlerin eğitimsiz ve disiplinsiz olması, genel yenilgiye yol açmıştır (Beydilli, 1994). Osmanlılar Doğu ve Orta Avrupa'daki son kilit noktalarını kaybetmişlerdir (Öztuna, 1983:6). Savaş masrafları hazineyi sarsmış, duruma çözüm olarak, saraydaki ve devlet ileri gelenlerinin evlerindeki gümüş takımlar toplanarak para basılmıştır (Kütükoğlu, 1994). 1789'da Özi'de 25.000'e varan sivilin katledildiği haberi İstanbul'u sarsmış; duyduğu üzüntü, I. Abdülhamit'in hastalanarak ölmesine neden olmuştur (Beydilli, 1994; Nuri Paşa,1992:3-4).

I. Abdülhamit'ten sonra III. Selim'in tahta çıkması, ülkede ümit ve heyecan rüzgarları estirmeye başlamıştır (Karal, 1970; Beydilli 1994). 31 Ocak 1790'da Prusya ile yapılan

ittifak, Osmanlıları kötü durumdan kurtarmışsa da bu kez de iç huzursuzluk başlamıştır. Avusturya'nın ve ardından Rusya'nın (1791 ve 1792) anlaşmayı kabul etmesiyle kaybedilen toprakların bir kısmı kurtarılabilmiştir. Fakat bu durum Fransız ihtilalinin Avrupa'daki büyük devletler dengesini etkilemesi ve devletler arasındaki rekabet sayesindedir (Öztuna, 1983:6).

Devletin varlığı, bundan sonra giderek artan bir oranda ve özellikle 19. yüzyıl boyunca, Avrupa büyük devletlerinin aralarındaki kuvvet ve "menfaat" dengelerine bağlı kalmıştır. Savaşların ağır yenilgiler ve büyük toprak kayıplarıyla sonuçlanması, askerî reformların ve ordunun yeniden düzenlenmesinin gerektiğini göstermektedir (Beydilli, 1994).

Barış yapılınca, III. Selim, radikal ve devletin bütün kurumlarını kapsayan bir ıslahata başlamıştır. (Öztuna, 1983:6; Beydilli 1994; Kuran, 2001; Derin, 2001; Karal, 1970; Çataltepe, 1997)

Napoléon Bonaparté, İtalya'nın büyük kısmını alarak Avrupa devletler dengesini bozmuş, Osmanlı ile Fransa komşu olmuştur. 1798'de Fransız donanmasının, Mısır'ı işgali üzerine; Osmanlı Devleti İngiltere, Rusya ve Sicilyateyn ile ittifak yapmıştır. Savaş 1802'de bitmiştir (Öztuna, 1983:6; Beydilli 1994; Karal, 1970). Bonaparté'nin ilk yenilgisi Mısır'dadır (Öztuna, 1983:6) ve bu yenilgide III. Selim'in talimli askerlerinin büyük payı vardır.

Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyıldaki yenilgileri ve giderek büyük bir güç olma niteliğini kaybedişi, Avrupa kuvvetler dengesini değiştirmiştir. Artık batı, Osmanlı Devleti'ne ilişkin tavrını, genel olarak Avrupa düzeni ile ilgili tutumuna göre belirlemektedir. Osmanlı Devleti, artık Batı için bir tehdit olmaktan çıkmış, Doğu tehlikesini Rusya temsil etmeye başlamıştır. Rusya'nın yükselişi Avrupa düzenine yeni bir biçim vermiş ve Osmanlı Devleti'nin konum ve işlevini kökünden değiştirmiştir. Batı için Osmanlı Devleti, artık Rusya'ya karşı kullanılacak bir tampon devlettir. 18. yüzyılın 2. yarısından itibaren Osmanlı Devleti, artık sadece Rusya'ya karşı savaşacaktır (Timur, 1983).

Selimiye Kışlası'nın yapılmaya başlandığı yıl olan 1800'de dünya devletlerinin önem sırasına göre genel durumuna bakıldığında görülen tablo (1. Fransa, 2. İngiltere, 3. Rusya, 4. Türkiye, 5. Çin, 6. Almanya, 7. Prusya, 8. İran (Öztuna, 1983:6)), Osmanlı Devleti açısından hiç de olumlu değildir. Son 50 yıl içinde sıralamadaki hızlı düşüş, Osmanlı Devleti'nin sorununun sadece dünyada söz sahibi olma arzusunu aşarak, dağılmama çabasına dönüştüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Ülke içinde yaşanan ve 18. yüzyıl boyunca giderek hızını artıran çeşitli siyasî olaylar özetlenirse: Feodal beyler durumuna gelen Ayanlar, merkezi otoriteyi zayıflatmaktadır.

Mısır'da Kavala'lı Mehmet Ali'nin (sonradan Paşa) yönetimi ele geçirmesi, Sırplar ve Karadağlıların bağımsızlık istekleri ve Arabistan'da Vehhabî isyanları sürmektedir (Beydilli, 1994; Karal, 1988; Nuri Paşa, 1992:3-4; Çataltepe, 1997). Yeniçeri Ocağı, bir siyasî kurum halini almış, kendine özgü bir nüfuz kurmuş durumdadır. İstanbul'un asayişi sorun olmaya başlamış, israf fazlalaşmış, fiyatlar çok yükselmiş, savaşlar nedeniyle Rumeli eyaletleri harap olmuş ve halk fakir düşmüştür (Karal, 1988). Savaş durumunda, ürünün büyük kısmının orduya ayrılması nedeniyle, kıtlık yıllarında olduğu gibi halka ulaşan ürün azalmakta, fiyatlar yükselmektedir (Kütükoğlu, 1994). Yöneticilerin halkı sömürme çabaları, zorla vergi toplanması, halkın daha güvenli "zannettiği" bölgelere göç etmelerine ya da diğer devletlere sempati beslemelerine yol açmaktadır (Karal, 1988). Savaşlar hazineyi boşaltmıştır.

Siyasî alanda yaşanan bütün olumsuzluklar devletin ve dolayısı ile siyasî otoritenin zayıflamasına yol açmıştır. Bu durum içte de huzursuzluğu arttırmış; derinleşemeyen düzenleme/ ıslahat çabaları, değişime karşı mukavemet geliştiren çeşitli gruplar arasındaki çatışmaları günden güne yoğunlaştırmıştır.

2.2 Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal Ortamı

Osmanlı Devleti'nin çeşitli etnik gruplara ve farklı inanç sistemlerine mensup insanların barış içinde bir arada yaşatılmasına yönelik "Nizâm-ı Âlem" düzenindeki ilk aksaklıklar, 16. yüzyılın ortalarında görülmeye başlamıştır. Batı'da askerî tekniğin gelişmesi, Osmanlı klasik askerî düzenini sarsmaya başlamıştır.

18. yüzyıla huzursuzlukla giren Osmanlı toplumunda, aynı durumun, hızını artırarak devam ettiği görülmektedir. Tanör, Osmanlı'nın 17. ve 18. yüzyıllarını, ekonomik açıdan gerileme ve çöküntü, sosyal açıdan da dağılma ve anarşik düzenin belirmesi şeklinde özetlemektedir (Tanör, 1983).

18. yüzyılın hemen başında, 1699'daki Karlofça antlaşmasıyla sonuçlanan büyük hezimet, Osmanlı idarî, malî ve sosyal bünyesinde büyük sarsıntılara sebep olmuştur (Emecen, 1994). Şeyhülislam Feyzullah Efendi'den ve Edirne'de oturmaktan vazgeçemeyen sultana karşı, yeniçeriler, ulema ve İstanbul esnafı birlikte hareket etmeyi kararlaştırmış, binlerce insan İstanbul'dan Edirne'ye yürümüştür. Bu, bir şehrin, İstanbul'un isyanı olmuştur (Kafadar, 1994). Edirne vak'ası sırasında, tarihte ilk kez Osmanlı hanedanına alternatif arayışları görülmüş (Emecen, 1994), hatta "Cumhur Devleti ve Tecemmu Devleti" kurulması önerilmiştir (Kafadar, 1994). II. Mustafa'nın tahttan çekilerek yerini III. Ahmet'e vermesiyle sonuçlanan bu olaydan ancak 18 yıl sonra iç huzur sağlanabilmiştir (Emecen, 1994).

III. Ahmet zamanında, Orta Avrupa'da uğranan sürekli gerilemenin de etkisiyle, fetih siyaseti yerini Avrupa'daki gelişmeleri yakından izlemeye, Batı gücünün kültür ve teknik kaynaklarına yönelme çabasına bırakmıştır (Emecen, 1994). Diğer yandan, olağanüstü savaş giderlerinin ortadan kalkması, hazinenin dolmasını sağlamıştır (Nuri Paşa, 1992:2-3). Böylelikle, "Lale Devri" adıyla tanınan dönem başlamıştır. Bu dönemde ülkede bolluk ve refah görülmektedir.

Lale devrinde, İstanbul ile onu taklit eden diğer şehirlerde (Öztuna, 1983:6), yaşama sanatının yeni ve farklı bir ifadesi olarak açıklanabilecek (Karal, 1970) bir yaşam modelinin benimsendiği ve yeni yaşam modelinin hayata geçirilmesine çalışıldığı görülmektedir.

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin 1720 sonlarında elçilikle Fransa'ya gönderilmesi, Osmanlı saray çevresinde, Batı dünyasını yakından tanımak arzusunun bir belirtisidir. Özellikle Fransız taklitçiliği bu şekilde başlamıştır (Kuran, 2001). Sadabad'da yapılan batı etkili saray ve köşkler, döneme damgasını vurmuştur.

Türkiye'nin yenileşmesindeki ilk bilinçli hareketler de Lale devrinde gerçekleştirilmiştir. Batı'dan alınan ilk teknik araç olan (Karal, 1970) "ilk" Türk matbaasının 1727'de (Beydilli, 1995; Kut, 1998; Kuran, 2001), 1708'de İstanbul'da kumaş (Kütükoğlu, 1994), çini ve kağıt fabrikalarının açılması bu dönemdedir. Dîvan edebiyatının renkli şairi Nedim, minyatürleriyle tanınan Levnî (Kut, 1998), eserlerini bu dönemde vermişlerdir.

Osmanlı resmî tarih yazımına göre, bu dönemde, şenlik ve eğlence havası artarak sürmektedir. Memleketin sivil işlerini yoluna koymak ve askere "çeki-düzen" vermek yerine, gezinti yerlerinin yapılması ve düzenlenmesi önemsenmektedir. Halk, "sarayla ve padişahla paralel eğlenceye dalmış" durumdadır. Oysa "halk arasında" devletin gücünü arttıracak işler yapılması da beklenmektedir (Nuri Paşa, 1992:3-4).

Osmanlı ordusunun İran içlerindeki hızlı ilerleyişi büyük bir zafer olarak sunulmaktadır. Fakat, 1728'de başlayan yenilgilerin, bu büyük zafer ve bolluk havasını bozduğu, eski refah günlerine geri dönülmediğinin aniden fark edildiği anlaşılmaktadır.

Artık Nevşehirli İbrahim Paşa grubuna karşı içten içe bir tepki alevlenmektedir* (Emecen, 1994). Tebriz'in düşmesinde suçlu olarak İbrahim Paşa gösterilmektedir. 28 Eylül 1730'da (Öztuna, 1983:6) Patrona Halil yönetiminde başlayan yağma, yeniçerilerin de katılmasıyla

---

* Ağustos 1728'de İstanbul'da yağan şiddetli yağmurun İbrahim Paşa ve arkadaşlarına karşı bir uyarı olduğu; Şubat 1730'da Diyarbakır'da gece vakti ortalığın aydınlanması ile 15 Temmuz'da İstanbul'da 34 dakika süren güneş tutulmasının kıyamet belirtileri olduğu söylentileri başlamıştır (Öztuna, 1983:6)

isyana dönüşmüş (Kafadar, 1994), III. Ahmet tahttan çekilerek yerini I. Mahmut'a bırakmıştır.

İsrafı simgelediği düşünülen Sadabad'daki kasırlar yağmalanıp yakılmış, isyancılar devlet memuriyetlerini paylaşmışlardır. Sadabad'daki kasır ve bahçeleri yakan isyancıların, matbaaya dokunmamaları, "Frenk" icat ve adetlerine çok da karşı olmadıklarını göstermektedir (Kafadar, 1994). Karal, bu dönemde Avrupa ile başlayan yakınlaşmanın kesintisiz olarak devam etmesi durumunda, Osmanlıların, Batılıların "olumlu" etkilerini çok daha çabuk kabul edebilecekleri konusuna dikkati çekmektedir (Karal, 1970).

Ülkede iç huzur, I. Mahmut'un tahta çıkmasından 1.5 ay sonra, Patrona'nın öldürülmesiyle sağlanabilmiştir (Sakaoğlu, 1999d). I. Mahmut'un hükümdarlığı sırasında mağlubiyeti yoktur (Şapolyo, 1961). Ancak Leventler eşkiyalık yaparak Anadolu'daki halkı huzursuz etmektedir (Sakaoğlu, 1999d).

I. Mahmut'un saltanatının son yılları, İstanbul'da, birbiri ardına gelen felaketlerle geçmiştir. 1748 ve 1749 kışları çok sert geçtiği için yaşam koşullarındaki zorluk görülmemiş düzeyde artmıştır (Sakaoğlu, 1999d). 1750'de Ayazma Kapısı, 1751'de Karaman Mahallesi'ndeki yangın (Cezar, 1963) ile aynı yıl sel nedeniyle pek çok bina tahrip olmuş; bunu kolera ve veba salgınları izlemiştir. 1752'de binaların çatılarını çöktürtecek kadar çok kar yağmış, 1754 depreminde pek çok ev yıkılmıştır (Sakaoğlu, 1994d). Bütün bunların, ekonomiyi olumsuz etkileyen; yoksulluğa, kıtlığa ve yağma olaylarına yol açan; sosyal yaşam dengelerini derinden sarsan etkenler olduğu görülmektedir.

Tarihçiler tarafından silik bir şahsiyet olarak tanımlanan III. Osman (1754-1757), üç yıldan kısa süren saltanatı sırasında meydana gelen felaketler nedeniyle, İstanbullular tarafından uğursuz sayılmıştır (Sakaoğlu, 1994d). Tahta çıkmasından bir ay sonra, şiddetli soğuklar sırasında Haliç donmuş; 1755'te İstanbul'un en büyük yangınlarından biri olan Hocapaşa yangını ve 1756'da görülmemiş afet niteliğindeki Cibali yangını yaşanmıştır. Bir yıl aralıklı iki büyük yangın, şehrin dörtte üçünü etkilemiştir. (Cezar, 1963). Yangınlardan sonra İstanbul'da imar hareketi başlatılmış, ev ve dükkan yapanlara hazineden yardım edilmiştir. 1748 ile 1757 arasındaki yılların, İstanbul halkı için çok zorlu bir süreç olduğu, aralıksız devam eden felaketlerin başkent halkını ve başkenti fakirleştirdiği açıktır.

III. Mustafa, tahta çıktığında yayımladığı 'adaletname' ile ülkenin şen ve bayındır, halkın refah içinde olması için çalışacağını ilan etmiştir. İlk olarak sarayın rüşvet işlerini organize eden Baltacı Ocağı'nı kaldırmıştır (Sakaoğlu, 1999b).

için, devletin kurum ve kuruluşlarında girişilen yenilikleri tanımlayan ve "Nizam-ı Cedid" adı verilen geniş kapsamlı bir yenileşme hareketine başlamıştır* (Karal, 1988; Çataltepe, 1997).

Rus Savaşı'nın kaybedilmesi, III. Selim efsanesinin iflasına neden olmuştur. Fransızların Mısır'ı işgali, yapılan ittifak anlaşmaları ve Rus donanmasının Boğazlardan geçmesi, kamuoyunda III. Selim aleyhinde bir akımın başlamasına yol açmıştır. III. Selim dinsizlikle suçlanmış (Karal, 1970), "Nizam-ı Cedid" ülkedeki kötülüklerin sebebi olarak gösterilmiştir.

III. Selim'in 1807 isyanı sonucu tahtı terk etmesi, bir yıl sonra öldürülmesi ve 1808 isyanında eserlerinin yakılıp yıkılması, değişim ve yenileşme hareketlerinin sonu olmamıştır. Tersine, II. Mahmut'un gerçek anlamıyla devrimci bir yaklaşımla, devletin bütün kurumlarını en baştan örgütlemesiyle gerçekleştirilen reformların düşünsel altyapısını oluşturmuştur. Bu oluşum, Tanzimat ve Meşrutiyetlerle devam etmiştir.

Osmanlı dünyasının iç dengeleri bakımından ele alındığında, yenileşme sürecinin bu toplumsal ve siyasal gerilimler bütününden beslendiği görülmektedir.

2.3. Osmanlı İmparatorluğu'nun Mimarî Ortamı

18. Yüzyılın başlangıcında, ideolojinin ve beğenilerin değişmesi**, mimarî oluşumda yavaş yavaş farklı bir görünüm ortaya çıkartmaya başlamış, yüzyıl bitiminde farklı bir mimarî anlayış ve anlatış tarzı oluşmuştur.

Batı ile kurulan önce diplomatik/ siyasal, daha sonra ekonomik ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin ilgisini Batılı yaşam biçimi ve batı kültürlerine çekmiştir. Lale Devri'nde*** Batı saraylarına ilişkin "edinilen bilgi" yoluyla uyanan merak ve arzu üzerine Osmanlı sivil mimarîsinde bir hareketlilik çığrı açılmıştır (Cezar, 1971). Mimarî, önceleri klasik üslubun çizgilerine bağlı kalmakla birlikte (Eyice, 1999), barok yaklaşımın sonraki yıllarda benimsenmesi için gerekli olan çözülme bu devirde başlamıştır.

---

* Oysa devletin sahip olduğu kadrolar, Nizam-ı Cedid gibi kapsamlı bir hareketi yürütmek ve muhalefete direnebilmek için yeterince güçlü değildir (Beydilli, 1994).

** İdeolojilerin sanatsal ifade biçimleriyle fiziksel çevreye yansıması kaçınılmazdır. Dolayısı ile Osmanlı sanatı ile saltanat ideolojisi arasında bir bağ bulunmaktadır (Yenişehirlioğlu, 1999). Toplumun üst sınıflarının artık klasik Osmanlı sanatı dışında kalan unsurları beğenmeye başlaması, kültür değişiminin başladığını gösteren ilk belirtiler olarak ortaya çıkmaktadır. Dönemin siyasal ve ekonomik gelişmelerinin estetik değişime olanak vermesi de önemli bir etkendir.

*** Osmanlı mimarlığında Batı'ya açılmanın III. Ahmet zamanında başladığı ve bu devrin bir geçiş süreci olduğu kabul edilmektedir. III. Ahmet dönemine (Lale Devri'ne) adını veren "lale", hayat ve doğa ile insanın barışmasını ifade eden yeni bir zihniyetin sembolüdür (Karal, 1970).

III. Mustafa döneminde, Beykoz'da ve Boğaz'da yalıda yaşama eğiliminin yaygınlaştığı görülmektedir* (Sakaoğlu, 1999b). Bu durum, İstanbul'daki sosyal refahın belirtisi olarak kabul edilebilir. Öte yandan olayların akışı, III. Mustafa devri Beykoz'unun Lale devrindeki Sadabad'ın yerini almaya başladığını ve aynı "akıbete" uğramasından korkularak önlem alınması zorunluluğunun doğduğu izlenimini vermektedir.

III. Mustafa, çok tutumlu olduğundan, hazinede bulunan paraları çoğaltmış, ancak sonradan doğal afetler nedeniyle harcamak (Nuri Paşa, 1992:3-4) zorunda kalmıştır. 1758 yılında ülkedeki genel kıtlık, aç ve yoksul kalabalıkların İstanbul'a akmasına yol açmış, yağmalar engellenememiştir (Sakaoğlu, 1999b). 1766 ve 1767'de sekiz ay arayla İstanbul'u sarsan dört büyük depremle, şehirdeki bütün yapılar hasar görmüş (Cezar, 1963), İstanbul harabeye dönmüş, halktaki güven duygusunun ve yaşama isteğinin kaybolmasına neden olmuştur. Şehrin imarı için çalışılırken, Cibali yangını kenti harap etmiştir (Sakaoğlu, 1999b). Rus savaşındaki bozgunların, büyük kıtlığın, İstanbul'un imarının ve savaşı harcamalarının hazineye getirdiği yükün önemli boyutlara ulaştığı; bütün bu olayların toplumsal yaşamı olumsuz etkilediği fark edilmektedir.

Kentin imarıyla yakından ilgilenen III. Mustafa'nın, İstanbul'a önemli hizmetleri vardır. Pahalılığın önlenmesi, ithalatın kısılması, yerli kumaş tezgahlarının çalıştırılması (Sakaoğlu, 1999b), tıp ve astronomi alanlarında Batı ilerlemelerinin getirilmesi (Karal, 1970), matbaanın yeniden açılması, ordunun ıslahı gibi girişimlerinde, III. Selim'in geniş kapsamlı yenileşme hareketinin köklerini görmek mümkündür.

III. Mustafa'dan sonra tahta I. Abdülhamit çıkmıştır. Bu sırada Osmanlı kamuoyu Rusya yenilgisiyle ve Kırım'ın kaybıyla karışmış, büyük göç dalgası ile sarsılmış durumdadır (Öztuna, 1983:6). Osmanlı hem toprak, hem prestij kaybetmiş (Karal, 1988), özellikle Kırım'ın kaybedilmesi, halka çok ağır gelmiştir (Derin, 2001). I. Abdülhamit devrinde büyük ve kalıcı bir toplumsal barış sağlanamamış; fakat Anadolu'da huzursuzluk ve anarşi kaynağı haline gelen Levent teşkilatı kaldırılmıştır. (Beydilli, 1994).

Şehzadeliği döneminde "cihangir bir padişah" olacağı konusunda efsanevî bir ün kazanan (Karal, 1970) III. Selim'in tahta geçmesi, halka büyük bir umut vermiştir (Karal, 1988). III. Selim yönetimi devraldığında, karşısında iki büyük sorun vardır: devletin varlığını korumak ve yeni bir düzen ile devletin kurumlarını yeni temellere oturtmak (Karal, 1970). Bu sorunları çözmek için, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın çeşitli alanlarda yaptığı ilerlemelere ortak etmek

* Beykoz, kentin en güzel sayfiyesi olmuş, kısa süre sonra sefahat merkezine dönüşmüş, fakat halkın tepkisinin artması üzerine, buradaki gösteri dükkanları yıkılmıştır (Sakaoğlu, 1999b).

Lale devrinin mimarlık tarihi açısından önemi, bu dönemdeki değişmelerin, 18. yüzyıl sonuna kadar gelişecek eğilimleri yaratmasındadır. Osmanlı imgeleminin yaratıcı strüktürleri yepyeni bir doğrultuda ürün vermeye yönelmiş, Osmanlı mimarîsinde, İstanbul ve saray çevresinin yaşama düzeni çerçevesinde anlam kazanan yeni bir tasarım anlayışı oluşmaya başlamış, bu oluşumda yabancı unsurlar gitgide ağır basan bir yer tutmuştur (Arel, 1975).

Lale devrine damgasını vuran Kağıthane/ Sâdâbâd düzenlemeleri, 1715'te Paris'e Türk elçisi olarak giden Mehmet Çelebi'nin raporlarındaki saray ve park tasvirlerinden alınan ilhamla gerçekleştirilmiştir (Eyice, 1981; Batur, 1985; Arel, 1975; Kuban, 1954, 1996). Bu sırada Paris'ten saray ve bahçe planları da getirtilmiştir. Ancak Kuban, bu dönemde Fransız sarayının bazı eğilimlerine yönelen ilginin, bir yer değiştirme ile, İran'dan alınan imgelerle ifade edildiğinin üzerinde durmaktadır (Kuban, 1996). Batur, Fransız saraylarının düzenleme ilkelerini çağrıştırdığı halde aynı programı izlemediği görülen Kağıthane düzenlemesinin, kendine yeni imgelemler arayan bir geleneğin özgün düzenlemesi ve devamı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Batur, 1985).

Kentsel mekan kavramındaki değişmelerin ortaya çıkmaya başlaması, dönemin önemli özelliklerinden biridir. Arel, bu dönemde kent yapısının kendi özgül koşulları içinde düşünüldüğünü belirterek, kentin yapısal düzeniyle ilgilenen bir bilinçlenmenin oluşmaya başladığına dikkati çekmektedir (Arel, 1975). Kuban, Şehzadebaşı'nda, Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin yanında, revaklı dükkanlarla oluşan ve "Direklerarası" adı verilen yolun, kentsel tasarım açısından Osmanlı tarihindeki ilk örnek olduğunu kaydetmektedir (Kuban, 1996). Kağıthane'deki peyzaj düzenlemesi de oldukça iddialı bir kentsel tasarım düşüncesinin, kentsel ölçekteki yansımasıdır (Kuban, 1991).

Öte yandan, III. Ahmet döneminde İstanbul'daki inşaat faaliyeti, kenti bütünüyle ilgilendiren bir imar hareketi değildir. Daha çok, padişahın değişiklik isteklerini karşılamaya ve lale devrinin yeni yaşam anlayışına uygun dekor hazırlamaya yönelik bir faaliyettir. Kenti ilgilendiren bayındırlık çabaları, yeni yapılan kasır ve sarayların civarını düzenlemek ve iskan etmekten öteye gitmemiştir (Arel, 1975). Bu dönemde görkemli mimarî tasarım örnekleri halinde ortaya çıkan meydan çeşmeleri, çevrelerinde oluşturdukları merkezî açık alan kavramıyla, kentsel mekanı tanımlayan bağımsız yapılara dönüşmüşlerse de çeşmelerin yer aldığı kentsel mekanlar ayrıca tasarlanmamıştır (Kuban, 1996).

I. Mahmut döneminde lale devri alışkanlıkları sürdürülmüş, Kağıthane'de yıkılan kasırların yerlerine yenileri yapılmıştır (Arel, 1975; Kuban, 1996). Ancak, dönemin su yapıları ve konut mimarîsi dışındaki binalarındaki yenilikler, ayrıntı düzeyinde* kalmıştır (Arel, 1975).

Nakkaş dükkanlarının kapatılarak ressamlığın yasaklandığı (Cezar, 1971) I. Mahmut zamanında, bezemede geleneksel üslupların bütünüyle reddedilmesi önemli bir kültürel tavırdır. 1735 sonrasında, İstanbul'da geleneksel üslupta yapılmış bir bezeme bulmak olanaksızdır (Kuban, 1996). Mimarî bezeme unsurlarında görülen değişiklikler, zihniyet dünyasında meydana gelen değişimi ortaya koymaktadır.

Lale devrinin sınırlarının 1740'a kadar uzadığı kabul edilebilir. 1740'dan itibaren Türk sanatına giren barok zevkin hakimiyeti (Eyice, 1981), genel beğenideki yeni bir anlayışı göstermeye başlar. Bu tarihte, Rokoko üslubunun Türkiye'de ilk kez sistematik olarak ve yapının tümünü ilgilendirecek biçimde kullanıldığı Mehmet Emin Ağa sebili, erken 18. yüzyıl Osmanlı mimarîsinde bir dönüm noktası oluşturmaktadır (Arel, 1975; Batur, 1985).

III. Osman, üç yıldan biraz az süren saltanatı sırasında, kafir elinden çıkmıştır diye sarayda bulunan batı kaynaklı eşyaların bir kısmını parçalatacak veya yaktıracak kadar taassup göstermiştir (Cezar, 1971; Arel, 1975). Oysa bu dönemde, rokoko olmaktan çok barok niteliğine hak kazanan bir üsluba geçilmektedir ve bu oluşumda İtalyan etkilerini aramak zorunluluğu vardır (Arel, 1975). Durum, yeni bezeme üslubunun, hem III. Osman'ın beğenisini kazandığını hem de toplumsal kabul görerek benimsendiğini belirlemektedir.

Öte yandan, III. Osman zamanında tamamlanan Nur-u Osmaniye Külliyesi, geç dönem Osmanlı mimarîsinde, batıya açılışın önemli bir evresidir. Nur-u Osmaniye camisinin yapılmasıyla, yapısal olguyu plastik potansiyeli bakımından değerlendiren yeni bir anlayışa geçilmektedir. Külliyede gözlenen mimarî yaklaşım, 18. yüzyılın son çeyreğine kadar sürdürülmüştür** (Batur, 1985).

---

* Devrin, III. Ahmet devrinden ayrıldığı başlıca noktalar, kütle yerleşimindeki asimetrik düzenlemeler, perspektiv oluşturan şaşırtmalar, cami girişlerindeki yelpaze gibi açılan merdivenler, hünkar mahfeline korunaklı bir giriş sağlayan galerili rampalar gibi, detayda kalan ve düzey/ perspektif oyunlarıyla yapının başka türlü görünmesini sağlayan dış düzenlemelerle sınırlıdır (Arel, 1975).

** Arkitektonik özellikleri bakımından barok nitelemesine hak kazanan ilk yapı (Arel, 1975) olan Nur-u Osmaniye külliyesi, yeni anlayışın mimarîdeki yansımalarının önemli bir örneğidir. 18. yüzyıl camileri içindeki en kuvvetli barok etkileri veren bina (Kuban, 1954) niteliğini taşımaktadır. Arel (1975), Osmanlı yapısal kalıplarının barok mimarîsinden devşirilen biçimlerle zorlandığı bir uygulama olarak tanımlanabileceğini ve motiflerinde İtalyan rokokosunun belirtileri olduğunu belirtmektedir. Batur (1985), yapıyı geç dönem Osmanlı mimarîsinin batıya açılışının 2. basamağı olarak nitelemektedir. Kuban, Osmanlı sanatsal ortamı bağlamında, dünyadaki herhangi bir barok yapı ile karşılaştırılacak tasarım kalitesindeki külliyenin tıpkı Süleymaniye gibi, kent yaşamı içinde olağanüstü bir yapı olduğu görüşündedir (Kuban, 1996).

III. Mustafa devri, Osmanlı mimarîsinin kendi geleneklerine döndüğü, daha önceki uygulamalara oranla atılganlığını yitirdiği yıllardır. Dönemin cephe kompozisyonları genel olarak okunaklı, gerilimsiz ve hafiftir. Ayazma Camisi Külliyesi'nde görülen yenilikler, etkileri III. Selim devrine kadar uzanan yeni bir cami yapımı anlayışının belli başlı özelliklerini taşımaktadır (Arel, 1975). Yeni üslubun Türk geleneği içindeki yorumunu gösteren bir başka örnek de Laleli Camisidir (Batur, 1985).

I. Abdülhamit döneminde, anıtsal mimarî gelişmemiş, III. Mustafa zamanında hızını yitiren yenilenme isteği yeniden ivme kazanmıştır (Arel, 1975). Dönemin başlıca gelişmesi, mimarî özlemleri, imgelemi ve kavramlaştırılmamış eğilimleri görselleştiren, doğaya açılış özlemini yansıtan peyzaj veya mimarî konulu duvar resimleridir (Batur, 1985).

18. yüzyılın İstanbul dışındaki gelişmelerine bakıldığında, "Vakıf" kurumunun, yeni bir yerleşme merkezinin kurulmasına veya eski köylerin şehirlere dönüşmesine olanak vermeyi sürdürdüğü görülür. Savaş nedeniyle harap olan beldelerin vakıflar aracılığıyla şenlendirildiği görülmektedir. 18. yüzyılda, Darüssaade ağası Beşir Ağa'nın vakıfları sayesinde kurulan Sulina şehri; Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın doğduğu Muşkara köyünü büyütüp Nevşehir* adıyla yeniden kurması (Yediyıldız, 1982; Arık, 1999), mimarlık ve şehircilik tarihi açısından önemli örnekler olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, Anadolu ve Rumeli'nin bir çok yerinde nüfuz ve kudret kazanarak servete kavuşan ayanlar (Cezar, 1971), hanedan özentisi içinde, kendi merkezlerini sahip oldukları güçlerle orantılı olarak imar etmişlerdir (Arık, 1999). Yenilikleri ve modayı yakından izleyebilecek düzeye ulaşan ayanlar, 18. ve 19. yüzyıllardaki yeni mimarî akımların, Osmanlı sınırları içindeki bütün bölgelere yayılmasını sağlamışlardır** (Eyice, 1981; Batur, 1985). Dönemin başkent eserleri daha anıtsal ve ağırbaşlı görünürken, Anadolu'dakiler daha küçük ölçekli, daha yalın, fakat özellikle iç süslemede çok daha bağımsız, hatta coşkulu bir tutumla yeni üsluplara yönelmişlerdir. Bu devirde çeşme ve sebiller, Anadolu'da da İstanbul'daki kadar zengin, hatta bazen daha ilgi çekici örnekler göstermektedir (Arık, 1999).

---

* Damat İbrahim Paşa, kente camiler, mektepler, medreseler, kütüphaneler, imaretler, hanlar, hamamlar yaptırıp (Yediyıldız, 1982), kasabayı düzgün yollarla, parklarla bezeyerek o çağın modern bir kenti halinde yeniden kurmutur (Arık, 1999). Daha sonra "Nevşehirli" Damat İbrahim Paşa, kimi kez yalnız Nevşehirli adıyla anıldığı görülmektedir.

** Yalnız Anadolu'daki değil, İstanbul'daki camileri arasında da barok iç mekan süslemesinin en güzel örneklerinden birini veren Aydın Cihanoğlu Camisi (1750), Türk Baroğu denen dönemin İstanbul ile Anadolu'da aynı zamanda başladığını göstermektedir (Arık, 1999).

Osmanlı mimarîsinin 18. yüzyıl ortamı, ana hatlarıyla*, yeni ifade biçimlerine olanak sağlayan açılımlarla geleneksel eğilimlerin bir arada var olduğu, yenilikçi fakat çelişkili bir ortam olarak özetlenebilir (Cerasi, 2000). Aynı zamanda, mimarînin doğaya açıldığı ve genel düzenlemelerde doğa olanaklarından yararlanıldığı görülmektedir. Diğer yandan, prestij mimarîsi yerini dekor mimarîsine bırakmıştır (Arel, 1975). 18. yüzyıl sonlarında Türk sanatında görülmeye başlayan Avrupa Neoklasik üslubunun etkileri, din dışı işlevli binalarda, özellikle resmî devlet yapılarında kendisini göstererek 19. yüzyıl içlerinde adeta Osmanlı Devleti'nin resmî sanat üslubu halini alacaktır (Eyice, 1981).

III. Selim döneminde, geleneksel mimarînin formülleri ile yabancı üsluplardan devşirilen biçimlerin kaynaştırılmaya başlanmasıyla, mimarlıkla dekorasyon arasındaki kararsızlık kalkmış**; genel tutum, süslemeyi mimarîye bağımlı kılmaya yönelmiştir (Arel, 1975). Köşkler, saraylar, bentler, kışlalar, çoğu askerî amaçlı fabrikalar, yönetim binaları, okullar, cami*** ve çeşmeler ile III. Selim döneminin yapım programı bir hayli yüklü ve tipolojik açıdan çeşitlidir (Batur, 1985).

III. Selim devri, saray yapımı alanındaki yoğun etkinlik nedeniyle III. Ahmet devriyle yakınlık gösterir (Arel, 1975). Fakat, III. Selim'in mimarîye kazandırdığı en önemli yapıların kışlalar olduğu ileri sürülebilir. Silueti etkileyen selatin camilerinin yerini askerî yapıların

---

* 1.-Çeşmelerin meydanların ortalarında bayındır kütlelere dönüşmesi, sebillerin özerklik kazanması, üzerinde durulması gereken bir yeniliktir (Arel, 1975). Kütlesel ve estetik nitelikleriyle Batının heykellerinin yerini alan (Arık, 1999) meydan çeşmelerinin varlığı, kentsel ve düşünsel yapıdaki değişimi simgelemeleri bakımından önemlidir. 2.- Plan şemalarında önemli bir yenilik görülmemektedir. Ancak tamamen yeni ve Nur-u Osmaniye'ye özgü olan at nalı biçimindeki avlu (Batur, 1985) ile Küçük Efendi Tekkesi'nin oval biçimlenen orta mekanı gibi tekil örneklerde baroğun plana yansıdığı örnekler bulunmaktadır (Eyice, 1981). Anadolu'daki Konya'daki Kapı Camisi'nin oval kubbesi de ender örneklerden biri olarak gösterilebilir (Arık, 1999). 3.- Camilerin biçimlenmesinde, baldaken formlu, tek kubbeli yapı tipine ağırlık verilmiştir. Camilerin ana kütlelerinin zeminden yükseltilmesi, girişlerdeki yelpaze merdivenler, mihrap kısmının planda çıkıntı oluşturması ve rampa ile çıkılan hünkar mahfeli 18. yüzyılın karakteristiğidir. Şerefelerin formu ve minare külahının genellikle taştan yapılması, camilerin görünüşündeki diğer bir değişikliktir (Kuban, 1954). Değişim ağırlıklı olarak ana mekanın belirgin yükseklik etkisinde ve dairesel simetrisinde gözlemlenmektedir (Cerasi, 2000). 4.- Türbeler, genellikle çokgen planlıdır, çoğunlukla tambur üzerine oturan kubbeyle örtülerek iki katlı büyük pencerelerle hareketlendirilmiştir. Mektep, medrese, imaret gibi yapıların ihtiyaç programında değişiklik olmadığı için planlarında da değişiklik yoktur. Uygulanan bezeme bilinmemekle birlikte, değişikliklerin tali elemanlarda kaldığı görülmektedir (Kuban, 1954). 5.- Bu dönemde yaygınlaşan yapı türlerinden biri de kütüphane binalarıdır (Mazlum, 1996). 6.- 18. yüzyılda, konut mimarîsinde rasyonel değişiklikler görülmektedir (Kuban, 1954; Eldem, 1987). Konut planlamasında orta sofadan vazgeçilmemekle birlikte orta sofa oval bir şekil almıştır (Eyice, 1981; Eldem, 1987). Tarihi bilinen konut örnekleri olarak kabul edilebilecek Topkapı Sarayı'ndaki Sofa Köşkü ve III. Osman Köşkü'nde, bol pencere ile sağlanan aydınlık, renkli ve yaldızlı yüzeylere canlılık kazandırmakta ve dış mekanla kesintisiz bir duyumsal alış-veriş sağlamaktadır (Batur, 1985).

** 18. yüzyıl Osmanlı mimarîsinde, bezemenin batılı doğrultuda yapılmasına karşılık yapının Osmanlı geleneklerinden türemesi, karşıtlık oluşturmaktadır (Arel, 1975).

*** Eyüp Sultan semtinde III. Selim'in annesi Valide Mihrişah Sultan adına inşa ettirilen ve çeşitli yapılardan oluşan külliye, Türk Barok mimarîsinin en gösterişli yapılarından biridir. (Eyice, 1999). Kendisinin din düşmanı ilan edilmesine karşın III. Selim, Eyüp Camisini ve Bursa Emir Sultan Camisini onartmış, Üsküdar'daki Selimiye Camisini ve Selimiye Nakşibendî Hankahı'nı yaptırmıştır.

almaya başladığını ileri sürmek olanaklı değilse de kışla yapılarının iri kütlelerinin kentin dokusunda bir karşıtlık ve yenilik meydana getirdiği kesindir.

Kuşkusuz III. Selim'in gerçekleştirdiği en büyük külliye, Üsküdar'da, büyük kışla (Selimiye), Tulumbacı Kışlası, Selimiye Camisi, hankah, mektep, cami görevlileri ve subaylar için lojmanlar, kiralık konutlar, dükkanları ile birlikte çarşı, değirmen, fırın, hamam, matbaa, hastane, su deposu, dört ayrı çeşme, sekiz ayrı han, taş bir iskele, liman ve bir çok hizmet birimi ile oluşturduğu Selimiye yerleşim alanıdır.

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERÎ YENİLEŞME HAREKETLERİ ve YENİ DÜZENİN GETİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER

3.1. Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyıldan Önceki Askerî Teşkilatı*

Kuruluş yıllarında, düzenli askerî birlikleri bulunmayan Osmanlı Beyliği'nde, gerekli durumlarda tellallar aracılığıyla yapılan duyuru ile savaşa çağrılan aşiret birlikleri, savaş bitince tekrar dağılmaktaydılar. İlk düzenli birlikler, Orhan Gazi zamanında, yaya ve atlı birliklerin oluşturulmasıyla başlamıştır (Özcan, 1994). Kısa bir süre sonra devamlı ve maaşlı ordunun kurulmasıyla "Kapıkulu Ocakları" meydana çıkmış; ocaklara asker temin etmek üzere "Acemi Ocağı" oluşturulmuştur (Uzunçarşılı, 1988a). İlk kurulan yaya ve atlı kuvvetleri, Kapıkulu Ocakları'nın kurulmasından sonra geri hizmet birlikleri arasına alınmıştır (Uzunçarşılı, 1988a; Özcan, 1994).

Kapıkulu Ocakları'nın en büyüğü ve nüfuzlusu (Özcan, 1994), 1362-1380 yılları arasında kurulduğu kabul edilen (Kafadar, 1994) Yeniçeri Ocağı'dır. Profesyonel bir meslek ordusu olan yeniçerilerin dünya ordular tarihi açısından önemi, ilk daimî ordu statüsünde kurulmuş olmasıdır. Asker alma, örgün ve yaygın eğitim, teşkilatlanma, teçhiz etme, stratejik kullanım gibi alanları göz önünde tutulduğunda, önemli bir teşkilatçılık örneğidir (İlhan, 1991). Ancak, yeniçerilik kurumu, 16. yüzyıldan itibaren, bu üstün niteliklerini kaybetmeye başlamıştır.

Kurulduğu devirde, padişahın merkezî otoritesini de temsil eden Yeniçeri Ocağı (İlgürel, 1986), zamanla genişleyen Kapıkulu Ocakları teşkilatının, piyade gücünü oluşturmaktadır (Kafadar, 1994). Ocağının en büyük zabiti olan Yeniçeri Ağası, Osmanlı merkez teşkilatının en yüksek rütbeli askerî görevlisi konumundadır (Özcan, 1994). Padişahların birinci yeniçeri bölüğünün yoldaşlarından ve maaşlılarından kabul edilmesi (Uzunçarşılı, 1988a; Nuri Paşa, 1992:1-2), ocağa verilen önemi göstermektedir.

Yeniçeri Ocağı, padişahın "hassa" kuvveti olup, seferde padişahın emir ve kumandasında bulunurdu (İlgürel, 1986). 1593'ten sonra Vezir-i Âzamların kumandası altında sefere çıkmaya başlamışlardır (Özcan, 1994). Başlıca görevlerinden biri, Dîvân-ı Hümâyûn muhafızlığı (Uzunçarşılı, 1988a) olup, barış zamanında bulundukları yeri koruma, yangın söndürme, asayişi sağlama hizmetleri vardır. Yine barış zamanında Ocak talimhanesinde atış talimi ve spor hareketleri yapmaktadırlar (Özcan, 1994).

---

* Osmanlı ordusunun Deniz kuvvetleri ile Kara kuvvetlerinin eyalet birlikleri ve Kapıkulu teşkilatının atlı grupları çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Yeniçeri Ortaları'nın, nöbetle ve üç senede bir, İstanbul dışında kale muhafızlığı yapmalarından ötürü Bağdat, Yemen, Van, Erzurum, Budin ve Kıbrıs gibi önemli merkezlerde bir tür "taşra teşkilatı" bulunmaktadır (Uzunçarşılı, 1988a). Taşrada bulunan yeniçerilerin de "Ocak ruhunu" yitirmemeleri nedeniyle, yeniçerilerin merkezi İstanbul olmuştur (Kafadar, 1994).

Zaman içinde teşkilat bakımından değişiklikler gösteren Yeniçeri Ocağı (Uzunçarşılı, 1988a), "Cemaat", "Bölük", "Sekban Bölüğü" adları ile üç sınıfa ve 196 "Orta"ya bölünmüştür (Nuri Paşa, 1992:1-2; Uzunçarşılı, 1988a). Yeniçerilerin sayısında, zaman içinde değişiklikler meydana gelmiştir. 16. yüzyılın sonlarından itibaren ocağın mevcudu gittikçe yükselen bir eğri şeklinde ifade edilmektedir* (Kafadar, 1994). Bu kalabalık nüfusu beslemek, devlete ağır bir yük getirdiğinden, bir süre sonra asker sayısını düşürmek övülecek bir durum olarak görülmüştür (Nuri Paşa, 1992).

16. yüzyıla kadar başka hiçbir işte çalışmayıp, kışlalarında oturan yeniçeriler, emekli olmadıkça evlenememiş ve esnaflık yapamamışlardır (Nuri Paşa, 1992). Yavuz Sultan Selim zamanında, sadece yaşlılarına evlenme izni verilmiş (Özcan, 1994), zamanla bu adet yaygınlaşmış (Özcan, 1994; İlgürel, 1986); 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniçeriler zanaat ve ticaretle uğraşmaya başlamışlardır (Kafadar, 1994). III. Murat zamanından itibaren de evli oldukları için evlerinde yatıp kalkmaya başlamışlardır.

Yeniçerilerin iaşeleri kendilerine aittir. Giysileri için kendilerine yazlık veya kışlık kumaş ile yağmurluk verilmektedir. 15. yüzyıldan sonra, kumaş yetiştirmek zorlaşınca, "çuha bedeli" adıyla giysi bedeli verilmeye başlanmıştır (Özcan, 1994).

Yeniçeri Ocakları'na destek hizmetleri vermekle yükümlü olan Cebeci Ocağı, yeniçerilere silah sağlamak, silahları muhafaza etmek, sefer sırasında silahları naklederek askerlere dağıtmak ve bozulanları onarmakla görevlidir. Cebeciler barış zamanında İstanbul'un Ayasofya, Hocapaşa ve Ahırkapı semtlerinin korunmasından da sorumlulardır. 31 "Orta" ile 59 "Bölüğe" ve kendi içlerinde de silah yapanlar, tamir edenler, barutları ıslah edenler gibi sınıflara ayrılmışlardır (Uzunçarşılı, 1988b; Özcan, 1994).

Askerî teşkilatın önemli bir kolu olan Topçu Ocağı, işleyiş bakımından "top üretimi" ve "top atışı" olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Ocak neferleri barış zamanında da belli günlerde atış talimleri yapmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da, bugünkü Tophane

---

* Fatih zamanında 12.000 olan sayı, 2. Bayezid zamanında 10.000, 1609'da 37.327, IV. Murat zamanında 40.000 civarına ulaşıp Sultan İbrahim zamanında 17.000'e indirilmiş, IV. Mehmet zamanında 200.000'e ulaştıktan sonra 55.000'e düşürülmüştür (İlgürel, 1986).

semtinde kurduğu tophaneden başka, İstanbul dışında da top dökümhaneleri vardır. Genellikle maden yataklarına yakın yerlerde yer alan taşra tophanelerinin top dökümcüleri İstanbul'dan gönderilmektedir (Özcan, 1994).

Büyük topların nakli için 15. yüzyıl sonlarında kurulan Top Arabacıları Ocağı'nın top arabası yapmak ve topları nakletmek gibi iki görevi bulunmaktadır. 17. yüzyılın sonunda, mevcudu 622 kişi olan 63 arabacı bölüğü vardır. Top Arabacıları'nın, yeri kesin olarak bilinemeyen imalathanelerinin Tophane'de; kışlalarının Şehremini'de; ahırlarının Ahırkapı semtinde olduğu tahmin edilmektedir (Özcan, 1994).

Bir tür el bombası olan humbara silahını kullanan Humbaracılar, İstanbul'un fethinden sonra bağımsız bir ocak haline getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988:b).

3.2. Askerî Teşkilatta "Bozulma" Söylemi ve Söylemin Arkaplanı

Kafadar'ın İstanbul'da şehirli halkın önemli bir bölümünü oluşturmuş, siyasi kimliğiyle 19. yüzyılın başlarına kadar şehir hayatına damgasını vurmuş sosyal bir zümre olarak tanımladığı yeniçeriler; 1446'daki Edirne-Buçuktepe isyanından itibaren, ocağın siyasi ağırlığını sürekli hissettirmişlerdir. Bu tarihten itibaren, merkezî yönetimin en büyük kaygılarından biri, bir yandan ocaktan bir güç unsuru olarak yararlanırken, diğer yandan da onu dizginlemek olmuştur (Kafadar, 1994). Bunlara rağmen, kuruluşundan 16. yüzyılın ortalarına kadar yenilenen kanunlarla, zamanın gereklerine göre "takviye edilen" ocağa hakim olan disiplin ve itaat, bu teşkilatı devrin en mükemmel ordusu haline getirmiştir. Dönemin kaynaklarına göre, 16. yüzyıldan sonra, disiplinin çeşitli sebeplerle ihmale uğramaya başlamasıyla, Yeniçeri Ocağı, işe yaramaz ve hatta zararlı bir kuruma dönüşmeye başlamıştır (İlgürel, 1986; Uzunçarşılı, 1988a).

Kuşkusuz sözkonusu yozlaşmayı, tek yönlü açıklamak ve tek sebebe bağlamak olanaksızdır. Yozlaşmanın nedenleri olarak öne sürülen çeşitli gerekçelerin tamamının, farklı alanlardaki önemli etkenler olduğu anlaşılmaktadır. 16. yüzyıldaki yeniçeri ayaklanmalarını daha çok maaşlarının azaltılması veya cülus bahşişleriyle ilgili gören Kafadar, bu tür siyasî olayları, elinde güç bulunan bir ücretli kesimin tepkisi olarak değerlendirmektedir (Kafadar, 1994). Paralel bir görüşle Özcan da II. Selim'in tahta çıkışında "cülus bahşişi" vermek istememesinin, yeniçerilerde huzursuzluk yarattığına, sonradan sorunun giderilmesine rağmen bu durumun padişahın ocak üzerindeki nüfuzunun kırılmasına yol açtığına dikkati çekmektedir (Özcan, 1994). Kanunî'den sonraki padişahların sefere gitmemesi, padişahların ocak üzerindeki kontrollerini kaybetmelerinin ve ocağın bozulmasının önemli nedenlerinden

biri olarak görülmektedir (Uzunçarşılı, 1988a; Özcan, 1994). Uzunçarşılı, Ocağın düzeninin çözülmeye başlamasının tarihini, yeniçerilerin arasında esnafların görülmeye başlandığı, evlilerin sayısının arttığı, Yeniçerilerin Ocak'taki "kışlaları" yerine evlerinde yatmaya başladığı III. Murat zamanı olarak belirlemektedir (Uzunçarşılı, 1988a).

Ocağa asker alınmasındaki bozulma da yeniçeri teşkilatındaki çözülmenin başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir. Kuruluş döneminde asker kaynağı, "pençik" yöntemiyle sağlanırken, sonradan devşirme sistemine geçilmiştir. Acemi Ocağı'nın kurulmasıyla, Osmanlı tebasındaki çocuklardan seçilenler, belirli bir eğitimden sonra Kapıkulu askeri yapılmıştır. Acemi Oğlanları'ndan saraya alınarak Enderun'da eğitilenler, devlet görevlerine getirilmektedir (Özcan, 1994; Uzunçarşılı, 1988a; İlgürel, 1986). Bu durum, Acemi Ocağı'nı prestiji yüksek bir kurum yapmaktadır. Ocağa girmek, ağır olduğu anlaşılan belirli koşullara uymayı gerektirmekte, küçüklüğünden itibaren "devlete hizmet" ilkesi üzerinde yetiştirilen asker, hayatını bu doğrultuda sürdürmektedir.

Sözkonusu "sorgusuz itaat" sisteminin bozulmasının başlangıcı olarak; Şehzade Mehmet'in sünnet töreni şenliklerindeki görevlilerin, III. Murat tarafından, ödül olarak, Yeniçeri Ocağı'na alınmaları gösterilmektedir. Bu olay üzerine Yeniçeri Ağası istifa etmiştir. Artık zorlu bir aracı bulanların ocağa girmesinde hiçbir engel kalmadığından, ocak mevcudu kısa sürede çok artmış (Nuri Paşa, 1992:1-2; Uzunçarşılı, 1988a; Özcan, 1994), "Ocak nizamı" temelinden sarsılmıştır (Özcan, 1994).

Bununla birlikte, devşirme yönteminin terk edilmesini ve ocak mevcudunun artmasını tek başına yozlaşma olarak değerlendirmek, sosyal ve askerî zaruretleri gözardı etmek anlamına gelmektedir. Avrupa'daki o dönemdeki eğilime paralel olarak, ateşli silahlar kullanan piyade asker sayısını artırmak eğiliminin, kaçınılmaz olarak yeniçeri nüfusunu da artıracağı ve devşirme sisteminin bu artışı karşılamaya yetmeyeceği de açıktır (Kafadar, 1994). Öte yandan, bu dönemde kaleme alınan siyasetname türünden eserlerde, genellikle askerî durum üzerinde durularak çareler ileri sürülmekte; rüşvetle Ocağa girmenin mümkün olduğu, asker kaynağı sisteminde sapmalar görüldüğü; özellikle artan yeniçeri miktarının, vergileriyle onları besleyen halkı rencide ettiği belirtilerek, disiplinsiz askerin atıl kaldığı (İlgürel, 1986) kaleme alınarak, yolsuzluklara ve durumun toplumsal-stratejik boyutlarına dikkat çekilmektedir. Artan asker sayısının maliyeye getirdiği yük nedeniyle, Sadrazamlar için en büyük övgü asker sayısını azaltmak, en "ayıplanan durum" ise askerin çoğalmasına izin vermek olduğundan, bir süre sonra devşirme işine gerek kalmamıştır (Nuri Paşa, 1992:1-2). Bunun yanında, 18. yüzyıl içlerinde Ocak için Acemi Oğlanı devşirilmesine devam edildiğini belirleyen Uzunçarşılı;

devşirme teşkilatının, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tarihe kadar sürdürüldüğünü belirtmektedir (Uzunçarşılı, 1988a). Asker sayısındaki kontrolsüz artışın, sorunun kaynağı olmakla başlayıp, kontrolsüz askere dönüşerek sorunun kendisi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Sistemin bozulmasıyla Ocak, askerî zaruretin ötesinde, şehre göçen bir çok kişi için bir çeşit sosyal güvence işlevini görmeye başlamış; bugünkü "KİT"ler gibi, devletin malî disiplin ve koruyuculuk arayışlarının çatıştığı bir alanda hayatını sürdürmüştür. Ülkenin bir çok yerinden İstanbul'a gelen pek çok genç insan, hem bir ekmek kapısı buldukları, hem de eş dost çevresi kazandıkları Yeniçeri Ocağına ve kimliğine sığınmıştır. (Kafadar, 1994).

16. yüzyıl sonlarında devlet bütçesindeki sıkıntı, bazı yeniçerileri esnaflığa itmiş, esnaflıktan ocağa girenler de yeniçerilerin esnaflaşmasını kolaylaştırmıştır (İlgürel, 1986; Kafadar, 1994). Bunların kimi olağan anlamıyla esnaflık ve ticaretle uğraşırken, bir kısmı zorbalıkla uğraşmış, kimi kez bu iki grup birbirine karışmıştır. Çoğu, tekelci loncaların zincirini kıramamıştır. Loncalara mensup esnafın dışında (Kafadar, 1994) yarı yeniçeri yarı esnaf bir topluluk oluşturarak çarşı hayatına kabadayılık, haraç gibi kavramları yerleştirmiş; Bektaşî tekkeleri, bekar odaları ve kahvehanelerde yuvalanarak (İlgürel, 1986), kendilerine özgü bir alt kültür meydana getirmişlerdir. Yeniçeriliğin son dönemlerinde askerlik hizmeti yapmak ile ulufe sahibi olmak, eşanlamlı olmaktan çıkmıştır. Yeniçerilik adeta onursal bir göreve dönüşmüştür (Nuri Paşa, 1992:3-4).

Yeniçerilerin iktisadî hayattaki varlıklarının ve aile sahibi efradın, Osmanlı yazarlarını endişelendirecek boyutlara ulaşması, ocak mevcudunun artarak "sosyal kompozisyonunun" değişmesine bağlıdır. Bu sosyoekonomik ve sosyokültürel gelişmelere bağlı olarak, yeniçerilerin siyasî katılımının da niteliği değişmiş, askerî ayaklanmalar, giderek sosyal isyanlara dönüşmüştür (Kafadar, 1994). Ubicini'nin 1850'de yapmış olduğu, 16.-17. yüzyıllarda Batılı tarihçilerin üstünlüklerini korkuyla itiraf ettikleri Türk ordusunun 18. yüzyıldan sonra, savaşa dayanmakta saf dışı kaldığı konusundaki tespiti (Ubicini, 1988) yeniçerilerin ilgasından önce ulaşılan noktayı özetlemektedir.

3.3 18. Yüzyılda Gerçekleştirilen Askerî Yenilikler

18. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının doğal uzantısı olarak, çeşitli kurumlarda çözülmeler görülmektedir. Ubicini, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü gösteren ilk belirtinin, Karlofça antlaşmasından itibaren, Batı'nın düzenli ve disiplinli kuvvetleri karşısında ordularının her geçen gün gerilemesi olduğunu belirtmektedir (Ubicini, 1988). 18. yüzyıl boyunca, görülen askerî gerilemenin önlenmesi amacıyla, ıslahat adı verilen bir dizi

önlem alınmıştır. Genellikle isyanla sonuçlanan yenilik girişimleri, "gericilerin" her türlü yeniliğe direndiği görüşünün belirmesine neden olmaktadır. Devletle yeniçeri arasındaki 17. yüzyıldan itibaren giderek gerginleşen ve 19. yüzyıl başlarında "nihai patlama noktasına" ulaşan çatışmanın basit bir reformcu-ilerici-batıcı/ gerici-şeriatçı-istemezükçü ikilemine indirgenemeyeceğini belirten Kafadar, bu konudaki yaygın kanıya karşı çıkmaktadır. Kafadar, yeniçerilerin, merkezî devletin gücünü yeniden "tesis etmeye" yönelik reformcu projelerin karşısında, ocağın ve kendileriyle birlikte hareket etmeyi tercih eden toplumsal kesimlerin "gözetilmeyen" çıkarlarını ve geleneklerini "temsil ederek" savunan bir güç oluşturduğunu, hatta zamanla, fiilî olarak, yarı sivil bir çeşit siyasî partiye dönüştüğünü belirtmektedir (Kafadar, 1994). Askerî alandaki gerilemenin "devletin hayatiyetini" birinci derecede etkilemesi nedeniyle, askerî alandaki iyileştirmelerin/yeniliklerin devlet tarafından, dayatmacı bir üslupta dikte ettirilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

17. yüzyıl Osmanlı ıslahatlarının genel karakteri, bozuklukları gidermenin yolunu, kurumların bozulmadan önceki haline döndürülmesinde görülmesi (Kılıçbay, 1985; Kayalı, 1986) ve Kanunî Sultan Süleyman döneminin örnek alınması şeklinde özetlenebilir (Özcan, 1994). 18. yüzyıl başlarında Osmanlı aydınlarının bazıları, devlet kurumlarındaki "suistimalleri" önlemenin ve bozulan teşkilatı eski kanunnamelere göre düzenlemenin yeterli olmayacağını anlamışlardır (Kuran, 2001). Bu dönemde, Osmanlı aydınları ve yöneticilerinin Osmanlı Devlet teşkilatına ve özellikle Batı'ya bakışlarında önemli değişikliklerin meydana gelmiş; Batı hayat tarzı, kültür ve medeniyeti dikkat ve hayranlıkla izlenmeye başlanmıştır. Kaleme alınan risalelerde "Kanun-ı Kadim"e dönmek yerine "Nizam-ı Cedid"in önerildiği, örneklerin de yeni gelişmelerden, Batı'dan verilmeye başlandığı gözlenmektedir (İpşirli, 1994). Bu durum, artık "Osmanlı Islahat" çabaları ile "Osmanlı Batılılaşması"nı özdeş kılmaya başlamıştır (Kılıçbay, 1985). 18. yüzyılın ortalarına doğru, Kanunî zamanının "Nizam-ı Âlem" düzenine, efsanevî mutlu günlere geri dönülmesinin mümkün olmadığının kavrandığı dönemde, Batı'dan modeller de alınmaya başlamıştır.

İlk bilinçli yenileşme hareketleri, Lale devrinde başlar. Dönemin kayda değer en önemli olaylarından sayılan "Türk Matbaası"nın 1729'da açılması, Batı'da gelişen yeniliklerin Osmanlı aydınları arasında daha hızlı yayılmasına olanak sağlamıştır (Kuran, 2001). 1717 sonlarında İstanbul'a gelen Fransız subayı De Rochefort, askerî yeniliklere karşı duyarlı olunması gerektiğine dikkati çekerek Avrupa usulünde talim yapacak bir "Fen Subaylığı" oluşturmayı önermiştir (Kayalı, 1986). 1728 tarihli bir fermanla Yeniçeri Ocağı'nın ıslahı için

girişilen çalışmalar, (Uzunçarşılı, 1988a) başarılı olamasa* da 18. yüzyıl askerî ıslahatlarının bundan sonra, gerek talim yöntemiyle, gerekse öğretim biçimiyle eğitime dayalı bir karakter kazandığı anlaşılmaktadır.

İlk ciddi askerî ıslahat teşebbüsleri I. Mahmut zamanında (1730-1754) başlamıştır (Özcan, 1994; İhsanoğlu, 1998; Nuri Paşa, 1992; Karal, 1970). 1731'de Humbaracı Ocağı'nın ıslahına başlanarak (Kuran, 2001) bir süre sonra "Ulûfeli Humbaracı Ocağı" kurulmuştur (İhsanoğlu, 1998). Yeniçerilere oranla devlete daha bağlı olan Hasekilerden ve Bostancı Ocağı askerlerinden seçilen öğrencilerle (Karal, 1988), Ocağın ihtiyaç duyduğu talimli askerleri yetiştirmek üzere (Kuran, 2001) 27 Aralık 1734'te Üsküdar'da, ilk askerî meslek okulu** (Anonim, 2000) "Hendesehane" adıyla açılmış, fakat bu okul uzun ömürlü olamamıştır.

III. Mustafa zamanında, Sadrazam Koca Ragıp Paşa, dağıtılmış olan Hendesehane öğrencilerinden hayatta olanları toplayarak, Kağıthane civarındaki Karaağaç mevkiinde geniş bir "hanede" öğretimi yeniden başlatmıştır. 1759'da yeniden açılan bu okul da Hendesehane adıyla anılmakta, derslerin ağırlığını "hendese" ve matematik teşkil etmektedir (Karal, 1988; Tekeli ve İlkin, 1999).

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında Yeniçeri Ocağı'nın düzensizliğinin boyutları açıkça görülmüştür (İlgürel, 1986; Uzunçarşılı, 1988a). Talimli Rus orduları karşısında eğitimsiz

---

* Uzunçarşılı'nın Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Yeniçeri Ocağı'nı ıslah arzuların proje halinde kaldığını, 1728 tarihli fermanla yapılmak istenen düzeltmelerin gerçekleştirilemediğini (Uzunçarşılı, 1988a) belirtmektedir. Buna karşın Kayalı, 1730 yeniçeri ayaklanmasından önce seçilen askerlerle Avrupa usulü talimlere başlandığını, hakkında pek az şey bilinen bu yenilik hareketinin, 1730 sonrasında talimden vazgeçilerek sona erdiğini ifade eder (Kayalı, 1986).

** Konularının uzman araştırmacıları tarafından ve farklı disiplinler açısından irdelenerek kaleme alınan çeşitli kaynaklarda, Ocağın ve okulun yeri, tarihi ve niteliğine ilişkin ulaşılan bilgiler birbirini tutmamaktadır. Çalışma sırasında sadece bu konuyu irdeleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. İhsanoğlu'na göre, Osmanlı'da ilk askerî eğitim, 1735 yılının ilk günlerinde Üsküdar'da Ayazma Sarayı'nda kurulan Ulûfeli Humbaracı Ocağı'nda gerçekleştirilmiştir. En önemli özelliklerinden biri, her odasında zabitler arasında teorik ve uygulamalı olarak matematik ve modern savaş sanatları konusunda ders veren Avrupalı ve Osmanlı hocalarının varlığıdır. Hoca-yı mühendis, muallim-i resim, hoca-yı oda, muallim-i ilim ve fenn-i ateşbâzî gibi kadrolara sahip olan öğretmen-zabitler geometri, trigonometri ve çizim dersleri yanında humbara atış cetvelleri ile balistik konularında uygulamalı dersler göstermişlerdir. Ocağın başında bulunan Humbaracıbaşı Bonneval Ahmed Paşa'nın 1747'de ölümünden sonra ocak itibarını kaybetmiş ve lağvedilerek mensupları eskiden olduğu gibi tımarlı ve zeamet sahibi humbaracılar halini almışlardır (İhsanoğlu, 1998). Karal, I.Mahmut'un açtığı okulun Üsküdar'da Kumbarahane ve Mühendishane adıyla kurulduğunu, yeniçerilerin okula iyi gözle bakmamaları nedeniyle 1747'de talebenin dağıtıldığını kaydeder (Karal, 1988). TSK. Tarafından yayınlanan askerî eğitime ilişkin kitapta, ilk askerî meslek okulunun adı Hendesehane, yeri Üsküdar-Toptaşı ve kuruluş tarihi 27 Aralık 1734 olarak gösterilmektedir. Humbarahane ve Hendesehane adıyla açılan okulda matematik, geometri ve din bilgileri dersleri verilmiş, fakat 1740'da yeniçerilerin ayaklanmalarından korkularak kapatılmıştır (Anonim, 2000).

Bütün kaynaklarda adres olarak Üsküdar'ın verilmesi, ancak Üsküdar'ın farklı yerlerinin işaret edilmesi yanında tarihlemede birkaç yıllık oynamaların da bulunması, aynı mevkide birkaç yıl arayla birden fazla kurum oluşturulmuş olabileceği gibi; aynı eğitim ve askerlik kurumunun aynı bölge içinde yer ve isim değiştirerek dolaşmış olabileceği, dolayısı ile tarihsel devamlılık taşımayan orijinal arşiv belgelerinin araştırmacıları farklı yönlendirebileceği olasılığını düşündürmektedir.

Kapıkulu askerlerinin ağır yenilgileri, III. Mustafa'nın yeniçerilerin işe yaramadıklarından ve ıslahlarının da mümkün olmadığından emin olmasını sağlamıştır (Uzunçarşılı, 1988b). Topçu Ocağının geliştirilmesi için bir Topçu Okulu (İhsanoğlu, 1998) ile 18 Kasım 1773'de, deniz subaylarına coğrafya ve "hendese" öğretmek için başka bir "Hendesehane" kurulmuştur. Bu okul, 1784'te I. Abdülhamit tarafından yeniden düzenlenerek "Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn" (Deniz Mühendishanesi) adı verilmiştir. Deniz subayı ve Mühendisi yetiştirmek üzere oluşturulan Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyun, Osmanlılarda Batı'ya açılan ilk pencere, sonraki gelişmelere örnek olacak gerçek anlamda ilk batılı öğretim kurumudur (Anonim, 2000; Tekeli ve İlkin, 1999).

Çeşitli alanlarda yapılmak istenen ıslahat, 1774 sonrası Abdülhamit devrinin önemli özelliğidir. Bu dönemde Anadolu'da huzursuzluk ve anarşi kaynağı haline gelen Levent teşkilatı kaldırılmış, Fransa'dan uzman askerler getirtilerek Topçu ve Lağımcı Ocakları'nın ıslahına çalışılmıştır. Timarlı sipahilerin durumu düzeltilmeye çalışılmış, ancak asıl ıslaha muhtaç olan Yeniçeri Ocağı'nda herhangi bir reforma gidilmesine cesaret edilememiştir (Beydilli, 1994). 1784'te "Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn"a "istihkam" kısmı eklenmiş, yani "Kara Mühendisi" yetiştiren bir şube açılmıştır (Anonim, 2000).

Ubicini, III. Mustafa zamanında Osmanlı ordusuna eski gücünü kazandırmak için emek harcayan Baron de Tott, Kont Bonneval, elçi M. de Villeneuve ve elçi M. de Vergennes'in, Türkiye'yi (Avusturya'ya ve Rusya'ya karşı yararlı bir karşı kuvvet haline getirerek), doğuda Fransız siyasetine doğrudan hizmet edecek bir yola ittiklerini anlatmaktadır (Ubicini, 1988). 1850'de yapılan bu yorum, Osmanlı'nın askerî alandaki yenileşme hareketini destekleyen Fransa'nın, aslında o dönemde Osmanlı'yı bir tampon devlet durumuna getirmek amacında olduğunu, temiz bir görüntü ile sergilemektedir. Öte yandan, durumun Osmanlı ordusunun yenileşmesine yararlı olacak biçimde değerlendirildiği görülmektedir.

1683 Viyana bozgunuyla beraber ortaya çıkan, ordunun Avrupa usulünde teşkilatlandırılıp bazı yeniliklerle eğitilmesi doğrultusundaki ciddi girişimlerin, ilk kez III. Selim zamanında başladığı kabul edilmektedir (Özkan, 1986; Kayalı, 1986; İlgürel, 1986; Karal 1970). III.Selim'in, ilgisiz kişilerin elinde esamî bulunduğunu öğrendiğini, oysa asker gerektiğinde kendisine "görevli askerimiz yok" dendiğini, buna çare aramak istediğinde "şimdi ocaklara yüklenmenin vaktinin olmadığının" söylendiğini anlatarak "işte böyle böyle memleket elden

çıkıyor" diye bitirdiği Hatt-ı Hümâyununda* görülen çaresizlik, Devlet-Ordu ilişkisinin en üst düzeydeki görüntüsünü ortaya koymaktadır.

III. Selim'in ortaya koyduğu "Nizam-ı Cedid" düşüncesi, askerî ve yönetim alanlarında köklü değişiklikler getirmeyi (İlgürel, 1986; Karal, 1970, 1988; Çataltepe, 1997) hedefleyen çok yönlü bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Askerî alanda yapılacak köklü değişim için, mevcut ocakları kaldırmanın gerekliliği görülmüşse de ıslahat ekibinin böyle bir mücadelede dayanabileceği bir güce sahip olmaması nedeniyle, öncelikle ocakların ıslahı yoluna gidilmiştir (Karal, 1988). Humbaracı, Lağımcı, Topçu ve Yeniçeri Ocakları'nın iyileştirilmesi için yayınlanan kanunnameler, "asker alma" ve rütbe yükseltme sistemine özen gösterilmesini, yoklamalar yapılarak askerî disiplinin sağlanmasını, askerin kışlalarında kalmasının sağlanmasını, sürekli talimlere ve meslek içi eğitime önem verilerek asker niteliğinin yükseltilmesini amaçlayan eğitim ve disiplin önlemleri niteliğindedir**.

Ordunun niteliğinin yükseltilmesinin gerekliliği, meslekî eğitime önem verilmesini gerekli kılmıştır. III. Selim'in giriştiği eğitim konulu düzenlemeleri ile birlikte, Fransa ve İsviçre'den getirdiği öğretmen mühendis ve subaylardan yararlanılarak, 1790'da Eyüp'teki Bahriye Köşkü'nde (yazlığında) "Mühendishane-i Sultanî" adıyla yeni bir okul açılmıştır. Okul, 1792-93'te Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'na taşınmıştır (Anonim, 2000; Tekeli, İlkin, 1999).

1795'te Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'nın yakınında, "Mühendishane-i Berri-i Hümayun" (Kara Mühendishanesi) açılmıştır. Osmanlı eğitim sistemindeki ikinci yüksek okuldur (ilki Deniz Mühendishanesidir). Tekeli ve İlkin, okula "mühendishane" adının verilmesinin, yeniliklere yönelik tepkilerinden çekinilmesi kadar, yönetimin eski zihinsel kalıplardan kurtulamamasının da göstergesi olduğu görüşündedir (Tekeli ve İlkin, 1999)

Ordunun ıslahını görüşmek için yazılan raporlardan ve yapılan bir çok toplantılardan sonra (Karal, 1970, 1988; Çataltepe, 1997), 24 Şubat 1793'te "Nizam-ı Cedid"/ "Yeni Düzen"in oluşturulmasıyla (Anonim, 2000), talimli askerin çekirdeği meydana getirilmeye başlanmıştır.

Padişahın bağımsız bir ocak teşkil etme isteğine karşın, gerek yeniçerilerin karşı koymaları ve gerekse devlet ileri gelenlerinin bu durumun sakıncalarını ısrarla belirtmeleri üzerine (Karal, 1988; Çataltepe, 1997; Özkan, 1986; Nuri Paşa, 1992; Raif Efendi, tarihsiz), 7 Haziran 1796 tarihli bir kanunla, yeni bir askerî kuruluş olan Nizam-ı Cedid Ordusu, Hassa Bostancıları Ocağı'na bağlı olacak şekilde oluşturulmaya başlanmıştır (Özkan, 1986). Yeni ordu için yeni bir gelire ihtiyaç duyulması ve ülkenin mali durumunun iyi olmaması nedeniyle, kaynak

---

* Hatt-ı Hümayun'un tam metni Uzunçarşılı (1988a) ve Karal (1988) tarafından yayınlanmıştır.

oluşturmak amacıyla, aynı yıl İrad-ı Cedid denen yeni bir vergi getirilmiştir. Nizam-ı Cedid gibi yeni bir ordu kurma girişimi, eski kurumlara dokunmadığı için sorunu köktenci bir biçimde halledecek nitelikte olamamıştır (Kayalı, 1986). Zaman içinde Nizam-ı Cedid'e karşı büyüyen tepki, 1807'de ayaklanan yeniçerilerin III. Selim'i Nizam-ı Cedid ordusunu lağv etmesine ve tahttan çekilerek yerini IV. Mustafa'ya bırakmasına neden olmuştur.

IV. Mustafa'nın saltanatı, III. Selim'i tekrar tahta çıkartmak ve Nizam-ı Cedid'i yeniden canlandırmak isteyen Alemdar Mustafa Paşa'nın, komutası altındaki askerlerle Topkapı Sarayını basması, III. Selim'in öldürülmesi üzerine II. Mahmut'u tahta çıkartması ile sona ermiştir (Karal, 1970; Oğulukyan, 1972; Beyhan, 1992; Derin, 1973a, 1973b). Kendisi de yeniçeri kökenli olan Alemdar Mustafa Paşa'nın IV. Mustafa'yı ve onu destekleyen isyancı yeniçerileri hedef alan karşı-darbeyi, yine kendine bağlı olan yeniçerilerle yapması, dönemin askerleri arasında Nizam-ı Cedid ideolojisine inanmış bir grup üst düzey yönetici/ bürokrat bulunduğunu göstermetedir.

Alemdar Mustafa Paşa'nın yönetime gelmesiyle Sekban-ı Cedit adıyla kurulmak istenen örgüt de yeniçeri ayaklanmaları nedeniyle sonuç vermemiştir (İlgürel, 1986; Özkan, 1986). 1810'da yeniçeriler, devleti küçültme deyiminin somuta dökülmesi sayılacak şekilde, sultanın yeniçerilerin şikayetlerini dinlediği Alay Köşkü'nün fazlasıyla yüksek olduğunu öne sürerek binayı küçülttürmüşlerdir. Osmanlı reform tarihinin en kararlı ve istikrarlı kişiliği olan II.Mahmut, bu tür güçlerin, reformların uygulanmasına izin vermeyeceğini kavramıştır (Kafadar, 1994).

1826'daki büyük ve son yeniçeri ayaklanmasında, Sancak-ı Şerif çıkartılarak halk, isyancılara karşı toplanmaya davet edilmiştir. Bu, Sancak-ı Şerif'in isyan eden orduya karşı ilk çıkarılışı değildir. Ancak her ayaklanmada sancak çıkartılması gelenekten olmayıp, yalnız olağanüstü durumlarda çıkartılmaktadır. Daha önce, 1651 ve 1687 yıllarındaki isyanlarda sancak çıkartılmış, moral kuvveti kırılan yeniçeriler, çekilmek zorunda bırakılmışlardır. 1826'da Sancak-ı Şerif ilk kez Sultanahmet Camisi'nin minberine dikilmiştir (Uzunçarşılı, 1988c).

1826 ayaklanmasında devletin tepkisi çok sert olmuş, bu kez yeniçerilerin kışlalarına çekilmeleri yeterli görülmemiştir. Sancak-ı Şerif'in çıkarılmasıyla devletin kendi ordusuna karşı açtığı savaş, 17 Haziran 1826'da yeniçeriliğin tamamen kaldırılması ile sonuçlanmıştır*.

** Kanunnamelerin özetleri Karal (1970, 1988) tarafından yayınlanmıştır.

* Keçecizade İzzet Mollanın ünlü beyti, Ocağın kaldırılmasına yönelik genel tavrı ortaya koyması bakımından önemlidir: "Koyup kaldırmadan ikide birde/Kazan devrildi söndürdü ocağı" (İlgürel, 1986; Uzunçarşılı, 1988)

Yeniçeri Ocağıyla birlikte Bektaşî tarikatı da ilga edilmiştir (İlgürel, 1986; Karal, 1970; Kafadar, 1994; Özkan, 1986).

1826'daki bu iç savaş, İstanbul'un tarihinin en önemli dönüm noktalarından biridir. Bu olaydan sonra II.Mahmut'un, III. Selim'den beri oluşturulmaya çalışılan, "Yeni Nizamı" şekillenmeye başlamıştır. (Kafadar, 1994).

"Vaka-i Hayriye"den 3 gün sonra, 20 Haziran 1826'da, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kurulmasına başlanmıştır. Ordu ile birlikte Muallem Asakir-i Mansure-i Muhammediye nezareti de kurulmuştur. Ordu, 1828'de İstanbul ve Üsküdar'da olmak üzere Hassa ve Mansure adıyla ikiye ayrılmış, adı sonradan Asakir-i Nizamiye olarak değiştirilmiştir (Özkan, 1986).

4. 18.-19. YÜZYIL KIŞLALARI ve KIŞLA YAPILARINDAKİ DEĞİŞİMLER

4.1. Selimiye Öncesinde Osmanlı Kışla Mimarîsi

4.1.1 Yeniçeri Kışlaları (Yeniçeri Odaları)

III. Selim'in "Selimiye Kışlası'nı" yaptırdığı sırada hazırlanan keşif defterinde "icad" ve "ibka" sözcüklerinin kullanılması, yani kışlanın "örneksiz" ve "benzersiz" yapıldığının vurgulanması, Osmanlı Devleti'nin "yeni düzen" (Nizam-ı Cedid) açısından bu yeni kışla kompleksine verdiği önemi göstermektedir. Selimiye Kışlası'nın bu özellikli durumu, Selimiye Kışlası yapıldığı sırada faal durumda bulunan Yeniçeri Kışları'nın (Odalarının) mimarî yapılarına değinmeyi gerekli kılmaktadır.

Mevcut ortam içerisinde yeniçerilerin her orta veya bölüğünün "oda" denilen birer kışlası vardır (Uzunçarşılı, 1988a). Osmanlı yazılı kaynaklarına göre, ilk odalar Edirne'dedir. İstanbul'da ise, yeniçeri kışlaları, Eski Odalar ve Yeni Odalar olarak adlandırılan iki büyük yapı topluluğu oluşturmaktadır*. Şimdiki Şehzade Camisi'nin yerinde ve karşısındaki alanda yer alan kışlanın daha önce tamamlanmış olması nedeniyle Eski Odalar adı verilmiş, Aksaray tarafında sonradan yapılan odalara Yeni Odalar denmiştir. Diğer Kapıkulu Ocakları'nın kışlaları da kentin çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır. Adını, Yeniçeri Ağası'nın konağının burada bulunmasından alan Süleymaniye'deki "Ağa Kapısı" da önemli bir mekandır.

Çalışma sırasında Eski ve Yeni Odalar'ın yapım tarihine ilişkin belge ya da bilgiye rastlanmamıştır. Ayvansarayî (2001), Evliya Çelebi (Demircanlı, 1989), Uzunçarşılı (1988a) ve Kavanin-i Osmanî'de (İpşirli, 1994) tarih verilmemekle birlikte Eski Odalar'ın Fatih Sultan Mehmet tarafından yapıldığı kaydedilmektedir. Eyice (1950) ve Koçu (1964) ise Kanunî Sultan Süleyman tarafından kurulduğunu belirtmektedirler. Mimar Sinan tezkerelerinde (Kuran, 1986; Saatçi, 1998) kayıtlı olmamasına rağmen, Şehzade Camisi'nin yapılması ve Yeni Odalar'a kapılar açılması Kanunî zamanında olduğuna göre, yapıların bu dönemde büyük ölçüde elden geçirildiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Gerek eski, gerekse yeni odalar, zaman içinde çeşitli nedenlerle büyük onarımlar geçirmiştir. 1700 senesinde çok sık yangın çıkınca, binaların kagir yapılmasına emir çıkmıştır (Refik, 1988; Cezar, 1963). Çeşitli belgelerde, III. Selim döneminde ve Selimiye Kışlası'nın inşa

---

* İstanbul alındıktan sonra, yeniçerilerin bir bölüğü Eski Odalar'ın, farklı bir grup da Yeni Odalar'ın bulunduğu yere geldiklerinde, buralara bayraklarını dikmişler ve bu yerlerde yeniçeri odalarının inşasına başlanmıştır (Uzunçarşılı, 1988a; İpşirli, 1994).

edildiği tarihlerde Yeniçeri Odaları'nın da bakım ve onarımlarının yapıldığını gösteren bilgilere rastlanmaktadır* (BOA.HH. 3705; BOA.HH. 3692; BOA.HH. 5391; BOA. HH. 3682; BOA.HH.8396; BOA.HH. 14582; BOA.HH. 16208; BOA.D.BŞM.İCH. 19439; BOA.CA. 12050; BOA.CA. 30968).

Yeniçeriler (son dönemlerine kadar) kendilerine ait tanımlanmış alanlarda yaşamakta, bir bakıma sivil kent yaşamdan soyutlanmaktadırlar. Ne var ki bu yalıtım, Yeniçeri Odaları'nın mimarî yapısına ilişkin bilgilere ulaşılmasını engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivillerin içeriye giremediğinin anlaşıldığı, içeride yaşayanların da bilineni anlatmaya gerek görmediği bu yapılar hakkında, ulaşılabilen yazılı kaynaklardaki bilgiler birbirini tutmamaktadır. Bu tutarsızlıkta, sözkonusu yapıların ayakta olduğu 350 yılı aşan dönemde geçirmiş oldukları yangın, deprem, onarım, yenileme, yeniçeri nüfusunun artışı gibi nedenlerle yapılan mekan ilaveleri gibi faaliyetlerin büyük etkisini gözardı etmemek gerekir. Hepsi de odalara ilişkin farklı ayrıntıları içeren kaynakların derlenmesi ile aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

Underlamas'ın gözlemine göre, Ağustos 1552-Mart 1555 tarihleri arasında İstanbul'da, şehrin ortalarındaki "Yağpazarı" denilen yerdeki Yeniçeri Kışlaları'nın, binden fazla odası vardır. Her odada on kişi kalmakta, içlerinden en eski olanı "odabaşı" adıyla başlarına geçmektedir. Yemekleri hazırlamak için her odada bir "Acemioğlanı" bulunmaktadır. On kişinin uzanıp yatabileceği kadar geniş olan odalarda, çul üzerinde uyunmaktadır (Urdemalas, 1995).

Hans Denschwam'ın 1554 tarihli kaydına göre Padişah, Acemi Oğlanlarına büyük konaklar ve Yeniçeriler için yüksek bahçe duvarı ile çevrilmiş olan özel binalar yaptırmıştır. Yeniçeri binalarından sokak görünmemektedir (Denschwam, 1992).

Antonie Galland, 14 Eylül 1672 günlü kaydında, gerek Yeni ve gerek Eski Yeniçeri Odaları'nın çinilerle kaplı ve bir tarafları yaldızla müzeyyen mermerden kapı ve pencereleri bulunan "uzun" binalar olduğunu belirtmektedir. Odalar, yeniçerilerle subaşılar için gayet rahat "dairelerdir" ve mutfaklar bile çeşmelerin temin ettiği rahatlıktan "istifade ederler". Bütün İstanbul'un donanma ile aydınlatıldığı bir günde, çini kaplı duvar tarafında bulunan dehlizler büyük lambalarla aydınlatılarak donanmaya katılmışlardır. Bu binalar bütün yeniçeri

---

* 1633 büyük yangınında Yeniçeri kışlaları yanmıştır. 1660'da Yeni Odalar Sakaoğlu'na (1999f) göre yanmış, Cezar'a (1963) göre yanmamıştır. Eski Odalar 1693'te, Yeni Odalar, 1694'te yanıp tamir edilmiştir (Cezar, 1963). 1751'de kışlalar yanmıştır (Şemdanizade,1876). 1718 Cibali yangınında, Eski Odalar; 1782'de Yeni Odaların tamamı ile Eski Odaların 44 tanesi, Acemioğlanları Kışlası, buradaki fodla fırını; 1756'da birkaç kışla odası yanmış, 1780'de şehirden ayrı olarak yalnız kışlalarda yangın çıkmıştır (Cezar, 1963)

takımını barındırmaya yetmediklerinden, pek geniş olan aynı saha içerisinde daha bir çok odalar bulunmaktadır. (Galland, tarihsiz)

Galland (tarihsiz), uzun binalar anlatırken, Halkalı Suyu'na ait suyolu haritasında (Çeçen, 1991) iki katlı, avlusuz büyük bir yapı, "kışla binası" olarak görülmektedir (Ek 35). Konumu nedeniyle, yapının Yeni Odalar Kışlası olduğu düşünülebilir.

Matrakçı Nasuh'un İstanbul konulu minyatüründeki binaları yorumlayan Ünver (Uzunçarşılı, 1988b) ve Koçu (1964), avlulu bina perspektifleri çizmişlerdir (Ek 35). Eyice (1950), bu kışlaların klasik devir Türk mimarîsindeki kervansarayları andıran binalar olabileceği olasılığı üzerinde durmaktadır. 16. ve 17. yüzyıllardaki tanımlardan, bir bina betimlemesi çıkartma olanağı bulunmamaktadır.

Çalışma sırasında, yeniçeri kışlalarını gösteren üç ayrı plana ulaşılmıştır. II. Bayezid suyolu haritasında ve Humbarahane öğrencilerinin çizdiği 1840 tarihli İstanbul Haritası'nda (Çeçen, 1997) odaların farklı biçimlendiği görülmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde, E.9596 numarada kayıtlı farklı bir plan da Tanyeli tarafından yayınlanmıştır (Tanyeli, 1999).

Eski Odalar'ın mimarî yapısına ilişkin, göreli olarak daha fazla bilgiye ulaşılabilmektedir. Eski Odalar adlı yapı topluluğu, Şehzade Camisi'nin bulunduğu yerde ve karşısındayken, Kanunî Sultan Süleyman zamanında bir kısmı yıktırılarak yerine Şehzade Camisi yapılmış ve mevcut odalara yeni odalar (Uzunçarşılı, 1988a) eklenerek genişletilmiştir.

Diğer yandan, Eski Odalar'ın yakınında bulunan Acemi Oğlanları Kışlası, yeni bir kavram kargaşasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 16. yüzyıl başında, Sanders'in (Reyhanlı, 1983) sözünü ettiği Şehzade Camisi yakınındaki "Yeniçeriler Konağı", görkemli, ahşap bir yapıyı çağrıştırmaktadır. Dernschwam'ın (1992) sözünü ettiği Acemi Oğlanları'na mahsus büyük konakların da aynı binalar olduğu düşünülebilir.

Eski Odalar'ın bulunduğu yerdeki Acemi Oğlanları (Gılmanan-ı Acemî) Odaları iki sıra olup biri "kethüda sırası" (İpşirli, 1994), diğer sıra "çavuş dairesi" adını almaktadır (Uzunçarşılı, 1988a). Çavuş dairesi 15 oda, yani koğuştan meydana gelmektedir. Burada, Uzunçarşılı'ya göre 31 (1988:a), Kavanin'e göre 34 oda (İpşirli, 1994) bulunmaktadır. "Anadolu Ağası Yoldaşları" bu kışladadır. Anlatımlardaki farklılık, özerk biçimde yapıldığı anlaşılan Acemi Oğlanları Kışlası'nın zaman içinde Eski Odalar Kışlası ile bütünleştiğini ve Eski Odalar'ın içinde bir birime dönüştüğünü düşündürmektedir.

"Kanunnameye" göre, Eski Odalar'da 26 bölük bulunmaktadır. Odalar, 47 adet "ocaklı" oda ile 55 kerevet, 21 çardak, 1 tekke ve 26 ahırdan oluşmaktadır (Eyice, 1950 ; Uzunçarşılı, 1988a). Bu bilgiden, her bölüğün bir ahırı olduğu sonucu çıkartılabilmektedir.

Humbarahane öğrencilerinin çizdiği haritada (Ek 35), Eski Odalar Kışlası'nın son dönemindeki planı görülmektedir (Çeçen, 1997). Haritaya göre kışla, organik formlu ve farklı büyüklükteki iki ayrı yapı adasına yerleşmektedir. Yapı adaları, birbirinden, doğu-batı doğrultusunda uzanan bir "yol" ile ayrılmaktadır. Yolun iki ucunun, eş nitelikli birer kapı ile sınırlanması, söz konusu yolun özelleştirilmiş/ kamuya kontrollü açık alan olduğu izlenimini vermektedir. Bu durum, bitişik düzende sıralanan farklı büyüklüklerdeki yapılar tarafından çevrilen her iki adanın aslında tek bir yapı alanını tanımladığını düşündürmektedir. Eski Odalar Kışlası, birer iç avlu oluşturan iki kütleli tek bir yapı biçiminde algılanabilir.

Haritaya göre, doğu-batı eksenindeki iç yolun doğu ucu "Altmışbir kapısı", batı ucu "Kırkdört kapısı" ile sınırlanmaktadır*. Yolun kuzey tarafında, kışla bölüklerinin eş büyüklükte, eş nitelikli yapılar olduğu izlenimi veren "odaları" sıralanmaktadır. Güney tarafında, önünde genişçe bir bahçe bulunan, farklı büyüklüklerdeki yapı dizisinin üçüncü boyutta da farklı yüksekliklerde olduğu düşünülebilir.

Aynı haritada, kuzeydeki yapı adasının üzerinde görülen "cemaat odaları" yazısı, Osmanlı literatüründeki "Yeniçeri Kışlası/ Kışlaları" kavramını karşılamaktadır.

Daha küçük olan güneydeki yapı adasında, çeşitli tarihlerde yapılan farklı işlevli binalar bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı "Acemoğlanı Kışlası Mesciti", Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı bir hamam ile III. Ahmet'in yaptırdığı Tulumbacılar "karhanesi" (imalathanesi) ve kışlası buradadır. Altmışbir Kapısı'nın güneyinde Derviş Osman Türbesi, Kırkdört kapısının güneyinde fodla fırını yer almaktadır. Ayvansarayî, fırının çevresinde "haneler" bulunduğunu belirtmektedir (Ayvansarayî vd., 2001). Tulumbacı Kışlası'nın arkasına, Divan Yolu boyunca, "Direklerarası" dükkanlarının sırtları dayanmıştır. Bu durumda, Tulumbacı Kışlası'nın (ve diğer odaların) içe dönük yapılar oldukları anlaşılmaktadır. Buradaki kışlaların tümünün birden Eski Odalar adıyla anıldığı görülmektedir.

---

* Kışlaların üç kapısı olduğu kesin kabul edilebilirse de çeşitli kaynaklarda farklı adlandırılmaktadır.
1. 44. Ağa Bölüğü tarafından korunan kapı (İpşirli, 1994, Uzunçarşılı, 1988a), "Kırkdört Kapısı" (Harita) ya da Ferhat Paşa Sarayı tarafındaki kapı (Uzunçarşılı, 1988a) olarak adlandırılan kapıdır.
2. Şehzade Camisi tarafına açılan (Uzunçarşılı, 1988a; İpşirli, 1994), "Birler Kapısı" (Cevat Paşa) ya da "Altmışbir Kapısı" (Çeçen, 1997) olarak adlandırılan kapıdır. Hünkar köşkü bu kapının üzerinde yer almaktadır (Cevat Paşa)
3. Meyyit kapısı (Uzunçarşılı, 1988a; İpşirli, 1994; Çeçen, 1997).

Galland'ın (tarihsiz) "uzun binalar" tanımlaması, Humbarahane öğrencilerinin çizdiği planda yapı adalarının ortasında görülen yoldan söz ettiği izlenimini vermektedir. Bu durumda, 16. yüzyılda yapıların çinilerle kaplı; iki taraftaki kapıların yaldızlı olduğunu ileri sürmek mümkündür. Güneydeki adanın 16. yüzyıldan beri var olduğu anlaşılmaktadır. Zaman içinde defalarca yenilenen yapıların, Şehzade Camisi yapıldıktan sonra hep aynı yerde kaldığı ve bir ana aksın iki yanında konumlanma durumunu koruduğu öne sürülebilir.

Yeni Odalar, Kıztaşı ile Aksaray arasındaki çukur alandadır (Eyice, 1950). Kışlanın tonozlu kapısının son zamanlarına ait bir fotoğrafı, Sakaoğlu (1994f) tarafından yayınlanmıştır. Kapıdan girilince Tekkemeydanı denen geniş bir meydan ile bunun ortasında Orta Camii denilen ünlü cami vardır. Eski bir Bizans sarnıcının üzerine yapılan Orta Camii'nin bulunduğu yerde daha önce 13. Orta'nın kışlası bulunmaktayken, kışla yıktırılarak yerine cami yaptırılmıştır.

"Kanunname"ye göre, Yeni Odalar'da 140 bölük ve orta bulunmaktadır. "Daire olarak" 368 ocaklı oda ile 130 çardak, 69 ocaklı kerevet, 90 talimhane, 20 "köşk", 4 tekke ve 158 ahır bulunmaktadır (Eyice, 1950; Uzunçarşılı, 1988a). Yeni Odalar'ın toplam yedi kapısı vardır*. Tamamı Kanunî Sultan Süleyman zamanında açılan kapılar, kurşun kaplamalı geniş saçaklar ile korunmakta olup, "yanları" bağdadi sıva ve müzehhep nakışla bezemelidir.

Çalışma sırasında, Yeni Odalar'ın mimarî yapısına ilişkin bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte, Eski Odalar'dan çok farklı olmadığı düşünülebilir. Bu durumda Yeni Odalar Kışlaları'nın da yapı adaları oluşturan, içe yönelik, avlulu binalar olduğu; adaları birbirinden ayıran yolların uçlarına yerleştirilen kapılarla kamuya açık alanlardan ayrıldığı; gereksinime göre biçimlenen yapılar şeklinde geliştiği ileri sürülebilir. Burada da Eski Odalar kışlasının güney kanadındaki gibi, birbirine eklemlenen birden fazla "odanın" (kışlanın) aynı yapı adasını paylaşmış olabilecekleri düşünülebilir.

---

* 1. "Âdet kapısı": Yeni Odalar'ın kuzey kapısı olup Sarıgüzel tarafında, Hasan Halife Mesciti yakınındadır. Padişah sefere çıktığında bütün kapılar kapatılarak yalnız bu kapı açık bırakılmaktadır. 2. "İkinci Ağa Bölüğü Kapısı" ya da "Ağa Bölüğü Kapısı": Ağa Bölükleri Kışlaları'nın en büyük kapısıdır. Çatısı revaklı olup kurşun kaplamalıdır. Kapının iki tarafında "gülaplı", servi ve çiçek işlemeli mermer sövelerinin üzerinde mermerden tarih kitabesi vardır. Üzerinde bir oda bulunan kapının kanatları cevizdendir. 1164 H./ 1751 M. senesinde 162 Yeniçeri Odasıyla birlikte yanmış, tekrar yapılmıştır. 3. "Meydan Kapısı": Bu kapıdan girilince Orta Camiine gidilmektedir. 13. Bölüğün korumasındadır. 4. "Karaköy Kapısı": Eski Odalar'da, Şehzade Camisi'nin olduğu yerdeyken, cami yapımı için yıkılarak Yeni Odalar'a nakledilmiş ve kapıcılığına 73. Cemaat Ortası atanmıştır. Diğer üç kapı, "Solaklar Kapısı", "Çayır Kapısı" ve "Et Kapısı" olarak adlandırılmaktadır. Yukarıda sıralanan kapılardan hangisi olduğu belirlenemeyen, güneyde yer alan ve Yeni Odalar'ın büyük kapısı olan "Etmeydanı Kapısı", Tezgahçılar Caddesi'ne rastlamaktadır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, kapıyı kagir olarak yeniden yaptırıp önüne bir çeşme ilave ettirmiş, kapının iç tarafına "çuka mahzeni" ve Yeniçeri Ağası için bir oda yaptırmıştır. Yeniçerilerin baruthanesi de Etmeydanı'ndadır (Uzunçarşılı, 1988a).

Hem Eski hem Yeni Odalar'da, Padişaha ait "Kasr-ı Hümâyûn" olarak da adlandırılan bir "Taht-ı Hümâyûn" odası vardır*. Yeni Odalardaki Ağa Bölüğü'nün, Eski Odalardaki ise 61. Bölüğün kışlasındadır (Uzunçarşılı, 1988a).

Tanyeli (1999) tarafından yayınlanan ve Yeniçeri kışlalarına ait olduğu belirtilen TSMA. E.9495 numarada kayıtlı, tarihsiz bir "kısmî planda" yapının geometrik hatlara sahip olduğu görülmektedir (Ek 35). Plan, birbirini dik açıyla kesen "koridorların" çevresinde sıralanan farklı büyüklükte, dikdörtgen planlı "hücrelerle" meydana gelmektedir. Her hücre, farklı nitelikli iki bölümden oluşmakta; bölümler iki pencereli ve bir kapılı duvarla birbirinden ayrılmaktadır. Bölümlerden birinde, içinde "musandıra" olabilecek derin dolaplar, kapının karşısındaki duvarda iki yanında nişler bulunan birer ocak yer almaktadır. Diğer bölüm, tam ortasından, ahşap olduğu düşünülebilecek "ayaklarla" ikiye bölünmektedir. Hücrelerin bir kısmının kapısı "ocaklı", bir kısmının kapısı "ayaklı" bölüme açılmaktadır.

Sözkonusu plandaki "ocaklı" kısımlar, barınmaya yönelik mekanlar olmalıdır. Ocaklı mekanların pencereleri "ayaklı" kısma açıldığına göre, ayaklı bölümlerin açık alanları gösterdiği, ayakların veranda benzeri yarı kapalı mekanları tanımladığı öne sürülebilir. Bu durumda, bir tür iç bahçe olarak kabul edilebilecek "ayaklı" kısımların duvarlarının pek yüksek olmadığı düşünülebilir. Böylece koridorların da iki tarafı kapılarla sınırlanan "iç sokaklar" oluşturduğu varsayılabilir. Hücrelerin bir kısmının "bahçe" bölümünde, işlevi anlaşılamayan "küçük" birimler (mekanlar?) yer almaktadır. Ancak planın çiziminin tamamlanmamış durumda bulunması nedeniyle, birimlerin işlevi anlaşılamamaktadır.

Uzunçarşılı'nın, kışlalara ilişkin genel bir kavram oluşturmak üzere, BOA.CA.12050 ve BOA.CA.11538 numaralarda kayıtlı onarım belgeleri ile yaptığı değerlendirmeye göre, bu tarihlerde, her "Oda'da" (kışlada) ortanın koğuşları, subay odaları, orta sofası, mutfak, kiler, hazine odası, çamaşırhane, "abdesthane" ve çardaklar bulunmaktadır. Her bölüğün parmaklıklı bahçeleri vardır. Dolma duvarlı odaların boyalı olduğu anlaşılmaktadır. Her odanın içerisinde peyke veya sedir bulunmaktadır. Zemini "çini tuğla" ile döşenmiş, kapıları mermer direklerle süslenmiştir. Saçaklarla korunan kışla kapıları bezemelidir ve kapılarının üzerinde ait olduğu ortanın arması bulunmaktadır. (Uzunçarşılı, 1988a). Ayrıca sözkonusu defterlerden, 96. cemaatin kışlasının iki katlı olduğu da görülmektedir. Bu durumda, kışlaların bir kısmının iki katlı olduğu, iki katlı olanların alt katında servis mekanlarının toplandığı öne sürülebilir.

---

* Kasr-ı Hümayun'un bulunduğu yerde bir sofa ile bir de "çukadar odası" vardır (Uzunçarşılı, 1988a).

Yeniçeri teşkilatının kaldırılması sırasında Yeni Odalar topa tutularak yakılmış, Eski Odalar birkaç gün sonra yıktırılmıştır (Mutlu, 1994; Karal, 1970; Uzunçarşılı, 1988a; Saka, 1994). II.Mahmut, Yeni Odalar'ın bulunduğu yere Ahmediye, Eski Odalar'ın yerine Fevziye adlarının verilmesini ve arsalarının satılarak halk tarafından şenlendirilmesini emretmiştir (Uzunçarşılı, 1988a). Yeni Odaların ortasındaki Orta Camii'nin taşları ve kullanılabilir durumdaki ögeleri Fatih Nizamiye Karakolu'nun yapımında kullanılmıştır (Ayvansarayî vd., 2001).

Yeniçeri kışlalarından günümüze yalnız Acemoğlu Hamamı kalmıştır*.

4.1.2 Diğer Kapıkulu Ocakları'nın Kışlaları

4.1.2.1 Cebeci Kışlası

Cebecilerin kışlası Ayasofya Camisi'nin karşısında, güney tarafında, denize doğru uzanan alanda yer almaktaydı (Eyice, 1950; Hovhannesyan, 1997; Uzunçarşılı, 1988b).

1226/ 1810-1811 tarihli belgeden (BOA.CA. 21833) "Yerebatan" ahırlarının üzerinde, subay ve erlerin kaldığı, kiremit örtülü odalar bulunduğu öğrenilmektedir. Burada savaş malzemelerinin tamirhanesi ile savaşta gerekecek her türlü eşyanın durduğu bir depo bulunmaktadır (Uzunçarşılı, 1988b).

4.1.2.2 Topçu Kışlası

Tophane semtinde, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaptırılmıştır. Evliya Çelebi'ye göre, güneydeki kapısı deniz kenarındadır. Kuzeye açılan bir kapısı daha vardır. 17. yüzyılda, kışlanın güney kapısının iki yanında birer aslan "sureti" bulunmakta ve kışlada ustaların kapısının üzerinde padişaha ayrılmış bir oda yer almaktadır (Demircanlı, 1989).

III. Mustafa zamanında bir mescit ile her ortaya, bir orta sofası ve bir mutfağı bulunan birer kışla yapılmıştır. Ocak, III. Selim zamanında genişletilerek yeniden yaptırılmıştır. Ancak yandığı için 1824'te yeniden inşa edilmiştir (Uzunçarşılı, 1988b).

---

* Evliya Çelebi'nin, Fatih'in Acemi Yeniçeriler için yapılan kışla alanına kurdurduğunu (Demircanlı, 1989), Ayvansarayî'nin (2001) Kanunî Sultan Süleyman'ın yaptırttığını belirttikleri hamam, kışla yıkıldıktan sonra mahalle hamamı haline gelmiş ve "Acemoğlu Hamamı" adıyla tanınmıştır (Eyice, 1950; Demircanlı,1989).

4.1.2.3 Top Arabacıları Kışlası

Top Arabacıları'nın kışlalarının Şehremini'nde (BOA.CA.1602); imalathanelerinin Tophane'de; ahırlarının Ahırkapı'da olduğu anlaşılmaktadır. İmalathane ve ahırların bulunduğu yerlerde de bazı barınma birimlerinin bulunduğu düşünülebilir (Uzunçarşılı, 1988b; Özcan, 1994; Eyice, 1950).

4.1.2.4 Humbaracı Ocağı Kışlası

Humbaracıların önemli kısmının timarlı olup kalelerde hizmet etmeleri ve merkezde bulunanların Cebeci ve Topçu Ocakları'na bağlı bulunmaları (Uzunçarşılı, 1988b) nedeniyle kışlalarının olmadığı, bağlı oldukları ocakların kışlalarında kaldıkları kabul edilebilir.

1733 tarihli ıslahat çalışmaları sırasında ayrı bir "ocak" olarak ayrılan Humbaracılar için Üsküdar'daki Ayazma sarayında, 300 kişilik yeni bir "kârhane" ve hücreler yapılması gündeme gelmiştir. Nizamnameye göre bir humbaracı odasında 100 nefer olacaktır (Uzunçarşılı, 1988b). Sözkonusu kışlanın mimarî yapısı hakkında bilgi bulunamamıştır*.

III. Selim döneminde, Haliç kıyısında, Hasköy'de yapılan, yarısı Lağımcılara ait olan büyük Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'na taşınmışlardır (Uzunçarşılı, 1988b)

4.2 III. Selim'in Yaptırdığı Kışlaların Öncüsü: Kalyoncu Kışlası

Kasımpaşa'da, günümüzde Deniz Kuvvetleri tarafından kullanılan ve Cezayirli Hasan Paşa Kışlası adıyla tanınan yapı (Anonim, 1989; Anonim, 2001.a), İstanbul'un günümüze ulaşabilen en eski kışlasıdır. Bina, Cumhuriyet döneminde aynı planda, yeni gereksinimleri karşılayacak şekilde yenilenmiştir (Eyice, 1950). Modern Osmanlı kışlalarının öncüsü olan Kalyoncu Kışlası (Cezar, 1997), Selimiye Kışlası'nın ve III. Selim'in yaptırdığı diğer kışlaların da "öncülü" olması nedeniyle, araştırma konusu açısından özellik taşımaktadır. Osmanlı denizcilik teşkilatı, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuş olmakla birlikte, Kalyoncu Kışlası, özel durumu nedeniyle ele alınmıştır.

---

* Bu konuda kesin bilgi bulunmamakla birlikte, kaynaklardaki farklı bilgiler, daha önce Üsküdar'da açılan okul olduğunu düşündürmektedir. Bkz. 3.3 18. Yüzyılda Gerçekleştirilen Askerî Yenilikler.

Kalyoncu Kışlası, III. Selim'in hükümdarlık zamanından önce, Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa tarafından, 1197/ 1782'de yaptırılmıştır* (Eyice, 1950; Anonim, 1989; Arslan, 1992; Kubilay, 1994; Anonim, 2001a).

Cezayirli Hasan Paşa, kışlayı kendi arsasının üzerine yaptırmış (Anonim, 1989) ve inşaat giderlerini kendisi karşılamıştır (İlgürel, 1994; Eyice, 1950; Kubilay, 1994; Anonim, 2001a). Evkaf defterinde, kışlada bir cami, "mekteb-i münif**" ve çeşme bulunduğu kaydedilmektedir (Anonim, 1989). Mektep, caminin kapısının önündedir. Caminin altında "Başağa" hücresi bulunmaktadır (Ayvansarayî vd., 2001).

Vasıf Efendi, kışlanın, Tersane'deki ambarların yakınında, "şekl-i murabba" üzerine (dört köşe planlı), üç katlı olarak "icad***" edildiğini belirtmektedir. İçinde, "müteaddid" (çeşitli, pek çok) odalar ile "dersane şeklinde" bir "mekteb-i latif" (güzel, hoş bir okul) vardır (İlgürel, 1994). Ayrıca, çavuşların hücreleri, yoldaşların "orta tabakası" ve bir hapishane bulunmaktadır. Caminin iki tarafındaki kuyuların tulumbaları "musanna"dır (sanatla yapılmıştır) (Ayvansarayî vd., 2001). İç avlulu bir plan şemasına sahip olan kışlanın avlusunda, tek kubbeli, "fevkanî" bir cami vardır. Kışlanın ilerisinde, "Dîvan-hane" denilen bina yer almaktadır (Eyice, 1950; Kubilay, 1994; Anonim, 2001a).

Kışlanın erken dönemlerindeki mimarî yapısına ilişkin bilgi, Hilair'in gravüründen edinilmektedir (Ek 36). Gravürde, binanın dikdörtgenler prizması biçiminde, üç katlı, iç avlulu, kırma çatı ile örtülü, yalın bir kütleye sahip olduğu görülmektedir. Üç kat boyunca, eş büyüklükteki dikdörtgen pencereler, eşit aralıklarla sıralanmaktadır. Haliç tarafındaki cephe, taş (olasılıkla mermer) sütunlarla yükseltilen bir çıkma ile hareketlendirilmiştir. Çıkmanın altındaki kemerli, büyük kapının, binanın ana girişlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Çıkma bölümünün, yapıya sivil mimarî görünümü kazandıran iki katlı pencereleri ve kırma çatısının üzerindeki kasnaksız, ufak kubbesi, burasının kasr-ı hümâyûn olduğu izlenimini vermektedir.

---

* Kışladaki güneş saatinin ve çeşmenin üzerinde 1197/ 1782 tarihi bulunmaktadır. Kışlanın tamamlandığı belirtilen evkaf defterinin Ocak 1783 tarihini taşıması, kışlanın bu tarihten önce tamamlandığını belirlemektedir (Anonim, 1989).

** Mektebin varlığı, kışlada eğitim yapıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Cezayirli Hasan Paşa Vakfiyesi'nin 1221/ 1806-1807 tarihli suretine göre, mektepte, gerek kışlada kalan Kalyoncular, gerekse dışarıdan gelmek isteyenler için Kur'an dersleri verilecektir (VGMA. Haremeyn Defteri, 1221/ 1806-1807; transkripsiyonları Anonim, 1989 tarafından yayınlanmıştır.).

*** Vasıf Efendi'nin kışlanın icad edildiğini belirtmesine karşın, evkaf defterindeki 1783 tarihli kayıtta "müceddeden bina ve inşasına muvaffak olduğum Kalyoncular Kışlası" (Yeni olarak kurmayı ve inşa etmeyi başardığım) ifadesi görülmektedir. Ayrıca, Cezayirli Hasan Paşa Vakfiyesi'nin 1221/ 1806-1807 tarihli suretinde, kışlanın donanma askerleri için yeni olarak "tarh (düzenleme) ve inşa" kılınan kışla olduğu belirtilmektedir (VGMA. Efkaf Defteri, No:19 ve VGMA. Haremeyn Defteri, 1221/ 1806-1807; transkripsiyonları Anonim, 1989 tarafından yayınlanmıştır.)

Hilair'in çiziminde, binanın cepheleri, süslemesiz ve yalın görünmektedir. Oysa Pardoe'nun binanın, "zevksiz" freskleriyle dikkati çektiğini belirtmesi (Arslan, 1992), II. Mahmut döneminde fresklerle süslü olduğunu belirlemektedir.

Kışla, iç avlulu, büyük bir yapıdır. Zaman içindeki onarımlarla, ilk görünüşünü kaybettiği; fakat ana hatlarını korumayı sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Plan şeması, avlu tarafında binayı kuşatan koridorlar ve binanın dış cepheleri boyunca sıralanan odalarla meydana gelmektedir. Yarı kagir sistemle inşa edilmiştir. İç avlunun revaklı koridorlarla çevrelendiği, revaklarının daha sonra kapatılarak, üç kat boyunca kemerli, büyük pencereler haline getirildiği görülmektedir (Ek 36).

Deniz tarafında ve kuzey cephesinde, üzerlerinde şahnişinleri bulunan birer kapısı vardır. Şahnişinlerin deniz tarafındaki Kasr-ı Hümâyûn", kuzey cephesindeki "misafir köşkü" adıyla anılmaktadır. Kasr-ı Hümâyun ile cami arasında köprü biçiminde bağlantı bulunmaktayken daha sonra yıktırılmıştır (Anonim, 1989).

1950'den önceki fotoğraflarında, pencerelerinin taş söveli olduğu, cephelerde kuş evleri bulunduğu görülmektedir. 1939 tarihli fotoğrafına göre, kapıların üzerindeki şahnişinler, büyük pencereleriyle, hem Hilair'in çiziminden hem de kışlanın diğer bölümlerinden farklı karakter taşımaktadır. 1950'de yapılan bir onarımda pencere oranları yine değiştirilerek, kışlanın diğer pencerelerle aynı biçime getirilmiştir (Anonim, 1989).

Kışla, Ca.1268/ 1852'de onarılmış (A.MKT.MVL. 51/58), 1882'de büyük bir onarım sırasında odaların arasındaki bölme duvarları kaldırılarak koğuşlara dönüştürülmüş*, 1950 ve 1966 yıllarındaki onarımlarla günümüzdeki şeklini almıştır (Anonim, 1989).

Kışlaların özgün durumları günümüze ulaşmamış olmakla birlikte, Kalyoncular Kışlası'nın plan şemasının, gerek III. Selim'in yaptırdığı ilk Üsküdar (Selimiye) Kışlası ve gerekse II.Mahmut'un yaptırdığı Selimiye Kışlası ile aynı karakteri taşıdığı fark edilmektedir.

4.3 III. Selim Döneminde Kışla Yapım ve Onarım Etkinlikleri

Askerî alanda geniş ölçekli bir iyileştirme hareketine girişen III. Selim, mevcut ocaklardan Topçu, Cebeci, Humbaracı ve Lağımcı Ocakları ile Tersanenin ve Baruthanelerin ıslahına önem vermiş, bu amaçla kanunnamelerinde düzenlemeler yaptırırken (Karal, 1970, 1988;

* 25 L.1290'da Kasımpaşa Kışlası ve Divanhane'nin çevresinde düzenleme yapılmış, çevredeki "mîrî" ambarlardan biri yıkılarak "Havuzkapısı" yakınındaki iskele halka açılmıştır (BOA.A.MKT.MHM. 470/38). 26 Ca.1321/ 1903'te, Kasımpaşa Kışlası'ndaki Daire-i Hümâyûn'un mefruşatı yenilenmiştir (BOA.Y.Mtv. 249/128).

Uzunçarşılı, 1988a, 1988b) binalarını da elden geçirtmiştir. Bu dönemde, kendilerine teklif edilen talimleri uygulamayı reddeden Yeniçeriler bir tür güç odağı haline gelmiş olduklarından onların ıslahı yoluna gidilememiştir. Ancak diğer Kapıkulları'nın "odalarına" (kışlalarına) gereken özenin gösterildiği anlaşılmaktadır*.

Nizam-ı Cedid programının uygulanmasına geçilmesiyle, düzenli askerler için yeni kışlalar yapılmasına öncelikle İstanbul'da başlanmış, daha sonra, aynı anlayıştaki kışlaların yapımı Anadolu'nun olasılıkla güvenilir olduğu düşünülen merkezlerine yayılmıştır. Mukavemetin kuvvetli olduğu Rumeli illerinde kışla yapımına girişilememiş, Nizam-ı Cedid'in Tekirdağ'da ilanı girişmi sırasında yaşanan katliam, III. Selim'in ve Nizam-ı Cedid'in sonunun başlangıcı olmuştur.

Nizam-ı Cedid hareketi için yapılan ilk kışla, Levent Çiftliği Kışlasıdır. Bunu Üsküdar (Selimiye), Beyoğlu ve Anadolu Ortaları'nın kışlalarının yapılması izlemiştir. Hareket ilerledikçe ve başarı sağlandıkça kışlaların ilk inşaat programları uyarınca bir defada yapılan ilk binalarının yetersiz kaldığı, her defasında ihtiyacı karşılayacak yeni bölümlerin ilave edilmesiyle "kışla külliyelerinin" sürekli geliştirildiği görüşünü ileri sürmek mümkündür.

Mustafa Nuri Paşa'nın İstanbul, Konya ve Bolu'dan başka bir yerde Nizam-ı Cedid örgütü kurulamadığını belirtmesine karşın (Nuri Paşa, 1992:3-4), Çataltepe**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan çeşitli belgeleri değerlendirilerek, Anadolu'da Nizam-ı Cedid askerleri için bir çok kışlaların yapıldığını belirlemiştir (Çataltepe, 1997). Mustafa Nuri Paşa'nın sözünü ettiği Konya Kışlası'ndan da Çataltepe bahsetmemektedir.

4.3.1 Yenilenen/Düzenlenen Mevcut Kışlalar

4.3.1.1 Cebeci Kışlası'nın Yenilenmesi

Uzunçarşılı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'de, PPK. 1960 numarada kayıtlı plana göre, Cebeci Kışlası'nın Ayasofya'nın karşısında, yanan adliye binasının yerinde olduğunun anlaşıldığını, CA. 21833 numarada kayıtlı belgeye göre, Yerebatan ahırlarının üzerinde olduğunu belirlemektedir (Uzunçarşılı, 1988a). Kışla, III. Selim zamanında yenilenmiştir (BOA.CA. 36544). Arslanhane olarak kullanılan binanın 1802'de yanması üzerine, Arslanhane binası tamamen yıkılarak, malzeme ve arsasından yararlanılarak yeni kışla yapılmıştır. Kışla, Alemdar "olayında" (1808) yeniçeriler tarafından yakılmıştır (Cezar, 1997).

---

* Onarım belgeleri için bkz. 4.1.1 Yeniçeri Odaları (Yeniçeri Kışlaları) ve Ek 6

** Çataltepe'nin (1997) sözkonusu çalışmasında konu, tarihsel ve siyasal açıdan ele alınmıştır.

4.3.1.2 Topçu Kışlaları'nın Yenilenmesi

Topun çok önemli bir silah haline gelmesi, Tophane'ye önem verilmesini gerektirmiştir (Karal, 1988). Kitabesine göre, III. Selim'in 1205/1790'da tamir ettirdiği Tophane'nin (Eyice, 1950); işleyişini düzenlemek için getirtilen toplam 13 kişilik uzman işçi ve mühendisin çoğunluğu Fransız olduğu için, Tophane, Fransız top dökümhanelerine benzetilmiştir (Karal, 1988).

III. Selim zamanında, Topçu Ocağı'nın kanunnamesi yeniden düzenlenmiş, askerlerinin talime gelip kışlasına devam etmesi şartı koşulmuştur (Karal, 1988). Seyyid Mustafa, Tophane'deki "asıl" topçu askerlerinden başka "Recimend Topçuları" denen bir topçu grubu daha bulunduğunu belirtmektedir (Beydilli, 1987).

Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaptırılan, III. Mustafa zamanında yenilenen ve bir mescit eklenen (Uzunçarşılı, 1988b) Topçu Kışlaları, III. Selim tarafından yıktırılmış, yeni plan "üzerine" genişleterek ve sayılarını artırarak yeni kışlalar inşa ettirilmiş ve günlük talimler için geniş sahalar düzenlenmiştir (Raif Efendi, tarihsiz). Bu dönemde Top Arabacıları'nın Ahırkapı'da bulunan kışlası da Tophane'ye naklettirilmiştir.

Topçu ve top arabacılarının kışlalarının farklı tarihlerde yapılan çizimleri, kışlaların mimarî yapısına açıklık getirmektedir (Ek 37).

Gravürlerde, kışlaların Tophane ile Salıpazarı arasında ve deniz tarafında yer aldığı görülmektedir. Arazinin İstanbul-Boğaz topoğrafyasına uymayacak kadar düz ve geniş olması, zeminde dolgu yapıldığını düşündürmektedir. Kılıç Ali Paşa Camisi tarafında büyük bir meydan, diğer tarafta sıkışık yerleşimli kışla binaları topluluğu bulunmaktadır. Deniz tarafı rıhtım görünümündedir.

Sözkonusu büyük meydanın "talim meydanı" olduğu anlaşılmaktadır. Tophane Çeşmesi'nin önündeki halka açık meydandan, ortasında kapı bulunan çok yüksek bir duvarla ayrılarak içerinin görülmesi engellenmiştir. Talim meydanı, kışla binaları tarafında yüksek parmaklıklarla sınırlanmakta, kara tarafı üç katlı yüksek bir yapı ile kapatılmaktadır. Meydanın duvar tarafında, tek katlı bir dizi yapı vardır.

Kışla binaları kagir, 3-4 katlı, kiremit kaplamalı kırma çatılı, denize paralel üç sıra uzun yapı bloğu biçiminde algılanmaktadır. Denizden karaya doğru sıralanan 1. ve 2. bloklar arasında, olasılıkla bir tür orta/iç avlu niteliği taşıyan alandaki çok yüksek olmayan çeşitli binaları depolar, atölyeler ve diğer hizmet birimleri biçiminde yorumlamak olanaklıdır. Bu alanın

ortalarına doğru yer alan cami, "Arabacılar Camisi" olmalıdır. Deniz tarafındaki ilk bina, üç katlı, alt katı revaklı bir galeriyle denize açılan yalı görünümü sergilemektedir. Arkasındaki diğer yapı da zemin katındaki kemerli galerisiyle, deniz tarafındakiyle aynı görünümdedir.

Kışlalar, 1232/ 1816 ve 1823 tarihindeki Firuzağa yangınında yanmıştır (Cezar, 1963; BOA.HH. 25692). II. Mahmut zamanında, Tophane'deki Topçu ve Top Arabacıları Kışlaları yenilenirken vaziyet planında değişiklik yapılmış, Nusretiye Camisi'nin inşası da bu dönemde gerçekleştirilmiştir (Cezar, 1963, 1997; Ayvansarayi vd., 2001). 1253/ 1837-1838 yılında onarım gören (BOA.HH. 28861; BOA.HH. 28961) kışlalar, günümüze ulaşmamıştır.

4.3.2 III. Selim Tarafından Yapılan Kışlalar: Nizam-ı Cedid Kışlaları

4.3.2.1 İstanbul'daki Nizam-ı Cedid Kışlaları

4.3.2.1.1 Levent Çiftliği Kışlası

Levent Çiftliği Kışlası, Avrupa usulüyle eğitilen Nizam-ı Cedid askerleri için yapılan kışlaların ilkidir. Mimarî açıdan olmasa da ideolojik açıdan Selimiye Kışlası'nın öncülü olması nedeniyle, araştırma konusu açısından önem taşımaktadır.

Çeşitli bilgiler derlendiğinde, Levent Çiftliği Kışlası'nın işleyiş açısından bir tür "deneme kışlası" ya da "prototip kurum" niteliğinde kurulduğu, başarılı olunacağı görüldükten sonra Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın ve Üsküdar Kışlası'na bağlı diğer Nizam-ı Cedid Kışlaları "zincirinin" oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

"Levent Çiftliği ve Bostancı Tüfekçileri Kışlası", I. Abdülhamit tarafından Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya*, paşanın "leventlerini" barındırması için tahsis edilen ve bu sebepten ötürü Levent Çiftliği adıyla anılan yerde kurulmuştur. Beydilli, Çiftliğin şehirden ve dolayısıyla Yeniçerilerin gözünden uzak olması nedeniyle, "yeni askerlerin" eğitilmesi için özellikle seçilmiş olması gerektiğini ileri sürmektedir (Beydilli, 1995). Nizam-ı Cedid'e övgü niteliği taşıyan Koca Sekbanbaşı Risalesi'nde (1974) anlatılan, Rusların, İstanbul'un en savunmasız yerindeki bentleri alarak suyu kesmeleri durumunda, şehrin derhal düşeceğini gördükleri gerçeğinin, (bir yandan da çeşitli tepkilerden kurtularak) yeni askerî birliğin ve kışlanın kuruluşunu "meşrulaştırmak" amacıyla, devlet tarafından özellikle süslenerek yayıldığı fark edilmektedir.

---

* Cezayirli Hasan Paşa, Kalyoncular Kışlası'nın yaptırıcısıdır. Ancak Levent teşkilatının I. Abdülhamit tarafından kaldırılmasının ardından arazinin yeniden "miri" araziye dönüştüğü düşünülmektedir.

Mustafa Reşid Efendi, 1794 tarihli takririnde, ocağın kurulmasından bu yana askerlerin bir kısmının çadırlarda, bir kısmının tahta kulübelerde kaldığını; Levent Çiftliği'nde birkaç güne kadar inşaata başlanacağını kaydetmektedir (Çataltepe, 1997). 1795 tarihli belgeye göre, asker sayısı sürekli artmaktadır. Bu dönemde, yeni binaların yapılmasının vakit alacağı görüldüğünden, askerlerin barınması için çadır yaptırılması gündeme gelmiştir (Çataltepe, 1997).

Levent Çiftliği'nde kurulan ilk "ortanın" 1602 kişiden meydana gelmesi öngörülmüştür. 1798 Ekiminde kurulan 2. Orta ve 18 Kasım 1800 tarihli kanunname ile 649 kişilik Süvari Birliği'nin eklenmesi (Çataltepe, 1997) sonucu asker nüfusundaki sürekli artış nedeniyle, bu tarihlerde çok miktarda bina yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Seyyid Mustafa'nın Levent Çiftliği'ne "her ne kadar binalar eklendiyse de" asker sayısının çoğalması nedeniyle yeterli olmadığını belirtmesi (Beydilli, 1987), inşaatın çeşitli zamanlarda ortaya çıkan gereksinimlere göre yapılan eklemelerle devam ettirildiğini göstermektedir.

Mehmet Raif Efendi, Levent Çiftliği Kışlası'nın piyade sınıfı için yapıldığını, burada ayrıca mescit, hamam, dükkanlar ve subaylar için evler bulunduğunu kaydetmektedir (Raif Efendi, tarihsiz). 1207/ 1792-1793 tarihinde, kışlada "kınakcı"(?), tabancacı, kundakçı, dökmeci, çilingir, aşçı, çamaşırcı ve berber dükkanları bulunmaktadır (BOA.CA. 17893). Ayrıca "biniş mahalli" olan bir konak, ahırlar ve hastane de yer almaktadır (BOA.CA. 38360). İçinde geniş eğitim sahaları, kışlaları, cerrahhanesi, çeşitli imalathaneleri, cami, hamam gibi binaları bulunan bu askerî tesiste yabancı subaylar, mühendisler, çeşitli iş kollarına mensup yabancı usta işçiler ve cerrahlar hizmet vermektedir (Beydilli, 1995). 1218/ Mayıs 1803'te, Levent Çiftliği'nde bir de hastane bulunmaktadır (BOA.C.Sıh. 690).

Mehmed Raif Efendi'nin Levent Çiftliği Kışlası'nı gösteren perspektiv çizimi, kışlanın o tarihteki genel yerleşimine ilişkin önemli bir belge niteliği taşımaktadır (Ek 38). Çizimde görülen binaların, bir kısmı uzun kütlelerle oluşan parçalı mimarî yapısı, Tophane Kışlası'nın mimarî yapısı ile benzerlik göstermektedir.

Çizimin ön tarafında görülen camiye göre yön belirlenebilmektedir. Camilerde, çoğunlukla girişin mihrapla aynı aksta ve minarenin mihrap-kapı aksının sağ yanında yer aldığı geleneksel şemadan hareketle, resmin kışlanın kuzey-doğusundan bakılarak yapıldığı varsayımı ileri sürülebilir. Aynı gerekçeyle, kışla yapılarının güneydoğu/ kuzeybatı doğrultusunda uzandığı kabul edilebilir.

Çizimde görülen arazinin genel durumu, çevrenin tarım arazisi olarak değerlendirildiği izlenimini vermektedir. Kışla alanının duvar, çit benzeri bir sınırlama ile tanımlanmadığı görülmektedir. Resme göre sol tarafta bulunan geniş alana, buranın talim meydanı olduğunu ifade eden, tüfekli askerler dizilmiştir. Araziye serpiştirilmiş durumdaki tüfek taşıyan diğer askerlerin "mıntıka nöbeti" tuttuğu anlaşılmaktadır.

Resmin ortasında, uzun bloklar halinde üç sıra yapı ile bunların üç yanına dağınık düzenle yerleşen, birer-ikişer katlı, irili ufaklı başka binalar görülmektedir. Üçer katlı uzun blokların, askerlerin kaldığı, kışlanın "esas" yapısı olduğu kabul edilebilir.

Resmin, "arka" tarafındaki tepenin üzerinde, bahçe içindeki küçük yapının özenli çizimi, bu tarafta başka bina bulunmaması ve binanın kışla bütününe hakim konuma yerleştirilmesi, yapının kasr-ı hümâyûn (biniş mahalli) binası olabileceğini düşündürmektedir.

Resmin bakış açısına göre ön tarafta, kırma çatılı tek şerefeli tek minaresiyle ufak bir cami ve onun önünde hamam olduğu anlaşılan bir yapı yer almaktadır. Resmin bakışına göre en önde bulunan kırma çatılı, sekizgen prizma formlu penceresiz bina, silah veya erzak deposu olduğu öne sürülebilir. Resim alanı içerisine giren uzaktaki yel değirmeninin, kışlanın parçalarından biri olması olasılığı azdır.

Kasım 1808'deki yeniçeri isyanında diğer Nizam-ı Cedid kurumları gibi Levent Çiftliği Kışlası da tahrip edilmiştir. Oğulukyan, Çiftliğe 5000 kadar yeniçerinin gittiğini, buradaki askerlerin sayısının 300 kişiyi geçmemesine rağmen yeniçerileri dağıttığını gördüğünü kaydeder. Ertesi sabah Levent Çiftliği'ne giden yeniçeriler, buradaki askerlerinin geceleyin kaçmış olduklarını görerek çiftliği her taraftan ateşe vermiş, içindeki "her şeyi" yağma etmişlerdir (Oğulukyan, 1972).

Ancak, daha sonraki tarihli belgelerden, kışlada Bostancı askerlerinin oturduğu anlaşılmaktadır. 1224/ 1809'da kışlanın bir takım binaları onarılmıştır (BOA.CA. 38360). 1230/1814 ve 1236/ 1820 tarihlerinde, Levent Çiftliği'nin korunması için "Usta" ve askerler bulunmaktadır (BOA.CA. 147; BOA.CA. 153).

Bir süre sonra Levent Çiftliği'nin özel mülkiyete geçtiği görülmektedir. Önce Mektûbî Seraskeri Ahmet Bey'in (BOA.A.MKT.NZD. 222/99); daha sonra Madam "Ferger"in mülkü haline geldiği anlaşılmaktadır (BOA.YA.HUS. 500/23).

4.3.2.1.2 Humbaracı ve Lağımcı Ocağı Kışlası

Humbaracı ve Lağımcı Kışlası'nın, eğitim kurumu kimliğinin ön plana çıkması nedeniyle, Nizam-ı Cedid kışlaları grubundan sayılmadığı görülmektedir. Oysa aynı zamanda bir kışla yapısıdır. Nizam-ı Cedid hareketi kapsamında ve aynı yenileşme mantığı doğrultusunda yapıldığı savından hareketle, bu kışla da Nizam-ı Cedid kışlaları arasında ele alınmıştır.

III. Selim zamanında yeniden düzenlenen kanunnameye göre, Lağımcı erlerinin sayısının 250 olmasına ve 125'er kişiyi içine alacak birer kışla inşa edilmesine karar verilmiştir. Erler iki kışlaya bölünecek, birine lağım bağlama; diğerine köprü, tabya ve kale yapma "sanatları" ile geometri bilgisi gösterilecektir (Karal, 1988). Böylelikle, daha önce çeşitli ocakların içinde dağınık şekilde bulunan (Uzunçarşılı, 1988b) Humbaracılarla Lağımcıların yeniden teşkilatlandırılarak tek bir ocak ve kışla içinde toplandığı görülmektedir.

Humbaracı Kışlası, tek bir binadan ibaret olmayıp benzerleri gibi yapılar topluluğu şeklindedir (Cezar, 1997). Mahmud Raif Efendi, Humbaracılar sınıfı için Sütlüce'de bir çok lojman, mutfak ve ahırlarıyla muazzam bir kışla inşa edildiğini; bu kışlada bir mescit, top döküm fırınları, matematik okulu, harp oyunları (manevralar) yapmaya elverişli yerler ve dükkanlar bulunduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, Humbaracılar Kışlası'nda, gelecekte iki ayrı sınıfa ayrılması planlanan istihkamcılar (Lağımcılar ve Humbaracılar) için iki kışla inşa ettirildiğini; bu iki ayrı kışlanın iki ayrı istihkam sınıfı için yapıldığını belirtmektedir (Raif Efendi, tarihsiz).

Kışlanın inşası 23 Şubat 1794'te tamamlanmıştır. 25 Şubat 1795 tarihli keşif defterine göre kışlanın müştemilatı olarak tanımlanabilecek nazır dairesi, mühimmat ambarı, kereste depolanacak sundurma, siyah barut cephanesi, demirhane, amele koğuşları, bazı binaların önlerindeki camekanlar (câmegân?) ve kışla haricinde yer alan dükkanların inşaatı bitirilmiştir. Burada bir de "Kasr-ı Hümâyûn" bulunmaktadır (Beydilli, 1995).

Kışlanın içinde yar alan, 1218/ 1803-1804 yılında tamamlanan iki minareli "fevkânî" camiyi Mihrişah Valide Sultan yaptırmıştır (Ayvansarayî vd., 2001; Eyice, 1950). Bir Valide Sultan'ın "kışla mescidi" yaptırması bakımından ilginç bir örnek oluşturmaktadır (Cezar, 1997).

Ayvansarayî (2001), "Humbaracılar Kışlası Camisi"ni anlatırken, caminin dört tarafında kışla odalarının bulunduğunu kaydetmektedir. Ayvansarayî'nin tanımından, iç avlulu, avlusunun ortasında "fevkâni" bir cami bulunan büyükçe bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tanım,

Selimiye Kışlası'nın ilk yapıldığı zamandaki ve bugünkü planlarına koşut bir plan şemasını çağrıştırmaktadır. "Kasr-ı Hümâyûn", deniz tarafındadır.

Kışlanın Hobbhouse ve Préault (Ek 39) tarafından yapılan çizimleri vardır. Çizimlere göre kışla, iki katlı, kırma çatıyla örtülü, iç avlulu bir binadır. Yapı, Haliç kıyısında yer almakta, iki tarafında, parmaklıkla sınırlanan bahçesi ve "önünde" rıhtımı bulunmaktadır.

Çizimlere göre, cephe düzenlemesi, günümüzdeki Selimiye Kışlası'nda olduğu gibi, çıkıntılı ayaklarla belirlenen modüllerle oluşturulmuştur. Katlar arasında kat silmesi görülmektedir. Ayakların tanımladığı modüllerde, Préault'a göre ikişer, Hobbhouse'a göre üçer adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Deniz tarafındaki cephesinin tam ortasındaki, sütunlarla taşınan çıkmalı bölüm bulunmaktadır. Çıkma, plan düzleminde kademelerle (Préault'a göre iki, Hobbhouse'a göre üç kademe ile) ve cephelerde iki katlı pencerelerle hareketlendirilmiştir. Özenli yapısıyla, çıkmanın, Ayvansarâyî'nin sözünü ettiği deniz tarafındaki "Kasr-ı Hümâyûn" olduğu anlaşılmaktadır. İki çizimde de binanın aynı yan cephesi görülmektedir. Yan cephenin ortasında, yine ayaklar üzerinde yükseltilmiş bir çıkma vardır.

Ayvansarayî'nin, kışlanın "iki tarafında", üst kısmında Lağımcıbaşı ile Humbaracıbaşılara mahsus odalar bulunan kapılara ilişkin tanımı, bu çıkmalara uymaktadır. Ayvansarayî'nin tanımı, Humbaracı ve Lağımcıların denize dik iki cephede, kendilerine ait birer kapıları olduğunu düşündürmektedir. "İç işleyiş" bakımından, kışlanın, denize dik bir eksenle ve yarı yarıya yöntemiyle ikiye ayrıldığı; bir tarafının Humbaracılara, diğer tarafının Lağımcılara ayrıldığı anlaşılmaktadır. İki tarafın eşitliği ilkesi göz önünde tutulduğunda, Kasr-ı Hümâyûn'un kışlanın simetri ekseninde bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Humbaracı ve Lağımcı Kışlası'nın, çok daha küçük ölçülerde olduğu anlaşılmakla birlikte, Kalyoncu Kışlası'nda olduğu gibi, iç avlulu bir plan şemasını izlediği görülmektedir.

Humbaracı sınıfını eğitmek için kurulan "Mühendishane-i Sultanî"nin Humbaracı ve Lağımcı Kışlası'na taşınması* nedeniyle, aynı zamanda bir eğitim kurumu olan kışla, günümüze ulaşmamıştır.

---

* III. Selim'in kurduğu "Mühendishane-i Sultanî"nin Humbaracılar Kışlası'na taşınmasının tarihi olarak görülen 1792 (Tekeli ve İlkin, 1999) veya 1793 (Anonim, 2000) tarihiyle, kışlanın inşaatının tamamlanma tarihleri (Şubat 1794) arasındaki tutarsızlığın nedeni anlaşılamamıştır.

4.3.2.1.3 Beyoğlu Kışlası

Taksim Meydanı'nda, bugünkü Taksim Gezi Parkı'nın yerinde bulunan kışla, 1218/ 1803-1804 tarihli belgeye göre, Tophane-i Âmire'deki kışlaların askerlere yetmemesi nedeniyle yapılmıştır (BOA.HH. 14409).

Resmî yazılarda genellikle "Beyoğlu Kışla-i Hümâyûnu" ya da "Beyoğlu Topçu Kışlası" adıyla anılan bina, ortasında dikdörtgen biçimli iç avlusu bulunan büyük bir yapıdır (Ek 40). İç avluda Mihrişah Valide Sultan Vakfı'nın geliriyle yapılan bir mescit yer almaktadır. Mescitin, 1910'lu yıllarda, kışlanın avlusunun spor sahası olarak kullanılmaya başladığı dönemde yıkıldığı anlaşılmaktadır (Cezar, 1997).

1814-1815'te kışlayı gören Pertusier'in anlatımına göre, bina dört simetrik cepheden meydana gelmektedir. İç kısmında, revaklarla çevrelenen ve bir caminin yer aldığı geniş bir avlu bulunmaktadır. Pertusier, kışlanın "kusursuz" olması için tek engelin dış görünüşü olduğu görüşündedir ve bu durumu III. Selim'in sosyal eşitlik çalışmalarını bir sonuca ulaştıramadan tahtından uzaklaştırılmasına bağlamaktadır. III. Selim'in yaptırdığı kışlalar, yakılıp tahrip edilirken, Beyoğlu Kışlası daha az hasarla "kurtulmuştur" (Cezar, 1997).

Bina, II. Mahmut'un emriyle 1811'de onarılırken tamir keşfini başmimar Hafız Emin Ağa hazırlamış, 1814 yılındaki tamirleri de yine başmimarın keşfine göre yapılmıştır (Cezar, 1997). 1827-1828'de kışla bir onarım daha geçirmiştir (BOA.HH. 17689). 1861-1862'de ve 1869'da yapılan onarım ve yenileme işlemlerinde Kalust Kalfa ve Hacı Dimitri Kalfa adlı mimarlar müteahhit sıfatıyla tamir işinde katkıda bulunmuşlardır. Abdülaziz döneminin en gözde kışlası durumundaki (Cezar,1977) Beyoğlu Kışlası, Cumhuriyet döneminde yıktırılmıştır.

4.3.2.1.4 Üsküdar-Toptaşı Süvari Kışlası

Üsküdar Toptaşı'nda, Mimar Sinan yapısı olan Atik Valide Külliyesi'ndedir. Gerek yapıldığı dönem itibarıyla, gerekse işlevi açısından Nizam-ı Cedid kışlaları kapsamına girmesi gereken bu kışlanın, yeni yapılan bir bina olmadığı, Üsküdar Atik Valide Külliyesi'nin binalarında yapılan tadilat ve eklemelerle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. İlk kez kurulan bir kışla olması ve zayıf da olsa Selimiye Kışlası ile bağlantısı bulunması nedeniyle, konu kapsamı içerisine alınmıştır.

11 Za.1218/ 22 Şubat 1804 tarihinde, Üsküdar'daki Bostancılar Ocağı'na (Selimiye) bağlı Süvari askerleri için 500 hayvan alacak büyüklükte bir yerin "tedarik ve tahsisi" gerektiğinde,

Toptaşı'ndaki Atik Valide Külliyesi'nin uygun olduğu görülmüştür. Harap durumdaki büyük han ile çevresindeki bîmarhane, bahçe, tabhane ve medrese odalarına "gereğine göre" eklemeler yapılması ve "mahv-u isbat" yoluyla süvari askerlerine özgü bir kışla binasına dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır (BOA.CA.3500). 1221/ 1805 tarihinde, Üsküdar (Selimiye) Kışlası ile birlikte Toptaşı Süvari Kışlası'nda da büyük bir onarım yapılmış, bu sırada suyolları elden geçirilmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122).

Yapı, 1865 yılına kadar kışla, 1865-1927 yılları arasında akıl hastanesi olarak kullanılmış, bir dönem Tekel yaprak tütün bakım atölyesi ve daha sonra Toptaşı Cezaevi haline gelmiştir (Kuban, 1986).

4.3.2.2 Anadolu'daki Nizam-ı Cedid Kışlaları*

Nizam-ı Cedid sisteminin Anadolu'da yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Anadolu Kışlaları'nın bağlı oldukları merkez, Üsküdar Ortası, yani Üsküdar (Selimiye) Kışlasıdır. Rumeli'de Nizam-ı Cedid kışlası kurulamadığı görülmektedir.

Edirne Bostancı Ocağı'nın ıslahı ve asker sayısının artırılması için, Levent Çiftliği ve Üsküdar "Selimiye" Kışlası'ndaki askerlerin bir kısmının Edirne'ye gönderildiği (BOA.CZ. 4136) görülmekle birlikte, Edirne'de bir kışla kurulduğunu gösteren bir belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır.

Aksaray Kışlası: Daha önceleri "mutasarrıflara" ait olan sekiz odalı bir binaya, 24 oda daha eklenerek kışlaya dönüştürülmüştür. Nizam-ı Cedid ile birlikte Aksaray Ocağı da kaldırıldığı zaman, yeniden saray olarak mutasarrıfların kullanımına verilmiştir (Çataltepe, 1997).

Ankara Kışlası: Ankara Ortası, ilk kurulan ortalardan biridir. Padişahın buyruğuyla 500 asker alacak bir kışla yapılmasına karar verilmiş (Çataltepe,1997), kışlanın yapılması için İstanbul'dan Mimar Halifeleri'nden Seyyid Mustafa halife gönderilmiştir (Özdemir, 1988). 19 Ekim 1804'te kışlanın temeli atılmış ve aynı yıl hizmete açılmıştır (Çataltepe, 1997).

Kışlanın yapılmasından sonra, Ankara Sancağı'nın kazalarından getirilen erler, talimlerini nöbetleşe olarak burada yapmaya başlamışlardır (Çataltepe, 1997). 17.Z.1220/ Mart 1806 tarihli bir belgeye göre, kışlada asker bulunmaktadır (BOA.CA. 38957). Aynı yıl, kışladaki er sayısı 1265'e ulaşmıştır (Çataltepe 1997).

---

* Kışlaların ele alınmasında alfabetik sıra izlenmiştir.

2.5 kat artan asker sayısı, kışlanın büyütüldüğü düşündürmektedir. Bu dönemde Ankara'da, 12 bölükten oluşan bir de yeniçeri ortası bulunmaktadır (Çataltepe, 1997).

Bolu Kışlası: Seyyid Mustafa (Beydilli, 1987), Bolu'da 2000 askeri alabilecek büyüklükte bir kışla yapımına karar verildiğini belirtmektedir. Mustafa Nuri Paşa (1992:3-4) da Bolu'da bir kışla yapıldığını kaydetmektedir.

Bolu Voyvodası Ahmet Ağa'nın, İstanbul'a yazdığı bir takrirde, Bolu'da bir kışla yapılmasının şart olduğu belirtilmektedir. Takrirde, uygun arazinin bulduğu, 780 kişilik bir kışla binasının 46.409 kuruşa çıkacağının hesaplandığı bildirmekte; başkentten konuyla ilgili bir mühendis ve bir mimar halifesi atanması istenmektedir. 1804 yılı yaz aylarında bitirilmeye çalışılan inşaatın tamamlandığını gösteren hesap defteri, tarihsizdir (Çataltepe, 1997). 1805 Ağustosunda kışlada asker bulunması, kışla inşaatının bu tarihten önce tamamlandığını göstermektedir.

Asker mevcudunun 1806 yılında 783'e, 1806 Eylülünde 1618'e (Çataltepe, 1997) ulaşması, bir ortayı biraz aşan nüfusuyla geniş kapsamlı bir kışla olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Diğer yandan, 1805-1806 tarihleri arasında, kışladaki asker sayısının iki katına çıkmasıyla birlikte, barınma kapasitesini aynı oranda artırılmasının kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Çankırı Kışlası: Çankırı'daki Beylik Sarayı'nın genişletilmesi durumunda, kışlaya dönüştürülmeye uygun bir yapı olduğuna karar verilmiştir (Çataltepe, 1997). Kışlanın keşfi Hassa Mimar Halifeleri'nden Mehmet Emin Halife tarafından hazırlanmıştır (BOA.CA. 50900). Yapımına (tadilata?) 1803 yılında başlanan kışla, aynı yıl tamamlanmıştır (Çataltepe, 1997).

Çorum Kışlası: Çataltepe, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, CA. 27672 numarada kayıtlı deftere dayanarak Çorum'da da bir kışla yapıldığını belirtmektedir (Çataltepe, 1997). Arşiv taraması sırasında Çorum kışlasına ilişkin başka bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kastamonu Kışlası: 1219/ 1804 tarihli takrire göre, Kastamonu Sancağı'ndan Üsküdar Ocağı'na gelen askerlerin sayısının 500'e çıkartılmasına ve "mahalinde" bir kışlada talim ettirilmelerine karar verilmiştir (BOA.CA. 50419). Seyyid Mustafa, kışlanın 1000'den fazla askeri alabilecek büyüklükte yapılmasına karar verildiğini belirtmektedir (Beydilli, 1987). Kastamonu civarında, "Maktul Yusuf Kethüda Çiftliği" satın alınarak 18 Nisan 1804'te kışlanın yapımına başlanmış, inşaat 12 Mayıs 1805'te bitirilmiştir (Çataltepe, 1997). Kışlanın kapısının üzerinde tarih kitabesi bulunmaktadır (BOA.CA. 39277).

Kışlanın nüfusu, maaş defterlerine göre 1806'da 335'e, 1807 yılı başlarında 1295'e (Çataltepe, 1997) ulaşmıştır.

Hızla artan asker sayısı, Kastamonu Kışlası'nın büyük bir yapı ya da yapılar topluluğu olması gerektiğini düşündürmektedir.

Kayseri Kışlası: Kayseri'de eskiden valilere ait olan sarayın tamir edilerek kışlaya dönüştürülmesine karar verilmiş, tadilat 6 Mayıs 1806'da tamamlanmıştır. Çataltepe (1997), BOA.CA. 16791 numaralı belgeye dayanarak Nizam-ı Cedid'in sona ermesiyle, kagir olan yapının han olarak kiraya verildiğini belirtmektedir.

Kırşehir Kışlası: 1805 yılı başlarında bittiği anlaşılan kışla binası, kerpiçten yapılmıştır ve 39 büyük odası bulunmaktadır (Çataltepe, 1997; BOA.CA. 3484).

Konya Kışlası: Mustafa Nuri Paşa (1992:3-4), Konya'da Nizam-ı Cedid kışlası yapıldığını belirtmektedir. Kışlanın adına başka kaynakta rastlanmamıştır.

Kütahya Kışlası: Seyyid Mustafa (Beydilli, 1987), Kütahya Sancağı'nda, Develi adlı yerde 1500 asker alabilecek kapasitede bir kışla yapılmasına karar verildiğini kaydetmektedir. Şehrin dışında, Kadı Çayırı denen yerde, Mehmet Emin Efendi'nin keşfi uyarınca "metin" bir kışlanın yapılmasına ilişkin tarihsiz bir arşiv belgesi bulunmaktadır (BOA.CM. 6996; BOA.CA. 39376). Diğer yandan Çataltepe, mevcut Kütahya Kalesi Kışlası'nın onarılmasının daha uygun olduğunun görülmesi nedeniyle burada ayrı bir kışla binası yapılmadığını belirtmektedir. Tadilat işlemleri 1803'te bitirilmiştir (Çataltepe, 1997).

Kışladaki asker sayısı 1806 Martında 812 kişiye ulaşmıştır. Burada ayrıca üç "bölük" Süvari Birliği bulunmaktadır (Çataltepe, 1997).

Ancak, yeni gelecek askerler için yapılacak kışlanın masrafına ilişkin 1224/ 1809-1810 tarihli bir hüküm (BOA.CA. 54213) ile "yapılan" kışlanın masrafına ilişkin (BOA.CA. 54395) bir diğer belgeye göre, Kütahya'da, III. Selim sonrasında, bir kışla binası bulunduğu anlaşılmaktadır.

1227/ 1812 tarihli bir belgeye göre kışla, "gereği nedeniyle" eski Mütesellim Abdurrahman'a satılmış, fakat devir işlemleri yapılamadan bina yanmıştır (BOA.CA. 37888).

Muğla Kışlası: Muğla'daki Eski Saray civarında bulunan bir arsanın, kışla yapımı için uygun olduğu görülmüş, kışla inşaatı 1803 yılının Aralık ayında tamamlanmıştır (Çataltepe, 1997; BOA.CA. 3226). Kışlanın kapısında tarihi de içeren bir kitabe bulunmaktadır (BOA.CA.

39277). Belgelerin bir kısmında kışlanın adı Menteşe Kışlası olarak geçmektedir (BOA.CA.3226; BOA.CA. 38856; BOA.CA. 38983; BOA.CA. 39277)

1219/ 'da Manisa'daki Bostancı Tüfenkçileri ortasına bir binbaşı atanması (BOA.CA. 49298), bir orta oluşturacak asker sayısına ulaşıldığını ve kışlanın büyük bir yapı olduğunu göstermektedir.

Niğde Kışlası: Seyyid Mustafa (Beydilli, 1987), Niğde'deki Beylik Saray'ın onarılarak 1000 askere "mütehammil" bir kışla yapılmasına karar verildiğini belirtmektedir. Kışlanın adına BOA.MAD.10444 numarada kayıtlı maliye defterinde de rastlanmaktadır.

Seydişehir Kışlası: Seyyid Mustafa (Beydilli, 1987), Seydişehir'de 1500 asker alacak bir kışla yapılmasına karar verildiğini kaydetmektedir. Kaplıcalara 800 m. uzaklıkta konumlanacak, 600-700 kişilik bir kışlanın keşfi yapılmış; inşaat 1804 Ekim ayından önce tamamlanmıştır (Çataltepe, 1997).

Seydişehir'deki Orta, 1806 Şubatında tam teşekküllü olarak teşkil edilmiş durumdadır. 1807'deki mevcudu 111 olan Süvari Birliği (Çataltepe, 1997) ile birlikte buradaki asker sayısı, kışlanın büyük bir yapı olduğunu belirler. 1500 kişilik olması kararlaştırılan kışlanın keşfinin 600-700 kişi için yapılması, inşaatın iki aşamada tamamlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Sıvas Kışlası: Sıvas'ta yapılan "yeni" bir kışlanın bitirildiğine ilişkin kayıt bulunmakla birlikte ne zaman yapıldığı (Çataltepe, 1997) bilinmemektedir. 1221/ 1806 tarihli belgede, Sıvas Ortası'ndaki askerlerden bahsedildiğine göre (BOA.CA. 54612), kışlanın bu tarihten önce tamamlandığı düşünülebilir.

5. SELİMİYE YERLEŞİM ALANININ 19. YÜZYIL ÖNCESİNDEKİ DURUMU ve TARİHSEL SÜRECİ

5.1 Üsküdar-Kavak Sarayı

Üsküdar-Haydarpaşa arasında uzanan sahil şeridinin Bizans döneminden beri saray bölgesi olarak değerlendirildiği sanılmaktadır. Villehardouin (2001), İmparatoriçe Theodora'nın ve İmparator Aleksis'in meşhur "Haraeum" sarayının ve bahçelerinin burada bulunduğunu kaydetmektedir. İnciciyan'a göre, Rupinos, Kalkedonya'nın (Kadıköy'ün) Dirin adını taşıyan bölgesine, büyük bir kilise yaptırmış ve bu nedenle yöreye Rupina adı verilmiştir. Rupinos'un Kadıköy civarındaki köşkü ile "İmparatorun Yazlık Sarayı" olarak anılan yapının aynı yapı olabileceği üzerinde duran İnciciyan, kendi zamanındaki Kavak Sarayı'nın, eskilerin Dirin'i ile aynı yerde olabileceğini tahmin etmektedir (İnciciyan, 2000).

Aynı geniş bölgenin, Osmanlı döneminde de saraylar alanı olarak değerlendirildiği görülmektedir. En eskisi 1583'e kadar inen "mevacip" defterlerinde, Üsküdar Bahçesi adına rastlanmaktadır (Erdoğan, 1958; Artan, 1993). Çeşitli kaynaklarda, Üsküdar-Haydarpaşa arasındaki alanın bütününe "Üsküdar Bahçesi" adı verildiği, bu alan üzerinde değişik adlarla anılan bir çok sarayın yer aldığı fark edilmektedir. Öte yandan, kaynaklardaki mevcut detay bilgilerinin tarihsel ve mekansal süreklilikten yoksun olması, Üsküdar Bahçesi'nde bulunan yapılar konusunda belirgin bir zaman-mekan karmaşası meydana getirmekte, bölgede tamamı "saray" olarak adlandırılan yapıların konumlarının belirlenmesini engellemektedir*. Bu nedenle, çelişitli belge ve bilgilerin karşılaştırmalı irdelenmesi yoluyla sözkonusu sarayların konumlarının belirlenmesi, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Üsküdar Sarayı ile Kavak Sarayı'nın farklı yapılar mı, yoksa aynı yapı mı olduğu konusunda çeşitli kaynaklarda farklı yorumlarla karşılaşılmaktadır. Üsküdar ve Kavak Sarayları iki farklı yapıdır (Konyalı, 1977); iki isim aynı yapıya aittir (Cezar, 1986); aynı sınır içindeki farklı yapı gruplarının adıdır (Ünver, 1937; Arslan, 1992) savını öne süren ve bütün alternatifleri

---

* Çeşitli kaynaklarda, aynı bölgede yer alan "Şemsipaşa", "Şerefâbad", "Ayazma", "Üsküdar" ve "Kavak" Sarayları'nın karıştırılması, sınırlarının ayrılmasını engellemektedir. Bu durum, saraylar dizisi halinde gelişen Üsküdar-Haydarpaşa sahil bandındaki yapılanmanın, dönemin görgü tanıkları tarafından tek bir bahçe gibi algılandığını düşündürmektedir. Dağınık biçimde konumlanan yapı gruplarının "popüler isminin" (bir yandan ortadan kalkan yapılar, diğer yandan eklenen binalar nedeniyle), zaman içinde sürekli değiştiği ileri sürülebilmektedir. Kimi binaların devlet adamları tarafından yaptırılarak Padişaha hediye edildiği; kimi zaman arazinin kullanım hakkının devlet ricaline verildiği, kullanım süresi sonunda tekrar devlete geçen sarayların yeniden mirî emlaktan sayılacağı gerçekleri, Osmanlı devlet ve toprak politikasından kaynaklanmaktadır. Bütün bu etmenler bir araya toplandığında, arazinin tarihsel süreçteki kullanımının, bilinen isimlerine göre bölgelere ayrıştırılması denemelerini içinden çıkılamaz hale getirmektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

içeren görüşlere rastlanmaktadır. Bu görüşlerin tamamı erken tarihli ve güvenilir belgelerle doğrulanabilmektedir*. Alternetiflerin tümünün birden "gerçek" olmasının imkansızlığı, Ünver ve Arslan'ın görüşlerini** öne çıkartmaktadır. Bölgedeki saraylar dizisinin ağırlık merkezinin zaman içinde Marmara Denizi'ne doğru kayarak 18. yüzyıl sonunda, Harem İskelesi'nin doğusundaki Kavak Sarayı adı verilen bölge ile sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda, Üsküdar Sarayı olarak adlandırılan sarayın ilk kez Kanunî Sultan Süleyman zamanında yapıldığı belirtilmektedir (Erdoğan, 1958; Konyalı, 1977; Artan, Neumann, 1993). Mimar Sinan tezkirelerinde (Kuran, 1986; Saatçi, 1988; Sönmez, 1988), Mimar Sinan'ın, Kanunî Sultan Süleyman için Üsküdar'da bir saray yaptığı kaydına rastlanmamakta***, fakat, Üsküdar'da II. Selim (1566-1574) ve III. Murat (1574-1595) için birer köşk ile üç hamam yaptığı bilinmektedir (Kuran, 1986; Artan ve Neumann, 1993). IV.Murat (1623-1640), Revan seferinden sonra Üsküdar'da bir köşk inşa ettirmiştir (Kömürcüyan, 1988). Kavak Sarayı yapılmadan önce, sarayın bitişiğinde Şerefâbâd adında bir mescit yapılmıştır (Ayvansarâyî vd., 2001).

Du Loir'e göre 1640-1641'de, Üsküdar Sarayı, İstanbul Sarayı'ndan sonra, sarayların en büyüğüdür, fakat az sayıda "daire" vardır. (Kömürcüyan, 1988). Mehmet Halife'nin (1999) 1656 tarihli kaydından, 17. yüzyıl ortalarında yazlık saray olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Doğu seferlerinde padişahlar burada "ordugah" kurmaktadır (Kömürcüyan, 1988; Carbonago, 1993). 17. yüzyılda Kömürcüyan'ın (1988) ve 1790'larda Carbonago'nun (1993) anlatımlarına göre bahçeler, çeşmeler, köşkler ve selvilerle süslenmiştir. III. Selim zamanında Hohvannesyan'a göre (1997), Üsküdar Bahçesi'nde padişah köşkleri ve bahçeleri vardır. Hünkar İskelesi (Harem İskelesi olmalı), Kavak Sarayı ve İskelesi bu "mevkidedir".

III. Ahmet devrine (1703-1730) tarilenen BOA.MAD.4764 numarada kayıtlı, mefruşat ve envanter sayımı defterinden buradaki binaların bir kısmına ilişkin bilgiye ulaşılabilmektedir.

---

* Örneğin Kömürcüyan'a (1988) göre, padişahın meşhur Üsküdar Bahçesi, Salacak'tan daha (doğuda) ileridedir. Ayvansarayî (2001), III. Ahmet zamanında Harem İskelesi'nin arkasında Şeref-âbâd adlı büyük bir saray yapıldığını belirtmektedir. Aynı döneme ait mal sayımı listesinde (BOA.MAD. 4763), burası Üsküdar Bahçesi adıyla anılmakta ve bahçede yıkılmış kasırların bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı döneme ait Üsküdar suyolu haritasında (Çeçen, 1991a), bu yöredeki tek saraya Kavak Sarayı adı verilmesi, kavram karmaşasının yaşandığı erken tarihli örnekler olarak gösterilebilir. Sözkonusu bölge, erken tarihli İstanbul haritalarında Üsküdar Sarayı, sonraki tarihlerde Kavak Sarayı adıyla anılmaktadır. Benzer durum gravürler için de geçerlidir (Ek:8).

** Ünver (1937) Harem İskelesi'nin Haydarpaşa tarafındaki yapıların Kavak Sarayı, solundakinin ise Üsküdar Sarayı olduğunu, ancak iki yapının tek bir saray olarak kabul edilebileceğini öne sürmektedir. Arslan (1992) Kavak Sarayı'nın Üsküdar Bahçesi içinde ve bahçenin Kavak İskelesi tarafında bulunduğu, Üsküdar Sarayı ortadan kalktıktan sonra bahçedeki köşklerin tümünün Kavak Sarayı adıyla anıldığı görüşündedir.

*** Bu yapının Mimar Sinan'ın Şemsi Paşa'ya yaptığı (tezkirede Siyavuş Paşa Sarayı adıyla kayıtlıdır) (Kuran, 1986) ve Kanunî Sultan Süleyman'a armağan edilen (İnciciyan, 2000) Şemsipaşa Sarayı olduğu düşünülebilir.

Üsküdar Sarayı'nda, kapısının önünde havuz bulunan çinilerle bezeli Mehmet Paşa Kasrı'nın; denize nazır bir başka kasrın; "Kırmızı Kasrı" ve "Sivri Köşk" olarak adlandırılan iki yapının; Revan Köşkü* adıyla anılan bir köşkün; bir "Bülbül Kasrı"nın; batısında "çilehane" bulunan Sultan Ahmet Kasrı'nın; deniz kenarında bulunan yıkılmış bir kasrın; içinde "hasoda" bulunan bir harem bölümünün; "meydana" bakan, şadırvanlı, koridorlu ve direkli büyük bir divanhanenin; câmegânı ile birlikte bir hamamın; Valide Sultan'a ait bir hasoda ile çinili bir odanın; denize karşı çinili bir "şahnişin" odasının; efendilere, hanendelere ve Darüssaade Ağası'na mahsus bir çok odaların, bir Kafesli Köşk ile bunun yakınında büyük bir havuzun; bahçe kenarında bir hasoda'nın bulunduğunu öğrenilmektedir** (BOA.MAD.4764; Erdoğan, 1958; Artan ve Neumann, 1993). Du Loir'nın tanımına göre saray, tavanları İran üslubunda, şekilli nakışlarla süslenmiş bir çok pavyondan meydana gelmektedir. (Kömürcüyan, 1988).

III. Selim Vakfiyesi'ne göre Kavak Sarayı arazisinde Bostancılar, Tazıcılar ve Zağarcılar Ocakları, Zağarcılar bostanı (21.600 zira), Tazıcılar bostanı (10.800 zira), bir bağ, iki "küphane", bir talim meydanı, pek çok nışan taşı bulunmaktadır. Sarayın "Nuri Kapısı" adı verilen kapısı, "Harem Kapısı" adlı yerindedir. Vakfiyedeki tanıma göre, bu kapının Karacaahmet tarafına yakın ve saray arazisinin kuzeybatı tarafında yer aldığı düşünülebilir (VGMA. Defter No: 643). Kuşkusuz sarayın mutfak, ahır, personel konutları gibi hizmet binaları da vardır.

Kavak Sarayı, imzasız 1701 tarihli İstanbul görünümü, 1746 tarihli Guer, 1773 öncesine ait Le Rouge gravürleriyle, Basseggio ve oğluna ait 1787 tarihli suluboya resimde ve Üsküdar su yolu haritasındaki minyatürde görülmektedir (Ek 41). Çizimlere göre saray, duvarla sınırlanan geniş bir bahçenin içindedir. Doğusunda bir cami vardır. Bahçeye genellikle küçük boyutlu yapılar serpiştirilmiştir. Kavak Sarayı'nın, Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi pavyonlar biçiminde, bağımsız yapılardan meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Çizimlere göre, deniz tarafındaki binalar, birbirine yatay birimlerle bağlanan üç ana kütle oluşturmaktadır. Çizimlerin çoğunda, ana kütleleri bağlayan birimlerin çapraz taramalarla

---

* Du Loir'in tanımına göre, dairelerden birinde, duvarları tümüyle aynalarla kaplı ve tavanında mücevherlerle süslü bir avizenin asılı bulunduğu "çok güzel" bir oda bulunmaktadır. Bu odada, Sultan Murat'ın ok ve mızrakla delmiş olduğu yarım parmak kalınlığında demir parçaları vardır. Bahçede padişahın yaz mevsimlerinde oturduğu muhteşem bir pavyon daha yer almaktadır. Pavyonun ortasında bulunan çeşme ve etrafındaki "akan sular", sıcak günlerde serinlik vermektedir (Kömürcüyan, 1988). Revan Köşkü, IV. Murat tarafından yaptırılmıştır. Du Loir'in betimlediği odada IV. Murat'a ait eşyaların bulunması, Revan Köşkü'nden söz ettiği izlenimini vermektedir. Hohvannesyan (1997), III. Selim zamanında köşkün harap durumda olduğunu ve sonradan yıkıldığını kaydetmektedir.

** Defterin mefruşat sayımı tutanağı olması nedeniyle, sayım yapılmayan mekanlar listeye alınmamıştır.

gösterilmesi, bunların saray kadınları için yapılan kafesli geçitler* olduğunu düşündürmektedir. Bu durumda, deniz tarafındaki sözkonusu kütlelerin, sarayın hanedan tarafından kullanılan "esas" birimleri olduğu öne sürülebilmektedir.

Hillair ve Lepére'nin çizimlerinde, Kavak Sarayı'nın son dönemdeki mimarî yapısı görülmektedir (Ek 41). Hillair'in çizimi, sarayın deniz tarafından genel görünümünü konu edinmekte, mimarî detaylar ise Lepére'nin çizimlerinden okunabilmektedir**. Lepére (1796-1798) yapıların plan krokilerini de işlemiş, çizimleri yayınlayan Müller-Wiener, Lepére'nin çizimlerinden yola çıkarak, binaların planlarını çıkartmıştır (Müller-Wiener, 1989).

Hilair'in çizimine göre saray, istinat duvarlarıyla, sahildeki falezin üzerine yerleşmektedir. Resmin ortasında, denize doğru çıkıntı yapan, burç görünümünde, çok yüksek kırma çatılı, üç katlı olduğu anlaşılan bir kule dikkati çekmektedir. Kulenin sağında, istinat duvarının üzerinde yükselen ve çıkmalarla denize uzanan (iki katlı söveli pencereleri nedeniyle kagir olduğu düşünülen) bir mimarî birim yer almaktadır. Çizimin sol tarafındaki yapıların mimarî detayları Lepére'nin ve Müller-Wiener'in (1989) çizimlerinde görülmektedir*** (Ek 41).

Sarayın sınırlarına ilişkin bilgi, 1215/ 1800 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nden öğrenilmektedir. Vakfiyede Kavak Sarayı'nın toplam arazisinin 13 yük 62.467 zira, "asıl Kavak Sarayı" arazisinin 91.200 zira olduğu kayıtlıdır**** (VGMA. Defter No:643). Vakfiyede kaydedilen

---

* Du Loir 1640-41'de, bahçedeki kafesli galeriler bulunduğunu kaydetmektedir. Bir daireden diğerine giderken buradan geçen kadınlar, kendileri görünmeden odalarda bulunanları görmektedir (Kömürcüyan, 1988).

** Çizimler birbiriyle uyumludur ve diğerini tamamlamaktadır. Lepére'nin mimar olması (abartma paylarını ihmal etmemek koşuluyla), mimarî kaynak olarak güvenilirliğini artırmaktadır.

*** Artan, (Hilair'in çiziminde solda görülen ve Lepére'nin çizimine göre (Ek 41), kubbe örtülü bir merkezî mekan ile bunu kuşatan revaklı bir galeriden meydana gelen) yapının Topkapı Sarayı'ndaki Bağdat ve Revan Köşkleriyle olan benzerliğine dikkat çekerek kubbenin çevresindeki sekiz küçük çatı kulesinin, Osmanlı mimarîsinde başka örneği bulunmadığını belirtmektedir (Artan, 1993). Sözkonusu binaların mimarîsine ilişkin detaylı bilgi için bkz. Müller-Wiener, (1989).

**** Vakfiyeye göre Kavak Sarayı arazisi: önceden batı sınırını oluşturan deniz kenarındaki Harem İskelesi denen yerde bulunan su kuyusundan sahil boyunca 375 zira/ 284 m. ilerideki Şekerkaya Burnu'na; oradan 570 zira/ 432 m. ötedeki Kavak İskelesi'nde bulunan çeşmeye; oradan Haydarpaşa tarafında, deniz kenarında bulunan "yıkılmış yere" doğru ilerlendiğinde 360 zira/ 273 m. uzaklıktaki Kirişhane Burnu'na; buradan koyu dönerek 360 zira/ 273 m. ilerideki bağa ulaşmaktadır. Bu noktada üç büyük kavak ağacının yanındaki nişan taşına, oradan güneyde Haydarpaşa'dan gelen yola kadar olan 87 zira/ 66 m. mesafe; oradan kuzeye doğru 335 zira/ 254 m. ilerleyerek Haydarpaşa tarafındaki taş minberin batı tarafındaki nişan taşına; oradan Haydarpaşa'dan gelen yolun batı tarafından ilerlemeye devam edildiğinde 453 zira/ 343 m. ötedeki, yolun batı tarafındaki selvi ağaçlarından yeni nişantaşına kadar; buradan yine aynı doğrultuda ilerlendiğinde, mezarlık duvarının doğusundan geçip 400 zira/ 303 m. uzaklıktaki Miskinler Camisi'nin karşısındaki nişantaşına; oradan 545 zira/ 443 m. ileride, kuzeydeki Karacaahmet Türbesi'nin karşısındaki yaya yolunun başında yer alan su terazisine; buradan aynı doğrultuda, 325 zira/ 246 m. ileride solda ve doğuda bulunan mezarlık duvarının batısındaki yaya yolu ile eskiden beri var olan dut ağaçları sırasının önünden devam edildiğinde ulaşılan, Harem Kapısı adı verilen yerdeki Nuri Bey Kapısı'nın önündeki yolun başında yapılan nişantaşına; oradan yol boyunca ilerlendiğinde, 500 zira/ 379 m. ileride Tunus Bağı'na giden yolun başına kadar; buradan yol güzergahı üzerinde batıya doğru ilerlendiğinde, yine sınırda bulunan Karlık Çukuru isimli yerin yakınındaki nişan taşına; yine yol ile 420 zira/ 318 m. uzaklıkta, batı tarafında, deniz kenarındaki deve sırtı biçimli yerdeki yaya yoluyla, Harem İskelesi'ne kadar olan 13 yük 62.467 zira arazi'den söz edilmektedir (VGMA. Defter No:643).

röper noktalarının zaman içinde yok olması nedeniyle, arazinin gerçek sınırı saptanamamaktadır. Ancak tanımdan, saray arazisinin, bugünkü Selimiye Mahallesi'nin sınırlarına yakın bir alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Sarayın deniz tarafındaki batı sınırını Harem İskelesi belirlemektedir. Haydarpaşa yönünde genişleyen arazinin, kara tarafında, günümüzdeki Tıbbiye Caddesi civarında bulunduğu düşünülen yol ile sınırlandığı tahmin edilmektedir. Kara tarafında ise Karacaahmet Türbesi'nin karşısındaki su terazisine kadar uzanmaktadır.

III. Selim, Kavak Sarayı'nı yazlık olarak kullanmamaktadır (İnciciyan, 2000) ancak bütünüyle de terk etmemiştir. Ruzname'ye göre sıklıkla Mehmet Paşa Köşkü'ne giderek askerlerin talimini izlemekte, kendi de cirit ve ok atmakta, musiki fasılları yapılmaktadır (Arıkan, 1993).

Kavak Sarayı'nda, 1193/ 1779'da bir yangın çıkmış (BOA.CS. 6823; BOA.CM. 7429), Dallaway'e göre 1794'te III. Selim tarafından yıktırılmıştır*. Binanın mermerleri kısmen Topkapı Sarayı'na nakledilmiş, kısmen de Nizam-ı Cedid askerleri için yaptırılan kışlanın inşaatında kullanılmıştır (Kömürciyan, 1988).

5.2 Kavak Sarayı'nın Üsküdar (Selimiye) Kışlası ile Bağlantısı

Döneme ait arşiv belgelerinde, bugünkü Selimiye Kışlası'nın ilk yapımında, Kavak Sarayı arsası üzerinde inşa edildiği kayıtlıdır (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941; BOA.CA. 6338; BOA.D.BŞM.BNE. 16108, BOA.D.BŞM.BNE. 16488, BOA.MAD. 10434).

III. Selim Ruznamesi'ne göre, 4 Rebiülahar 1215/ 24 Ağustos 1800 Pazar gününden önce kışla binasının temeli atılmıştır (Arıkan, 1993). Kışlanın inşasına başlandıktan bir süre sonra, 23 Ca.1215/ 30 Ekim 1800 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde, Kavak Sarayı arazisinin "emlak-ı hümâyûn'dan" çıkartılarak Selimiye Vakfi'na devredildiği belirtilmektedir. Vakfiyede, 13 yük 62.467 zira(²) olduğu belirtilen toplam arazinin, 91.200 zira/ 52.362.6 m² kısmının (72.362.5 zira/ 41.547 m² alanda talim meydanı, Kasr-ı Hümâyûn ve "Atik Mahal"; 3.080 zira/ 1768,4 m² alanda iki adet mutfak; 2.170 zira/ 1245.9 m² alanda kışlanın "hastalar mahalli", cebehane ve mühimmat ambarları gibi hizmet birimleri) için ayrıldığı kayıtlıdır. Arazinin bir kısmının da Selimiye Camisi'ne ayrılarak, 10 yük 80.967 zira(²) bölümünün iskan için halka kiraya verildiği görülmektedir (VGMA. Defter No:634).

---

* Yıkılmasından "az önce", yüksek bir setin üzerindeki denize nazır Revan Köşkü'nün, harap bir halde bulunması (Hovhannesyan, 1997), sarayın büyük kısmının kullanılmadığını göstermektedir.

6. SELİMİYE KIŞLASI

6.1 Selimiye Kışlası'nın Tarihçesi

6.1.1 III. Selim Dönemi (1801-1808)

III. Selim, ıslahat tasarılarını henüz padişah olmadan önce yapmaya başlamıştır (Uzunçarşılı, 1938). Tahta çıktıktan sonra, devlet kademelerindeki kurumların ele alınarak ıslahının yapılmasını hedefleyen geniş programlı yenileşme hareketini, "Nizam-ı Cedid"i* uygulamaya girişmiştir. Nizam-ı Cedid hareketinin önemli bir aşaması olan "ordunun ıslahı" için, öncelikle Levent Çiftliği'nde az sayıda "nefer" toplatılıp talim ettirilmelerine karar verilmiş, böylelikle "talimli askerin" çekirdeği oluşturulmaya başlanmıştır**. Yeniçerilerin Nizam-ı Cedid hareketine katılmayı reddetmeleri üzerine, talimli askerler için ayrı bir ocak kurulmasına karar verildiyse de devlet içinde birbirine düşman iki askerî kurum oluşmasını engellemek amacıyla, Bostancı Ocağı'na bağlı "Bostancı Tüfenkçisi Ocağı" adıyla ve şekliyle kurulması kararlaştırılmıştır (Karal, 1988).

Yeni kuruluşların yeni harcamalar anlamına gelmesi nedeniyle, ocağın kurulmasıyla birlikte yeni gelirler yaratmak gerekmiştir (Raif Efendi, tarihsiz). Yeni askeri birliğin giderlerini karşılamak üzere***, 1 Mart 1793'te İrad-ı Cedid adıyla, "bağımsız" hazine kurulmuştur (Çataltepe, 1997). Devletin önde gelen makamlarından olan "İrad-ı Cedid Defterdarlığı" görevinin diğer adının "Talimli Asker Nazırlığı" (Raif Efendi, tarihsiz) olması dikkati çekmektedir.

---

* Eski usul ve düzeni simgeleyen "Nizam-ı Kadim"e karşılık, ileri bir düzeni tanımlayan "Nizam-ı Cedid" deyimi, "Yeni Düzen" anlamına gelmektedir. III. Selim'in Nizam-ı Cedid'i, dar ve geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamıyla Nizam-ı Cedid, Osmanlı Devleti'ni Batı'nın çeşitli alanlardaki ilerlemelerine ortak etmek için, devletin kurum ve kuruluşlarında girişilen yenilik hareketlerini tanımlar. Dar ve yaygın kullanılan anlamıyla Nizam-ı Cedid, askerî alandaki yenileşmeleri ifade etmektedir (Karal, 1988; Çataltepe, 1997).

** Şehir dışında bulunan su bentlerinin tahrip edilmesi durumunda İstanbul'un suyunun kesilerek şehrin direncinin kırılacağı fark edilmiş ve Rusların bu doğrultuda planlar yaptıkları yolunda duyum alınmıştır (Sekbanbaşı, 1974; Karal, 1970). Bentleri korumak amacıyla, bentlere yakın olan Levent Çiftliği'nde yeni bir ocak kurularak burada talimli asker yetiştirilmeye başlanmıştır (Karal, 1970, 1988). Öte yandan, "gerçek" tehlikenin söylence biçimine dönüştürülüp biraz da süslenerek halk arasına "özellikle" yayıldığı anlaşılmaktadır. Durumun Levent Çiftliği'ndeki talimli askerlerin varlığının meşrulaştırılmasına büyük yarar sağladığı açıktır.

*** Sekbanbaşı, Risalesinde, İrad-ı Cedid hazinesi'nin Nizam-ı Cedid'in talimli askerlerinin ulufelerine, giysilerine, tayinat ve maaşlarına, özellikle "umur-u seferiyyeye" ilişkin top, barut, çadır, çerge ve diğer mühimmat ile Tophane'ye ve Arabacılara tahsis edildiğini kaydetmektedir. Görüşüne göre bu şekilde hem eski gelir ve harcamalara dokunulmamış, hem de yeni askerler için düzenli bir gelir kaynağı sağlanmıştır (Sekbanbaşı, tarihsiz). Kanunnameye göre, nefer ve subayların yevmiyeleri, tayınları, silahları, kisve, yemeni ve çizmeleri bu hazineden verilecektir. (Karal, 1988).

Dallaway'in, Kavak Sarayı'nın 1794'te yıkıldığını belirtmesine (Kömürciyan, 1988) ve bu bilginin Yayla İmamı tarafından doğrulanmasına (Derin, 1973a) karşın, çeşitli kaynaklardaki bilgiler*, saray kapsamındaki binalarının bir kısmının bu sırada varlığını koruduğunu belirlemektedir. Belgeler, kışlanın ardından yerleşim bölgesinin oluşturulmasından sonra da sarayın altyapısının ve saray alanı içerisindeki bazı askerî birimlere ait yapıların kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir.

Kışla inşasının tamamlanmasından sonra, Mehmet Paşa Köşkü'nün varlığını sürdürdüğünü düşündürecek bilgiler bulunmaktadır (Ayvansarayî vd., 2001; BOA.HH. 29060**; BOA.CA. 39289; BOA.İD. 23908). Câbî tarihinde de Mehmet Paşa Köşkü'nün onarılarak Kasr-ı Hümâyûn haline getirildiği kayıtlıdır (Beyhan, 1992). Kışla yapılırken, burada bulunan ve onarılmasına karar verilen "Atik Kasrın" da onarılarak varlığını sürdürdüğü düşünülebilir (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Sarayın suyolları, kışlanın ve yeni oluşturulan yerleşim alanının gereksinimini karşılamak üzere onarılarak kullanılmaya devam edilmiştir (BOA.CA. 5060) (Ek 9). Câbî'ye göre, günümüzdeki Selimiye Hamamı, sarayın eski hamamının temellerinden yararlanılarak yapılmıştır (Beyhan, 1992).

Saray arazisinin içinde yer alan Bostancılar Kışlası (20.550 zira(²) alanda), Tazıcılar Ocağı (4.800 zira(²)/ 2.756.2 m² alanda), Zağarcılar Ocağı'nın (3.800 zira(²)/ 2.182 m² arsada) binalarının (VGMA, Defter 643), kışlanın inşasından sonra işlev değişiklikleriyle varlıklarını devam ettirdikleri, Câbî'nin ifadesinden anlaşılmaktadır (Beyhan, 1992).

Ayrıca, Kavak Sarayı'nın yıkılmasından sonra, binanın mermerlerinin kısmen Nizam-ı Cedid askerleri için yaptırılan kışlanın inşaatında kullanılması (Derin, 1973a; Kömürciyan, 1988) ve yakında bulunan bir "atik kasrın" malzemesinden yararlanılması (BOA.D.BŞM.BNE. 16488), kışlanın inşasında saray binalarının inşaat malzemesinin yeniden değerlendirildiğini belirlemektedir.

Tazıcılar, Zağarcılar ve Bostancılar Kışlaları ile Harem İskelesi Mesciti, Kavak Sarayı Mesciti, Tazıcılar Ocağı Mesciti gibi yapıların bir kısmının, varlığını daha sonra da sürdürmüş olabileceği düşünüldüğünden, ilgili oldukları bölümlerde ele alınmışlardır.

---

* Örneğin III. Selim Ruznamesi'nde, III. Selim'in Kavak Sarayı kapsamındaki binalardan Mehmet Paşa Köşkü'ne giderek kışlanın inşasını izlediği kayıtlıdır (Arıkan, 1993).

** Belge metninin transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır. Metin kontrol edilmiş ve doğru olduğu görülmüştür.

Talimli asker yetiştirmesi ilerleyip* (Karal, 1988), Levent Çiftliği Kışlası'nda kurulan 2. Orta** gelişmeye başladıktan sonra, 3. Orta'nın*** Üsküdar'da kurulmasına karar verilmiştir (Çataltepe, 1997). Böylelikle, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın temeli, düşünsel açıdan atılmış olmaktadır.

Kışlanın yapılacağı yerin ve konumunun planlanarak belirlendiğine kuşku yoktur. Ancak, kışlaya yer seçilmesi sırasında dikkate alınan unsurların tespit edilmesini sağlayacak bir belgeye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, kısa süre önce kurulan Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn'nun konumunun belirlenmesi konusundaki öneri ve uyarılar****, dönemin mantıksal yaklaşımını göstermektedir. Bu uyarılar göz önünde tutulduğunda, Üsküdar (Selimiye) Kışlası için o zamana göre uzak sayılabilecek, aynı zamanda "güvenlikli" olduğu düşünülen bir yerin tercih edilmesi, akla uygun gelmektedir.

Öte yandan, hoşnutsuzluğunu isyan biçiminde gösterme eğilimindeki yeniçerilerin tepkisinden çekinen devlet, oluşturduğu yeni kurumu, denetleyemediği mevcut kurumların tepkisinden korumak durumundadır. Bu koşullar altında, şehirden uzak olmanın, aynı zamanda yeniçerilerin gözünden uzak kalmak anlamına geldiği bir gerçektir. Fakat, "ilk kışlanın" iri kütlesinin kamufle edilmesi olanağının bulunmadığı da bir başka gerçektir. Bu durumda, yer seçiminde, fiziksel güvenlik unsurunun da dikkate alındığını öne sürmek, hatalı olmayacaktır. Konu bu doğrultuda ele alındığında, güneyinde doğal sınır oluşturan denizle, kuzeyinde büyük ve sınırlayıcı nitelikteki Karacaahmet Mezarlığıyla, doğusunda Haydarpaşa Sahrası olarak anılan büyük bir boş alanla kuşatılan arazide, üstelik çok da göz önünde bulunmayan saray alanında yapılacak kışlanın, fiziksel güvenliğinin arazinin topoğrafik koşulları ile sağlanmış olacağı açıktır.

---

* Levent Çiftliği Kışlası'nın ardından, talimli asker yetiştirilmesi girişimi Anadolu'da da sürdürülmüştür. 1798'de Fransız ordusunun Mısır'ı istilası üzerine, Nizam-ı Cedid askerlerinin savaş alanındaki durumları ortaya çıkmıştır. Gerçi yeniçerilere oranla çok başarılıdırlar, fakat Anadolu'da yetiştirilen talimli askerlerin hiç de iyi durumda olmadığı görülmüştür (III. Selim'in bu konudaki iki hattı Karal (1988) tarafından yayınlanmıştır). İstanbul'da eğitilen askerlerin de pek çok kusurları vardır. Mısır savaşlarında talimsiz askerin bir şey ifade etmediği iyice anlaşılınca düzenli asker elde etmek konusundaki çalışmalara hız verilmiştir (Karal, 1970, 1988).

** Orta, 1602 kişiden oluşan askerî birimin adıdır. 801 kişilik birimler, yarım orta olarak adlandırılmaktadır.

*** Yayla İmamı Risalesi'nde Ortanın kuruluşu, Kavak Sarayı'nın yıktırarak asker için bir kışla bina edildiği; sağ kol ve sol kol ağası, binbaşılar, yüzbaşılar ve onbaşılar atanıp her birine ala meratibihim mahiye ve ta'tin-i tayînat tertib olunduğu (Derin, 1973a) biçiminde anlatılmaktadır.

**** Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn'un kuruluşunda layiha veren hemen herkes, öğrenci adaylarının yeniçerilerle ve eski ocak halkıyla "yakınlık kurmamış" olmalarına özen gösterilmesi ve bu nedenle şehirden uzak, sapa ve ücra sayılan mahallerde barındırılarak eğitilmeleri konusundaki kaygılarını kaleme almışlardır. Ratıp Efendi'nin Mühendishane'ye ilişkin layihasında ikinci koşul olarak, seçilecek yerin şehre pek yakın ve pek uzak olmaması gerektiği belirtilmektedir. Yakın olması durumunda öğrencilerin şehrin çekimine kapılması tehlikesi vardır, uzak olursa devletin gözünden ırak kalarak gereken özenin gösterilememesi olasılığı yüksektir. Beydilli, uzaktaki konuma örnek olarak Levent Çiftliği ve Üsküdar kışlalarının yerlerini göstermektedir (Beydilli, 1995).

Politik açıdan ele alındığında, kışlanın meşrulaştırılması sorunu ortaya çıkmaktadır. Kavak Sarayı'nın içerisinde Bostancı Ocağı'nın bulunması ile sözkonusu sarayın bir süredir kullanım dışı bırakılmış olmasının, konum seçimi için sağlam bir dayanak oluşturduğu anlaşılmaktadır. Dönem koşulları içinde değerlendirildiğinde, kullanılmayan sarayın mevcut muhafızlarının (Bostancıların) talimli askerlere (Muallem Tüfenkli Bostanî Neferlerine) "dönüştürülmesi" ve kışla yapılırken diğer yandan sarayın kullanılmayan arazisinin iskana açılması, yeni ocağı tepkilerden korumak yolunda son derece akılcı bir yaklaşımdır. Bu "dönüşüm" ile yeni kışla, "talimli" ve "tüfekli" de olsa yine sistem içindeki Bostancı askerleri için yapılmış olmaktadır.

Kışlanın inşaatı için hazırlanan ön keşif hesapları defteri, Ra.1215/ Temmuz 1800 tarihini taşımaktadır ve Ser Mimar Mehmed Arif imzasıyla Padişahın onayına sunulmuştur. Kışlanın "Müteallim (talimli) Bostanî" neferatından 1600 askerden fazlasının ikametine hizmet edecek biçimde, her şeyi tamam olarak "tersim" olunduğu (çizimleri yapıldığı) belirtilmektedir. Deftere göre, henüz hesaplama işlemleri sırasında, çizimde bulunmayan bazı binaların ilave edilmesinin gerektiği fark edilmiştir. Kışlanın harcamalarının 429 "Rumî Kese"ye çıkması öngörülmektedir (BOA.CA. 6338) (Ek 7).

Deftere ekli dilekçede, binanın "mevad-ı cesimeden" (iri, büyük maddelerden) olduğuna dikkat çekilerek, yapıya ayrı bir bina emini atanması isteği kaleme alınmıştır. Gerek kişisel nitelikleri, gerekse binanın özellikleri nedeniyle Baruthane Nazırı Ahmed Aziz Efendi'nin Bina Emini yapılması önerilmiştir (BOA.CA. 6338) (Ek 7). 9.Ra.1215/ Temmuz 1800 tarihli başka bir belgede, Ahmed Aziz Efendi'nin atamasının yapıldığı kayıtlıdır (BOA.CA. 32689).

Ön keşif defterinin sonunda yer alan açıklama kısmında, kışlanın "icad" (yoktan var edilmesi) ve "ibda"sı (örneksiz olarak yapılması) konusunda padişahın emri bulunduğu kayıtlıdır. Metninde kullanılan "icad" ve "ibda"" sözcükleri, binanın mekan organizasyonu ile kütle biçimlenişinin, önceki kışlaların düzenlerinden çok farklı yapılmasının özellikle istendiğini göstermektedir. Yapının mevad-ı cesimeden olduğuna ilişkin kayıt (BOA.CA. 6338) (Ek 7), kütle boyutlarının da alışılagelenin dışında olduğunu ifade etmektedir. Ön keşif maliyetinin, kışlanın "tersim edilen resmi" (proje çizimleri) doğrultusunda hazırlanmış olması, tasarımı yapılan kışlanın projesinin de çizildiğini kanıtlamaktadır.

III. Selim Ruzname'sine, 4 Rebiülahar 1215/ 24 Ağustos 1800 Pazar gününden önce Üsküdar Sarayı'nda da Levent Çiftliği'ndeki gibi yeni bir kışla binası yapılarak "Talimli Tüfenkçi-i

Bostanî Neferatı" düzenlenmesi için "bu günlerde" kışlanın temelinin atılmış bulunduğu* kayıtlıdır** (Arıkan, 1993).

Kışlanın temelinin atıldığı sırada ve inşaatın devam ettiği sürede, burada asker bulunduğu anlaşılmaktadır***. Üsküdar Ortası'nın kışla yapılmadan önce kurulduğu ve Nizam-ı Cedid grubundan Talimli Bostancı Tüfenkçileri'nden bir miktar askerin burada ikamet etmekte olduğu görülmektedir****.

Kışlanın inşaatı aşamasında şantiyeye giderek yapımı izlediği anlaşılan III. Selim, inşaat tamamlandıktan sonra, 21 Safer 1216/ 19 Haziran 1801 Perşembe günü, Üsküdar'da "inşa ve icadına muvaffak olduğu" Talimli Bostanî Neferatı Kışlası "köşküne" gidip yeni kasırda oturarak, talimli askerlerin "talimini" seyretmiştir (Arıkan, 1993). Bir tür günlük olan Ruzname'nin hiçbir yerinde açılış töreninden bahsedilmediğine göre, açılışının törensiz olarak yapıldığı, hatta hiç açılış yapılmadan kışla binasına askerlerin yerleştirildiği düşünülebilir.

17 Ra.1217/ 27 Ağustos 1801 tarihli takrirden anlaşıldığına göre, kışla tamamlanıp kullanıma açıldığı sırada içme ve kullanma suyu gereksinimi, eski Kavak Sarayı'nın mevcut suyolu aracılığıyla karşılanmaktadır. Belgeye göre, bu dönemde Kavak Sarayı suyolunun taşıdığı su, kışla için yeterli düzeydedir. Ancak bir yandan asker sayısının arttırılmasının planlanması, diğer yandan cami, hamam ve diğer mahallerin yapılacak olması nedeniyle, daha fazla su gerekeceği anlaşılmıştır. Durum, mevcut suyollarının onarılarak bölgeye taşınan su miktarının arttırılmasını gerekli kılmıştır. Su Nazırı ile "diğer görevliler" bütün suyolunu gözden

---

* Gürfirat, kışlanın temelinin 4 Rebiulahar 1215/ 24 Ağustos 1800 tarihine atıldığını belirtmektedir (Gürfirat, 1968). Bu bilgi, Ruzname ile karşılaştırıldığında, birkaç gün fazlasıyla isabetli görünmektedir.

** 1215/ 1800 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nden, genel nitelikli de olsa, kışla binalarının yerleştiği alanlara ilişkin bir fikir edinilmektedir. Vakfiyede, 72.362.5 zira alanda talim meydanı, Kasr-ı Hümâyûn ve "atik mahal"; 3.080 zirada iki adet mutfak; kışa askerleri için 2.170 zira alanda inşa olunan "hastalar mahalli", cebehane, mühimmat ambarları "ve sair" binalar için "asıl" Kavak Sarayı arazisinden 91.200 ziralık alanın ayrıldığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643).Bkz. 5.2. Kavak Sarayı'nın Üsküdar (Selimiye) Kışlası ile İlişkisi

*** Ruzname'de kışla temelinin henüz atıldığı günlerde, Kavak Sarayı'ndaki Mehmet Paşa Köşkü'ne giden III. Selim'in huzurunda top ve tüfek ile talim yapan 230 bostancının (Arıkan, 1993) varlığından bahsedilmektedir. Kavak Sarayı'nın arazisinde eskiden beri Bostancılar Ocağı Kışlası, Tazıcılar Ocağı ve Zağarcılar Ocakları'nın (Beyhan, 1992; VGMA. Defter No: 643) askerleri Nizam-ı Cedid'e bağlanmıştır (Beyhan, 1992). Subayları ile beraber silahlı talim yapan söz konusu 230 askerin bir kısmının zaten burada bulunan Üsküdar Ocağı'nın Bostancı, Zağarcı ve Tazıcı neferleri olduğu kabul edilebilir.

**** 12 R.1215/ 2 Ağustos 1800'de Levent Çiftliği ile birlikte Üsküdar Ortası'ndaki askerlere verilen tüfekler onarılmış (BOA.CA. 30762); 18 Ş.1215/ 3 Ocak 1801'de Üsküdar Ortası'nda bulunan subay ve askerler için odun alınmış (BOA.CA. 35144) ve Z. 1215/ Nisan-Mayıs 1801'de askerlerin talimleri için gerekli olan malzeme verilmiştir (BOA.CA. 53813). Çataltepe, 1801 Haziranında, Üsküdar Ortası'nda 463 erin bulunduğunu kaydetmektedir. Kanunname'ye dayanarak yaptığı açıklamaya göre Üsküdar Ortası için gerekli subay ve erlerin, bir kısmının Üsküdar'daki Tazıcılarla Zağarcılardan, bir kısmının emeklilik hakkını kazanmış askerlerden ve bir kısmının da Bostancı askerlerinin gönüllü olanlarından sağlandığını belirtmektedir. Levent'teki Ortalarda bulunan erlerin de bir kısmı Üsküdar Ocağı'na gönderilmiştir (Çataltepe, 1997). Ancak bu tarihte bir Orta'yı tanımlayan 1602 kişilik sayıya henüz ulaşılmamıştır.

geçirerek kaçak ve kayıpları belirlemiş; onarım çizimlerini (tadilat projesini) ve maliyet keşfini hazırlamışlardır (BOA.CS. 5060) (Ek 9).

Aynı takririn aynı tarihli ekinde, suyolunun 2. keşfinin hazırlanması için onay istenmekte, tamir için gereken malzemenin "şimdiden" sağlanması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Suyolu onarımı, Divan-ı Hümâyûn hocalarından Ali Bey gözetiminde yapılacaktır. İnşaat 22.977 "Rumî Kese" ve 35 kuruş harcamayla tamamlanacaktır (BOA.CS. 5060). Takririn üst kısmında, onarım için hatt-ı hümâyûn çıktığı notu bulunmaktadır. Suyolu onarımının, başlama ve bitimi ile ilgili belgeye ulaşılamamıştır. Ancak inşaat malzemesinin derhal depolanmaya başlanmasının öngörülmesi, içinde bulunulan inşaat mevsiminde onarıma başlandığını, onarımın hızla yürütülerek sular bollaşmadan önce tamamlandığını düşündürmektedir.

Kışlanın inşaatı tamamlandığında, Orta kurularak asker sayısının artırılması için, ülkenin çeşitli yerlerinden "asker yazılmasına" başlanmıştır. Levent Çiftliği ve Üsküdar Ortası'na alınacak erlerin yerli yurtlu yiğitlerle sipahilerin akrabalarından seçilmesine "dikkat edilecektir". Kazalardan alınacak erlerin ücretlerinin eğitime başlamalarından önce ödenmesi, askere alınanların ailelerinin vergi yükünün azaltılması, Üsküdar Ocağı'na ulaştıklarında ise talimli asker olmaya özendirilmeleri için kendilerine üniformalarının verilmesi*, talimden sonra evlerine dönenlerin yeniden nöbet görevi gelene dek "taamiyelerinin" ödenmeye devam edilmesi (BOA.CA. 1323; BOA.CA.1985; Çataltepe, 1997) gibi bir dizi düzenlemeyle talimli asker olmanın bir ayrıcalık olarak algılanması ve özendirici olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Üsküdar Ortası'na "yevmiyeli nefer" yazılırken, bir yandan da bunu engellemeye çalışanlar görülmektedir. Muhalefet yapanlar şiddetle cezalandırılmakta (BOA.CZ. 2538), cezalar idam ya da "kalebendlik" (kale hapsi) biçiminde uygulanmaktadır (BOA.HH. 3407).

Levent Çiftliği'nde bulunan "Tüfenkçiyan-ı Bostanî Ocağı"na bağlı ve iç teşkilatı Levent Çiftliği ortalarıyla aynı olacak şekilde kurulan Üsküdar Ortası'nda (Çataltepe, 1997), toplamı 1602 kişilik 12 bölük teşkil edilmiştir**. 1800 ve 1801'de, Üsküdar Ortası'nda tabip ve cerrahlar bulunmaktadır (BOA.CA. 30274; BOA.C.Sıh. 302).

---

* Oysa 1807 isyanı, yeniçeri yamaklarının üniforma giymek istememeleri bahanesiyle başamıştır.

** Her bölükte bir bölükbaşı, iki bölükbaşı mülazımı, bir alemdar, bir çavuş, bir imam, altışar karakullukçu, birer tabılzen, birer Zurnazen, Asker kadrosu olarak 90 tüfenkçi eri, ayrıca birer top ustası, bir top halifesi, sekiz topçu eri, bir arabacı halifesi, beş arabacı eri, iki saka ile her 500 kişiye bir beşyüzbaşı Ağa-yı Yemin ile sekiz cebehane eri ve iki Cebeci Kulluğu bulunmaktadır. Ortanın yönetici subay kadrosu, bir Binbaşı, iki Nefer katibi, bir Topçubaşı, bir Topçu Çavuşu, bir Arabacıbaşı, bir Arabacı Çavuşu, bir Cebecibaşı, bir Cebeci Çavuşu ile oluşturulmuştur. Askerî kadroya ek olarak Mehterbaşı, Serzurnazen, Mülazım Zurnazen, Ser Tabılzen, Mülazım Tabılzen, Ser Zilzen, Mülazım Zilzen, Ser Nakkarezen, Mülazım Nakkarezen olmak üzere dokuz kişiden oluşan bir de mehter takımı bulunmaktadır. (Raif Efendi, tarihsiz; Çataltepe, 1997). Her bölükte bulunan birer Tabılzen ile birer Zurnazenin de mehter takımının üyeleri oldukları düşünülebilir.

Üsküdar Ortası, en erken tarihlisi 12 B. 1215/ 28 Kasım 1800 olan çeşitli belgelerin kaydında, "Üsküdar Binbaşı Ortası" olarak adlandırılmaktadır (BOA.CA. 30762; BOA.CA. 34197; BOA.CA. 35144; BOA.CS. 3670; BOA.C.Sıh. 302).

Kışlanın adı, 1215/ 1800 tarihli ön keşif defterinde, Muallem Bostanî Neferatının (Talimli Bostancı erleri) ikameti için inşa edilen yeni kışla (BOA.CA. 6338) (Ek 7), 1215/ 1801 tarihli keşif defterinde Muallem Asker Kışlası (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), 1218/ 1803'te Kavak Sarayı arsasındaki Neferat Kışlası (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10) olarak geçmektedir. Bu tarihlerde kışlanın henüz özelleşmiş bir adı bulunmadığı görülmektedir. 1220/ 1805 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde "Üsküdar Kışlası" olarak adlandırılan kışlanın (VGMA. Defter No: 643), 1221/ 1806'da Muallem Bostanî Neferatının Kışlası biçiminde yarı özel bir isim kazandığı fark edilmektedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122) (Ek 12). Fakat genel eğilim, binanın Üsküdar Kışlası adıyla anılması doğrultusundadır.

Kışla, bir yandan teçhizat ve asker sayısı bakımından güçlendirilirken*, diğer yandan askerlerin teknik eğitimine özen gösterilmektedir. Üsküdar Ortası'ndaki subay ve erlerin savaş kurallarını "fenn-i hendeseye" göre "iyice" öğrenebilmeleri için mühendisler gerektiğinden, 23 Mayıs 1802 tarihinde Levent Çiftliği'nde görevli iki mühendis ile iki "mülâzım" Üsküdar Ortası'na atanmıştır (Çataltepe, 1997).

20 Ra.1218/ 10 Temmuz 1803 tarihli kesin hesap raporu "sureti" (BOA.CS. 1164**; BOA. CA.51941), kışla ile birlikte oluşturulan yerleşim alanı kapsamındaki binaların harcamalarının İrad-ı Cedid hazinesinden karşılandığını göstermesi ve aradaki doğrudan ilişkiyi belirleyen arşiv belgesi olması nedeniyle özellik taşımaktadır. Belgeye göre, padişaha ait Kavak Sarayı arsası üzerine subay konakları, çarşı dükkanları, değirmen, kagir hamam, matbaa, hastane, bir çok cebehaneler, ahırlar, talim meydanı, Tulumbacı Kışlası, su deposu, su çeşmesi, su terazileri, taş bir iskele, liman, lağımlar, duvarlar ve adı sayılmayan ancak "müştemil olan" (kapsam içindeki) binaların tamamının inşası bitirilmiştir. Rapora göre inşaat tamamlandıktan sonra, Mühendis Abdurrahman Efendi, Mimar Arif Efendi ve diğer "teknik bilgi sahibi kişiler" tarafından son hesap keşfi yapılmıştır. Son keşifte inşaatın, ilk keşifte öngörülenden

---

* Çataltepe'nin BOA. CA.51634 numaralı belgeye göre yaptığı değerlendirmeden, 1802-1803 yılında Üsküdar Ortası'nda Yemin-i Evvel ve Yesar-ı Evvel bölükleriyle bir Orta sayısına ulaşıldığı, 32 yönetici subayla birlikte kışlada toplam 1929 kişinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sayı ve kadroları belli olmamakla birlikte, II. Orta'nın da kurulduğu görülmektedir (Çataltepe, 1997). 19 Z. 1217/ Nisan 1803 tarihli kayda göre, Levent Çiftliği'ndeki 1. Orta'nın Binbaşısı Ebubekir Ağa, Üsküdar Ocağı'na binbaşı olarak atanmıştır (BOA.CA. 29066). Za. 1217/ Şubat-Mart 1803'te kışlaya koşum ve yedekleriyle birlikte top arabası ve başka mühimat gönderilmiş (BOA.CA. 36558), sonraki ayda Üsküdar Kışlası'nda Ortabaşı'lık açılarak hassa hasekiliği ilavesiyle Sağ Kol Ağası Ahmed Ağa'ya verilmiştir (BOA.CA. 28571).

** Belge özeti, Şehsuvaroğlu, Konyalı ve Cezar tarafından yayınlanmıştır.

daha az harcamayla tamamlanabildiği görülmüştür*. İnşaatın bütün harcamaları "İrad-ı Cedid-i Hümâyûn Hazinesi"nden karşılanmıştır (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10).

Aynı yıl, Üsküdar Kışlası'nın yakınında yapılan ahırlar (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941), Üsküdar Ortası'nda bir süvari birliği oluşturulduğu** izlenimini vermektedir. Oysa, Za.1218/ Şubat 1804'te, Üsküdar'daki Bostancılar Ocağı'na (Selimiye Kışlası) bağlı süvari askerleri için "500 hayvan alacak bir yer tedarik ve tahsis" edilmesine ilişkin belgeye göre, süvari askerleri Toptaşı'ndaki Atik Valide Camisi'nin imaretindedir (BOA.CA. 3500). Bu durum, ortanın süvari birliklerinin kışlanın dışında ve hayli uzağında bulunduğunu düşündürmektedir.

Za.1218/ Ocak-Şubat 1804'te, Edirne Bostancı Ocağı'nın ıslahı ve askerlerinin arttırılması için Üsküdar ve Levent Çiftliği Kışlaları'ndan Edirne'ye asker gönderilmesine karar verilmesi (BOA.CZ. 4136), bu tarihte Üsküdar Ortası'nın teşkilatının tamamlandığını ve eğitilen askerlerinin belirli bir yetkinlik düzeyine ulaştığını göstermektedir.

Öte yandan, çeşitli illerden getirilen askerler Üsküdar Kışlası'nda, eğitilmektedir. Çalışma sırasında, konuya ilişkin görülebilen en erken tarihli belge (Eylül 1801), Doğanhisar'dan gönderilen neferler hakkındadır (BOA.CA. 34197). Zamanla Üsküdar Ocağı'na asker sağlayan alan genişletilmiş, Eskişehir (BOA.MAD. 20970), Kayseri (BOA.MAD. 20874) Kütahya (BOA.MAD. 22790), Balıkesir ili ile çevresindeki kaza ve köylerinden (BOA.MAD. 20839; BOA.MAD. 21537) asker getirilmiştir. İstanbul'a gelen erler, talimden sonra memleketlerine geri gönderilmektedir.

Talimli erlerin merkeze gidip gelmeleri zor olduğundan, memleketlerinde talime devam etmeleri için "taşra ocakları" kurulmasına karar verilmiştir***. "Bostanî Tüfenkçileri"/ Nizam-ı Cedid askerlerinin kendi vilayetlerinde de talim yapmaları (BOA.CA. 2863) ve asker sayısının arttırılması için (BOA.CA. 37917, BOA.CA. 38957), 1218/ 1803'ten başlanarak, İstanbul dışında yeni kışlalar yaptırılmıştır. Mustafa Nuri Paşa (1992:III-IV) Konya ve Bolu dışında kışla yapılmadığının belirtilmesine rağmen, arşiv belgelerine göre Anadolu'nun bir çok yerinde Ortalar oluşturulduğu ve kışlalar yapıldığı görülmektedir****. Yeni Ortalar da İrad-ı Cedid hazinesine bağlıdır (BOA.MAD. 10440).

---

* İnşaat toplamı 6 "yük" 28.420,5 kuruşa malolmuştur. Raporda, inşaatın niçin daha az harcamayla tamamlandığı konusundaki açıklamalardan, ucuza malolmasının sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır.

** Üsküdar ve Levent Çiftliği Ortaları'na 300'er nefer "süvari" tahsis edilerek başbuğluğuna Hafiz Mehmet Ali Ağa atanmıştır (Çataltepe, 1997). 25 Ca.1220/Ağustos 1805'te, Üsküdar'da piyade ve süvari ortaları bulunmaktadır (BOA.CA. 46410).

*** 1803 yılı içinde yayınlanan Talimname özeti Çataltepe tarafından yayınlanmıştır. (Çataltepe, 1997)

**** Bu konuda rastlanan ilk belge, 10 R.1218/ Ağustos 1803 tarihli olup Seydişehir kazasında yapılacak kışla hakkındadır (BOA.CA.39608). 1218/ 1803'ten 1224/ 1809'e kadar uzanan dönemde çeşitli yazışmaları

Anadolu'daki çeşitli Ortaların İstanbul'daki Üsküdar Ortası'na bağlanmasıyla, Üsküdar Ortası Anadolu Ortaları'nın bağlı bulunduğu merkez haline getirilmiştir. Bu durum, devletin denetiminin merkezîleştirilmesi konusunda önemli bir adımdır. Sonraki tarihlerde de Osmanlı iktidar modeli aynı merkezîleşme eğilimi doğrultusunda gelişecektir.

Teşkilatın geliştirilmesi ve Anadolu'da yeni kışlaların yapılması sürerken, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın eskiyen kısımları onarılmakta ve yeni gereksinimler doğrultusunda yeni bölümler eklenmektedir. 2.6.1219/ 8 Ekim 1803 tarihinde, çevredeki subay evlerinin bir kısmına gereken ilaveler yapılmış, Anadolu Eyaleti Alaybeyi Abdurrahman Ağa'nın oturduğu konağa selamlık bölümü eklenmiş, Kavak İskelesi (doğu) tarafına yeni bir hastane "ve sair" binalar inşa edilmiş ve bu taraftaki lağımlar ile "gereken yerlerin" onarımları tamamlanarak toplam harcama 17.175,5 kuruşa ulaşmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16108) (Ek 11). Keşif defterinin eki olan 1 numaralı varakta, inşa işlemlerinin çoğunun küçük onarımlardan meydana gelmesi nedeniyle tamamının keşfinin yapılmasının ve deftere işlenmesinin olanak dışı olduğu belirtilmektedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16108, ek: 1) (Ek 11). Bu "maruzatın", hesapların fazla detaylı verilememesine yönelik bir özür niteliği taşıdığı açıktır. Gerçekten de, defterde kayıtlı inşaat işlemlerinin çoğunun, hangi mahalde yapıldığı ve işlemlerin niteliği anlaşılmamaktadır.

Aynı defterin 2 numaralı ekinde, toplam hesaptan indirim yapıldığı, inşaat masrafının 16.000 kuruşa indirildiği belirtilmektedir. İnşaat ve onarım giderleri İrad-ı Cedid hazinesinden ödenecektir (BOA.D.BŞM.BNE. 16108, ek: 2) (Ek 11). Kışlanın inşaat ve onarım giderlerinin İrad-ı Cedid Hazinesi'nden karşılanması doğaldır. Subayların evlerindeki onarımların da aynı kaynaktan ödenmesi, subay konutların lojman niteliğinde yapıldığını kanıtlamaktadır.

1803 tarihli inşaat ve onarım işlerinin bir kısmı götürü usulde verilmiştir. İnşaat Foti Kalfa tarafından yürütülmüştür. 1 numaralı ekin altındaki mühür İbrahim Kâmî Bey'e aittir (BOA.D.BŞM. BNE. 16108). Foti Kalfa'nın* inşaatta taşeron olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Onarımdan, dönemin Hassa Başmimarı İbrahim Kâmî Bey'in sorumlu olduğu düşünülebilir.

---

bulunan Ankara (BOA.CA. 38957, BOA.CA. 52615), Amasya (BOA.CA. 52603) Çankırı (BOA.CA. 50900), Kastamonu (BOA.CA. 37917, BOA.CA. 50419, BOA.CA 39277, BOA.MAD. 10444), Kayseri (BOA.CA. 42897, BOA.MAD. 10444, BOA.CA. 38983), Kırşehir (BOA.CA. 3484, BOA.MAD. 10444), Kütahya (BOA.CA. 37917, BOA.CA. 54395, BOA.CA. 54213, CM. 6996, BOA.CA. 37888, BOA.CA. 38983), Niğde (BOA.MAD. 10444), Manisa (BOA.CA. 3226, BOA.CA. 49298), Sıvas (BOA.CA. 54612), Seydişehir (BOA.CA. 50972) ve Menteşe (BOA.CA. 39277, BOA.CA. 38856, BOA.CA. 3226, BOA.CA. 38983) ortaları kurulmuştur. (Belgelerin büyük bir kısmı Çataltepe (1997) tarafından, Nizam-ı Cedid askerî sistemi açısından ele alınarak değerlendirilmiştir.). Bkz. 4.3.2.2 Anadolu'daki Nizam-ı Cedid Kışlaları.

* Kışlanın inşasında çalışan Foti Kalfa'nın, Selimiye Camisi'nin inşaatında da hizmeti bulunması nedeniyle, S. 1220/ Mayıs 1805'te, kendisi ve oğulları ile birlikte iki hizmetkarının da vergiden muaf tutulmasına karar verilmiştir (BOA.C.Mal. 25245). 1222/ 1807 yılına gelindiğinde, Foti Kalfa'nın aynı nedenlerle "takdire mazhar olarak" milleti arasında "imtiyaz sahibi" olması için ferman çıkmıştır (BOA.C.Bld. 4859)

Hassa Baş Mimarı İbrahim Kâmî Bey'in 18 Z.1219/ Mart 1805 tarihli keşfine göre, Üsküdar'da Büyük İskele ile Selimiye arasındaki yolun, Üsküdar'dan Duvardibi'ndeki su terazisine kadar olan kaldırımları onarılmıştır. Selimiye bölgesinde, su terazisinden Selimiye Çarşısı'ndaki "kubbe maslağa" kadar olan "toprak kısma" yeni kaldırım döşenmiştir. Söz konusu kaldırım, iki farklı genişlikte, iki ayrı "yoldan" oluşmaktadır. Sadece bu bölüm 90.000 kuruşa malolmuştur (BOA.C.Bld. 5608). Belgeden, Üsküdar ile Selimiye arasında taş döşeli bir yolun eskiden beri var olduğu anlaşılmaktadır. Terazi ile Selimiye arasındaki bağlantı yollarının kaplamalarının daha önce yapılmadığı görülmektedir. Duvardibi'ndeki su terazisinin yeni olması, terazinin kışlanın üst kısımlarına su çıkartılması için yapıldığını düşündürmektedir.

Za.1220'de (21 Ocak-19 Şubat 1806), Orta mensuplarının kullandıkları 40 adet kılıcın esnafa tamir ettirilmesi (BOA.CA. 48387), kışla kapsamında silah onarımı için yeterli donanımın bulunmadığını göstermektedir. Durumun, mevcut işleyişte silah tamirinin, Kapıkulu Ocağı bünyesinde silahlardan sorumlu Cebeci sınıfı ya da esnaf tarafından yapılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Üsküdar (Selimiye) Kışlası* ve bağlı binalarının** bakımı yapılmakta, gerekli mekanlar eklenerek geliştirilmektedir. 1221/ 1806 tarihli kesin hesap defterine göre, bu tarihte, kışla ve çevresindeki binaların geniş kapsamlı onarımı tamamlanmıştır. Defterin "maruzat" (açıklama)

---

* Deftere göre, kışlanın içindeki koğuşların ve koridorların sıvaları, badanası ile gereken yerlerin nakışları yenilenmiş; koridorların döşemeleri ile taş sahanlıkları onarılmış; pencere ve kapı doğramaları ile camları "sağlamlaştırılmış"; çatısı onarılıp kiremitleri değiştirilerek saçakların sıvaları yapılmış; tuvaletlerin taş döşemeleri, basamakları, bölme duvarları ve lağımları ile abdesthanelerdeki tesisatın çoğu elden geçirilmiştir. Subayların odaları tamir edilmiştir. Kışlanın "içindeki ve dışındaki" lağımların bir kısmı tahliye edilerek onarılmış, onarılamaz durumdakilerin yerine yenileri yapılmıştır (BOA.D. BŞM.BNE. 16122) (Ek 12).

** Kışla meydanındaki iki adet "Ağa-i Kebir (su) Haznesi"nin içlerine sıva yapılmış (yalıtım amacıyla olmalıdır); dışındaki nakışlı beyaz sıvaları ve mermer "kapıları" sağlamlaştırılmış; buradaki çeşmenin tekne ve olukları ile zayıf taşları yenilenmiş; kurşun su boruları ve lüleler tamir edilerek hazneler sağlamlaştırılmıştır. "Sol taraftaki" Ak Hazne'nin çeşmesinin çatısı elden geçirilerek saçağı sıvanmış; hazneden ana lağıma kadar olan atık su bağlantısı yeniden düzenlenmiştir (BOA.D.BŞM. BNE. 16122, s.2.). Kışla "civarındaki" hatabhanenin (odun deposu) kapıları yeniden yapılmıştır. Kışlanın yakınındaki ahırın kapısının üzerindeki ahşap saçağın kiremitleri aktarılmış, saçak altındaki "münakkaş" işlemeli sıvaları yenilenmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 3.). Kışla yakınındaki büyük ahır, samanlık ve şehriye ambarının kiremitleri aktarılmış, bütün sıva ve badanaları yenilenerek içine yemlik ve kerevetler yapılmış, ahırdan çıkan lağım tahliye ve tamir edilmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5). Haydarpaşa yakınında (doğu tarafında), "set başında" yer alan başka bir hastanenin kiremitleri aktarılmış, içindeki badana ve sıvaları yenilenerek eksik cam ve çerçeveleri tamamlanmıştır. Tazıcılar tarafındaki eslihahanenin (silahhane) içinde bir mühimmat mahzeni ile karşısına "asker koğuşu" inşa edilmiştir. Silahhanenin içine ve dışına zemin tesviyesi için taş döşenmiş, "kalkan mahalini" ayırmak için ahşap perde yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 4.). Mutfak, çamaşırlık, ahır, kiler ve kömürlüğün kiremitleri aktarılmıştır. Mutfak penceresine aşı boyalı kanatlar takılarak ocakları onarılmış, bölme duvarları yükseltilerek üzerine harpuşta yapılmıştır. Tazıcılar (doğu) tarafındaki büyük mutfağın çatısı elden geçirilmiştir (BOA.D. BŞM.BNE. 16122, s: 5.). Talim meydanının etrafındaki kagir payelerin üst kısmındaki küfeki babalar, kurşun zıvanalar ile yerine bağlanmıştır. Biniş-i Hümâyûn kasrının iç mekanlarındaki boyalar ve nakışlar yenilenmiş, deniz tarafındaki eskiyen köşe sütunu değiştirilerek pervazları yapılmış ve boyanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12).

kısmında, onarımın daha önce hazırlanan bir ön keşfe göre yapıldığı, ayrıca görülen ihtiyaç üzerine, ön keşifte hesaplanmayan bazı bölümlerin de elden geçirildiği kayıtlıdır (BOA.D. BŞM.BNE. 16122) (Ek 12).

Deftere göre Harem İskelesi (batı) tarafındaki hastanede girişilen büyük bir onarım ile hastane "bütün olarak" düzenlenmiştir* (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 3-4.) (Ek 12). Ayrıca Selimiye Camisi yakınına küfeki "kademeli", mermer sütunlu, "musanna" (sanatla yapılmış) bir sebil saçağı ile "yeni icad" bir sebil yapılmıştır. Sebilin yanına, beş tane dükkan inşa edilmiştir. Çarşıdaki tabip dükkanının "zahirine" (görünen yerine, önüne?) yüksek bir bina eklenmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 6-7) (Ek 12).

22 M.1222/ 1 Nisan 1807 tarihinde, Harem İskelesi'nde üç adet tabya yapılmaktadır. Tabyaların yapılmasına Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûndan Halil Efendi görevlendirilmiştir (BOA.CA. 31135). Bu tarihte tabyaların inşasının henüz tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. Ra.1222/ Mayıs 1807'de süvari hayvanlarına alınacak çadırların bedelinin İrad-ı Cedid hazinesinden ödenmesi (BOA.CA. 30422), belki de kışlayla ilgili son ödeme kararıdır.

Kışla ve çevresindeki mahallerde girişilen detaylı bakım, onarım ve inşaat işlemlerinin, kışlanın uzun süre bakım gereksinimi göstermemesi amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Başarıya ulaştığı "zannedilen" Nizam-ı Cedid hareketinin, "kazandığı ivme" ile ilerlemeye devam edeceği kanısı uyanmış olmalıdır.

Nizam-ı Cedid programının yürütülebilmesi için kuvvetli bir ıslahatçı ekip, aydın sınıfın onayı ve devletin barış içinde olması gerekirken bu koşullar gerçekleşmemiştir**. Sadrazam Nizam-ı Cedid'e karşıdır ve Vezirlerden Tayyar Paşa, III. Selim'i dine karşı, fakirlere ve ibadet edenlere "hıyaneti açık" bir padişah olarak tanımlamaktadır***. Tekirdağ'da "Nizam-ı Cedid" kurulacağının ilanı sırasında çıkan isyan, iç savaşın başlamak üzere olduğu izlenimini

---

* Çatısının kiremitleri aktarılarak kirpi saçaklarının boyaları ile nakışları yenilenmiş; koğuşların zeminine altıgen tuğlalar döşenmiş; bütün tavanlarının sıvası ile duvarların sıvalarının bozuk kısımları yenilenmiştir. Pencerelerin camları ve çerçeveleri değiştirilerek Havalandırma için bazı pencerelere fırıldak montajı yapılmış; kapılarına yeni kilitler takılmıştır. Koridora "Hastalar Ağası" için bir oda eklenmiş, hastanenin "açıklık mahallerine" (balkon, veranda?) "seng-i siyah" ile kaldırımlar döşenmiştir. Hastalar için sedirler yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 3-4.) (Ek 12).

** Ulema, İmparatorluktaki bütün kötülüklerin sebebi olarak Nizam-ı Cedid'i göstermekte; İstanbul önlerine gelen İngiliz donanması, buradaki varlığını yeniçeriliğin kaldırılıp yerine Nizam-ı Cedid'in geçirilmesi için davet edildiği biçiminde açıklamaktadır (Karal, 1970) Yenileşme hareketlerinin başladığı ve devam ettirilmesine çalışıldığı bir devirde, devleti sarsan siyasî gelişmeler, çıkan iç ayaklanmalar ve savaşlar, yapılmak istenen reformların başarısız kalmasında, reformları yürüten kadroların başarısızlığı kadar önemli bir etken olmuştur (Beydilli, 1994).

*** Aynı zamanda halife olan devlet başkanını dinsizlikle suçlanması, yapılabilecek en ağır suçlamalardan biridir. Oysa III. Selim'in ekmek üretimi, zahire sorunu, israfın engellenmesi konusundaki gayreti, Karal'ın (1988) yayınladığı Hatt-ı Hümâyûnlarında görülmektedir. Ayrıca III. Selim, Eyüp Camisini ve Bursa Emir Sultan Camisini onartmış, Üsküdar'da Selimiye Camisi ve Selimiye Nakşibendî Hankahı'nı yaptırmıştır.

verir. "Edirne Vak'ası" olarak adlandırılan bu olaydan sonra, yeniçeriler Nizam-ı Cedid'i kaldırmaya karar vermişlerdir. Nizam-ı Cedid elbisesi giyerseniz dinden çıkmış olursunuz diye korkutulan İstanbul Boğazı'ndaki "yeniçeri yamaklarının" Kabakçı Mustafa önderliğinde başlattığı isyan, kısa zamanda İstanbul'u sarmıştır. III. Selim, Nizam-ı Cedid'i lağvettiğini açıklayan bir Hatt-ı Hümâyûn yayınlamak zoruda kalmıştır (Karal, 1970). İsyancıların gönderdikleri listede adı bulunan kişilerin idamına, hemen başlanmıştır (Çetin, 1973). Ancak bu tutum yeterli olmamış, 28 Mayıs 1807'de III. Selim padişahlıktan çekilerek yerini IV.Mustafa'ya bırakmıştır (Karal, 1970; Nuri Paşa, 1992; Sakaoğlu, 1999a).

6.1.2 1807- 1808 Dönemi

IV. Mustafa tahta çıktıktan sonra, Nizam-ı Cedid ve İrad-ı Cedid'in ilgasını kabul ettiğini açıklayan bir Hatt-ı Hümâyûn yayınlamıştır (BOA.HH. 19418). Artık isyancıların ileri gelenleri yönetimi devralmış; Yeniçeri Ocağı Nizam-ı Cedid rekabetinden, halk da İrad-ı Cedid vergilerinden kurtulmuştur (Karal, 1970).

Nizam-ı Cedid'in lağvedilmesinden sonra Üsküdar (Selimiye) Kışlası kapatılmıştır (Derin, 1973a). Bütün Nizam-ı Cedid askerlerinin üniforma ve silahları alınarak istedikleri yere gitmekte serbest bırakılmışlardır* (Oğulukyan, 1972). Üsküdar Ocağı ve Levent Çiftliği'ndeki mühimmat ve tüfekler cebehaneye nakledilmiştir (BOA.CA. 27872). Anadolu'daki Nizam-ı Cedid Kışlaları da lağvedilmiş; Kayseri, Kırşehir ve Aksaray kasabalarındaki kışlalarda mühimmat ve silahların tespiti yapılmış; Kayseri Kışlası'nın han olarak kiraya verilmesine karar verilmiştir (BOA.CA. 16791). Lağv edilen İrad-ı Cedid Hazinesi, "Hazine-i Amire"ye devredilmiştir (BOA.MAD. 3422).

Bu dönemde Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın han yapılması gündeme gelmiştir. Câbî'ye göre, Selimiye Vakfı Mütevellisi'nin, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın inşaatı zamanından kalan** bir miktar borcu bulunmaktadır. Alacaklı esnaf, IV. Mustafa devrinde alacaklarını tahsil etmek istediklerinde, Selimiye Vakfı'nın, borcunu 4 taksitte ödemesi konusunda anlaşmaya varılmış, borcun 15.000 kuruşu ödenmiştir. Kışlanın odalarının kiraya verilmesi ve içine "türlü esnaftan" kiracı alınması konusunda ferman çıkmasından sonra, Selimiye Kışlası, Vakfa gelir olması amacıyla, han yapılmak üzere değiştirilmeye başlanmıştır. Bu sırada kışlanın süslemeli, mermer sütunlu kapı saçakları aceleyle yıktırılarak borca karşılık esnafa

---

* Oğulukyan olayı 20 Mayıs 1807 tarihine kaydetmiştir. (IV. Mustafa'nın tahta çıktığı 29 Mayıs tarihini de 17 Mayıs olarak kaydettiğine göre) 20 Mayıs tarihinin 1 Haziran'a karşılık gelmesi gerekmektedir.

** Câbî tarihine göre borç, "esnaftan" 23, 72 veya 76 kişiye; 125 kese veya 60.000 kuruş tutarındadır (Beyhan, 1992). (karışıklık, Câbî'nin olayı farklı yerlerde farklı sayılarla anlatılmasından kaynaklanmaktadır)

verilmiştir. Padişah için kışlanın deniz tarafındaki kapısının üzerinde yapılan ve mermer "direkler" üstünde yükselen köşk de bütünüyle yıkılmıştır (Beyhan, 1992).

İşlevinin değiştirilerek yeniden kullanılması, kışla binasının fiziksel hasar görmediğini göstermektedir. Ancak, kapılarının yıkılmasıyla, yapının "kışla" olduğunu gösteren belirtiler silinmiştir. Geriye odalar ve koridorlardan oluşan büyük bir bina kalmıştır. Binası yıkılmamakla birlikte, bağlamından koparılarak sıradan bir binaya dönüştürülmüştür.

Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın kullanım dışı bırakılmasıyla*, daha önceden burada bulunan Üsküdar Bahçesi Bostancı Ocağı ile Cebeciler, Tazıcılar ve Zağarcılar Ocakları yeniden düzenlenerek (Beyhan, 1992), Nizam-ı Cedid hareketi öncesindeki durumuna getirilmiştir (İlyas Ağa, 1987).

Alemdar Mustafa Paşa'nın, Nizam-ı Cedid'i yeniden başlatmak ve III. Selim'i tahta geçirmek amacıyla Topkapı Sarayı'na girdiği sırada, III. Selim öldürülmüştür** (Karal, 1970; Derin, 1973a; Oğulukyan, 1972; Eren, 1964; Sakaoğlu 1999a). Alemdar Mustafa Paşa, II. Mahmut'u tahta çıkartmış (28 Temmuz 1808), kendisi sadrazam olarak yönetime geçmiş ve III. Selim'in yenileşme misyonunu devralarak hareketi sürdürmeye girişmiştir.

II. Mahmut'un tahta çıkmasıyla, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın han yapılmasından vazgeçilmiştir. IV. Mustafa zamanında kışlanın kapılarını yıkan "Selimiye Mütevellisi", bu ve benzeri davranışları nedeniyle önce hapsedildiyse de sonradan "Saray Meydanı"nda idam edilerek cezalandırılmıştır. II. Mahmut, "bu kışlaya (Selimiye) bu kadar akçe masarif olunup, gözüm önünde böyle harap durmasın" diyerek onarılmasını buyurmuştur (Beyhan, 1992).

Kapıların üzerindeki maun çatılarının, mermer direklerinin ve yıkılan Padişah Köşkü'nün yeniden, eski biçimiyle yapılması için Abdülhayy Efendi görevlendirilmiştir. Kışlanın önkeşfi sırasında 12.000 kuruşa mal olacağı hesaplanmış, ancak onarım tamamlandıktan sonra, önkeşiften 7.500 kuruş daha fazla harcandığı anlaşılmıştır (Beyhan, 1992).

Diğer yandan, askerî düzenleme çalışmaları sürdürülmektedir. Devlet içindeki çeşitli güç odaklarıyla yapılan büyük toplantıdan sonra Alemdar Mustafa Paşa, Nizam-ı Cedid ordusu karakterinde "Sekban-ı Cedid" adında yeni bir ocak kurmaya girişmiştir (Karal, 1970). Sözkonusu çalışmalar, Nizam-ı Cedid hareketinin yeniden canlandırılması doğrultusundadır.

---

* Bu sırada Levent Çiftliği ve Selimiye Kışlası'nda bulunan pek çok "keskin" öğretmenler saklanmak zorunda kalmışlardır (İlyas Ağa, 1987).

** Bkz. 3.3 18. Yüzyılda Gerçekleştirilen Yenilikler ve 19. Yüzyla Yansımaları.

Yayla İmamı'nın (Derin, 1973a) ve Oğulukyan'ın (1972) ifadelerinden, bu dönemde Sekban askerilerinin Nizam-ı Cedid'in yeni versiyonu olarak algılandığı görülmektedir*.

Nizam-ı Cedid hareketinin farklı bir ad altında sürdürülmesiyle, 1808 yılının Eylül sonu Ekim başı aralığında (Oğulukyan, 1972; Derin, 1973a; Beyhan, 1992), Üsküdar ve Levent Çiftliği Kışlaları yeniden açılmıştır (Oğulukyan, 1972). Gerek gönüllü yazılanlar, gerekse Anadolu'dan getirilen çok sayıdaki asker ile Üsküdar'daki Nizam-ı Cedid (Selimiye) Kışlası (Derin, 1973a), yeniden canlanmıştır**.

Bu sırada teşkilatın yönetici kadrolarının atamaları yapılmış*** (Derin, 1973a); Kadı (Abdurrahman) Paşa, "Nizâm-ı Âli-şan Murahhas Seraskerî" ünvanı ve Üsküdar'da oturmak koşulu ile "Sekban Ocağı Reisi" ilan edilmiştir (Oğulukyan, 1972). Komutan Abdurrahman Paşa'ya Üsküdar'da oturma koşulunun getirilmesi, Selimiye yerleşim alanının eski önemini kazanmaya başladığını göstermektedir.

Kışlanın terk edildiği dönemde Selimiye'de sessizlik hakimken ve camide nöbetçi imamdan başka cemaat yokken, kışlanın açılmasının ardından bütün dükkanlar ile hamam ve fırın yeniden açılmış; geceleri hayal ile saz-söz için izin verilerek eğlence başlamış, caminin bütün cemaati "eskisi" gibi olmuş, her taraf "mamur ve bayındır" yapılmıştır (Beyhan, 1992). Bunlar, kışla ile birlikte, yerleşim alanının da "şenlenmeye" başladığını göstermektedir.

Bu sırada kışlalara ikişer tuğ**** götürülmüştür (Derin, 1973a). Diğer kışlalarla birlikte Üsküdar (Selimiye) Kışlası'na da tuğ götürülmesi sırasında, bütün "ocaklıların" birlik halinde katılımıyla bir tuğ alayı oluşturulmuştur (Oğulukyan, 1972). Osmanlı Devleti'nde "büyük ocakların" tabl*****, alem ve tuğları olduğu için, sekizinci ocak olarak kurulan Sekban-ı Cedid

---

* Yayla İmamı, bu durumu, Alemdar Mustafa Paşa'nın herkesi sindirmesi nedeniyle halkın "Nizam-ı Cedid'in nizam bulduğunu zannettiği" sözleriyle açıklamaktadır (Derin, 1973a).

** Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın eski Subaylarından Behic Efendi, Üsküdar'daki Kışlanın "kapısını açarak" asker toplamaya girişmiştir. Halk, "asker yazılmak" için büyük rağbet göstermiş, toplu gönüllü kayıtları başlamıştır (Derin, 1973a). Yeniden Üsküdar Kışlası'nda görevlendirilen Bekir Ağa, kışlayı ve askerleri intizam altına almaya girişmiştir. "Atlı Sekban" askerleri ile subayları da "düzenlenerek" 9 Ş.1223/ 30 Eylül 1808'de talim için kendilerine silah verilmiştir. Câbî Tarihi'nde 3 B.1223/ 25 Ağustos 1808'de askerlere ateş talimi yaptırıldığı kayıtlıdır (Beyhan, 1992).

*** Önceki Defterdar Behic Efendi "Yeni Nizam-ı Cedid" Defterdarı, önceden Nizam-ı Cedid'e bölük başı olan Arnavut Mustafa yine Üsküdar'a "Usta" (Derin, 1973a), Üsküdar Kışlası Reisi olan Ahmed Ağa Ocak Ağası/ 2. Reis (Oğulukyan, 1972) olarak atanmıştır. Eskiden Üsküdar'da Nizam-ı Cedid Binbaşısı olan Arnavut Bekir Ağa, "Üsküdar Ustası" atanmış ve Üsküdar'ın "muhafazasıyla" görevlendirilmiştir (Beyhan, 1992). Yeni düzenlemede, Nizam-ı Cedid dönemindeki örgüt sisteminin ve kadroların işlevlerinin korunarak adlarının değiştirildiği ve eski görevlilerin yeni kadrolara atanmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

**** Büyük bir makam belirtisi olan tuğ, bir sırık ucunda asılı at kuyruğundan ibaret olup, sırığın başında altın yaldızlı bir top bulunur (İnciciyan, 1965; Uzunçarşılı,)

***** Sözlük anlamı "davul" olan "Tabl" (Devellioğlu, 2000), tuğ gibi bir makam belirtisidir.

ocağına da tuğ, tabl ve alem verilerek yeni askerî kurumun "kadri yükseltilmiştir"* (onurlandırılmıştır) (Şânîzade, 1284; Konyalı 1977:2).

Diğer yandan, Alemdar Mustafa Paşa'nın bütün iktidarının dört aydan daha kısa bir süreyi kapsadığı göz önünde tutulduğunda, Selimiye Kışlası'nda yapılan onarımın, kapılarının yeniden yapılması ve diğer kısımlarının "iyileştirmesi" ile sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Kışla canlandırılıp askerî düzenlemeler yapılırken, ıslahattan memnun olmayanlar da aleyhte çalışmaya başlamıştır. Alemdar Mustafa Paşa'nın Ayanlarla imzaladığı "sened-i ittifak" nedeniyle padişah; nüfuzları kırıldığı ve itibarlarını kaybettikleri gerekçesiyle ulema; talim zorunluluğu ve rakip kuruluş durumundaki Sekban-ı Cedid askerleri nedeniyle yeniçeri Ocağı, Alemdar'a kin beslemektedir (Karal, 1970).

6.1.3 1808 İsyanı ve Kışlanın Yakılması

15 Kasım 1808'de ayaklanan yeniçeriler, önce Bab-ı Ali'ye saldırmışlar; Alemdar'ın öldürülmesinden sonra Topkapı Sarayı'na yönelmişlerdir. Şehirde yağmalar başlamış, diğer ocakların da katılmasıyla isyan büyümüştür (Karal, 1970).

16 Kasım 1808 Perşembe günü, "ikindi vakti" Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nı** basan ve kışlaya ateş açan yeniçeriler, şiddetli mukavemetle karşılaşmışlardır***. Çatışma üç saat sürmüş, saat 7'de Selimiye Mahallesi ateşe verilmiş, Kadı Abdurrahman Paşa'nın konağı yağmalanıp yakılmış, bu arada bazı esnafın da malları yağmalanmıştır (Derin, 1973a; Şânîzâde, 1284; Oğulukyan, 1972; Beyhan, 1992; Asım, 1284; Ayvansarayi vd., 2001). Yağmaya çevredeki İhsaniye, Tunusbağı, Karacaahmet ve Harem'in kadınlarla beraber bütün halkı katılmış, odun-kömüre kadar her şey, bu arada kışladaki barutlar ve tüfekler de yağmalanmıştır. Çevredeki ev ve dükkanlardan 15 tanesine "ateş atılmıştır" (Beyhan, 1992).

---

* 1223 Şa'banının 27. günü (18 Ekim 1808), Kul Kethüdası, Zağarcı, Samsoncu, Turnacıbaşı Ağalar ve "başka" ocakların ağaları, "Umur-u Cihadiye Nazırı" Efendi, 10 "ders-i âm" (yetkili?) hoca, "bazı" tarikat şeyhleri ve vaizler Bab-ı Ali'de toplanarak sadrazam tarafından verilen tuğu, tablı ve alemi teslim almışlardır. "Muhteşem" bir alayla Üsküdar'a geçirdikleri tuğu, tablı ve alemi, Üsküdar –Selimiye- Kışlası'nda kendilerini parlak bir şekilde karşılayan Sekban-ı Cedid askerlerinin yöneticisi Kadı Abdurrahman Paşa'ya teslim etmişlerdir. Abdurrahman Paşa, ağalara "hil'atlar" giydirmiş ve tuğ dua ile kışlanın ortasına dikilmiştir (Şânîzade, 1284; Konyalı 1977:2).

** Bu sırada Nizam-ı Cedid'in İstanbul'daki diğer önemli yapısı olan Levent Çiftliği Kışlası da yakılmıştır. Oğulukyan, Çiftliğe 5000 kadar yeniçerinin gittiğini, buradaki askerlerin sayısının 300 kişiyi geçmemesine rağmen yeniçerileri dağıttığını gördüğünü kaydeder. Ertesi sabah Levent Çiftliği'ne giden yeniçeriler, Sekban askerlerinin geceleyin kaçmış olduklarını görerek çiftliği her taraftan ateşe vermiş, içindeki "her şeyi" yağma etmişlerdir (Oğulukyan, 1972).

*** Üsküdar Ocağı "Usta"sı Arnavut Bekir Ağa az sayıdaki askeriyle isyancılara direnmiştir. Fakat Selimiye'deki camiye sığındıkları sırada devam eden çatışmada Bekir Ağa'nın vurulmasıyla Üsküdar Ocağı'nın mukavemeti kırılmıştır (Beyhan, 1992).

Olayların ardından, Üsküdar (Selimiye) Kışlası, Câbî'nin ifadesiyle "külliyen ve bir dahi bina olunmaması içün ihrak olunmuştur" (bütünüyle ve bir daha yapılmamak üzere yakılmıştır) (Beyhan, 1992). III. Selim'in yaptırdığı kışla yok olmuş, böylelikle Selimiye Kışlası'nın 1. evresi sona ermiştir.

Sekban-ı Cedid'in kaldırılarak yenilik taraftarlarının öldürülmesi ile isyan yatışmıştır (Karal, 1970). Durum, Öztuna (1983) tarafından irticanın kesin zaferi olarak tanımlanmaktadır.

Yanan Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın enkaz ve arsasının satışa çıkarılması için hazırlanan keşif defteri, 22.8.1224/ 2 Ekim 1809 tarihlidir. Ser Mimaran-ı Hassa Mustafa mühürlü defterde, kışlanın etrafındaki duvarların taşlarıyla, tuğlalarının, lağımların taşlarının, küfeki merdiven basamaklarının, çatıların yanmayan ahşaplarının, yer altındaki boruların, mutfak ocaklarının satışa çıkarıldığı ve 17.125 kuruş bedel biçildiği kayıtlıdır. Defterden mutfakların yanmadığı anlaşılmaktadır. Satışa çıkartılan kışlaya ve bağlı birimlerine ait arsanın toplam 35.412 zira/ 22.641.76 m² olduğu görülmektedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16137) (Ek 13).

Defterin üst kısmında satışa onay verildiği kaydı bulunmaktadır. Arsanın bir kısmının satıldığı kesinlik kazanmakla birlikte, arazinin tamamının satılmamış olabileceği düşünülmektedir. Kışlanın yakılmasıyla, eskiden burada bulunan Ocakların eski düzenine döndürüldüğü (Beyhan, 1992), Üsküdar Kışlası'nın arazisinin bir kısmında, askerî birliklerin bulunmaya devam ettiği* anlaşılmaktadır. Asker bulunması, arazinin bütününün satılmadığını göstermektedir. Öte yandan, arazisi satılmamış bile olsa, kışlanın varlığı silinmiştir.

Satış için hazırlanan defterde (BOA.D.BŞM.BNE. 16137), binanın herhangi bir "isimle" değil "Selimiye Camisi'nin yanındaki kışla" olarak tanımlanması, kışlanın "adının" anılmasından özenle kaçınıldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Selimiye Kışlası'na ilişkin bellek kayıtlarının silinmeye başladığı görülmektedir.

6.1.4 II. Mahmut'un Kışlayı Yeniden Yaptırması ve Sonrası (1826 Sonrası)

II. Mahmut, ordunun yenileştirilmesi amacıyla "Eşkinci" adıyla yeni bir asker sınıfı oluşturmaya karar vermiştir (Karal, 1970). Eşkinci Ocağı, Nizam-ı Cedid veya Sekban-ı Cedid gibi bağımsız bir kurumdur. Ancak, yeniden "asker almak" yerine Yeniçeri Ortaları'nın

---

* 23 Za.1232/ 4 Ekim 1817 tarihli, Hassa Bostancıları'nın Üsküdar Ocağı'ndaki yangın tulumbalarının tamir masrafına ilişkin takrir kaydından (BOA.CS.7701) ve Üsküdar'daki Tazıcılar Ocağı'ndaki "tazıların" yiyecekleri için "un kapanından" tayin olunan unla ilgili yazışmalardan (BOA.CS.3105; BOA.CS.1735; BOA.CS.1775; BOA.CS.1492; BOA.CA.1492; BOA.CS.3966) aynı mahalde Tazıcılar Ocağı ile Bostancı Ocakları'nın bulunmaya devam ettiği görülmektedir.

her birinden 150'şer kişinin seçilerek modern şekilde eğitilmesi öngörülmüştür (Çadırcı, 1974). 12 Haziran 1826'da başlayan talimlerle aynı gün, Nizam-ı Cedid'in yeniden kurulmaya başladığı söylentileri çıkmıştır. Üç gün sonra, (15 Haziran) yeniçeriler saraya ve "Yeni Düzene" karşı "klasikleşen" ayaklanmalarını bir kez daha başlatıp yağmaya girişmişlerdir. Oysa bu kez yönetim kuvvetlidir. Devlet "Sancak-ı Şerif"i çıkartmış, yeniçerilerin "Yeni Odalar" adlı kışlaları top ateşiyle yıkılmış, büyük bir katliam sonrasında Yeniçeri Ocağı tamamen kaldırılmıştır* (Uzunçarşılı, 1988a; Karal, 1970; Kafadar, 1994). Yeniçeri "lafını" söylemek yasaklanmıştır (Uzunçarşılı, 1988a). Yeniçeri kışlalarındaki gümüş takımlara, ortaların yardım sandıklarına ve emlak kiralarına el koyulup Darphane-i Amire ile Mukataat Hazineleri'ne devredilerek yeni askerî birliklerin giderlerine kaynak olarak aktarılmıştır (BOA.MAD. 8390).

Yeniçeri Ocağı'nın lağvına** ilişkin II. Mahmut'a ait ferman suretinde, Ocağın özellikle nizam ve intizamına halel gelerek itaatsiz ve inzibatsız bir hale geldikleri, muntazam talim gören düşman kuvvetlerinin karşısında sürekli firar ederek "memleketimizin" düşman ayağı ile çiğnenmesine sebep oldukları, içeride ise "bin türlü" fitne çıkardıklarının sabit olduğu belirtilmektedir. Bunların Avrupa orduları gibi sürekli talime tabi tutulmaları hakkındaki karara da itaat etmeyerek isyan ettiklerinden, tamamen lağv edildikleri, isim ve teşkilatlarının tamamen ortadan kaldırılarak "yerlerine" Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla düzenli asker oluşturulduğu anlatılmaktadır (TSMA, E.5528).

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının*** ertesi günü, düzenli asker yazılmaya başlanarak (Nuri Paşa, 1992:III-IV) Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla Avrupa usulünde yeni bir ordu kurulmuştur. Önceki devirden "kalan" talim görmüş askerler ve subaylar yeni ordunun çekirdeğini oluşturmaktadır (Karal, 1970). "Seraskerlik" kurumu (Başkomutanlık ve Harbiye Bakanlığı ile görevlidir) bu dönemde oluşturulmuştur (Çadırcı, 1974; Şirin, 2002). Ordunun

---

* Bu, Sancak-ı Şerif'in orduya karşı ilk çıkarılışı değildir. Sancak-ı Şerif, daha önceki askerî ayaklanmalarda da çıkartılarak halk, asilere karşı toplanmaya davet edilmiş, bu şekilde isyancıların moral kuvvetleri etkilenerek isyanlar bastırılmıştır. 1651 ve 1687 yıllarında sancak çıkartılmış, manevî kuvveti kırılan yeniçeriler, halkın da yardımıyla çekilmek zorunda bırakılmışlardır. 1826'da Sancak-ı Şerif ilk kez Sultanahmet Camisi'nin minberine dikilmiş ve ilk kez yeniçerilerin kışlalarına çekilmeleri yeterli görülmemiştir (Uzunçarşılı, 1988c).

** Yeniçeri Ocağı'nın lağvı, Vilayetlere gönderilen bir fermanla duyurulmuştur. BOA.CA.25109 numarada kayıtlı fermanın tam metni, Uzunçarşılı tarafından yayınlamıştır (Uzunçarşılı, 1988a)

*** "Sancak-ı Şerif'in çıkartılması", savaş açıldığını ifade eden bir "gösterge"dir. Devletin "ordusuna" karşı açtığı savaş olarak yorumlanabilecek bu olaydan sonra, devletin bir günde ordusuz kaldığı düşünülebilir. Ancak, hiçbir devletin ani bir kararla kendi ordusuna savaş açıp silahlı kuvvetlerini iptal etmeyi göze alamayacağı gerçeği göz önünde tutulduğunda, Osmanlı Devleti'nin de fevrî bir tavırla ve hazırlıksız bir şekilde ordusunu lağv edemeyeceğini kabul etmek gerekecektir. Bu konuda daha önce önemli boyutlara ulaşan bir hazırlık yapılmış; hatta hazırlıkların büyük ölçüde tamamlanmış olmalıdır. Her ocaktan alınan söz konusu "150'şer güvenilir askerin" zaten bütün Yeniçeri Ocağı mevcudunun "gerçekten" işe yarayabilecek kesimi olduğu ve onların ayıklanarak geriye kalan işe yaramaz bölümün elendiği ileri sürülebilir.

yeniden teşkilatlandırılması sırasında III. Selim'in kurduğu fakat sonradan kaldırılan "Topçu Tüfenkçileri Ocağı" yeniden kurulmuş, III. Selim'in yaptırdığı "Topçu Süvarilerinin Kışlası" (Beyoğlu Kışlası) "eskisi gibi" Topçu Süvarileri'ne verilmiştir. Eyüp'teki Rami Çiftliği, Humbaracı süvarilerine kışla yapılmış, Sipahilik kurumu kaldırılmış, mensupları Humbarahane'ye atanarak Hasköy yakınındaki kışlaya yerleştirilmişlerdir (Mutlu, 1994).

Diğer yandan, isyanlara karışanların cezalandırılması sırasında, 1808 isyanında kışlanın ve mahallenin yakılıp yağmalanmasına katılanların takibi de yapılmış, olaya karıştığı belirlenenler cezalandırılmıştır (Mutlu, 1994).

II. Mahmut, bir yandan askerî ve idarî disiplini kurmaya uğraşarak devletin otoritesini sağlamlaştırmaya çalışmakta; diğer yandan giriştiği imar hareketinin ürünleri olarak kışlalar, hastaneler, depolar yaptırmaktadır (Nuri Paşa, 1992:III-IV).

15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının hemen ardından, kışlanın yeniden inşası için gereken hazırlıklara başlandığı anlaşılmaktadır.

İstimlak işlemleri, Temmuz 1826'da tamamlanmıştır. Bu sırada çevredeki 14 "haneye" 3 yük 51.500 kuruş bedel biçilmiştir. Fakat bu meblağın fazla görülmesi nedeniyle, mal sahipleriyle ayrı ayrı görüşülüp uzlaşılarak belirli bir indirim yapılmıştır. Bu "hanelerden" başka 4.600 kuruş istimlak bedeliyle iki ayrı arsa daha alınması gerekmiştir*. Toplam istimlak bedeli 3 yük 28.700 kuruş tutmuştur (BOA. MAD. 8959, s: 170) (Ek 15).

Bu dönemde, suyolunun onarımı için de keşif yapılmıştır. Suyolu onarımının 1 yük 5840 kuruşa mal olacağı hesaplanmıştır. Suyolunun taşıdığı toplam su miktarı 19.5 masuradır ve 3.5 masurası kışlaya tahsis edilmiştir Oysa Davutpaşa ve Rami Çiftliği Kışlaları'na sekizer masura su verildiği, Selimiye'ye verilecek 3.5 masura suyun yeterli olmayabileceği görülünce, Selimiye'ye de emsali gibi sekiz masura su verilmesi kararlaştırılmıştır. Kullanıcı katkı payı olarak, suyolu onarımının 28.464 kuruşu kışla ödeneğinden karşılanacaktır (BOA. MAD. 8959, s:166) (Ek 16).

Üsküdar'da, yanan kışla binasının alanının genişletilerek yeniden yapılması için ferman çıkmasından sonra, "mübarek bir saatte" kurbanlar kesilip "dualarla" temeli atılmıştır. İnşaatta Bina Emini olarak Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûn'dan, eski Filibe Nazırı Morevî (Mora'lı) Osman Efendi görevlendirilmiştir (Mutlu, 1994).

---

* Dökmecibaşı'nın damadı Hacı Hasan Ağa'nın arsası 2100 kuruşa ve Fatma Hanım'ın arsası 2500 kuruşa istimlak edilmiştir (BOA. MAD. 8959, s: 170).

Safer 1242/ Eylül 1826 tarihli Hatt-ı Hümâyûn gereği, Üsküdar'da inşasına irade-i seniyye çıkan "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" kışlasının "resmi" (proje çizimleri) uyarınca keşfi yapılmıştır. Kesin hesapların kontrolünde binanın "resm-i mücessemine" bakılması (BOA. MAD. 8959; BOA. D.BŞM.BNE.16356), kışlanın "yeniden" (ikinci kez) inşası sırasında, proje çizimleriyle yetinilmeyerek maketinin de yapıldığını göstermektedir.

Kışlanın günümüzdeki plan ve kütle şemasını taşıdığı ve günümüzdeki boyutları ile yapıldığı anlaşılmaktadır*. Yalnız bu dönemde binanın açık koridorlu olduğu görülmektedir (BOA. MAD. 8959; BOA. D.BŞM.BNE.16356). Mekan bölünmeleri de günümüzdekinden farklıdır. Kışla, bugünkü mekan bölünmelerine, zaman içindeki çeşitli onarım ve tadilatlarla ulaşmıştır.

Kışlanın dört kapısının dördüne de tarih taşlarının koyulduğu belirtilerek hangilerine tarih yazılacağı konusunda padişahın görüşü sorulmuştur. Aynı belgenin alt kısmındaki nota göre, kışlanın Selimiye Camisi ve Mehmet Paşa Köşkü taraflarındaki iki kapısına kitabe yazılmasına, diğer kapılarına yalnızca tuğra ve ay-yıldız nişanları işlenmesine irade-i seniyye çıkmıştır**. Kitabelerin yazılması için, İzzet Molla'ya sipariş verilmiştir*** (BOA.HH. 29060****).

Gürfırat'ın kaynak belirtmeden kışlanın tamamlanma tarihi olarak gösterdiği "1244/1828" tarihinin (Gürfırat, 1968), kışlanın resmî açılış tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Kışlanın Marmara Denizi (güney) tarafındaki kapısındaki kitabesine göre, kışla inşaatı 1243/1828 tarihinde tamamlanmıştır*****. Mac Farlene'e göre, 1828 Mayısı civarında, kışlanın kapılarından yalnız birinde inşaat işlemleri sürmektedir, diğerinin kalemişi nakışları tamamlanmıştır (Mac Farlene, 1829). Bu tarihte, kaba inşaatın bütünüyle bitirildiği, ince işlerinin bir kısmının tamamlanmak üzere olduğu anlaşılmaktadır.

1828'de kışlanın inşaatı hızla sürerken, ordu teşkilatında değişiklikler yapılmakta, teşkilat ve rütbeler yeniden düzenlenerek Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar devam edecek şekline dönüştürülmektedir (Çadırcı, 1974). 1244 yılında, (Temmuz 1828-Temmuz 1829) "Asakir-i Hassa" alayı kurulmuştur (Ahmet Lutfi Efendi, 1990). Yeni kurulan birlikler,

---

* Kışlanın mimarî betimlemesi için bkz. 6.3.4 Plan ve Cephe Özellikleri

** Belgedeki tarih 1241'dir (Ağustos 1825- Ağustos 1826). Ancak Hatt-ı Hümâyûnların bir kısmının, sonradan, kestirme yöntemiyle tarihlendirildiği bilinmektedir. Sözkonusu tarihte kışlanın inşasının henüz başladığı gözönünde tutulduğunda, bir tarihleme hatası yapıldığı düşünülebilir.

*** Kışlanın kapı kitabesi 1243 (Temmuz 1827-Temmuz 1828) tarihini taşımakla birlikte; 1240'a (Ağustos 1824-Ağustos 1825) tarihlenen bir Hatt-ı Hümâyûn'da Üsküdar'daki kışlaya tuğ götürülmesi için hazırlık yapıldığı belirtilmektedir (BOA.HH. 17476). Hatt-ı Hümâyûnların bir kısmının tarihinin sonradan, kestirme yöntemiyle verilmesi nedeniyle, bu belgenin tarihinde bir yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır.

**** Belge transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır. Metin kontrol edilmiş ve doğru olduğu görülmüştür.

***** Bkz. 6.3.4.1.3 Güney Kapısı

"Asâkir-i Muntazama-i Muvazzafa-i Hassa" (sürekli düzenli hassa askerleri) ve "Asakir-i Muntazama-i Muvazzafa-i Mansure" (sürekli düzenli başarılı askerler) adları ile iki sınıfa ayrılmıştır (Nuri Paşa, 1992:III-IV). "Mansure" alayları Üsküdar tarafındadır (Kayalı, 1985). Daha sonraki tarihlerde Asakir-i Mansure alaylarının Selimiye Kışlası'nda bulunmaları, sözkonusu birliklerin kuruluş aşamasından başlayarak kışlayla bağlantısı olduğunu düşündürmektedir.

"Mansure" askerleri, binanın resmî açılışından önce, kışlaya yerleştirilmiştir*. Ca 1244/ Kasım 1828'de, kışlada bir tabur asker vardır (BOA.CA.15748). 23 C.1244/ 1 Ocak 1829 tarihine gelindiğinde, Davud Paşa ve Üsküdar (Selimiye) Kışlaları'nda bulunan Asakir-i Mansure "tayinatının" nerelerden verileceği (BOA.CA. 861) konusu gündeme gelmiştir.

1829 başında, Üsküdar'da Selimiye Camisi "yakınında" inşa ve tanzim olunan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye "mahsus" kışlanın binalarına ve Selimiye yerleşim alanına Çamlıca'dan su taşıyan suyolunun onarımı tamamlanmıştır. 25.8.1244/ 2 Mart 1829 tarihinde suyolunun kesin hesap defterleri hazırlanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). İnşaat işlemlerinin kesin hesapların hazırlanmasından önce tamamlandığı öne sürülebilir.

İnşaatın henüz tamamlandığı dönemde, 23 Ca.1244/ 1 Aralık 1828 tarihli ön keşif defterine göre, Üsküdar'da ikamet ettirilen bir tabur askerin bir kısmı, hava değişimi nedeniyle rahatsızlanmıştır. Aynı defterde, bundan böyle Selimiye Kışlası'nda büyük miktarda asker barındırılacak olması nedeniyle, büyükçe ve bağımsız bir hastane binasının yapılması gerektiği hatırlatılmaktadır. Ancak, "şimdilik", 10-12 odanın hastane olmak üzere tadil edilmesi durumunda, kışlaya birkaç tabur "Mansure" askeri daha yerleştirildiğinde, düzenlenen bölümün "bu gibi" hafif hastalar için yeterli olacağı konusunda Ser Ettıbbâ-i Hassa Efendi'ye danışılarak onay alınmıştır. Bu zamana kadar, Üsküdar'da bulunan Veli Paşa Konağı, kışlanın hastanesi olarak kullanılmaktadır. Ancak konak eskimeye yüz tutmuştur. Hasta nakli için araba ve arabacı gibi gereksiz harcamalardan tasarruf edileceğine dikkat çekilerek kışla dışındaki hastanenin terk edilmesi ve kışlanın zemin katında geçici bir düzenlemenin yapılabilmesi için izin istenmektedir** (BOA.CA.15748, s.2, 3) (Ek 17)

---

* Örneğin 1242 (Ağustos 1826-Ağustos 1827) tarihinde Kütahya'dan İstanbul'a gelen Asakir-i Mansure askerleri Üsküdar'daki "kışlalarda" oturtulmuştur (BOA.HH. 1803). 1242 Şabanında (Şubat-Mart 1827) Mehmet Emin Ağa, Kütahya'dan gelen askerlere binbaşı olarak atanmış, Selimiye ve yöresini korumakla görevlendirildiğinde Selimiye Kışlası'na yerleşmiştir (İlyas Ağa, 1987). Yine aynı tarihte, su yolu onarımı sırasında kullanılan "inşa olunan Asakir-i Mansure kışlası" ifadesi (VGMA. Defter No:908, s:126/b), bu tarihte kışlanın kısmen de olsa kullanılmaya başlandığını düşündürmektedir. Mac Farlene de 1828 Mayısında kışlanın "içinde" askerî talimlerin yapılmakta olduğunu belirtmektedir (Mac Farlene, 1829).

** Bkz. 6.3.4.11 Geçici Hastane

Harcamalarının 3833,5 kuruşa çıkması öngörülmektedir. Hesap dökümü, Sermimaran-ı Hassa Mahmud imzalıdır (BOA.CA.15748).

28 Cemaziyelahar 1244 (5 Ocak 1829) tarihinden önce, kışlanın inşası sona ermiş ve anahtarı sunulmuştur*. Şehremini Efendi, Hassa Mimar Ağa ve "diğer uzmanlar" tarafından keşfinin yapılması germektedir. Ayrıca Bina Emini Osman Efendi tarafından, kışladaki dua töreninin "icrası" konusu bildirilmiş, "keyfiyet" Padişahtan sorulmuştur (Gürfirat, 1968). Sözü geçen dua töreninin, açılış töreni olduğu anlaşılmaktadır.

"1244 senesi Recep ayının 21. günü" (27 Ocak 1829) Sadaret Kaymakamı Hulûsi Paşa, beraberinde Serasker Paşa, Reis Pertev Efendi ile diğer memurlar olduğu halde kışlaya gitmiş ve Hüdai Şeyhinin yaptığı duadan sonra, "muzikalar" çalarken Bina Emini Mora'lı Osman Efendi ile iki oğluna ve Şeyh Efendiye sincap kürkler ve kalfalarla memurlara uygun dereceli "hil'atlar" giydirilmiştir. (Gürfirat, 1968). Kışlanın açılış töreninin son derece görkemli ve etkileyici olmasına özen gösterildiği fark edilmektedir.

Gürfirat'ın yayınladığı, Şehremini Esseyyid Mehmed Hayrullah mühürlü ikinci tezkireye göre, Başta Şehremini olmak üzere, Mimar Ağa, fen bilgileri olan Mimar Halifeleri, muteber tüccar kalfalarından Kirkor Kalfa, Bağcı oğlu Nikoli, Singerdorf ve Madgi Kalfa ile "isimleri bilinen" taşçı, hamamcı ve sıvacı esnafından anlayışlı kişilerle kışlanın kontrolü yapılmıştır. Toprak altındaki temel, "lamba" ve "iskadya"larının genişliklerinin ve derinliklerinin anlaşılması için kışlanın "dört tarafında" aralıklı kuyular kazdırılarak keşfi ve maliyet hesabı yapılmıştır** (Gürfirat, 1968).

Açılışının yapıldığı sırada kışla henüz "Üsküdar Kışlası" olarak adlandırılmaktadır (BOA.CA. 15748, BOA.CA. 2926). Temmuz 1829'dan sonraki resmî yazışmaların bir kısmında, "Selimiye Kışlası" adı geçmeye başlamaktadır (1245/ 06.1830 tarihli BOA.CA. 43859, 1246/ 03.1831 tarihli BOA.CA. 37510 ve daha sonraki tüm belgeler). Kışlanın adının "Selimiye" olarak belirlenmesi ile III. Selim'e, Nizam-ı Cedid'e, Sekban-ı Cedid'e ve binanın bir zamanlar yüklendiği bütün değerleri çağrıştıran bir isim koyulmuş olmaktadır. Böylelikle II.Mahmut'un yaptırdığı yeni kışla da aynı simgesel ifadeyi yüklenmiş olmaktadır.

1828 yılında kışlayı gören Mac Farlene'in hayranlık dolu romantik anlatımına göre, Üsküdar (Selimiye) Kışlası, büyüklüğü ve "sahip olduğu değerler" nedeniyle, Avrupa'nın "herhangi"

---

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan, 28 Cemaziyelahar 1244 (5 Ocak 1829) tarihli, numarasız, tezkire, Gürfirat (1968) tarafından yayınlanmıştır.

** Kışla için yapılan harcama 11.433 kese 27.5 kuruş ve su yolları masrafı 100 kese 280 kuruştur. Toplam masraf, "diğer" harcamalarla birlikte 12.250 kese 497.5 kuruşa çıkmaktadır (Gürfirat, 1968).

bir yerinde de çok beğenilecek bir yapıdır. Deniz tarafından bakıldığında, kışla ve mahallenin birlikte oluşturduğu manzara, büyüleyicidir* (Mac Farlene, 1829).

Mac Farlene'e göre Kışlanın Selimiye Camisi tarafındaki esas girişi, yalnız diğer kışlaların kapılarından değil, Türkiye'de gördüğü bütün modern binaların girişlerinden daha "muhteşemdir". Çok "güzel" ve işlenişi el değmemişcesine özenlidir**. Binanın henüz tamamlanmayan bir başka kapısı ise çok daha yalın olmakla birlikte, kesinlikle diğeri kadar "güzeldir". Mac Farlene, Üsküdar Kışlası'nın bezemeli kısımlarına, diğer kışlaların hepsinden daha büyük ölçüde özen gösterildiğini anladığını; bu "mükemmelliğin", II. Mahmut'un etkisinden kaynaklandığını belirtmektedir (Mac Farlene, 1829).

Resmî açılışından yaklaşık bir yıl sonra, Selimiye Kışlası'nın tamirine başlanmış, 14.Z.1245/ 6 Haziran 1830'da, kışlanın onarım ön keşfi defteri*** hazırlanmıştır. Defterde, Hassa Başmimarı Abdülhalim Efendi'nin ismi bulunmaktadır (BOA.CA. 43859) (Ek 19). Kışlada yapılan büyükçe onarımın ardından****, 25 Ramazan 1246/ 9 Mart 1831'de, kesin hesapları tamamlanmıştır (BOA.CA. 37510*****). BOA.CA. 43859 numarada kayıtlı ön keşif defterinin tarihinden dokuz ay kadar sonra hazırlanan BOA.CA. 37510 numarada kayıtlı kesin hesap dökümünde görülen onarım****** ve ilave işlemlerinin birbirini tutması, iki defterin aynı onarıma ait olduğunu göstermektedir.

---

* Mac Farlene'in anlatımına göre, denizden yaklaşık bir "feet" yükseklikteki kışlanın uzun, beyaz cephesi ve seçkin kuleleri, kayalık sahil boyunca uzanmaktadır. Denizin suları, tepelerin ardından doğan güneşin ışınlarını binanın cephelerine yansıtmaktadır. Caminin arkasında (Tahir Efendi Camisi olmalı), kaskatlar biçiminde yükselen tepeyi saran bitkiler, aralarındaki köşkler ve Üsküdar Kışlası'nın bitimsiz kollarıyla birlikte oluşturduğu manzara, boğazın en etkileyici tablosunu sergilemektedir (Mac Farlene, 1829)

** Kapının sert, saf, en iyi cinsten ve lekesiz mermerleri, sanki "alabaster" gibi şeffaftır. Yanlarındaki sütunçelerin süslemeleri, kapı kemerindeki arabesk işlemeler, burmalı motifler, kemerin üzerindeki silmenin altın yaldızı ve bezemede kullanılan lapis lazuli'nin keskin mavisi... "bütün olarak kapının saflığı", Mac Farlene'i (1829) etkilemiştir.

*** Deftere göre, kışlanın dört tarafındaki odalarda ve kulelerde kırılmış cam ve çerçevelerin içlik adı verilen kanatlarının onarımı, eksikleri "yenilenecek", eksik kilit ve zemberekleri tamamlanacak, odaların içlerinde badana ve boya "tazelenecektir". Merdiven başlarındaki ve tuvaletlerin bitişiğindeki çeşmelerin önüne 13 adet su haznesi yapılacaktır. Buralardaki mevcut haznelere abdest muslukları takılacaktır (BOA.CA.43859).

**** Bu dönemdeki bakım ve onarım çalışmaları yalnız Selimiye Kışlası ile sınırlı değildir. 1831'de Asakir-i Mansure kışlalarında geniş kapsamlı onarım ve sağlamlaştırma işlemine başlanmasına karar verilmiş, keşif defterleri hazırlanmıştır. Deftere göre, 4 Cemaat Kışlası(?) ile Lağımcı Kışlası ve Cebehane'nin onarımları planlanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16394).

***** Tuğlacı (1981), ilk paragrafının transkripsiyonunu yayınladığı belgenin metnine, Hassa Başmimarı unvanından sonra "Kirkor" ismini eklemiştir. Belgede, "Hassa başmimarı saadetlu efendi" yazmaktadır.

****** Kesin hesap defterine göre, kışlanın Harem tarafındaki kiremitleri elden geçirilmiş; odalarının cam ve çerçeveleri ile kapıları onarılmış; odaların bir kısmına bölme duvarı yapılarak yeni odalar oluşturulmuştur. Tuvaletler onarılarak bitişiklerine 13 adet yeni kagir su haznesi yapılmış, merdiven sahanlıklarındaki abdest muslukları ile su hazneleri tamir edilmiştir. Eski merdiveni yine "eskisi gibi" kagir olarak yenilenmiş, ikinci katın koridorlarındaki "tuğla döşemeler" sağlamlaştırılmıştır (BOA.CA. 37510). Ön keşfe göre, kışlanın dışındaki taksimden "Saltanat Kapısı'nın" dışındaki "yüksek" su maslağına, oradan da kapının içindeki maslağa kadar su tesisatı döşenecektir (BOA.CA. 43859). Kesin hesap deftere göre, kışlanın "altındaki" haznelerden çeşmelere kadar tesisat döşenmiş, eksik muslukların yerine yenileri takılarak dört tane de çeşmenin tamiri yapılmıştır (BOA.CA. 37510).

Onarım ve bakım işlemleri sonrasında Selimiye Kışlası'nın yabancı konuklara detaylı biçimde gezdirilmesine özen gösterildiği fark edilmektedir. Böylelikle ordunun düzenine ve bunun gerektireni olan devletin gücüne ilişkin olumlu izlenimler verildiği anlaşılmaktadır. Dönemin görgü tanıklarının (1833: Marchebeus, 1837: Moltke, 1838: Pardoe, 1845: White), biraz da hayranlık taşıyan anlatımlarından, kışla binasının iri kütlesi, mekan organizasyonu ve işleyiş sistemiyle birlikte "bütün olarak" kusursuz denebilecek kadar pırıltılı duruma getirildiği görülmektedir.

Marchebeus'a göre 1833 Temmuzunda, köşelerinde birer kule bulunan kışlanın boyu 800 adımdan fazladır ve eni 550 adım kadardır. Dört katlı* olan binanın ve iç avlusu kademeli teraslar halinde düzenlenmiştir. En alt katında teçhizat tezgahı ve dikimhane olarak kullanılan "muazzam" atölyeler bulunmaktadır. Kulelerin alt kısımları tonoz örtülüdür. Bu bölümler silah ve barut "ambarları" olarak kullanılmaktadır. Kulelerin üst kısımları, kışlanın kumandanı olan iki paşa ile subayların ikametlerine ayrılmıştır. Kışlanın kumandanlarından Namık Paşa'nın Marchebeus'a gösterdiği kütüphane (Eyice, 1956; Arslan, 1992; Şimşek, 1992) kuledeki çalışma odasında olmalıdır. Kulelerin alt kısımlarının mühimmat deposu biçiminde kullanılmış olması, yapı ve işleyiş organizasyonu açılarından uygundur**.

1837 Eylülünde Moltke, asker gözüyle, Marmara Denizi'nin kayalık sahilinde, "en çekici yerde" bulunan Selimiye Kışlası'nın 10.000 kişilik dev bir yapı olduğunu belirtmektedir (Moltke, 1995).

1838'de, Mrs. Pardoe'ya göre kışla Avrupalı gezginlerin hayranlıklarını uyandırmaktadır. Bina bütün şehre hakimdir ve bütün Avrupa'da böylesine "asil" bir yapı bulmak son derece güçtür. Kuleler külahla örtülüdür. İç avlunun üç tarafı açık galerilerle çevrilmiştir. Birinci katta son derece düzenli silah ve giysi atölyeleri ile "okullar" yer almaktadır. Kışladaki disiplin ve temizlik kusursuzdur (Pardoe, 1838; Kayım, 1982; Arslan, 1992; Şimşek, 1992).

White'a göre, üç katlı ve kareye yakın planlı olan kışla, "kocaman" bir yapıdır ve 2000'den fazla penceresi vardır (Arslan, 1992; Şimşek, 1992). Köşelerinde dört yüksek kule bulunan yapı, 20.000 asker ile 4.000 atı rahatlıkla barındırabilecek büyüklüktedir. Kışlada hakim olan disiplin ve temizlik dikkati çekmektedir. Bu tarihte, koğuşlarda "demir yataklar" (karyola olmalı) kullanılmaya başlanmıştır (White, 1845).

---

* Marchebeus'un istinat duvarlarının arkasındaki bölümleri de kat olarak saydığı anlaşılmaktadır.

** Uygunluk konusundaki bilgi, Selimiye Kışlası Muhafız Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Bülent Gücün tarafından verilmiştir (Nisan 2002).

Tanımlardan ve kullanılan ifadelerden, kışlanın görünümündeki heybetin vurgusu kadar, düzeninin de etkili olduğu ve bu iki unsurun birleşerek izleyicilerde belirgin bir hayranlık duygusu uyandırdığı anlaşılmaktadır. Günümüz için bile iri kütlesi ve konumuyla son derece dikkat çeker durumdaki yapının; boyutların küçük olduğu, mesafelerin uzak algılandığı dönemde, alışılagelen kent dokusunda çok çarpıcı bir karşıtlık sergilediği kesindir.

Selimiye Kışlası, 1835 yılında II. Mahmut'un bir iltifat ve ödül olarak şahıslara veya resmi binalara verdiği Tasvir-i Hümâyûn (padişah resmi) ile taltif edilmiştir* (Ek 34).

Ağustos 1834'te Osmanlı ordusunun yedek kuvvetlerini oluşturan Redif Askerî Teşkilatı kurulmuştur (İlhan, 1991; Çoker, 1985; Ubicini, 1998). 6. 1254'te (22 Ağustos-19 Eylül 1838) Bursa'dan** getirilen "Redif Asakir-i Mansure" Alayı'nın Üsküdar'da*** kaldığı görülmektedir (BOA.ML.MSF. 235). Redif askerlerinin Selimiye Kışlası'yla bağlantısını gösteren belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, Selimiye Kışlası'nın yeterince büyük olması, ayrıca kışlanın doğusudaki geniş Haydarpaşa düzlüğünün kalabalık talimlere uygunluğu nedeniyle****, Redif askerlerinin Üsküdar'daki barınma ve talimleri için Selimiye Kışlası'nın kullanıldığı düşünülebilir.

1831'de, ordunun subay gereksinimini karşılamak amacıyla, Selimiye Kışlası'ndaki "yetenekli" erlerin bir kısmı, subay olarak yetiştirilmek üzere seçilmiştir. 1832'de Hassa Müşiri Ahmet Fevzi Paşa tarafından Rami ve Selimiye Kışlaları'nda mektep bölükleri kurulmuştur *****. "Sübyan Bölükleri" adı verilen bu birimlerin amacı, daha çok, bilgili astsubay yetiştirmektir. Bu çalışmalarla, batı orduları düzeyine ulaşmak mümkün olmayınca, 1 Temmuz 1835'te Maçka'da "Mekteb-i Fünun-u Harbiye" adıyla yeni bir okul açılmıştır. Okulun açılışından 8 ay kadar önce, Sübyan Bölükleri buraya nakledilmiş; böylelikle

---

* Bilgi ve günümüzde Selimiye Kışlası'nın "Şeref Salonunda" bulunan Tasvir-i Hümâyûn fotoğraflarının fotokopisi Albay Nejat Belen tarafından verilmiştir.

** Askerler bütün sancaklardan alınmış, subaylar ise yörelerinin ileri gelen ailelerinin çocukları arasından seçilmiştir. Subay olarak seçilenlerin askerlik bilgisi olmadığı için, 1-2 ay İstanbul'da Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin talimlerine katılmışlardır. Subay olarak seçilenlere, talimlerin ardından, terfi verilerek görev yerlerine gönderilmişlerdir. Taburların, Sancak merkezlerinde yapılacak talimlere, üçer aylık nöbetler halinde, dönüşümlü olarak katılmaları kararlaştırılmıştır. Sancak merkezlerinde tıpkı III. Selim'in Nizam-ı Cedid kışlaları gibi kışlalar yapılarak askerlerin burada kalması planlanmıştır. Redif askerlerinin giderini karşılamak için Redif-i Mansure Hazinesi oluşturulmuştur (Çadırcı, 1974).

*** 1850'de Redif askerlerinin birinci kolunun süvarilerinin depo yerleri Üsküdar'da bulunmaktadır (Ubicini, 1998).

**** 1288/1871-72'de, Asakir-i Nizamiyye'nin atış talimi manevralarının Haydarpaşa "sahrasında" yapılmakta (Ahmet Lutfi Efendi, 1990:13) olması, bu geniş alanın eskiden beri büyük talimler için değerlendirildiğini düşündürmektedir.

***** Aynı yıllarda, askerî eğitim için Avrupa'ya öğrenciler gönderilmektedir. 1248 (Mayıs 1832- Mayıs 1833) yılında eğitim için Avrupa'ya gönderilen Kıbrıslı Mehmed Paşa, Londra ve Paris'te öğrenim gördükten sonra, Paris'te eğitim gören Harbiye Mektebi öğrencilerinin "Ders Nezaretinde" bulunmak üzere Paris'e gitmiştir (Ahmet Lutfi Efendi, 1990:13).

Selimiye Kışlası'nın eğitim gören erleri, "Harp Okulu"nun ilk öğrencilerini oluşturmuştur (Anonim, 2000). Öte yandan, öğrencilerin Maçka'daki okula taşınmasından sonra Selimiye Kışlası ile bağlantılarının kesilmediği görülmektedir. Çeşitli belgeler, Maçka Kışlası'ndaki eğitimin Selimiye Kışlası ile de bağlantılı olduğunu göstermektedir (BOA.CA.192; BOA.CA. 885; BOA.CA. 9873)*. Bu durum, Maçka'da teorik eğitim verildiğini, uygulamaların Selimiye Kışlası'nda yapıldığını düşündürmektedir.

Ordunun yeniden düzenlenmesi hareketinin uzantısı olan "Muzika-i Hümâyûn" 1834'te kurulmuştur (Tekeli, 1999). Oysa Marchebeus'a göre, bu tarihten önce, 1833'te Selimiye Kışlası'nda Bianchi adında bir askerî bando öğretmeni bulunmaktadır (Eyice, 1956). Daha erken tarihte, 29 Z.1247/ Mayıs 1832'de, Selimiye Kışlası'ndaki piyade alaylarının "tıranpet" askerlerinin (bandonun) "fenn-i musikide" "kesb-i meleke" ve "maharetleri" için önlemler alınmaktadır. Muzika-i Hümâyûn ağalarından Muhlis Ağa, "mahareti" nedeniyle öğretmen olarak atanmıştır (BOA.CA. 9302). Durum, kışlada erken tarihte bir bando bulunduğunu göstermektedir.

Orduyu istenilen şekilde yeniden teşkilatlandırmak ve eğitmek amacıyla, "Dar-ı Şûra-ı Askerî" adlı kurum oluşturulmuştur (Çadırcı, 1974). "Selimiye Dâr-ı Şûrası"**, Hassa askerlerine ait işleri "tesviye ve tanzim" etmek üzere, 1937'de kurulmuştur (BOA.CA. 7536; BOA.CA. 10634). Dar-ı Şûrâ'nın 10 kişilik görevli kadrosu için çalışma mekanı oluşturulması gerektiği anlaşılmaktadır. Ubicini'nin her ordu birliğinin genel karargahında bir askerî meclisi bulunduğu (Ubicini, 1998) kaydı, Selimiye Kışlası'nda Dar-ı Şûra kurulması ile birlikte değerlendirildiğinde, bu dönemde Selimiye Kışlası'nın "genel karargah" niteliği taşıdığını belirlemektedir.

10 Ca.1256/ 10 Temmuz 1840 tarihinden önce, kışlanın tamiri için maliyet ön keşfi hazırlanmıştır***. Maliye Nazırı (Saib Paşa), kışla tamirinin "hakkıyla" yapılmaması durumunda onarıma harcanacak paraların ziyan olacağını ve sonraki yıl bütününün onarımına

---

* 1251'de (Nisan 1835-Nisan 1836) Maçka'da "Harbiye Zabitleri" ve Selimiye Kışlası'nda "Harbiye Bölükleri" bulunmaktadır (BOA.CA.192). 20 M.1253/ 26 Nisan 1837'de Maçka ve Selimiye'de "kain Mekteb-i Harbiye zabitan ve neferatından" söz edilmektedir (BOA.CA. 885). 3.Ca.1253/ 5 Ağustos 1837'de, Mekteb-i Harbiye zabitan ve neferatının, Maçka ve Selimiye Kışlaları'nın "deruninde kain" (içinde bulunduğu) belirtilmektedir (BOA.CA. 9873).

** 11 Muharrem 1253/ 17 Nisan 1837'den önce Selimiye Kışlası'nda "Meclis-i Şûra-yı Askerî" oluşturulmasına karar çıkmıştır (BOA.CA. 7536). Selimiye Kışlası'nda kurulan Dar-ı Şûra'ya atanacak görevlilerin "tahsiatına" ilişkin karar, 16 S.1253/ 22 Mayıs 1837 tarihlidir. Bir müftü, bir katip, ikişer "mübeyyiz" ve "mukayyit", üç "muin" ile bir müdür görev yapacaktır (BOA.CA. 10634)

*** Maliye Nazırı'nın dilekçesinde (BOA.İD. 785) sözü geçen önkeşif defterine ulaşılamamıştır.

daha büyük masraf gerekeceğini belirten bir çekince dilekçesi sunmuştur (BOA.İD. 785*). 27.8.1256/ 24 Ekim 1840 tarihli, bir başka keşif defterinin sonundaki açıklamada, kışlanın merdivenlerinin, "ve diğer" bazı yerlerinin "fazlaca harap" olduğuna dikkat çekilerek, içinde bulunulan senede olduğu gibi bırakılırsa daha da harap olacağından, tamirin yapılması gerektiği konusunda uyarı bulunmaktadır (BOA.ML.MSF.1879) (Ek 24).

Kışlanın onarımının "hakkıyla" yapılmasına karar verildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra, kışla bütününü kapsayan ve 4.5 ay kadar süren büyük bir onarıma gidilmiştir (BOA.ML.MSF. 1615; BOA.ML.MSF.1618; BOA.ML.MSF.1619; BOA.ML.MSF.1620; BOA.ML.MSF. 1692; BOA.ML.MSF.1694; BOA.ML.MSF.1705; BOA.ML.MSF.1783; BOA.ML.MSF. 1877; BOA.ML.MSF.1861; BOA.ML.MSF.1879; BOA.ML.MSF.2406; BOA.ML.MSF. 2408; BOA.ML.MSF.2466). Ön keşif defterinin giriş kısmındaki açıklama bölümünde, Selimiye Kışlası'ndaki onarımın bir kısmının "mahv-u isbat" yoluyla gerçekleştirileceği kayıtlıdır** (BOA.ML.MSF.1879).

Kışlanın onarımına Tamirat Müdürü Hurşid Efendi görevlendirilmiştir (BOA.ML.MSF.2406, s.6) (Ek 26). Önkeşif defterinin Abdülhalim mühürlü olması, inşaatın mimarî sorumlusunun Abülhalim Efendi olabileceğini düşündürmektedir. İnşaat işlemleri sırasında, kışladaki askerler Haydarpaşa Meydanı'nda ikamet ettirilmiştir (BOA.ML.MSF. 1879) (Ek 24).

Ön keşiften (BOA.ML.MSF.1879) 4.5 ay kadar sonra, 15 M.1257/ 9 Mart 1841 tarihli, kesin hesap dökümü defterine göre, kuleler*** hariç olarak kışladaki onarım işlemleri tamamlanmıştır. Defterde, ön keşifte görülmeyen bir takım işlemlerin de yapılmış olması nedeniyle, maliyetin arttığı kayıtlıdır. Onarımın ön keşif hesapları uyarınca yapılan kısmı 31.082 "kese" ve 110 kuruşa malolmuştur. Önceden planlanmadığı halde uygulama sırasında

---

* Belgenin transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır. Kontrol edilmiş ve doğru olduğu görülmüştür.

** Önkeşif defterine göre, kışlanın çatısındaki ve üst kat tavanındaki gerekli yerleri onarılacak kiremitleri elden geçirilecek, kışla binasının iç ve dış taraflarındaki saçakları tamir edilecektir. Odaların ve koridorların döşemeleri sağlamlaştırılacak, gereken yerleri yenilenecektir. Kışla binasındaki bütün sıvalar onarılacak, renkli boyaları "tazelenecektir". 2. ve 3. katlardaki odaların aralarındaki bölme duvarları kaldırılarak, bu odalar koğuşa dönüştürülecektir. Odaların içlerine tuğla döşemeler, kerevetler, yataklık dolapları ve tüfeklik yapılacak; oda kapıları ile pencerelerin cam ve çerçeveleri onarılacaktır. Koridorlardaki bütün "direklerin" aralarına "Frenk işi" tuğla ile dolgu duvarı yapılacak, içeriye ışık girmesini sağlamak için sözkonusu duvarda pencereler açılacaktır. Koridorda abdesthaneler (abdest alma yeri) yapılması öngörülmüş, her katta "direkler arasının" giriş "yerinin" önüne, pencere altına, inşa edilmesi planlanmıştır (BOA.ML.MSF. 1879, s: 2). Ancak uygulama sırasında sözkonusu abdesthanelerin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Aynı deftere göre, bina içinde kötü kokuya neden olan tuvaletlerle kulelerdeki tuvaletleri iptal edilerek bu mekanlar "odalar" ve depolara dönüştürülecektir (BOA.ML.MSF.1879, s: 2). Bina içindeki tuvaletlerin iptal edilmesi nedeniyle, kışlanın "meydanına" (iç avluya), Kavak (doğu) ve Harem (batı) İskeleleri taraflarındaki setlerin "altına" dört "takım" tuvalet yapılacak ve lağım açılacaktır (BOA.ML.MSF.1879, s: 5; s: 3). Tuvaletler için temel kazılırken, set duvarının yıkılmış, yeniden yapılması gerekmiştir (BOA.ML.MSF.2406, s: 5). Deftere göre, kışlanın girişinde, Kavak İskelesi (doğu) tarafında bulunan ahırların, haralarının yakınına, yeni bir ahır yapılacaktır (BOA.ML.MSF. 1879, s: 4).

*** Bkz. 6.3.4.12 Kuleler

yapılan işlemlerin harcaması 2.436 "kese", 74.5 kuruş tutmuştur. Ayrıca bu defterde gösterilmeyen* demirhane, cebehane, su deposu, kömür "mağazası" ve başka binaların giderleri 860 kese 99.5 kuruşa ulaşmıştır (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

Kesin hesap defterinden, kışlanın çatısının onarımı sırasında şeklinin de değiştirildiği anlaşılmaktadır. Tuvaletler iptal edilmiştir. Merdiven sahanlıklarına abdesthaneler eklenmiş, buralardaki su hazneleri elden geçirilmiştir. Kışlanın 2. ve 3. katlarındaki koridorların "direk aralarında" dolgu duvarı yapılmıştır (BOA. ML.MSF. 2406, s: 2) (Ek 26). Kışlanın iç avluya bakan cephelerinin günümüze ulaşan görünüşüne bu tarihte ulaştığı anlaşılmaktadır.

Deftere göre, kışlanın köşe kulelerinden, Selimiye Camisi'ne bakan kulenin "üçüncü kat dairesi", zat-ı şahaneye ayrılmıştır** (BOA.ML. MSF.2406, s: 3).

Talimhane Kapısı'nın (güney), "giriş tarafına" modern korkuluklar yapılmış, mevcut set duvarına "seng-i siyah"tan harpuşta eklenmiş, set duvarının badanası yenilenmiştir. Büyük su haznesinin içine biriken çamur boşaltılarak tamamı elden geçirilmiştir (BOA.ML.MSF. 2406, s: 4). "Dışarıdaki" iki ahırın eskiyen yemlikleri, samanlık ve arpa koyulan yerleri onarılmıştır. Kışlanın meydanında "şev yolları" yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 2). Harem İskelesi yakınında kagir bir ahır binası inşa edilmiş, mevcut ahır elden geçirilmiştir (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6) (Ek 26).

15 M.1257/ 9 Mart 1841 tarihli, diğer bir keşif defterine göre, kışlaya bağlı birimlerin de onarımları yapılmıştır***. Bu dönemde yapılan ve "Harem İskelesi tarafındaki su haznesi" olarak kaydedilen kagir yapı (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25), bugün ayakta olan "Beylik Çeşme"ye bütünüyle uymaktadır (Ek 59a, 59b).

Bütün onarımın bitmesinin ardından, kışlanın doğu ve batı taraflarındaki kapılarına 1258 (Şubat 1842-Şubat 1843) tarihli kitabeler yerleştirilmiştir****. Selimiye Kışlası'nın onarımı tamamlandıktan sonra, kışlanın içindeki bütün eşyalar temiz ve "âlâ"/ iyidir. 1261/ 1845-1846'da subay odaları için 23 tane "nev-resm" (modern) bakır ve 47 tane "dört köşe" mangal alınması gerekmiştir. Daha pahalı olmasına karşın, daha sağlıklı ve temiz olması nedeniyle,

---

* Söz konusu diğer defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, ML.MSF. 2408 numarada kayıtlıdır.

** Bkz. 6.3.4.12 Kuleler

*** Tazıcılar "adındaki" yerde, iki katlı demirhane ve tüfekhane binası inşa edilmiştir. Yeni bir cebehane binası yapılmıştır. Harem İskelesi yakınındaki "eski hastanenin" arazisinde bulunan "kömürlük sundurması" onarılmış, ayrıca kömür nazırlarına yüksek daire yapılmıştır. Harem İskelesi Karakolu'nun binası harap olduğundan çatısı yenilercesine onarılmış ve kömürlük eklenmiştir. Kışlanın dışında daha önce şehriyehane "yapılan" bina ambara dönüştürülmüştür. Yanındaki değirmen binasının üst katındaki "hınta" (odun) ambarları iptal edilerek "dolmacı" nezaretine verilmiştir. "Kapısı tarafına" bakkal dükkanı inşa edilmiştir. Bir de sundurma yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

**** Kitabe metni için bkz. 6.3.4.1.2 Doğu ve Batı Kapıları

bakır mangal alınmasına karar verilmiştir. Selimiye Kışlası'na özgü olan bu durum kanunnameye "zeyl" olarak kaydedilmiştir (BOA. İlmuhaber, No: 4, s: 7-8). Böylelikle, "nev-resm"/ modern bakır mangallar, ilk kez Selimiye Kışlası'nda kullanılmıştır.

3 Kasım 1839'da başlayan "Tanzimat dönemi", bütün bir devrin ve hayatın yeniden düzenlenmesi, diğer bir bakışla "kanunlaştırma" anlamına gelmektedir (Ortaylı, 1994). Böylelikle, Osmanlı Devleti'nde yeni bir devir açılmıştır* (Beydilli, 1994). Tanzimat döneminde orduda da düzenleme yapılmıştır** (Özkan, 1985).

Selimiye Kışlası, büyük onarımdan sonra yeniden önemli olaylara sahne olmaya başlamıştır. Tanzimat'tan sonra, Osmanlı ordusu, her biri genel karargaha sahip altı orduya ayrılmış***, 1.Ordu'nun merkezi Üsküdar olmuştur (Ubicini, 1998). Tarihsel olayların akışı, Üsküdar'daki 1. Ordu merkezinin, görkemli Selimiye Kışlası'nda olması gerektiğini düşündürmektedir. Ancak çalışma sırasında bu konuyu aydınlatacak belgeye rastlanmamıştır.

Tanzimat ile kısalan askerlik süresiyle birlikte, Osmanlı ordusundaki ilk terhis**** töreni Selimiye Kışlası'nda, 26 Mart 1844'te, Sadrazam, Serasker ve diğer devlet erkanının katılımıyla yapılmıştır (Çoker, 1985). 1263/ 1847 yılının terhis töreni de Selimiye Kışlası'nda gerçekleştirilmiştir. Tören, kışla yakınındaki Mehmet Paşa Kasrı'nın***** yöresinde yapılmaktadır (BOA.CA. 39289). Durum, terhis törenlerinin Selimiye Kışlası'nda yapılmasının düzenli ve geleneksel hale geldiğini göstermektedir. Büyük askerî terhis töreninin Selimiye Kışlası'nda yapılması, merkezi Üsküdar'da bulunan 1. Ordu'nun karargahının Selimiye Kışlası'nda bulunması gerektiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

1263 Zilkade'sinin 16'sını 17'sine bağlayan gecesi (26-27 Ekim 1847), Selimiye Kışlası'nın "yarısından fazlaca" bir kısmı yanmıştır. Yangının hemen ardından askerlerin bir kısmı,

---

* Vatandaşların eşitliği düşüncesi, Gülhane Hattı'nın ilanıyla Osmanlı Devleti'nin benimsediği temel ilke haline gelmiştir. Devletin müslüman olan ve olmayan tebasının, "Osmanlı" ideolojisi etrafında kaynaştırılması yoluyla devletin birliğinin korunacağına inanılmaktadır (Kuran, 2001). Padişah, kutsal yetkilerinin üzerindeki başka bir kuvveti, yani kanunu tanımayı kabul etmektedir (Derin, 2001).

** Ancak askerî alandaki temel değişiklikler, daha önceki dönemde gerçekleştirilmiş bulunmaktadır (Kayalı, 1985).

*** 1843 tarihli fermanla, askerlik sistemi kökten değiştirilmiştir. Askere alma sistemi yeniden düzenlenmiş; topçu sınıfı Rus, piyade, süvari ve istihkam sınıfları Fransız eğitim subayları tarafından eğitilmeye başlanmıştır (Ubicini, 1998).

**** Asakir-i Mansure-i Muhammediye askerleri, 15-45 yaş arası müslüman erkek nüfusun 12 yıl süreyle silah altına alınması yöntemiyle oluşturulmaktadır. Uygulamada terhis yapılmayarak, askerlik hizmeti emekliliğe kadar sürdürülmekteyken (İlhan, 1991) Tanzimat Fermanı ile bu süre 4-5 yıla indirilmiştir.

***** Ca.1263/ 17 Nisan-15 Mayıs 1847 tarihli tezkireye göre, Selimiye Kışlası'nın yakınındaki Mehmet Paşa Kasrı'nın girişindeki sahanın etrafındaki ahşap parmaklıklar, zaman içinde harap olmuştur. Bunların onarımının 30.330 kuruş harcamayla tamamlanacağı hesaplanmıştır. Tezkere mevsiminin gelmiş bulunması ve Hassa Ordu-i Hümâyûnu'na tezkere verme töreninin bu alanda yapılacak olması nedeniyle; keşif bedelini aşmamak, mümkünse daha ucuza mal etmek koşuluyla onarıma onay verilmiştir (BOA.CA. 39289).

binanın yanmayan bölümlerine taşınmış, diğerleri Üsküdar sahillerindeki ve Rumeli yakasındaki karakollara yerleştirilmiştir*. Yanan binanın en "büyük kışla" olması nedeniyle, onarımında acele edilmesinin "şart" olduğuna dikkat çekilmektedir (BOA.İD. 8184, v.1). Kışlanın iki kulesi ile Selimiye Camisi (kuzey) ve Harem İskelesi (batı) cephelerindeki kapıları yanmıştır (BOA.ML. 587) (Ek 29). Ertesi gün, kışlanın onarımı için hemen keşfinin yapılması ve gerekecek harcamalarına kaynak bulunması konusunda Serasker Paşa ile haberleşilmiş, "keyfiyet" padişahtan sorulmuştur (BOA.İD. 8184, v.2) (Ek 28). Onarım, binanın "tersim olunan resmi" (çizilen projesi) uyarınca yapılacaktır. Toplam harcamanın 10.960 kese, 422 kuruşa çıkması öngörülmektedir (BOA.ML. 587) (Ek 29).

Maliyetin belirlenmesinden sonra, parasal kaynak bulunması sorunu gündeme gelmiş, konu Meclis-i Vala'da tartışılmıştır. Sorun, bir çok askerî yapının onarımının bir sonraki yıla ertelenmesi ve onarım kaynaklarının tümünün Selimiye Kışlası'na aktarılmasıyla çözümlenmiştir. Selimiye bütçesine aktarılan toplam kaynak 5.517 keseye ulaşmaktadır. Meclis kararında, bütün kaynakların Selimiye Kışlası'na aktarılmasına gerekçe olarak, kışlanın onarımının "ertelenebilir olmaması" gösterilmektedir (BOA.İ.MV. 2473). Onarımı ertelenen yapıların İstanbul bölgesiyle sınırlı olmadığı** ve Selimiye'nin onarımının adeta bir seferberlik havasına büründüğü görülmektedir.

İnşaat için yapılacak ödemeler Dâr-ı Şûrâ'ya zimmet olarak kaydedilecektir. İnşaatın gözetilmesi için "askeriyeden" bir "fenn-i binâ" (bina bilimi) uzmanı görevlendirilecek ve bir kalfa "tayin edilecektir". Görevlendirmelere ve ödeme biçimine Dâr-ı Şûrâ'da ve Meclis-i Vâlâ'da karar verilmiştir. Bu konuda irade çıkmış ve durum, "gereği için" Maliye Nazırı'na bildirilmiştir. Toplam masrafın, 10.960 kese ile 400 küsur*** kuruşa çıkacağı tahmin edilmektedir (BOA.CA. 41902****).

Kışlanın kuzey ve batı kanatlarının yandığı anlaşılmaktadır. Binanın bölme duvarlarındaki ahşap hatıllar yanmış olmakla birlikte, dış beden duvarları sağlamdır (BOA.ML. 587) (Ek 29). Onarım sırasında, kışlanın yanmayan bölümleri, olduğu gibi bırakılacaktır. Yandığı için yenilenmesi gereken kısımlar, yanmadan önceki durumunun ilkeleri uyarınca yapılacaktır. Yanan "bazı" bölümlerde ise yeni işlevlere uygun biçimde tadilat yapılması gereğine dikkat çekilmektedir (BOA.ML. 587; BOA.CA. 41902).

---

* Belgede, askerlerin rahatlıklarının sağlanmasına gayret edilmişse de askerlerin ayrı ayrı yerlere dağıtılmasının son derece uygunsuz olduğu belirtilmektedir (BOA.İD. 8184, ek: 1) (Ek 28).

** 16 C.1264/ 20 Mayıs 1848'de, başlanmış durumdaki Limni Kalesi onarımının bir sonraki yıla bırakılarak kaleye tahsis edilen paranın Selimiye Kışlası'na aktarılmıştır (BOA.CA. 33021).

*** BOA.ML. 587 numarada kayıtlı belgeye göre 422 kuruştur.

**** Transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmış, doğru olduğu görülmüştür.

Hasar gören duvarlar yıkılarak yeniden inşa edilecek "veya" eksik taşları tamamlanacaktır. Binanın çatısı tamamen yenilenecektir. Pencerelerin çerçeveleri, camları ve demir parmaklıkları onarılacaktır. 2. ve 3. katların döşemeleri ahşaptan* yapılarak özel olarak üretilecek tuğlalarla kaplanacaktır. Koğuşların ortalarına dikilecek sütunların aralarına tüfeklik, dolap, çantalık, palaska, matara ve fes rafları yapılacaktır. Koğuşlar ve subay odaları renkli boyanacaktır. Her kata bir su haznesi yapılmasına, talimhanenin elden geçirilmesine karar verilmiştir. Yeniden bir yangın çıkması durumunda, yangının binanın diğer kısımlarına atlamasını engellemek için, toplam 14 adet yangın duvarı yapılacaktır (BOA.ML. 587) (Ek 29). Çatının üzerinden yükselen yangın duvarları günümüzde de mevcuttur.

Ön keşfe göre, kışlanın iç avlusunun köşelerine, 4 "takım" tuvalet ilave edilmesi için proje çizimleri yapılmıştır. Her kattan girilebilecek biçimde inşa edilen tuvaletler (BOA.ML. 587), günümüzde, kışlanın avlu tarafındaki iç köşelerinde bulunan ve bir kısmı halen aynı işlevi sürdüren birimlerle uygunluk göstermektedir** (Ek 47).

Önkeşif defteri "Esseyyid" Abdülhalim mühürlüdür (BOA.ML. 587). 16 Ca.1264/ 20 Nisan 1848 tarihinde verilen bir başlama "suretiyle" kışla inşaatının "nezareti" İsmail Efendi "Hazretlerine" ve Faik Efendi'ye verilmiştir. Bu dönemde tamirat müdürü olan Hüsam Efendi (BOA.CA. 45571), 1264 Zilkade/ Kasım 1848'de Ebniye-i Emiriyye Müdürlüğü'ne ve Selimiye Kışlası'nın Bina Eminliği'ne atanmıştır (Ergin, 1996).

Yangın sonrası onarımda, "Mösyö İsmit"/ Smith*** isimli, "yabancı" bir mimar da görev yapmıştır. Kışlada padişah için yapılacak özel bir dairenin projeleri İngiliz mimar Mr. İsmit/ Smith tarafından hazırlanmıştır. Hazırladığı Kasr-ı Hümâyûn projesinin uygulaması aşamasında da Mösyö Smith görevlendirilmiştir (BOA.CA. 41902****).

14 N.1266/ 24 Temmuz 1850 tarihli takrire göre, kışlanın onarımı sırasında, "fazladan" mutfak, hamam "gibi" binaların da inşası gerekmiştir. Eklenen kısımların maliyet keşfi yapılarak önceki keşfindeki 10.960 kese, 422 kuruşluk inşaat giderlerine eklendiğinde, 20.535

---

* 1265/ 1849 senesinde, Gelibolu tarafından kiremit alınmış (BOA.CA. 45785), Bolu Sancağı'nın kazalarından 18.595 adet tahta (BOA.CA. 37319) ve 1266/ 1850'de Varna'dan kereste getirtilmiştir (BOA.CA. 40781).

** Bkz. 6.3.4.9 Tuvaletler ve Plan 3

*** İngiliz asıllı bir mimar olan Mr. Smith, çeşitli resmî binaların yanında Kantarcılar'da Ethem Paşa Konağı'nı ve 1853-54 yıllarında Dolmabahçe Sarayı'nın kışlık bahçesinin yanındaki Alay Köşkü'nü inşa etmiştir. Mimar, ancak Alay Köşkü'ün yapımında yerel geleneğe bağlanabilmiştir (Eldem, 1987:3). Ayrıca, Mimar "İsmit"in bir manej binası (BOA.A.MKT.MHM. 22/86), Beyoğlu'nda bir tiyatro binası (BOA.A.MKT. MVL. 44/93) yaptığı, Harbiye Mektebi'ne bir ilave bina ile ilgisi olduğu anlaşılmaktadır (BOA.HR.MKT. 37/19). Mecidiye Kışlası'nda da çalışmıştır (BOA.HR.MKT. 60/75).

**** Belgenin transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmış, kontrol edilerek doğru olduğu görülmüştür.

kese 454 kuruşluk bir harcama toplamına ulaşılmaktadır (BOA.CA. 45571). "Gerekli görülen" eklemelerin gideri toplam inşaat harcamasına yakın bir meblağ tutmaktadır.

10 Z. 1267/ 6 Eylül 1851'de kışla binasının yanmayan bölümleri ile kışlaya bağlı yapılardan cephane, tüfekhane ve topçu ahırı binalarının badanalarının beyaza dönüştürülmesi için izin istenmiştir (BOA.İD. 14504*). Konuyla ilgili belgeye rastlanmamış olmakla birlikte, işlemlerin ivedilikle tamamlandığı ileri sürülebilir.

Kışladaki onarımın tamamlanma tarihini gösteren belge bulunamamıştır. Onarıma ilişkin ulaşılan çeşitli belgelerde de tutarsızlıklar görülmektedir. 28 M. 1268/ 22 Kasım 1851 tarihli bir dilekçede, inşaatın bitmesinin "elzem" olduğu kayıtlıdır** (BOA.İ.MV. 7625***). 1268/ 1851 yılında, Selimiye Kışla-i Hümâyûnu'nun binalarının tamamlandığı belirtilmektedir (BOA.İ.MV.8341). Kışlanın kuzey kapısındaki kitabesine göre, kışla onarımı 1269/ 1852**** tarihinde tamamlanmıştır. Bu durumda, kışlanın öncelikle askerlerin ikamet edeceği hale getirilerek bitirildiği; fakat inşaat hızının kesilmeyerek kışla içindeki ya da bağlı binalarındaki bazı küçük onarımın sürdürüldüğü düşünülebilir.

1851-52'de kışlayı gören Gautier, sıra sıra pencereli, üstlerinde bayrak direkleri bulunan dört kuleli, "olağanüstü" büyüklükteki kışlayı Üsküdar'ın "en azametli" binası olarak tanımlamaktadır (Gautier, Tarihsiz). Gautier'nin onarımdan söz etmemesi, bu tarihte onarımın tamamlandığını göstermektedir.

1851'de Selimiye Kışlası'nın, "Hazret-i Şahane'nin" askerlerinin başlıca ikamet yeri olduğunun belirtilmesi (BOA.İ.MV. 7625), araştıma konusu açısından önemli bir detaydır.

Selimiye Kışlası'ndaki büyük onarımın tamamlanmasından üç yıl kadar sonra, 1270/ 1854'te, Kırım Savaşı nedeniyle, kışla İngiliz askerlerine tahsis edilmiştir (BOA.İ.MV. 12771; BOA.A.MKT.MHM. 62/96; Şehsuvaroğlu, tarihsizb; Konyalı, 1977:2; Batur, 1985; Arslan, 1992). Bu sırada, 1854 yılında Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan zahire ambarları İngiliz askerlerinin levazımatı için boşaltılarak (BOA.HR.MKT. 88/100), onarılmıştır (BOA.HR.MKT. 96/1).

---

* Belgenin transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmış, kontrol edilerek doğru olduğu görülmüştür.

** İnşaat için 1267 yılı bütçesinden ayrılan 5353 kese ödenek ayrılmıştır. Kullanıma verilen 3000 keselik kısmı bitmiş olan ödeneğin kalan kısmı istenmektedir[15]. (BOA.İ.MV. 7625). Miladî karşılığının Kasım ayına rastlamasına karşın, Muharrem (M.) yılın ilk ayıdır. Yeni yılda, geçen yılın ödeneğinin kalan kısmı istenmektedir.

*** Belgenin transkripsiyonu Tuğlacı tarafından yayınlanmış, kontrol edilerek doğru olduğu görülmüştür.

**** Mücevher tarihe göre 1269 bulunmaktadır (Konyalı, 1977, Raif, 1996). Konyalı (1977), kitabenin altında 1266 tarihinin bulunduğunu belirtmektedir. Kitabe metni için bkz: 6.1.2.2.1.1.1 Kuzey Kapısı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Kışlanın İngiliz askerlerine tahsisinden ötürü, İngiliz askerlerinin gelmesinden önce, yeniden bir onarıma girişilmiş, onarım ivedilikle tamamlanmıştır. Kışlanın onarımı için "İngiltere sefiri" de bir miktar para harcamış, harcamaları kendisine iade edilmiştir (BOA.HR. MKT. 97/72). Kışlanın çevresindeki Haydarpaşa Hastanesi (BOA.A.MKT. MHM. 62/96) ile Topçu ve Süvari ahırları da tamir edilmiştir. Onarım gideri olan altı bin "küsur" kuruş, Maliye Nezareti (Bakanlığı) tarafından ödenecektir* (BOA.İ.MV. 12771).

29 Ca.1270/ 1854 tarihli belgeye göre Selimiye Kışlası'nın suyollarının onarımı gereken kısımlarının keşfi yapılarak 27 bin "küsur" kuruşa malolacağı hesaplanmıştır** (BOA.İ.MV. 12154, v.1,2). Suyolu onarımının da kışlanın İngiliz askerlerine tahsisiyle bağlantısı olduğu öne sürülebilir.

İngiliz ordusunun öncü birlikleri 14 Nisan 1854'te İstanbul'a gelmişlerdir. Subay ve erlerin bir kısmı, beraberlerinde eşlerini de getirmişlerdir. "Ailece" gelen askerler, "hanımlarıyla" birlikte Selimiye Kışlası'na yerleştirilmiştir. Albay Adolphus Slade'e göre, bu asker eşleri, güzellik ve sağlığa uygunluk bakımından daha önce hiçbir yerde böyle bir kışla görmemişlerdir (Şehsuvaroğlu, tarihsizb). Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden Cambridge Dükü'nün, Üsküdar'da bulunan askerlerinin yanında oturmayı tercih etmesi (Özcan, 1998), Selimiye Kışlası'nda ağırlandığını düşündürmektedir.

Öte yandan, İngiliz askerlerinin bir kısmının ikameti için Üsküdar "çevresinde" evler kiralandığını gösteren belgelere ulaşılmıştır (BOA.A.AMD. 57/2; BOA.A.MKT.NZD. 182/84). Konut kiralanması gerekçesini ya da kendilerine ev kiralanan "İngiliz askerlerinin" Selimiye Kışlası'nda kalan diğer askerlerden "ayıran" özelliklerini belirlemek mümkün olmamıştır. Kışlanın bir süre sonra hastaneye dönüştürülmesi nedeniyle, İstanbul'a eşleriyle birlikte gelen askerlerin, kiralanan evlere taşındıkları kabul edilebilir.

Savaş yıllarında, kışlaların hastane olarak kullanıldığı sırada***, Selimiye Kışlası da hastane olarak kullanılmıştır (Konyalı, 1977:2). Savaşta yaralanan İngiliz askerleri ve subayları****, Selimiye Kışlası'na sevk edilmektedir. Savaş yıllarında İstanbul'da bulunan Alicia

---

* Aynı numarada kayıtlı belgenin eki olan Meclis-i Vâlâ tezkeresinde, masrafın Maliye Hazinesinden ödenmesi talebinin gerekçesinde, durumun "tabiat-ı musâlihatdan" (barışın doğal gerektirmesi) olduğunun ileri sürülmesi (BOA.İ.MV. 12771), diğer zamanlarda ödemelerin farklı kaynaktan yapılmakta olabileceği izlenimi vermektedir.

** Eksiltme usulüyle yapılan ihalenin ardından, 25.000 kuruşa Suyolcu Selman Ağa tarafından yapılması için kontratı hazırlanmıştır. Onarımın ivedilikle tamamlanmasının çok önemli olduğuna dikkat çekilerek konu, gereği için Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir (BOA.İ.MV. 12154, v.1,2).

*** Bu dönemde Dar-ü'l Fünun binası, Fransız askerleri içim geçici hastane haline getirilmiştir (A.AMD. 62/20).

**** Kışlada bulunan yaralı İngiliz subaylarına 3. ve 4. "rütbelerden" Mecidiye Nişanı verilmiştir (BOA.A. DVN. 101/18).

Blackwood, kışlada üç bin hasta ve yaralı askerin tedavi gördüğünü belirtmektedir (Kayım, 1982; Arslan, 1992). Bu dönemde, Rus savaş esirleri de (Kuleli Kışlası ile birlikte) Selimiye Kışlası'nda tutulmaktadır (BOA.HR.MKT. 98/14; BOA.HR.MKT. 98/24).

Hasta ve yaralı İngiliz askerlerine bakmak üzere, 4 Kasım 1854 akşamı, Florance Nightingale* yanında 37 hastabakıcı ile birlikte Üsküdar'a gelerek kışlada kalmışlardır. Bu dönemde çizilen krokiye göre (Plan 1), hemşirelerin kaldığı odalar**, kışlanın Selimiye Camisi tarafındaki kulenin iki yanındaki kollarda yer almaktadır. Nightingale'in yatma ve çalışma odası ise kuledeydi. Aynı kulede, daha önceki tarihte "Zat-ı Şahane'ye ayrılmış oda ve sofa" bulunduğu göz önünde tutulduğunda, buradaki özellikli mekanların Nightingale'e tahsis edildiği öne sürülebilir. Kule, günümüzde "Florance Nightingale Müzesi" olarak değerlendirilmektedir.

Kırım Savaşı'nın sürdüğü yıllarda, çok önceki dönemlere dayanan bir istimlak ihtilafı, yeniden gündeme gelmiştir. 5 Ca.1271/ 24 Ocak 1855 tarihli Meclis-i Vala takririnde, uzunca bir süre önce, kışlanın inşası sırasında Hoca Münire Hanım'ın üç bin zira (²)/ 1.722,5 m²'den fazla arazisinin istimlak edildiği belirtilmektedir. Ancak satışı yapıp parayı alan Münire Hanım, sonradan daha fazlasını talep etmektedir*** (BOA.İ.MV.14624).

Münire Hanım, 13 S.1272 / 25 Ekim 1855 tarihli dilekçesinde, 27 sene önce Mekke'ye gittiğini, döndüğünde arsasının üzerine Selimiye Kışlası'nın yapıldığını gördüğünü belirtmektedir**** (BOA.A.DVN. 108/100). Bu durumda arsanın (1272-27=) 1245/ 1827-1828 yılı öncesinde istimlak edildiği anlaşılmaktadır. Belgenin, en az içerdiği bilgi kadar önemli bir diğer özelliği, kağıdının üst kısmında yer alan Selimiye Kışlası resmidir (Ek 32).

İstimlak işlemleri daha sonraki tarihlerde de sürdürülmüştür. 1273/ 1856-1857 tarihli başka bir dilekçeye göre, bu tarihte, "lüzum-u hakikisi" (gerçekten gerekmesi) nedeniyle, kışlanın "set" (istinat) duvarının içine alınan 2000 zira(²)/ 1.148 m² arazinin 25 kuruş birim fiyatla

---

* Florance Nightingale, modern hemşireliğin kurucusudur. Doğum günü olan 12 Mayıs, bütün dünyada "Hemşirelik Haftası"nın başlangıcı olarak kutlanmaktadır. Son zamanlarda ortaya çıkan tartışmalara karşın, insanlığın sevgi ve şefkat sembolü olarak kabul edilmektedir.

** Bu sırada Selimiye Kışlası'nda, generallerin de yaralanması ya da hastalanması olasılığına karşı hazırlanan, beş özel oda bulunmaktadır. Kışlaya sevk edilen yaralılar arasında general bulunmaması nedeniyle, bu odalar hemşirelerin kullanımına verilmiştir (Solmaz, 1979).

*** Belgeden, Münire Hanım'ın arsasına ödeme yapılması durumunda diğer arsa sahiplerine de emsal olacağından çekinilmekle birlikte, üzerinde uzlaşılmış olan ilk anlaşmada, arsaya verilecek istimlak bedelinin çok net açıklanmamış olması ve Münire Hanım'a "merhamet edilmesi" nedeniyle bir miktar daha ödeme yapılması uygun bulunmuştur (BOA.İ.MV.14624). Fakat gösterilen merhamet sayesinde ödenen 7.500 kuruştan hoşnut kalmayan Münire Hanım, 8.500 kuruş daha istemektedir (BOA.A.DVN. 108/100).

**** Selimiye Kışlası Şeref Salonu duvarında asılı bulunan belgenin fotokopisi, Albay Sn. Nejat Belen tarafından verilmiştir.

istimlak edilmesi konusu gündeme gelmiştir. Arazi, Selimiye Kışlası'nın girişinde bulunan Mehmet Paşa Köşkü civarındadır. İstimlak bedeli "hazine" tarafından ödenecektir (BOA.İD. 23908). III. Selim'in vakfettiği Kavak Sarayı arazisindeki bir çok "arsaların" (VGMA. Defter No: 643) bir kısmının zaman içinde özel mülkiyete geçtiği, sonradan istimlak yoluyla, yeniden kışla alanı içine alındığı anlaşılmaktadır.

Kırım Savaşı sona erdiğinde, İngiliz askerlerinin harap ederek bıraktıkları (Konyalı, 1970:2; Arslan, 1992), yanan (Ergin, 1995:3) kışlanın savaşın bitiminde onarılarak (BOA.İD. 23802) yeniden kullanıma kazandırılması gerekmektedir. Savaşın getirdiği mali sıkıntıya* karşın kışlanın ve bağlı birimlerinin onarılmasının, öncelik taşıdığı görülmektedir.

1273/ 1857 tarihli iki dilekçede, bir süre önce Selimiye Kışlası ile birlikte Haydarpaşa Hastanesi'nin, Harem İskelesi'nin ve Tazıcılar Ahırı'nın onarım keşfinin hazırlandığı belirtilmektedir. Dilekçeye göre, inşaatın yürütülmesi, 240.000 kuruş ihale bedeliyle Hacı Anseni Kalfa'ya verilmiştir. Oysa daha önce, orduya ait binalardaki onarım ve inşaatın, ordunun kendi kurumları tarafından uygulanmasına ilişkin bir karar bulunmaktadır. Söz konusu karar uyarınca, harcamaların Tamirat Müdürü Ağa'nın ve Ebniye Meclisi'nden atanacak bir mühendisin gözetiminde tutulması, onarımın Hassa Ordu-i Hümâyûnu "kurulu" tarafından hızla yürütülmesi konusunda görüş istenmektedir (BOA.İ.D. 23802). Artık devlet-ordu ilişkisinin, günümüzdekine yakın bir sistem içerisine oturmuş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer askerî binalarla birlikte Selimiye Kışlası'nın onarımı için yapılacak harcamalar yine Maliye Nezareti'ni ilgilendirmekteyse de bürokratik işlemleri, binanın "mensup olduğu" orduya bırakılmaktadır. Atanacağı kaydedilen mühendisin, bir tür "TUS" gibi teknik uygulama kontrolünü yapmakla yükümlü olacağı sonucuna varmak olanaklıdır. Bu tarihten sonraki onarımların aynı sistem içinde yürütüldüğü düşünülebilir.

11 Za. 1274/ 2.2.1858 tarihli onarım defterine göre, kışlanın subay odaları, koğuşları ve gezinti mahalleriyle "mahal-i sairesi" "tamire muhtaç" olmuştur. Bu onarımda, mekanların sıva ve boyaları yenilenmiştir. Subay odalarının 30 tanesinin zeminleri malta taşıyla kaplanmış, bölme duvarları eklenerek, "yük dolapları" yapılmıştır. Ayrıca subay odalarının 10 tanesinin de döşemesi sağlamlaştırılmıştır. Hizmetçi odalarının 30 tanesi elden geçirilmiştir. 31 tane koğuşun "gezinti mahalline" sakız taşı döşenmiş, mekanlara tüfeklik ve palaskalık eklenmiştir. Alt kattaki 10 tane koğuşun çöken döşemeleri yenilenmiştir. 3 tane büyük koğuş

---

* Kırım Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ne maliyeti hayli yüksek olmuştur. Savaş giderlerini karşılamak için İngiltere'den ve Fransa'dan borç alınmış; savaşın bitmesinden sonra basılan paralar karşılıksız olduğundan, %30'a ulaşan ağır bir enfla. -nla karşı karşıya kalınmıştır (Sayar, 1977).

elden geçirilerek zemini ahşap, gezinti mahalleri sakız taşı ile kaplanmış, sıva ve boyaları yenilenmiş, mekanlara çantalık ve palaskalık ile kapı tarafına kunduralık (ayakkabı dolabı?) yapılmıştır. Gezinti mahallerinin pencereleri ve döşemeleri elden geçirilmiş, zemini sakız taşıyla kaplanmıştır. Koğuşların önündeki bölme duvarlarının karşısına yangın duvarları yapılmıştır (BOA.A.MKT.NZD. 266/2:2/4) (Ek 30).

Binbaşı odalarının "ittisalindeki" (yakınındaki) tuvalet ve abdesthaneler onarılmıştır. Kavak (doğu) tarafında, koğuşların arasındaki küçük ve büyük mutfaklar koğuşa dönüştürülmüştür. Tazıcılar (doğu) tarafındaki büyük kapının "zahiri" (dış?) tarafındaki ve Kavak (doğu) yönündeki ahşap merdivenler kagir olarak yenilemiştir. Büyük merdivenin "ittisalindeki" çeşmenin mermer döşemesi ve teknesi onarılmıştır. Kavak tarafında alt kattaki bir binbaşı odasının bitişiğindeki tuvalet, abdetsthane ve hizmetçi odası bütünüyle yenilenmiştir. Tazıcılar (kuzey doğu) ve Kavak (güney doğu) kulelerindeki subay odalarında ve kulelerin üstlerindeki odalar elden geçirilmiştir. Meydandaki sundurmalar subay mutfaklarına dönüştürülmüştür. Talimhane kapısı ile avlunun bütün kapılarının kanatları onarılmıştır. Kışlanın "yeni" tarafındaki koğuşlara çantalık ve palaskalık yapılmıştır. Aynı taraftaki gezinti mahallerinin zemini sakız taşı ile döşenerek sıvaları ve boyaları yenilenmiştir. Koğuşların bir kısmındaki şirvanlar kaldırılmıştır (BOA.A.MKT.NZD. 266/2:2/4) (Ek 30).

Sonraki tarihlerde de kışladaki onarımların, aralıksız sürdürüldüğü görülmektedir. 17 S.1277/ 4 Ekim 1860'de, Selimiye Kışlası'nın merdiveni onarılmıştır (BOA.A.MKT.NZD. 323/56). 21.Za.1278/ 20 Mayıs 1862 tarihli belgeye göre, kışlanın tuvaletleri* tamir edilmiştir (BOA.A.MKT.NZD. 420/101). Aynı yıl, Dimitri Kalfa tarafından Üsküdar'daki arpa ambarı ile Harem İskelesi'nin onarımları yapılmıştır (BOA.A.MKT.MVL. 141/75).

1864'te Selimiye Kışlası'nın onarılması gerekmiş, 8.Ra.1280/ 25-26 Şubat 1864'te, bir kez daha, onarım giderlerine kaynak bulunması** sorunu gündeme gelmiştir. Çözüm olarak Kuleli Kışlası'nın "tertibatından" olan 1 "yük" 46 bin sekiz yüz "küsur" kuruş ile "takviye edilmesine" karar verilmiştir (BOA.A.MKT.MHM. 274/29). Karar onaylanarak yürürlüğe girmiştir (BOA.Ayniyat, No: 313, s.7, 80).

24 Ra.1280/ 4 Mart 1864'te, kışlanın onarımı tamamlanmıştır. Onarım işlemleri, Hüsam Efendi tarafından yürütülmüştür. Onarımın 17.590 keseye malolması planlanırken önceki

---

* 1279'da Selimiye Kışlası'nın tuvaletlerinin ivedilik taşıyan onarımı nedeniyle askerler huzursuzdur (BOA. Ayniyat 310, s.12).

** 1.Z.1284/ 25 Mart 1868 tarihinde Selimiye Camisi, Kışlası ve "diğer" yerlere gelen suyollarının onarımı gerektiğinde, yine, onarım giderlerine kaynak bulunması konusu (BOA.A.MKT.MHM. 403/11) gündeme gelmiştir.

keşfin (önkeşif olmalı) dışında "bir çok" eklemeler yapılması nedeniyle harcamanın 24.000 küsur keseye çıktığı görülmüştür* (BOA.A.İ.MV. 22741).

7 Ca.1278/ 11 Kasım 1861'de Haydarpaşa Çayırı ile Selimiye Kışlası'nın arasındaki tarlaya bina inşaat ruhsatı verilmiştir. Ancak binaların askerlerin talim alanını daraltması ve "kışla bahçesini görür" konumda bulunmaları nedeniyle vazgeçilerek, "Cedid" Ebniye Nizamnamesi uyarınca ruhsat iptal edilmiştir** (BOA.A.MKT.MVL. 135/19)

26 C.1287/ 23 Eylül 1870 tarihli tezkireye göre, Selimiye Kışlası'nın "denize nazır" (güney tarafındaki) talimhanesinin duvarlarının, henüz yapılmayan ve eksik kalan bazı kısımlarının "tamir ve ikmali" gerekmektedir. İnşaatın 617.417 kuruşa çıkacağı görülmüştür. Tezkirede inşaat işlemlerinin "Ebniye-i Hassa Kalfası" Resimcibaşı Ohannes'e yönlendirilmesi ve harcamalarının Hazine-i Celile-i Maliye tarafından karşılanması, gereğinin Maliye Nezaretine bildirilmesi için onay istenmektedir. Biri 282 ve diğeri 150 arşın uzunlukta, ikisi de 10'ar arşın yükseklikte, iki yeni istinat duvarı yapılmıştır*** (BOA.İ.D. 43088****).

18 Ramazan 1287/ 12 Aralık 1870 tarihli tezkirede, Selimiye Kışlası'nın "bazı yerleriyle" Tazıcılar (doğu) ve Harem İskelesi (batı) Ahırları'nın harap olduğuna dikkat çekilerek, tamirine ivedilikle başlanabilmesi için onay istenmektedir. Yapılan ön keşfe göre inşaatın 75.710 kuruşa çıkacağı anlaşılmıştır (BOA.İ.D. 43430*****). Onarım işlemlerine ilişkin başka bir belgeye rastlanmamış olmakla birlikte, onay verildiği ve onarımın hızla tamamlandığı düşünülebilir.

Kışlanın yalnızca binasıyla değil, içindeki askerlerin moralleriyle de ilgilenilmektedir. Selimiye Kışlası'na "gönderilen" "Ser-kurena Beyefendi", kışladaki askerlerin huzur ve rahatlarının incelemiş ve hastanenin kontrolünü yaparak hasta askerlere ikişer lira vermiştir

---

* Aynı belgeye göre, esnafın on seneyi aşkın süredir bekleyen 1.449 kese alacakları kalmıştır (BOA.A.İ.MV. 22741). On seneden daha uzun süredir bekleyen alacakların varlığı, bu yıllarında yapılan onarımın borçlarının halen ödenememiş olduğunu göstermektedir.

** 37 yıl sonra, 1898'de, İstanbul Limanları'nın düzenlenmesine başlandığında, imtiyaz anlaşmasının 6. Maddesinde, yapılacak Haydarpaşa Limanı, rıhtım, dok ve antrepolar için Selimiye Kışlası'nın talimhane arazisine kat'an (kesinlikle) dokunulmaması koşulu getirilmiştir (Ergin, 1995:5). Oysa Devletin iyice zayıflamaya başladığı 1339/ 1920 yılında Standart Oil Gaz şirketi kışlanın eski duvarını yıkarak arazisinin bir kısmını kullanmaya cesaret edebileceklerdir. Gerçi sorumlular hakkında soruşturma açılmıştır (BOA.MV. 221/208). İki yıl sonra, aynı şirketin kışlanın yakınındaki arazisinde, kışla sınırını aşmamak ve gaz deposu yapılmamak koşuluyla bina yapabileceğine izin verilmiştir (BOA.DH.UMVM. 99/29).

*** Meşe kirişinden hatıllı olan duvarlarda, her beş arşında bir, künkler aracılığıyla su tahliyesi yapılmaktadır. Talimhanenin doğu tarafında daha önce yapılırken yarım kalan duvarlar tamamlanmış. Derzi dökülen kısımların derzi ve badanası yenilenmiştir. Ayrıca deniz (güney) ve doğu taraflarındaki duvarların üzerine siperler yapılmıştır (BOA.İD. 40388).

**** Belgenin yalnızca bir kısmının transkripsiyonunu yayınlayan Tuğlacı (1981), onarım keşfi defterini (konusu dışında kaldığından) yayınlamamıştır. Yayınladığı kısım okunarak kontrol edilmiş, doğru olduğu görülmüştür.

***** Transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmış, kontrol edildiğinde doğru olduğu görülmüştür.

(Lutfi Efendi, 1990:13). Bu davranışın Padişah adına hatır sorma niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu tür denetlemelerin, kışlanın işleyişini olumlu etkilediği görülmektedir.

Kışlanın disiplini ve düzeni dikkati çekecek kadar iyidir. 1288/ 1871'de Arabistan'ın Asiriyye bölgesinden getirilen kullar, Selimiye Kışlası'nda misafir edildikleri sırada, kışladaki Asakir-i Muntazama'nın disiplin ve düzenine hayran olmuşlardır* (Lutfi Efendi, 1990:13).

Orduda yapılan değişiklikler sürdürülmekte, yenilikler Selimiye Kışlası'na da yansımaktadır. 1288/ 1871'de Hassa Müşirliği lağv edilerek görevi Seraskerliğe devredilmiştir** (Lutfi Efendi, 1990:13). Selimiye Kışlası, 1877-78 Rus Savaşı'ndan sonra yeniden örgütlenen Osmanlı ordusunun 1.Nizamiye Tümeni'nin ikametine tahsis edilmiştir (Öztürk, 1961).

Selimiye Kışlası'nın zaman zaman sosyal dayanışma konularında ön plana çıktığı görülmektedir. 22 Kânûnıevvel 1304'te, Üsküdar Yeni Mahalle'de çıkan büyük bir yangın (Ergin, 1995/3) sonrasında, yangınzedelere "merhamet edilerek" Beylerbeyi Sarayı'nın Paşa Dairesi'ne ve Selimiye Kışlası'na yerleştirilmelerine karar verilmiştir (BOA.Y.PRK.ASK. 40/96 v.5). Yangından beş gün sonra (4 Ağustos 1887), kışlaya 129 "haneden" 621 kişi gelmiş, ertesi gün kışladaki yangınzede sayısı 724 kişiye ulaşmıştır (BOA.Y.PRK.ASK. 40/96 v.4, 3). 10 gün sonra evlerine dönenlerle birlikte kışlada 155 haneden 716 kişi kalmıştır (BOA.Y.PRK.ASK. 40/96, v.2). Kalanlar, 12 Ekim 1887 tarihinde evlerine dönmeye başlamışlardır*** (BOA.Y.PRK.ASK. 42/39). Resmî yazışmalarda, yangınzedelerin varlığından kaynaklanan hoşnutsuzluk ya da yakınma ifadesi bulunmamaktadır. Ancak, sözkonusu 716 bireyin her yaştan erkek, kadın ve çocuklardan oluştuğu göz önünde tutulduğunda, kışlada yaşanan kargaşayı tahmin etmek zor değildir.

Kışlanın toplumsal nitelikli olaylara katılmasının başka bir örneği de bayramlarda, törenlerde ve özel günlerdeki kutlamalarda, Selimiye Kışlası'ndan toplar atılmasıdır (BOA.Y.PRK.ASK. 80/32; BOA.Y.PRK.ASK. 58/64; BOA.Y.PRK.ASK. 71/91). 1318 yılında (1900-1901), "Mevlid-i Risaletpenahî"de**** Dolmabahçe, Beyoğlu, Tophane Kışlaları ve "Seraskerlik" ile birlikte Selimiye Kışlası'ndan da top atışları yapılmıştır (BOA.Y.PRK.BŞK. 62/49). Selimiye

---

* Bu nedenle Seraskerî'ye kabul edilmeyi istemişler ve bu dilekleri kabul edilmiştir (Lutfi Efendi, 1990:13).

** Hassa Ordu-i Hümâyûnu Başkanlığı, "Feriklik" rütbesiyle Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'ye verilmiştir (Lutfi Efendi, 1990:13). Hassa Ordusu, 1. Ordu olduğuna ve Merkezi Üsküdar'da bulunduğuna göre (Ubicini, 1998), Yusuf İzzeddin Efendi'nin görev yerinin Selimiye Kışlası'nda bulunması olasılığı yüksektir.

*** 22 M.1305/ 10 Ekim 1887 tarihli rapora göre, Üsküdar Mutasarrıfı ile İane Anonimu üyelerinden Şükrü Bey, kışladaki yangınzedeleri toplamış, her birine beşer "Mecidiye" vererek, iki güne kadar evlerine dönmeleri gerektiğini duyurmuştur. Yangınzedeler üç defa padişahım çok yaşa diye bağırarak durumdan memnun kaldıklarını belli etmişler ve evlerine dönmeye başlamışlardır (BOA.Y.PRK.ASK. 42/39).

**** Hz. Muhammed'in doğum yıldönümü.

Kışlası'ndan yapılan top atışlarına ilişkin, bulunabilen belgeler 1309-1321 yılları arasındaki döneme aittir. Selimiye'den top atılması geleneğinin ne zaman başladığını gösteren bir belgeye ulaşılamamıştır. Daha erken tarihli top atışlarının Kızkulesi'nden yapıldığı bilinmektedir.

Çeşitli yazışmalardan, 1305-1320 (1887-1903) tarihleri arasında, Selimiye Kışlası'nda, büyükçe bir askerî "misafirhane" bulunduğu görülmektedir. Kışlaya sevk edilen çeşitli sayılardaki askerlere ilişkin kayıtlardan (BOA.Y.PRK.ASK. 49/7; BOA.Y.PRK.ASK. 74/90; BOA.Y.PRK.ASK. 80/46; BOA.Y.PRK.ASK. 89/43; BOA.Y.PRK.ASK. 182/49) İstanbul'daki askerlerin geçici konaklamalarının burada yapıldığı anlaşılmaktadır. 29.Z.1303/ 27 Eylül. 1886 tarihinde Edirne'den gelen askerlerin, Selimiye Kışlası'na gönderilmeleri (BOA.Y.PRK.AZJ. 11/81) daha önceden de ağırlama işlevine ve donanımına sahip olduğunu düşündürmektedir. İngiliz "Ümera-yı Askerîye"sinden olup seyahati nedeniyle İstanbul'da bulunan "Mösyö Könnin'in" Selimiye Kışlası'nda ağırlanması (BOA.Y.PRK.ASK. 91/63), kışlanın "yabancı" konukları ağırlayabilecek donanıma sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, kışlanın ağırlama niteliğinin "Orduevi" nitelemesini hakedecek boyutlara ulaştığı düşünülemez.

1303/ 1886'da Selimiye Kışlası'nda topçu birlikleri vardır (BOA.Y.PRK.ASK. 31/70). Ayrıca "Hassa Seyyar Topçu Alayı" da Selimiye Kışlası'nda bulunmakta, 1305-1307/ 1888-1889 yıllarında çeşitli yerlere sevkleri buradan yapılmaktadır (BOA.Y.PRK.ASK. 46/39; BOA. Y.PRK.ASK. 59/30). 1311/ 1893'te kışlada "Aramsaz" Topçuları'nın 6 alayı, itfaiye taburlarından 2 bölük ile birer telgraf ve "muytab" bölüğü bulunmaktadır. Kışladaki bölüklerin mevcudu 2.159 kişidir. Ayrıca kışla doktoru vardır (BOA.Y.PRK.ASK. 95/2).

1311/ 1893'de Selimiye Kışlası'nda Posta ve Telgraf Müdürlüğü bulunmaktadır (BOA. Y.PRK.ASK. 94/61). 1317/ 1899'da Telgraf Bölüğü'ndeki subay ve askerin Hicaz Telgraf hattında görev yapmak üzere gönderilmesi (BOA.Y.PRK.ZB. 25/53), çalışanlarının yetkin olduklarını göstermektedir. Pervititch haritalarına göre 1930 yılında, bugünkü Defterhane/ Şehriyehane binasının bitişiğinde bir postane binası yer almaktadır.

1311/ 1893'de İstanbul'da görülen kolera salgını üzerine Selimiye Kışlası'ndaki sıhhî koşulların kontrolü yapılmış, hastalığa rastlanmamıştır (BOA.Y.PRK.TKM. 30/13; BOA. Y.PRK.ASK. 94/91). Fakat bir ay kadar sonra, R. 1311/ Ekim 1893'de Selimiye Kışlası'nın askerlerinin arasında da kolera görülmüştür. Baskın niteliğindeki "serâpâ" (baştan sona) bir denetleme (BOA.Y. PRK.ASK. 95/2) sırasında kışlanın genel durumunun son derece kötü olduğu ortaya çıkmıştır.

Raporlara göre, binanın her yeri pislik içindedir. Bütün koğuşların havası sakıncalıdır. Bulaşık kaplar ve kirli çamaşırlar benzeri eşyalar ortalıktadır. Subay odaları ile hizmetçi odaları "cidden" girilemeyecek hale gelmiştir. Abdesthaneler de girilemeyecek halde olup bazılarında suyla bile temizlik yapılmadığı görülmektedir. Pislik içindeki mutfakta yemek kazanlarıyla kapların bir kısmı kalaysızdır. Koridorlarla bahçenin bazı köşelerinde süprüntü yığınları vardır. Hatta padişahın "yemek tablaları", abdesthane "gezintilerinde" sular içindedir (BOA. Y.PRK.ASK. 95/2).

Üstelik kışlanın içerisinde, bir bakkal dükkanı bulunmaktadır. Dükkanda her türlü bakkaliye ürünleri, en çok da "gayr-ı sıhhî" yiyecekler satılmaktadır. Bakkal dükkanının açık kaldığı sürece askerlerin burada satılan gıdaları yemelerinin engellenmesinin mümkün olamayacağı ve bu nedenle hastalığın önünün alınamayacağı anlaşıldığından, dükkan kapatılmıştır (BOA. Y.PRK.ASK. 95/2).

Rapora göre, salgın nedeniyle, kışlanın "dışında" bulunan Baytar Hastanesi, "Selimiye Hastanesi" olarak kullanılmaktadır. Daha önce hasta hayvanların yatırıldığı ahırlar hasta koğuşlarına dönüştürülmüştür. Hastaların 23 tanesi sonradan yapılan küçük bir barakada yatırılmaktaysa da burada kalabalıktan ötürü izdiham vardır. Aslında 76 hastadan yalnız ikisinde koleraya rastlanmıştır, ancak hastalar ahırlarda yattıkça kolera diğerlerine de bulaşacaktır (BOA.Y.PRK.ASK. 95/2).

Rapor, "telgrafla" saraya bildirilmiştir. Durumun büyük bir skandala yol açtığı anlaşılmaktadır. Olayı öğrenen Serasker Paşa tarafından savunma niteliğinde bir rapor*

---

* Rapora göre, kışlanın temiz ve iyi durumda tutulmasına büyük özen gösterilmektedir. Savunma, şu başlıklar altında toplanabilir.
1- Dizanteri salgını nedeniyle, içme sularının temiz olmaması olasılığına karşı askerlere kaynamış su verilmektedir. "Adî" suların muslukları kapatılmış, yalnız abdesthane ve "taharet" muslukları açık bırakılmış, bu işlem yapılırken Lâmbeki(?) Bey ve Dr."Şantems"den onay alınmıştır. 2- Kazanların ve kapların tamamının bir ay önce "cilalatıldığı" (kalaylanmış) belgelerle kanıtlanabilmektedir. 3- Kışlanın içindeki bakkalda pide, zeytin, pastırma, sucuk, şeker, kahve ve sabun bulunmaktadır. Şu sırada genellikle evlerine gidemeyen ümera, subaylar ve memurlar bakkaldan alış veriş yapmaktadırlar ve bakkalın kontrolü umerâ ile memurların gözetimi altında tutulmaktadır. Fakat dükkan, derhal kapatılmıştır. 4- "Baytarhâne"deki subaylar ve erlerin oda ve koğuşları hastahane haline getirilmiş durumdadır. Sözkonusu oda ve koğuşların hastalar için yeterli olmaması nedeniyle, ahırlar da doktorlar tarafından "fenn-i ıslah" edilerek karyolalar koyulmuş, iki ahırın biri "dahile", biri "harice" olmak üzere karantina haline getirilmiştir. Bu sırada "diğer" iki ahır da yine bilimsel bir ıslahla hademe koğuşlarına dönüştürülmüştür. 5- İzdiham durumunda olduğu belirtilen baraka 25 m.x7 m. boyutlarında bir binadır ve içine 25 yatak sığacak durumdayken 23 yatak koyulmuştur. 6- Barakadaki hastalardan koleraya yakalanan iki tanesi, daha önce Haydarpaşa Hastanesine gönderildiği halde, hastaneye kabul edilmemişlerdir. Bu konuda doktorların imzalı "şerhi" vardır. 7- Çamaşırlar haftada bir gün yıkanmaktadır. Koğuşlarda dolap olmaması nedeniyle "daima" raflarda tutulmakta, temiz çamasırlar ise askerlerin çantalarında bulunmaktadır. 8- Koğuşlarda lüzumsuz eşya bulundurulmamaktadır. 9- Askerlerin yemekhaneleri bağımsız bir koridorun bir tarafındadır. Bu mekan havalandırmaya çok uygundur. Serasker, bir başka dilekçesinde, askerlerinin kusuru bulunmadığını, ortaya çıkan aksaklıkların memurlardan kaynaklandığını belirtmektedir (YA.PRK.ASK. 95/2).

sunulmuştur. Serasker Paşa'nın raporundan (BOA.Y.PRK.ASK. 95/2), kışlanın durumunun pek iyi olmamakla birlikte, abartıldığı kadar da "perişan" olmadığı anlaşılmaktadır.

Hastalığın yayılmaya başlamasıyla, kışladaki biri "dahile" (içeriye), diğeri "harice" (dışarıya) "mahsus" iki ahır, ıslah edilerek karantina mahalli olarak kullanılmaya başlanmıştır. "Diğer" iki ahır da ıslah edilerek hademe koğuşuna dönüştürülmüştür. Ahırların karantina alanı ve görevli koğuşu olarak kullanılmaya çok elverişli olmadığı görülmüştür. Fakat, kışla binasının içerisinde, gerekli donanıma sahip, revir yapılmaya uygun bir yer bulunmamaktadır. Mekan sorununu çözmek için, çevreye barakalar inşa edilmeye başlanmıştır. İnşası devam eden barakalara ek olarak, daha önceden "Avrupa'ya" sipariş edilen "lambalı" hazır tahtaların kullanılması durumunda, "karantina mahalli" veya hademe koğuşlarının hızlı ve ucuz bir şekilde imal edilmesi için irade çıkmıştır (BOA.Y.PRK.ASK. 95/2)

Hastalığın yayılmasını engellemek amacıyla, kışla derhal boşaltılmış, askerler çadırlarda yatırılarak bütün kışlaya badana ve dezenfekte işlemleri yapılmıştır. Askerin tekrar kışlaya yerleştirilmesi sırasında padişahın hediye ettiği 515 adet karyola ile sobalar kurulmuştur (BOA.Y.PRK.ASK. 95/2).

Diğer yandan, yiyecek ve içecekler konusunda önlemler alınmıştır (BOA.Y.PRK.BŞK. 33/101). 22.6.1311/ 31 Aralık 1893 tarihinde, Selimiye Kışlası'ndaki askerlerin "Üsküdar Su Kumpanyası'nın" verdiği sudan içmelerinde bir sakınca bulunmadığı konusunda görüş bildiren (Yıldız Tasn. Sadaret Hususi maruzat Evrakı bölümü, 287*) belgeden, şehir suyunda kolera mikrobunun bulunmadığı, ayrıca bu tarihlerde şehir suyu şebekesinin Selimiye Kışlası'na geldiği ve iç tesisata bağlandığı anlaşılmaktadır.

Kolera salgının üzerinden bir yıl geçmeden, 6 Muharrem 1312/ 10 Temmuz 1894 tarihinde, 19. Yüzyılın en şiddetli depremi meydana gelmiştir. "Büyük Hareket-i Arz" adıyla anılan "10" şiddetindeki deprem, İstanbul ve çevresinde büyük hasara yol açmış, 10.000'den fazla hane hasar görmüştür (Ürekli, 1999; Genç ve Mazak, 2001). Depremde, Selimiye Kışlası'nın bazı duvarlarında çatlaklar meydana gelmiştir. Bu sırada bina boşaltılmıştır. Kışlaya gönderilen denetleme komisyonu, çatlakların bölme duvarlarında meydana geldiğini, taşıyıcı duvarlarının sağlam olduğunu belirlemiştir. Tehlike bulunmadığını bildiren raporun ardından askerler yeniden koğuşlara yerleştirilmiştir (BOA.Y.Mtv. 99/69, v.1,2). Depremde ayrıca kışlanın Harem İskelesi (batı) tarafındaki ahırlardan biri hasar görmüştür (BOA.Y.Mtv. 102/73). Hasar, kuşkusuz yok sayılabilecek kadar küçük değildir. Selimiye Kışlası'nın onarım

* Belge numarası, tez kapsamında değerlendirilmek üzere, Arş. Gör. Alev Erkmen tarafından verilmiştir.

keşfinin yalnızca 300 Osmanlı Lirası tutması (BOA.Y.Mtv. 104/90), kışlanın depremi oldukça hafif atlattığını göstermektedir*.

28 Za.1318/ 19 Mart 1901'de Selimiye Kışlası'nda tutuklu bulunan 20 kadar asker, Selimiye Mahallesi'ndeki belediyeye ait sokakların tamirinde çalıştırılmaktadır. "Asâkir-i Şâhâne'nin" ellerinde kazma ve kürekler, başlarında 20 kadar muhafız ile "yâr ve ağyâra" (dosta-düşmana) karşı yol inşaatında çalıştırılmasının (BOA.Y.PRK.ASK. 167/127) pek hoş karşılanmadığı görülmektedir. Bir tür sosyal hizmet sayılabilecek bu durumun, mahpus da olsa, "Âsâkir-i Şâhâne"nin küçük düşmesine neden olmasının hoşnutsuzluk yarattığı anlaşılmaktadır.

"31 Mart" olayları sırasında**, selamlık töreninden sonra Davutpaşa ve Rami Kışlaları işgal edilmiştir. Taksim, Taşkışla ve Selimiye Kışlaları'ndaki askerlerin direnmesi üzerine başlayan çatışmalarda, kışlalar topa tutulmuş, Selimiye dışındaki kışlaların savunmaları aynı günün akşamına kadar kırılmıştır. Ertesi gün, Yıldız'ın ve Selimiye'nin de direnci kırılıp teslim olunca, isyancılar şehri tamamen hakimiyetleri altına almışlardır*** (Danişmend, 1961).

3 Kanun-u Sânî 1331/ 5 Ekim 1912'de Harbiye Nezaret-i Celilesi'nce, Selimiye Kavak İskelesi'nde askeriye tarafından tesis edilecek fırın, fabrika ve saire için gereken mahallerin istimlak edilmesi gerekmiştir **** (BOA.A.MKT.MHM. 428/95; Ergin, 1995:7).

Ordunun yeniden düzenlenmesi için 14 Aralık 1913'te General Liman von Sanders komutasında bir Alman askerî heyet getirtilmiştir. Donanmanın ıslahı için bir İngiliz, jandarma teşkilatının düzenlenmesi için bir Fransız generali hizmete alınmıştır (Beydilli, 1994).

1.Dünya Savaşı öncesinde İstanbul'daki 1. Ordu'nun komutanlığına getirilen Liman von Sanders'in anlatımına göre, dış görünüşlerinin güzelliği ile İstanbul'u ziyaret eden herkesi hayran bırakan bir çok askerî bina, içten bakımsız durumdadır. Mutfak hizmetlerinin düzensiz olması nedeniyle, Almanya'dan örnek bir mutfak tesisatı sipariş etmek istendiğinde, Alman İmparatoru'nun beş yıl önce hediye olarak gönderdiği mutfak takımı, Selimiye Kışlası'nda,

---

* Depremin oluşturduğu hasar nedeniyle yapılacak onarımın harcamaları, Beyoğlu Kışlası'nda 2.300, Mecidiye Kışlası'nda 2.500, Rami Kışlası'nda 5.000, "Davudpaşa" Kışlası'nda 11.120 Osmanlı Lirası'na ulaşmaktadır (BOA.Y.Mtv. 104/90).

** 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilanının ardından, orduda gerçekleştirilmeye çalışılan değişiklikler sırasında 1400 subay ordudan çıkarılmış; alaylı subayların sayısı, mektepliler lehine azaltılmaya başlanmıştır. Ülkede esmeye başlayan özgürlük havası, beraberinde muhalefeti getirmiş (Kayalı, 1986); 13 Nisan 1909'da subaylarına karşı ayaklanan askerler, "şeriat" isteğiyle Mebusan Meclisi'ni kuşatmışlardır (Kuran, 2001).

*** İrtica hereketi ancak, Selanik'ten toplanan askerî birliklerin İstanbul'a getirilmesinden sonra bastırılabilmiştir. Ardından II. Abdülhamit tahttan indirilmiştir. Bir süre sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin taraftarı devlet adamları iktidara getirilmesiyle, 10 yıl süren İttihat ve Terakki dönemi başlamıştır (Kuran, 2001).

**** Bkz. 6.3.23 Kavak İskelesi'ndeki Fırın

sandıklar içinde bulunmuştur (Sanders, 1967). Sanders, İstanbul kışlalarının durumunu anlatırken genel ifadeler kullanmakta, bina ismi vermemektedir. Fakat beş yıl boyunca açılmayan sandıkların varlığı, Selimiye Kışlası'nın durumunun da diğer kışlalardan çok farklı olmadığını göstermektedir. Kuşkusuz kışlaların bakımsızlığı, devletin içinde bulunduğu genel zaafiyeti ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti, Almanya'nın güdümünde, adım adım 1.Dünya Savaşı'na girmiştir*. 1.Dünya Savaşı'nda Selimiye Kışlası, Anadolu'dan gelen Redif Askerleri'nin eğitim ve iskanında kullanılmıştır (Öztürk, 1961). Ancak savaş, Almanya'nın yenilgisine paralel olarak Osmanlı Devleti için ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Artık İstanbul göklerinde düşman uçakları uçabilmekte, şehre bomba atabilmektedir** (Beydilli, 1994). 7 Temmuz 1918'de İstanbul'a gelen beş düşman uçağı, Selimiye Kışlası'na altı adet bomba atmıştır [15]

İstanbul'da müttefik işgalinin fiilî olarak 13 Kasım 1918'de başlamasıyla, başkomutanlık sorunu Fransa ile İngiltere arasındaki rekabetin somut örneği haline gelmiştir. 1920 Martında İstanbul, ikinci kez resmi olarak işgal edilmiştir. Üsküdar bölgesi İtalyan denetimi altındadır (Criss, 1990). İşgal yıllarında, Selimiye Kışlası da İtalyanların kontrolüne girmiştir (Öztürk, 1961). İstanbul'un işgaliyle birlikte, Selimiye Kışlası'nın ve çevresindeki askerî birimlerin su sorunu ile karşılaştığı görülmektedir***.

Başkentin işgali ile birlikte 1. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için fiilen sona ermiştir. İttifak Ülkeleri, Osmanlı topraklarına girerek ülkeyi paylaşmaya başlamışlardır. Bu durum, ulusal bir direnişe yol açmış, direnişin organize hale getirilmesiyle, Türk Kurtuluş/ İstiklal Savaşı başlamıştır**** (Beydilli, 1994).

---

* Almanya ile Rusya arasında çıkacak bir savaşta Osmanlı Devleti'nin de savaşa katılmasını "öngören" bir anlaşma, Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesinden bir gün sonra, 2 Ağustos 1914'te imzalanmıştır. Osmanlı filosunun hükümetin bilgisi dışında (olay, Enver-Cemal ve Talat Paşaların bilgisi dahilindedir) Rus limanlarına düzenlediği baskın, yanıtını Müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne savaş ilanıyla bulmuştur (Beydilli, 1994). O zaman için geçerli gerekçeler bulunduğu tahmin edilmekle birlikte, bugünün bakışıyla, olayların her aşaması, ayrı bir kötü politika örneği sergilemektedir.

** 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve hükümlerinin yerine getirilmesi, ülkenin bir bütün olarak galiplere teslimi anlamını taşımaktadır. 1918'de Liman von Sanders, kumandanı olduğu Yıldırım Orduları Grubu'nu, Mustafa Kemal Paşa'ya teslim ederek ayrılmıştır. Yıldırım Orduları Grubu'nun da ilgası üzerine Mustafa Kemal, İstanbul'a gelmiştir. Aynı gün, İstanbul işgal edilmiştir (Beydilli, 1994).

*** 9 Kasım 1918'de Elmalı sularının kesilmesi nedeniyle kışla susuz kalmıştır (BCA. 65.19.6./230/34Su112). 1920'de Selimiye'deki "Beylik Fırın'a" verilen su ücreti İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliği tarafından belirlenmektedir (BCA. 230/34Su133). Askerî fırına verilen suya "istisnai işlem" yapılması için anlaşılmasına karşın, Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi, Kavak İskelesindeki askerî fırından ücret talep etmektedir (BCA. 230/34Su138).

**** Önceleri çete niteliğindeki silahlı direniş birlikleri biçiminde ortaya çıkan (Orhonlu, 2001) Anadolu'daki ulusal uyanış, Samsun, Sıvas, Erzurum, Trabzon ve komşu bölgelerinde, galip devletlerin şikayetlerine yol açacak boyutlara ulaşmıştır. Ordunun dağıtılması ve silahların toplanması gibi görevlerle Ordu Müfettişliği'ne atanan Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla, ulusal uyanış düzenli bir direnişe dönüşme olanağına kavuşmuştur (Beydilli, 1994).

İngiltere ve Fransa arasındaki çekişmeye karşı İtalyanların gevşekliği nedeniyle, Selimiye Kışlası'ndan Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılabilmiştir. Üs olarak yakındaki Karacaahmet Dergahı kullanılmıştır (www.karacaahmet.com). Aynı yıllarda, Üsküdar, savaş bölgesi sayılmaktadır (BOA.MV. 220/260).

Kurtuluş Savaşı'nın devamı sırasında, 1338/ 1920'de, "Osmanlı esirleri" Selimiye Kışlası'nda tutulmaktadır (BOA.DH.EUM.AYŞ. 37/10). Selimiye Kışlası'nda tutulan Osmanlı esirlerinin hayli kalabalık olduğu anlaşılmaktadır. Bunların "400-500 kadarı", kışladan kaçmışlardır. Fakat, topluca ayaklanarak kışladan firar etmemişlerdir. Olay, esirlerin camiye gitmek istedikleri sırada "kapı nöbetçileri" tarafından aşağılanmaları ve kendilerine kötü davranılması nedeniyle "münfail" olup camiye gitmek için "ısrarda bulunmaları" ile başlamıştır. Bunları gören diğer esirlerin de seyirci olarak toplanmalarının ardından, Subaylar saldırganların vurulması için emir vermiş, bir kısmının süngü ile yaralanması üzerine diğerleri kapıya doğru hücum ederek çevreye dağılmışlardır. Yapılan incelemede, olayın kötü yönetimden kaynaklandığı belirlenmiştir. Firariler, çevredeki halka rahatsızlık vermemiştir. Kaçakların büyük bir kısmı Karacaahmet ve Bülbül Deresi civarına yollanan jandarma müfrezeleri tarafından yakalanarak kışlaya iade edilmiştir (BOA.DH.EUM.AYŞ. 52/53).

Bu dönemde, Selimiye Kışlası'nın, askerî simgesel niteliklerinden soyutlanarak "sağlam bir yapı" olarak değerlendirilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. 1338/ 1920'de soğukların şiddetlenmesinden ötürü İstanbul'daki hapishanelerinin "adî suçlularla" dolmasıyla oluşan izdihamın hafifletilmesi gerektiğinde, mahkumların Selimiye Kışlası'a nakilleri gündeme gelmiştir (BOA. DH.MB.HPS. 107/32). 1. Dünya Savaşı'nda toprak kaybıyla birlikte işgal edilen yerlerden İstanbul'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine göçler başlamış, muhacirlerin iskanı sorun haline gelmiştir. Temmuz 1921'de mülteci ve muhacirlerin bir kısmı Selimiye'de bulunmaktadır (BCA.72.0.0.12).

6 Ekim 1923'te Türk kuvvetlerinin İstanbul'a girmesiyle ülkenin bütünlüğü fiilen gerçekleşmiştir (Orhonlu, 2001). 1923'te İstanbul'a ilk giren 2. Piyade Tümeni'nin 4. Piyade ve Topçu Alayları ile bağlı birlikleri Selimiye Kışlası'nda ikamet ettirilmişlerdir (Öztürk, 1961).

Önceleri Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı, ardından başkentin işgali döneminde; büyük Selimiye Kışlası'nın bakım ve onarımının yapılması için uygun koşulların

sağlanamadığı açıktır*. Üstelik aynı dönemde, Anadolu'da sürdürülmekte olan, bugün Ulusal Kurtuluş Savaşı adı verilen büyük direniş, işgal kuvvetlerine yönelik bir "halk ayaklanması" niteliğindedir. Yeterli para bulunabilseydi bile işgal devletlerinin, Osmanlı'nın "en büyük kışlasını" onararak, askerî gücünü "var gibi" göstermesine onay vermeyecekleri açıktır.

Konyalı'nın anlatımına göre Cumhuriyetin ilk dönemlerinde "yüz üstü bırakılan" Selimiye Kışlası binasının camları ve çerçeveleri yağmalanmış, bir süre baykuş yuvası ve serseri barınağı halinde kalmıştır (Konyalı, 1977:2). Kesintisiz dokuz yıl süren 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında bakımsız kalan kışlanın, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin erken dönemlerinde ödenek yokluğu nedeniyle onarılamadığı anlaşılmaktadır.

Kışlanın, Erken Cumhuriyet döneminde de askerî amaçla kullanıldığı görülmektedir. 1928'de topçu ve piyade birlikleri Selimiye Kışlası'nda 6 aylık "kıt'a stajı" görmektedirler (Kocatürk, 1999). 1933 Temmuzunda, İstanbul'daki bir takım binaların kullanım hakkının çeşitli bakanlıklar arasında paylaştırılması sırasında, Selimiye Kışlası binası da paylaşıma girmiştir (BCA. 30.18.1.2./ 14729). 1939 Kasımında Selimiye Kışlası'nın "emaneten" tamir ettirilmesi gündeme gelmiştir (BCA. 30.18.1.2/ 2/12325). 22 Eylül 1940'ta Şehriyehane binası "askerî mahfel" yapılmak üzere onarılmıştır (Konyalı 1977:2).

"Mübadele" sırasında, İstanbul'a büyük bir göç başladığında, göçmenlerin barınma sorunu ortaya çıkmıştır. 1950'de İstanbul Valiliği tarafından, Selimiye Kışlası'nın göçmenlere tahsis edilmesi konusu gündeme getirilmiştir (BCA. 30.1/A.7).

1957'de Selimiye Kışlası'nda 8. Tümen Topçu Komutanlığı yer almaktadır (Kocatürk, 1999). 1959'dan az önce, kışlada 8. Tümen ile 59. Piyade Alayı askerleri bulunmakta, Selimiye Camisi (kuzey) tarafındaki kol Tekel'e ait tütün ve içki deposu olarak kullanılmaktadır (Öztürk, 1961).

1959 yılında, kışlanın "maddi ve manevi değerinin iade edilmesine" karar verilerek binanın tamamının Askerî Ortaokul'a dönüştürülmesi için çalışmalara başlanmıştır. Aynı yılın Ağustos-Ekim ayları arasında hızlı bir onarımla, binanın "bir kısmı" yatılı okul olarak kullanılabilecek duruma getirilmiştir. İnşaat işlemlerinin tamamlanmasından az önce, 1 Kasım 1959'da eğitime başlanmıştır. 1960 yılında Piyade Alayı'nın ve Tekel depolarının binayı terk etmesiyle, kışla, yalnız öğretim binası olarak hizmet vermeye başlamıştır (Öztürk, 1961). Selimiye Kışlası, artık "Selimiye Askerî Ortaokulu" binasıdır.

---

* 23 Za.1340/ 19 Temmuz 1922'de Selimiye Kışlası'nda bulunan Müslüman muhacirlerin kullandıkları "abdesthanelerin" onarılması gerekmiştir (BOA.DH.MB.HPS.M. 49/68). Sözkonusu onarımın, lokal bir arıza giderme işleminin ötesine geçmediği görülmektedir.

1960 yılında, kışlanın kat döşemelerinin betonarmeye dönüştürülmesine başlanmıştır. 1961'de günümüzde müze olarak kullanılan kulenin altında 700 kişilik konferans ve sinema salonu yapılmış, bugünkü "Bando Binası" ile "Beylik Çeşme" onarılmış ve Harem (batı) tarafındaki alan ağaçlandırılmıştır (Öztürk, 1961).

Planlara göre (Plan 2), 1960'lı yıllarda, kışlanın Selimiye Camisi'ne bakan kolunun, girişten itibaren Haydarpaşa'ya doğru uzanan kısmı bütünüyle betonarme olarak, yeniden düzenlenmiştir. Günümüzde, dış duvarların kalın, iç duvarların ince olması nedeniyle, düzenleme sırasında dış duvarlarının askıya alınarak korunduğu, iç bölme duvarlarının ise tümüyle yıkılarak yenilendiği düşünülebilir. Bu kısımda iç bölme duvarlarının "zaten" var olmaması ihtimali, iki buçuk kata yayılan son derece büyük mekanların işlevlendirilmesinde çıkacak zorluklar nedeniyle, olasılık dışı görülmektedir.

1964 yılında, 1. Ordu Komutanlığı Karargah ve Karargah Grup Komutanlığı, Selimiye Kışlası'na yerleşmiştir. Selimiye Kışlası, günümüzde yine askerî amaçla, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Marmara bölgesine hakim olan 1. Ordu'sunun yönetim merkezi olarak değerlendirilmekte, 1. Ordu Komutanlığı Karargahı olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde, Selimiye Kışlası'nın iç mekanları, "modern" bir binanın niteliklerine sahiptir. İçinde "yaşam" bulunması nedeniyle, bakımı sürekli yapılmakta, mekanlarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sahip olduğu en yeni teknolojik donanım kullanılmaktadır.

Yine askerî amaçla kullanılması, binada tahribat meydana gelmesini engellemektedir. Son dönemde yapılan bütün inşaî eklemelerin, sökülebilir nitelikteki bölme duvarları biçiminde uygulandığı görülmüştür. Binanın, en az kullanılan bodrumlarından, hiç kullanılmayan çatı arasına varıncaya dek bütünü, son derece bakımlı durumdadır.

Yapılmasının üzerinden geçen yıllara ve değişen büyüklük yargılarına karşın, iri kütlesi, dengeli oranları ile Selimiye Kışlası, günümüzün bakış açısıyla da son derece büyük ve etkileyicidir.

Kışla binasının bakımının ve güvenliğinin sağlanmasının son derece zahmetli ve pahalı olduğu açıktır*. Bütün zahmetine ve yoruculuğuna karşın yapının kullanılmasına devam edilmesi, bir yönüyle, Selimiye Kışlası'nın günümüzde de aynı simgesel değerini koruduğunun göstergesidir.

---

* Öte yandan iç sirkülasyon sırasında, tek bir katın koridorunda tek doğrultuda ilerlenerek 3 ya da 4 çalışma mekanına uğrayıp yeniden başlangıç noktasına ulaşmak için yaklaşık 1 kilometrelik bir yol katedildiği gözönünde tutulduğunda, çalışma koşullarının zorluğu ortaya çıkmaktadır.

6.2 III. Selim'in Yaptırdığı Kışla ve Bağlı Birimleri (1800-1808)

Selimiye Kışlası, ilk kez 1800-1801 tarihleri arasında III. Selim tarafından yaptırılmıştır. Fakat III. Selim'in yaptırdığı kışla Kasım 1808'de yakılmış, 1809'da enkazının ve arazisinin satılmasıyla yok olmuştur. 1826'dan sonra II. Mahmut, aynı yerde yeni bir kışla yaptırmıştır. Çalışma kapsamında, iki kışla binasına ait mimarî betimlemeler, iki ayrı başlık altında ele alınmıştır.

Araştırma sırasında, kışlanın inşasına ilişkin 9 Ra.1215/ 29 Ağustos 1800 tarihli* ön keşif defterine (BOA.CA. 6338; BOA.CA. 32689) (Ek 7) ve inşaat bitiminde hazırlanan kesin hesap defterine (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) ulaşılmıştır. Daha sonraki tarihlere ait onarım ve eklemeleri gösteren keşif defterleri (20 Ra.1218/ 10 Temmuz 1803 tarihli BOA.CS.1164 ve BOA.CA. 51941; 06.1219/ Eylül 1804 tarihli BOA.D.BŞM.BNE. 16108; 12.1220/ 02.1806 tarihli BOA.D. BŞM.BNE. 16122) (Ek 10; Ek 11; Ek 12) ile kışlanın 1808'de yanmasından sonra, arsasının ve enkazının satışı için hazırlanan keşif defteri (BOA.CA. 16137) (Ek 13), ilk kışlanın mimarî yapısının çözümlenmesini sağlamaktadır.

III. Selim'in, kışlanın "icad" (yoktan var edilmesi) ve ibda"sını (benzersiz olarak yapılmasını) buyurmasından sonra**; kışlanın her şeyi "mükemmel" olmak üzere "tersim olunan" (çizilen) ve "hey'et-i eşkali"ni (genel biçimi) gösteren "resmi" hazırlanmıştır*** (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Metindeki ifade, kışlanın bütününü içeren "mimarî proje çizimlerinin" yapıldığını belirlemektedir. Bu durum, kışlanın çizilmiş bir mimarî projeye göre yapıldığını kanıtlamaktadır.

Kışlanın mimarına ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır. Önkeşif defterinde (BOA.CA.6338) Mimarbaşı Mehmed Arif Efendi'nin imzasının okunması ve sonraki onarımların genellikle başmimar gözetiminde gerçekleştirilmesi, kışlanın mimarının Mehmed Arif Efendi olduğunu düşündürmektedir. Kışlanın ve yerleşim alanının son keşif raporunda (BOA.CS.1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10), "mimar-ı esbak" Arif Efendi ile birlikte adı geçen Mühendis Abdurrahman Efendi'nin de kışla inşaatında görevi olduğu düşünülmektedir. Kışlanın Bina Emini, Baruthane Nazırı Ahmed Efendidir (BOA.CA. 6338) (Ek 7).

---

* Belge üzerinde görülen tarihin belgenin hazırlanma tarihi değil, belgenin suretinin çıkarıldığı tarih olduğu fark edilmektedir.

** Kışlanın temeli 4 Rebiülahar 1215 Pazar/ 24 Ağustos 1800 tarihinden kısa bir süre önce atılmış, 21 Safer 1216 Perşembe/ 19 Haziran 1801 gününden önce bitirilerek bu tarihte içine asker yerleştirilmiştir (Arıkan, 1993). Bu büyük yapı, bir yıl kadar bir sürede tamamlanmıştır.

*** Önkeşif defterinde sözü edilen "resim"e (kışlanın proje çizimlerine) çalışma sırasında ulaşılamamıştır.

Kışla inşasında, uygulama taşeronlar aracılığı ile yürütülmüştür. Binanın uygulaması Foti Kalfa tarafından yüklenilmiştir. Duvar işleri Duvarcı Hristo, mermerlerin işlenmesi Taşçı Dimitri tarafından yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8).

Kışla yapılmadan önce, lağımlarının projelendirilmesi (BOA.CA. 6338), projenin kapsamını ve alt yapının bina ile birlikte düşünüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir (Cezar, 1986). Kavak Sarayı'nın mevcut suyollarının başlangıçta yeteri olması nedeniyle (BOA.CS. 5060) (Ek 9), kullanma suyu için ayrı bir su yolu yapılmasına gerek kalmamıştır.

Ön keşif defterinde kayıtlı olan bilgilerden, kışlanın bir defada ve tüm ihtiyacı karşılayacak şekilde yapılmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ancak, projesi dışında bazı mahallerin inşa ve ilave edilmesi gerekeceği, henüz ön keşif hazırlanırken yapılan tartışmalar sırasında ortaya çıkmıştır (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Yeni bir askerî sisteme geçiliyor olması nedeniyle önceden görülemeyen ya da görüldüğü halde o an için gerekli olmaması nedeniyle ertelenen gereksinimlerin zamanla ortaya çıkmasıyla; ilk kışlanın bittiği tarihten yandığı güne kadar geçen sürede, gündeme gelen her yeni gereksinim için yeni binalar eklendiği ya da mevcut binalarda tadilat yapıldığı, başka tanımlama ile kışlaya asker yerleştikten sonra da inşaat işlemlerinin hiç bitmediği, inşaat ve keşif defterlerinde görülmektedir (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941; BOA.CA. 16108; BOA.CA. 16122; BOA.CA. 31135). Kışlanın ilk yapılması sırasında, inşaat, toplam 430.587,5 kuruş ile 17 paraya malolmuş, inşaat harcamaları İrad-ı Cedid hazinesinden karşılanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8).

6.2.1 Kışlanın Konumu

III. Selim, Üsküdar'daki Kavak Sarayı'nı yıktırarak, arsasının bir kısmını iskana açmış, bir kısmına "Talimli Bostancı Askerleri" için yeni bir kışla yaptırmıştır. 23 Ca.1215/ 30 Ekim1800 tarihli III. Selim Vakfiyesi'ne göre, kışla, Kavak Sarayı arazisinden ayrılan toplam 91.200 zira/ 52.362.6 m² alan* üzerinde bulunmaktadır (VGMA. Defter No: 643).

Dönem belgelerinde kışlanın yeri, Kavak Sarayı'nın yakınında (BOA.MAD. 10434) veya Kavak Sarayı'ndaki Mehmed Paşa Köşkü yakınında (BOA.CA. 6338; BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941), III. Selim Vakfiyesi'nde Kavak Sarayı arazisinde (VGMA. Defter No:643) olarak gösterilmektedir. Fakat bu bilgiler, III. Selim'in yaptırdığı kışlanın arazi üzerindeki gerçek konumunu belirlemek için yeterli değildir. Eldeki tek görsel malzeme olan Melling'in

---

* Sözkonusu arazinin, 72.362.5 zira/ 41.547 m²'si alanda talim meydanı, Kasr-ı Hümâyûn ve "Atik Mahal"; 3.080 zira/ 1768,4 m²'si iki adet mutfak; 2.170 zira/ 1245.9 m²'si kışla askerleri için inşa olunan hastalar mahalli, cebehane ve mühimmat ambarları ile diğer binalar için ayrılmıştır. (VGMA. Defter No: 643).

gravüründen (Melling, 1969), kışlanın bugünkü kışla ile yaklaşık aynı yerde bulunduğu anlaşılmaktadır* (Gravür 1, 2).

Kışlanın 1826 sonrasında yeniden yapılması sırasında, eski yapının temellerinin bir kısmından yararlanılmış olabileceği düşüncesi, mantığa çok uygun gelmektedir. Fakat günümüzdeki kışlanın konumlanma özellikleri ve diğer yapılarla kurduğu aksiyel ilişkiler, bu görüşü destekleyecek herhangi bir veri oluşturmamaktadır**.

Ön keşif defterinde, kışlanın parçalarından anlamına gelen "edevatından" sözcüğüyle tanımlanan (BOA.CA. 6338) (Ek 7), inşa bitiminde hazırlanan kesin hesap defterinde, kışlanın ana kütlenin çevresinde yer alan çeşitli binalarla birlikte yapıldığı kaydı (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), Selimiye Kışlası'nın, tek blok biçiminde değil, çevresinde yer alan çeşitli hizmet binaları ile birlikte, yapılar topluluğu oluşturacak şekilde tasarlandığını göstermektedir***.

Kışlanın dışında, kileri de kapsayan iki adet mutfak binası, çamaşırhaneler ve kömürlükler yapılmıştır****. Çeşitli belgeler, kışlanın dışında bir Tulumbacılar Ocağı, birkaç su haznesi, ahırlar, silahhane, hatabhane, iki ayrı hastane binası, cebehaneler gibi yapılar ve Biniş-i Hümâyûn kasrı bulunduğunu göstermektedir*****. Kavak Sarayı alanında bulunan Bostancılar Kışlası, Tazıcılar Ocağı ve Zağarcılar Ocağı'nın****** kışla yapıldıktan sonra da bina olarak varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Câbî tarihindeki (Beyhan, 1992), eski "Üsküdar Ocağı" veya "Usta Mahalli"nin askere "hastalar mahalli bina olduğu" ve Tazıcılar Ocağının Cebehane olduğu kaydı, binaların işlevinin değiştirilerek yeni kışlanın yeni fonksiyonlarına uygun hale getirildiğini belirlemektedir. Bu binaların da eklenmesi ile kışla, çok daha kapsamlı bir mimarî komplekse dönüşmektedir.

---

* Melling'in kitabının ilk basımı 1819 tarihlidir. Gravürlerde hemen hemen şimdiki konumunda görülen kışla, çizimlerin kışlanın yakılmasından önce, 1800-1807 yılları arasında yapıldığını düşündürmektedir.

** Kışlanın Selimiye Camisi tarafındaki günümüzdeki esas (Komutanlık: Kuzey) Kapısı'nın, kışlanın gerek cami ve önündeki Selimiye Kışlası Caddesiyle ve gerekse ilk kışlayla tarihsel bağlamda kurduğu kabul edilen ilişki nedeniyle, ilk kışlanın kapısıya aynı yerde yapılmış olduğu düşünülmektedir. Ancak çalışma süresinde, tarihsel süreklilik içinde olması gerektiği kabul edilen bu düşünceyi doğrulayacak herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

*** İnşaat ve onarım kayıtlarında, sonraki tarihlerde kışla çevresine hizmet binaları eklendiği görülmektedir.

**** Ön keşif defterine göre eş büyüklükte, yapılması tasarlanan iki ayrı mutfak binası, mutfak, kiler ve odaları kapsamaktadır (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Kışla tamamlandığında, binanın dışında mutfaklara, ikişer adet çamaşırhane ve kömürlük binasının eklenmiştir (BOA.D.BŞM.BNE.16488). Bkz. 6.2.4.2 Mutfaklar

***** Bu paragrafta adı geçen bütün birimler, ilgili bölümlerde açıklanmıştır. Bkz. 6.2.4.1 Talim Meydanı, 6.2.4.3 Kasr-ı Hümâyûn, 6.2.4.4 Hastaneler, 6.2.4.5 Tulumbacı Kışlası, 6.2.3.6 Eslihahane (Silahhane), 6.2.4.7 Ahırlar, 6.2.4.8 Su Hazneleri, 6.2.4.9 Hatabhane.

****** III. Selim Vakfiyesi'nde, vakfedilen Kavak Sarayı arazisinde 20.550 zira(²)/ 15.571,3 m2 arsalı Bostancılar Kışlası, 4.800 zira(²)/ 2.756.2 m² alanda bulunan Tazıcılar Ocağı ile 3.800 zira(²)/ 2.182 m² arsada bulunan Zağarcılar Ocağı'nın yer aldığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Bkz. 5.2 Kavak Sarayı'nın Üsküdar (Selimiye) Kışlası ile Bağlantısı ve 6.2.4.10 Kavak Sarayı Yapılarından Dönüştürülerek Kışla Kapsamına Alınan Askeri Yapılar.

Çalışma süresinde ulaşılan inşaat ve onarım defterleriyle kışlaya ilişkin diğer belgelerde, bağlı binalarıyla birlikte kışlanın genel vaziyet planına ilişkin açık bilgiler bulunmamaktadır. Bununla birlikte, mutfaklar, hastaneler gibi hizmet birimlerinin, kışlanın doğusunda ve batısında olmak üzere ikişer tane yapıldığı görülmektedir. Tasarım şeması olarak bir simetri aksı algılanmasına rağmen, burada aksiyel bir simetri kurgusu bulunduğunu öne sürmek olanaklı değildir.

6.2.2 Malzeme ve Yapım Sistemi

Çeşitli kaynaklarda, ilk yapının ahşap (Güneri, 1966; Cezar, 1971; Arel, 1975; Şimşek, 1992; Taylor, 2000), ya da alt kısımlarının taş üst kısımlarının ahşap olduğunun belirtilmesine karşın (Konyalı, 1977:2; Batur, 1994) dönem belgelerinde binanın ahşap yapıldığını belirten bir bilgi bulunmamaktadır. Ön keşif defterine göre* bina, dış duvarlarının köşeleri kesme taştan, diğer kısımları ise ahşap hatıllı, horasan harcıyla derzli (harçlı) beyaz taştan masnu' (sanatla yapılmış) (BOA.CA. 6338) (Ek 7) bir yapı olarak tasarlanmıştır. Kuşkusuz tasarlanan her ayrıntının aynen uygulandığını öne sürmek olası değildir. Fakat kışla inşaatının tamamlanmasından sonra düzenlenen belgelerde de yapının ahşap olduğunu düşündürecek bir kayda rastlanmamaktadır.

İnşaat bitiminde hazırlanan kesin hesap defteri (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) ayrıntılı olarak incelendiğinde, uygulama sonrasında binanın beden duvarlarının kagir olduğu kesinleşmektedir. Aynı defterde, binanın dış cephesinde kirpi saçak uygulandığı kayıtlıdır. Kagir duvar detayı olan kirpi saçakların varlığı, binanın ahşap değil kagir olarak inşa edildiğini göstermektedir. Ayrıca, kesin hesap defterinde, pencerelerden 357 tanesinin tanesinin taş kemerli olduğunun kaydedilmesi ve pencerelik söve taşı alındığının belirtilmesi, pencere sövelerinin taş olduğunu belirlemekte, bu durum, yapının dış duvarların kagir olduğunu tartışmasız yinelemektedir. Aynı defterde yapının bütün "çevre duvarları ve esasları" için duvarcı işçiliği ödenmesi, taş nakliyesinin kışlanın "bütün duvarları" için olduğunun kaydedilmesi (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), yapının dışının kagir olarak inşa edildiği konusunda tartışma yaratmayacak kesinlikte ifadelerdir **.

---

* "Mimarî proje uyarınca" hazırlandığı belirtilen ön keşfindeki tanımlara göre.

** Satınalma kalemleri arasında dış duvarlarda kullanılmak üzere tuğla alımına rastlanmaması (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), kagir dış duvarların bütünüyle taş malzeme ile inşa edildiğini düşündürmektedir. Bu durum, ön keşif defterindeki bilgileri doğrulamakta, (BOA.CA. 6338) (Ek 7) kışlanın dış duvarlarının taş malzeme ile inşa edildiğini düşündürmektedir.

Yapının iç duvarlarının da ahşap olmadığı anlaşılmaktadır. Çalışma sırasında ulaşılan defterlerin hiç birinde bağdadi bölme duvarına ilişkin kayıt yoktur. Buna karşın ön keşif defterinde binadaki bütün oda duvarlarının tuğla dolgulu "dolma*" tekniğiyle yapılmasının öngörülmesi (BOA.CA. 6338) (Ek 7) ve uygulama bitiminde duvarcıya "bütün odalar" için dolma (duvar) işçiliği ödenmesi (BOA.D.BŞM. BNE. 16488) (Ek 8), yapının iç duvarlarının da yarı kagir sistemle inşa edildiğini göstermektedir.

Satın alınan inşaat malzemeleri listesinde bol ve çeşitli ahşap türlerine rastlanmasının (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), duvarlardaki hatılların, dolma duvarların içindeki tabanlarla dikmelerin, kat döşemelerinin, taban ve tavan kaplamalarının, doğramaların ve çatıların ahşap olmasından (BOA.CA.6338; BOA.D.BŞM.BNE. 16488) kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kullanılan ahşabın bolluğu, daha önce bu konuyla ilgilenen araştırmacılarda, binanın tamamen ya da üst kısımlarının ahşap yapıldığı biçimindeki görüşün belirmesine yol açmış olmalıdır.

Bu durumda, III. Selim döneminde yapılan ve 1801'de tamamlanan ilk kışlanın, dış duvarlarının kagir olarak inşa edildiği, iç duvarlarının "dolma" yöntemle yapıldığı, döşeme, tavan ve çatı gibi diğer aksamının ahşap olduğu** ortaya çıkmaktadır.

Kışlanın inşasında tuğlanın bir çok çeşidi ve boyutu kullanılmıştır. Kullanılan ahşap ise meşeden gürgene ve ıhlamura kadar çok büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Taş malzeme için defterde yalnız mermer (İstendil, Kandıra ve Marmara mermerleri), küfeki ve "od taşı" anılmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Daha sonraki onarım ve eklemelerde, zemin kaplamalarında "seng-i siyah***" kullanılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122) (Ek 12).

İnşaat malzemesi, belirli birkaç yerden alınmıştır. Taşlar, ham, yarı veya tam mamul olarak İstanbul, Darıca, Kumkapı, Üsküdar, Makrihori, Balat, Fener'den; "od taşları" Karamürsel'den getirtilmiştir. Kerestenin bir kısmı Muhdesteci Menayes'den (?), bir kısmı Nuh Bey tarafından İznik'den satın alınmıştır, bir kısmı Ahtapoli Âyanı Mala (?) Ağa tarafından gönderilmiştir. Kiremit Asitane'den (İstanbul) ve Üsküdar'dan alınmış, bir kısmını "Şehrköyü Âyanı" göndermiştir. Kireç, Boğaziçi, Pendik ve Üsküdar'dan alınmıştır (BOA.D. BŞM.BNE. 16488) (Ek 8).

---

* Ahşap dikmeli, çatma aralarının tuğla veya taş parçaları ile doldurulmasıyla yapılan duvar tekniğidir (Arseven, 1983).

** Binanın, "nîm kargir" denen yarı kagir sistemle inşa edildiği görülmektedir.

*** Zemin kaplamasında kullanılan ve tam karşılığı "siyah taş" olan bu taş türünün granit olduğu sanılmaktadır.

Toplu malzeme alımları yine belirli birkaç yerden yapılmıştır. Döküm malzeme Dökmeci Hacı Süleyman Ağa'dan; nalburiye malzemesi Boyacı Hasan Efendi'den ve Boyacı İsmail Ağa'dan; metal aksam ve çiviler İzmirî İbrahim Ağa'dan ve David Yahudi'den; su yollarının kurşun boru, kendir vb. malzemesi Hacı Nu'man ve Nimet Ağa'lardan alınmıştır. Kilitler ve zemberekler Çilingir Kiril "zımmiden" ve Beşiktaşlı Artin "zımmîden" alınmıştır. Çatıların kurşunları kısmen Hacı Nu'man Ağa'dan (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), fakat ağırlıklı olarak Darphane-i Âmire'den sağlanmıştır (BOA.CS. 8765).

Ayrıca, yıktırılan sarayın mermerlerinin bir kısmı, yeni kışlanın inşaatında kullanılmıştır (Kömürciyan, 1988). Yakında bulunan bir "atik kasrın" da malzemesinden yararlanılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488).

Malzeme naklinde, genellikle deniz yolu tercih edilmiş ve taşıma mavnalarla yapılmıştır. "Eşya ve mühimmat" öküz arabalarıyla nakledilmiştir. İnşaat sırasında ustalar Üsküdar'da kiralanan bir handa kalmışlardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488).

6.2.3 Kışlanın Plan ve Cephe Özellikleri

III. Selim'in yaptırdığı kışla, günümüzdeki kışlanın üçte biri büyüklüktedir (Nuri Paşa, 1992). Ön keşif defterindeki tanımlara göre, kışlanın "esas yapısı" iki katlı olup, kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür. Ayrıca, inşa alanı 9200 zira(²)/ 5282.37 m² olan binanın 288 zira(²)/ 165.4 m²'lik çıkmalarla ve 242 zira(²)/ 139 m²'lik "açık*" mahallerle hareketlendirildiği anlaşılmaktadır. Ana kütlenin temeli dahil yüksekliği, 11 zira/ 8.34 m.dir (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Son keşif defterine göre binanın tamamlandığı zamandaki, genişliği 21 zira/ 15.91m., "tulen"** 469 zira/ 355.57 mt.dür (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s.5.) (Ek 12).

Ön keşif defterine göre, kışlanın alt ve üst katları arasındaki düşey sirkülasyon, sekiz ayrı merdivenle*** sağlanmaktadır. Her katta 36'şardan toplam 72 büyük koğuş ile yeterli sayıda subay odaları bulunmakta, alt katında bir "sergi odası" yer almaktadır. Kışla binası içinde iki cami (BOA.CA. 6338) (Ek 7) yapılması öngörülmesine karşın, uygulama sırasında (BOA.D. BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) tek cami yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

---

* Belgedeki ifade "açıklık" biçimindedir. İfadenin, yapının galeri boşluğu benzeri bölümlerini tanımladığı düşünülebilir.

** Alan hesabına esas alınan açınım uzunluğu. Günümüzde kullanılan "metretul" biriminden yola çıkılarak bu birimin karşılığının "ziratul" olarak kabul edilmesi hatalı olmayacaktır. Bu birimin karşılığı bundan böyle "ziratul" olarak alınacaktır.

*** Kışla enkazının ve arsasının satışı için hazırlanan keşif defterinde, binanın içindeki merdivenlerin iki tanesinin, tuğladan beşik tonozlu, çevresi duvarlı, basamakları küfeki taşından, 2 zira/ 1.5 m. yükseklikte, 5 zira/ 3.79m. genişlikte ve 18.5 zira/ 14m. uzunlukta olduğu görülmektedir (BOA.CA.16137) (Ek 13).

Dönem belgelerinde, yapının plan ve kütle biçimlenmesine ilişkin açık bir bilgi yoktur. Binanın tamamlandığı zamandaki dış ölçüsünü belirleyen tulen 469 zira (ziratul) / 355.57mt. ölçüsü (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12), yapının iri olduğunu göstermekteyse de kütle biçiminin ve boyutlarının bu bilgiyle hesaplanması olanaksızdır. Bununla birlikte, Melling'in gravürleriyle (Gravür 1, 2) keşif defterlerindeki bazı detayların derlenmesi, çıkarım yapmaya olanak sağlamaktadır.

Kışla, Mellig'in iki farklı gravüründe, kareye yakın dikdörtgen planlı, iri kütleli bir yapı olarak görünmektedir (Melling, 1969). Oysa kesin hesap defterine göre yapının genişliği 15.91 metredir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12). Bu durumda, Melling gravüründe görülen iri kütlenin ortasında bir iç avlu bulunduğu anlaşılmaktadır.

İç mekan kaplamalarında "kaldırım" yerine "döşeme" deyimi kullanıldığı göz önünde tutulduğunda, kışlanın "içine" döşendiği belirtilen kaldırımlar (BOA.D.BŞM.BNE. 16122) (Ek 12), yapının iç avlulu olduğu görüşünü desteklemektedir*.

Ön keşif defterinde, binanın iç tarafındaki koridorun ahşap saçak "makamına" (saçağın durağına, saçağa) yapılması öngörülen oluk** (BOA.CA. 6338) (Ek 7), binanın iç avluya bakan bir koridoru olduğu izlenimini vermekte, bu durum, odaların dış cepheler boyunca sıralandığını savını beraberinde getirmektedir. Ayrıca "saçak makamının" ahşap olması, iç avluya bakan koridorun ahşap direkli olabileceğini düşündürmektedir***. Fakat açık koridor savını doğrulayacak bir bilgiye rastlanmamıştır.

Ön keşif defterinde kayıtlı olmamasına karşın, kesin hesap defterindeki kayıtlar, uygulama sırasında yapının bazı kısımlarına bodrum eklendiğini göstermektedir. Bodrumda, toplam 29 oda ile her biri 48'er zira / 36.4'er metre uzunlukta tonoz örtülü iki koridor bulunmaktadır. Bodrumdaki odaların yalnız sekiz tanesi için toprak boşaltma ücreti ödenmiş olması (BOA. D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), yapının eğimli araziye oturtulduğunu düşündürmektedir.

Kışlanın pencereleri taş söveli ve parmaklıklı, ayrıca pencerelerin 357 tanesi taş kemerlidir (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Yapının iki ayrı yönde iki büyük kapısı vardır (BOA.CA.

---

* Kütle boyutlarından hareketle, iç avlunun yaklaşık 5.000 m² alan kapladığı hesaplanabilmektedir.

** Belgedeki ifade, Kışlak-ı merkûmun derûn tarafında dehliz üzerinde karaağaç tahtasından deveboynu açmalı üzeri bağdâdî beyaz sıvalı elvan boyadan şükûfeli saçak makamına oluk inşası biçimindedir (BOA.CA. 6338) (Ek 7).

*** İlk kışlanın açık koridorlu olduğuna ilişkin bir kayıt bulunamamakla birlikte, 1826 sonrasında yeniden yapılan kışlanın açık koridorlu olmasının yanında, ön keşif defterinde sözü edilen koridorun saçağı, ilk kışlanın da açık koridorlu yapılmış olabileceğini göstermektedir. Bkz. 6.3.4 Plan ve Cephe Özellikleri.

6338; BOA.D.BŞM.BNE. 16488). Kasr-ı Hümâyûn tarafındaki kapının, diğerinden daha büyük ve süslü olduğu anlaşılmaktadır.

6.2.3.1 Kışlanın Kapıları

Ön keşif defterinde, kışlanın kapılarına ait tanımların ve hesapların ayrıca detaylandırılması dikkat çekmektedir (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Benzer durum, kesin hesap dökümü defterinde de göze çarpmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Kışlanın kapıları, bu nedenle ayrı başlık altına alınmıştır.

Kesin hesap dökümlerine göre, kışlanın iki büyük kapısı vardır. Biri Kasr-ı Hümâyûn, diğeri "havuz tarafında" bulunan kapılar, yapının ortasında yer almaktadır. Sözü geçen iki yönden birinin Marmara Denizi (güney) tarafı olduğu anlaşılmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE.16488) (Ek 8). Diğerinin, bugünkü Selimiye Camisi (kuzey) tarafında*, çarşının ve konutların bulunduğu bölgeye açıldığı öne sürülebilir.

Ön keşif defterine göre kapıların 5 x 12.5 zira/ 3.78 m.x 9.27 m. plan ölçüleriyle eş büyüklükte olması; mermer sütunlarla taşınan kırma saçaklarla korunması öngörülmüştür. Saçaklar, kiremit kaplamalı, altıgen tavanlı, renkli boyalı olacaktır. Aynı deftere göre, kapılar mermer söveli, üst kısmı kırma kemerli, yukarı kısımları "kitabe" ve "tarih kitabeli" olacaktır. Kapının halkaları, kilit ve demirleri de ön keşifte (BOA.CA. 6338) (Ek 7) anılacak kadar önemli detaylar olmalıdır.

Ancak, uygulama sonrasında Kasr-ı Hümâyûn tarafındaki kapının daha büyük yapıldığı anlaşılmaktadır. Kapılar arasındaki büyük maliyet farkı** (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), bu kapının işlemelerinin de daha özenli olduğunu düşündürmektedir.

Kışla tamamlandığı zaman, kapılar büyük mermer sütunlara ve küfekiden büyük ayaklara oturan saçaklarla korunmaktadır. Saçakların çatıları kurşun kaplanarak pirinç alemlerle zenginleştirilmiş, tavan kısımları oymalar ve yaldızlarla bezenmiştir. Bezemenin bir kısmı altın ve gümüş varak ile işlenmiştir (BOA.D. BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Câbî'ye göre, saçakları maundandır ve mermer sütunları "musanna" (sanatla) yapılmıştır (Beyhan, 1992).

Kapılar mermer söveli, üst kısmı "kırma***" kemerlidir. Kapıların kanatları ve çerçeveleri (kasa olmalı), ceviz ağacından, "sanatla" yapılmıştır. Kapı kanatları altın nakışlarla, incelikle

---

* Bu dönemde henüz Selimiye Camisi yapılmamıştır.

** Kasır tarafındaki kapının mermer takımları 3100 "Kîse-i Rûmî", Havuz Kapısı tarafındaki kapı 1800 "Kîse-i Rûmî"ye malolmuştur (BOA.D.BŞM.BNE. 16488).

*** "Kırma" kemer teriminin hangi kemer türünü ifade ettiği belirlenememiştir.

işlenmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Ön keşif defterine göre, kanatların bezemesi, siyah zemin üzerine "zemânî" denilen türdedir. "Taçlı" ahşap kapı kanatlarının halkaları, kilit ve demirleri tamamdır. Ayrıca kapıların üst kısmında, mermer "pehlûden" (?) kitabe ve tarih kitabesi bulunmaktadır (BOA.CA. 6338) (Ek 7).

Kapıların mermer takımları ve küfeki ayaklarının yapımı, götürü usulde Taşçı Dimitri'ye verilmiştir. Saçakları ise yine götürü olarak Foti Kalfa tarafından yapılmıştır. (BOA.D.BŞM. BNE. 16488) (Ek 8).

Ayrıca kışlanın bodrumunda dört adet daha kapısı bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488). Ancak bu kapıların mimarî ya da bezeme açısından herhangi bir özelliği bulunmadığı anlaşılmaktadır.

6.2.3.2 Odalar ve Koğuşlar

Ön keşif defterinde, bina içinde "oda" olarak adlandırılan bir mekan grubu bulunmaktadır. Bu birimlerin kendi aralarında "oda" ve "koğuş" olarak farklılaştığı görülmektedir. "Oda"larda üçer pencere (BOA.CA. 6338) (Ek 7) bulunmasına karşın her koğuşun beşer pencereli (BOA.D.BŞM.BNE. 16122) (Ek 8) olması, koğuşların ve odaların farklı boyutlarda yapıldığını belirlemektedir.

Odaların döşemesi ahşap, duvarları tuğladan "dolma" tekniğiyle yapılmıştır (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Zemin kaplaması kısmen ahşaptır. Bir kısmına ise altıgen tuğla döşenmiştir* (BOA.D. BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Duvarlar sıvalı ve beyaz boyalıdır. Oda kapıları tarafında ahşap musandıra (yüklük dolapları) vardır. Odaların üç tarafında yer aldığı belirtilen "yatak mahalleri" (BOA.CA.6338), mekanların üç tarafında sekiler** bulunduğunu düşündürmektedir (Ek 61).

Pencere doğramaları meşedendir ve ortasında "düz cam" yer almaktadır (BOA.CA. 6338). Pencere parmaklıklarının bir kısmı demirden, bir kısmı ahşaptan yapılmıştır (BOA.D.BŞM. BNE. 16488).

Koğuşların da "odalar" ile aynı ilkelerle yapıldığı öne sürülebilir.

---

* Yatak kısımlarının ahşap, kalan yerlerin tuğla kaplamalı olduğu düşünülebilir.

** Seki, zeminden yaklaşık yarım zira (35-40 cm.) yükseklikteki sabit yükseltidir. Yataklar, sekilerin üstüne, kişi başına 1.20 m. kadar bir yer bırakılarak ve duvara dik konumda yerleştirilmektedir (Tanyeli, 1999).

6.2.3.3 Zabit Daireleri

"Zabit (subay) daireleri" olarak adlandırılan birimler, "odalar" adlı mekan grubundan farklı mekanları tanımlamaktadır. Dairelerin içlerinde tuvalet ve abdesthaneler (BOA.D. BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) ile akar sularının bulunması, konforlu birimler olduklarını göstermektedir. Ayrıca, dairelerde toplam sekiz adet kahve ocağı* bulunmaktadır (BOA.D.BŞM. BNE.16122) (Ek 12).

Çalışma süresinde, mekansal düzenlemeyi gösteren herhangi bir veri bulunmamasına karşın "daire" olarak adlandırılan birimlerin söz konusu hizmet mekanlarından başka, yatma/ çalışma ve belki ağırlama işleviyle yükümlü bir veya daha fazla odayı içerdiği düşünülebilir.

6.2.3.4 Cami

Ön keşif defterinde, kışla binasının içinde iki ayrı "cami" yapılması öngörüldüğü halde (BOA.CA. 6338) (Ek 7) kesin hesap dökümünde camiye ilişkin tekil ifade kullanılması nedeniyle (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) uygulama sırasında tek bir ibadet mekanı yapıldığı anlaşılmaktadır. İbadet mekanının "mescit" yerine "cami" adıyla anılması, dikkati çeken bir detaydır.

Önkeşif defterinde, camilerin binanın "ulyasında" (üstünde, üst katında) bulunacağı kayıtlıdır (BOA.CA. 6338) (Ek 7). Kesin hesap dökümü defterinde, caminin konumunu belirlemeyi sağlayacak bir bilgi bulunmamaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). 12.1220/ Şubat 1806 tarihli onarım defterinde ise "çatısı yükseltilen" cami (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12), ayrı bir kütlesel birim olarak anılmamaktadır. Bu durum, caminin, kışla binasının üst katında yer alan bir mekan olduğunu belirlemektedir.

Tavanı, "baskı tavan" denilen biçimde yapılan, zemini hasır kaplanan mekanda, hattata yazdırılan yazılar bulunmaktadır. Avizesi "altıncı" işçiliğiyle bezenmiştir. Belgede 100 adet avize bulunduğu kaydına (BOA.D.BŞM. BNE. 16488 s: 4) (Ek 8) karşın, rakamın fazlalığı nedeniyle bu bilgi, 100 adet kandil ya da fanus bulunduğu biçiminde yorumlanabilir.

---

* Kahve ocağı, kahve pişirmeye özgü bir mekandır. Hizmetliler bu odada dinlenmekte ve misafirlerin hizmetlileri burada oturtulmaktadır. İçinde kahve pişirmek için ocak, bir çeşme ile sürekli kaynayan bir güğüm ve kahve takımları bulunmaktadır (Arseven, 1983).

6.2.3.5 Memşalar (Tuvaletler)

Kışla binasının içinde yer alan tuvaletlerin konumuna ilişkin ilk bilgiye*, 1220/ 1806 tarihli (BOA.D.BŞM.BNE.16122) (Ek 12) onarım defterinde rastlanmaktadır.

1220/ 1806'da, tuvalet grupları, kışlanın Harem İskelesi (batı) ile Tazıcılar (doğu) taraflarındaki kollarının, hem giriş hem üst katında yer almaktadır. Harem İskelesi tarafındaki tuvalet grubu "ak memşa" adıyla anılmaktadır. Her grubun lağım bağlantısı ayrı olup Tazıcılar tarafındaki tuvaletlerin lağımı, bu tarafta bulunduğu sanılan dereye bağlanmaktadır. Tuvaletlerin zeminleri taş kaplamalıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12).

Kışlanın ilk yapımı sırasında da tuvaletlerin aynı yerlerde bulunduğu düşünülmektedir.

6.2.3.6 Abdesthaneler

"Memşâ" adıyla anılan tuvaletlerden farklı olan "abdesthane" sözcüğü, yüksek olasılıkla ibadet için gereken abdest alınması için yapılmış birimleri tanımlamaktadır.

İnşaat sırasında toplam 14 adet abdesthane yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE.16488) (Ek 8). Konumu belirlenemeyen abdesthanelerin bir kısmının kasr-ı hümâyûnda, bir kısmının kışla içindeki tuvaletlere yakın yerlerde ve bir kısmının da cami yakınında bulunduğu düşünülebilir.

6.2.3.7 Mahpushane

12.1220/ Şubat 1806 tarihli onarım defterine göre, kışlanın içinde iki adet mahpushane bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5). (Ek 12). Konumuna ilişkin bir bilgi bulunamayan mahpushaneler, büyük olasılıkla binanın bodrumunda olmalıdır.

6.2.3.8 Su Tesisatı ve Kışlanın İçindeki Su Yapıları

Kesin hesap dökümü defterine göre, kışla binası, mutfaklar ve kasr-ı hümâyûn için temiz su tesisatı döşenmiş ve atık su için kanalizasyon sistemi oluşturulmuştur (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). 1220/ 1806 tarihli onarım defterinde, kışlanın köşelerinde yağmur sularının ve pis su akışını sağlamak üzere ayrı bir lağım yapıldığı görülmektedir. Subay odalarında ve her

---

* Kaç tanesinin kışlaya, kaçının Kasr-ı Hümâyûna takıldığı belirtilmeyen toplam 32 adet mermer hela taşı vardır. Tuvaletler için 12 çukur ve 66 adet etek yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488). Böylesine sınırlı bilgilerden binanın tamamlandığı zamandaki tuvalet sayısını ve konumlarını belirlemek olanak dışıdır.

iki katta da yer alan tuvaletlerde su tesisatı bulunduğu anlaşılmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12). Abdesthaneler de kışla içindeki su yapıları olarak kabul edilebilir.

Kesin hesap dökümü defterine göre, kışlanın içinde iki adet mermer şadırvan yer almaktadır. Şadırvanların ahşap saçakları nakışlarla bezenmiştir ve kurşun örtülü çatıları alemlerle süslenmiştir. Şadırvanların mermer takımlarının "üstadiyesi" için Taşçı Dimitri'ye 1800 kuruş, saçaklarının neccar yövmiyeleri için Foti Kalfa'ya 800 kuruş, saçakların bezemeleri için nakkaşa 285 kuruş ödeme yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8).

1809 tarihli kışlanın enkazının ve arsasının satışına ilişkin keşif defterine göre, kışla binasında iki su haznesi ile pek çok çeşme vardır. Aynı belgede, kışlanın içindeki çeşmelerden birinin, 10 zira x 14 zira/ 7.75 m.x 10.61 m. boyutlarında geniş bir saçağı olduğu kayıtlıdır (BOA.CA. 16137) (Ek 13).

6.2.4 Kışlaya Bağlı Birimlerin İnşaî ve Mimarî Özellikleri

Ön keşif defteri (BOA.CA. 6338) (Ek 7), inşa bitiminde hazırlanan kesin hesap defteri (BOA. D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) ve daha sonraki onarım defterleri ile kışlanın yakılmasından sonra enkaz ve arsasının satışı için hazırlanan 1809 tarihli keşif defteri (BOA.CA. 16137), kışlanın yapılar topluluğu biçiminde inşa edildiğini göstermektedir.

6.2.4.1 Talim Meydanı

Kesin hesap dökümüne göre, talim meydanı, kışlanın kapısının önünde bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE.16488) (Ek 8). Melling'in (1969) gravüründeki, kışla ile Marmara Denizi'ne inen falez arasında uzanan düzgün zeminli geniş alanın (Gravür 1, 2) talim meydanı olduğu anlaşılmaktadır.

Ön keşif defterinde, biçimi henüz kararlaştırılmamış olduğu belirtilen (BOA.CA. 6338) talim meydanının biçimine inşaat sırasında karar verilerek çevresine duvar yapılmıştır (BOA.D. BŞM.BNE. 16488). 1220/ 1806'da, talim meydanının etrafında "kagir payeler" ve kurşun zıvanalar ile yerine bağlanan küfeki babalar bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 4) (Ek 12).

6.2.4.2 Mutfaklar

Kışla binasının dışında, iki ayrı mutfak birimi vardır. Ön keşif defterine göre, mutfak binalarının 10x 20 zira/ 7.58 m.x 15.16 m. (= 117.57 m²) taban oturumuyla eş büyüklükte

yapılması öngörülmüştür. Nitelikleri "mükemmel" olarak tanımlanan yapılar kagir duvarlı, kırma çatılı, (olasılıkla) tek katlı olacaktır. Binalar, "odalar", kiler ve mutfak mekanlarını kapsayacak; duvarları beyaz sıvalı, mutfakların zeminleri taş kaplamalı yapılacaktır (BOA.CA. 6338).

Ön keşif defterine göre, mutfakların içinde 10 x 5 zira/ 7.58 m.x 3.8 m. plan ölçülerinde, oldukça büyük boyutlu ocaklar* yapılması planlanmıştır. Ocakların alt kısmında kagir ızgara bulunacak, çevresi duvarlı, od taşından bölmeli, kubbeli tuğladan "çifte kaputlu" olacaktır. Ön keşifte anılacak kadar önemli görülen "taş kevgir"in (BOA.CA. 6338) (Ek 7), zemindeki su gideri süzgeci olduğu düşünülebilir. İnşaat tamamlandığında, mutfak binalarının her birinin dışarıya açılan üçer adet kapısı vardır (BOA.D.BŞM.BNE.16488, s: 5) (Ek 8). Mutfaklardan kışla arsasının bitimine kadar, 200 zira uzunlukta parmaklık bulunmaktadır (BOA.CA.16137) (Ek 13).

Kesin hesap defterinde, mutfakların bitmiş büyüklüklerine ilişkin ayrı bir bilginin kaydedilmemesi, öngörülen büyüklükte yapıldığını izlenimi vermektedir. Öte yandan aynı defterde, mutfaklarla kilerlerle birlikte, ikişer adet çamaşırhane ve kömürlük yapıldığı kayıtlıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488 s: 2, 5) (Ek 8). Mutfak ve kilerle birlikte anılan çamaşırhaneler, ortak hizmet birimleri olan ıslak hacimlerin aynı merkezde toplandığını göstermektedir. Buradaki kömürlüklerin, kışla bütününe değil, mutfağa ve çamaşırhaneye ait kömür deposu olduğu kabu edilebilir.

"Mutfaklar alanı" içinde, ayrı bir birim olan "neferat iskanı için koğuşlar" binası (BOA.D. BŞM. 16488, s: 9), mutfaktan sorumlu bir bölüğün burada barındığını düşündürmektedir.

Mutfakların konumuna ilişkin ulaşılabilen ilk bilgi, 1220/ 1806 tarihli onarım defterinde görülmektedir. Bu tarihte mutfakların biri "Harem İskelesi" (batı), diğeri "Tazıcılar" (doğu) tarafındadır. Mutfaklar, zaman içine eklemelerle genişleyerek, her biri 1000'er zira(²)/ 757.73 m²'lik alana yayılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5) (Ek 12).

Mutfak "mahalli" içinde yer alan, "mutfak" (pişirme mekanı), kiler, çamaşırlık ve kömürlük mekanlarının ayrı kütleler olup olmadıklarına ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak farklı kullanıma yönelik birimlerin 757.73 m²'lik alanda tek bir kütle içinde toplanması yerine, farklı birimler biçiminde geliştikleri öne sürülebilir.

---

* 1224/ 1809 yılında, taş payeli ve kemerli ocakların, "2 takım", 8 zira x 30 zira/ 6.06 m.x 22.73 m. boyutlarına ulaşmtığı görülmektedir (BOA.CA. 16137) (Ek 13).

Kışla binasının yakılmasından sonra, arsa ve enkazının satışı için hazırlanan keşif defterine göre, 1224/ 1809'da, iki adet mutfak "mahalli", etrafı taş duvarlı, üçer adet kagir ocaklı, çatılı enkazlar halindedir. Enkazların her biri için 20 zira x 30 zira/ 15.15 m.x 22.73 m. ve 12 zira x 20 zira/ 9.10 m.x 15.15 m. olmak üzere iki ayrı bina boyutu verilmesi (BOA.CA. 16137) (Ek 13), mutfak "mahalli" kapsamındaki farklı birimlerin ayrı kütleler olarak biçimlendiği düşüncesini desteklemektedir. Bu durumda, mutfak "mahalli" olarak adlandırılan birimlerin, aynı alan içine yerleşen farklı alt birimlerden oluştuğu ve parçalı bir mimarî yapı serdilediği anlaşılmaktadır.

Harem İskelesi (batı) tarafında bulunduğu anlaşılan mutfak, çamaşırlık, kiler ve kömürlüğün çatıları kiremit kaplamalıdır. Mutfak pencerelerinin kanatları aşı boyalıdır (BOA.D.BŞM. BNE.16122, s: 5) (Ek 12)

Tazıcılar tarafındaki mutfak, kışlanın "büyük" mutfağıdır. Bu mutfak da diğeri gibi, toplam 1000 zira (²)/ 757.73 m²'lik bir alana yayılmaktadır (BOA.BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s.5.). Burada kömürlük ve çamaşırlık birimlerinden söz edilmemesi, bu "mahaldeki" birimlerin yalnız mutfak ve mutfağa bağlı hizmet binaları olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

6.2.4.3 Kasr-ı Hümâyûn

Çalışma sırasında irdelenen kaynaklarda, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'ndaki Kasr-ı Hümâyûn'a ilişkin ulaşılan bilgiler çok sınırlı ve karışıktır. Aynı kaynak ve belgelerin, farklı okumalarla farklı sonuçlara ulaştırdığı görülmüştür.

Belgelerde ve dönem kaynaklarında Kasr-ı Hümâyûn*, Biniş-i Hümâyûn**, onarılacak Atik Kasır***, Kasr-ı Cedid**** adlarıyla anılan yapılardan söz edilmektedir. Kavak Sarayı'nın binalarından Mehmet Paşa Köşkü/ Kasrı***** ise ayrı bir soru oluşturmaktadır.

---

* 1215/1801 tarihli kesin hesap dökümüne göre, "yeni" bir "Kasr-ı Hümâyûn" yapılmıştır. Söz konusu Kasr-ı Hümâyûn, kışlanın büyük kapısının karşısında yer almaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8).

** 22.C.1215/ 1800 tarihli bir başka belgede "Biniş-i Hümâyûn" kasrının yapılmasına "emr-i hümâyûn" bulunduğu belirtilmektedir (BOA.CS. 8765). Biniş-i Hümâyûn adı, kesin hesap defterinde de geçmektedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16488).

*** Kışlanın inşası tamamlandığında, burada onarımı tamamlanamayan bir "Atik Kasır" bulunmaktadır. Atik kasrın, inşaat sırasında çevrede bulunan, yıkılan ve malzemelerinden yararlanılan "eski kasır"dan (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) başka bir yapı olduğu düşünülmektedir.

**** III. Selim Ruznamesi'nde "Kasr-ı Cedid", "Kışla-yı Cedid Kasrı", "Talimli Bostancı Ocağı Kışlası Köşkü", "Kışla Kasrı" adlarıyla anılan bir kasırın "müceddeden ihya-gerde" olunduğu kayıtlıdır (Arıkan, 1993).

***** Mehmet Paşa Köşkü'nün, III. Ahmet Döneminden beri burada bulunduğu anlaşılmaktadır (BOA.MAD. 4763). İnşaat defterinde, kışlanın, Mehmet Paşa Köşkü "isimli yerin" yakınında (Mehmet Paşa Köşkü yakınında değil) yapıldığının belirtilmesi (BOA.CA. 6338), köşkün bu dönemde var olmayabileceği görüşünü desteklemektedir. Fakat III. Selim Ruznamesi'nde, III. Selim'in inşaat sırasında Mehmet Paşa Köşkü'ne gittiği kayıtlıdır. Kışla yapılırken kullanım dışı kaldığı anlaşılan Mehmet Paşa Köşkü'nün, onarılarak yeniden ortaya çıktığı düşünülebilir.

Tüm bu karmaşa içerisinde, mevcut bilgiler değerlendirildiğinde, farklı isimlerle anılan, biri kışlanın içinde ve biri de kışladan bağımsız olmak üzere iki farklı Kasr-ı Hümâyûn bulunduğu anlaşılmaktadır. Kışlaya ait kesin hesap dökümü defterinde, kışlayla birlikte yapılan (aynı belgenin açıklama bölümünde Biniş-i Hümâyûn adıyla anılan) Kasr-ı Hümâyûn'dan* söz edilmesi ve aynı defterde, inşaatın tamamlandığı sırada "atik kasır" adlı yapının onarmının sürdüğünün (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) kayıtlı olması, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nda, iki farklı "Kasr-ı Hümâyûn" bulunduğu savını ortaya koymaktadır.

Onarım ve inşaat defterlerinde, kışlayla birlikte yapıldığı belirtilen Kasr-ı Hümâyûn'un bağımsız bir kütle olduğunu gösterecek bir bilgi yoktur. Öte yandan, Kasr-ı Hümâyûn'un kışla binasının içinde yer aldığını düşündürecek ip uçları bulunabilmektedir.

Örneğin kışlanın kesin hesap dökümü defterinde, kasır için alınan memşa, abdesthane taşları, kapı ve dolap kilitleri, musluk, pencere camı ve buraya yapılan çeşmelere ilişkin bilgiler vardır**. Fakat kasır binasının inşası için inşaat malzemesi satın alındığını gösterecek bilgi yoktur. İnşaat hesapları toplamında da kışla ve kasr-ı hümâyûn masrafları ayrı ayrı gösterilmeyerek tek bir gider toplamı verilmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Kasr-ı Hümâyûn'da kullanılan yapı malzemesi olarak, yalnız çatıyı kaplayan kurşunların alımına ilişkin kayıt vardır (BOA.CS. 8765). Bu bilgiler, Câbî'nin, kışlanın deniz tarafındaki kapısının üzerinde, mermer direkler üzerinde inşa olunmuş "kasr-ı dil-güşa" bulunduğu kaydı (Beyhan, 1992) ile birleşitildiğinde, kışla içindeki kasr-ı hümâyûn'un ayrı bir yapı olmayabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, kışla içindeki kasrın, tıpkı Kalyoncular Kışlası'nda ya da Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'nda olduğu gibi, çıkmalı bir birim olduğu düşünülebilir.

Oysa Melling'in gravürlerindeki (Melling, 1969) kışla, prizmatik kütlelidir ve deniz tarafındaki kapının üzerinde sütunlara oturan bir "çıkıntı" yoktur (Gravür 1, 2). Kışla içindeki Kasr-ı Hümayûn'un konumuna ilişkin bu çelişkinin, birkaç nedenden kaynaklanabileceği

---

* Yeni bir kasır yapıldığı kesin hesap (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) ve kurşun alımı (BOA.CS. 8765) belgelerinde kayıtlıdır. III. Selim Ruznamesi'nin çeşitli yerlerinde, kışla tamamlandıktan sonra, burada yeni yapılan, Üsküdar'daki "Talimli Bostancı Ocağı Kışlası Köşkü", "Kasr-ı Cedid" (yeni kasır), "Kışla-yı Cedid Kasrı", "Kışla Kasrı" adlarıyla anılan ve "müceddeden ihya-gerde" olan bir kasırdan söz edilmektedir (Arıkan, 1993). Bu birimin, kışlanın büyük kapısının karşısında yer alan (BOA.D.BŞM.BNE.16488) ve kışlayla beraber "yeni" yapılan (BOA.D.BŞM.BNE. 16488; BOA.CS. 8765; BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) Kasr-ı Hümâyûn olduğu anlaşılmaktadır.

** Kesin hesap defterinin 16. sayfasında Kasr-ı Hümâyûn'a ait yastık, perde gibi mefruşat görülmektedir. Keşif defterinedeki bilgilere göre, Kasr-ı Hümâyûn'un (Kışla Kasrı) üst katında padişaha ait oda ve sofalar yer almaktadır. Alt katta bir sofa ile biri kapıya bitişik olan çeşitli odalar bulunmaktadır. Kasır için su tesisatı ve kaldırım döşenmiştir. Belirlenemeyen bir yerinde mermer kademeler ve kafesler vardır. İçinde bir avize, mermerden ve somakiden iki çeşme, odalarda ve sofalarda süslemeli yastıklar bulunmaktadır. Kasrın zeminine büyük hasırlar serilmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8). Defterin 14.-15. sayfalarının boş olması ve bu sayfadaki kayıtlarda tarih bulunmaması nedeniyle, mefruşat ile ilgili işlemlerin hangi zamana zamana ve hangi kasr-ı hümayuna ait olduğu tespit edilememektedir.

düşünülmekte*, fakat bu görüşlerin hiç biri kanıtlanamamaktadır. Akla en yakın görüş, kışlanın içindeki kasrın, kışla tamamlandığı sırada henüz yapılmamış olan Selimiye Camisi tarafında (kuzey) bulunduğu ve caminin bu kasrın karşısına yapıldığı biçiminde ortaya çıkmaktadır.

İkinci Kasr-ı Hümâyûn'un Melling'in (1969) gravüründe, kışlanın güneyinde, deniz tarafındaki falezin üstünde yer aldığı görülen küçük bina (Gravür 1) olduğu düşünülebilir. İki katlı binanın hem talim meydanına hem de manzaraya hakim konumda yerleşitirilmesi, bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir**. Aynı bina, Brendisi'nin gravüründe de görülmektedir (Gravür 10). Bu binanın, deniz tarafında bulunan ve Mehmet Paşa Köşkü/ Atik Kasr'ın onarımıyla oluşturulan ikinci Kasr-ı Hümâyûn olduğu kabul edilebilir.

Câbî tarihinde, Mehmet Paşa Köşkü'nün "nefs-i hümâyûn" için biniş mahalli olmak üzere onarıldığı (Beyhan, 1992) kayıtlıdır. Ayrıca, III. Selim Ruznamesi'nde (Arıkan, 1993), kışla yapılmadan önceki tarihlerde Mehmet Paşa Köşkü'nün adı sıkça anılırken, kışlanın temelinin atılmasından sonra adının hiç anılmaması, köşkün bu dönemde kullanılmadığını göstermektedir. Bu durumda, Mehmet Paşa Köşkü ile onarılan "Atik Kasır"ın (BOA. D.BŞM.BNE. 16488) aynı yapı olduğu düşünülebilir. Daha sonraki tarihlerde de Mehmet Paşa Köşkü'nün varlığını gösteren çeşitli bilgiler (1241 tarihli BOA.HH. 29060; BOA.İD.23908; 1847 tarihli BOA.CA. 39289) bulunmaktadır. 1241 (1825-1826) tarihli kayda göre Köşkün Marmara Denizi (güney) tarafında (BOA.HH. 29060) ve Ca.1263/ 04-05.1247 tarihli onarım defterine göre, kışlanın meydanında (BOA.CA. 39289) olduğu anlaşılmaktadır. 1220/ 1806'da talim meydanındaki "Biniş-i Hümâyûn Kasrı"nın iç duvarları beyaz sıvalı ve nakışlıdır. Deniz tarafında büyük bir sütun bulunmaktadır (BOA.D.BŞM. BNE. 16122) (Ek 12).

---

* Bu konuda ortaya koyulan üç önerinin üçü de akla yakın görünmektedir. **1.** Mimar olan Melling'in böyle bir detayı atlaması çok zordur. Fakat Câbî'nin ifadesi doğru kabul edildiğinde, Melling'in çizimi kışla tamamlanmadan önce hazırladığı ancak bu dönemde henüz kasrın yapılmadığı öne sürülebilir. **2** .Melling'in çizimleri doğru kabul edildiğinde, Câbî'nin deniz tarafındaki kapısının üzerinde olduğunu söylerken bir hata yaptığı, deniz/ talim meydanı tarafındaki kasırla kışla içindeki kasrı karıştırdığı düşünülebilir. Bu durumda, III. Selim için yerleşim alanı da kışla kadar önemli olduğuna göre, Kışla Kasrı'nın kuzey ya da doğu kanatlarından birinde yer aldığı öne sürülebilir. **3.** İki bilginin de doğru olabileceği gerçeği, kasrın gerçekten deniz tarafındaki kapının üzerinde, fakat iç avluya doğru çıkmalı yapıldığı düşünücesine yönlendirmektedir. **4.** En akla yakın görüş, Kasr-ı Hümâyûn'lardan birinin deniz tarafında bulunmasına karşılık diğer kasrın (Kışla Kasrı'nın) henüz yapılmamış olan Selimiye Camisi tarafında (kuzey) bulunduğu ve caminin bu kasrın karşısına yapıldığı biçiminde ortaya çkmaktadır.

** Lepére'nin (Ek 41) 3. çizimindeki Kavak Sarayı yapısıyla Melling'in çizdiği yapının (Gravür 1) arasındaki ortak noktalar şaşırtıcıdır. Her iki çizimde de bina, bir set üzerindeki platforma oturmaktadır. İki istinat duvarı da payanda ayaklarıyla desteklenmektedir. İki bina da istinat duvarından biraz geriye çekilerek yerleştirilmiştir ve ikisi de kanatlarla manzaraya açılmaktadır. Ancak Lepére'nin çizimindeki köşk tek katlı kubbeli bir yapıyken Melling'in çizimindeki yapının iki katlı olması, benzerliklerin raslantısal olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, aynı bilgi ışığında, Mehmet Paşa Köşkü'nün mahv-u isbat yoluyla yenilendiği de öne sürülebilir.

"Kasr-ı Hümâyûn"ların mekan organizasyonu değilse de mekanlarının iç kurgusunun ve bezemelerinin, III. Selim dönemine tarihlenen Aynalıkavak Kasrı'na ve Topkapı Sarayı'nda bulunan III. Selim'e ait çalışma odası, dua odası ve Mihrişah Sultan odasıyla benzer ilkelerle yapıldığı düşünülmektedir.

6.2.4.4 Hastaneler

Belgeler, kışla kapsamında iki ayrı hastane yapısı bulunduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma süresinde, hasanelere ilişkin detaylı bilgi bulunabilen belgelerin biri 1804 diğeri 1806 tarihli onarım defterleridir. Defterlerdeki bilgiler, hastanelerden birinin Harem İskelesi (batı), diğerinin Kavak İskelesi (doğu) tarafında (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s.3-4.; BOA.D. BŞM.BNE. 16108) yer aldığını göstermektedir.

1800-1801 tarihli ön keşif (BOA.CA. 6338) (Ek 7) ve kesin hesap defterlerinde (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8), hastane inşa edildiğini gösteren hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Oysa ön keşif defterine göre, mutfaklar ile kışla arasında yer alan hastanenin etrafı, 5 zira/ 3.8 m. yükseklikte (temeli dahil), 100 zira/ 77.58 m. uzunlukta, kapı açıklıkları olan bir duvar ile çevrilmiştir (BOA.CA. 6338). İnşaat defterlerindeki sınırlı bilgilerle çözümlenemeyen bu durum, Câbî'nin, "Eski Üsküdar Ocağı" ve/veya "Usta Mahalli"nin askere "hastalar mahalli bina olduğunu" belirtmesiyle (Beyhan, 1992) açıklığa kavuşmakta, ilk yapım sırasında kışla kapsamında yeni bir hastane binası inşa edilmemesine karşın, mevcut "Ustalar Mahalli" olarak adlandırılan bir yapının hastaneye "dönüştürüldüğü" anlaşılmaktadır.

Ayrıca, III. Selim'in 23.M.1220/ 23 Nisan 1805 tarihli vakfiyesinde yeni bir hastalar mahalli inşa edildiği belirtilmektedir (VGMA.Defter No: 643). 1218/ 1803 tarihinli raporda inşası tamamlanan yapılar arasında hastanenin de sayılması (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10), kışlanın inşaatı tamamlandıktan sonra yeni bir hastane binası yapıldığını göstermektedir.

Çalışma sırasında ulaşılan belgelerden, hastanelerden hangisinin yeni yapılan, hangisinin dönüştürülen yapı olduğu belirlenememektedir.

6.2.4.4.1 Kavak İskelesi (Doğu) Tarafındaki Hastane

Eylül 1804 tarihli, BOA.D.BŞM.BNE. 16108 numarada kayıtlı kesin hesap defterine göre (Ek 11), Kavak İskelesi (doğu) tarafına yeni bir hastane, memşa kuburları, lağımlar ve başka

binalar yapılmıştır*. Hastane inşasının kesin hesapların hazırlanmasından önce tamamlandığı kabul edilebileceğine göre, sözkonusu yapının Temmuz 1803'ten önce tamamlandığı kaydedilen (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10) hastane ile aynı yapı olduğu öne sürülebilir. Bu durumda, 29 M.1218/ 21 Mayıs 1803'te Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlaları'ndaki hastaneler için alınan 60 adet yatak takımının bir kısmının sözkonusu hastaneye koyulduğu kabul edilebilir (BOA.C.Sıh. 690).

Haydarpaşa yakınında bulunan ve 1220/ 1806'da onarımı tamamlanan hastanenin (BOA.D. BŞM.BNE.16122, s: 4) (Ek 12) Kavak İskelesi (doğu) "tarafında" yer alan hastane ile aynı yapı olduğu düşünülmektedir.

1806 tarihli onarım defterine göre hastane, bir set başında (istinat duvarının üst kısmında) yer almaktadır. 30 zira x 17 zira/ 22.73 m.x 12.88 m (= 292.76 m²) plan ölçülerinde olduğu anlaşılan yapının içi çepeçevre beyaz badanalı ve sıvalıdır. Yağmurdan korumak için sonradan binanın dışı yalı baskısı tekniğiyle ahşap kaplanmış ve sarı yağlı boya ile boyanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s:4).

6.2.4.4.2 Harem İskelesi (Batı) Tarafındaki Hastane

1220/ 1806 tarihli onarım defterine göre, kışlanın Harem İskelesi (batı) tarafında, bağımsız bir hastane binası daha bulunmaktadır. Çatısı kiremit kaplı olan yapının kirpi saçakları boyalı ve nakışlıdır. Hastane kapsamında koğuşlar ile birlikte mutfak ve çamaşırlık gibi bölümler bulunmaktadır. "Seng-i siyah" ile "kaldırım" kaplamalı "açıklık mahalleri" ve bölme duvarıyla ayrılmış bir "ocaklık" mahalli vardır. Koridordaki "Hastalar Ağası" odası, sonradan bölme duvarı ile ayrılarak oluşturulmuştur. Tuvaletler binanın içindedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 3-4) (Ek 12). Bu bilgilerden, hastanenin tam teşekküllü olduğu anlaşılmaktadır. Binanın kirpi saçaklı olduğunun belirtilmesi, yapının kagir olduğunu göstermektedir.

Koğuşların tavanları ve duvarları sıvalı, zemini altıgen tuğla ile kaplamalıdır. İçlerinde hastaların yatması için "gülbahar" boyalı toplam 120 adet sedir** bulunmaktadır. Koğuşların pencerelerinin bir kısmında, camları açmadan mekanın havalandırılmasını sağlayan toplam 10 adet "fırıldak" vardır. (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 3-4). "Fırıldak" ile ilgili tanım, günümüzde kullanılan aspiratöre uymaktadır.

---

* Ancak bu sırada bir çok binaya da onarım ve eklemeler yapılmış olması nedeniyle defterden (BOA.D. BŞM.BNE. 16108) hastane binasıyla ilgili bilgileri ayırma olanağı yoktur (Ek 11).

** Sedirler 1.8 zira/ 98,5 cm. yükseklikte, 1.6 x 2.18 zira/ 0.95 m.x 2.08 m. boyutlarındadır (BOA.D.BŞM. BNE.16122) (Ek 12).

6.2.4.5 Tulumbacı Kışlası

Selimiye Kışlası kapsamında bir Tulumbacı Kışlası inşa edilmiştir*. Önkeşif (BOA.CA. 6338) (Ek 7) ve kesin hesap defterlerinde (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8) görülmeyen Tulumbacı Kışlası'nın adına ilk kez 1803 tarihli raporda rastlanması nedeniyle (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10), binanın 1801-1803 tarihleri arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır**. Araştırma sırasında Tulumbacı Kışlası'na ait inşaat ve onarım defterlerine ulaşılamamış, Tulumbacı Kışlası'nın mimarî yapısına ya da konumuna ilişkin belge ve bilgiye rastlanmamıştır.

Tulumbacı Ocakları'nın örgütlenme sistemine göre***, Selimiye Tulumbacı Kışlası'nın içinde tulumbacı neferleri için koğuşlar, tuvalet ve abdesthane mekanları ile birlikte bir sofa bulunduğu ve yapının çok büyük olmadığı öne sürülebilir.

23 Za.1232/ Ekim 1817 tarihinde Üsküdar Ocağı'ndaki yangın tulumbalarının tamir edilmesi (BOA.CS. 7701), Selimiye Kışlası yandıktan sonra da buradaki Tulumbacı Ocağı'nın**** işlevini sürdürdüğünü göstermektedir. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra, itfaiye taburları kışlalarda toplu halde bulundurulmuştur (Ergin, 1995:3). Ancak 1313/ 1894 tarihinde Selimiye Kışlası'nın "karşısında" yer alan İtfaiye koğuşunun (BOA.Y.PRK. ASK. 101/40), ilk Tulumbacı Kışlası ile bağlantısını kestirme olanağı yoktur.

21 Ca.1310/ 1892'de itfaiye 4. taburu Selimiye'de bulunmaktadır (BOA. Y.PRK.ASK. 87/40; BOA.Y.PRK.ASK. 106/64). İtfaiye teşkilatı, 1908'den sonra bazı karakollara dağıtılmıştır (Ergin, 1995:3).

6.2.4.6 Eslihahane (Silahhane)

1806 tarihli onarım defterine göre (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 4) (Ek 12) Eslihahane/ Silahhane, kışla alanının "Tazıcılar" (Doğu) tarafındadır. Farklı birimlerden oluşan Eslihahanenin kendi içinde gelişen bir alanı tanımladığı anlaşılmaktadır.

---

* Tulumba, İstanbul'da ilk kez 1717'de kullanılmıştır (Ergin, 1995), 1719'da yeniçerilerin bir kolu olarak "Dergâh-ı Âlî Tulumba Ocağı" kurulmuştur (Ergin, 1991). Şehzadebaşı'ndaki Acemi Oğlanları Kışlası'ndaki, Tulumbacılar Karhanesi ve Kışlası III.Ahmet zamanında yapılmıştır (Ayvansarayî vd., 2001; Ergin, 1995) (Ek 35). Sonraki tarihlerde, Topçu, Arabacı, Bostancı Ocakları'nda ve Tersane'de Tulumbacı Ocakları bulunduğu görülmektedir (BOA.CS. 462; BOA.C.Bld. 2863; BOA.C.Bld. 3141; BOA.C.Bld. 3319; BOA.HH. 10372).

** 16 Za. 1216/ mart 1802'de Üsküdar Bostancı Ocağı'na koyulan tulumbaların (BOA. C.Bld. 2863) Selimiye kışlası ile ilgisi olduğu düşünülebilir.

*** Tulumbacı ocaklarının bir baş, bir 2. reis, bir fenerci, bir borucu, bir künkçü, hortumcu ile uşak adı verilen diğer görevlilerden oluşmaktadır. Tulumbacı Ocaklarında, sofa adıyla anılan bir tür sulh-ceza mahkemesi bulunmaktadır (Ergin, 1995:3).

**** Selimiye Tulumbacıları İstanbul'un 7 ünlü tulumbacı grubundan biridir (Ergin, 1995:5).

Silahhane içinde bir mühimmat mahzeni, bir asker koğuşu, bir cebehane ve tuvaletler bulunmaktadır. Silahhanenin "içine" ve "dışına" zemin tesviyesi için "seng-i siyah'tan" kaldırım döşenmiştir. Küçük set duvarlarının varlığı (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 4) (Ek 12), az eğimli bir araziye yerleştiğini belirlemektedir.

Mühimmat mahzeni 9.5 x 14 zira/ 7.20 m.x 10.6 m plan ölçülerindedir. Mahzen kapısına 2 zira/ 1.5 m. yükseklikte, 8 zira x 1.5 zira/ 6.06 m.x 1.13 m. boyutlarında taş merdiven ile ulaşılmaktadır. Asker koğuşu, 9.5 x 10 zira/ 7.20 m.x 7.58 m boyutlarında kareye yakın planlıdır. Her iki binanın kapısı da kiremit kaplamalı saçaklarla korunmaktadır. Saçaklar nakışlarla süslenmiştir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 4).

Silahhane alanı içinde yer alan, 3 zira x 2 zira/ 2.27 m.x 1.5m. boyutlarındaki tuvalet 1220/ 1806 tarihinde eklenmiştir (BOA.D. BŞM. BNE.16122, s: 4) (Ek 12). Ancak aynı bölgedeki koğuşların daha inşa edilmiş olması, tuvaletlerinin de bulunduğunu; yeni tuvaletlerin farklı bir kullanım için yapıldığını düşündürmektedir.

Eslihahanenin içinde yer alan (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 4) cebehanenin (cephane), 1803'ten önce yapılan cebehanelerden (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10) biri mi, Tazıcılar Ocağı'nın cebehaneye dönüştürülmesi (Beyhan, 1992) ile elde edilen yapı mı olduğu anlaşılamamaktadır.

Silahhanenin büyük kapısının dışında, zemini "seng-i siyah" kaplamalı, 2 zira/ 1.5 m. yükseklikte, 1.5 zira x 3.5 zira/ 1.13 m.x 2.65 m. boyutlarında, basamaklı, taş bir "rikab" (üzengi) bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 4). "Rikab"ın mühimmat ve silahların yükleme-boşaltmasını kolaylaştırmak amacıyla yapılan bir yükselti olduğu kabul edilebilir.

6.2.4.7 Ahırlar

1800-1801 tarihli ön keşif ve kesin hesap defterlerinde (BOA.CA. 6338; BOA.D.BŞM.BNE. 16488) ahır yapıldığını gösteren bir bilgi bulunmamaktadır. Temmuz 1803 tarihli raporda, tamamlanan binaların arasında kışlaya ait birden fazla ahırdan söz edilmesi (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10), ahırların, kışla tamamlandıktan sonra eklendiğini düşündürmektedir. 1809 tarihli satış defterine göre biri taş duvarlı olan (BOA.CA. 16137) (Ek 13) ahırların konumu belirlenememiştir.

6.2.4.7.1 İsimsiz Ahır

1806 tarihli onarım defterindeki kayıtlardan, ahırın "kışla yakınında", bağımsız bir bina olduğu anlaşılmaktadır. Kırma çatısı kiremit kaplamalıdır. Kapısının üzerinde tavan kısmı beyaz sıvalı ve münakkaş işlemelerle bezemeli ahşap bir saçak bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 3) (Ek 12). Ancak mimarî yapısına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

6.2.4.7.2 Büyük Ahır

1806 tarihli onarım defterine göre büyük ahır kışla binasının dışında yer almaktadır. 82 x 80 zira/ 62.13 m.x 60.62 m. (3948.2m²) plan ölçülerindedir. Ahır, samanlık ve şa'ir (arpa) ambarı bölümlerini kapsamaktadır (BOA.D. BŞM.BNE.16122, s: 5) (Ek 12). 1809 tarihli satış defterine göre ahırın "ortasında" 4.5 zira/ 3.5 m. derinlikte bir havuz yer almaktadır (BOA.CA.16137) (Ek 13). Büyük plan ölçüleri ve ortasındaki havuzun varlığı, "Büyük Ahır" adıyla anılan yapının iç avlulu plan şemasına göre inşa edildiğini düşündürmektedir*.

Binanın ahşap çatısı kiremit kaplamalı, duvarları "çepeçevre" sıvalıdır. Ahır binasının içinde yemlik ve kerevetler bulunmaktadır. Yapının kirli su atıkları için lağım bağlantısının yapıldığı kayıtlıdır (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 5). Belgelerde kayıtlı olmamasına karşın, Seyislerin yatması ve oturması için bir mekanın, tuvalet gibi hizmet birimlerinin bulunması gerektiği öne sürülebilir.

6.2.4.8 Su Hazneleri

Kesin hesap defterindeki bilgilerden, kışlanın inşası sırasında, bina içindekilerden farklı olarak dışına da birden fazla su haznesi yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 8).

Su haznelerine ilişkin ulaşılan ilk bilgiler, 1220/ 1806 tarihli onarım defterinde bulunmaktadır. Kışla meydanında "Ağa-i Kebir Haznesi" adıyla anılan iki adet su deposu yer almaktadır. Haznelerin her biri 6 zira/ 4.54 m. yükseklikte, 10.5 zira x 5 zira/ 7.95 m.x 3.79 m. plan ölçülerindedir ve çeşmeleri vardır. Dış cephelerinde iki kat beyaz sıva uygulandığı ve üzerinin nakışlarla bezendiği anlaşılmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 2) (Ek 12).

---

* Diğer yandan, tıpkı mutfak birimleri gibi, birden fazla yapıyı barındıran bağımsız bir birimi tanımladığı düşünülebilir.

Kışlanın "sol"(?) tarafında, "Ak Hazne" adı verilen, çeşmeli bir su haznesi daha bulunmaktadır. Ak Hazne ahşap çatılı, saçakları sıvalıdır. Ana lağıma kadar olan pis su bağlantısı düzenlenmiştir (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 2). Haznelerin 1806 tarihinde onarılması, daha eski tarihte, belki ilk kışlayla birlikte yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Ayrıca, "kışlanın karşısında" 5 zira x 9 zira/ 3.79 m.x 6.82 m. boyutlarında, hazneli bir çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmenin "inşaat malzemesi" 1809 yılında satışa çıkarılmıştır (BOA.CA. 16137) (Ek 13).

6.2.4.9 Hatabhane

Kışla civarında bulunduğu ve kapılarının renkli boyalı olduğu belirtilen hatabhanenin (odun deposu) (BOA.D.BŞM.BNE.16122, s: 2) (Ek 13) yeri ve mimarî yapısı belirlenememiştir.

6.2.4.10 Kavak Sarayı Yapılarından Dönüştürülerek Kışla Kapsamına Alınan Askerî Yapılar

Kavak Sarayı kapsamında bulunan bazı askerî yapıların Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın inşasından sonra da varlığını koruduğu ve Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın bir parçası halinde kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Ancak çalışma sırasında işlev değişikliği ve binaların yeniden kullanımı konularında herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Varlıkları tespit edilebilen yapılara ilişkin bilgiler, aşağıdadır.

6.2.4.10.1 Tazıcılar Ocağı (Kışlası): Cebehane

III. Selim Vakfiyesi'nde, Kavak Sarayı arsasının üzerinde, 4.800 zira/ 2.756 m² alanda Tazıcılar Ocağı'nın* ve 10.800 zira arsalı bir Tazıcılar Bostanı'nın bulunduğu kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Câbî tarihinde, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın yapılmasından sonra Tazıcılar Ocağı'nın cebehaneye dönüştürüldüğü belirtilmektedir (Beyhan, 1992).

Üsküdar'daki Tazıcılar Ocağı'ndaki "tazıların" yiyecekleri için "un kapanından" tayin olunan unla ilgili yazışmalardan (BOA.CS. 3105; BOA.CS. 1735; BOA.CS. 1775; BOA.CS. 1492; BOA.CS. 3966; BOA.CS. 4136), Selimiye Kışlası'nın yakılmasından sonra, 1241/ 1825-26'ya dek (BOA.CS. 5078) Tazıcılar Ocağı'nın varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

---

* Uzunçarşılı, Tazıcıların Bostancı Ocağı'na bağlı bir grup olduğunu, padişahın av hayvanlarını beslediklerini kaydetmektedir (Uzunçarşılı:1988a). Konyalı, "tazı"nın hızlı koşan at anlamına kullanıldığını belirtmektedir (Konyalı, 1977:2).

1850'den sonraki tarihlerde, Selimiye Kışlası kapsamında Tazılar Ahırı adıyla anılan bir bina bulunmakla birlikte*, söz konusu yapının Tazıcılar Ocağı (Kışlası) ile bağlantısı kurulamamıştır.

6.2.4.10.2 (Üsküdar) Bostancılar Ocağı (Kışlası): Hastalar Mahalli

III. Selim Vakfiyesi'nde, Kavak Sarayı arazisinde 20.550 zira/ 15.571,3 m² arsalı Bostancılar Kışlası** bulunduğu kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Câbî tarihinde, eski Üsküdar Ocağı veya Usta Mahalli'nin (Üsküdar Bostancı Ocağı'nın) "hastalar mahalline" (hastaneye) dönüştürüldüğü belirtilmektedir (Beyhan, 1992). Önkeşif ve kesin hesap defterlerinin irdelenmesi, hastaneye dönüştürülen Üsküdar Ocağı binasına herhangi bir yatırım yapılmadığını göstermektedir. Bu durum, bu dönemde binanın sağlam ve kullanılır durumda olduğunu belirlemektedir.

Câbî tarihindeki kayıtlardan, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın yakılıp Nizam-ı Cedid'in lağvedilmesinden sonra, Üsküdar'daki Bostancı Ocağının eski düzenine döndürüldüğü anlaşılmaktadır (Beyhan, 1992). 1817 tarihli belgede, "Hassa Bostancıları'nın Üsküdar Ocağı'ndan" bahsedilmesi (BOA.CS. 7701), ocağın yeniden kurulduğunu belirlemektedir. Bu durumda Bostancıların, Kavak Sarayı zamanından kalan ve bir dönem hastane olarak kullanılan eski binalarına yerleştikleri düşünülebilir.

6.2.4.10.3 Zağarcılar Ocağı (Kışlası)

III. Selim Vakfiyesi'nde, Kavak Sarayı arsasında Zağarcılar Ocağı*** bulunduğu kayıtlıdır. Zağarcılar Ocağı'nın arsası, 3.800 zira/ 2.182 m²'dir ayrıca 21.600 zira arsalı Zağarcılar bostanı vardır (VGMA. Defter No: 643). İncelenen kaynaklarda, Zağarcılar Ocağı binasının, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın inşasından sonraki durumuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

---

* Bkz. 6.3.9.2 Tazılar Ahırı.

** Bostancılar, sarayın dış hizmetkarlarındandır. Çeşitli sarayların bahçelerinde ve bostanlarında çalışıp meyve ve sebzeden başka çiçek de yetiştiren, aynı zamanda bekçilik yapan ulufeli askerlerdir. Ayrıca sarayın kayıklarında da çalışmaktadırlar (Özcan, 1984).

*** Zağarcılar, yeniçerilerin, padişahın av köpeklerini besleyen bir koludur. Atlı ve yaya Zağarcılar olarak iki gruptan oluşmaktadır. Daha sonraki tarihlerde av hizmetleri Tazıcılara ve Saksonculara verilmiştir (Uzunçarşılı, 1988a).

6.3 II. Mahmut'un Yaptırdığı Kışla ve Bağlı Birimleri (1826 Sonrası)

III. Selim'in yaptırdığı Üsküdar Kışlası, 1808'de yakılmış (Derin, 1973a; Şânîzade, 1284; Oğulukyan, 1972; Beyhan, 1992; Asım, 1284; Ayvansarayî vd., 2001), 1809'da arazisiyle enkazı satışa çıkartılmıştır. II. Mahmut'un aynı yerde, yeniden yaptırdığı kışla, tarihsel açıdan III.Selim'in yaptırdığı kışlanın devamı niteliğini taşımakla birlikte, mimarî açıdan "başka" bir yapıdır. Bu nedenle, III. Selim'in yaptırdığı kışladan farklı bir yapı olarak ele alınmıştır.

Selimiye Kışlası'nın inşası hazırlıklarına, 15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgasının hemen ardından başlanmış, 15 Temmuzda istimlak işlemlerinin başlaması için gereken irade çıkmış, 20 Temmuz 1826'da istimlak işlemleri tamamlanmıştır* (BOA.MAD. 8959, s: 169-170) (Ek 14). Bu sırada kışlanın projesi hazırlanmış, proje uyarınca yapılan önkeşif hesapları 14 Ekim 1826'da bitirilmiştir. Önkeşif hesaplarına göre, kışlanın 3.954.518 kuruş ve 29 paraya (7909 "kîse-i Rumî" ve küsur 18.5 kuruşa) malolacağı tahmin edilmiştir (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15). Temmuz 1827'de, bölgeye su sağlayan suyolunun onarım keşfi yapılmıştır** (BOA.MAD. 8959, s:166) (Ek 16a). Çalışma süresinde, inşaatın başlama tarihine ilişkin bir kayıt bulunamamıştır. Fakat diğer işlemlerin yürütülme hızı, temellerin kazılmasına 1826 yılı içinde başlandığını düşündürmektedir***.

Temmuz 1827'de inşaatın sürdüğü anlaşılmaktadır (BOA.MAD. 8959, s:166). 1828 Mayısında kışlayı gören Mac Farlane'in (1829) ifadesinden, bu tarihte binanın büyük kısmının tamamlandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kapı kitabesine göre****, binanın inşası 1243 (25 Temmuz 1827-13 Temmuz 1828) tarihinde bitirilmiştir. Oysa kışlanın resmî açılış töreni, 21 Recep 1244 / 27 Ocak 1829 günü yapılmıştır (Lutfi, ;Gürfirat, 1968). Bu durumda, inşaatın 1828 yılının Haziran-Temmuz başı aralığında (Hicrî 1243 yılının son günlerinde) tamamlandığı, kitabenin bu dönemde koyulduğu, açılış töreninin ise ince yapı işlerinin tamamlanmasından sonraya bırakıldığı düşünülebilir. Bu büyük yapının 2.5 yıldan daha kısa bir sürede inşa edildiği görülmektedir.

Gerek maliye kayıtlarından, gerekse 25.08.1244/ 02.03.1829 tarihli son keşif defterindeki kayıtlardan, kışlanın inşasına başlanmadan önce mimarî proje çizimlerinin hazırlandığı

---

* Toplam istimlak bedeli 3 yük 28.700 kuruş tutmuştur (BOA.MAD. 8959, s: 170) (Ek 15).

** Suyolunun 1 yük 5840 kuruşluk harcamayla onarılacağı hesaplanmıştır. Suyolu için harcanacak paranın 28.464 kuruşluk bölümü, kışla ödeneğinden karşılanacaktır. Suyun kullanıcısı olarak kışladan da onarım giderine katkı payı alınmaktadır. Kışlaya 8 masura su verilecektir (BOA.MAD. 8959, s:166) (Ek 16a).

*** Mehmed Dâniş Bey'in bildirdiğine göre, kışlanın temeli, "mübarek bir saatte" kurbanlar kesilerek ve "dualarla" atılmıştır (Mutlu, 1994).

**** Bkz. 6.3.4.1.3 Güney Kapısı

anlaşılmaktadır. Aynı belgelerde, kışlanın "resm-i mücessemi"nden (maketinden) söz edilmesi (BOA. MAD. 8959; BOA.D.BŞM.BNE, 16356), binanın mimarî proje çizimleriyle yanında, maketinin de yapıldığını belirlemektedir.

Binanın mimarına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Tuğlacı'nın (1981) bu dönemde kışlanın mimarı olarak gösterdiği Kirkor Kalfa'nın adına, yalnız kalfalar yani taşeronlar arasında rastlanmaktadır (BOA.MAD. 8959 ve numarasız, Şehremini Esseyyid Mehmed Hayrullah mühürlü tezkire*). Dönemin Hassa Başmimarı Abdülhalim Efendi'nin binanın inşasıyla doğrudan ilişkisi bulunduğu öne sürülebilir. İnşaatın Bina Emini, Hacegan-ı Divân-ı Hümâyûn'dan, eski Filibe Nazırı Morevî (Mora'lı) Osman Efendi'dir (BOA.MAD. 8959; Mutlu, 1994; Lutfi, :2; Gürfirat, 1968). Kapılardaki tarih kitabeleri, İzzet Molla tarafından yazılmıştır (HH. 29060; güney kapısı kitabesi; Şimşek, 1992; Batur, 1994). Kesin hesapların hazırlanmasında görev yapan Şehremini, Mimar Ağa (Abdülhalim Efendi?), "fen bilgileri olan mimar halifeleri", "muteber tüccar kalfalardan" Kirkor Kalfa, Bağcıoğlu Nikoli, Singerdorf ve Madgi Kalfa ile "isimleri bilinen" taşçı, hamamcı ve sıvacı esnafından kimselerin (BOA.MAD. 8959 ve Şehremini Esseyyid Mehmed Hayrullah mühürlü, numarasız tezkire**), büyük bir kısmının, kışlanın inşaatında da görev aldıkları düşünülmektedir.

Kışlanın asker barındırdığına kapasitesine ilişkin belgeye rastlanmamıştır. Selimiye Kışlası, 1837'de Moltke'ye göre, 10.000 kişiyi (Moltke, 1995), 1842 civarında White'a göre, 20.000 asker ile 4.000 atı rahatlıkla barındırabilecek büyüklüktedir (White, 1845). Günümüzde ise karargah olarak hizmet vermesi nedeniyle kişi başına düşen metrekare oranı çok yüksektir.

6.3.1 Malzeme ve Yapım Sistemi

1826 ve 1829 tarihli keşif defterlerindeki kayıtlardan, binanın kaya zemine oturduğu anlaşılmaktadır***. Kagir temellidir****. Temel kalınlığı, 4.5 zira/ 3.4 m. ile 1 zira/ 0.76 m. arasında değişmektedir. Temel yüksekliği de (Arazinin eğimi nedeniyle) farklılık göstermektedir (BOA.MAD. 8959). Deftere göre, temellerin "içinin" ve "dışının" çevrelerinde küfeki taşıyla ve "bazen seng-i âteşîden" (ateş taşından) yapılan, kurşunla sabitlenen demir kenetli "kafa tahtası" bulunmaktadır. Temel duvarlarının üzerinde gizli ahşap hatıllar vardır. Kışlanın dış duvarları ve bölme duvarları 1.5 arşın genişliktedir ve çatıya

---

* Tezkire metni Gürfirat (1968) tarafından yayınlanmıştır.

** Tezkire metni Gürfirat (1968) tarafından yayınlanmıştır.

*** Temellerin kazılması sırasında kimi kez seng-i siyah çıkmıştır. Temelleri seng-i siyah ile yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18).

**** Kulelerin temelleri "seng-i siyah"tan yonma taşla örülmüştür (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18).

kadar kagirdir. Duvarların iç kısımları "Anadolu kirişinden" gizli hatıllı, hatıllar ve sütunlar demir "köstek rabtlı"dır. Çatısı, "satrancî derz" ile "mükemmel" kiremit kaplamalıdır* (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). Cepheleri sıvalı, taş sövelerle çevrelenen pencereleri demir parmaklıklıdır**. Önkeşfe göre mekanların tamamı basma tavanlıdır (BOA.MAD. 8959, s:170) (Ek 15).

Binanın beden ve bölme duvarlarının kagir, döşemelerinin ahşap olması (BOA.MAD. 8959, s: 170; BOA.D.BŞM.BNE. 16356; BOA.ML.MSF. 2406), binanın yarı kagir sistemle inşa edildiğini belirlemektedir. II. Mahmut kışlasının ilk yapımında bölme duvarlarının, ucuz ve hızlı üretilebilen "dolma" tekniği yerine kagir yapılması tercih edilmiştir***. Kuşkusuz kagir duvar çok daha sağlamdır, daha az bakım gerektirir ve mukavemet açısından bu büyüklükteki bir yapı için çok uygundur. Taş yapılması nedeniyle, 1263/ 1847 yangınından sonra, binanın dış duvarlarının tamamı ve bölme duvarlarının büyük kısmı sağlam kalmıştır (BOA.ML. 587) (Ek 29).

Kışlanın inşası sırasında kullanılan malzemelere ilişkin bilgi sınırlıdır. Kirişlerin meşe, "anadolu koğuşu" ve "seren biçmesi"nden; çatısının "yağhane" ve "yenidünya"dan; tavanlarının "eğricik kanatlığından" yapıldığı kayıtlıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:3) (Ek 18). Temellerin taşı Çamlıca civarından, "kadem" Göksu taraflarından, kireci çeşitli yerlerden getirilmiştir (BOA.MAD. 8959). Ayrıca, temellerin kazılması sırasında çıkan "seng-i siyah"ın bir kısmının inşaat malzemesi olarak kullanıldığı kabul edilebilir.

6.3.2 Bezeme Özellikleri

Yapının sağlamlığına olduğu kadar estetiğine de özen gösterildiği anlaşılmaktadır. 1829 tarihli kesin hesap defterinde bina, "müzeyyen" olarak tanımlanmaktadır. Deftere göre binanın dışı "sincâbî" boya ile horasan derzli, "nakkaşkârî" elvan boyalıdır. Mekanların bir kısmı "sıvacıkârî" işlemelidir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:3) (Ek 18). Odaların, uzun süre elvan boyalı olduğu görülmektedir (BOA.ML.MSF. 2608) (Ek 25). Kulelerdeki odaların sıvaları (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18) ile kuzey kanadının üst kat kapılarının yağlı

---

* Kışla binasının içindeki ve dışındaki saçakları, tuğladan, sıvalı, oluk saçak denen türdedir (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM.BNE. 16356). Günümüzde de saçakların tuğladan olduğu görülmektedir.

** Günümüzde cepheler yine sıvalıdır, pencereler taş çerçevelidir, fakat pencerelerde parmaklık bulunmamaktadır.

*** Yapının çok bakımlı olması nedeniyle, duvarların örgüsü görülememiş olmakla birlikte, batı kanadında (bu kanadın alt katında, 2. bodrum, ya da bu kanadın avlu tarafından giriş katı olarak tanımlanabilecek kısımda) kulelerin bitişiğindeki odaların bölme duvarlarında, çok büyük taşların ve yine çok büyük ahşapların kullanıldığı öğrenilmiştir. Bilgi, duvarın bir kısmını gören Selimiye Kışlası Muhafiz Bölüğü komutanı, Yüzbaşı Bülent Gücün tarafından verilmiştir.

boyaları, "nakkaşkarî" işlemelidir (BOA.CA.43859) (Ek 19). İlk yapıldığında, kışlanın saçaklarındaki nakkaşkari bezeme (BOA.MAD. 8959, s: 171) (Ek 15), mermer sıva üzerine uygulanan elvan boya ile "tel" ve "pervaz" işlemelerle oluşmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:3). Mac Farlene (1829), kuzeydeki kapıda mermer oyma işlemelerin dışında, kalemişi bezemeler bulunduğunu belirtmektedir. Kışla içindeki "padişah odası" ise bütün zamanlarda bezemelidir.

Günümüzde de kışlanın çeşitli yerlerinde bezeme unsurlarına rastlanmaktadır. Güney kanadının en üst katında, doğu tarafındaki oda kapılarından üçü mermer çerçevelidir. Mermer çerçevelerin biri silmelerle hareketlendirilmiş, diğerleri düz pervaz biçiminde yapılmıştır. En soldaki kapı, bir taçlama ve üzerindeki ay-yıldızlı motifle bezenmiştir (Ek 49). Batı kanadının kuzey tarafında, bu kanadın üst katında, duvarda lamba nişi olduğu anlaşılan, taş çerçeveli, kemerli iki küçük niş bulunmaktadır (Ek 49). Mevcut veriler, bu tür detay farklılıklarının lokal değişikliklerden mi kaynaklandığı yoksa kışlanın bütününe ait karakteristik özelliklerin kalıntıları mı olduğunu belirlemeye olanak vermemektedir.

6.3.3 Kışlanın Yapısal Değişikliklere Neden Olan Onarımları

1829'da, binanın mekan bölünmesinin ve organizasyonunun günümüzdekinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. İlk tadilat, kışlanın resmî açılışından önce gerçekleştirilmiş, odaların bir kısmı geçici hastaneye ve mutfaklardan biri* bu hastanenin hizmet birimlerine dönüştürülmüştür. Daha sonraki tarihlerde "odalar" adıyla tanımlanan mekanlar kimi kez birleştirilerek büyük mekanlar elde edilmiş, kimi zaman bölünerek yeniden küçültülmüştür. Özellikle tuvaletler birkaç kez yer değiştirmiştir. Önce ana kütlenin içinde olduğu anlaşılan tuvaletler, bir dönem binanın dışına çıkartılmış, daha sonra avlu tarafından binaya eklemlenen birimlere dönüşmüştür.

1256/ 1841'de, çatının şeklinin değiştirildiği kayıtlıdır (BOA.ML.MSF. 2406, s.2) (Ek 26). Fakat değişikliğin niteliği anlaşılamamaktadır. En alt katın koridor döşemeleri belirlenemeyen bir tarihte volta döşemeye dönüştürülmüştür. Volta döşemelerin bir kısmı günümüzde de varlığını korumaktadır (Ek 45). Kat döşemeleri, 1960 sonrasında betonarme ile yenilenmiştir** (Güneri, 1966; Öztürk, 1961; Konyalı, 1977). Çatıyı aşan yangın duvarlarının

---

* Bu dönemde, kışlanın mutfaklarının, binanın içinde yer aldığı anlaşılmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18).

** 1829'da kışlanın koridorları ile gezinti mahalleri tuğla kaplamalıdır (BOA.MAD. 8959, s:170). (Ek 15) 1263/ 1847'den sonra aynı mahallere özel olarak üretilen tuğlalar kaplanmış, 1274 civarında tuğla zemin kaplamaları değiştirilerek bir kısmı malta taşı, bir kısmı sakız taşına dönüştürülmüştür. Günümüzde büyük kısmı

14 tanesi, 1263/ 1847 yangınından sonra yapılmış* (BOA.ML. 587) (Ek 29), 1275/ 1858'de başka yangın duvarları da eklenmiştir (BOA.A.MKT.NZD. 266/2: 2/2) (Ek 30). Yangın duvarları günümüze ulaşmış, koridorlardaki kemerlerinin bir kısmı, binanın katlarının betonarmeye dönüştürülmesi sırasında kaldırılmıştır.

Kışla binasında, çeşitli tarihlerde yapılan onarımların izlerine, kısmen de olsa, rastlanmaktadır. Güney kanadının "orta katında", koridorda, 12-15 cm** yükseklikte bir kot farkı bulunmaktadır. Aynı koridorun avlu tarafındaki duvarında (fakat kot farkı bulunan yerden daha doğuda), 20 santimlik bir incelme göze çarpmaktadır. Merdivenlerin katlara ulaşan sahanlıklarında, koridora açılan kemerlerde ve kulelerin alt katlarındaki duvar örgülerinde detay farklılıkları görülmektedir. Dış cephelerdeki modülleri tanımlayan taş ayaklarda, yer yer daha ince kesitli tuğlalara rastlanmaktadır. Kışlanın avluya bakan cephelerini oluşturan modüler kemerlerin ölçüleri farklıdır (doğu kanadının kuzey tarafındakiler, diğerlerinden çok daha geniştir***). Kışlanın doğu ve batı kanatlarının zemine oturan bölümlerinde (her iki kanadın da güney kısımlarında), duvarların düşey kesitinde, 15-20 cm dolayında bir incelme fark edilmektedir. Bu tür yapısal farklılıklar, zaman içindeki onarımlardan kaynaklanmaktadır.

Güney kanadının en üst katında, doğu tarafındaki oda kapılarından üçü mermer çerçevelidir. Mermer çerçevelerin biri silmelerle hareketlendirilmiştir. Diğerleri düz pervaz biçimindedir. En soldaki, bir taçlama ve üzerindeki ay-yıldızlı motifle bezenmiştir (Ek 49). Batı kanadının kuzey tarafında (bu kanadın üst katında), duvarda lamba nişi olduğu anlaşılan, taş çerçeveli, kemerli iki küçük niş bulunmaktadır (Ek 49). Bu tür detay farklılıklarının lokal değişikliklerden mi kaynaklandığı yoksa kışlanın bütününe ait karakteristik özelliklerin kalıntıları mı olduğu anlaşılamamaktadır.

6.3.4 Plan ve Cephe Özellikleri

Araştırma süresinde, kışlanın 1826 sonrasında yeniden inşası nedeniyle tutulan maliye kayıtlarına (BOA.MAD. 8959 numaralı defterdeki Safer 1242/ Ekim 1826 ; 1243 ve 1244 tarihli kayıtlar), inşaatın tamamlanmasından sonra hazırlanan kesin hesap defterine

---

dökme mozaik, üst kat koridorları granit seramik, komuta birimi çevresindeki mekanların zeminleri ahşap ve mermer kaplamalıdır.

* Çatıdan 2 zira/ 1.52 m. daha yükseğe çıkan yangın duvarları, temelden itibaren takviyelerle yükseltilmiştir ve koridorları kemerlerle aşmaktadır (BOA.ML. 587) (Ek 29).

** Tam ölçülememiştir, kot farkı, koridor döşemesinin kaplamasında yapılan rampa biçimindeki eğimle hafifletilmiştir.

*** Modüller, akstan aksa kuzey kanadında 3.39 m., güney kanadında 3.20 m., batı kanadında 3.48 m., doğu kanadının güneyinde 3.32 m., kuzeyinde 3.92m. (Ölçüler 1999 tarihli kışla rölevesinden alınmıştır.) (Plan 3)

(BOA.D.BŞM.BNE, 16356), farklı tarihlerdeki onarım ve tadilatları gösteren çeşitli keşif defterlerine (BOA.CA.15748, BOA.CA. 43859; BOA.CA. 37510 (BOA.ML.MSF. 1615; BOA.ML.MSF.1618; BOA.ML.MSF.1619; BOA.ML.MSF.1620; BOA.ML.MSF. 1692; BOA.ML.MSF.1694; BOA.ML.MSF.1705; BOA.ML.MSF.1783; BOA.ML.MSF. 1877; BOA.ML.MSF.1861; BOA.ML.MSF.1879; BOA.ML.MSF.2406; BOA.ML.MSF. 2408; BOA.ML.MSF.2466; BOA.ML. 587; BOA.A.MKT.NZD. 266/2) ve malzeme alımı, görevlendirme belgelerine ve çeşitli onarım raporlara ulaşılmıştır. Ayrıca, sınırlı da olsa dönemin görgü tanıklarının ifadeleri (1828: Mac Farlene, 1833: Marchebeus, 1837:Moltke, 1838: Pardoe) ile çeşitli zamanlarda yapılan çizim ve fotoğrafları da önemli birer veri oluşturmaktadır. Kışlaya ilişkin ulaşılabilen en erken tarihli plan çizimi, 1854-1856 Kırım Savaşı sırasında yapılan kısmî plan krokisidir. 1960 ve 1999 yılında hazırlanan planlarına ulaşılmıştır. Ayrıca 1918 ve 1930 tarihli vaziyet planları ve 1918 tarihli hava fotoğrafı, kışlanın son dönemlerini göstermekle birlikte, günümüze ulaşamayan bir kısım yapıların konumlarının tespit edilmesini sağlamaktadır. Erken tarihli planların bulunamaması nedeniyle, kışlaya ilişkin en önemli veri, çeşitli değişikliklerle de olsa günümüze ulaşan kışla binasıdır.

Öte yandan, kışlanın 1829'daki mimarî yapısını, yalnız dönem belgelerine dayanarak belirlemek, olanaklı değildir. Belgelerde kayıtlı bilgilerin bir kısmı, ancak günümüze ulaşan kışla binasıyla birlikte değerlendirildiğinde açıklık kazanmaktadır. Bu nedenle, binanın 1829'daki mimarî yapısını belirleyebilmek için bugünden geriye gitmek gerekmektedir.

Kışla Binasının Günümüzdeki Durumu: Kışla binası, günümüzde, kareye yakın dikdörtgen planlı, iç avlulu, 199.3 x 266.78 metre boyutlarıyla* (birinci kat ölçüleridir, zemin boyutları daha büyüktür) çok büyük bir yapıdır. Plan şeması, avlu tarafındaki koridor ve dış cepheler boyunca sıralanan çeşitli birimlerle meydana gelmektedir. Tuvalet birimleri, ana kütlenin iç köşelerinde çıkıntı oluşturmaktadır (Plan 2, Plan 3).

Kışlanın bütün cepheleri üçer katlı olarak tanımlanabilir. Fakat arazinin eğimi nedeniyle, katların farklı kotlarda olması, yapının tanımlanmasında sorun çıkarmaktadır. Günümüzde, kışlanın planlarında kullanılan sistemde, kuzey kapısının esas giriş olarak kabul edildiği, diğer katların tamamının bodrum olarak adlandırıldığı görülmektedir. Fakat binanın hiçbir bölümü "tam bodrum" değildir. Öte yandan, bu adlandırma sisteminde, kuzey kanadının tam ortasında

* Ölçüler, 1999 tarihli kışla rölevesi boyutlarından hesaplanmıştır. 266.78 m. ölçüsü kuzey, 199.29 m. doğu cephesinin kule dahil birinci kat ölçüsüdür. Kuleler hariç binanın net ölçüleri 191.80 m.x 259.28 metredir (Plan 3). Binanın zemine oturan eğimli duvarları ölçülememiştir.

girişi tanımlayan kot, diğer kanatların en üst katı haline gelmektedir (örneğin güney kanadı özelinde bu kat, kimi yerde 2. kimi yerde ise 3. veya 4. katı tanımlamaktadır). Kışlanın 1. kat olarak adlandırılan tek katı ise, gerçekte bir çıkma kattır. Binanın yapısından kaynaklanan bu karışıklığa karşın kotlama sistemi, teknik açıdan akılcı bir yaklaşım segilemektedir. 1831 tarihli onarım defterinde (BOA.CA. 43859) (Ek 19), kışlanın üç katlı olarak kabul edildiği ve tanımlama sorununun, her kanadın kendi arasında alt, orta ve üst kat olmak üzere üç ana kota ayrılması yoluyla çözümlendiği görülmektedir. Kavram karmaşası nedeniyle, çalışma sırasında kimi kez aynı yöntemin izlenmesi gerekmiştir.

Binanın giriş katı olarak tanımlanan katı, bütün yapıyı çepeçevre kuşatmaktadır. Avlu tarafındaki iç köşelerinde "L" biçimli tuvaletler yer almaktadır. Bu katın kuzey kolunun merkezinde, komutanlık kapısı olarak adlandırılan kapı vardır. Kapının arkasındaki pasaj biçimli geçişle, avluya ulaşılmaktadır. Kuzey kolunun batı tarafının planı, kışlanın diğer bölümlerinde olduğu gibi avlu tarafındaki koridor ile dış tarafta sıralanan mekanlar ve merdivenlerle oluşmaktadır. Aynı kolun doğu tarafında, koridor ortadadır ve mekanlar koridorun iki yanında sıralanmaktadır*. Bu koldaki beş merdivenin dördü iki kollu, biri döner merdivendir. Döner merdiven, giriş kotunu 1. kata bağlamaktadır. Diğer merdivenlerin biri yalnız alt katla, ikisi yalnız üst katla, biri ise hem alt hem üst katla bağlantıyı sağlamaktadır. Giriş katı olarak tanımlanan katın, kuzey kolu dışındaki bölümlerinin üstünde kat yoktur. Diğer kolların her birinde düşey sirkülasyon ikişer merdivenle sağlanmaktadır. Bu kattan köşelerdeki kulelere geçiş vardır.

Binanın birinci kat olarak tanımlanan katı, yalnız giriş katının kuzey kolunun üzerinde yükselmektedir. 1. katın planı, giriş katının kuzey kolunun batı tarafı ile benzerlik göstermektedir. Bu katın tamamında koridor içe alınarak iki tarafına mekanlar sıralanmıştır. Bu katın tam ortasında, giriş kapısının üzerinde çıkmalı bir mekan yer almaktadır. Kata ulaşım, biri döner, dört merdivenle sağlanmaktadır.

Yapının 1. Bodrum katı olarak adlandırılan katı, binayı çepeçevre kuşatmamakta, kuzey kolunun ortasında kesilmektedir. Binanın güney kapısı, bu katta, güney kolunun ortasındadır.

Binanın 2. bodrum katı, hem güney hem de kuzey kollarının ortalarında kesilen iki ayrı kütle biçimindedir. Avlu kotundan bina içine girmeyi sağlayan kapılar bulunmakla birlikte, bu katta binanın dışıyla bağlantı sağlayan kapısı yoktur. Bu katta, üst katlarla bağlantıyı sağlayan iki kollu merdivenlerden başka, alt kata (3. bodrum) inen birer kollu üç merdiven daha vardır.

---

* Bu kısmın müdahale gördüğü, dış kısımlarının korunarak içinin yenilendiği anlaşılmaktadır.

Sözkonusu merdivenlerin ikisi batı girişinin iki yanına, biri güney kanadının doğu tarafına inmeyi sağlamaktadır.

Diğer katların hepsinden daha küçük olan 3. bodrum katı, parçalı bir yapı segilemektedir. Kat planı, kışlanın güneydoğu ve güneybatı köşelerinde konumlanan iki ayrı "L" biçimi oluşturmaktadır (Plan 3*). Avlu kotundan aşağıda fakat binanın dışındaki zemin kotundan daha yukarıda kalan bu kat, mazgallarla ışık almaktadır. Kışlanın doğu ve batı kapıları, bu katta, kışla kütlesinin ortasına gelecek şekilde konumlanmıştır. Her iki kapı da arkalarındaki pasaj biçimindeki geçitlerle avluya açılmaktadır. Batı kapısından girildiğinde, pasajın iki yanındaki merdivenlerle 2. bodruma çıkılmaktadır. Doğu kapısının kışlanın üst katlarıyla doğrudan bağlantısı yoktur.

Kışlanın genel görünümü, köşelerindeki yüksek kulelerle hareketlendirilen**, yayvan ve yalın bir kütle biçimindedir. Yapının alt taraflarındaki meyilli istinat duvarları, arazinin eğiminden kaynaklanmaktadır. Son derece uzun olan dış cepheler, taş payelerle oluşturulan düşey modüllerle*** bölünmüştür. Binanın uzun cephesinde 37, kısa cephesinde 29 modül vardır ve modüllerin her birinde üçer sıra pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 5-19). Binanın dış cepheleri sıvalı, bütün pencereler dikdörtgen biçimli ve taş sövelidir. Pencerelerin üzerinde dikdörtgen kesitli, kabarık lentolar bulunmaktadır. Kesmetaş örgülü kuleler ise süslü yapılarıyla dikkati çekmektedir (Fotoğraf 20).

Binanın araziye oturmasından**** kaynaklanan nedenlerle, cepheleri birbirinin eşi değildir. Arazi yapısından ötürü kuzey ve güney cephelerinin orta kısımları ikişer katlı, yan tarafları ise üçer katlı görünmektedir.

Kuzey cephesinin ortasında, kapının üzerinde, ayaklar üzerinde taşınan çıkmalı bir birim bulunmaktadır. Bu cephede, üst kat, cephe boyunca devam etmemekte, alt kata göre iki yandan 27'şer metre kadar daha kısa kalmaktadır. Yine bu cephe, arazi yapısından ötürü kademeli bir görünüm sergilemektedir. İstinat duvarının üzerinde yükselen doğu ve batı cepheleri, üçer katlı görünmektedir. Cephelerin ortalarındaki giriş kapıları, eğim nedeniyle, binanın katlarından birine değil, istinat duvarının bulunduğu kısma açılmıştır. Güney cephesi

---

* Bu katın tam planı Plan 3'te işlenmemiştir.

** Kışlaya ilişkin sevilerek kullanılan "ters çevrilmiş bilardo masası biçiminde" tanımlaması kulelerden kaynaklanmaktadır.

*** Ağırlıklı olarak modüller 6.10 metre, taş ayaklar 70 cm. genişliktedir. Kapıların bulunduğu modüllerde ölçü farklılaşmaktadır. Ölçüler, 1999 tarihli kışla rölevesinden alınmıştır (Plan 3).

**** Kışla binasının inşa edildiği arazi, güneye doğru eğimli bir sırt oluşturmaktadır. Bu nedenle binanın araziye aplikasyonunda sorunlar yaşandığı, binanın araziye yüksek istinat duvarları ile oturtulduğu görülmektedir.

ise yine eğim nedeniyle ortada iki katlı, yan taraflarda istinat duvarı üzerinde yükselen üç kat olarak görülmektedir. Güney kapısı, cephenin ortasındadır.

Avlu tarafındaki cepheler, ortalarında kemerli birer pencere bulunan kemerli modüller ile oluşmaktadır. Kuzey ve güney cephelerinin ortalarına gelen kısımlar, eğim medeniyle ikişer katlı, diğer bölümler üçer katlıdır.

Bina, günümüzdeki biçimine, farklı nedenlerden kaynaklanan çeşitli tadilat, onarım ve yenilemeler sonrasında ulaşmıştır. Fakat gerek arşiv belgeleri, gerekse mevcut bina irdelendiğinde, kışlanın plan ölçülerinin, kütle formunun ve plan şemasının, ilk şeklini koruduğu fark edilmektedir.

Kışlanın Yapıldığı Dönemdeki Durumu: II. Mahmut'un kışlayı tamamlayamadığı ya da bazı kollarını ahşap yaptırdığı doğrultusunda farklı görüşler bulunmaktadır*. Kışlanın inşa süresi ve malzemesine ilişkin farklı yorumların, belge eksikliğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kışlanın kapılarındaki kitabelerin farklı tarihleri taşımasının da araştırmacıları yanıltarak bu görüşlerin doğuşunda etkili olduğu görülmektedir. Kışlanın ilk yapılması sırasında, yalnız kuzey ve güney kapılarına kitabe yazılmıştır (BOA.HH. 29060). Diğer kitabeler, gerçekte farklı bir onarımın tarihini belirlemektedir. 1841'de girişilen kapsamlı onarımda, koridorların cepheleri kagire dönüştürülmüş, doğu ve batı kapılarının kitabeleri, bu onarımın ardından konmuştur. Kışlanın kuzey ve batı kollarını yakan 1263/ 1847 yangınında, binanın dış duvarları sağlam kalmıştır. Bu tarihte kuzey ve batı kapıları yenilenmiştir. Kuzey kapısındaki 1269/ 1852-1853 tarihli kitabe, bu onarımın ardından konmuş olmalıdır.

Öte yandan, inşaat defterleri ve onarım kayıtları, Selimiye Kışlası'nın inşaatının "bir defada" yapıldığını belirlemektedir. Belgeler (BOA. MAD. 8959; BOA.D.BŞM.BNE. 16356), 1829'da, kışlanın dış duvarlarının taş olarak inşa edildiğini göstermektedir. Yani kışlanın kollarından hiç biri ahşap değildir. Yalnız avluyu çevreleyen açık koridorlar, kagir taklidi ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM. BNE. 16356; BOA.ML.MSF. 2406).

---

* Şehsuvaroğlu (tarihsizb), II. Mahmut'un bir cepheyi kagir yaptığı görüşündedir. Güneri (1966), II.Mahmut'un bir cepheyi tamamladıktan sonra vefat ettiğini belirtmektedir. Konyalı (1977:2), kışlanın Abdülmecit tarafından genişletildiğini ve inşaatı sekiz yılda tamamladığını öne sürmektedir. Batur (1994), kışlanın yapımının hayli uzun sürdüğünü, II. Mahmut'un emriyle başlayan çalışmanın Abdülmecid döneminde önemli yenilemeler ve eklerle devam ettirildiğinin dört kapısındaki farklı tarihli kitabelerden anlaşıldığını kaydetmektedir. Aslanapa (1980), II. Mahmut zamanında kagir olarak yeniden yapılmaya başlanan kışlanın bir cephesi tamamlandıktan sonra padişahın ölmesiyle Abdülmecid döneminde devam ederek, diğer üç cephesinin uzun sürede tamamlandığını belirtmektedir.

1829'da kışla binasının genişliği, 22 zira/ 16.7 metredir* (BOA.D.BŞM.BNE. 16356; BOA. MAD. 8959). Revaklı koridorların, avlu tarafında (BOA.D.BŞM.BNE. 16356; BOA.MAD. 8959; Pardoe, 1839) yer alması, diğer mekanların dış cepheler boyunca sıralanmasını gerekli kılmaktadır. 1831 tarihli onarım keşfinde, odaların kışlanın dört tarafında bulunduğunun belirtilmesi (BOA.D.BŞM.BNE. 16394), kışlanın günümüzdeki plan şemasıyla inşa edildiği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Ayrıca binanın zemine oturan bölümlerinin günümüzdeki yapısı da koridorun avlu tarafında yer alması ilkesiyle yapıldığını göstermektedir. Yani binanın altyapısı da farklı bir plan şemasının uygulanmış olması olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Diğer yandan, avlulu plan şemasında, koridorların avlu tarafına alınarak koridor alanının küçültülmesinin, mimarî açıdan akılcı bir yaklaşım olduğu açıktır. Bu durum, kışlanın günümüzdeki plan şemasıyla yapıldığını ortaya koymaktadır.

Kışla tamamlandığı zaman, cami (kuzey) tarafının temelleri 1047,18 zira, talim meydanı (güney) tarafının temelleri 1047.24 zira, Kavak (doğu) ve Harem (batı) taraflarının temelleri 624'er ziradır (BOA.MAD. 8959 s:170) (Ek 15). Bu ölçüler metreye çevrildiğinde, binanın uzun kenarlarının temel boyunun 812, kısa kenarlarının 484'er metre olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Günümüzdeki boyutlarıyla ve arazinin topoğrafik yapısıyla karşılaştırıldığında, binanın temellerinin bu kadar büyük yapılmasının olanaksız olduğu fark edilmektedir. Bu durum, belgede, bina için (1.dış cephe, 2.odalar ile koridor arasında ve 3.avlu tarafındaki olmak üzere) yapılan 3 sıra temelin, ölçülerinin toplamının verildiğini düşündürmektedir. Ölçüler üçe bölündüğünde, bugünkü kışlanın boyutlarına yakın ölçüler bulunmaktadır (812 m./ 3=270.6m. ve 484 m./ 3= 161.33m.**). Ayrıca 1833'te Marchebeus, kışlanın boyunun 800 adımdan fazla ve eninin 550 adım kadar olduğunu kaydetmektedir (Eyice, 1956; Arslan, 1992; Şimşek, 1992). Bu bilgilerle kışlanın 1829'daki net boyutlarını belirlemek olanaksızdır. Fakat bu bilgilerden yola çıkıldığında, binanın günümüzdeki boyutlarıyla yapıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Çeşitli tarihlerdeki onarımlarının hiç birinde, binanın biçiminin değiştirildiğini gösteren bir kayda rastlanmamıştır. "Mahv-u isbat" yoluyla yapılan 1841 onarımında (BOA.ML.MSF. 1879; BOA.ML.MSF. 2406) ya da kışlanın yarısından fazlasını yakan 1263/ 1847 yangınından sonra dış duvarlar yenilenmemiştir (BOA.ML. 587) (Ek 29).

---

* Oysa 1265/ 1841'de binanın 21 zira/ 15.92 m. genişlikte olduğu kayıtlıdır. Aynı belgede, ayrıca odaların 15.6 zira/ 11.55m., koridorların 7.6 zira/ 5.49 m. genişlikte (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26) olduğunun kaydedilmesi nedeniyle, iç ölçüler toplamı (15.6+7.6 = 22.5 zira = 17.04), toplam genişlikten fazla çıkmaktadır. Aradaki 1.5 ziralık/ 1.14 metrelik farkı mevcut bilgilerle açıklama olanağı yoktur. Tutarsızlığın, ölçülerin bir kısmının, duvar kalınlıklarının hesaba katılmayarak içten verilmesinden kaynaklandığı varsayılabilir.

** Hesap, dıştaki temellerin daha uzun, içtekilerin daha kısa olduğu göz önünde tutulmadan, yalnız yaklaşık ölçü belirlemek amacıyla yapılmıştır. İnşaat kayıtlarında kulelerin temellerinin boyutlarının ayrıca verilmesi, net ölçülerin hesaplanmasını engellemektedir.

Ayrıca ilk yapının köşelerini tanımlayan kulelerin varlığını koruması*, binanın dış boyutlarının günümüze dek aynı kaldığını göstermektedir.

1829'da, kışla binasının bir çok yeri üç katlı, az bir kısmı iki katlıdır** (BOA.MAD. 8959, s: 170; BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:3). Yani kışlanın kolları, günümüzdeki gibi farklı sayılardaki katlarla oluşmaktadır. Bu durumda, 1829'da kışlanın plan şeması ve kütle biçimiyle, günümüze ulaşan binayla aynı mimarî ilkelerde ve boyutlarda yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Binanın 1829'daki mimarî yapısıyla günümüzdeki durumu arasındaki en önemli fark, bu dönemde kışlanın açık koridorlu olmasıdır. Belgelere göre ilk yapıldığı sırada koridor ahşap dikmelerle taşınmakta, dikmelerin üstlerinde kagir taklidi kemerler bulunmaktadır (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM. BNE. 16356). Miss Pardoe da iç avlunun açık galerilerle çevrelendiğini belirtmektedir (Pardoe, 1839; Kayım, 1982; Arslan, 1992; Şimşek, 1992). Koridorlar, 1841'de kapatılarak (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26) günümüzdeki biçimine getirilmiştir.

6.3.4.1 Kışlanın Kapıları

Ön keşif hesaplarında, kapıların iki küçük ve iki büyük olarak*** toplam dört tane yapılması, mermer cepheli, tuğralı, "müzehhebli" olması öngörülmüştür (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15). Ancak sonradan karar değiştirildiği ve tamamının öngörülenden daha büyük yapıldığı görülmektedir. İnşaat tamamlandığında, doğu ve batı kapılarının eş nitelikli olmasına karşın diğer kapıları farklı niteliklerdedir (BOA.D.BŞM.BNE.16356) (Ek 18). 1828'de kapıların tamamına tarih taşı koyulmuştur. Fakat yalnız kuzey ve güney taraflarındaki kapılara kitabe yazılmış, diğerlerine tuğra ve ay-yıldız nişanları işlenmiştir (HH. 29060****). Doğu ve batı kapılarındaki yazılar daha sonraki onarımda koyulmuştur. 1828'de kışlayı gören Mac Farlene'e (1829) göre, kapılar kışlanın diğer bölümlerinden çok daha özenlidir ve özenli yapılamasında II. Mahmut'un kişisel etkisi vardır.

---

* Onarım ve yenilemelere karşın, kulelerin temelden ve en baştan yapıldığını gösteren bir belge ya da bilgiye rastlanmamaktadır.

** İki katlı kısımların 346 zira uzunlukta, 22 zira genişlikte, 13 zira yükseklikte, üç katlı olan kısımlarının 770 zira yapılması öngörülmüştür (BOA.MAD. 8959, s: 170) (Ek 15). Kışla tamamlandıktan sonra, iki katlı olan kısımları devran 166 zira uzunlukta ve 22 zira genişlikte, 13 zira yükseklikte; üç katlı olan kısım devran 755 zira uzunlukta, 19.5 zira yüksekliktedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:3) (Ek 18).

*** İkisi 8 zira yükseklikte, 5 zira genişlikte, diğer ikisi 5 zira yükseklikte, 3 zira genişlikte yapılacaktır (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15).

**** Belge metni Tuğlacı (1981) tarafından yayımlanmış, metin kontrol edilerek doğru olduğu görülmüştür.

Kapıların tamamı, kışlanın iç avlusuna açılan pasaj-geçit niteliğindedir. Avlu tarafında kemerli, büyük açıklıklarla tanımlanan geçitlerin, binanın dış cephesinde büyük mermer kapıları bulunmaktadır. Günümüzde de kuzey ve güney kapıları, doğu ve batıdakilerden daha büyüktür. Ayrıca binanın biri güney, diğeri doğu cephesinde yer alan iki küçük kapısı daha vardır.

6.3.4.1.1 Kuzey Kapısı*

1828 ve 1829'da "Selimiye Camisi Tarafındaki Kapı" (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM. BNE. 16356), 1831'de "Saltanat Kapısı" (BOA.CA. 43859) (Ek 19), günümüzde "1 Numaralı Nizamiye Kapısı" ya da "Komutanlık Kapısı" adıyla anılan kapıdır (Ek 42a). Saltanat Kapısı adıyla anılması nedeniyle, erken dönemlerdeki törensel girişlerin bu kapıdan yapıldığı düşünülebilir.

Ön keşif sırasında büyük (8 x 15 zira/ 6.06 m.x 11.36 m. ölçülerinde) yapılması öngörülen kapılardan biri olduğu tahmin edilmektedir (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15). Son keşif defterinde, 12 zira/ 9.09 m. yükseklikte, 7.18 zira/ 5.44 m. genişlikte, bütün olarak "müzeyyen ve masnu / musanna" (süslü ve sanatla yapılmış) mermer kapı olarak tanımlanmaktadır. 1.760.000 kuruşa malolmuştur (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:7) (Ek 18).

Keşif defterine göre 1829'da, kapının "etrafı" taş payeli ve üzeri tonozludur. Cephesi cilalı mermerden yapılmıştır. Etrafı çifte pervazlıdır ve oluklu (yivli) "çar-kûşe nîm sütunları" (dörtköşe yarım sütunları: dikdörtgen kesitli plastrları) bulunmaktadır. Sütunların başlığı "yaprak açma" denen türdedir. Büyük mermer sövelerin üzeri "devîr" kemerli, ortası kabartma kilit ile "bentli"; etrafı "müselles" (kare veya dikdörtgen) aynalıdır. Üzerinde füruş,

---

* Kitabe metni:
Şâh-ı sker-perver-i şâhenşeh-i âlem zihî
Cümle-i ecdâdını ihsân ile kıldı 'abîd
Silk-i sevkette o şehtir âlemin bir dânesi
Bak yegâne halk etmiş zâtını Rabb-i vahîd
Nûr-ı ahdi rûşen ettikçe cihânı gün gibi
Vakt-i iclâli sabâhü'l-hayrveş oldu bedîd
Kân-ı şevkette nazîrin görmedi halk-ı cihân
Cevher-i zât-ı hümâyûnun Hüdâ kılmış ferîd
Muhterik olmuştu akdem yaptırıp bu kışlayı
Eyedi bünyânını mânende-i kasr-ı meşîd
Anda iskân eyledikce asker-i şâhânesi
Mâlik-i hısn-ı zafer kılsın o hâkân-ı mecîd
Cevherîn târîh ile zeyn eyle Zîver bâbını
Yapdı bâlâ kışlayı hâkân-ı dîn Abdülmecîd
1269 (1852-1853) (Son satırdaki mücevher tarih 1269'u vermektedir (Konyalı, 1977; Raif, 1996). Ayrıca Konyalı, kitabenin altında 1266 tarihini gördüğünü kaydetmektedir.

"çevirme" bayrak deseni ile tuğra ve 15 mısralı tarih kitabesi bulunmaktadır. Tarihi "musanna" (sanatla yapılmış) ve "nevresm" (yeni moda, modern) biçimde işlenmiştir. Kapının doğraması çift kanatlı ve yağlı boyalıdır. Kilit, halka, mil, kovan ve kol demiri gibi bütün "müştemilatı" tamamdır. (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:7) (Ek 18). Tarih kitabesi, İzzet Molla tarafından yazılmıştır (HH. 29060). 1828'de kapıyı gören Mac Farlene (1829), yalnız diğer kışlaların kapılarından değil, aynı zamanda Türkiye'de gördüğü bütün modern binaların girişlerine oranla "muhteşem olması bakımından" eşsiz olduğunu belirtmektedir. Kapının en iyi cinsten, sert, saf ve lekesiz mermerleri, alabaster gibi şeffaftır. Yanlarında sütunçeler vardır. Kapı kemeri arabesk ve burmalı motiflerle bezenmiştir. Kapı saçağının alt tarafında, lacivert ve altın yaldızlı nakışlarla işlemeler bulunmaktadır.

II. Mahmut'un yaptırdığı kapı, 1847'de yandığı için günümüze ulaşamamıştır (BOA.ML. 587) (Ek 29). Yerinde Abdülmecid'in yaptırdığı kapı bulunmaktadır. 1269/ 1852-1853 tarihli kitabenin, kapının yeniden yapılmasından sonra koyulduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde komutanlık kapısı olarak kullanılan kapı, kışlanın en gösterişli kapısıdır. Kapının üzerinde, mermer ayaklarla taşınan bir çıkma biçiminde komutanlık birimi yer almaktadır. Üçgen alınlığı kıvrımlı dallarla ve ortada tuğra ile bezenmiştir (Ek 42a). Blackwood'un çizimlerinden (Gravür 7), 1854-55 yıllarından önce yapıldığı anlaşılan çıkmanın inşa tarihi belirlenememektedir. Bu bölümün "İngiltereli Mimar Mösyö İsmit" (Smith) tarafından 1264/ 1848 sonrasında projelendirilen "daire-i hümâyun" (padişah dairesi) (BOA.CA. 41902*) olduğu düşünülmekle birlikte, bu görüşü kanıtlayacak bir belgeye ulaşılamamıştır.

Kapının iki yanı, dikdörtgen kesitli ikişer plastrla sınırlanan geniş bir mermer çerçeve ile sarılmaktadır. Silmeli üzengiler üzerine oturan giriş kemerinin kilit taşı kabartma yaprak motifiyle işlenmiştir. Üst kısmında Zîver tarafından yazılan 1269/ 1852-53 tarihli kitabe bulunmaktadır. Kapı kanatları metaldir. Kapının iç kısmında, rüzgarlık anlayışıyla camlı kanatlar eklenmiştir.

Günümüzde, kapının ardında, avluya geçişi sağlayan pasajın/ geçitin iki tarafı camlı kapılarla kapatılarak geniş bir giriş holü biçiminde düzenlenmiştir (Ek 42a). Geçitin üst kısmını örten kaburgalı çapraz tonozda kalemişi nakışlar bulunmaktadır. Kapının iki yanındaki cam kapaklı büyük dolaplarda Osmanlı döneminde kullanılan askerî teçhizat sergilenmektedir. Yan duvarların ortasında, karşılıklı iki mermer çerçeve vardır. Çerçevelerden batı tarafındakinin içine son zamanda yapılan bir çini pano yerleştirilmiştir (Ek 42a). Diğeri doğu kanadına giriş

* Belge transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmış, kontrol edilerek doğru olduğu görülmüştür.

veren kapı boşluğunu çevrelemektedir. Bu kanadın doğu tarafı betonarme ile yenilenmeden önce, koridorlara geçişin simetrik olarak karşılıklı yerleştiği ve avlu tarafında bulunduğu düşünülebilir.

6.3.4.1.2 Doğu* ve Batı Kapıları

Önkeşif ve kesin hesap defterlerinde Harem İskelesi ve Kavak tarafındaki kapılar olarak anılmaktadır (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM. BNE. 16356). 1245/ 1831'de "Meyyit Kapısı" ve "Tebdil Kapısı" (BOA.CA. 43859) (Ek 19), günümüzde 2 numaralı ve 4 numaralı "Nizamiye Kapıları" olarak adlandırılmaktadır.

Önkeşif sırasında 5 x 3 zira/ 3.8 m.x 2.27 m. boyutlarında yapılmaları kararlaştırılmıştır (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15). Uygulama sonrasında daha büyük (12 zira/ 9.09 m. yükseklik, 7 zira/ 5.30 m. genişlikte), fakat yine eş nitelikli oldukları görülmektedir (BOA.D. BŞM.BNE. 16356, s:7) (Ek 18). Mac Farlane'in (1829) yapımı sırasında gördüğü ve çok daha basit yapılı olmakla birlikte, bezeme açısından kesinlikle "Saltanat Kapısı" kadar özenli olduğunu belirttiği kapının, bu iki kapıdan biri olduğu düşünülebilir.

Kesin hesap defterine göre, kapıların cepheleri, cilalı mermerden yapılmıştır. Yonma sövelerinin etrafında pervazlar ve "çar-kûşe nîm sütunlar" (dört köşe yarım sütunlar, dörtgen kesitli plastrlar) bulunmaktadır. Plastrların altı ve üstü kabartma "başlıklı" ve "kürsülü"dür. Mermer kemerli olan kapılar, kabartma işlemelerle, oval biçiminde tarih levhasıyla ve tuğrayla bezenmiştir. Ahşap kapı kanatları sanatla yapılmış ve yağlı boya ile boyanmıştır. Mil, kol demiri, halka gibi detayları tamdır. Kapıların ikisi, toplam 1.800.000 kuruşa malolmuştur (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:7) (Ek 18).

---

* Doğu kapısının kitabe metni
Şâh-ı âlem Hazret-i Abdülmecîd Han'ın Hudâ
Ömrünü ikbâlini iclâlini etsin ziyâd
Kâinâta sâyesidir sâha-i dârü'l-emîn
Dergeh-i lutf u 'atâsı âleme bâb-ı murâd
Bendegân âsûde, dünyâ râhat, âlem şâdumân
Kevni cennet gibi buldu ahd-ı adlinde ibâd
Zîver-i engüşt-i tedbîri mekîn-i dâd-ı Hak
Ol Süleyman-ı zamâna âlem eyler inkıyâd
Tarz-ı nev dil-keşle ta'mir eyleyip bu kışlayı
Cünd-i hâssın eyledi tekrâr mesrûrü'l-fu'ad
Bâ-husûs açtı bu bâb-ı feyz-i semti nusrete
Âyet-i innâ fetehnâdan edilince ictihad
Der lisân-ı hâli tıbtüm fedhulûnâ hâlidîn
Her küşâd oldukca işbu bâb-ı vâlâ midâd
Dür-feşân oldum Lebîbâ bende bu târîh ile
Müjde bâb-ı fevz u nusret kışla da oldu küşâd 1258 (1842)

II. Mahmut zamanında, kapıların üzerindeki kitabe yerleri hazırlanmış fakat kitabeleri yazılmamıştır (BOA.HH. 29060). Lebîb tarafından yazılan kitabelerin*, kışlanın 1256-57 /1840 tarihindeki büyük onarımının (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25) ardından koyulduğu anlaşılmaktadır. Batı tarafındaki kapı 1263/ 1847 yangınında yanmış ve yenilenmiştir (BOA.ML. 587) (Ek 29). Bu onarımda, kitabe tarihinin değiştirilmediği görülmektedir.

Günümüzde kapılar, motiflerin işlenişindeki birkaç detay farkı dışında eş yapılıdır. İki yandan dikdörtgen kesitli plastrlarla sınırlanan kapıların üzerinde kitabe ve üçgen alınlık biçiminde taçlama bulunmaktadır. Kapı kemerlerindeki kilit taşları, yaprak biçiminde kabartmayla işlenmiş, köşelikleri simetrik olarak ay-yıldız motifleriyle bezenmiştir. Kitabelerin iki yanında, yine yaprak motifleri vardır. Üçgen alınlıkta, top desenli, kabartma armalar işlenmiştir. Ortadaki dairesel madalyonun içindeki ay-yıldız motifinin, tuğranın yerine yapıldığı anlaşılmaktadır (Ek 42b).

Kapıların ikisinin de giriş kotu, avlu kotundan daha aşağı seviyededir**. Arkalarındaki pasaj/geçit bölümlerinde basamaklar bulunmaktadır.

Kapıların geçit bölümleri de farklı karakterdedir. Doğu tarafındaki geçitin zemini, mermer kaplamalıdır ve üst örtüsü 1960'larda betonarmeye dönüştürülmüştür. Buradan kışlanın katlarına geçiş yoktur. Güney duvarındaki kapıdan bodruma inilmektedir.

Batıdaki geçitin üst örtüsü kemerler ve tonozlarla oluşmaktadır. Güney duvarında, binanın deniz tarafındaki bodrumuna, kuzey duvarında buradaki odacıklara açılan birer kapı vardır. Geçitin avlu tarafında, karşılıklı yerleşen ve binanın üst kat koridoruna çıkan tek kollu merdivenler bulunmaktadır. Taşıyıcı kemerlerin ayaklarında, ince levha tuğlalar görülür (Ek

---

* Batı kapısının kitabe metni
Şehr-i yâr-ı maşrık u magrib şehinşâh-ı zamân
Zıll-ı Mevlâ âfîtâb-ı dâd Hân Abdülmecîd
Sâha-i ikbâlinin cârûb-keşi perr-i hümâ
Dergeh-i ihsânına cûd-ı kerem kemter 'abid
Adline in'âmına irfânına ol dâvrein
Kul olurdu sağ olmuş olsa Hârûn-ı Reşîd
Asker-i hâss-ı hümâyûnunun bu vâlâ kışlasın
Kıldı pek a'lâdan a'lâ resm-i dil-cûsın mezîd
Eskiden bâlâ idi ammâ dü bâlâ eyledi
İşbu cây-ı dil-keş ü ra'nâyı imâr-ı cedîd
Semt-i feth ü nusrete açıldı elhak bir kapı
Pâdişâh ilhâm ile kıldı bu nev bâb-ı bedîd
Dâimâ sıhhatle ömr-i sermed ü iclâl ile
Sâye-i şâhânesi tâ haşre dek olsun medîd
Yazdı bu târîh-i cevherdârını kilk-ı Lebîb
Kışla-i dil-cûyu ra'nâ kıldı Han Abdülmecîd
1258 (1842)

** Kapıların kışla avlusuna açılan "iç yüzleri" de avlu kotundan aşağıdadır. Bu nedenle, batı kapısından avluya dik bir rampayla çıkılmaktadır. Doğu kapısının avlu tarafına sonradan merdiven eklenmiştir.

42b). Bu durum, olasılıkla 1263/ 1847 yangınından sonraki onarımda değişikliğe uğradığını, fakat altyapının özgün niteliklerini koruduğunu düşündürmektedir. Ancak kapının mermer cephesinin doğudaki diğer kapı ile simetrik olması ve kitabesinin 1256 tarihini taşıması, tuğlanın varlığının raslantısal olabileceği savını da beraberinde getirmektedir. Diğer yandan kitabede bu kapının Abdülmecit tarafından yaptırılan "nev bab-ı bedîd" olarak adlandırılması, kapının 1840 veya 1847'de yenilendiği izlenimini vermektedir. Ancak bu konuyu aydınlatacak bir bilgi ya da belgeye ulaşılamamıştır.

6.3.4.1.3 Güney Kapısı

Önkeşif (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15) ve kesin hesap (BOA.MAD. 8959, s:174; BOA.D.BŞM. BNE. 16356) kayıtlarında "Talimhane Tarafındaki Kapı", 1245/ 1831'de "Talimhane Kapısı" (BOA.CA. 43859) (Ek 19), günümüzde "3 Numaralı Nizamiye Kapısı" olarak adlandırılan kapıdır. Ayrıca, "Mehmet Paşa Köşkü tarafındaki kapı"nın da bu kapı olduğu anlaşılmaktadır (BOA. HH. 29060).

Ön keşif defterinde büyük yapılması öngörülen kapılardan biri olduğu anlaşılmaktadır (BOA.MAD. 8959, s:171) (Ek 15). Kapı, keşif defterinde bütün müştemîlatı tamam, "müzeyyen ve mersu' bab-ı kebir" (süslemeli ve sanatla yapılmış, büyük kapı) olarak tanımlanmaktadır. Deftere göre etrafi kagir "payeli", cephesi mermer kaplamalı, kemerli ve sütunlu bir kapıdır. Söveleri ve eşiği yekpare mermerdendir. Üzeri kagir tonozlu, mermer döşemelidir. Kapı kanatları "musanna ve müzehheb" halka ile kemer "çifte konsollu" ve yağlı boyalıdır*. Üst kısmında tarih levhası ve tuğra bulunmaktadır. Kapı, 2.620.950 kuruşa malolmuştur (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:7) (Ek 18). Defterlerde, kışlanın diğer kapılarının toplam maliyetleri verilirken, buradaki kapının bütün "inşaat kalemlerinin" ayrı ayrı kaydedilmesi**, diğerlerinden daha sonra yapıldığını düşündürmektedir.

Günümüzde güney kapısı, doğu ve batı kapılarından daha büyük olmasına karşın çok daha yalın bir kurguya sahiptir. iki yandan dikdörtgen kesitli plastrlarla sınırlanan geniş mermer çerçevenin kuşattığı kemerli bir kapı açıklığı ile oluşmaktadır. Silmeli üzengilere oturan kapı kemeri basık formludur ve kilit taşı yaprak biçiminde kabartmayla oluşturulmuştur. Üst kısmında yer alan kitabenin iki yanında, kabartma yaprak motifleri bulunmaktadır (Ek 42c).

---

* 1240'ta, kapının kemer ve ayakları sıvalı ve badanalıdır. Ahşap kanatları 5.12 zira yükseklikte, 4.6 zira genişliktedir (BOA.ML. MSF.2406, s.4) (Ek 26).

** Etrafının payeleri 6 zira uzunlukta, 2.18 zira genişlikte, 10 zira yüksekliktedir. Mermer döşemesinin uzunluğu 6.5 zira, yüksekliği 4.5 ziradır. Mermer söve ve diğer takımları: 7.22 zira genişlikte, 10 zira yüksekliktedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 7) (Ek 26).

İzzet Molla tarafından yazılan kitabesi* (BOA.HH. 29060) 1828 tarihini taşımaktadır. Fakat tuğra yok olmuştur. Kışlanın, avluya basamaksız ulaşabilen tek girişi burasıdır ve araç girişi bu kapıdan yapılmaktadır. Aynı nedenlerle, önceki dönemlerde avluya atlı ve arabalı girişler ile askerlerin talim meydanına toplu giriş çıkışları için bu kapının kullanıldığı düşünülebilir.

1840'daki büyük onarımda kapının doğrama kanatları ve demirleri elden geçirilmiştir (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

6.3.4.2 Koridorlar

Koridorun 1829'da da günümüzdeki gibi, iç avluyu kuşattığı fark edilmektedir. Ön keşif ve kesin hesap dökümlerine göre, koridorların önlerinde küfeki taşından "çar-kûşe kürsüler" (dört köşeli tabanlar) yapılmış, üzerine koyulan ahşap ayakların çevresine tuğladan kılıf örülerek taş taklidi sütunlar haline getirilmiştir. Sütunların bazıları ise gerçekten taştır. Kolonların üst kısımlarında kagir görünümünde bağdadî kemerler bulunmaktadır. Kemerlerin üst kısımları, sağlamlığını arttırmak için demir kirişlerle bağlanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:3) (Ek 18). Tanımdan kışlanın açık koridorlu olduğu, kagir taklidi ve revak benzeri kemerli ayaklarla taşındığı anlaşılmaktadır.

1256/ 1840'da 2. ve 3. katlardaki koridorların "direk aralarındaki" (revaklı koridorlarda) mevcut sütunların etraflarının bağdadileri "fesh edilerek", halis harçla kagir taklidi sütunlar biçiminde yeniden düzenlenmiştir. Direklerin (sütunların) aralarına** frenk işi tuğla ile dolgu

---

* Güney kapısı kitabe metni
Câygâh oldu Selimiyye yine nev askere
Eylemişti Hân Selîm evvelce me'vâ cündüne
Irz u şân-ı devleti ikmâl kıldı pâdişâh
Anda inşâ ettirip nev kışla hâlâ cündüne
Oldu evvelkinden iki kat metîn u hem vasî
Eyledi lutfun o şâhenşeh dü bâlâ cündüne
Hazret-i Hakdan ümîd oldur ki şâh-ı âlemin
Seyf-i nusretle musahhar ola dünyâ cündüne
Asker-i şâhâne denmek bunlara şâyestedir
Kendisi ta'limi ceng etmekte zîrâ cündüne
Askerîden görmede a'lâ vü ednâ ihtirâm
Etmede dâ'im du'a ednâ vü a'lâ cündüne
Pâdişâhân zerresi olmaz o mihr-i şevketin
Asker-i mansûrundan bâbında a'dâ cündüne
Ömrü olsun asker-i encüm-şümârından füzûn
Cünd-i gayb ile edip imdâd-ı Mevlâ cündüne
Olmasın hiç lerze-i kahrından a'dâsı masûn
Geh masîf oldukça âlem gâh meştâ cündüne
Bendesi İzzet dedi târîh-i cevherdârını
Eyledi Mahmud Hân nev kışla ihyâ cündüne
1243 (1828)

** Kapatılacak direk araları, toplam 488 adettir ve her biri 5 zira yükseklikte 5 zira genişliktedir (BOA.ML.MSF. 1879, s: 2) (Ek 24).

duvarı yapılmış, içeriye ışık girmesini sağlamak için duvarda pencereler açılmıştır (BOA.ML.MSF. 1879, s.2; BOA.ML. MSF.2406, s.2) (Ek 24, Ek 26). Pencerelerin derin doğramaları, meşeden yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 2) (Ek 26). Kışlanın avlu cephelerinin, modüler kemer sıralarıyla oluşan görünümüne bu tarihte ulaştığı anlaşılmaktadır.

İlk yapıldığında koridorlar, meşe "yollaması" ve "seren biçmesinden" kirişlidir. Basma tavanlıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356; BOA.MAD. 8959). Belirlenemeyen bir tarihte, alt katın koridor döşemeleri voltaya dönüştürülmüştür. Günümüzde, volta döşemelerin bir kısmı görülebilmektedir (Ek 45). Diğer koridorlar, binanın tamamında olduğu gibi betonarme ile yenilenmiştir.

1829'da koridorlar çarşı ve şişhane tuğlasıyla kaplamalıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). İkinci kat koridorları "şeşhane" (BOA.MAD. 8960, s: 66b) (Ek 22) tuğla ile döşemelidir (BOA.CA. 37510) (Ek 20). 1858'de koridorların zemin kaplaması "sakız taşı" ile yenilenmiştir (BOA.A.MKT.NZD. 266/2: 2/4) (Ek 30). Günümüzde koridorların büyük kısmı granit seramik, alt kat koridorları dökme mozaik ile kaplamalıdır.

6.3.4.3 Merdivenler

1829'da, "kışlaya çıkmak için", altları sahanlıklı "çifte kırma merdivenler" vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 3) (Ek 18). Kışlanın "cami tarafındaki" bölümünde iki adet kırma merdiven bulunmaktadır (BOA.MAD. 8959). Batı ve doğu kollarındaki merdivenler* üçer kat çıkmaktadır (BOA.MAD. 8959, s: 174) (Ek 16b). Merdivenlerin bir kısmı ahşap, bir kısmı kagirdir (BOA.CA. 37510) (Ek 20). Merdiven sahanlıklarında su hazneleri, abdest muslukları ve çeşmeler bulunmaktadır. 1840'ta, merdiven sahanlıklarına oval mermer tekneli abdesthaneler yapılmıştır (BOA.ML. MSF. 2406, s: 2) (Ek 26). Bugün de merdivenlerin alt katlarında, çeşitli tarihlerde yapıldığı anlaşılan mermer çeşmeler bulunmaktadır.

1274/ 1857'de binanın tazıcılar tarafındaki büyük kapısının "zahiri tarafında" ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Bu tarihte, söz konusu merdivenin, doğu kanadında bulunan bir başka ahşap merdiven ile birlikte kagire dönüştürülmesi planlanmaktadır (BOA.A.MKT. NZD. 266/2: 2/4) (Ek 30).

---

* Kışlanın Harem (batı) ve Kavak (doğu) İskeleleri taraflarında toplamı üç kat olacak merdivenler bulunmaktadır. Merdivenlerin altlarına "som" (taş, yekpare) sütun ve duvar yapılarak kırmalı, neccarkari silme serenli ve korkuluklu sağlam ve korumalı merdivenler yapılmıştır. Toplamı beş adet olan merdivenler 12.5x8 zira plan ölçülerinde, 6 zira yüksekliktedir (BOA.MAD. 8959, s: 174) (Ek 16b).

Günümüzde kışlanın katları arasındaki düşey sirkülasyon, dış cephe tarafında yer alan, iki kollu geniş merdivenle sağlanmaktadır. Ayrıca, yalnız birer kat çıkan norm dışı dört merdiven daha vardır. Merdivenlerin bir kısmının alt katı kemerli ve tonozlu yapılarını korumaktayken, bir kısmı betonarme ile yenilenmiştir (Ek 46). Eski fotoğraflarında, cephelerde, merdivenlerin bulunduğu kısımların sağır olduğu görülmektedir. Cephelerin genel yapısına uygun düzendeki pencereler sonradan açılmıştır. Merdivenlerin koridora açıldığı bölümler, çift kemerli açıklıklar biçimindedir. Kemerlerde görülen detay farkları, zaman içinde müdahale gördüğünü ya da farklı zamanlarda yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

6.3.4.4 Odalar

"Odalar" adı verilen mekanların, ilk yapıldığı zaman da günümüzdeki gibi, kışlanın dış cepheleri boyunca sıralandığı anlaşılmaktadır. Kışla binasının dört yanında ve kulelerinde bulunan odaların hepsi badanalı, bazıları boyalıdır (BOA.CA. 43859) (Ek 19). 1829'da odalar basma tavanlı ve döşemeleri ahşap kaplamalıdır. İçlerinde kerevetler vardır. Ayrıca, ahşap sütunlarla yükseltilen ve üzerine çıkmak için ahşap merdiveni bulunan "müteaddid" şirvanlar bulunmaktadır. Ahşap kaplamalı şirvanların ön taraflarında "neccarkarî" parmaklık ile küpeşte yer almaktadır. Odalara (1 x 2 zira/ 0.76 m.x 1.16 m. plan ölçülerinde, 3 zira/ 2.27 m. yükseklikte) toplam 100 adet kagir soba yapılmıştır* (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). Bu dönemde, odaların farklı boyutlarda olduğunu gösteren bir bilgiye rastlanmamıştır.

Koridorun açık olması nedeniyle, odaların hem dış cepheye, hem de koridor tarafına açılan pencereleri olduğu görülmektedir. Karşılıklı pencerelerin, mekanların aydınlatılmasına olduğu kadar havalandırılmasına da hizmet ettiği düşünülmektedir. Pencere söveleri "seng-i beyaz"dan (beyaz taş?) yapılmıştır ve demir parmaklıklıdır. Koridor tarafındaki pencerelerin söveleri ahşaptandır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). Pencere doğramaları "gizlik" boyalıdır. Kuzey kolunun üst kat odalarının kapıları yağlı boya üstüne üstübeç ile "nakkaşkâri" boyalıdır. Aynı koldaki alt kat kapılarının yalnızca "gizlik" yağlı boyalı olması (BOA.CA.43859) (Ek 19), katlar arasında hiyerarşik farklılaşma olduğunu düşündürmektedir.

Sonraki tarihlerde, odalar pek çok tadilat geçirmiştir. 1831'de, odaların bir kısmının içlerine bölme odalar yapılmıştır (BOA.CA. 37510) (Ek 20). 1840'ta bazı odaların ara duvarları kaldırılarak büyük koğuşlara dönüştürülmüştür (BOA.ML.MSF. 2406; BOA.ML.MSF. 1879). Ancak, koridor tarafındaki pencerelerin varlığını 1965'e kadar sürdürdüğü (Plan 2), bu

---

* Sobaların altı "rahnemli", üzeri seng-i ateşîden (ateş taşından) yonma taş döşemeli, etrafları tuğladan örmeli, üzeri "kavisli"dir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356).

tarihten sonra büyük kısmının kapatıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde, binanın kuzey kanadının batı kısmında, az sayıda da olsa, koridora açılan pencereler bulunmaktadır.

6.3.4.5 Subay odaları

Marchebeus, 1833'te, kulelerdeki mekanların kışlanın komutanı olan iki paşa ile subayların ikametine ayrıldığını kaydetmektedir (Eyice, 1956). Kışlanın 1858 tarihli onarım defterinde, bu tarihten önce, kulelerde subay odaları bulunduğu belirtilmektedir (BOA.A.MKT. NZD. 266/2: 2/4).

1840'ta yapılan tadilatla, kışla içindeki mekanların 21 tanesi binbaşı odasına, asker odalarından 39 tanesi yüzbaşı odasına dönüştürülmüştür. Bu tarihte ahşap döşemeli, baskı tavanlı olan binbaşı odalarının içinde "tekne" tuvaleti ve abdesthanesi ile bağdadi duvarla bölünmüş kahve odası bulunmaktadır. Kapılarının üzerinde dolaplar vardır. Binbaşı odalarıyla aynı evsaftaki yüzbaşı odalarında tuvalet ve abdesthane yoktur (BOA.ML.MSF. 2406, s: 2) (Ek 26). 1264/ 1848 civarında subay odaları horasanlı ve mermer sıvalı, "elvan" yağlı boyalıdır (BOA.ML.587) (Ek 29).

1858'den sonra, subay odalarının binanın farklı katlarında yer aldığı görülmektedir. Bu tarihte subay odalarının duvarları kireç harçla sıvalı, tavanları yağlı boya ile boyalıdır. Bu tarihten sonra, bir kısmının zeminleri malta taşıyla kaplanmıştır. Mekanlarda bulunan şirvanların bölmesinin kafes şekli iptal edilerek, içi bölmeli, kapaklı "yük dolapları" yapılmıştır.

Subay odalarının "içinde" yer alan ve tuğla olan zemin kaplamaları malta taşına dönüştürülen "hizmetli odalarının" (BOA.A.MKT. NZD. 266/2: 2/4) (Ek 30), subaylara hizmetle yükümlü erlere ait olduğu düşünülebilir.

6.3.4.6 Koğuşlar

1840'ta, kışlanın 2. ve 3. katlardaki "odaların" ara duvarları kaldırılarak, ikişer odanın birleştirilmesi yoluyla yeni koğuş mekanları elde edilmiştir (BOA.ML.MSF. 2406; BOA.ML.MSF. 1879). İnşaat defterlerine göre, döşemeleri ahşap olan koğuşların "gezinti mahalleri" tuğla kaplamalıdır. Duvarları sıvalı ve renkli boyalıdır. Koğuş mekanlarını ahşap* kerevetler kuşatmakta, kerevetlerin "zahirinde" (görünen kısımlarında?) yataklık

* Kerevetlerin bir kısmı "seren biçmesi", bir kısmı "Venedik koğuşu" ile kaplanmıştır (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

dolapları ve tüfeklikler yer almaktadır* (BOA.ML.MSF. 1879, s: 2) (Ek 24). Tüfeklikler ile üzerindeki şirvanlar**, kapı "tarikleri" (yolları) tarafında bulunmaktadır. Meşeden yapılan kapı doğramaları, mükemmel niteliktedir (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26). 1842 civarında, koğuşlarda demir yataklar kullanılmaya başlanmıştır (White, 1845).

Tanımlar, Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında yapılan çizimle açıklığa kavuşmaktadır (Ek 44). Çizime göre koğuşlar, 6 pencere ile tanımlanabilecek iki modül genişliğindedir. Üç taraftan seki adı verilen yükseltilerle çevrelenmekte ve kapının iki yanında, duvara dik olarak yerleşen dolaplar bulunmaktadır. Bu tarihte, mekanların soba ile ısıtıldığı anlaşılmaktadır. Çizimde sobanın borularının pencereden dışarıya çıkartılması, baca sisteminin henüz kurulmadığını düşündürmektedir. Belgelerde sözü geçen "şirvan", çizimde görülmemektedir.

1263/1847 yangınından sonra, kışlanın kuzey ve batı "taraflarındaki" bütün mekanlar elden geçirilmiştir. Koğuşların ortalarına sütunlar ve sütun aralarına "musanna" (usta elinden çıkmış, süslü) tüfeklik ile "benzerinin" önünde çantalık, matara ve fes dolapları yapılmıştır. Mekanların zeminlerine özel olarak üretilen tuğlalar kaplanmıştır. Bu dönemde koğuş ve zabit odaları horasanlı ve mermer sıvalı, "elvan" (renkli) yağlı boyalıdır. Pencere ve kapı doğramaları meşedendir (BOA.ML.587) (Ek 29).

1274/ 1857'de kışlada, "sagir" (küçük) ve "kebir" (büyük) olmak üzere iki farklı büyüklükte koğuş vardır. Koğuşların duvarları kireç harcıyla sıvalı, tavanları ve sütunları yağlı boya ile boyalıdır. Zeminleri ahşap, ortalarındaki gezinti mahalleri sakız taşı ile kaplanmıştır. Aynı yıl, büyük koğuşlarda çantalık ve palaskalık ile kapı tarafında kunduralık ve "karadanlık (?)" yapılmıştır. Bu tarihte gerek olmadığı için, koğuşlardaki şirvanların bir kısmı kaldırılmış, koğuşlara (Büyük olmayanlara) tüfeklik ve palaskalık yapılmıştır. Bu tarihte, binanın batı tarafının orta katında bulunan iki mutfak iptal edilerek mekanlar koğuşa dönüştürülmüştür (BOA.A.MKT. NZD. 266/2: 2/4) (Ek 30). 1311/ 1893'te koğuşlarda kapaklı giysi dolabı yerine açık raflar kullanılmaktadır. Askerler kirli eşyalarını raflara koymakta, temiz giysilerini ise çantalarında korumaktadır (BOA.Y.PRK.ASK. 95/2).

---

* Yataklıkların ve diğer dolapların kapakları "seren biçmesinden" yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

** Şirvan, mekan içinde, genellikle direkler üzerine yapılan ve kenarları korkuluk ve parmaklıkla korunan mahfil tarzında yerdir. Üzerine sabit veya dayama bir merdivenle çıkılmaktadır (Arseven, 1994).

6.3.4.7 Mutfaklar

Kışla ilk yapıldığında, binanın "solunda", "sağında" ve talimhane kapısı tarafında yer alan üç tane mutfağı vardır. Mutfaklarda, kagir ayaklı, büyük ocaklar bulunmaktadır (BOA.D.BŞM. BNE. 16356, s: 4) (Ek 18). İnşaatın henüz tamamlandığı 1828 Aralığında, mutfaklardan biri, bir kısmı ecza laboratuvarı, bir kısmı çamaşırhane haline getirilerek, geçici hastanenin hizmet birimine dönüştürülmüştür (BOA.CA. 15748) (Ek 17). Böylelikle, kışla binasında iki mutfak kalmış olmalıdır.

1248/ 1833 yılında, içi "kaldırım" döşemeli olan mutfaklarda (her biri 3 zira/ 2.27 m. uzunluk, 2 zira/ 1.15 m. yükseklikte) iki takım ocaklar ve 10 zira/ 7.57 m. uzunlukta kerevetler bulunmaktadır (BOA.MAD. 8960, s:66.b) (Ek 22). 1247/ 1832 tarihli kayıttan, mutfaklardan birinin büyük diğerinin küçük olduğu anlaşılmaktadır (BOA.CA. 9336) (Ek 21).

1833'te, kışlanın güneyindeki "mutfaklar", "asakire mahsus"tur (askerlere özgü). Bu mutfağın etrafında pencereler, bir tarafında kerevet* ve içinde iki tane ocak vardır (BOA.MAD. 8960, s:67.a) (Ek 22). Mutfakların kışlanın alt katında yer aldığı tahmin edilmekle birlikte, belgelerdeki sınırlı bilgiler nedeniyle, bina içindeki konumları belirlenememektedir.

1840'ta mutfakta yapıldığı kaydedilen onarımda, "nev-resm" (modern, yeni moda) ocaklar, mermer kademe ile basamaklar, demir süzgeçler, lağım ve çatıyı aşan 25 zira/ 18.94 m. yükseklikte bacalar yapılmıştır (BOA.ML.MSF.2406, s.3) (Ek 26). Baca boyutu, bugünkü yüksek bacaların boyutunu andırmaktadır.

Mutfaklarla ilgili bütün bilgiler derlendiğinde, verilerin çelişkili olduğu görülmektedir. Kırım Savaşı döneminde (1854-1856 yıları arasında) çizilen plan krokisinde, kuzey kolunun batı bölümünde, kışla mutfağı olabilmek için küçük sayılabilecek bir birimin mutfak olarak adlandırıldığı görülmektedir (Plan:1). 1274/ 1858 yılında Kavak (doğu) tarafında bulunan bir büyük (26 x 14 arşın plan ölçülerinde) ve bir küçük (17 x 14 arşın plan ölçülerinde) iki mutfak iptal edilmiştir (BOA.A.MKT.NZD. 266/2: 2/4) (Ek 30). Aynı belgede kullanılan ifade, bu sırada kışla içinde küçüklü büyüklü çeşitli mutfaklar bulunduğunu düşündürmektedir**.

1274/ 1858'de, kışlanın "meydanındaki" sundurmalar, "başlarından" onar zira kesilip yeni bir duvar örülerek "zabıta mutfaklarına" dönüştürülmüştür. Sözkonusu mutfakların 4 tane olduğu

---

* Kerevet, 5 zira uzunlukta, 1 zira genişliktedir (BOA.MAD. 8960, s: 67.a) (Ek 22).

** Oysa 1829 tarihli son keşif defterine göre kışlanın üç mutfağı vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356). Bu durumda, zaman içinde gereksinimler doğrultusunda (İngiliz hastabakıcı hanımlar için özel bir mutfak gibi) mutfak birimleri eklendiği, ayrıca mutfakların bir kısmının servis mutfağı işlevini yüklendiği öne sürülebilir.

anlaşılmaktadır. Her birinin tavan ve çatı örtüsü boyutları 10 x 5 zira/ 7.57 x 3.79 metredir. İç mekanlarının zemini taş döşemeli, bağdadî tavanlıdır. Her birinin içinde (3 x 2 zira/ 2.27 m.x 1.15 m. plan ölçülerinde) "sebze kerevetleri" bulunmaktadır (BOA.A.MKT. NZD. 266/2: 2/4) (Ek 30).

Günümüzde, kışlanın avlusunda, batı girişinin karşısındaki bina, mutfak* olarak kullanılmaktadır. Yemek tek merkezde pişmekte, dağıtımı da burada yapılarak her bölüğün kendi yemekhanesinde yenmektedir.

6.3.4.8 Çamaşırhane

1829'da, kışlanın çamaşırhanesinde külhan ocağı, sıcak ve soğuk su hazneleri ile 420 okka bakırdan yapılan büyük bir kazan bulunmaktadır. İçinde iki ocak (4 x 4 zira/ 3.03 m.x 3.03 m. plan ölçülerinde, 18 zira/ 13.64 m. yükseklikte), iki su haznesi (ikisi de 11'er zira/ 8.34 m. yükseklikte, biri 9 x 12 zira/ 6.82 m.x 9.09 m., diğeri 8.5 x 8.5 zira/ 6.44 m.x 6.44 m. plan ölçülerinde), mermerden (1.6 x 60 zira/ 1.21 m.x 45.46 m. plan ölçülerinde, sanatla yapılmış) oyma tekneler bulunmaktadır. Teknelerin su gideri vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:5).

Çamaşırhanenin, tuvaletleri tonozlarla örtülüdür. Tonozların (her biri 10 x 12 zira/ 7.57 m.x 9.09 m. plan ölçülerinde) 6 tanesi 1. katta, 10 tanesi 2. kattadır. Tuvaletlerin kirli su atıkları denize verilmektedir. Çamaşırhane binalarının altında, setler tarafında, kagir duvarlı, "magaza?" vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:5) (Ek 18).

Günümüze ulaşmayan çamaşırhanenin konumu ve ne zaman yok olduğu belirlenememiştir. Günümüzde kışlanın doğu kanadının kuzey tarafında, alt katta modern bir çamasırhane birimi yer almaktadır.

6.3.4.9 Tuvaletler

Kışlanın tuvaletlerinin sorun oluşturduğu görülmektedir. 1829'da bina içinde yer aldığı anlaşılan tuvaletler 1840'ta avluya taşınmış, sorun 1264/ 1848'de binanın avlu tarafındaki iç köşelerine eklenen birimler ile çözülmüştür. Günümüzde de aynı yerde bulunmaktadırlar.

1829'da, kışlanın etrafında, üzerleri kagir tonozlu, içleri taş döşemeli (ve "etek tahtalı"), araları kagir yarım bölme duvarlı, ahşap kapılı, birer adet musluklu, yanyana tuvalet kabinleri vardır. Tuvaletlerin bazısında üçer musluklu ve küçük hazneli çeşmeler bulunmaktadır

---

* Bkz. 6.3.6.3 Isı Merkezi ve Mutfak

(BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 3) (Ek 18). 1247/ 1832'de kışlanın bir "canibinde" (tarafında) dört ve üç tarafında üçerden altı* "takım" tuvalet yer almaktadır (BOA.MAD. 8960, s: 66.b) (Ek 22). Kışlanın 2. katında dört, 3. katında altı takım tuvalet vardır** (BOA.CA. 9336) (Ek 21). Bu dönemde, her takımın içinde ikişer sıra olmak üzere toplam 288 adet "memşa" (WC kabini) bulunmaktadır. Tuvaletlerin yeraltı lağımları denize kadar uzanmaktadır (BOA.MAD. 8960, s: 66.b).

1840'ta, kulelerdeki ve bina içindeki tuvaletler, kötü kokuya neden oldukları için iptal edilmiştir (BOA.ML.MSF.1879, s: 2) (Ek 24) . Bu tarihte, binanın dışına, avludaki istinat duvarlarının doğu ve batı taraflarında, ortalarına birer su haznesi*** olacak şekilde (BOA.ML. MSF. 1879, s:5) toplam 4 "takım" tuvalet yapılması öngörülmüştür. İnşası tamamlandığında tuvalet binaları (toplam 158.6 x 2.6 zira/ 120.18 m.x 1.97 m. plan ölçülerinde, 4 zira/ 3.03 m. yükseklikte) kagir duvarlı, ahşap çatılı yapılardır. Dışında geniş (18 zira/ 13.6 m. genişlikte, 164 zira/ 124.27 m. uzunlukta) "kitabe saçaklar" bulunmaktadır. Kapıları ahşap söveli, kapı kanatları "abana koğuşundan"dır. "Kemer puşideli", "basma" tavanlı olan "gezinti" mahallerinin cephesi 2.5 zira yükseklikte kagir duvarlı, üzeri tuğladan kagir ayaklı, araları kafeslidir. "Gezinti" kapılarının dışında 16 tane "siper perdeleri" bulunmaktadır****. Binaların 148 zira'lık/ 112.15 m. kısmında, önünde kagir oluk bulunan iki "takım" abdest muslukları yer almaktadır (temeli dahil 1.5 zira/ 1.14 m. yükseklikte, 1 zira/ 75 cm. genişlikte). Tuvaletlerin kendi su yolu ve Harem İskelesi'ne kadar lağım bağlantısı vardır (BOA.ML. MSF. 2406, s.5) (Ek 26).

1264/ 1848 yılında, kışla binasının avlu tarafındaki iç köşelerine tuvalet binaları eklenmiştir. Bu değişikliğin gerekçesine ilişkin bir bilgi bulunmamakla birlikte, kullanım zorluğundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Keşif defterine göre, her biri 10 zira x 38 zira(tul)/ 7.57 m.x 28.79 m. boyutlarındaki dört "takım" tuvaletler, 3 kat boyunca yükselmektedir ve kışlanın her katından girilecek şekilde yapılmıştır. Kagir duvarlı, ilk iki katı tonoz örtülü, en üst katı "kitabe" denen türde tavanlıdır. Tuvalet kabinleri bir tuğla genişlikteki bölme duvarlarıyla birbirinden ayrılmıştır. Kabinlerin karşısında abdest muslukları yer almaktadır. Marmara mermeriyle kaplamalı zeminleri su gideri için eğimli yapılmış, duvarları sıvanmıştır.

---

* Tuvalet sayısındaki yanılma belgeden kaynaklanmaktadır. 3 x 3 = 9 olması gerektiği halde altı takım tuvalet hesaplanmasının farklı bir detayı ifade ettiği anlaşılmakla birlikte, mevcut bilgilerle anlamını kavramak mümkün olmamıştır.

** Tuvaletlerin bir kısmının batı tarafında olduğu bilinmektedir (BOA.CA.9336) (Ek 21). Diğerlerinin yeri belirlenememiştir.

*** Önkeşif hesaplarına göre, her tuvalet grubunun ortasında, çatılı, sıra çeşmeli, 10 zira x 20 zira plan ölçülerinde birer su haznesi bulunacaktır (BOA.ML.MSF.1879, s: 3) (Ek 24).

**** Perdelerin sekizi 3 x 3 zira, sekizi 1.5 x 1.5 zira boyutlarındadır (BOA.ML.MSF.2406, s: 5) (Ek 26).

Pencereleri taş söveli ve demir parmaklıklıdır (BOA.ML. 587) (Ek 29). Sonraki yıllarda yapılan pek çok onarıma karşın tuvaletlerin bu tarihte son şeklini aldığı anlaşılmaktadır.

Günümüzde kışlanın tuvaletlerinin bir kısmının 1264/ 1848'deki tanımlara uyduğu görülmektedir (Ek 47). Vitrifiye ve kaplama malzemeleri günün koşullarına uygun biçimde yenilenmiştir. Birimlerin bir kısmı farklı işlevlerle değerlendirilmektedir.

6.3.4.10 Farklı İşlevli Mekanlar

Çeşitli tarihlerde kışla binasında farklı işlevlere hizmet eden mekanların bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak bu mekanların hiçbirinin konumu belirlenememiştir.

Marchebeus'a göre, 1833'te kışlanın alt katında teçhizat tezgahı olarak kullanılan muazzam atölyeler bulunmaktadır (Eyice, 1956; Arslan, 1992, 206). 1838'de, birinci katta, silah atölyeleri ile okullar yer almaktadır (Pardoe, 1838; Kayım, 1982; Arslan, 1992; Şimşek, 1992).

1840'ta, kışlanın içinde, duvarları cam kapaklı dolaplar ile çevrelenen bir eczane vardır. Bu tarihte, dört oda depo, üç oda erzak ambarına dönüştürülmüştür. Aynı belgede, "merdiven bitişiğinde" dörder tane "mahpus odaları" bulunduğu kayıtlıdır (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

29 Z.1247/ Mayıs 1832'de, kışlada piyade alaylarının "tıranpet askerleri" vardır* (BOA.CA. 9302). Bandonun çalışması için bir mekan gerektiği anlaşılmaktadır. Fakat, araştırma sırasında, çalışma mekanına değinen bir belgeye rastlanmamıştır.

1893'te Selimiye Dar-ı Şûrâsı'nın kurulması ve kalabalık bir görevli kadrosunun olması, (BOA.CA. 7536; BOA.CA. 10634) çalışma mekanına sahip olmaları gerektiğini göstermektedir.

1893'te askerlerin yemekhaneleri bağımsız bir koridorun bir tarafında, havalandırmaya çok uygun bir yerdedir (BOA.YA.PRK.ASK. 95/2). 1321/ 1903'te kışlanın içinde top ambarları bulunmaktadır (BOA.Y.Mtv. 247/1)

1305-1320 (1887-1903) yılları arasına tarihlenen belgeler, kışla kapsamında, çeşitli sayılardaki askerleri ağırlayan misafirhanenin varlığını belirlemektedir (BOA.Y.PRK.ASK. 49/7; BOA.Y.PRK.ASK. 74/90; BOA.Y.PRK.ASK. 80/46; BOA.Y.PRK.ASK. 89/43; BOA.

* Piyade alaylarının "tıranpet" askerlerinin (bando) "fenn-i musikide" "kesb-i meleke" ve "maharet" kazanmaları için, Muzika-i Hümayun ağalarından Muhlis Ağa, öğretmen olarak atanmıştır (BOA.CA. 9302).

Y.PRK.ASK. 182/49). Ancak kışla binasının içinde mi, ayrı bir birim olarak ana kütlenin dışında mı yer aldığı belirlenememiştir.

Aynı şekilde, 1311/ 1893'te kışlanın içinde bulunan bakkal dükkanının (BOA.YA.PRK.ASK. 95/2), 1312/ 1894'te kışlanın "karşısında" bulunduğu belirtilen İtfaiye Bölüğü koğuşlarının konumu belirlenememektedir (BOA.Y.PRK.ASK. 101/40).

6.3.4.11 Geçici Hastane (1829)

Kışlanın yapım programında hastane bulunmamaktadır (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM. BNE. 16356). Binanın resmî açılışından önce yapılan ilk tadilatla (hafif hastalar için yeterli olacağı konusunda Ser-ettıbbâ-i Hassa Efendi'ye danışılarak onay alınmasından sonra), Ca. 1244/ Aralık 1828'de, kışlanın zemin katındaki "10-12 odanın" girişine ahşap bölme duvarı yapılarak geçici hastane haline getirilmiştir (BOA.CA. 15748) (Ek 17). Hastanenin tam teşekküllü olmadığı anlaşılmaktadır. Geçici olduğunun belirtilmesi nedeniyle, revirden geniş fakat hastaneden daha dar kapsamlı olduğu kabul edilebilir.

Hastane, mutfak tarafındaki odaların önündeki "direk aralarına" (koridorun sütunlarının arasına) dışı bağdadi sıvalı, içi "kitabe" kaplı, ortası pencereli duvarlarla bölmeler yapılarak oluşturulmuştur. Toplam 20 pencere açılması, 21 "direğin" varlığını belirlemektedir. Yatay sirkülasyon, koridorun iki tarafındaki kapılarla sağlanmaktadır (BOA.CA.15748) (Ek 17).

Hastanenin "ittisalindeki" (bitişiğinde, yakınında) mutfakta, "ayakların arasına" yapılan iki adet ahşap bölme duvarının, bir tarafına mermer tekneler koyularak çamaşırhaneye, odanın bir yanına eczaya özgü ocak (BOA.CA.15748) yerleştirilerek ecza laboratuvarına dönüştürülmüştür. Mutfakta yapılan tadilat ile hastanenin hizmet birimlerinin çözümlendiği anlaşılmaktadır.

Hastanenin yapı içerisindeki konumu belirlenememiştir. Bununla birlikte, "yakınında" yer alan mutfağın batı, doğu ve güney kanatlarından birinde yer alması gereğinden hareketle, bu kollardan birinde bulunduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Hastanenin daha sonraki durumunu belirleyecek bir bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte, revir olarak kullanılmaya devam edildiği düşünülebilir.

6.3.4.12 Kuleler

Kulelerin Abdülmecit zamanında yapıldığı doğrultusundaki görüşe (Konyalı, 1977:2; Batur, 1994) karşın, 1826 tarihli önkeşif ve 1829 tarihli kesin hesap kayıtlarına göre (BOA.MAD.

8959; BOA.D.BŞM.BNE. 16356), kışlanın köşelerindeki kuleler ilk kez II. Mahmut zamanında yapılmıştır.

İnşaat defterinde kuleler "bülend endam", "metin" ve "rasin" olarak tanımlanmaktadır. Kışla inşası tamamlandığı sırada, kuleler 10 x 10 zira/ 7.57 m.x 7.57 m. plan ölçülerinde, 32.5 zira/ 24.63 m. yükseklikte ve altı katlıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356 s: 4) (Ek 18). Kurşun kaplamalı külahlarla* örtülmüştür (BOA.D.BŞM.BNE. 16356; Pardoe, 1839; Arslan, 1992). Külahlar, 25 zira/ 18.94 m. yükseklikte olup dökme bakırdan ay ve yıldız biçimindeki alemlerle süslenmiştir. Külahların üst kısmında, oval biçimli pencereler bulunmaktadır. Külahların çevresinin 33 zira/ 25 m. olması**, ilk yapıldığında da kulelerin üst kısmının daha dar olduğunu düşündürmektedir***. Kulelerde ayrıca "havale" duvarları vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 4) (Ek 18).

Kesin hesap defterine göre, ilk yapıldıkları zamanda kulelerin temelleri taş, duvarları kagir, kat döşemeleri ahşaptandır. İçlerinde gizli ahşap hatıllar bulunan duvarların, cepheleri seng-i beyazdan (beyaz taştan) kaplamalı, iç yüzleri "kagir duvarlı"dır. Duvarların açmasını engellemek için demir kiriş ve hançerlerle bağlanmıştır. Dış tarafının köşelerinde, "Çar-kûşe" (dört köşe, olasılıkla kare kesitli) taş payeler bulunmaktadır. Söveleri ile lentoları "seng-i beyaz"dan ya da küfekiden yapılan pencerelerin doğramaları meşedendir ve demir parmaklıkları vardır. Kuledeki mekanlar, basma tavanlı, üç kat beyaz sıvalı ve nakkaşkârî elvan boyalıdır. İçlerinde kahve ocakları**** bulunmaktadır. Defterde kaydedilen oda kapılarının (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:4) (Ek 18) hangi mekanlara açıldığı anlaşılamamaktadır. Defterde kayıtlı olmamakla birlikte, katlar arasındaki düşey sirkülasyonun dar, ahşap merdivenlerle sağlandığı düşünülebilir.

İlk yapımı sırasındaki kayıtlarda (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM.BNE. 16356), kulelerin cephelerinde (kat döşemeleri ve külahlardan başka), ahşap bölüm bulunduğunu gösteren bir bilgiye rastlanmamıştır. Oysa 1256 tarihli onarım defterinde, kulelerin alt kısımlarının taş, üstlerinin ahşap olarak inşa edildiği; ikisinin ahşap kısımlarının 1840'tan önce taşa dönüştürüldüğü belirtilmektedir (BOA.ML.MSF. 1879, s: 4; BOA.ML. MSF. 2406, s: 3).

---

* 1828 tarihli çizimde görülen külahlar (Gravür 3), 1838'de varlığını sürdürmektedir (Pardoe, 1839; Kayım, 1982; Arslan, 1992). 1855 civarında yapılan çizim ve fotoğraflarda ise külah görülmemektedir.

** Külahların her birinin çevresinin 44 zira, yüksekliğinin 15 zira yapılması öngörülmüştür (BOA.MAD. 8959). İnşaat tamamlandığında, kulelerin üst kısmının çevre uzunluğu, 33 ziradır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356).

*** Kulelerin alt kısmının bir kenarı 10 zirayken külahların bir kenarı (33 / 4 =) 8.6 zira olarak hesaplanmaktadır.

**** Kahve ocağı, kahve pişirmeye özgü bir mekandır. Hizmetliler bu odada dinlenmekte ve misafirlerin hizmetlileri burada oturtulmaktadır. İçinde kahve pişirmek için ocak, bir çeşme ile sürekli kaynayan bir güğüm ve kahve takımları bulunmaktadır (Arseven, 1983).

Çeşitli tarihlerde kışlayı gören görgü tanıkları (1828: Mac Farlene, 1833: Marchebeus, 1837: Moltke, 1838: Pardoe), kulelerin yapım tekniğine ilişkin bilgi vermemektedir.

1256/ 1840'da, kulelerin ahşap kısımlarının iptal edilmesi, büyük çarşı tuğlasından, ortası açık olarak kubbeler yapılması kararlaştırılmıştır*. Çevre duvarları demir kiriş ve hançer ile bağlanacak ve kuleler 10 arşın yükseklikte, çevresi 21 arşın uzunlukta, taş duvarlı olarak yeniden yapılacak**, pencereler taş söveli ve panjurlu olacaktır. Alınan karar uyarınca, en üst kat, 8 arşın yükseklikte, 16 arşın çevre uzunluğunda, küçük kubbeli, "kasır biçiminde" inşa edilecektir*** (BOA.ML.MSF. 1879, s: 4) (Ek 24). Tanımdan, duvarların askıya alınarak ahşap kat döşemelerinin kagire dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. En üst katın kasır biçiminde olacağının belirtilmesi, bu bölümün yenilendiği izlenimini vermektedir. Bu durumda, 1829'da, kulelerin, kat döşemelerinin dışında, oval pencereli en üst bölümünde ahşap bir kat bulunduğu düşünülebilir.

1263/ 1847 yangınında hasar gören Harem İskelesi ve Selimiye Camisi tarafındaki kuleler yeniden yapılmıştır. Bu tarihte kuleler ahşap döşemeli, iki kat camlıdır. Üstlerinde 57 zira/ 43.19 m. yükseklikte sancak direkleri bulunmaktadır (BOA.ML. 587) (Ek 29).

Kulelerin, günümüzdeki yapısal kurgusuna, ilke olarak 1840'ta ulaştığı anlaşılmaktadır. Günümüzde kuleler tam kagir yapılıdır. En alt kattaki tonoz örtülü konstrüksiyonun 1829'dan beri aynı kaldığı anlaşılmaktadır. Üst katların döşemeleri, ortası açık tonozlarla biçimindedir. Düşey sirkülasyon, günümüzde, tonozların açık kısımlarına yerleştirilen metal merdivenlerle sağlanmaktadır. Köşelerdeki metal bağlamalar ve gergi demirleri halen görülebilmektedir. Kulelerin daralarak yükselmesi nedeniyle dışta oluşan "balkoncukların" kotları, kat döşemelerinden daha aşağı seviyededir ve balkonlara çıkış kapısı yoktur.

Kışlanın erken dönemlerinde, kulelerdeki mekanların kışlanın diğer mekanlarından daha farklı değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Marchebeus'a göre, 1833'te kulelerin alt kısımları silah ve barut ambarları olarak kullanılmaktadır. Üst kısımları kışlanın kumandanı olan iki paşanın ve subayların ikametine ayrılmıştır. Kışlanın kumandanlarından Namık Paşa'nın kütüphanesi (Eyice, 1956; Arslan, 1992; Şimşek, 1992), kuledeki çalışma odasında olmalıdır.

---

* Kulelerin ahşap kısımlarının yenilenmesi, inşaat bitimine yetiştirilememiştir (BOA.ML. MSF.2406). fakat ifadeden, en kısa sürede tamamlanacağı anlaşılmaktadır.

** Kuleler, çok daha yüksektir. "Yapılacak kulelerin" 10 arşın (7.58 m.) yükseklikte olduğunun belirtilmesi, mevcut kulelerin üzerine ek yapılacağını belirlemektedir.

*** Kulelerin kubbeli görünümüne 1840'ta ulaştığını düşünülebilirse de 1854-56 tarihli çizim ve fotoğraflarda kubbe bulunmadığı görülmektedir.

Bu tarihlerde, kulelerde tuvaletler vardır (BOA.ML.MSF.1879, s: 2) (Ek 24) ve mekanlar elvan boyalıdır (BOA.ML. MSF. 2406, s: 3) (Ek 26).

1841 tarihinde, Selimiye Camisi tarafındaki kulenin üçüncü kat dairesi, "zat-ı şahaneye" (padişaha) ayrılmış durumdadır. Burada bir adet oda ve bir adet sofa adıyla anılan iki ayrı mahal yer almaktadır. Odanın tavanı, çevresi "silicikârî" "kaval şişe" ve kitabeli, köşeleri "takozlu", ortası oval "şükûfe" (çiçek desenleri ile) işlemeli ve "nev-resm" (yeni modaya uygun, modern) biçimde bezemelidir. Sofa ise kitabe tavanlıdır. Bütün mekanlar yağlı boya ile boyanmıştır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 3) (Ek 26). Kulelerin içinde oda ile sofa gibi iki ayrı mekan sığacak kadar geniş alan yoktur. Bu nedenle, kışlanın üst katındaki köşe odalarından birinin, padişah dairesinin sofası olduğu düşünülmektedir. Mekanlar, 1263/ 1847'de yandığı için bezeme özellikleri günümüze ulaşmamıştır (BOA.ML. 587) (Ek 29). Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen Florance Nightingale'in daha önceden padişah için hazırlanmış bulunan bu "odada" kaldığı anlaşılmaktadır. Bu döneme ait bir plan çizimi, kulenin ilk katına ulaşımın kuzey taraftaki bir merdivenle sağlandığını belirlemektedir (Plan 1). Bu kule, günümüzde Florance Nightingale Müzesi olarak ziyarete açıktır (Ek 43) . Diğer kulelerin kışlanın "giriş katı" olarak tanımlanan katları çalışma mekanı, üst katları ilgili birimlerin arşivi olarak kullanılmaktadır. En üst katlar ise, ulaşım zorluğundan olsa gerek, boştur.

Kulelerin çeşitli tarihlerde geçirdiği onarımlar, cephelerinde bir takım detay farklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle Haydarpaşa tarafındaki kuzeybatı kulesinin cephesinde, acele yapılmış bir onarımın izleri görülmektedir.

6.3.5 Su Tesisatı ve Kışlanın İçindeki Su Yapıları

1243/ 1827'de, Büyük Çamlıca ve Küçük Çamlıca'dan iki kol halinde kışlaya su taşınmaktadır*. Büyük Çamlıca'dan gelen su, mezarlık yakınındaki teraziden kışla kapısının** solunda, "merdiven başındaki" teraziye gelmektedir. Küçük Çamlıca'dan gelen su, Selimiye Çarşısı'ndaki taksimden ayrılarak kışlanın "kaffe-i haznelerine" su vermektedir (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b).

1830 tarihli onarım belgesine göre, kışla dışında "taksim kubbesi" adıyla anılan bir taksim yer almaktadır. Saltanat (kuzey) Kapısı'nın dışında ise yüksek bir maslak bulunmaktadır. Kışla kapısının içinde olduğu belirtilen diğer maslağın da (BOA.CA.43859) (Ek 19) aynı kapının iç

---

* Suyolu için bkz. 7.2.7.1.1 III. Selim Suyolu

** Terazinin, kuzey kapısı yakınında bulunduğu anlaşılmaktadır.

tarafında yer aldığı düşünülebilir*. Kışlanın içindeki "münasip mahallere" (uygun yerlere) (5 zira/ 3.79 m. yükseklikte, 1.5 x 1 zira/ 1.14 m.x 0.76 m. plan ölçülerinde) toplam üç tane terazi yapılmıştır. Terazilerin cepheleri sıvalıdır (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b).

Çeşitli belgeler, kışla kapsamında bir çok su hazneleri bulunduğunu göstermektedir. Belgelerdeki bilgiler, kışla kapsamındaki su haznelerinin hiç birinin gerçek konumunu belirlemeye olanak vermemektedir. Hazine-i Kebir adı verilen büyük hazne, suyunu taksim kubbesinden almaktadır. Talimhane (güney) Kapısı yakınında bir hazne daha bulunmakta, Kavak tarafındaki som (taş) hazne, suyunu buradan almaktadır (BOA.CA. 43859) (Ek 19). Meydan Haznesi adıyla anılan bir hazne daha vardır (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b). Ayrıca kışlanın "altında" da su hazneleri** bulunduğu kayıtlıdır (BOA.CA. 37510) (Ek 20).

1828 tarihli maliye kaydına göre, kışlanın kuzey kolundaki merdivenlerde "sahanlık haznesi" vardır. "Alt kat ve sahanlık hazneleri" dört tanedir***. Haznelerin hepsi beyaz sıvalıdır ve pirinç muslukludur. Ayrıca alt katın "ittisalinde" "ikinci merdivenin (?)" altlarında (6 x 4 zira/ 4.55 m.x 3.03 m. plan ölçülerinde, 6.5 zira/ 4.93 m. yükseklikte) toplam 4 adet "zamime" su haznesi bulunmaktadır (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b). Sahanlık haznelerinin kirli su atıkları çözülmüştür.

1829'da, kışlanın merdivenlerinin "altlarında" ve tuvaletlerde çeşmeli su hazneleri bulunmaktadır. Haznelerin üçü büyük, 16 tanesi orta ve küçük boyutludur****. Hepsinin ön cepheleri küfeki taşıyla kaplamalıdır. Tekne ve ayna taşları da küfekiden yapılmıştır (BOA. D.BŞM.BNE. 16356, s: 4) (Ek 18).

1246/ 1831'de, merdiven başlarında ve tuvaletlerin bitişiğinde 13 tane çeşme bulunmaktadır***** (BOA.CA. 43859 ve BOA.CA. 37510). 1840'ta, merdiven sahanlıklarına, oval mermer tekneli (1 zira/ 76 cm. yükseklikte, 22 x 7.5 zira/ 16.67 m.x 5.68 m. plan ölçülerinde) 12 takım "abdesthane" yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

Günümüzde de koridorlarda, her kanatta birer tane olmak üzere, merdiven altlarına gelen kısımlarda farklı niteliklerde yapılmış çeşmeler bulunmaktadır. Güney ve batı kanatlarındaki

---

* Meydan haznesi adındaki su haznesine 876, binanın içinde toplam 2254 zira uzunlukta kurşun boru döşenmiştir (BOA.MAD.8959, s: 173) (Ek 16b).

** Haznelerin tamamı kagir duvarlı, kagir tonozludur. İç taraflarına cilalı (perdahlı olmalı) sıva yapılmıştır (BOA.CA. 37510) (Ek 20).

*** Haznelerin ikisi 7.5 x 7.18 zira plan ölçülerinde ve 5 zira yükseklikte, ikisi 3x7.18 zira plan ölçülerinde ve 3.5 zira yüksekliktedir (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b).

**** Büyük hazneler 8x12 zira plan ölçülerindedir. Küçük haznelerin 10 tanesi 2 x 2 zira, 4 tanesi 4 x 5 zira, 2 tanesi 3 x 8 zira plan ölçülerindedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 4) (Ek 18).

***** Çeşmelerin su hazneleri 2 x 2 x 2.5 zira ölçülerindedir (BOA.CA. 43859 ve BOA.CA. 37510).

çeşmeler, geniş birer niş içerisine yerleşen mermer tezgah ve oval mermer yalakları ile "tezgahlı lavabo" görünümündedirler. 20. yüzyılda yenilendiği anlaşılan doğu kanadındaki çeşme, Şehitler Çeşmesi adıyla anılmaktadır (Ek 48). Kışla içerisindeki en gösterişli çeşme, Kuzey kanadında yer almaktadır. Bütünüyle mermerden yapılan çeşmenin, önünde yalak bulunmakta, iki yanı dikdörtgen kesitli plastrlarla sınırlanmakta ve iki katlı kornişlerle taçlanmaktadır. Kornişlerin arasındaki alan, kabartma çiçek motifleri ile süslenmiştir. Kitabesi bulunmayan çeşmenin* yapım tarihine ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bezemede kullanılan çiçek motiflerinin Şehriyehane'nin kapısındaki motiflerle benzerliğinden yola çıkılarak, çeşmenin 1261/ 1840 civarında yapıldığı öne sürülebilir.

Diğer çeşmelere benzemeyen bir çeşme, kuzey kanadının doğu tarafında, duvara monte edilmiş durumdadır. 1960 civarında, kışlanın bahçesinde bulunduğu görülmektedir (Fotoğraf 22). Kenarları kırmalı, masif bir tezgah, tezgah içine oyulmuş oval lavabo teknesi ve arka tarafındaki dikdörtgen, yüksek mermer "pano" ile oluşan çeşmenin, gerçekte bir lavabo olduğu düşünülmektedir. Çeşmenin düşey yüzeyleri kabartmalarla süslenmiştir. Arka tarafındaki mermer kısım, bir kemer içine yerleşen vazo içinden çıkmış bitkisel motiflerle bezenmiştir. Musluk kısmı, silmeli, oval bir çerçeve içine alınmıştır (Ek 48). Çeşmenin yapım tarihi ve özgün konumu belirlenememiştir.

6.3.6 İç avlu

Avlunun ortasında, doğu, batı ve güney yönlerinde birer istinat duvarı ile sınırlanan yüksek bir platform bulunmaktadır. Binanın hiçbir girişini karşılamayan platform, kuzey kapısından daha aşağı, diğer kapıların tamamından daha yukarı kottadır. Kesin hesap defterinde, iç avludaki istinat duvarlarının, kışlanın inşası sırasında yapıldığı kayıtlıdır. Defterde, istinat duvarlarının, kışlanın kollarının kotunun avlu kotundan daha aşağıda kalması nedeniyle yapıldığının belirtilmesi**, (BOA.D.BŞM.BNE. 16356), kışla inşası sırasında burada bulunan tepenin tesviye edilmeyerek platform biçiminde düzenlendiğini göstermektedir.

1829'da, istinat duvarının "etrafında", 729.5 zira(tul)/ 552.77 mt. uzunlukta, 1.5 zira/ 1.14 m. genişlikte parmaklık vardır. Parmaklıklar, küfekiden "kafa tahtalı", taş babalı, "silme kuşak gibi" parmaklıklı, nakkaşkarî yağlı boyalıdır. Setlerin etrafına küfeki basamaklı, "altı ve üstü"

---

* Kışla binası içindeki çeşmelerin özgün kitabeleri yoktur.

** 1829 tarihli kesin hesap defterinde, istinat duvarlarının, kışlanın içinin, zemine göre "çukur olması" nedeniyle ve kışlanın zeminine "eşit olması" için yapıldığı kayıtlıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18).

sahanlıklı iki merdiven* ile "şev yolları" bulunmaktadır** (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 6) (Ek 18).

1829'da, istinat duvarlarının "altında" çeşmeler bulunmaktadır (BOA.MAD. 8959; BOA.D.BŞM.BNE. 16356). 1840'ta, güney ve batı taraflarındaki istinat duvarlarının "altına" taşınan tuvaletler (BOA.ML.MSF. 2406; BOA.ML.MSF. 1879), 1264/ 1848'den sonra yine kaldırılmıştır***.

6.3.6.1 İç Avludaki Su Yapıları

İç avluda, bir çok su haznesi ve çeşmenin bulunduğuna ilişkin kayıtlar vardır. Çeşmelerin hiç biri günümüze ulaşmamıştır.

1829'da, "Talim Meydanı (güney) Kapısı'nın" önündeki "set başlarında" (hazneleri 12.5 x 8 zira/ 9.47 m.x 6.06 m. plan ölçülerinde, 5 zira/ 3.79 m. yükseklikte) kagir duvarlı ve tonoz kubbeli, çatısı kiremit örtülü, 5 adet çeşme bulunmaktadır. Çeşmelerin üzeri, kurşun kaplamalı, altı musanna' tavanlı ve elvan boyalı "hareketli" saçaklar ile korunmaktadır****. Çeşmelerin cepheleri beyaz sıvalı, mermer tekne ve "dar" ile yüzlemelidir***** ve tuğra ile bezenmiştir (BOA.MAD. 8959, s:174) (Ek 16b).

Haznelerin altlarında, set merdivenlerinin "zemininde", mermer tekneli, sade "zank taşlı" (ayna taşı), (4 x 2 zira/ 3.03 m.x 1.15 m. plan ölçülerinde, 1 zira/ 0.76 m. yükseklikte) musluklu çeşmeler vardır. çeşmelerin lağım bağlantısı vardır (BOA.MAD. 8959, s:174) (Ek 16b).

1829'da, kışlanın talimhane kapısının karşısında, avludaki setin altında (10 x 10 zira/ 7.57 m.x 7.57 m. plan ölçülerinde, 5 zira/ 3.79 m. yükseklikte) üzeri tonoz örtülü, kagir su haznesi vardır. Haznenin ön cephesinde (4.5 zira/ 3.40 m. yükseklikte, 2.6 zira/ 1.97 m. genişlikte) musanna' ve müzeyyen (sanatla yapılmış ve süslemeli), mermer çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin ortası "devir" (dairesel?) göbekli, etrafı pervazlı, sütunlu ve kabartma başlık ile

---

* Merdivenlerin biri 24 x 4.06 zira, diğeri 2.12 x 1.12 zira plan ölçülerindedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356 s: 6) (Ek 18).

** Kışlanın içinde toplam 7000 zira uzunlukta kaldırım döşenmiştir (BOA.MAD. 8959).

*** Bu tarihte tuvaletler, kışla binasının iç köşelerine ilave birimler biçiminde yeniden inşa edilmiştir. Bkz. 6.3.4.9 Tuvaletler ve Plan 3.

**** Saçaklar, 10'ar zira/ 7.57'şer m. uzunlukta, 2'şer zira/ 1.15'er m. genişliktedir (BOA.MAD. 8959, s: 174) (Ek 16b).

***** Çeşmelerin "mermer yüzlemeleri", 8 zira uzunlukta, 6 zira yüksekliktedir (BOA.MAD. 8959, s:174) (Ek 16b).

"kafa tahtalı"dır. Üzeri, oval tarih levhası, tuğra ve "zemânî" tezhiple bezemelidir. Teknesi yekpare mermerdendir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 6) (Ek 18).

6.3.6.2 Dikimhane

Dikimhane, bu tarihte Talimhane (güney) Kapısı'nın "ittisalinde" (yakınında, bitişiğinde) ve iç tarafındadır. 1257/ 1841 tarihli onarım defterine göre 11.6 x 140 zira/ 8.97 m.x 106 m. plan ölçülerindeki dikimhanenin "kitabe" saçaklı olması (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26), birimin bağımsız bir bina olduğunu düşündürmektedir

1833'te Marchebeus, kışlanın en alt katında, dikimhane olarak kullanılan "muazzam" atölyeler bulunduğunu belirtmektedir (Eyice, 1956; Arslan, 1992; Şimşek, 1992). Miss Pardoe'nun, birinci katta yer aldığını belirttiği giysi atölyelerinin (Pardoe, 1839; Kayım, 1982; Arslan, 1992; Şimşek, 1992) dikimhane olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı günümüze ulaşmamıştır.

6.3.6.3 Isı Merkezi ve Mutfak

Avludaki istinat duvarlarının önünde, doğu ve batı kapılarının karşısında, dikdörtgen planlı, kagir yapılı, birer katlı iki bina bulunmaktadır. Binaların 1845 yılında, Sultan Abdülmecit tarafından mutfak olarak yaptırıldığı bilinmektedir. Günümüzde, batıdaki bina kışla mutfağı, diğeri ısıtma merkezi olarak kullanılmaktadır.

Her biri 372 m² taban alanına sahiptir. Kiremit kaplamalı ahşap çatılı, kepçe saçaklı binaların cepheleri, kemerli modüler nişler içine yerleşen pencere dizileriyle oluşmaktadır. Kemerli nişlerin kilit taşları saçak altında devam eden bir silme hattıyla birleştirilerek hareketlilik sağlanmıştır (Anonim, 2001). Dikkat çekici özellikleri, kışlanın mahya seviyesini aşacak kadar yükselen bacalarıdır (Ek 50).

1964, 1988 ve 1999 tarihlerinde onarım geçiren binalardan mutfak olarak kullanılan birimin cepheleri özgün niteliklerini yitirmiştir.

6.3.7 Talim Meydanı

"Talim meydanı" adının, kışlanın güney tarafında, kışla binası ile denize inen falez arasındaki geniş düzlüğü tanımladığı anlaşılmaktadır*. Mehmet Paşa Köşkü** adı verilen bina da buradadır. Meşrutiyetten sonra, terhis törenlerinin, talim meydanında yapıldığı görülmektedir. Günümüzde de düz ve geniş olan alanın bir kısmı yine talim için kullanılmaktadır.

1829 tarihli deftere göre, talim meydanının etrafındaki mevcut "set" (istinat) duvarlarının yıkılan bölümleri yeniden düzenlenmiş*** ve yeni duvarlar yapılmıştır. İstinat duvarlarının üzerinde, 5 arşında bir küfekiden "kafa taşı" ve babalı, "nev-resm" parmaklıklar bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 8) (Ek 18). 1841'de Talimhane (güney) Kapısı'nın giriş tarafında, siyah taştan harpuştalı istinat duvarının üzerinde 380 zira/ 287.9 m. uzunlukta taş ayaklı korkuluklar ile 90 zira (tul)/ 68.20 m. uzunlukta, ahşaptan birbirine geçmeli modern korkuluklar bulunmaktadır (BOA.ML. MSF. 2406, s: 4) (Ek 26).

1913 tarihli Alman Sendika, 1928 (?) tarihli Üsküdar Belediye (Harita 5) ve 1930 tarihli Pervititch (Harita 6) haritalarında, kışlanın doğusunda bulunan alanın da talim meydanı olarak adlandırıldığı görülmektedir.

6.3.8 Top sundurmaları ve Karakollar

1829'da, kışlanın talim meydanı tarafından "bırakılan bina mahalinde" iki tane top sundurması ve "baş taraflarında" iki tane karakol bulunmaktadır. Karakolların mimarî uygulaması, proje çizimleri uyarınca gerçekleştirilmiştir (BOA.MAD. 8959, s: 174) (Ek 16b).

Sundurmaların yerine ilişkin bilgiler çok açık değildir. Çeşitli bilgiler değerlendirildiğinde, Talim Meydanı (güney) kapısının dışında bulundukları, kışlaya paralel ve kapı aksının iki yanında simetrik olarak uzandıkları, karakolların ise sundurmaların dış yanlarında yer aldıkları öne sürülebilir. Bu durumda, çeşitli resimlerde kışlanın talim meydanı tarafında görülen tek katlı binaların sundurma ve karakol birimleri oldukları öne sürülebilir.

14.5 x 13 zira/ 10.99 m.x 9.85 m. plan ölçülerinde, 6 zira/ 4.55 m. yükseklikteki**** top sundurmaları, kagir temelli, "seng-i ateşî"den kürsüler üzerinde ahşap sütunludur (BOA.MAD. 8959, s: 174) (Ek 16b). Ön tarafında "kaplama" ahşap kemerler bulunmaktadır

---

* Ayrıca büyük manevra ve talimler için Haydarpaşa sahasının kullanılmaktadır (Ahmet Lutfi Efendi, 1990:13)

** Mehmet Paşa Köşkü, III. Selim Kışlası'nın bağlı yapıları içerisinde ele alınmıştır.

*** Yenilenen duvarların 1826 öncesinde yapıldığı düşünülmektedir.

**** Aynı tarihli başka bir deftere göre, top sundurmalarının boyutları: 13.6 zira/ m. genişlikte ve "devran" 136.8 ziratul/ mt.dür (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 7) (Ek 18).

(BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). "Berî" tarafi gereği uyarınca duvarlı, bazı yerleri beyaz sıvalıdır. Üzeri kiremit kaplamalı ahşap çatı ile örtülüdür. İçi basma tavanlı, zemini kaldırım kaplamalıdır. (BOA.MAD. 8959, s: 174).

Sundurmaların "iki başlarında", nöbetçiler için, "müştemilatı" eksiksiz karakol odaları vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). İki tane olan karakollar 13.5 x 6 zira/ 10.23 m.x 4.55 m. plan ölçülerinde ve 6 zira/ 4.55 m. yükseklikte*, kagir temelli, dolma duvarlı, kiremit kaplamalı (ahşap) çatılıdır. Zemini ahşap kaplamalı, basma tavanlı, duvarları içten beyaz dıştan horasan sıvalıdır. Birimler bütünüyle renkli boyalıdır (BOA.MAD. 8959, s:174) (Ek 16b).

1248/ 1833'te top sundurmasının içine, karakola "muttasıl" (bitişik) bir koğuş inşa edilmiştir. 24x7.18 zira/ 18.19 m.x 5.87 m. plan ölçülerinde, 5 zira/ 3.79 m. yükseklikteki koğuşun çatısı kiremit kaplamalıdır. 4 tane kapısı ve 6 tane penceresi vardır. Aynı tarihte, sundurmaların yakınında ve "Meydan (güney) Kapısı'nın" "ittsalinde" (yakınında, bitişiğinde, köşesinde) bulunan karakollardan birine subaylara özgü oda eklenmiştir** (BOA.MAD. 8960, s: 67a) (Ek 22).

1829'da ayrıca, kışlanın kuyularının etrafına "nöbetçi karakolların ikamesi" için ahşaptan yapılan toplam 8 tane karakol vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). Boyutları belirlenemeyen "karakolların" küçük nöbetçi kulübeleri olduğu kabul edilebilir. Yapıların hiç biri günümüze ulaşmamıştır.

6.3.9 Ahırlar

1840 tarihli onarım ve inşaat belgeleri, bu tarihte kışla binasının dışında, yapının doğusunda ve batısında, ikişer tane ahır bulunduğunu belirlemektedir. Ahırların birer tanesi 1840 öncesinde yapılmış, birer tanesi 1840'ta eklenmiştir (BOA.ML.MSF. 1879; BOA.ML.MSF. 2406). Tazılar Ahırı olarak adlandırılan ahırların, bu ahırlardan farklı bir yapı olduğu tahmin edilmekle birlikte, bu savı destekleyecek bir bilgiye ulaşılamamıştır.

---

* Aynı tarihli diğer deftere göre karakollar, toplam 26 x 6 zira plan ölçülerindedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s:7).

** 1248'de, talimhane girişinde yeni bir karakolhane yapılması (BOA.CA. 9336) (Ek 21) öngörüldüğü halde inşaat defterlerinde yeni bir bina yapıldığına ilişkin kayıt yoktur. Bu nedenle, eski karakolda yapılan tadilatın yeterli görüldüğü düşünülebilir.

1851'de Topçu Ahırı olarak adlandırılan ve beyaza boyanan yapının (BOA.İD. 14504*) hangi ahır olduğu tespit edilememiştir. Bu yapının, Tazılar Ahırı'ndan farklı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (BOA.İ.MV. 12771).

1893 tarihinde, kışladaki ahırların bir kısmı "harice" bir kısmı "dahile" hizmet etmektedir (BOA.Y.PRK. 95/2). Bu tarihlerde çeşitli yerlere hayvan sevkinin Selimiye Kışlası'ndan yapıldığını gösteren belgeler bulunmaktadır (BOA.Y.PRK.ASK. 8/57; BOA.Y.PRK.ASK. 31/70; BOA.Y.PRK.ASK. 82/25; BOA.Y.PRK.ASK. 128/62; BOA.Y.PRK.ASK. 149/44). Bu durum, harice hizmet eden ahırların, sevk için kullanıldığı ve hayvanların geçici ikametlerinin burada yapıldığını düşündürmektedir.

Ahırların bir kısmı, 1311/ 1893 tarihli kolera salgını sırasında hastane olarak kullanılmıştır (BOA.Y.PRK. 95/2). 1913 tarihli (Alman Sendika) haritalarda ve 1918 tarihli hava fotoğraflarında (Hava Fotoğrafı 1), batıdaki ahırların, talim meydanına paralel gelişen ve yan yana konumlanan iki uzun kütle biçiminde oldukları görülmektedir.

6.3.9.1 Kışlanın Doğusundaki (Kavak İskelesi Tarafı) Ahırlar:

1840 tarihli onarım belgesine göre, bu tarihte "kışlanın girişinde", "Kavak İskelesi (doğu) tarafında" bir ahır bulunmaktadır (BOA.ML.MSF. 1879). Ahırın inşa tarihine ve mimarî yapısına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1256/ 1840'ta, buradaki mevcut ahırların "yakınına", 20 x 100 zira/ 15.15 m.x 75.77 m. plan ölçülerinde yeni bir ahır** daha inşa edilmiştir. Yeni ahır, kumlu harçla yapılan kargir temelli, kagir duvarlı, "mükemmel" çatılı, kirpi saçaklı bir yapıdır. İçi "basma" tavanlı, duvarları sıvalı ve boyalıdır. Ayrıca içinin baş taraflarında seyis için kerevet, eğerlikler ve dört sıra yemlik yer almaktadır (BOA.ML.MSF. 1879, s: 4) (Ek 24).

6.3.9.2 Tazılar Ahırı:

Bina günümüze ulaşmamıştır. Fakat biri inşasına, diğeri onarımına ait iki farklı kitabesi, "Tazılar Ahırı Çeşmesi" olarak adlandırılan çeşmenin üzerine tutturulmuş durumdadır.

---

* Belge transkripsiyonu Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır.

** Gerek konum, gerekse inşa tarihlerinin yakın olması (Tazılar Ahırı'nın kitabesi 1843-1844 tarihlidir), yapının Tazılar Ahırı ile bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Ancak inşaat defterlerinde "tazılar ahırından" ya da "hassa süvarileri" için yapılan bir ahırdan söz edilmemesi, aynı yapı olması olasılığını zayıflatmaktadır.

Kitabelerin çeşmenin üzerine sonradan aktarıldığının anlaşılması, Tazılar Ahırı'nın* bugün ayakta olan sözkonusu çeşmenin yakınında olduğunu düşündürmektedir**. 1913 tarihli Alman Sendika haritalarında çeşmeyi kuşattığı görülen ve "écurie militaire" (askerî ahır) olarak tanımlanan iç avlulu bina, yüksek olasılıkla Tazılar Ahırıdır (Ek 51). Aynı yapı, 1918 tarihli hava fotoğraflarında da görülmektedir (Hava Fotoğrafı 1).

1913 tarihli Alman Sendika Haritası'na göre ahır, 68.52 m.x 67.7 m. ölçülerinde, kare planlı bir yapıdır. Binanın, yaklaşık 25 m.x 25 m. boyutlarında bir iç avlusu ve avlunun ortasında günümüzde Tazılar Ahırı Çeşmesi olarak anılan çeşme olduğu anlaşılan bir yapı vardır (Ek 51). Selimiye Kışlası'nı konu alan tarihsiz iki ayrı gravürde, ahırın plandaki konumuyla aynı yerde bulunduğu görülen yapının Tazılar Ahırı olabileceği düşünülmekle birlikte, konuyu doğrulayacak bir bilgiye ulaşılamamıştır. Gravürlere göre yapı iki katlı, kiremit kaplamalı çatılı, alt katı sağır, üst katı pencerelidir (Gravür 9, 12). Gravürlerde, yapının doğu cephesinin ortasında olduğu görülen çıkmalı bölüm planlarda görülmemektedir.

Tazılar ahırı, 1259/ 1843-1844 tarihli inşa kitabesine*** göre Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra harab olmuş ve 1309/ 1891-1892 tarihli onarım kitabesine**** göre, bu tarihte Abdülhamit tarafından onarılmıştır.

---

* Kışlanın batısındaki spor salonunun yerinde daha önce Tazılar Ahırı olduğu belirtilmektedir (Anonim, 2001). Çalışma sırasında bu bilgiyi destekleyecek belgeye ulaşılamamıştır.

** Çeşitli belgelerde, kışlanın kuzeydoğu tarafının erken tarihlerden itibaren "Tazılar" ya da "Tazıcılar" tarafı olarak adlandırıldığı görülmektedir. Durumun, Kavak Sarayı kapsamındaki Tazılar Ocağı Kışlası'nın burada bulunmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Sonraki tarihlerde de bu bölgedeki ahırların Tazılar Ahırı olarak adlandırıldığı düşünülebilir.

*** Kitabe metni:
Semenderân-ı himmet-i nusret olsun ömr-i sermedle
Cihânın şâhı Han Abdülmecîd ma'delet pirâ
Suriydi esb-i tazı-i sahasın hâtime elbet
Olub ahurına Seyis iderdi çuldan istiğnâ
Na'l-ber dizgin itdürüb bu esb-i tünd-gerdûne
Hârûnlukdan anide kurtarub râm eyledi hâlâ
Bu nev-ahurı inşâ itdi fermân-ı hümâyûnu
Süvârî-i hassa-i şâhânesi esbabına vâlâ
Mahalline yapıldı hem becâyâ hem dil-fezâ oldu
Bu müstahkem bina bu şekl-i dilkeş tarz-ı müstesnâ
Bu tarihi Lebîbâ askerîye eyledim müjde
Bu ıstabl-ı metîni yapdı Şah Abdülmecid alâ
(1259) (Haskan, 2000)

**** Kitabe Metni:
Bu ıstablı zemân-ı şevketinde eyledi te'sis
Harâb olmuşdu tecdid itdi Hakan-ı kerem mu'tad
Anane-tab-fezâ-yı feyz-i rahmet-hâne-i cennet
Mukaddes valid Sultan Hamid Pâdişah-ı ecdâd
Temâşâ eyleyüb tarihini yazdı kulu Muhtar
Bu ıstablı Hamid Han eyledi i'mâr-ü esb-âbâd
(1309) (Haskan, 2000)

Kışlaya ilişkin belgelerin incelenmesi sırasında, 1854 Temmuzundan önce onarımı tamamlanan bir Süvari Ahırı'nın varlığı belirlenmiştir. Belgede Süvari Ahırı olarak adlandırılan bu yapının (BOA.İ.MV. 12771) Tazılar Ahırı ile aynı yapı olduğu kabul edilebilir. Ahırın inşa kitabesinde, binanın "Süvârî-i hassa-i şâhânesi" için yapıldığının belirtilmesi, bu görüşü desteklemektedir.

14.B.1273/ 11.03.1857 tarihli bir başka belgede, Tazılar Ahır'nın onarımının Hacı Anseni (Enseni?) Kalfa'ya ihale edildiği belirtilmektedir (BOA.İD. 23802). 3 Za.1306/ 01.07.1889 tarihli rapora göre, Tazılar Ahırına düşen bir yıldırım binada tahribata neden olmuştur (BOA.Y.PRK.ASK. 56/6).

6.3.9.3 Kışlanın Batısındaki (Harem İskelesi Tarafı) Eski Ahır

1256/ 1840 tarihinden önce inşa edilmiştir. Ahır, samanlık, saraç odaları, "telbiz" odaları gibi birimleri kapsamaktadır (BOA.ML.MSF.2406, s: 6) (Ek 26). Birimlerin bir kısmının farklı kütlelere yerleştiği anlaşılmaktadır.

Ahır binası, 23.6 x 112.5 zira/ 17.62 m.x 85.25 m. plan ölçülerinde, 2615.5 zira(²)/ 1502 m² büyüklüktedir. Bir tarafında 23.6 x 6.5 zira/ 17.62 m.x 4.93 m. boyutlarında "sayeban" (gölgelik) vardır*. Ahırın içindeki "yol alanları", 5 sıra sütunla bölünmüştür. Sütunların arasında eğerlikler bulunmaktadır. Nöbetçi asker ve subayların oturması için iki tane (biri 1.8 x 16.5 zira/ 1.36 m.x 12.5 m., diğeri 2 x 7 zira/ 1.52 m.x 5.3 m. plan ölçülerinde) ahşap "nişimen" (kerevet, oturulacak yer) vardır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6) (Ek 26).

Samanlık kapısının dışında, 11.18 zira(tul) x 6.5 zira/ 8.9 mt.x 4.93 m. plan ölçülerinde, "kemer çatılı", baskı tavanlı, bir tarafı "kitabe" saçaklı, renkli boyalı, "sayeban benzeri" bir sundurma vardır. Sundurmanın saçağı 1 zira/ 0.76 m. genişlikte, 18 zira(tul)/ 13.64 mt. uzunluktadır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6).

1256/ 1840'ta samanlık binasının yakınına (4.5 zira/ 3.4 m. yükseklikte, 11 zira/ 8.33 mt. çevre ölçüsünde) ahşap kapaklı ve zemini tuğla döşemeli bir arpa ambarı yapılmıştır (BOA. ML.MSF. 2406, s: 6) (Ek 26).

1256/ 1840 öncesinde, saraç odaları adıyla anılan mekan (7 x 21.5 zira/ 5.3 m. x 16.29 m. plan ölçülerinde), baskı tavanlı, ahşap zemin kaplamalı ve iki bölmelidir. Duvarları sıvalı ve boyalıdır İçinde cam kapaklı dolaplar ile kerevet bulunmaktadır. Saraç ve "telbiz (?)"

---

* Sayebanın genişliğinin, binanın kısa kenarıyla aynı uzunlukta olması nedeniyle dar cephe boyunca uzandığı düşünülebilir.

odalarının tuvaletleri vardır. 1840'ta odalardaki tuvaletler kaldırılarak, ahırın "uçurum tarafına" (4 zira/ 3 m. yükseklikte, 5.5 x 18.5 zira/ 4.17 m.x 14 m. (= 58.4 m²) plan ölçülerinde), ahşap çatılı, basma tavanlı, "takoz" basamaklı, 12 kabinli tuvaletler yapılmıştır. Tuvaletlerin kendi lağımı vardır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6) (Ek 26).

6.3.9.4 Kışlanın Batısındaki (Harem İskelesi Tarafı) Yeni Ahır

1256/ 1840'ta, Harem İskelesi yakınındaki mevcut ahır binalarının "ittisalinden" (köşesinden, yakınından) bir miktar yer bırakılarak yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2406) (Ek 26).

Yeni ahır, 112.5 x 24.5 zira/ 85.25 m.x 18.56 m. plan ölçülerinde, 5 zira/ 3.79 m. yükseklikte, kagir bir binadır. Yapının temeli moloz harçlı, duvarları ahşap hatıllı olarak inşa edilmiştir. Çatısı, "kemer puşideli" denen türdedir. Saçaklarının bir kısmı (225 zira/ 170.5 m.) kagir, bir kısmı (37.5 zira/ 28.4 m.) "kitabe" yani ahşaptır. Binanın bir tarafında sebil bulunmaktadır. Ahırın lağım bağlantısı vardır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6) (Ek 26).

Ahırın girişinde* "kemer" çatılı, alt tarafı baskı tavanlı (6.5 zira/ 4.93 m. genişlikte, toplam 24.5 zira(tul)/ 18.57 m. uzunlukta), "sayebanlı" (gölgelikli) sundurma yer almaktadır. Ahır kapısının etrafında (20 zira(tul) x 1.6 zira / 15.15 mt.x 1.21 m. plan ölçülerinde) ahşap "nişimen" (oturulacak yerler) ile nöbetçi subay ve askerler için etrafı parmaklıklı yüksek "kerevet" bulunmaktadır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6) (Ek 26). Sundurmanın uzunluğu ile binanın genişliğinin birbirini tutması, yapının girişlerinden birinin dar cephede yer aldığını, üzerinde ayaklara oturan bir çatı örtüsü bulunduğunu düşündürmektedir. Söz konusu kerevetlerin sundurmanın altında, dolayısı ile bu kapının çevresinde bulunduğu öne sürülebilir. Aynı kavramı karşılayan kerevet ve nişimen sözcüklerinin farklı nitelikteki oturma elemanlarını tanımladığı anlaşılmaktadır.

Ahırın iç mekanı "baskı" tavanlı, zemini kaldırım döşemeli, duvarları elvan/renkli boyalıdır. Camlı pencerelerden ışık almaktadır. İçeride mükemmel nitelikte dört sıra yemlik, sütunlarda eğer asmak için yerler ve konumu belirlenemeyen ahşap ızgaralar vardır (BOA.ML.MSF. 2406, s: 6).

---

* Belgede (BOA.ML.MSF. 2406, s:6) (Ek 26) kayıtlı "bir tarafının girişi" ifadesi, yapının iki girişi olduğunu düşündürmektedir.

6.3.9.5 Harem İskelesi Tarafındaki Ahırların Günümüzdeki Durumu

Ahır binaları günümüze ulaşmamıştır. Fakat, kışlanın batısındaki ahırlardan biri, temelleri üzerine yeniden yapılmıştır. Yeni binanın hangi ahırın yerine yapıldığı belirlenememiştir. Bina, 1974 yılında onarılmıştır (Anonim, 2001). Bugünkü yapının plan oranları, 1913 tarihli Alman Sendika ve 1930 tarihli Pervititch haritalarında (Harita 6) görülen uzun oranlı ahır binalarıyla uygunluk göstermektedir.

Taban alanı 1900 m2 olan yapı, uzun dikdörtgen biçiminde, beşik çatılı, kepçe saçaklıdır. Cephelerinde, göz seviyesinden yüksekte, eş aralıklı, basık kemerli pencere dizileri bulunmaktadır. Binanın orasındaki kot farkı nedeniyle, mevcut binanın iki farklı yapının eklemlenmesiyle oluşturulduğu düşünülmektedir. Fakat bu görüşü doğrulayacak bir bilgiye ulaşılamamıştır. Binanın kuzey kısmı depo* ve güneydeki bölümü modern bir spor salonu olarak kullanılmaktadır.

6.3.10 Şehriyehane

Konyalı (1977:2), eskiden askerlere gıda olarak çokça şehriye verilmesi nedeniyle, depolandığı yere "şehriyyehane" dendiğini belirtmektedir. Devellioğlu (2000) ise şehriyyenin karşılığına ayla ilişkili, aylık sözcüklerini vermektedir.

Günümüzde, Selimiye Kışlası Caddesi'nin doğu köşesinde, kışlanın Kuzey Kapısı'nın karşısında yer alan yapı (Ek 52), kitabesine** göre şehriyyehane binasıdır. Kitabeye göre, eskiden burada bulunan şehriyehanenin "çoktan harap olması nedeniyle", 1261/ 1844 tarihinde Abdülmecit tarafından*** yeniden yaptırıldığı kayıtlıdır.

---

* Deponun buradan taşınması planlanmaktadır (Bilgi tarihi: Mayıs 2002).

** Pâyine Abd-ülmecid Hân'ın iderdi ser-fürû
Devr-i islafdan İsfendiyâr olsa velev
Bu köhne şa'riyyehâne çokdan olmuşdu harab
Yapdurub kenz-i cünûd itdi o şâh-ı râst-rev
Dîni te'yîd itmedir efkârı ancak müslümân
Iki âlemde felâh istersen ol hakanı sev
Gelmemiş gelmez nazîri bir sipeh-salardır
Kıl Rıza Paşa'ya hayr dua gafil meşev
Kabz-ı teshire çıksın şahid-i maksudunu
Mülk-i ağyâr ol şehîd şemşîrine olur girev
Söyle ey Safvet bu nev gencinenin tarihini
Adl ile Abd-ülmecîd Hân yapdı bu debboy-u nev
1261/1844
(Konyalı, 1977, Kitabe metni, Yüzbaşı Bülent Gücün tarafından verilmiştir)

*** Konyalı'nın (1977:2) giriş kapısının üzerinde olduğunu belirttiği Abdülmecid tuğrası günümüze ulaşmamıştır. Kapının genel durumu incelendiğinde, tuğranın, kitabenin üzerindeki silme hattından sonraki boşlukta bulunduğu anlaşılmaktadır.

III. Selim dönemi kışlasına ilişkin belgelerde şehriyehane ya da erzak deposu olarak kullanılan ayrı bir binanın varlığına rastlanmaması nedeniyle, binanın ilk kez II. Mahmut zamanında yapıldığı düşünülebilir.

Şehriyehane binasına ilişkin en erken tarihli bilgiye, 15.M.1257/ 09.03.1841 tarihli onarım defterinde rastlanmaktadır. Defterde, kışlanın dışında bulunan (11 zira/ 8.34 m. yükseklik ve 17 x 24 zira/ 12.88 m.x 18.19 m. plan ölçülerinde), kagir saçaklı yapının daha önce şehriyyehane olarak kullanıldığı kayıtlıdır. Bu tarihte, binanın içine dokuz adet "ambar bölmesi" yapılıp kürsüler koyularak ambar şekline dönüştürülmüştür. Binanın içinde raflı dolaplar bulunmaktadır ve duvarları renkli boyalıdır (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25). Belgede kışlanın dışında bulunduğu belirtilen yapının konumu tanımlanmamıştır. Kitabedeki bilgi, belgede sözü geçen yapının, günümüze ulaşan bina olduğunu kanıtlamasa da aynı yerde bulunduğunu belirlemektedir.

Yapı günümüzde, dikdörtgen planlı, iki katlı, dikdörtgenler prizması biçiminde kütlelidir. Kagir olarak inşa edilmiştir. Kiremit kaplamalı kırma çatıyla örtülüdür. Dengeli oranlarıyla mimar elinden çıktığı belli olan, özenli bir yapıdır. Cephelerde görülen ince yonu taş işçiliği, kaplama olduğu izlenimi vermektedir.

Ana kütlenin yalın formuna karşın cepheler, ince rölyefler oluşturan mimari unsurlarla hareketlendirilmiştir. Cepheler, iki kat boyunca yükselen dikdörtgen kesitli plastrların oluşturduğu modüllerle meydana getirilmiştir. Plastrların yarattığı düşey etki, pencerelerin denizlik ve kilit taşı seviyelerindeki ince, yatay silme hatlarıyla dengelenmiştir. Kemerli pencerelerin çevresine, sövelerinin üzengi seviyesindeki silmeler ve kilit taşı vurgulanan iki parçalı yekpare kemer yayı ile süs yapılmıştır. Dört modül ile oluşturulan giriş cephesinde, kapı, orta-sağ modüle yerleştirilmiştir. İki yanında dikdörtgen kesitli plastrların üzerindeki belirgin silme hattından sonra yerleştirilen kitabeyle oluşmaktadır (Ek 52).

Konyalı (1977:2), Şehriyehane'nin 22 Eylül 1940'ta askerî mahfel yapılmak üzere tamir edildiğini kaydetmektedir. 20 Mart 1975'te Maliye Bakanlığı 1. Ordu Defterdarlığı'nın burada bulunduğunu, bu sırada binanın bir kısmının da askeri kantin olarak kullanıldığını belirtmektedir. Günümüzde yapıyı tanımlayan "Defterhane Binası" adının bu dönemden kaldığı anlaşılmaktadır.

6.3.11 Değirmen ve Bakkal Dükkanı

1840'ta, kışlanın kuzeyinde, Şehriyyehane binasının yanında bir değirmen bulunmaktadır. Bu tarihten önce yapıldığı anlaşılan değirmenin inşa tarihi ve kim tarafından yaptırıldığına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. İki katlı olan binanın üst katı "hınta" (buğday) ambarı olarak kullanılmaktadır. Gezinti mahalleri tuğla kaplamalıdır. 1840'ta, binanın işlevi değiştirilmiştir (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

Bu tarihte çatısı, tavanı ve döşemesi ile gezinti mahallerinin tuğla kaplamaları onarılıp, merdiven yuvası bağdadi duvarla bölme yapılmıştır. Üst katındaki (toplam 10 x 13 zira/ 7.6.m.x 9.85 m plan ölçülerindeki) odasıyla sofası tamir edilerek "dolmacı nezaretine" verilmiştir. Kapısının bulunduğu tarafa (3 x 7 zira/ 2.27 m.x 5.3 m.) plan ölçülerinde bir bakkal dükkanı inşa edilmiştir. Binanın içine 8 x 38.5 zira/ 6.06 m.x 29.17 m. boyutlarında sundurma yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

6.3.12 Postane

Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında, Selimiye Kışlası'nda bulunduğu sanılan bir postanenin iç görünümünü konu edinen bir çizim mevcuttur (Ek 53). Belgeler, kışlada 1311/ 1893'te Posta ve Telgraf Müdürlüğü (BOA. Y.PRK.ASK. 94/61), 1317/ 1900'de Telgraf Bölüğü (BOA.Y.PRK.ZB. 25/53) bulunduğunu göstermektedir.

1930 tarihli Pervititch haritasına göre postane, bugünkü Defterhane/ Şehriyehane binasının doğusunda ve bitişiğindedir (Ek 53). Günümüze ulaşmayan binanın yapım tarihi, banisi ve mimarî özelliklerine ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

6.3.13 Demirhane ve Tüfekhane

Tek kütle halinde yapıldığı anlaşılan tüfekhane ve demirhane binası, "Tazıcılar denen yerde" (kışlanın doğusunda), 1256/ 1840 yılında inşa edilmiştir (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

Kesin hesap defterine göre, 17.5 x 52 zira/ 13.26 m.x 39.4 m. plan ölçülerinde, 7 zira/ 5.3 m. yükseklikte, kagir duvarlı, ahşap çatılı bir binadır. Ana mekanı, üç bölümlüdür. Ortadaki tüfekhanenin, bir tarafında duvarla ayrılan demirhane, diğer tarafında burada çalışanların koğuşu yer almaktadır. Koğuşun altında üç kabinli bir tuvalet vardır. Tuvaletlerden "hendeğe" kadar 60 zira/ 45.46 m. uzunlukta lağım bağlantısı yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2408).

Demirhane kapısının dışında, üzerinde "nev-resm" (yeni moda, modern) korkuluk bulunan (1.6 zira/ 0.95 m. yükseklikte, 80 zira(tul)/ 60.62 m. uzunlukta) bir set (istinat) duvarı vardır. Demirhane kapısından "ma-i kebir"e kadar, iki farklı genişlikte, kaldırım döşemeli bağlantı yolları oluşturulmuştur (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

Tüfekhane hacmi bağdadi tavanlıdır. Bir tarafında parmaklık ve "şirvan" yer almaktadır. Ortada, üzeri "kara ağaçtan" kaplamalı, altında alet koymak için kapaklı dolaplar bulunan bir çalışma tezgahı bulunmaktadır. Ayrıca cam kapaklı dolaplar ile etrafında ahşap oturma yerleri vardır (BOA.ML.MSF. 2408).

Demirhanede, iki tane demirci*, üç tane tüfekçi, bir tane dökmeci ocağı ile davlumbazları ve 5 adet örs yer almaktadır. Ocakların hepsinin içi od taşıyla döşemeli olup, çevresi tuğladan yapılmıştır. Tüfekçi ocaklarıyla dökmeci ocakları demir ızgaralıdır (BOA.ML.MSF. 2408). Demirhane ve Tüfekhane binası günümüze ulaşmamıştır.

6.3.14 Cebehane

Araştırma kapsamında incelenen belgelerde, 1840 öncesinde ayrı bir cebehane binası bulunduğuna ilişkin herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Marchebeus 1833'de, kulelerin altlarındaki mekanların, silah ve mühimmat deposu olarak kullanıldığını yazmaktadır (Eyice, 1956). 1256/1840 tarihinde, "Tazıcılar (doğu) tarafında", eski ahırların yakınında, bağımsız bir cebehane binası yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

Cebehane binası, 16.6 x 19 zira/ 12.3 m.x 14.4 m. plan ölçülerinde, 6.5 zira/ 4.93 m. (temel dahil yüksekliği 10.5 zira/ 7.96 m.) yükseklikte, kagir duvarlı, ahşap çatılı bir yapıdır. Pencereleri ile mazgalları demir parmaklık ve tel kafes ile "korumalıdır". Yapının iç mekanı baskı tavanlı, zemini tuğla döşemelidir. Duvarların "çevresinde" "hartuc (?)" koymak için raflar yer almaktadır. Bina, 6.5 zira/ 4.9 m. yükseklikte, toplam 121.5 zira/ 92 mt. uzunlukta "koruma duvarı" ile çevrelenmektedir (BOA.ML.MSF. 2408). Bina, günümüze ulaşmamıştır.

6.3.15 Kömürlük

1256 /1840 tarihli onarım belgesinde, bu tarihten önce, Harem İskelesi (kışlanın batısı) yakınındaki "eski hastanenin" arazisinde, taş dolma duvarlı, üzeri kiremit kaplamalı kömürlük sundurması binası bulunduğu kayıtlıdır. 1840'ta, üç tarafındaki duvarlarının yerine kagir

---

* Demirci ocakları, 2.5 zira yükseklikte ve 1.5x2 zira plan ölçülerindedir (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

duvar yapılarak çatısı yenilenmiştir* (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25). Binanın duvarlarının kagir olduğu anlaşılmaktadır. Fakat mevcut bilgiler, mimarî yapısını aydınlatmak için yeterli değildir.

1847 tarihli onarım belgesinde kaydedilen Tazıcılar tarafındaki büyük kapının (Doğu kapısı) "zahirinde"ki kilerin ve kömürlüğün de (BOA.A.MKT. NZD. 266/2: 2/4) mimarî yapısına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

6.3.16 Kömür Nazırı Dairesi

1256/ 1840'ta, kışlanın batısında, kömürlüğün yakınında ve deniz tarafında, kömür nazırlarına "fevkanî" (yüksek, birden fazla katlı) bir "daire" yapılmıştır. Dairenin inşası, burada bulunan eski bir binanın "iki tarafındaki" mevcut duvardan yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. "Kemer puşide" çatılı, kitabe saçaklı bir yapıdır. "Sokak kapısı" kömürlük tarafındadır. İç mekanların bölmeleri bağdadî duvarlıdır. Mekanlar basma tavanlı, beyaz sıvalı ve renkli boyalı, oda kapısı "kaplamalı"dır. Dairenin içinde dolap bulunmaktadır (BOA.ML.MSF.2408).

6.3.17 Bando Bölüğü Dersanesi (:Askerî Operasyon Salonu)

Yapı, Selimiye Kışlası'nın kuzeydoğusunda, Kavak İskelesi Sokağı ile Kebir Çeşme Sokağı'nın köşesinde, kuzey araç girişinin solundadır. Binanın özgün adı ve işlevi belirlenememiştir. 1913 tarihli haritada (Alman Sendika) "Salle d'operation militaire pour les chevaux" (atlar için askeri operasyon salonu) olduğu kayıtlıdır. 1945 dolayında, süvari bölüğünün koğuşu olarak kullanıldığı bilinmektedir**. Günümüzde bando bölüğünün koğuşları olarak kullanılmaktadır. Binaların yapım tarihi konusunda belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır.

Aslında, birbirine bitişik iki farklı binadan meydana gelmektedir. Kütlelerin ilişkisi, girişe göre sağdaki (doğu) bölümün sonradan eklendiğini düşündürmektedir. Yapıların ikisi de kagir görünümlü, sıvalıdır. Giriş cephesine göre sol tarafta bulunan bina, 10.78 m.x 22.3 m. plan ölçülerinde***, üç katlı, kiremit örtülü beşik çatılıdır. Binanın köşeleri kesme taş ile yapılmıştır. Kemerli pencerelerinin çevresinde geniş, taş söveler bulunmaktadır. Saçak silmesi profillidir (Ek 54).

---

* İnşaat defterine göre, onarımda sırasında, çatı 20 x 37 zira/ 15.15 m.x 28 m. ölçülerinde ve örülen duvar 79 zira/ 59.86 mt. uzunlukta, 9 zira/ 6.82 m. yüksekliktedir (BOA.ML.MSF.2408).

** Bilgiye, Selimiye Muhtarı Sayın Yılmaz Kürkçü ile yapılan röportajla ulaşılmıştır.

*** Boyutlar, Alman Sendika Haritası'ndan alınmıştır.

Diğer bina ise dikdörtgen planlı (yaklaşık 51.50 m.x 17 m. plan ölçülerinde*), tek katlı, kiremit kaplamalı ahşap çatılıdır. Binanın köşeleri kesme taş ile yapılan ayaklarla süslenmiştir. Saçak silmesi profillidir. Binanın, ön tarafındaki geniş koridora açılan büyük mekanlarla oluşan plan şeması, ön tarafının sonradan kapatıldığını düşündürmektedir. Binanın iki yanında girişler bulunan, kemerli pencereli ön cephesinin özellik taşımaması, buna karşın arka cephesindeki pencerelerin geniş taş söve ve kemerlerle çevrelenmesi bu görüşü doğrulamaktadır (Ek 54). Yapıldığı dönemde, binanın önünde boydan boya (olasılıkla ahşap sütunlarla taşınan) bir veranda bulunduğu, diğer mekanların bu bölüme açıldığı öne sürülebilmektedir. Girişe göre sağ tarafında, daha önceki dönemde de kapalı ve kagir bir mekan yer aldığı anlaşılmaktadır.

6.3.18 Selimiye Hastanesi

23 Ca. 1244/ Ocak 1829 öncesinde, kışlanın hastalanan askerlerine baktırılmak için Üsküdar'da bulunan Veli Paşa Konağı hastane olarak kullanılmaktadır. Bir yandan konağın eskimeye yüz tutması, öte yandan hasta nakli için araba ve arabacı gibi gereksiz harcamalardan tasarruf edilmesi gerekçeleriyle, kışla dışındaki sözkonusu yapının hastane olarak kullanılmasından vazgeçilmiştir** (BOA.CA.15748, s: 2-3) (Ek 17). Veli Paşa Konağı'nın konumu belirlenememekle birlikte, hasta taşıması için araba gerekmesi, kışlaya çok yakın olmadığını göstermektedir.

1828 tarihli belgede, kışla için bir hastane yapılmasının planlandığı kayıtlıdır (BOA.CA. 15748). Ata tarihine göre, II. Mahmut zamanında bu civarda bir hastane yapılmıştır (Ata, 1293). Fakat bu hastaneye ilişkin belgeye ulaşılamamıştır.

1854-56 Kırım Savaşı sırasında, kışla çevresinde, İngiliz askerlerinin de yararlandığı bir hastane bulunduğu bilinmekte, hastane binası çeşitli çizimlerde görülmektedir. Çizimlere göre yapı, köşelerinde çıkıntılı bölümleri bulunan üç katlı, ahşap çatılı, yalın bir yapıdır. İç avlulu olduğu tahmin edilebilir. Bu yapının 1261/ 1845 yılında, Abdülmecit tarafından yaptırılan***

---

* Boyutlar, Alman Sendika Haritası'ndan ölçülerek bulunmuştur.

** Bu dönemde, yeni bir hastane yapılana kadar, kışla binası içinde geçici bir hastane oluşturulmuştur (BOA.CA.15748). Bkz. 6.3.4.11 Geçici Hastane

*** Haydarpaşa Hastanesi'nin Kitabesi

Eğer Abdülmecîd Hân'ın göreydi rey-i şâfîsin
Hum-ı şerme binip elbet kaçardı akl-ı Eflâtûn
O şâha lâ-ilâç sker olurdu sağ olup göres
Rıza paşa'sının dâr^tını Dârâ vü Efridûn
Gubârı hâk-pây-ı kimyâ-yı mülk ü milletdir
İpokrat-ı devâ-cünûn değildir bildiği ma'cûn
O kerrâr-ı gazâ yaptırdı hastahâne Haydar'da

Haydarpaşa hastanesi olduğu öne sürülebilir. Yapının, Ata tarihinde bahsedilen hastane ile bağlantısı olup olmadığı konusu açık değildir. Hastanenin kışlaya olan uzaklığı nedeniyle, kışlanın hastanesi olmadığı düşünülmektedir.

1311/ 1893 dolayında, kışlanın hastaları Haydarpaşa hastanesine gönderilmektedir. Bu tarihteki kolera salgını sırasında, kışlanın hastanesi olmadığı için, "Baytarhâne"deki subaylarla erlerin odaları ve koğuşları hastane haline getirilmiştir. Sözkonusu oda ve koğuşlar da hastalar için yeterli olmamıştır. Bu nedenle, ahırların iki tanesi karantina mahalline dönüştürülmüştür. Bu sırada ahırlar, doktorlar tarafından "fenn-i ıslah" edilerek karyolalar koyulmuştur. "Diğer" iki ahır da yine bilimsel bir "ıslahla" hademe koğuşları olarak kullanılmıştır (BOA.YA.PRK.ASK. 95/2).

1910'da ilga edilen Selimiye Hastanesi'nin (BOA.DH.EUM.MH. 240/1) hangi bina olduğu konusu açık değildir. Yakındaki "Baytar Okulu" binasının bir süre Selimiye'deki askerî birliklerin hastanesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır* (BCA. 30.10/13361). Baytar Okulu binasının mimarî yapısının irdelenmesi (farklı bir amaç için inşa edilmesi nedeniyle), konu kapsamı dışındadır.

6.3.19 II. Abdülhamit Kışlası

Konyalı (1977:2), binanın Tazılar Ahırı'nın karşısında olduğunu, iç kısmının 1974 yılının son aylarında, yakınındaki okulun spor salonu yapılmak üzere yıkıldığını kaydetmektedir.

Konyalı tarafından yayınlanan kitabesine** göre, 1311/ 1893 yılında inşa edilen kışlanın, 1913 tarihli haritada (Alman Sendika) askerî ahır olarak gösterilen yapı olduğu düşünülebilir (Ek 51). Bu durumda, binanın günümüzdeki orduevinin yerinde bulunduğu öne sürülebilir.

Olurdu resm ü nakşın görse Mânî-i hüner meftûn
Binâsı dil-küşâ gâyet zemîni rûh-bahşâdır
Havâsı sıhhati celbeyler emrâzı edip birûn
Merâmı hâtır-ı ehl-i cihâdı etmedir tatyib
Ede feth ü zaferle Rabb-i nâsır ömrünü efzûn
Biri sade biri cevherli tertîb eyleyip Safvet
İki târihe dercettim şifâ-yı sadr olur mazmun
Bu fâhir hastahâne oldu seyret ser-te-ser sağlam
Cuyûşun kıldı Hân Abdülmecid iclâl ile memnûn
1261/ 1845

* 1949'da, Selimiye'deki askerî birliklerin hastanesi olarak kullanılan eski baytar okulu binasında Üsküdar, Kadıköy ve civarının ihtiyacını karşılamak üzere bir kız lisesi açılması konusu gündeme gelmiştir (BCA. 30.10/13361).

** Zînet efza-yi makam-ı muallâ-yı hilâfet-i islamiyye ve erike-piray-i saltanat-ı seniyye-i Osmaniyye. Sultan Gazi Abdülhamid Han-ı sânî hazretleri taraf-ı eşreflerinden iş bu kışla müessesât-ı mülûkanelerine ilâveten bina ve inşa olunmuştur. 1311 (Konyalı, 1977:2).

6.3.20 İsimsiz Bina

Kışlanın batısında, karayolu köprüsünün yakınında bulunan binanın yapım yılı ve yapım amacını belirleyecek bir belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır. Günümüzde kışlaya bağlı olan binanın Haydarpaşa Hastanesi'nin morg ve kadavra atölyesi olarak kullanıldığı ve bu dönemde, yapının önünde camlı bir sera bulunduğu bilinmektedir. Harem İskelesi ve çevresinin düzenlenmesi sırasında, yapılan yol nedeniyle hastaneden ayrılan bina, bir dönem karayolları şantiye binası olarak değerlendirilmiştir*.

6.3.21 Nalbanthane: Su Kuyusu

Kışlanın batısında, Selimiye Harem İskelesi Caddesi'nde, Kebir Çeşme'nin (Beylik Çeşme'nin) yakınındadır. Günümüzde mescit olarak kullanılan binanın hangi amaçla inşa edildiğine ilişkin açık bir bilgi bulunmamaktadır** (Ek 56).

Kare planlı, beşik çatılı, kagir duvarlı bir yapıdır. Her cephesinde geniş söveli, basık kemerli üçer pencere, doğu cephesinde ortada bir kapı ve iki cephesinde birer pencere bulunmaktadır. Kalkan duvarın bulunduğu cephelerin üst kısmında dairesel pencereler yer almaktadır. Duvar işçiliği özensizdir. Günümüzde, cepheleri sıva ile yapılan kabarık, yatay silmelerle hareketlendirilmiştir.

Eski fotoğraflarında, çatısının sekiz eğimli olduğu, bütün cephelerinde kalkan duvarlar bulunduğu ve hepsinin üzerinde dairesel pencereler yer aldığı görülmektedir. Fotoğraflara göre, çatının saçakları oymalı alınlık tahtalarıyla hareketlendirilmiştir.

Binanın yapım tarihi olarak verilen 1841 tarihi belgelenememektedir***. Yapı, bir dönem nalbanthane olarak kullanılmıştır**** (Anonim, 2001). 1938-43 yılları arasında Selimiye'de bulunan (BCA. 30.18.1.2./78.80.13; BCA. 30.18.1.2/86.37.10; BCA. 30.18.1.2/104.3.23) "Nalbant Okulu" ile ilişkisi olabileceği düşünülmekle birlikte, bu ilişkiyi doğrulayacak bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapı, günümüzde bakımlı durumdadır.

---

* Bilgi, Selimiye Muhtarı Sayın Yılmaz Kürkçü ve Selimiye Kışlası Muhafız Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Bülent Gücün ile yapılan röportajlar ile edinilmiştir.

** IRCICA arşivinde bulunan fotoğrafında, su kuyusu olduğu kayıtlıdır. Yapı bu nedenle su kuyusu adıyla anılmıştır. Fakat bir kuyu için fazla süslü ve fazla büyük sayılabilecek bir yapıdır. Günümüzde Mescit olarak kullanılmasına karşın, kıble yönünün uygun olmaması, ibadet amacıyla yapılmadığını belirlemektedir.

*** İnşaat defterlerinde, aynı tarihte yapılan binaların arasında, bu yapıya rastlanmamıştır.

**** Selimiye Mahallesi muhtarı Sayın Yılmaz Kürkçü, binanın nalbanthane olarak kullanıldığını hatırlamaktadır.

6.3.22 Kışla Binası Dışındaki Su Yapıları

Kışla binasının dışında, kuyular bulunduğu bilinmektedir. Söz konusu kuyuların bir kısmının, kışlanın temiz su lağımlarının (temiz su tesisatının) kapakları olduğu sanılmaktadır. Günümüze ulaşmayan kuyuların konumları belirlenememiştir. Nalbanthane ya da su kuyusu olarak adlandırılan yapının içinde kuyu bulunduğu şüphelidir*.

6.3.22.1 Eski Su Haznesi

"Eski Su Haznesi"nin 1829 tarihinden önce onarılması, haznenin daha eskiden (belki III.Selim'in yaptırdığı kışladan) kalan bir yapı olduğunu göstermektedir.

1829'da 11.5 x 16 zira/ 8.71 m.x 12.12 m. plan ölçülerinde olduğu kaydedilen hazne (BOA.D.BŞM.BNE. 16356, s: 5) (Ek 18), daha sonraki onarım defterine göre 4.5 zira/ 3.41 m. yüksekliktedir, üzerinde kemer bulunmaktadır ve dış yüzeyi sıvalıdır (BOA.ML. MSF. 2406, s: 4) (Ek 26). Kışla binasının dışında olduğu anlaşılan su haznesinin konumu belirlenememiştir.

6.3.22.2 Kebir Çeşme: Beylik Çeşme

İnşaat defterine "Harem İskelesi (batı) tarafındaki su haznesi" (BOA.ML. MSF. 2408) (Ek 25) olarak kaydedilen kagir yapının ve yakın çevresinin tanımı, birkaç detay farkı ile bugün ayakta olan ve Beylik Çeşme adıyla anılan çeşmeye tümüyle uymaktadır. Uymayan kısımların zaman içindeki çeşitli onarımlar sırasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Selimiye İskele Caddesi ile Kebir Çeşme Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan çeşme (Ek 59a; Ek 59b), günümüzde Selimiye Kışlası'nın bahçesinin içindedir. Adını çeşmeden alan (Kebir Çeşme Caddesi) yola göre "Kebir Çeşme"; Konyalı (1977:2) ve Çeçen'in (1991a) "Beylik Çeşme"; Tanışık (1945) ve Nazım'ın (Çeçen, 1991a) "Abdülmecid Han Meydan Çeşmesi" olarak adlandırdıkları çeşmedir. İnşaat defterine göre 1256/ 1840'ta tamamlandığı kabul edilebilecek olan çeşmenin kitabesi** 1257/ 1841 tarihini taşımaktadır.

---

* Selimiye Mahallesi muhtarı Sayın Yılmaz Kürkçü, binanın altında bir su haznesi bulunduğunu belirtmiştir.

** Beylik Çeşme Kitabesi

Çeşme-i mâü'l-hayât-ı saltanat Şâh-ı cihân
Hazret-i Abdülmecîd Hân âb-ı rûy-î kâinât
Sâye-i adlinde ol yenbû-ı feyz-i şevketin
Müstefit olmakda her dem mü'minîn ü mü'minât
Asker-i şâhânesiyle hân bu semtin halkının
Etti ihyâsın murâd ol şâh-ı kerrûbî-sıfat
Yaptırıp bu çeşmeyi kışla civârında ol şeh

1840 tarihli kesin hesap defterine göre yapı, 12.6 x12 zira/ 9.28 m.x 9.09 m. plan ölçülerinde ve 7.5 zira/ 5.7 m. yüksekliktedir. Dıştan kurşun kaplamalı ahşap çatı, içten "orta battal" çarşı tuğlasından "tolus" kemeriyle (tekne tonoz olmalı) örtülüdür. Haznenin çevresi 1 zira/ 0.76 cm. yükseklikte, 1 zira/ 0.76 cm. genişlikte, içi küfeki döşemeli mermer tekne ile sarılmakta ve cephelerinde toplam 12 adet pirinç musluk yer almaktadır. Yukarı kısmında (1.4 x 3.6 zira/ 1.06 x 2.73 m. boyutlarında) mermerden tarih kitabesi ile (1 x 1 zira/ 0.76 m.x 0.76 m. boyutlarında) tuğra işlenmiştir. Yapıldığı zamanda dış tarafi (2 zira/ 1.52 m. genişlikte, 57 zira(tul)/ 43.2 mt. uzunlukta) "mükemmel" nitelikli, renkli boyalı saçak* ile çevrelenmektedir. Çatının üzerinde işlemeli, dökme bir alemi vardır (BOA.ML.MSF. 2408).

İnşaat defterine göre yapı, ızgara temelli, subasman seviyesi ve bir yüzü küfeki taşıyla, diğer üç yüzü "derzli" olarak inşa edilmiştir. İç yüzeyi perdahlı sıvalıdır. Yapımı sırasında, çeşmenin çevre düzenlemesiyle birlikte ele alındığı görülmektedir. Etrafında çeşmeye ait tanımlı bir alan meydana getiren ve (arazinin eğimi nedeniyle) kışla tarafında yer alan istinat duvarları ile taş zemin kaplaması çeşmenin inşası sırasında yapılmıştır. Çeşmeye yeni su yolu döşenmiştir (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25). Nazım'a göre, suyu Selimiye Mahallesi'nde Aziz Bey hanesinin bahçesine kazılan olunan kuyudan gelmektedir (Çeçen, 1991a; Kal'a, 2000).

Bir meydan çeşmesi boyutlarındaki kübik gövdeli yapı, günümüzde, geniş saçaklı, kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür. Beden duvarları, bir cephesi kesmetaş, diğer cepheleri kesme taş-tuğla sıralarıyla almaşık örgülüdür. Çepeçevre mermer yalakla çevrilmiştir. Her cephesinde üçer büyük musluk vardır. Kışlaya göre daha aşağı kotta kalan çeşme, şekil olarak hayvan suvarmak için yapıldığı izlenimi vermekteyse de kitabesine göre hem askere hem semt sakinlerine hizmet vermek üzere yapılmıştır.

Eyledi bu câyı elhak ravza-i cennet-simât
Cûy-bâr-ı lutfunu ol rütbe icrâ kıldı kim
Oldu bu ayn-ı inâyet bâ'is-i reşk-i Fırat
Asker-i şâhânesiyle ahâlî hakkında
Şüphesiz bu çeşmedir bir gûne feyz-i iltifât
Hakk ede câri yedi iklîme hükmün ol şehrin
Bu duâdan zemzeme saldıkça dehre şeş cihât
Buldu suyun cevher-i târih Zîver hâmeden
Etti câri Padişah bu suda nev aynü'l-hayât
1257/1841
(Çeçen, 1991a; Ra'if, 1996; Konyalı, 1977)

* Sözkonusu saçak, günümüze ulaşmamıştır.

6.3.22.3 Tazılar Ahırı Çeşmesi

Çeşme, günümüzde kışlanın doğu tarafındaki araç girişinin solunda, Kavaklı İskele Caddesi'nde yer almaktadır. Bir meydan çeşmesini andıran yapı, özenli işçiliğiyle dikkati çekmektedir. Düzgün ve beyaz kesme taşla yapılan cepheleri, silmeli bir saçakla sonlanmaktadır. Üzeri tonoz örtülüdür. Kitabesi, dört yanını çevrelediği anlaşılan yalakları ve muslukları günümüze ulaşmamıştır (Ek 59a; Ek 59b).

1918 tarihli hava fotoğrafında, 1913 tarihli haritada (Alman Sendika) çeşmenin kare planlı ve avlulu bir yapının ortasında bulunduğu görülmektedir (Ek 51). Günümüzde doğu cephesinde bulunan iki farklı kitabenin* ikisi de bu yörede bulunan ahıra aittir. Konyalı (1977), kitabede bulunan Abdülmecit tuğrasının sonradan kazındığını belirtmektedir.

Yapım tarihinin 1844 olduğu belirtilmekteyse de (Anonim, 2001) bu bilgiyi doğrulayacak bir belgeye rastlanmamıştır.

6.3.23 Kavak İskelesi'ndeki Fırın

Fırına ilişkin ulaşılabilen en erken tarihli belge 20 Ş.1285/ 25.11.1868 tarihlidir. Bu tarihte, Kavak İskelesi'ndeki mirî (devlete ait) arazinin bir kısmı askerî yönetime devredilerek, ahır ve ambar benzeri müştemilatıyla birlikte bir fırın inşa edilmesine karar verilmiştir**. Selimiye Kışlası, Haydarpaşa ve Kuleli Hastaneleriyle Beykoz'a kadar uzanan Anadolu sahilindeki kışla ve karakollardaki askerlere gereken ekmek ile taşraya gönderilen peksimet burada üretilecektir. Ön keşfi yapılan fırının, 90.000 kuruşa malolacağı hesaplanmıştır (BOA.A.MKT.MHM. 428/95).

3 Kanunusanî 1331/ 1916'da Harbiye Nezaret-i Celîlesi, Selimiye Kavak İskelesi'nde askeriye tarafından tesis edilecek fırın, fabrika "ve saire" için gereken mahallerin istimlak edilmesini istemiştir***. İstimlak onayı çıkmıştır (Ergin, 1995:7). Öte yandan Mıntzuri (1993), anılarında, 1915 yılında, Kavak İskelesi'ndeki fırının çalıştığını belirtmektedir.

---

* Çeşmenin üzerindeki kitabelerin ahıra ait olması nedeniyle Tazılar Ahırı bölümünde verilmiştir.

** Bu tarihte, askerlerin yiyeceği ekmek Selimiye, Gülhane ve Defterdar fırınlarında üretilmektedir. 1285/1868'de, Selimiye Fırını'na yılda 3.640 kuruş kira ödenmektedir. Fırın binasının sahibinin, harap durumdaki binayı onartmaması nedeniyle, Kavak İskelesi'nde yeni bir fırın yapılarak Selimiye Fırını'nın terk edilmesine karar verilmiştir (BOA.A.MKT.MHM. 428/95).

*** İstimlak kararnamesinde askeri fırın ve fabrikalara ilişkin açık bir ifadenin bulunmamasına karşın Vilayet İdare Meclisi'nin kamu yararına olan istimlakta sakınca bulunmadığı konusundaki kararı uyarınca istimlak onayı çıkmıştır. Bu sırada, bütün askeri binalar için istimlak işlemlerinin kamu yararı taşıması ve kışla sözcüğünün içerdiği kesinlik nedeniyle sözkonusu istimlakın kamu yararı taşıdığına karar verilmiştir (Ergin, 1995:7).

Fırın, 1920'de "Beylik Fırın" adıyla anılmaktadır (BCA. 230/34Su133). 1921'de askerî fırın olarak kullanılmaya devam edilmektedir* (BCA. 230/34Su138). Konyalı, fırının has ekmek fırını olduğunu ve Sultan Abdülaziz tarafından yaptırıldığını kaydetmektedir. Ayrıca enkaz altından bulduğu kitabesini Askerî Müze'ye kaldırttığını belirtmektedir (Konyalı, 1977:2).

1930 tarihli Pervititch haritalarında görülen fırın, günümüze ulaşmamıştır. Çalışma sırasında fırının yapılma tarihine ve mimari yapısına ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır.

* 1920'de, fırına verilen su ücreti İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliği tarafından belirlenmektedir (BCA. 230/34Su133). Fırına verilen suya istisnaî işlem yapılması için anlaşılmasına karşın, 1921'de, Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi, fırından su ücreti talep etmektedir (BCA. 230/34Su138).

7. SELİMİYE YERLEŞİM ALANI

7.1 Selimiye Külliyesinin Bileşeni Olarak Selimiye Yerleşim Alanı

7.1.1 III. Selim Döneminde Selimiye (1800- 1807)

Kronolojik bakımdan aralarında birkaç yıl fark bulunmasına karşın düşünsel açıdan kışla ile birlikte oluşturulan Selimiye yerleşim alanı, kışlanın askerî kullanımlı yapılarını tamamlayarak onu çok büyük ölçekli bir külliyeye/yapılar topluluğuna dönüştürmektedir. Selimiye Külliyesi'ne mimarlık ve şehircilik tarihi açısından önem kazandıran olgulardan biri de "mahallesiyle" birlikte yapılmış olması kadar, bu "mahallenin" birbirini dik kesen sokaklarıyla, kentsel ölçekte tasarlanmış bir yerleşim alanı olmasıdır.

III. Selim Vakfiyesi'nde, Kavak Sarayı arazisinin 10 yük 80.967 zira(²) kısmının, evler ve dükkanlar yapılmak koşuluyla, isteyene kiralanmak üzere vakfa devredildiği belirtilmektedir (VGMA. Defter No: 643). Vakfiyedeki bilgiler, Câbî tarihindeki, Selimiye Hamamı'nın eski Kavak Sarayı'nın hamamının yerine yapıldığı kaydıyla (Beyhan, 1992) birleştirildiğinde, yerleşimin, ilk oluşturulması sırasında Kavak Sarayı'nın arsası üzerine ve bir kısmının Kavak Sarayı'nın yapılarının temelleri üzerinde konumlandırıldığı görülmektedir.

Saray arazilerinin kamu kullanımına açılması, geleneğe aykırı bir durum değildir. Selimiye yerleşimi oluşturulmadan önce, batısındaki İhsaniye Mahallesi iskana açılmıştır. Salacak ile Kavak Sarayı'nın arasında yer alan İhsaniye Mahallesi, İstanbul Ansiklopedisi'ne göre III.Osman (Anonim, 1994), Hovhannesyan'a göre III. Mustafa tarafından yaptırılmış; halkın yerleşmesi için "ihsan eylenmiş" (bağışlanmış) olmasından ötürü "İhsaniye" adı verilmiştir (Hovhannesyan, 1997). Ahkam defterlerindeki kayıtlardan, yeni yapılan İhsaniye Mahallesi'nin arazisinin, bir bütünden ayrılarak, bina ve "menazil" (ev, konut) arsaları biçiminde, 1171/ 1758 tarihinden önce, isteyene kiralanmak yöntemiyle iskana açılmış olduğu anlaşılmaktadır (Kal'a, 1988a).

Melling'in (1969) 1805 öncesine ait olduğu anlaşılan gravürlerinde (Gravür 1; 2), "Selimiye"nin batı ve doğu taraflarında yerleşim bulunmadığı görülmektedir. Günümüzdeki Selimiye Mahallesi'nin bitişik komşusu olan "İhsaniye Mahallesi'nin", bu tarihlerde henüz "Selimiye'ye" ulaşacak kadar genişlemediği anlaşılmaktadır. Melling'in gravürleri, Selimiye

yerleşim alanının, planlı olarak boşaltılan ve göreli olarak boş kabul edilebilecek* bir araziye, "tasarlanarak" yerleştirildiğini göstermektedir.

Kavak Sarayı arazisi üzerinde yer alan Selimiye yerleşim alanının, yapıldığı zamandaki sınırlarını belirleyecek belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır**. Her koşulda, yerleşimin "üst tarafta" Karacaahmet Mezarlığıyla, "alt tarafta" denizle ve dik şev yapan yamaçlarla sınırlanan alana yerleştiği kabul edilebilir. Batı tarafının kışla yapısı ve (günümüzdeki adıyla) Kavak İskelesi Caddesi ile tutulduğu varsayılabilir. Araziye yerleştirilen yapıların simgesel nitelik taşıdığı kabul edildiğinde, üst köşesinin nirengi noktasının iki yapı ile, (Yeniçerilerin Bektaşi olmasının karşılığı olabilecek***) Selimiye Nakşibendî Tekkesiyle ve III. Selim Çeşmesi ile belirlendiği ileri sürülebilir. Bu bağlamda, buradan denize doğru inen Harem İskelesi Caddesi'nin, mahallenin batı sınırını belirlediği düşünülebilir. Vaziyet planlarına (Harita 5, 6, 7) ve hava fotoğraflarına (Hava fotoğrafı 1-3) bakıldığında, yolun batısında yer alan İhsaniye yerleşim alanındaki dokunun, günümüzde Selimiye Mahallesi olarak adlandırılan bölgeden farklı olduğu görülmektedir.

Ancak, bölgenin planları ve hava fotoğrafları irdelendiğinde, İhsaniye Mahallesi'nin deniz tarafında, İhsaniye Mahallesi'nin kentsel dokusuyla uyumsuz, geometrik hatlarla oluşan bir bölge dikkati çekmektedir. Sözkonusu bölge, Harem İskelesi Caddesi'ne dik olarak uzanan Neyzen Halil Can Sokağı'nın deniz tarafında yer almaktadır. Burada, deniz tarafındaki birbirine paralel iki adanın Harem İskelesi Caddesi'ne dik konumlanması, iki adanın arasında yer alan sokağın adının "Nan-ı Aziz Sokağı" (Aziz Ekmek) olması; Neyzen Halil Can Sokağı'nın ilk adanın sonuna kadar geniş olduğu halde, buradan sonra geometrik düzgünlüğünü yitirmesi gibi rastlantılar, rastlantının ötesinde bir örtüşme olduğunu düşündürecek kadar fazladır. Bütün ipuçları topluca değerlendirildiğinde, III. Selim'in "Selimiye"sinin yalnızca bu kısmında, batıya (İhsaniye Mahallesi'ne) doğru uzanan bir bölüm (belki büyük bir han) bulunduğu düşünülebilir. Hatta, doğuda kışla ve büyük Haydarpaşa alanıyla sınırlanan Selimiye yerleşim alanının, gelecekteki genişlemesinin, batıya doğru yönlendirilmesi için hazırlıkların bu şekilde başlatılmış olduğu ileri sürülebilir.

Kuşkusuz çevresinde konut birimleri bulunan tek kışla Selimiye Kışlası değildir. Levent Çiftliği Kışlası'nın çevresinde de subay evleri bulunduğu hem Câbî (1992), hem Raif Efendi

---

* Bu dönemde Kavak Sarayı yıktırılmış, buradaki Bostancı, Tazıcılar ve Zağarcılar Ocakları (Kışlaları) Selimiye Kışlası'nın kapsamına alınmıştır. (Bkz. 5. Selimiye Yerleşim Alanının 19. Yüzyıldan Önceki Durumu)

** Melling'in (1969) çizdiği haritanın Selimiye bölgesinde konum hataları görülmüştür. Bu nedenle, harita Selimiye yerleşim alanı açısından güvenilir bir belge olarak kabul edilmemiştir.

*** Konunun bu boyutuna Prof. Dr. Semra Germaner dikkat çekmiştir.

(tarihsiz) hem de Oğulukyan (1972) tarafından bildirilmektedir. Bu durum, III. Selim devrinde, kışla ile birlikte lojman niteliği taşıyan konutlar yapılmaya başlandığını ifade etmektedir. Ancak Levent Çiftliği çevresinde, Selimiye örneğindeki gibi düzenli bir yerleşim oluşturulduğu konusunda herhangi bir bilgiye ya da belgeye rastlanmaması*, Selimiye yerleşim alanının geniş kapsamda ele alınan ilk örnek olduğunu düşündürmektedir.

Dönem eserlerinde, başka yerleşim bölgelerine değinilmezken Selimiye'deki yerleşim alanından detaylı sayılabilecek biçimde söz edilmesi, yapıldığı dönemde de kapsamıyla ilgi çektiğini göstermektedir. Seyyid Mustafa, risalesinde "mükemmel" bir kışla, cami, hamam, evler, dükkanlar ve büyük bir matbaa binası yapıldığını kaydetmektedir (Beydilli, 1987). Hadika, Selimiye Camisi'ni anlatırken, müstakil muvakkithanesi, yakınında sıbyan mektebi, Nakşibendî tarikatına mahsus bir büyük tekke, tek hamam, çarşısında "yeteri kadar" dükkanlar, imamlarına ve hatibine evler yapıldığını; caminin dört yanındaki konakların, evlerin, kumaş kârhanelerinin ve başka dükkanların camiye bağlı olduğunu yazmaktadır. Hadika'nın başka bir nüshasında, konakların yüksek olduğu, ayrıca evler bulunduğu, kumaş dokuma atölyeleri ile bunlar için dükkanlar, kitap basmahanesi ve diğer esnafın toplanacağı ferah kahvehaneler yapıldığı gibi detaylar da verilmektedir (Ayvansarayî vd., 2001). Konyalı'nın değindiği başka bir Hadika yazmasında, imalathanelerin İstanbul şalcısı için bir büyük kârhane olduğu ve bütün binaların caminin vakıf yerleri olduğu kayıtlıdır (Konyalı, 1977:2). Câbî tarihinde, yeni yapılan binaların konumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır (Beyhan, 1992). Gerek Seyyid Mustafa Risalesi'nde (Beydilli, 1987), gerekse Asım Tarihi'nde (Asım 1292; Konyalı, 1977:2), III. Selim'in bu bölgeyi yepyeni bir şehir gibi ihya buyurduğu belirtilmektedir.

Dönemin yazılı kaynaklarında, kışla ve camiyle birlikte mutlaka mahallenin de anılıyor olmasına dayanılarak, mahallenin varlığının ve planlama özelliklerinin, o dönemde önemli bir farklılık hatta yenilik/ modernlik olarak algılanmış olduğu ileri sürülebilir. Birlikte anılmalarının nedenini birlikte "algılanıyor" olmalarına; birlikte algılanmalarının nedenini, geniş kapsamlı bir bütün oluşturacak şekilde, külliye/ yapılar topluluğu biçiminde düşünülerek yapılmış olmasına bağlamak mümkündür. Dönem kaynaklarında, bu geniş kapsamlı yapılar topluluğunun "külliye" adıyla anılmaması, yerleşim alanı ve kışla bütününün oluşturduğu büyük kompleksin, geleneksel külliye anlayışının kavramsal karşılığıyla örtüşmediği biçiminde açıklanabilir.

---

* Raif Efendi'nin çiziminde de (Ek 38) görülmemektedir.

Yerleşim alanının ilk oluşturulması sırasında yapılan binalara ve yerleşim alanının bütününü meydana getiren birimlere ilişkin detaylı bilgi, III. Selim'e ait 1215/ 1800 ve 1220/ 1805 tarihli iki ayrı vakfiye ile (VGMA. Defter No: 643) Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan hesap raporu niteliğindeki iki belgeden (BOA.CS.1164, BOA.CA.51941) öğrenilmektedir. Belgelerden, kışlanın çevresindeki yerleşim alanının kendiliğinden ve yavaş yavaş oluşmasının beklenmeyerek, önemli binaların devlet desteğiyle inşa edildiği anlaşılmaktadır.

III. Selim Vakfiyeleri'nde, III. Selim'in kendi mal varlığıyla yaptırdığı ve vakfettiği binalar sıralanmaktadır. 1215/ 1800 tarihli vakfiyeye göre, 13 yük 90.000 zira (zira kare) arsa üzerinde, "kendi mallarıyla" "yeni olarak" 47 adet dükkan, bir kagir hamam ve câmegân yaptırmıştır. 1220/ 1805 tarihli ikinci vakfiyeye göre, yine kendi malıyla, bir kısmı Karacaahmet yolunda, bir kısmı Harem İskelesi tarafının "sağında ve solunda" ve bir kısmı "başka yerlerde" bulunan 50 adet dükkan daha yaptırmış; kiraya verilmek üzere 10 adet konut, ayrıca cami görevlilerinin ikameti için 6 adet konut inşa ettirmiştir. Bunların dışında, "kendi malıyla" bir kerestehane; "gönül okşayıcı" bir cami (Selimiye Camisi) ile yanında mektep, bir Nakşibendî zaviyesi ile içinde mescit, darü't-tıbaâ (matbaa); su haznesiyle birlikte (günümüzde III. Selim Çeşmesi olarak adlandırılan) çeşme, biri Harem İskelesi yakınındaki Sandalcılar Karhanesi'nin altında, biri Harem İskelesi Caddesi'nde, biri mahalle içinde olmak üzere toplam dört adet çeşme; bir mumhane, 5 adet boyacı kârhanesi, bir iplik ağartıcılar kârhanesi, toplamında 341 oda ve içlerinde birer hancı odası bulunan yedi ayrı "sandalcılar hanı", içinde üç adet ulayıcı odası bulunan "pınar esnafi" için ayrı bir han; bir francalacı fırını yaptırdığı kayıtlıdır. Ayrıca, Harem İskelesi'nde hamallar kethüdası ve kayıkçılar kethüdaları için iki oda yaptırmış, Harem İskelesi'ne gerekli aletleriyle birlikte bir çeki taşı koydurmuştur (VGMA. Defter No: 643).

Bütün harcamaları İrad-ı Cedid hazinesinden karşılanan diğer yapılarla ilgili bilgi, BOA.CS.1164 ve BOA.CA. 51941 numaralarda kayıtlı 1218/ 1803 tarihli iki belgede kayıtlıdır. Kesin hesap raporu niteliğindeki belgelerde, söz konusu arazi üzerinde dağınık olarak inşa edilmiş durumdaki subay konakları, çarşı dükkanları, değirmen, kagir hamam, matbaa, hastane, cephane binaları, ahırlar, talim meydanı, tulumbacı kışlası, su haznesi, su çeşmesi, su terazileri, som iskele, liman, lağımlar, duvarlar ve "anılmadığı ancak gerekli olduğu" ifade edilen çeşitli binalar inşa edilmiştir (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10).

Aynı belgelerde, Mühendis Abdurrahman Efendi ve mimar-ı esbak (önceki mimar) Arif Efendi tarafından yapılan kesin hesap dökümü niteliğindeki bir keşif defterinin varlığından

bahsedilmektedir*. Belgelere göre, ön keşif sırasında 1330 kese akçeye çıkması öngörülen inşaatın gerçek harcaması daha aza malolarak 6 yük 28.420,5 kuruşa tamamlanmıştır (BOA. CS. 1164; BOA.CA. 51941).

Yine aynı belgelerde, yapım faaliyetlerinin, inşaat mevsimi olmayan kış aylarında da devam ettiğinin kayıtlı olması (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10), söz konusu inşaat işlemlerinin ivedilik taşıdığını göstermesi bakımından önemlidir.

Yukarıdaki bilgilerden, yerleşim alanındaki mimarî birimlerin ağırlıklı olarak devlet tarafından yaptırıldığı, gereken harcamaların iki büyük kaynaktan karşılandığı anlaşılmaktadır. İlk ve büyük kaynak III. Selim'in "kendi mal varlığı"dır (VGMA. Defter No: 643). İkinci önemli kaynak, İrad-ı Cedid hazinesidir (BOA.CS. 1164 ve BOA.CA. 51941). Bunlara ek olarak kiraya verilen arazi üzerinde şahısların yaptırdığı konut ve dükkanlar (Beyhan, 1992; VGMA. Defter No: 643) nedeniyle, daha küçük ölçekli olmakla birlikte, "özel teşebbüs" de üçüncü mali kaynak olarak değerlendirilebilir.

Mülkiyetin kullanımıyla ilgili bilgi, Câbî'den öğrenilmektedir. Câbî tarihinde isteyenlere, ev yapılmak üzere az bir bedel karşılığı arsalar verildiği kayıtlıdır. Dükkanlar ise evladından başkasına mülk, intikal ve miras olmamak üzere verilmiştir (Beyhan, 1992). Yani, dükkanların mülkiyeti vakfa, kullanım hakkı kiracıya ait olacaktır. Kiracı, kullanım hakkını "evladına" bırakabilecek fakat satma ve devretme yetkisi bulunmayacaktır.

Yerleşim alanının oluşturulması sırasında yapılan binaların mimarî yapısına ilişkin bir bilgiye, çalışma sırasında ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, devletin yaptığı binalarda, kendi kanununa ters davranışa yönelerek aykırı emsal oluşturmayacağı düşüncesinden hareketle, mahallenin ilk yapılması sırasında, yapıların şekillendirilmesinde yürürlükte olan Ebniye Nizamnamesi'ne (dönemin İmar Kanunu'na) uyulduğu öne sürülebilir. Bu durumda, dönemin imar kanunları dikkate alındığında, yapı boyutlarına ilişkin fikir yürütmek olanaklı görünmektedir. III. Selim dönemine ait, 29 Z.1209/ 1795 tarihli, 205 numaralı Dîvan Mühimme Defteri kaydına göre, İstanbul'daki arabacı, kebeci, yemişçi, balıkçı, attar, berber, kahveci vs. dükkanlarının yüksekliği dörder zira/ 3.03 m. bakkal dükkanları 5.5 zira/ 4.17 m. olacak; hiç birine çatı, menfez ve giriş gibi yüksek bölümler eklenmeyecek; çatı ve kepenklerinin üzerine peyke ya da ahşaptan başka türlü bir ilave yapılmayacaktır (Ergin, 1995:2; Refik, 1988). Bu imar hükümleri doğrultusunda değerlendirildiğinde, Selimiye yerleşim alanında bulunan dükkanların ortalama 3 metre yükseklikte kagir yapılar olduğu ileri

* Söz konusu kesin hesap defterine araştırma sırasında ulaşılamamıştır.

sürülebilir. III. Selim'in konutların "âdetten" yüksek yapılmaması, Müslüman evlerinin siyaha ve laciverte boyanmaması konulu buyruğu (Karal, 1988) uyarınca, konutların da çok yüksek olmayan yapılar biçiminde inşa edilerek açık renklere boyandığı sonucuna varılabilir.

Yolların genişliği ile ilgili bilgiye, 18.Z.1219/ 1205 tarihli Hassa Baş Mimarı İbrahim Kâmî mühürlü keşif defterinden ulaşılabilmektedir. Deftere göre Duvardibi'ndeki su terazisinden Selimiye Çarşısı'nda bulunan "kubbeli maslağa" kadar olan toprak kısma yeni kaldırım döşendiği kayıtlıdır. Söz konusu "kaldırım", 100'er zira/ 75.78 m. uzunlukta ve (biri 5 zira/ 3.79 m., diğeri 10 zira/ 7.58 m. olmak üzere) farklı genişlikte iki ayrı yol meydana getirmektedir* (BOA.C.Bld. 5608). Belgedeki bilgilere dayanılarak, mahallenin yollarının taş döşemeli olduğu, ilke olarak genişliklerinin 3.80 ve 7.60 m. olarak belirlendiği öne sürülebilir. Su terazisi ile Selimiye yerleşimi arasındaki bağlantı yolunun kaplamasının yeni yapılmasına karşın, diğer yolların kaplamalarının 1219/ 1805 öncesinde tamamlandığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca, Duvardibi'ndeki su terazisinin yeni olduğunun belirtilmesi, ilgi çekicidir.

Kendi dönemi içinde değerlendirildiğinde, yerleşim alanının oldukça geniş bir araziye yayıldığı ve çok çeşitli işlevleri yüklenen binaları kapsadığı anlaşılmaktadır. Böylesine geniş işlev yelpazesi, birimlerin arazi üzerinde, kendi aralarında gruplanarak yerleşmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu konudaki sınırlı bilgiler, Selimiye yerleşim alanını zonlara/ bölgelere ayırma denemelerinin, arazinin her tarafı için eşit derecede anlaşılır sonuçlara ulaştırılmasını engellemekle birlikte; yerleşim alanının farklı işlevsel bölgelere ayrıldığı görülebilmektedir.

Câbî tarihinde, Harem İskelesi'nin düzenlenmesi sırasında, bu alana evler, her esnafa ve istekleri üzerine sandalcı esnafına da hanlar inşa edildiği kayıtlıdır (Beyhan, 1992). Harem İskelesi'ne gerekli aletleriyle birlikte koydurulan çeki taşı ile burada hamallar ve kayıkçılar kethüdaları için yaptırılan iki oda, Harem İskelesi'nin** yoğun işleyen bir ticarî iskeleye dönüştüğünü düşündürmektedir. İskele yakınlarında Sandalcı*** Esnafı için yapılan ortalama 48-49'ar odalı (toplamı 341 oda) yedi ayrı hanın inşa ettirilmesi; ayrıca aynı bölgede yer aldığı anlaşılan Sandalcı Esnafı'na bağlı Pınar Esnafı için ayrı bir han daha yaptırılması**** (VGMA. Defter No: 643), kumaş üretiminin yoğun biçimde Harem İskelesi'nin çevresinde konumlandığını belirlemektedir. Öte yandan arazinin topoğrafik yapısı nedeniyle, yapıların iskelenin çevresine ve biraz daha içerilere doğru yayılmış biçimde yerleştiği öne sürülebilir.

---

* Yalnız bu bölümün maliyeti 90.000 kuruştur (BOA.C.Bld. 5608)

** Bkz. 7.2.8.1 Harem İskelesi

*** BOA.YA. Res. 22/46 numaralı belgeye göre sandal bir ipekli kumaş türüdür.

**** Bkz. 7.2.2 Çarşılar-Dükkanlar, 7.2.3 Tekstil Sektörü ve İşyerleri.

III. Selim Vakfiyesi'nde sözü edilen al boyacılar, "ihram" (yün yaygı veya çarşaf) boyacıları, "meşdud" (Bursa ipeğinden yapılan bir çeşit kumaş) boyacılar, "pâre" boyacıları, "penbe" (pamuk) ipliği boyacı ve iplik ağartıcılar kârhanelerinin (VGMA. Defte No: 643) konumunu belirleme olanağı yoktur. Ancak, tekstil sanayiinin Harem İskelesi çevresinde yer aldığı göz önünde tutulduğunda, iplik ve kumaş boyayıcıların da aynı yörede bulunmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır*. Bu durumda, Harem İskelesi'nin "sağında ve solunda" bulunan dükkan gruplarının ağırlıklı olarak boya ve iplik çeşitleri ile mamul kumaş satışına ve tekstil yan sektörüne yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Câbî'nin (1992) iskelenin yakınında yapıldığını belirttiği evlerde ağırlıklı olarak kumaş-boya işlerinde çalışan atölye sahipleriyle işçilerin ikamet ettiği düşünülebilir.

Darü't-tıbbâ (matbaa) da Harem İskelesi'nin yakınındadır (VGMA. Defter No: 643).

Câbî Tarihi'nde, hamamın yapımı sırasında, arazi seçiminde çarşı içinde olmasının da rolü olduğunun belirtilmesi (Beyhan, 1992), çarşının bugünkü hamamın çevresinde ve caminin yakınlarında bulunduğunu göstermektedir. Konumları belirlenemeyen dükkanların bir kısmının bu çarşıda yer aldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, bakkal, kasap, uncu benzeri dükkanların, konutların aralarında bulunabileceği olasılığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Bugün ayakta olan hamam, cami ve mektep, sosyal yaşamın canlı olduğu merkezin yer aldığı yöre konusunda önemli röper noktaları kabul edilebilir. Caminin ek binalarından olan mektebin varlığı, öğrencilerin kolaylıkla yürüyerek ulaşması ilkesinden hareketle, konutların, caminin yakın çevresinde konumlandığı düşüncesine yönlendirmektedir.

Cami görevlileri için yapılan altı adet konutun (VGMA. Defter No:634) cami yakınında bulunması gerekir. Câbî'ye göre, caminin cemaati için yapılan evlerden başka, Bostancıbaşı İsmail Ağa, Büyük Gümrükçü Hasan Ağa gibi kimseler de konaklar yaptırmışlardır. Üsküdar Ocağı'nın kethüdası Ömer Ağa, Üsküdar (Selimiye) Kışlası'na atandığında, kışlanın karşısındaki konakta ikamet etmiştir. Sonraki tarihte, Kadı (Abdurrrahman) Paşa, İsmail Paşa'nın konağında kirayla oturmuştur. Ayrıca bu bölgede Ocak Ağası'nın, Ocak Kâtibi Efendi'nin, diğer subayların (Beyhan, 1992) ve Paşaların da konakları (Asım, 1282) vardır. Sözkonusu konakların, kışlanın kuzey batı tarafında, manzaraya yönelmiş biçimde konumlandığı kabul edilebilir.

---

* Yapılar kaybolsa bile, kamu hafızasında sokak isimlerinin yaşatılmaya devam ettirilmesinden hareketle, Harem İskelesi yakınlarındaki günümüzde Bükücüler Hanı Sokağı adını taşıyan sokağın kumaş ve iplik işleriyle ilişkili olması gerektiği, hatta doğrudan doğruya iplik üretim yeri olabileceği bağlantısı kurulabilir.

Selimiye yerleşim alanını oluşturan yapıların bir bölümünün devlet tarafından yaptırılmış olması, mimar eliyle yapıldığını göstermekle birlikte, birimlerin mimarlarına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. BOA.CS.1164 ve BOA.CA.51941 numaralarda kayıtlı belgelerde kesin hesapların çıkartılması sırasında adı geçen "Mimar-ı Esbak" Arif Efendi'nin inşaatta da görevi olduğu sonucuna varılabilir. Yine aynı belgelerde kesin hesapların çıkartılmasında çalışan Mühendis Abdurrahman Efendi'nin inşaat sırasında da görevli olduğu düşünülebilir (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) (Ek 10). Hâcegândan Ali Bey'in suyolu onarımında görevli olduğu anlaşılmaktadır (BOA.CS. 5060) (Ek 9). Câbî tarihinde, Harem İskelesi çevresinde yapılan binaların ve subay konutlarının bina emini olarak Hâcegândan Hüseyin Efendi'nin atandığı kayıtlıdır. Câbî'ye göre, bina emini Ali Bey, hamamı da yapmıştır (Beyhan, 1992). Kışlanın ve caminin inşaatlarıyla (BOA.CM. 25245; BOA.C.Bld. 4859) subay konaklarının onarımında taşeron olarak çalışan (BOA.D.BŞM. BNE.16108) (Ek 11) Foti Kalfa'nın, Selimiye yerleşim alanındaki binaların bir kısmının yapılmasında da taşeron olarak çalıştığı öne sürülebilir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan suyolu onarımına ilişkin 1216/ 1801 tarihli raporda kullanılan ifadeler irdelendiğinde, yerleşim alanının planlanarak inşa edildiğine işaret eden ip uçları ortaya çıkmaktadır. Raporda, Üsküdar Kışlası'ndaki su miktarının, o gün için yeterli olduğu kayıtlıdır. Ancak insanlar çoğaldığında ("efrad tekessür eyledikte") ve inşası kararlaştırılmış olan cami, hamam ile "sair" mahallere suyun gerekli olacağının belli olması nedeniyle suyolunun onarılması gerektiği belirtilmektedir (BOA.CS. 5060) (Ek 9). Efrad sözcüğünün karşılığının bireyler olması, askerî anlatım için neferat sözcüğünün tercih edilmesi, kastedilen "bireylerin" sivil olduğunu anlatmaktadır. "Sair mahaller" ifadesindeki birimlerin askerî yapılar olması durumunda, bunun kesinlikle metin içerisinde belirtileceği gerçeği, sözkonusu mahallerin kışlaya bağlı birimleri değil, bir takım sivil veya ticarî yapıları belirlediğini düşündürmektedir. Seçilen sözcükler, henüz var olmayan bir nüfus yoğunluğunu ve askerî olmayan binaların yapılmasının belirlenmiş/tasarlanmış bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, yerleşim alanının inşasına başlanmadan önce, suyolu gibi altyapı detaylarıyla birlikte düşünüldüğü (mimarî ifadeyle tasarlandığı) sonucunu ortaya itmektedir. Altyapı hazırlıklarının başlaması, üst yapıların şehircilik ölçeğinde tasarımının henüz yapılmamış olsa bile yapımının "tasarlandığını" göstermektedir.

Kayra, Selimiye Mahallesi'nin ve Kışlası'nın yaptırılmasıyla, İstanbul'un sistemli olarak imar hareketlerinin başlamış olduğunun kabul edilebileceğini belirtmektedir (Kayra, 1990a).

Selimiye mahallesi, Batı kökenli ızgara planı ile İstanbul'un şehircilik tarihinde Nizam-ı Cedid'i simgelemektedir (Tanman, 1994).

Ergin, İstanbul ve Üsküdar'ın hemen her tarafındaki "girintili-çıkıntılı" sokaklara karşın Selimiye Mahallesi'nin sokaklarının geniş, birbirine dik ve düz olmasını, burasının "bir sahib-i fennin" yani konuda bilgi sahibi birinin varlığını gösterdiğine dikkati çekmektedir. III.Selim'in Selimiye Mahallesi'nin mühendisi* olmasa bile, İstanbul'a ilk kez muntazam bir mahallenin onun saltanatı zamanında meydana getirilmiş olduğunu belirterek belediye tarihindeki önemini vurgulamaktadır (Ergin, 1995:2).

Selimiye yerleşim alanının planlamasının doğrudan III. Selim'e ait olduğunu düşünmeye yönlendirebilecek hiç bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak, Eldem, III. Selim'in bütün Selatin Camilerinin etrafını açarak birer meydan ortasına alarak bu meydanları düzgün caddelerle bağlamak ve "etolie" sistemini İstanbul'da uygulamak üzere bir proje yaptırdığını belirtmektedir (Eldem, 1987:3). Diğer yandan, henüz padişah olmadan önce Fransa kralı ile karşılıklı mektuplaşan (Uzunçarşılı, 1938; Karal, 1988) ve Fransa'daki gelişmeleri yakından izleyen III. Selim'in, kendi adını taşıyacak yerleşim alanında Fransız kent modeli ilkelerinden yola çıkarak, (siparişi veren ve finans sorununu çözen "işveren" sıfatıyla) tasarımdaki temel ilkeleri belirlediği düşünülebilir.

Tanyeli, Selimiye Mahallesi'nin tasarımcısının bilinmemesi konusunu tartışırken, öncelikle Osmanlı mimarlığında, batılılaşma öncesi dönemin eksikliğinin kentsel düzenleme değil, planlama olduğunu belirtmektedir. 1802 yılına kadar Osmanlı Sarayı'nın hizmetinde çalışan (Fransız Elçisi Choiseul Gouffier ile Türkiye'ye gelen) Fransız mühendis Kauffer'in saray ile olan bağlantısının, Selimiye'nin planını hazırlamış ve uygulamış olabileceğini düşündürdüğünü kaydederken, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde bulunan ve üzerinde Arap harfleriyle isminin yazılı olduğu bir park planının varlığını hatırlatmaktadır. Diğer yandan, Selimiye Mahallesi planının (bir Türk tarafından tasarlanmış olabilmek için**) Osmanlı mimarîsine tamamen yabancı olduğuna dikkati çekmektedir (Tanyeli, 1992). Hitzel ise

---

* Maarif Dairesi yazarı "Mehmet İzzet Beyefendi", Selimiye'deki düzende iyi bir mühendis olan III. Selim'in katkısı olduğunu belirtmektedir. "Halil Edhem Beyefendi" ise III. Selim'in kendi getirttiği Melinan'ın (Melling olmalı) ya da Napolyon'un dostluk sıfatıyla gönderdiği "bir Fransız mühendisin" eseri olması gerektiği görüşündedir (Ergin, 1995:2)

** Tanyeli, ayrıca, 1795'te kurulup 1801'de ıslah edilen 'Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un eğitim programının harita çıkartabilen teknikerler yetiştirmeye yönelik olmasına dayanarak, 19. yüzyıl Osmanlı kentsel planlamalarının büyük kısmının haritacılık temelleri üzerine yetiştirilmiş memurlar tarafından yapılmış olduğunun ileri sürülebileceğini, oysa bu memurların 19. yüzyılın başlangıcında aktif konumda bulunmamaları nedeniyle, Selimiye'nin onların ürünü olmaması gerektiğini kaydetmektedir (Tanyeli, 1992).

Kauffer'in bu tarihler arasında İstanbul'da bulunmadığını belirterek Tanyeli'nin görüşünün belgeleneme olanağının bulunmadığını öne sürmektedir (Hitzel, 1994).

III. Selim döneminde, yerleşim alanının cami-hamam-mektep ile tanımlanan sosyal merkezinin çevresinde, bir de çarşı bulunmaktadır. Dönemin üst düzey yöneticilerinin ikamet ettiği zengin bir konutlar/ konaklar bölgesinin, sosyal merkezin yakınında, ancak manzara, rüzgar ve kışlanın gürültüsünden uzaklaşmak gereği nedeniyle daha batıda konumlandığı kabul edilebilir. Harem İskelesi yöresinde yoğunluk kazanan tekstil üretim ve ticaretine yönelik, yine varlıklı bir çevre ile meydana gelen sanayi bölgesi oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Böylelikle, Selimiye yerleşim alanının farklı nitelikteki işlevsel bölgelerin eklemlenmesiyle oluştuğu görülmektedir. Konuda bilgi ve belge bulunmamasına karşın, Nakşibendî Hankahı'nın da çevresinde kendi sosyal tabanına uygun bir yerleşim çevresi oluşturduğunu düşünmek mümkündür. Bölgelerin eklemlendiği alanlarda, iş yeri bu çevrede bulunan esnafın, atölye sahiplerinin ve yöredeki çeşitli işlerde, olasılıkla hizmet sektöründe çalışan ve göreli olarak daha alt gelir grubuna mensup bireylerin ikamet ettiği üst-orta seviyeli yerleşim alanı/ alanları bulunduğu öne sürülebilir. Yerleşim alanının bütün olarak yüksek refah düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Haskan, Selimiye Hamamı'nın İhsaniye Mahallesi'nde yer aldığının kaydedildiğini (Haskan, 1995, 2001) belirtmektedir. Bu bilgi, yeniçerilerin tepkilerinden çekinmesi nedeniyle yaptığı en önemli kurumsal değişiklikleri, (belki de seçeneği bulunmadığından) "var olana küçük ilaveler" biçiminde göstermek eğilimindeki III. Selim'in, yepyeni Selimiye yerleşim alanını da önceleri İhsaniye Mahallesi'nin uzantısı biçiminde sergilemek istediği düşüncesini uyandırmaktadır. Oysa 1220/ 1805 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde (VGMA. Defter No: 643), bölgenin "Selimiye" adıyla anılması, yörenin kendiliğinden isim almasını beklemeden adının doğrudan III. Selim tarafından koyulduğunu göstermektedir. Bu durum, Selimiye'nin bilinçli bir atılımın farklı bir alandaki, -kentsel ölçekteki- göstergesi olduğunu kanıtlamaktadır.

Yukarıdaki çıkarımlardan hareketle, Selimiye yerleşim alanının, III. Selim döneminde, Harem İskelesi yakınındaki sanayi bölgesi, tepenin üzerinde yer alan ve elit kesimin ikamet ettiği konaklar-konutlar bölgesi, subay lojmanları ve çarşısı ile birbirinden farklı işlevsel bölgelere ayrılmış olduğu ileri sürülebilmektedir. Günümüz terminolojisine çevrildiğinde, Selimiye'nin üç ana zona/ kentsel bölgeye ayrıldığı şeklinde ifade edilebilmektedir. Bu durum, yerleşim alanının bir tür uydu-kent biçiminde kurulduğunu ortaya koymaktadır.

Yapıldığı zamanın koşulları göz önünde tutulduğunda, Selimiye yerleşim alanının, birden fazla "mahalleyi" barındırdığı anlaşılmaktadır. Izgara planlı kent dokusunun III. Selim döneminden kaldığını kanıtlayan hiçbir belgeye ulaşılamamasına rağmen, bölgenin kentsel planlama ilkelerini taşıması, Selimiye'yi Osmanlı'nın tarihi bilinen ve planlanarak uygulanan ilk kentsel ölçekli tasarım örneği konumuna getirmektedir.

7.1.2 1807 Sonrasında Selimiye

1807'deki Kabakçı Mustafa ayaklanması sırasında Selimiye yerleşim alanında yağma ya da yakma olayları yaşanmamıştır. Ancak, III. Selim'in tahttan çekilmesiyle, yerleşim alanının pırıltılı günlerinin sona erdiği anlaşılmaktadır. IV. Mustafa zamanında, kışlanın kapatılıp binasının han olarak kiraya verilmesi sürecinde, Selimiye mahallesinde de sessizlik hakim olmuş ve camide nöbetçi imamdan başka cemaat kalmamıştır (Beyhan, 1992). Câbî'nin kullandığı acıklı ifade, asil imamın bile çekildiği ve caminin adeta kapatılma noktasına geldiği izlenimini vermektedir.

II. Mahmut'un tahta çıkmasından sonra, "Üsküdar'daki Kışla" (Selimiye) onarılarak yeniden hizmete girdiğinde, mahalledeki bütün dükkanlar açılmış, hamam ve fırın işletilmeye başlanmış, geceleri "hayal ile saz-söz" için izin verilmesiyle birlikte eğlence başlamış, caminin bütün cemaati eskisi gibi bollaşarak, her taraf "mamur" ve "bayındır" yapılmıştır (Beyhan, 1992). Bütün bu hareketlenme, kışla ile beraberindeki mahallenin de canlandığını göstermektedir.

7.1.3 1808 Sonrasında Selimiye

Kışlanın 1808'de yakılması sırasında, yerleşim alanındaki binaların da bir kısmı yakılarak yağmalanmıştır.

1808 isyanında, Yeniçeriler Üsküdar Ocağı'na (Selimiye Kışlası'na) saldırdığında, üç saatlik bir çatışmadan sonra, saat 7'de "Selimiye Mahallesi" ateşe verilmiştir. Bu sırada yağmalar başlamış, kışlanın komutanı olan Kadı Abdurrahman Paşa'nın konağı yakılmış, bazı esnafın malları yağmalanmıştır (Derin, 1973a; Şânîzâde, 1284; Oğulukyan 1972; Asım, 1282; Ayvansarayî vd., 2001). Yağmaya çevredeki İhsaniye, Tunusbağı, Karacaahmet ve Harem'in "kadınlarla beraber" bütün halkı katılmış, odun-kömüre varıncaya kadar her şeyi yağmalamışlardır. Çevredeki ev ve dükkanlardan 15 tanesine ateş atılmıştır. İsyancıların diğerler yapılara da ateş verme isteği, çevredeki "seyirciler" tarafından engellenmiştir

(Beyhan, 1992). Dönemin yazılı kaynaklarında, mahallenin tümüyle yandığını gösteren bir ifadeye rastlanmaması, yangınların lokal kaldığı izlenimi uyandırmaktadır.

İsyandan sonraki dönemde genel bir yeniçeri terörünün hakim olduğu anlaşılmaktadır. Kışlanın tahrip edilip askerlerinin azledilmesinden sonra, dönemin elitleriyle birlikte, mahallenin konaklar kısmı da gözden düşmüş olmalıdır. Ticarî bölgenin değilse de bağlamını kaybeden Selimiye "mahallesinin" eski canlı havasını yitirdiğini; hayatiyetini korumakla birlikte kısmen terk edilmiş bir görünüme büründüğünü düşünmek yanlış olmayacaktır.

Raczynski'nin 1814'te görerek III. Selim'in ordusuna yaptırdığı "yıkık cami" olarak tanımladığı yapının (Raczynski, 1980) Selimiye Nakşibendî Hankahı olduğu ve bu tarihte harap durumda bulunduğu anlaşılmaktadır. Dinî yapıların hemen onarılması geleneğine aykırı olan bu durum, mevcut iktidarın onarıma izin vermemesi nedenine bağlanabilir. Bu durum, mahallenin eski pırıltısını kaybettiğini ortaya koymaktadır.

Selimiye Matbaası'nın Nisan 1824'te Kaptan İbrahim Paşa Hamamı'na taşınmasının (Beydilli, 1995) ardında, mahallenin iyice gözden düştüğü gerçeğinin yattığı ileri sürülebilir.

22.8.1224/ 2 Ekim 1809 tarihli, kışlanın enkazının ve arazisinin satılması için hazırlanan keşif defterinin üzerinde, satışa onay yazısı vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16137) (Ek 13). Bu kayıt, arazinin bir kısmının özel mülkiyete geçtiğini belirlemektedir. 1826'da, kışlanın genişletilerek yeniden yapılması için, bir grup istimlak yapılmış, bu sırada çevredeki 14 "hane" ile iki ayrı arsa alınması* (BOA. MAD. 8959, s: 170) (Ek 15), devletin zayıfladığı dönemde, III. Selim vakfından kiralanan yerlerin "özel" mülkiyete dönüştüğünü düşünmeyi olanaklı kılmaktadır.

7.1.4 1824 Sonrasında Selimiye

1826'da Yeniçerilik kurumunun bütünüyle kaldırılmasından sonra, kışlanın yeniden yapılması, "mahallede" de belirli bir canlanmanın başladığını düşündürmektedir.

Defterdar Tahir Efendi Camisi 1828'de tamamlanmış, 1250-1251/ 1834-1836 tarihleri arasında Selimiye Tekkesi de yeniden yapılmıştır. Tahir Efendi Camisi'ne bitişik çeşmenin üzerinde II. Mahmut tuğrasının bulunması, camiyle birlikte sivil/ sosyal nitelikli yapı olarak kabul edilebilecek bir mektep inşa edilmesi gibi belirtiler, devlet ve vakıflar tarafından desteklenen sosyal canlanmanın habercileridir. Yeniden başlayan imar hareketleri, devletin ilgisinin Selimiye'ye yöneldiğini, göstermektedir.

---

* Dökmecibaşı'nın damadı Hacı Hasan Ağa'nın arsası 2100 kuruşa ve Fatma Hanım'ın arsası 2500 kuruşa istimlak edilmiştir (BOA. MAD. 8959, s: 170).

Yeniden canlanma döneminde, yapılara ilişkin detaylı görüş sahibi olmak, yeni imar kanunlarına yönelmeyi gerektirmektedir. 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'nde, İstanbul'da, dükkan yükseklikleri 7 zira (5.3 m.) ve üzerinde oda bulunursa 10 zira (7.58 m.), konutların yüksekliği ahşap binalar için 20 zira (15.15 m.), kagir olanlar için 30 zira (22.73 m.) olarak belirlenmiştir. Binaların saçakları 18 parmak genişlikte olacaktır. Evlerin cumbaları zeminden 5 arşından daha az yükseklikte olamayacak, üzeri sac örtülecektir. Kanunda sıkı bir kontrol mekanizmasının işletilmeye başlanacağı kayıtlıdır. Ahşap binalar "tahta" kaplanmayacak, "halis ince horasan" ya da benzeri sıva yapılacaktır. Yükseklikler sonradan düşürülmüş, 1849 tarihli düzenleme ile ahşap konutların 14 zira (10.6 m.), kagir konutların 20 zira (15.15 m.) yükseklikte olmasına karar verilmiştir. Aynı nizamnamelere göre, caddeler 10 zira/ 7.58 m., tali caddeler 8 zira/ 6.06 m., sokaklar 6 ziradan/ 4.56 m. az olmayacaktır (Ergin, 1995:2). Bunlara göre, yerleşim alanında yapılan binalarının da yeni düzenlemeye uygun şekil aldığı düşünülmektedir. Günümüze kalan eski konut yapılarının hiç birinin taş olmaması, taş yapının bu bölgede yaygınlaşmadığını belirlemektedir.

Selimiye Kışlası, 1854 Kırım Savaşı sırasında İngiliz askerlerinin kullanımına verildiği dönemde (BOA.İ.MV. 12771; BOA.A.MKT.MHM. 62/96; Şehsuvaroğlu, tarihsiz b; Konyalı, 1977:2; Batur, 1985; Arslan, 1992). İngiliz kara subaylarının, Üsküdar'da kiralanan evlerde oturmaya başladığı görülmektedir (BOA.A.AMD. 57/2; BOA.A.MKT.NZD. 182/84). Ferik Mustafa Paşa'nın İngiliz subaylarına tahsis edilen evinin Selimiye'de bulunması (BOA.A.MKT.NZD. 234/15), subayların bir kısmının Selimiye'deki konutlarda oturduklarını belirlemektedir.

Selimiye Kışlası'nın, Kırım Savaşı sırasında yapılan çeşitli gravürlerinde, kısmen de olsa mahallenin resmedilmiş olması, yerleşim alanının bu tarihlerdeki görünümü hakkında fikir vermektedir. Geniş sokakların birbirine dik konumlu olduğu hissedilse de kışlanın yakın çevresinde konak nitelemesini hakeden bina betimlemesi bulunmamaktadır. Bu dönemde konakların kışlanın daha batısında yer aldığı anlaşılmaktadır.

1854 tarihli gravürde görülen konutlar iki katlı, cumbalı, kiremit kaplamalı kırma çatıyla örtülü yapılardır. Saçakların, nizamnamede belirtildiği gibi, "18 parmak" genişlikle sınırlandığı anlaşılmakta; cephelerde ahşap kaplamanın gösterilmemesi cephelere sıva yapıldığını düşündürmektedir. Ayrık düzende sıralanan binaların arka taraflarında bahçeler bulunduğu fark edilmektedir (Gravür 6). Aynı dönemde, Blackwood tarafından yapılan başka bir çizime göre (Gravür 7) Selimiye Camisi ile Harem İskelesi Caddesi arasındaki alanda, taş kaplamalı geniş yolların kenarlarında sıralanan konutlar, birer-ikişer katlı, iç bahçeli

yapılardır. Yapılardan birinin dökülmüş sıvaları, cami tarafında sıvasız hımış duvarlı binalar görülmektedir. Aynı sokağın karşı tarafındaki ahşap kaplamalı, bakımlı görünümleriyle dikkat çeken birkaç yapıdan birinin üzerindeki madalyon, sivil bina olmadığı izlenimi vermektedir. Blackwood'un başka bir çizimine göre (Ek 60b), Tıbbiye Caddesi üzerinde, konut olduğu anlaşılan ahşap kaplamalı, kiremit kaplamalı kırma çatılı, büyükçe binalar bulunmaktadır.

Rebiülevvel 1301/ Ocak 1884 tarihli belgede, üretilen kumaşların gözden düşmesi nedeniyle Sandalcı Hanları'nın harap olarak bir kısmının arsalarına konutlar yapılmaya başlandığı, arsası işgal edilmeyenlerin de kısmen satışa çıkarıldığı (BOA.YA.Res. 22/46) görülmektedir. Bu dönemde yerleşim alanındaki sanayi ve bağlantılı olarak ticaret sektörünün çöktüğü anlaşılmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, PPK. 453 numarada kayıtlı, 10 Cemaziyelâhir 1322/ 22 Ağustos 1904 tarihli kısmî vaziyet planına göre (Harita 3), Selimiye Hamamı'nın karşısında ve yakınlarında, "Boya Hanı", "Çeşme Hanı" ve "Kitaphane Hanı" adlarında üç tane han ve bir çok dükkanlar bulunmaktadır. Plan, çok geç tarihli olmakla birlikte, Selimiye Hamamı'nın yakınındaki çarşının konumunu koruduğu öne sürülebilir. Vaziyet planındaki dükkanların arasında az da olsa "haneye" (konuta) rastlanmaktadır.

1324/ 1907'te Üsküdar Kumandanlığı'na atanması nedeniyle Ahmet Hulûsi Bey'in evinin Selimiye'ye nakledilmesi (BOA.Y.PRK.ASK. 243/86), Selimiye yerleşim alanında asker kökenli ailelerin iskanının geç dönemlerde de sürdüğünü göstermektedir.

1. Dünya Savaşı ile başlayıp İstanbul'un işgali ile devam eden süreçte, şehirde belirgin bir nüfus azalmasının yaşandığı bilinmektedir. Varlığını bütünleyen kışla nedeniyle, savaşın bütün çalkantılarının yerleşim alanına da yansıdığı, bu tarihlerde nüfus yoğunluğunu önemli ölçüde yitirdiği kabul edilebilir.

1918 tarihindeki hava fotoğrafında (Hava Fotoğrafı 1) ve 1930 tarihli Pervititch haritalarında (Harita 6; 7) mahallenin, geniş yolların arasında çoğunlukla ayrık düzenle yapılaşan adalarla meydana geldiği, yapı yoğunluğunun pek fazla olmadığı görülmektedir. Haritaya göre binalar ağırlıklı olarak 2-3 katlıdır.

1960-1965 yıllarında büyük bir iç göç alan Selimiye'deki nüfus artışı % 131'dir (Tümertekin, 1997). Mahalle, günümüzde yapı adalarını kuşatan bitişik nizamlı, 4-6 katlı apartman bloklarıyla meydana gelmektedir. Yapı adalarının iç kısımlarında büyükçe iç bahçeler bulunmaktadır. Genel görünüm, refah düzeyi yüksek bir sosyal yapıyı barındırdığı izlenimi vermektedir.

Günümüzde apartmanlar arasında az sayıda da olsa ahşap konutun varlığına rastlanmaktadır. Ancak yapıların büyük kısmı son dönemlere ait, küçük boyutlu, mütevazi konutlardır. Konutların iki tanesi, çalışma sürdüğü sırada yıkılmıştır.

Bugün mahallede, yerleşim alanının kentsel dokusunu belirleyen ızgara planın dışında, ilk yapımından yalnız Selimiye Camisi, mektebi, muvakkithanesi, Selimiye Hamamı ve III. Selim Çeşmesi ile birkaç çeşme kalmıştır*. Sokak adlarının bir kısmının da erken dönemden kaldığı anlaşılmaktadır**.

7.2 Selimiye Yerleşim Alanında Bulunan Mimarî Birimler

7.2.1 Dinsel Yapılar

7.2.1.1 Selimiye Camisi

Selimiye Hamamı, Selimiye Kışlası, Kebir Çeşme ve Selimiye Camii Sokakları ile sınırlanan adada yer almaktadır.

Selimiye Camisi'ne ilişkin en erken tarihli bilgiye, 23 Ca.1215/ 30 Ekim 1800 yılında hazırlanan III. Selim Vakfiyesi'nde (VGMA., Defter No: 643) rastlanmaktadır. Vakfiyeye göre, cami için, Kavak Sarayı arazisinden 10.800 zira arsa ayrılmıştır.

Hadikatü'l Cevami'de Selimiye Camisi'nin inşasına 1216 (1801-1802) tarihinde başlandığı (Ayvansarayî vd., 2001) belirtilirken, III. Selim Ruznamesi'nde, temelinin 14 Nisan/ 23 Zilhicce 1216/ 26 Nisan 1802 tarihinde atıldığı belirtilmektedir (Arıkan, 1993; Güneri, 1966). Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde E.9295/ 44 numarada kayıtlı belgede, Selimiye Camisi'nin temelinin, 23 Zilhicce*** 1216; yevm-el isneyn 14 Nisan/ 26 Nisan 1802 günü atıldığı kayıtlıdır (Ek 33).

---

* Günümüzdeki Selimiye Kışlası, II. Mahmut tarafından yeniden yapılmıştır. 1850 öncesine tarihlenen Tahir Efendi Camisi, Selimiye Nakşibendî Tekkesi (Tekke II. Mahmut tarafından yenilenmiştir), bir namazgah taşı, isimsiz birkaç çeşme ve Beylik Çeşme bulunmaktadır.

** Harem İskelesi Caddesi'nin adı, III. Selim Vakfiyesinde geçmektedir (VGMA. Defter No: 643).

*** TSMA. E.9295/ 44 numarada kayıtlı belgede, "٢٣ ر ١٢١٦" (23 R. 1216) (Miladî: 2 Eylül 1801) ve "١٤ ن تيسا" (14 Nisan) (Miladî: 26 Nisan 1802) olarak iki ayrı tarih kayıtlıdır. Oysa "ز" (R) kısaltmasının karşılığı olan Hicrî Rebiülevvel ayı, Rumî 14 Nisan tarihine karşılık gelmemektedir. Bu farklılık, belgedeki "ز" (R) kısaltmasının, Zilhicce ayının kısaltması olarak kullanılan "ژ" (Z) harfinin noktasız yazılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. III. Selim Ruznamesinde (Arıkan) de aynı tarihin Zilhicce olarak hesaplanabilmesi ve Rumî 14 Nisan ile Hicrî 23 Zilhicce tarihlerinin Miladî karşılığının aynı (26 Nisan 1802) tarihi göstermesi, bu görüşü doğrulamaktadır.

Cami, 5.M.1220/ 5 Nisan 1805'te ibadete açılmıştır (Ayvansarayî vd., 2001; Batur, 1976). Kapı kitabesine* göre, inşaat 1805 Martından** önce tamamlanmıştır.

Hadikatü'l Cevami'de Sultan III. Selim'in, açılışında camiye gelerek tören yapılmasını istemesine rağmen, yeniçerilerin bir çoğunda "fesat bulunması" nedeniyle "ertelediği" ve ancak birkaç hafta geçtikten sonra "selamlık eylediği" (Ayvansarayî vd., 2001; Konyalı 1977:1) belirtilmektedir. Mehmed Daniş Bey, cami inşaatı tamamlandığında, III. Selim'in camiye "saltanatla" gelmesine, yeniçerilerin özellikle engel olduklarını kaydetmektedir (Mutlu, 1994). Eren bu olayın, büyük bir kuvvet haline gelen ve padişahın adını hutbelerden çıkartan bütün Nizam-ı Cedid karşıtlarından kaynaklandığı görüşündedir (Eren, 1963).

Caminin mimarı bilinmemektedir. Ancak, yapının tamamlanması, Ahmed Nureddin Efendi'nin Başmimarlığı dönemindedir (Batur, 1994). Caminin yapılmasının tasarlandığı 1215 yılında (VGMA. Defter No. 643) ise Hassa Başmimarı Mehmed Arif Bey'dir (BOA.CA. 6338; BOA.CA. 32054). Ayvansarayî (2001) ve Mehmed Râif (1996) caminin bina emini olarak Uzun Hasan Efendi'yi gösterirken, Câbî (Beyhan, 1992), bina emini olarak Hüseyin Efendi'nin atandığını kaydetmektedir.

Selimiye Kışlası'nın inşaatında taşeron olarak çalışan Foti Kalfa, Selimiye Camisi'nin inşaatında da çalışmıştır. "Mahirane" çalışmaları nedeniyle, Mayıs 1805'te, kendisi, oğulları ve iki hizmetkarının vergiden muaf tutulmasına karar verilmiştir (BOA.CM. 25245). 1807 yılında, Foti Kalfa, aynı nedenlerle "takdire mazhar olarak" milleti arasında imtiyaz sahibi olması için ferman çıkmıştır (BOA.C.Bld. 4859).

Cami, muvakkithane ve mektebiyle birlikte bir külliye olarak yaptırılmıştır. 1220/ 1805 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde "mahfel-i hümâyûn" adıyla anılan bir hünkar mahfeli ve "mahfel-i hümâyûn" ile bağlantılı olduğu anlaşılan bir abdest odası bulunmaktadır. Ayrıca bir "kaimmakam odası" ile müezzinler ve "kayyimler" için "talimhane odaları" vardır. Cami görevlileri için yapıldığı kaydedilen "altı bab hanelerin" de caminin müştemilatından olduğu kabul edilebilir. İç avluda yer alan "bir rikâb-ı hümâyûn" taşı (VGMA. Defter No: 643),

---

* Zîver-i tâc-ı hilâfet şah-ı âlî-menkıbet
Mukteda-yi ehl-i sünnet sâye-i Rabb-i rahîm
Camiü'l hayrât şâhenişâh-i kerrubi-nihâd
Eyledi bu ma'bedi âbâd çün kasr-ı Na'îm
Üsküdar'ı kıldı ihyâ çünkü hüsn-i himmeti
İki târihle ziyn oldu bu ma'bed Nazîm
Yapdı a'lâ tarh ile cami îmamü'l-müttakîn (1219)
Bir mücessem nûrdur bu ma'bed-i Sultan Selim (1219)
(Raif, 1996; Konyalı, 1977:1)

** Caminin kapı kitabesinin son iki satırındaki iki ayrı tarihin ikisi de 1219'u göstermektedir. 1219 yılının miladi karşılığının Nisan 1804-Mart 1805 tarihleri aralığındadır.

günümüze ulaşmamıştır. Caminin oldukça kalabalık görevli kadrosu* için dinlenme mekanları yapılmış olduğu tahmin edilmekle birlikte, konumu belirlenememiştir.

Cami, dikdörtgen biçimli, genişçe bir avlu-bahçenin içinde bulunmaktadır. Avlunun Selimiye Hamamı Caddesi tarafındaki duvarı boyunca mektep, tuvaletler, su depoları, şadırvan, muvakkithane olarak adlandırılan birim ve "diğer" birimler sıralanmaktadır. Avlunun, Selimiye Kışlası'nın "Nizamiye Kapısı" (kuzey kapısı) tarafındaki köşesinde, avlu tarafında, su haznesi olduğu düşünülen bir yapı bulunmaktadır. Aynı köşeyi tanımlayan duvarların dış yüzlerinde, 1919 yılına tarihlenen birer çeşme vardır**.

Cami, eğimli bir araziye yerleştirilmiştir. Bu nedenle, avlunun tesviye edilmesi gerekmiş ve bazı kısımlarına dolgu yapılarak düzleştirilmiştir. Düzleştirme, arazinin en yüksek noktası "0" kabul edilerek yapıldığı için, Selimiye Kışla Caddesi'nden birkaç basamak aşağıda kalan avluya, Selimiye Camisi Caddesi'nden çift taraflı rampalarla çıkılmaktadır.

Caminin beden duvarları, avlu duvarlarına paralel değildir. Avlunun dört girişinden hiç birinin, caminin duvarlarına dik konumlu olmaması nedeniyle, ana kütlenin, gerek çevredeki yollardan bakıldığında, gerekse avlu kapılarından girildiğinde tam cephe görünümü vermemektedir. Perspektif görünümleri oluşturulması, dönem özelliklerindendir.

Caminin ibadet mekanı, kubbenin tanımladığı merkezî bir mekan ve buna giriş tarafından eklenen kadınlar mahfeli ile oluşmaktadır. Mihrabın bir niş ile çıkıntı yapması da yine dönem özelliklerindendir (Ek 57b).

Barok üslubun en karakteristik binalarından biri olan cami (Arseven, 1959), kütle itibarıyla Ayazma Camisi'ni andırmaktadır (Kuban, 1954). Ana kütle, dört büyük kemer ile taşınan tek kubbe ile örtülüdür. Köşelerdeki belirgin ağırlık kuleleri, binanın yükseklik vurgusunu artırmaktadır. Yapının kaide üzerinde yükseltilmesi de olduğundan daha yüksek görünmesini sağlamaktadır. Avludan cami girişine yükselen üç yönlü geniş merdivenler, 18. yüzyılın

---

* III. Selim Vakfiyesi'ne göre, camide oldukça kalabalık bir görevli kadrosunun bulunduğu görülmektedir (VGMA. Defter No: 643). Nitelikleri ve görevleri vakfiyede belirlenmiş olan cami görevlileri, bir hatip ve "sermahfel", bir vaiz ve "nasıh" (nasihat edici), her fenden "ulumu nafi'a tedris edecek" biri, aralarında hiyerarşik sıralama bulunan üç ayrı vaiz ve nasıh, üç imam, altı müezzin, biri "ser kayyim" (hademe başı) olmak üzere 6 adet hademe ile bir hademeler "mülazımı" (stajyer), bir "na'thân" (Hz. Muhammed'i öven şiirleri okuyan), bir "ta'rifhan" (kurallara uygun Kur'an okumayı tarif eden), iki "devrhân" (sürekli Kur'an okuyarak devreden), bir "müstahfız-ı oda-i kaimmakâm" (kaymakam odasının koruyucusu), bir muvakkit, bir avlu "bevvâbı" (kapıcısı), bir mahyacı, bir "Ser bölük rah-ı âbî", bir "Gulâm-ı miftâh rah-ı âbî", bir "mezbelekeş" (çöpçü) olmak üzere 32 kişiden oluşmaktadır. (Görevlerin sıralaması, 1220 tarihli III. Selim Vakfiyesi'ndeki sıraya göre yapılmış, görevlerin günümüz Türkçesine aktarılmasında Develliođlu (2000) sözlüğünden yararlanılmıştır.)

** Bkz. 7.2.7.4.9 Mülazım-ı Evvel Hakkı Bey Çeşmeleri

karakteristik özelliklerindendir. Caminin giriş cephesinde yer alan hünkar mahfelinin asimetrik kütlesi de simetriden kaçınan yaklaşımıyla dönem özelliği olarak kabul edilebilir.

Yapının genel kompozisyonu, her biri özerk birer kütlesel biçime sahip olan, özerk yapı birimlerinin uyumlu bir şekilde gruplaşmasıyla meydana gelmiştir (Batur, 1976). Binanın iki yanındaki yan galeriler ve giriş tarafındaki hünkar mahfili bölümleri, kütleyi hareketlendiren unsurlardır. Son cemaat yerinin, köşk şeklindeki bir hünkar mahfeliyle bütünleşmesi ve yapıya dıştan birleşen bir kanat şeklini alması, Selimiye Camisi'nde görülen bir yeniliktir. Bu buluş, daha sonraki 19. yüzyıl camilerinin ortak ve ayırıcı özelliği haline gelmiştir (Arel, 1975; İnci, 1985).

Caminin birer şerefeli iki minaresi, günümüzde taş külahla örtülüdür. Gerçi minare külahının taştan yapılması dönem özelliğidir ve zarif oranları ile gözü rahatsız etmemektedir. Ancak Allom'un (Ek 57b), Flandin'in (Gravür 4) ve Blackwood'un (Gravür 7) çizimlerinde, ikisi de sivri külahlı olduğu görülmektedir. Cami tamamlandıktan sonra, minarelerinin yeterince ince olmaması nedeniyle dış cidarları yontularak inceltilmişse de 3 Şubat 1823'de, İstanbul'daki 13 minareyi yıkan ve büyük gemileri batıran lodos fırtınasında, Selimiye Camisinin minarelerinin biri yarısından, diğeri dibinden kırılarak camiye hasar vermişlerdir (Ayvansarayî vd., 2001; Râif, 1996; Arseven, 1959; Öz, 1987:2; Eyice, 1963, 1993; Konyalı, 1977:1; Aslanapa, 1980, 1989; Batur, 1976, 1994; Yeşilbaş, 1987).

III. Selim döneminde, mimarlıkla dekorasyon arasındaki kararsızlık kalkmış, genel tutum, süslemeyi mimarîye bağımlı kılmaya yönelmiştir (Arel, 1975; İnci, 1985). Bu özellikler Selimiye Camisi'ne de yansımıştır. Bezemede kullanılan deniz kabuğu motifleri, kartuşlar, kıvrımlar gibi süsleyici unsurlar, mimarî bütünlük içerisinde yapıyla kaynaşmış görünmektedir.

İç mekanın yazı kuşağı ile sarılması, yine dönem camilerinde yaygın olarak uygulanan bir bezeme türüdür. Selimiye Camisi'ndeki kuşak yazıda Fetih Sûresi'nin (Konyalı, 1977:1) bulunmasının yanı sıra, cami çalışanlarının bir kısmının Fetih Suresini okumakla görevlendirilmeleri (III. Selim Vakfiyesi, VGMA. Defter 643), yazının özellikle seçildiği izlenimi vermektedir. Adeta, III. Selim'in "toprak kaybı dönemini" tersine çevirerek fetihler dönemin (yeniden) başlatmak konusundaki emelini yansıtır gibidir.

Caminin mihrap cephesinde, simetrik görünümlü iki kuşevi bulunmaktadır. Türünün özellikli örneklerinden olan kuşevlerinin, "mimarî yapıları" dikkati çekecek kadar özenlidir. "Kuşevi" için gereksiz sayılabilecek (pencere petekleri gibi) mimarî detayların, "maket" titizliğiyle

işlendiği görülmektedir. Bu durumlarıyla, "gerçek" bir yapıyı simgeledikleri izlenimini vermektedirler (Ek 57b).

Kuşevlerinin "mimarî yapısının", iki katlı, büyük pencereli, büyük olasılıkla kurşun kaplamalı çatılı, çift taraflı merdivenli birer "bina" oldukları görülmektedir. Hatta, bir orta sofa etrafında kanatlarla genişleyen plan şemasına sahip oldukları düşünülebilir. Bu özellikleri nedeniyle, kuşevlerinin Kavak Sarayı binalarından birinin anısına yapıldığı öne sürülebilir. Tümüyle varsayımsal olan bu yaklaşımın bir başka uzantısı, kuşevlerinin belki de Selimiye Kışlası'nın hünkar kasrını simgelediği biçiminde belirmektedir.

Selimiye Camisi, çeşitli yazılı kaynaklarda "Kışla Camisi" olarak tanımlanmaktadır (Aslanapa, 1980; Kuban, 1996; Bakır, 1994). Gerek III. Selim'in yaptırdığı, gerekse önceki dönemlerde yapılan kışlalarda, birer cami bulunması*, kışla yapılarının mimarî programında bir ibadet mekanının yer aldığını göstermektedir. Bu nedenle kışla camisi olarak tanımlanması, kuşkusuz birkaç farklı boyutuyla doğrudur. Fakat Selimiye yerleşim alanının özgün konumu nedeniyle "kışla camisi" tanımının, camiyi tanımlamakta yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

Öte yandan, Selimiye Camisi yapılmadan önce, kışla içinde yer alan bir caminin, kışlanın mimarî programında var olduğu ve kışlaya ait "resme" göre projelendirildiği belgelerde kayıtlıdır (BOA.CA. 6338; BOA.D.BŞM.BNE. 16488) (Ek 7; 8). Yani, kışlanın yapıldığı 1215/ 1801 yılında, kışlanın içinde bir "kışla camisi**" bulunduğu kesindir.

Öyleyse, Selimiye Camisi'nin yapım gerekçesi, yalnızca kışlanın gereksinimini karşılamak olmamaktadır. Selimiye Camisi'nin bugünkü büyük ve gösterişli şekliyle yapılması, kışlada mevcut caminin zaman içerisinde yetersiz kalması ya da diğer kışlaların tamamında olduğu gibi buraya da bağımsız kütleli bir kışla camisi yapılması arzusuna bağlanabilir. Ancak bu görüşler, yeni caminin, İstanbul'da bulunan dönemin diğer kışla camilerinde olduğu gibi, kışla binalarının oluşturduğu tanımlı alan içinde kalması gerekeceği karşı görüşünü de beraberinde getirmektedir. Bu durumda, biri kışla çevresinde oluşturulan yerleşim alanının nüfusunun artması nedeniyle ortaya çıkan/çıkacak cami gereksinimi ve diğeri bir Selatin Camisi yapılarak yerleşim alanının prestijinin artırılmasına yönelik olmak üzere, birbiriyle örtüşen, pratik ve düşünsel kökenli iki savı birlikte öne sürmek, daha geçerli görünmektedir.

---

* Yeniçerilerin Yeni Odalar kışlasının bir parçası olarak kabul edilen Orta Camii, Kalyoncular Kışlası Camisi, Topçu Ocakları'ndaki Cami, III. Selim'in yaptırdığı Humbaracı ve Lağımcı Ocakları Kışlası Camisi ile Levent Çiftliği Kışlası Camisi kışla camileridir.

** Bkz. 6.2.3.4 Cami

Ancak bu durum, Selimiye yapılar topluluğunun, yerleşim alanı ve kışla ile birlikte bir bütün olması nedeniyle, Selimiye Camisi'nin aynı zamanda kışla camisi olmasını etkilememektedir.

Caminin zaman içinde pek çok onarımlar geçirmiş olması gerekir. Onarımlara ilişkin ulaşılabilen bilgiler, son derece sınırlıdır. Hünkar mahfelini taşıyan sütunların başlıkları arasındaki belirgin detay farklılıkları, bu bölümün onarım gördüğünü belirlemektedir. Caminin minarelerinin yıkıldığı zaman hünkar mahfeline zarar verdiği ve bu nedenle onarıldığı düşünülebilir. Diğer yandan, 1808 isyanında (Nizam-ı Cedid askerleri camiye sığındıkları sırada süren silahlı çatışma nedeniyle), hünkar mahfelinin hasar gördüğü, hasarlı kısmın II. Mahmut tarafından yenilendiği öne sürülebilir.

1954-1959 yılları arasında, caminin onarımına başlanmışsa da yarım kalmış; kasır ve mahfellerin yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasından sonra (Konyalı, 1977:1), 1967 yılında yeniden onarılmıştır* (Batur, 1976).

Son dönemde, caminin harim bölümüne "döşemeden ısıtma" sistemiyle kalorifer tesisatı döşenmiştir. Hünkar mahfelinin kışla tarafındaki, İsmail Hakkı Konyalı Kütüphanesi olarak hizmet veren kolunun onarımı, 2002 yılında tamamlanmıştır. Yapının, 1999 depreminde hasar görmediği anlaşılmaktadır.

Cami, günümüzde, kışladan tamamen bağımsız bir yapıdır. Ancak, avlunun güneybatı kısmı askerî güvenlik bölgesi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, İstanbul'da vefat eden Kara Kuvvetleri mensubu subayların askerî cenaze törenleri, Selimiye Kışlası'nın Muhafız Bölüğü tarafından Selimiye Camisi'nde yapılmaktadır. Durum, caminin bağlamından kopmadığını göstermektedir.

Cami bakımlı durumdadır.

7.2.1.1.1 Mektep

III. Selim Vakfiyesi'nde camiyle birlikte yapılan mektebin, caminin "ittisalinde" bulunduğu kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Mektep binası günümüze ulaşmış olmakla birlikte, bugünkü yapının, III. Selim'in yaptırdığı mektebin yerine daha sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

---

* Cumhuriyet döneminde yapılan onarımları gösteren belgelere ulaşılamamıştır Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde konuya ilişkin belge bulunmamaktadır. İstanbul Bölge Müdürlüğü'nde ulaşılabilen tek belge, 1999-2001 onarım dosyasında yer alan Konyalı Kütüphanesi Onarım Raporu'dur (Ek 63).

III: Selim Vakfiyesine göre, mektepte Müslüman çocuklarına "hica", okuma, "ifade-i mûkaddimat-ı lugat" (sözlük ifadesine giriş) ve iyi ifade ile yazma eğitiminin yanında Kur'an okumak öğretilecektir*. Öğrencilerin toplam 70 tanesine ödenmesi vakfedilen paraların bir kısmının, bir tür teşvik bursu niteliği taşıdığı düşünülebilir** (VGMA. Defter No: 643).

Mektep, cami avlusunun, Selimiye Kışlası Caddesi ile Selimiye Hamamı Sokakları'nın birleştiği köşesinde bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı, kepçe saçaklı, kiremit kaplamalı kırma çatıyla örtülü, dikdörtgenler prizması biçiminde bir binadır. İki katlı olan yapının alt katı taş, üst katı ahşap olarak yapılmıştır (Ek 57c).

Girişi Selimiye Kışlası Caddesi üzerinden olan alt katında az sayıda pencere bulunmaktadır. Alt kat, günümüzde Halk Kütüphanesi olarak değerlendirilmektedir. Büyük pencerelerle dışarıya açılan üst katın girişi avlu tarfındadır ve burası meşruta olarak hizmet vermektedir.

Bir dönem karakol olarak kullanılan*** mektep binası, bakımlı durumdadır.

7.2.1.1.2 Muvakkithane

Muvakkitin**** çalıştığı mekan olarak tanımlanabilecek muvakkithanelerde, usturlap, güneş saati, rubu' tahtası, pusula, "kıblenümâ" ve saat gibi ölçüm aletleri bulunmaktadır. Akozan (1969), muvakkithaneyi külliyenin parçalarından biri olarak kabul ederken, Yücel (1994), Türk mimarîsinde özel bir yeri olan muvakkithanelere diğer İslam ülkelerinin mimarîlerinde rastlanmadığına dikkat çekmektedir.

---

* Vakfiyeye göre, beş kişilik eğitim kadrosu, bir öğretmen, bir öğretmen yardımcısı, bir "şeyh-ül-kurra" ve ilim sahibi bir kişi ile oluşmaktadır. "Muallim" olmak için aranan koşullar, iyilik ve Allah korkusu peşinde olmak; bilgi ve terbiye verici, ayrıca kendisi de bilgili ve eğitimli olmak, "işlere önem veren" ve "mekteb kimse" olmak biçiminde belirlenmiştir. Akıllı, zeki ve anlayışlı bir kimse eğitime yardım ve çocukların ders yolunu anlatmak için yardımcı öğretmen görevinde bulunacaktır. Kur'an'ı kurallarına göre okuma bilimine sahip ve bunu uygulayabilen biri, öğrenciye Kur'an çalıştıran "şeyh-ül-kurra" olarak görev yapacaktır. Ulemadan bir kişi "kadri't-taka ulum-ı nafia", hattattan bir kişi hat öğretecektir. Ayrıca kapıcılıkla ve tuvalet temizliğiyle görevli bir hademe bulunacaktır (VGMA. Defter No: 643).

** Vakfiyede, öğrencilerden onuna günlük ikişer akçe, kur'an okumaya devam edenlerden kırk tanesine yıllık 40'ar para, mülazım (stajyer) olarak 20'sine yıllık 30 para verileceği belirtilmektedir. Ayrıca, mektebin, öğrencilerin mesire yerine götürülmesi için yıllık 80 kuruş "seyir bedeli", okulun ısıtılması için her sene 75 kuruşluk kömür, 5 kuruş "çarub", testi ve bardak bedeli olmak üzere toplam 160 kuruşluk ödeneği vardır (VGMA. Defter No:643).

*** Bilgi, Selimiye Muhtarı Sayın Yılmaz Kürkçü'den alınmıştır.

**** Cami, her ne kadar bir tür "sosyal merkez" olarak kabul edilebilirse de öncelikli işlevi beş vakit namaz kılınmasıdır. İslam inanış sisteminde namaz saatlerinin güneşin konumuna göre belirlenmesi nedeniyle, her gün, farklılaşan namaz "vakti"nin hesaplanması gerekmektedir. Muvakkit, zamanı belirleyen kimse anlamına gelmektedir. Kozmoğrafya ve yıldızbilimi bilmek zorunda olan (Yediyıldız, 1982), vaktin belirlenmesine ve bununla ilgili aletlerin ayarlanmasına hizmet eden muvakkitler, zamanın kozmoğrafya bilginleridir (Akozan, 1969).

III. Selim Vakfiyesi'nde muvakkithanenin camiyle birlikte yapıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, vakfiyede, "cüz'iyyat" ve "felekiyyat" (astronomi) ilminde mahir bir kimsenin camiye muvakkit olarak atanması koşulu getirilmiştir* (VGMA. Defter No: 643). Cami görevlileri arasında sayılan muvakkite, çalışma mekanı hazırlandığı düşünülebilir.

Selimiye Camisi'nin Selimiye Hamamı Caddesi'ne açılan avlu kapısından girilince sağda, avlu duvarı boyunca sırlanan yapı dizisinin sonunda yer alan, avluya bakan küçük birimin, Selimiye muvakkithanesi olduğu kabul edilmektedir.

Selimiye muvakkithanesi, İstanbul'daki özellikli muvakkithanelerden biridir (Yücel, 1994). Kareye yakın dikdörtgen planlı mekan, kurşun kaplamalı tonoz kubbe ile örtülüdür. Mermer kaplamalı cephesiyle, aynı sıradaki diğer yapılardan farklılaşmaktadır. Avluya bakan köşesi yuvarlatılmıştır. Yuvarlatılan köşesinde, kemerli yüksek bir pencere ile iki yan cephesinde dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Saçak silmesi yoktur. Binanın özenli yapısıyla uyumsuz metal şebekelerinin zaman içinde yenilendiği anlaşılmaktadır (Ek 57c).

İşlevini yitiren mekan, günümüzde, askerî cenaze törenlerinde kullanılan yazı levhaları, koltuklar benzeri malzemenin korunduğu depo olarak kullanılmaktadır.

7.2.1.1.3 Su Depoları

Su depolarından birinin Selimiye Hamamı Caddesi'ne açılan avlu kapısının üstünde yer alması, caminin dikkat çekici özelliklerdendir. Kapının, girişe göre sağ tarafındaki tuvaletin üzerinde yer alan kagir su deposunun bu kadar yükseğe yapılmasının, suyun basıncını artırmak amacını taşıdığı öne sürülebilir.

Muvakkithanenin yol tarafında kalan bölümünde, penceresiz, kapısız bir bölme bulunduğu fark edilmektedir. Cami görevlilerinin "şimdiye kadar" içine girmediklerini belirttikleri bölmenin işlevi belirlenememiştir. Ancak, sözü geçen "yüksek" su deposuyla bağlantısı olduğu ve buranın da su deposu olarak yapıldığı düşünülmektedir.

Caminin avlu duvarının, Selimiye Kışlası Caddesi ile Kebir Çeşme Sokağı'nın kesiştiği köşesinde, su haznesi olduğu anlaşılan küçük bir kütle yer almaktadır.

Ayrıca, caminin yan kanatlarının altında, abdest musluklarının arkasında kalan bölümde, su hazneleri bulunmaktadır.

---

* Muvakkite hizmeti karşılığında günlük 40 akçe görev ve yıllık 35 kuruş "ta'amiyye" ile 25 kuruş saat tamiri bedeli ödenecektir (VGMA. Defter No: 643).

7.2.1.1.4 Şadırvan

Muvakkithanenin önünde, metal ayaklarla taşınan bir çatının altında, sandık biçiminde mermer bir şadırvan yer almaktadır. Şadırvanın camiyle birlikte yapıldığını gösteren hiçbir bilgiye rastlanmaması ve caminin yan galerilerinin altında sıralanan abdest musluklarının bulunması nedeniyle, sonradan eklendiği düşünülmektedir (Ek 57c).

7.2.1.1.5 Sebil

1806 yılında, caminin "kurbinde" (yakınında) "masnu" (sanatla işlenmiş) bir "sebil saçağı" yapılmıştır. İnşaat defterinde, "nev (yeni) icâd" sebilin "sütun resminde" (sütun şeklinde) olduğu kayıtlıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5-6) (Ek 12).

18.18 zira x 19 zira/ 13.76 m.x 14.40 m. plan ölçülerindeki "sebil saçağı", 748.125 kuruşa malolmuştur. "Sebil saçağı", küfeki döşemeli, on iki adet mermer sütunla taşınan ahşap çatısı, kiremit kaplamalıdır. Tavanı "basma tavan" denen türde yapılmıştır. Çevresi "silicikârî" silme pervazlı ve kitâbe saçaklıdır. Tamamı yağlı boyalıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 5-6).

Ahşap saçak "nişîmenli" (oturulacak yer), saçağı taşıyan mermer sütunlar dökme pirinç bilezikli, oymalı kısımları "tezhiplidir". Sebil için siyah taştan duvarlı, üzeri tuğladan tonoz örtülü "bîr-ma'(?)"yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 6) (Ek 12).

İnşaat defterinde (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 6), sebilin tanımının çok açık olmaması nedeniyle, formunu kestirme olanağı bulunmamaktadır.

7.2.1.2 Selimiye Nakşibendî Tekkesi

Selimiye Camii Sokağı, Şair Nesimî Sokağı ve Tıbbiye Caddesi'nin kuşattığı yapı adası üzerinde, Karacaahmet Mezarlığı'nın karşısındadır. Yapı, "Küçük Selimiye Mesciti" (Öz, 1987), "Küçük Selimiye Camii", "Selimiye Hankahı Camii" (Konyalı, 1977:1), "Çiçekçi Tekkesi" ve "Selimiye Tekkesi" (Tanman, 1994) olarak adlandırılmaktadır.

1220/ 1805 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde, "Zaviye-i Nakşîbendiye" ya da "Nakşibendiye Hankâhı" adlarıyla anılan yapıyı, III. Selim'in kendi mal varlığıyla yaptırdığı belirtilmektedir (VGMA. Defter No: 643). İnşaat vakfiye tarihinden önce tamamlanmıştır.

Kitabesine göre, ilk kez III. Selim tarafından inşa ettirilen yapı, geçen zaman içinde harap olduğundan, II. Mahmut tarafından 1250/ 1834-1835'te başlanıp 1251/ 1835-1836 tarihinde

bitirilerek bugünkü haliyle "ihya" edilmiştir*. Bu sırada her yerinin "tarz-ı cedid" hale getirilmesi, büyük ölçüde bir yenileme yapıldığını göstermektedir. Bu "onarımda" bina emini Pertev Paşa'dır. Konyalı (1977:1), II. Mahmut'un binayı yenilerken büyüttüğünü belirtmektedir.

Selimiye yapılar topluluğunun bir parçası olan Selimiye Tekkesi'nin ilk binasına ilişkin ulaşılabilen bilgi sınırlıdır. III. Selim Vakfiyesi'ne göre, içinde bir mescit ile ikişer kişilik derviş hücreleri bulunmaktadır. Bina ile birlikte, abdesthane, mutfak ve tuvalet gibi servis birimleri yapılmıştır (VGMA. Defter No: 643). Ayvansarayî (2001), büyük bir yapı olduğunu kaydetmektedir.

Vakfiyeye göre dervişler, hankahın "hücrelerinde" oturmaktadır. Görevli kadronun** da burada kaldığı düşünülebilir. Ancak, hankahta bulunan ve dinsel bilgiler öğrenen, "sâlikan", "müridler", "muhibler", aşıklar ile taşradan gelen "talipler"in (istekliler) (VGMA. Defter No: 643) barınma sorununun nasıl çözüldüğü konusu açık değildir.

Vakfın koşulları arasında, ayin günü (Pazartesi ve Perşembe) ibadetten sonra, padişahın sağlığı, devletinin ve saltanatının uzun sürmesi; dinin ve devletin sonsuzluğu ve düzeninin bozulmaması; halkın huzuru için dua edilmesi yer almaktadır (VGMA. Defter No: 643).

---

* Edip bu hânkâhı ibtida Sultân Selim inşâ
Bânîsi muhtasâr mebnâsı gayretle müfîd oldu
Ali Behçet Efendi Şeyh-i irşâd oldular bunda
Mürîd-i feyz olanlar hazretinden müstefîd oldu
Cemâl-i Mevlevî meclâ-yı sırrından olup zahir
Kemâl-i Nakşîbend icmâl-i hâlinden bedîd oldu
Göçüp anlar geçip demler harâb olmuştu bu yerler
İmâretten sanırsın sâkinânı nâ-ümîd oldu
Bu kerre kıldı ihyâ Hazret-i Sultân Mahmûd Han
Yapıldı vüsat üzre her yeri tarz-ı cedîd oldu
Zihî kutub-ı hilâfet şems-kudret âsumân-rifat
Ser-â-pâ-yı cihâna sâye-i lutfu medîd oldu
Tuta âfâkı sît-ı şevketi nâgeh bu ma'bedde
Sadâ-yı zikr-i Hak peyveste-i 'arz-ı mecîd oldu
Buyurdu hidmet-i inşâya Pertev Bendesin me'mûr
Ne devlet böyle kemter öyle Sultâna 'abid oldu
Biri bed'ü biri itmaâmına tarihtir elhak
İki mısra' yazdım dil-küşâ beytü'l-kasîd oldu
Bu dergahı mücedded yaptı kutb-ı dîn Mahmûd Hân (1250/ 1834-35)
Bu zîbâ tekke-i Behçet-fezâ tarh-ı cedîd oldu (1251/1835-36)

** Vakfiyeye göre hankahta görevli kadro mutlak hakim bir Şeyh ve imam, müezzin, hademe, "abkeş" (saka), meydanın temizliğinden de sorumlu bir kapıcı, bir aşçı ile tuvaletleri, abdesthaneyi temizleyip kandilleri yakacak bir görevli olmak üzere toplam sekiz kişiden oluşmaktadır. Tekkede, dervişler, "sâlikan", "müridler", "muhibler", aşıklar, ve taşradan gelen "talipler" (istekliler) bulunmakta; "Efendi Şeyh" tarafından kendilerine dinsel bilgiler öğretilmektedir. Dervişlerin her birine günlük beşer akçe ile senede beşer kuruş "idiyye" ve giysi bedeli verilmektedir (VGMA. Defter No:643).

Zaviyenin gıda* ve aydınlatma** gereksinimlerinin nasıl karşılanacağı vakfiyede belirlenmiştir. Hatta "hatm-i hâcegân akîbinde" bulunanlara ikram etmek üzere aylık üç "vukiyye" şeker tayin edilmiştir (VGMA. Defter No: 643).

Tekkenin ilk "posnişini" olan Kangırı'lı Şeyh Abdullah Efendi'nin, 1807'de Selimiye Tekkesi şeyhliğinden feragat etmesini (Tanman, 1994) Kabakçı Mustafa ayaklanmasıyla birlikte Selimiye yöresinde hüküm süren anarşiye bağlamak olanaklı görünmektedir. Raczynski'nin 1814'te gördüğü ve III. Selim'in ordusu için yaptırdığı yıkık cami olarak tanımladığı yapının (Raczynski, 1980) Selimiye Tekkesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte yapının, Behçet Efendi Tekkesi olarak adlandırıldığı görülmektedir. 1228/ 1813-1814'te mescite Sadrazam tarafından minber koyularak camiye dönüştürülmüştür (BOA.HH. 17256). Yapının Behçet Efendi tekkesi olarak adlandırılmasının, Ali Behçet Efendi'nin tekkenin şeyhi*** olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Yapı, 1836'daki büyük onarımın ardından tekkelerle zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar hizmet etmiştir (Tanman, 1994).

Tekkenin mimarî programı, hazire, kütüphane, günümüzde yalnızca cami olarak kullanılan cami-tevhidhanenin yanı sıra buna bağlı hünkar kasrı ile oluşmaktadır. Ayrıca tekkenin harem ve selamlık gibi bölümleri içerdiği de kesindir (Tanman, 1994).

17.5 m.x 12 m. plan ölçülerindeki cami-tevhidhane, kurşun kaplamalı kırma çatılı, II. Mahmut devri özellikleri taşıyan bir yapıdır. Altında basık bir bodrum katı yer almaktadır. Bodrumun girişi, mihrap-kapı aksına göre sağ cephededir (Ek 57d). Tanman, 1930'larda ortadan kalkan hünkar kasrının, yapının kuzey-doğu köşesinden dışarı taşan, yaklaşık 7 m.x 5 m. plan ölçülerinde, "fevkanî" bir bölüm olduğunu; ahşap duvarları, dikdörtgen pencereleri, doğu cephesindeki üçgen alınlığı ve kurşun kaplamalı çatısı ile yapıya sivil mimarî çeşnisi katmakta bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca, hünkar kasrının doğu kapısının üzerinde bulunması ile bu kapının daha çok padişah ve maiyetine mahsus olabileceğini kaydetmektedir. Tanman, mekan içinde kadınlar mahfili olarak tanımlanabilecek bir bölüme rastlanmamasının şaşırtıcı olduğuna dikkati çekmektedir (Tanman, 1994). Yapının genel durumu, giriş tarafına köklü bir müdahale yapıldığı izlenimi vermektedir****.

---

* Üsküdar Muallimân Ocağı'ndan (Selimiye Kışlası ödeneğinden) 20 ekmek, Ocağın kasabından 10 "vukiyye" koyun eti ile mutfak-ı âmireden 1 "keyl" pirinç tayin edilmiştir (VGMA. Defter No:643).

** Her ay, mutfak için 5 "vukiyye", hücrelerin her birine 2 "vukiyye", mescite 2.5 "vukiyye" zeytin yağı ile mescite ayrıca her ay 2 "vukiyye" mumluk yağ verilecektir (VGMA. Defter No:643).

*** 19. yüzyılda Mevlevî meşrepli Nakşibendîliğin en önemli simalarından ve dönemin ileri gelen şeyhlerinden olan Konya'lı Ali Behçet Efendi, tekkenin 3. "postnişini"dir. Onunla birlikte, İstanbul'daki Nakşibendî-Mevlevî karışımı tasavvuf anlayışının odağı Selimiye Tekkesi olmuştur (Tanman, 1994).

**** Caminin son cemaat yerine bakan duvarındaki pencerelerin diğer cephelerdeki pencerelerle aynı nitelikte ve orijinal parmaklıklı olması; bütün cephelerin üst tarafında bulunan dairesel pencerenin, kuzey

Dahiliye Nezareti'nin 1301/ 1885-1886 tarihli istatistik cetvellerinde, tekkede 17 erkek ve 5 kadının ikamet ettiği kayıtlıdır (Tanman, 1994). Günümüze ulaşmayan hücrelerin, 1913 tarihli haritada (Alman Sendika) görülen, caminin "arka" tarafında, kısa kolu Şair Nesîmî Caddesi tarafında bulunan L biçimindeki yapıyı oluşturduğu düşünülebilir (Ek 57d). Hücreler, 1918 tarihli hava fotoğrafında (Hava Fotoğrafı:1) görülmediğine göre, 1914-1918 tarihleri arasında ortadan kalkmış olmalıdır.

Tekkeye ait olması gereken küçük bir hamam ve bitişiğindeki üzeri tonoz örtülü tek bir tuvalet mekanının bugünkü lojman binalardan birini oluşturduğu, fakat yakın tarihte bütün niteliklerini kaybettiği öğrenilmiştir.

Caminin arka tarafında bulunan, şadırvanın altında kalan büyük su haznesi, yakın zamanda "imha" edilmiştir. Su haznesinin maksem veya taksim olabileceği düşünülmektedir.

Seyyid Mehmet Pertev Paşa'nın hayır eseri olan (Konyalı, 1977:1; Tanman, 1994) kütüphane*, günümüzde imam "meşrûtası" olarak kullanılmaktadır. Bina, yaklaşık 9 m.x 7 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı, kiremit örtülü beşik çatılı, kagir bir yapıdır (Ek 57d). Çalışma sırasında içine girilemeyen yapının dış görünümündeki bozukluklardan, binanın işlevi değiştirilirken cephelerine ve mekan bölünmesine müdahaleler yapıldığı anlaşılmaktadır.

7.2.1.3 Tahir Efendi Camisi

Harem'de, Selimiye İskelesi Caddesi, Mektep Sokağı ve Selimiye Ambarı Sokakları ile kuşatılan adada yer alır. Bina, 1242/ 1826-1827 tarihinde tamamlanmıştır**. Mir'at-ı İstanbul'da II. Mahmut tarafından yaptırıldığı kayıtlıysa da (Râif, 1996), II. Mahmut'un tuğrakeşi Seyyid Mehmet Tahir Efendi tarafından yaptırılmıştır***.

---

duvarında son cemaat yerine bakması, burada içte kalan kapının esas girişten daha gösterişli olması; binayı kuşatan saçak silmesinin giriş tarafında devam ederken karakterini kaybetmesi ile son cemaat yeri cephesindeki nispetsiz dikdörtgen pencereler, bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Doğu kapısı da kuzey kapısına göre daha basit ve yeni görünümlüdür.

* Kitaplar, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Pertev Paşa bölümünde bulunmaktadır (Tanman, 1994).

** Konyalı'ya (1970:2) göre 1248/ 1832, Karakaya'ya (1994) göre 1242/ 1826-27 yılında tamamlanmıştır. Mir'at'da, deniz tarafına bakan kapısının üzerinde Bismillâh es-semî'ü'l-alîm yazısı ile 1242/ 1826-27 tarihi bulunduğu kayıtlıdır (Râif, 1996). Mehmet Tahir Efendi Camisi'nin "hitabet cihetine" ilişkin belgenin, 1242/ 1826-27 tarihini taşıması (C.Evkaf, 27986), caminin bu tarihte tamamlanmış olduğunu düşündürmektedir.

*** Mehmet Tahir Efendi'nin cami haziresinde bulunan "makam" taşında, camiyi kendisinin yaptırdığı kaydedilmiştir: İşbu Cami-i şerif ve tahtında "çeşme-i latif" ve civarında "mekteb-i münifin" banisi sahib-ül hayrat ve'l-hasenat, âzam-ı rical-i Devlet-i Aliyye'den rahmetlû ve mağfiretlû Essyyid Mehmet Tahir Efendi Hazretleri Anadolu Canibi Defterdarı iken Bayas (Payas) nam mahalde ecel-i mevudiyle mebtunen Dar-ı bekaya rıhlet ve garık-ı derya-yı rahmet ve Firdevs-i cinan'a azimet etmiş olmakla ruhiyçün rızaen allah-u taala -el-fatiha (1248/ 1832) (Tanışık, 1945; Konyalı, 1977:1).

Cami, yerleşim alanına sonradan eklenmiş olmakla birlikte, külliyenin parçalarından biri olarak kabul edilmiştir. Caminin beden duvarındaki çeşmenin üzerine yer alan* II. Mahmut tuğrasının varlığı, yapının tarihi ile II. Mahmut'un kışlayı yeniden yaptırdığı tarihin örtüşmesinin basit bir raslantı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum Tahir Efendi Camisi'nin, Selimiye'nin yeniden canlanması döneminin simge yapılarından olduğunu düşündürmektedir.

Mehmet Tahir Efendi'nin cami haziresinde bulunan makam taşının kitabesinden, camiyi, altındaki çeşme ve yakınındaki bir mektep ile beraber küçük bir külliye biçiminde yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Ancak, mektep ve çeşme günümüze ulaşmamıştır. Konyalı, mektebinin arsa halinde satıldığını (Konyalı, 1977:2) ve yerinde Harem Oteli'nin bulunduğunu kaydetmektedir (Konyalı, 1977:1). Bu bilgiler 1918 tarihli hava fotoğrafiyla ve 1830 tarihli Pervititch haritalarıyla (Harita 6; 7) karşılaştırıldığında, haritada 396 numaralı adada askerî depo olarak görünen yapının, daha önceden mektep olabileceği düşünülebilir.

Cami, yapıyı L biçiminde saran bahçe/ avlunun köşesinde yer almaktadır. Bahçe/ avlunun Selimiye Ambarı Sokağı'ndan ve Selimiye İskelesi Caddesi'nden birer girişi vardır. Arazinin eğiminden ötürü bahçede setler oluşturulmuştur. Bahçenin, Selimiye Ambarı ile Mektep Sokakları'nın kesiştiği köşesinde bir su deposu bulunmaktadır (Ek 59a; 59b).

Cami, 13.95 m.x 12.35 m. ölçülerinde (Karakaya, 1994) kareye yakın planlı, kiremit kaplamalı kırma çatılı, tek minareli, köşeleri yuvarlatılarak yumuşatılmış kübik gövdeli bir yapıdır. Giriş kapısının önünde, betonarme yapılı son cemaat mahalli bulunur. Arazinin eğiminden yararlanılarak oluşturulan zemin (yarı bodrum) katında, büyük kemerlerle Selimiye İskelesi Caddesi'ne açılan ve günümüzde dükkan olarak kullanılan mekanlar yer almaktadır (Ek 57e).

Caminin iki yan cephesinin simetrik olmadığı fark edilmektedir. Selimiye Ambarı Sokağı tarafındaki cephesi, plastr gibi ince ayaklarla hareketlenirken bahçe tarafındaki cephesi düz yüzeylidir. Muntazam kesme taş ve tuğla sıralarıyla almaşık örgülü beden duvarları, kaplama olduğu izlenimi verecek kadar özenli bir işçiliğe sahiptir (Ek 57e).

---

* Çeşme ve tuğra günümüze ulaşmamıştır. Tuğraya ilişkin bilgi, Tanışık (1945) ve Konyalı'dan (1977) alınmıştır. Mahmut Raif'in (1996) caminin II. Mahmut tarafından yaptırıldını belirtmesinin sebebinin de aynı tuğra olduğu tahmin edilmektedir.

Flandin'in 1853 tarihli gravüründe, caminin deniz tarafında, bahçe kapısının üzerinden sokağa taşan ahşap çıkmalı bir kütlenin varlığı dikkat çekmektedir. Günümüzde aynı birimin pencere oranları değiştirilmiş ve cepheleri sıvanmış olarak varlığını sürdürdüğü fark edilmektedir. Aynı gravürde, minarenin de soğan biçiminde kürsülü, taş gövdeli ve konik külahlı olduğu görülmektedir (Gravür 4).

1962 yılında mahallelinin yardımlarıyla cami, minaresi ve avlusu yenilenerek tamir edilmiştir (Konyalı, 1977:2). Minare, günümüzdeki tuğla gövdenin arasında sarmal bir hat biçiminde dışarıdan okunabilen taş basamakları ve sivriltilmiş soğan formundaki külahlı görünümüne onarımlar sırasında kavuşturulmuştur.

7.2.1.4 Günümüze Ulaşmayan İbadet Yapıları

Hakkında bilgi bulunan fakat günümüze ulaşmayan ibadet yapılarının büyük bir kısmı 1800 öncesine tarihlenmektedir. Bazılarının, kışla kapsamında ve yerleşim alanı üzerindeki varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Yapıların bir kısmının ne zaman yok olduklarının belirlenememesi nedeniyle, Kavak Sarayı kapsamında değil, topluca bu bölümde ele alınması daha uygun bulunmuştur.

7.2.1.4.1 Kavak İskelesi Mesciti

Yapı günümüze ulaşamamıştır. Öz, yapının yerini Kavak İskelesi'nin yamacı (Öz, 1987) olarak belirler. Brindesi'nin gravürüne göre (Gravür 10), denize çok yakındır. 1913 tarihli haritada, 1918 tarihli hava fotoğrafında (Hava Fotoğrafı 1) ve 1930 tarihli Pervititch haritasında Kavak İskelesi yakınında görülen küçük cami olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, kışlanın bugünkü araç-sivil girişinin biraz ilerisinde, sağ tarafta bulunduğu düşünülebilir (Harita 6, Ek 57f).

1077/ 1666-1667 yılında, IV. Mehmet'in Hazinedarı Beşir Ağa tarafından yaptırılmış; III.Ahmet döneminde, 1133/ 1720-21 tarihinde Darüssaade Ağası ve Şeyh-ül-harem Hacı Beşir Ağa tarafından minber koyularak camiye dönüştürülmüştür. Fevkânî bir yapıdır (Ayvansarayî vd., 2001; Öz, 1987; Yeşilbaş, 1987; Râ'if Efendi, 1996). Bu dönemde bir de çeşme eklendiği anlaşılmaktadır.

III. Selim Vakfiyesi'ne göre Kavak Camisi, mektebi ile birlikte küçük bir külliye oluşturmaktadır. Cami 520 zira(²)/ 298.6 m² arsada yer almakta, 80 zira(²)/ 45.9 m² arsada tuvaletleri ve 100 zira(²)/ 57.4 m² arsada mektebi bulunmaktadır (VGMA. Defter 643).

Brindesi'nin gravürüne (Arslan, 1992) göre, dikdörtgenler prizması biçimli kütlesinin üzeri kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülü, yüksek bir yapıdır (Gravür 10). Sonraki dönemde, tek minaresinin sivriltilmiş soğan biçimli külah ile örtülü olduğu görülmektedir (Ek 57f).

Bina, kadro harici ve harap durumdayken 1959'da yıktırılmıştır (Öz, 1987).

7.2.1.4.2 Harem İskelesi Mesciti

Ayvansarayî'nin belirttiğine göre, 1122/ 1710 yılında Harem İskelesi'nde bir hayır sahibi tarafından yapılmış bir "mescid-i şerif" bulunmaktadır (Ayvansarayî vd., 2001). III. Selim Vakfiyesi'nde anılmadığı için 1800'den önce yok olduğu düşünülmektedir. Mescit hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamış ve yeri tespit edilememiştir.

7.2.1.4.3 Kavak Sarayı Mesciti

Ayvansarayî, Mescitin III. Ahmet tarafından yaptırıldığı belirtmektedir (Ayvansarayî vd., 2001). Kavak Sarayı'nı gösteren çeşitli çizimlerde (Ek 41), sarayın Kadıköy tarafında görülen cami olduğu öne sürülebilir. Çizimlere göre, tek kubbeli, tek minareli, kagir bir yapıdır.

Yapının konumu tespit edilememiştir. III. Selim Vakfiyesi'nde kayıtlı olmaması nedeniyle Kavak Sarayı yangını sırasında yanarak yok olduğu düşünülebilir. Yapının Kavak İskelesi Mesciti ile aynı yapı olması olasılığı yok denecek kadar azdır.

7.2.1.4.4 Tazıcılar Ocağı Mesciti

Haydarpaşa "yakınında" bulunan Tazıcılar Ocağı Camisi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Caminin zaman içinde harap olması nedeniyle Bostancıbaşı Ömer Ağa tarafından yeniden inşa edilmiştir. Binayı yapan Ömer Ağa 1143/ 1730-31'de öldüğüne göre, cami bu tarihten önce yenilenmiş olmalıdır. Caminin yeniden yapılması sırasında suyolları da elden geçirilmiştir (Ayvansarayî vd., 2001).

Yapı hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte, Selimiye Kışlası'nın yapılmasından önce burada bulunan ve 1808'de kışlanın yakılmasından sonra da varlığını sürdüren Tazıcılar Ocağı ile bağlantısı olduğu düşünülebilir. Bu durumda, III. Selim Vakfiyesi'nde (VGMA. Defter No: 643) kayıtlı olmaması, arsanın içinde kalmasına bağlanabilir. Günümüze ulaşmayan caminin ne zaman yok olduğu bilinmemektedir.

7.2.1.5 Namazgahlar

7.2.1.5.1 Selimiye Namazgahı

1239'da (Eylül 1823- Ağustos 1824), Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1322/ 1904 yılındaki adresi, Selimiye Caddesi, 22 numara'nın "karşısı" olarak kayıtlıdır. Toplam 159.5 arşın(²) alana yerleşmektedir (BOA.Y.Mtv. 269/80).

1322/ 1804'te namazgahın yerinde, "karşısındaki" kahvehanenin çardağı bulunmaktadır. Burasının namazgah olduğu konusunda bir ihbar üzerine, 1239/1823-1824 tarihini ve el-hac Mustafa Ağa adını taşıyan "mihrap taşı" keşfedilmiştir. Şahitlerin de ifadesiyle burasının eskiden namazgah olduğu kesinleştirilmiştir. Bunun üzerine eski "hayratın" ve vakfın "muhafaza-i hukuku" uyarınca, 159,5 arşından(²) "ibaret mahal" yeniden Vakfa devredilmiştir (BOA.Y.Mtv. 269/80).

Sözkonusu namazgah, Selimiye Kışlası Caddesi, Selimiye Hamamı Sokağı ve Daya Kadın Sokağı ile sınırlanan parselde bulunmaktadır. 1913 tarihli Alman Sendika haritasında, çevresi duvarla sınırlanan ve küçük bir alanı kapladığı görülmektedir. Aynı yer, Pervititch haritasında (tarihsiz) "meydan" olarak adlandırıldığına göre, 1930'dan önce namazgah işlevini yitirdiği düşünülebilir. Günümüzde, genişletilen arazisi ile birlikte park olarak kullanılmaktadır (Ek 57a; 57g).

Mihrap taşı, parkın Daya Kadın Sokağı tarafındaki duvarının yakınında bulunmaktadır. Mihrap yönüne değil, parka doğru bakacak şekilde yerleştirilmiş, küçük bir mezar taşı boyutlarındadır. Mihrap taşında, "Kûlle mâ dehâle aleyhâ Zekeriyye'l-mihrâb*", 1239, sahibü'l-hayrat, merhum el-hac Mustafa Ağa ruhuna fatiha yazısı okunmaktadır (Ek 57g)

7.2.1.5.2 Harem İskelesi Caddesi'ndeki Namazgah

Harem İskelesi Caddesi'nde, beşyol ağzında, yolun genişlediği yerde ve "ortasında", üçgen biçimli, çok küçük bir park bulunmaktadır. Parkın eskiden namazgah olduğu, bu dönemde, namazgahın Suphi Bey Caddesi (deniz) tarafındaki kenarında, yüzü yola dönük bir çeşme bulunduğu öğrenilmiştir**. 1913 tarihli Alman Sendika haritasında, bu alanın, çevresi duvarla çevrili, 9.15 m.x 6.00 m. boyutlarında dikdörtgen biçiminde olduğu görülmektedir. 1930

---

* Mihrapların bir çoğunda bulunan ayettir.

** Bilgi, Selimiye Mahallesi'nin Muhtarı Sayın Hasan Yılmaz Kürkçü tarafından verilmiştir. Günümüze ulaşamayan namazgahın ve çeşmenin adları ve yapım tarihleri belirlenememiştir.

tarihli Pervititch haritasında (tarihsiz) da dikdörtgen şeklinde olduğu görülen alanın üçgen şeklini sonradan aldığı anlaşılmaktadır (Ek 57a; 57g).

7.2.2 Çarşılar-Dükkanlar

III. Selim Vakfiyeleri'nde, yerleşim alanının oluşturulması sırasında çeşitli dükkanların yapıldığı görülmektedir. 1215/ 1800 tarihli vakfiyede, III. Selim'in kendi mallarıyla 47 adet dükkan yaptırdığı kayıtlıdır. 1220/ 1805 tarihli vakfiyede, Selimiye arazisinde, Karacaahmet yolunda, Harem İskelesi tarafının sağında ve solunda ayrıca "başka" yerlerde 50 adet dükkan daha yaptırdığı belirtilerek bu dükkanların önceki 47 dükkandan farklı olduğuna dikkat çekilmektedir (VGMA. Defter No: 643).

Vakfiyelerde, dükkanların arazi üzerindeki yerlerine ilişkin bilgi, açık değildir. Ancak, tanımlardan, dükkanların tek bir yerde yoğunlaştırılarak büyük ve tek bir merkezî çarşı yapılması yerine, birden fazla alış-veriş merkezi oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Bir yandan dükkanların konumlarının açık tanımlarının bulunamaması, diğer yandan Selimiye yerleşim alanının "özgün" yapısından kaynaklanan nedenlerle, dükkanların dağılımına ilişkin, belge verilerine dayanan sağlıklı sonuçlara ulaşma olanağı bulunmamaktadır. Yine de çeşitli çıkarımlar yapmak olanaklıdır.

1215/ 1800 tarihli ilk vakfiyede kaydedilen 47 dükkanın yeri tamamen belirsizdir. Vakfiyeler toplamında ulaşılan 97 birimlik dükkan sayısının, bir konut yerleşimi için fazla yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, TSMA. D.2240 numarada kayıtlı belgeyle açıklığa kavuşmaktadır. Dükkanların bir kısmının bakkal, kasap, yoğurtçu benzeri işlevlerle konutlara servis vermesinin yanında, önemli bir kısmının da "kumaş sanayii" sektörüne hizmet ettiği görülmektedir.

Tekstil sektörü "kârhanelerinin" Harem İskelesi "tarafında" yer aldığı göz önünde tutulduğunda, tekstil ve yan ürünlerinin satışıyla ilişkili olan dükkanların bu bölgede yoğunlaştığı kabul edilebilmektedir. Öte yandan, Câbî'nin Harem İskelesi çevresinde bulunan dükkanların her türlü esnafa yönelik yapıldığından söz etmesi (Beyhan, 1992) nedeniyle, örneğin tamirhane, berber, aşevi gibi işlevleri yüklenen, çevredeki sektör çalışanlarına hizmet veren ve günlük kullanım maddeleri gereksinimini karşılayan bir kısım dükkanların da burada bulunduğu düşünülebilir.

Vakfiyede geçen "Karacaahmet yolu" ifadesinin nereyi tanımlandığı belirlenememekle birlikte, yerleşim alanının "yukarı" kısımlarında yer alan "dükkan gruplarının" varlığını gösterdiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Câbî'nin hamamın şimdiki konumunun, çarşı içinde olması nedeniyle tercih edildiğini belirtmesi (Beyhan, 1992), burada bir çarşı bulunduğunu göstermektedir. 1215/ 1800 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde de hamamın varlığından bahsedilmesi (buna karşın, henüz Harem İskelesi'nde ve çevresinde yapılan düzenlemeden söz edilmemesi) nedeniyle, ilk aşamada yapılan 47 dükkanın büyük kısmının Selimiye Hamamı'nın yakınında konumlandığı kabul edilebilir. Bu yöredeki dükkanların büyük kısmının kışla ile dolaylı da olsa bir bağlantısı olduğu ve günlük kullanım maddelerini satan dükkanlar olduğu öne sürülebilir.

Böylelikle, yerleşim alanı üzerinde yer alan, en az iki ayrı çarşı merkezinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iki merkezden birinin Harem İskelesi yöresinde bulunan tekstil sanayii bölgesindeki gereksinimi karşılayacak tamirhaneler, üretime yönelik aletlerin yanı sıra iplik-boya benzeri yan ürünlerin satışı ile sektör çıktısı olarak ortaya koyulan üretilmiş ham ya da tam mamul ürünlerin piyasaya arzına yönelik olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. İkinci dükkanlar topluluğunun cami yakınlarında yer alan konut grubuna hizmet verdiği kabul edilebilir. Ayrıca arazi üzerine dağıtılmış tekil dükkanların varlığı da akla uzak gelmemektedir.

Mimarî yapısına ilişkin bilgiye ulaşılamayan dükkanların, III. Selim döneminde hazırlanan "ebniye ve yangın nizamnameleri*"ne uygun inşa edilmiş olmaları gerekmektedir. Sözkonusu nizamname uyarıca büyük kısmının 3 metre yükseklikte, olasılıkla tam kagir yapılar oldukları düşünülebilir. 4.2 m. yükseklikteki "bakkaliye" ve dökmeci dükkanları ile 6.5 zira/ 4.93 m. yükseklikteki tütüncü dükkanları istisna oluşturmaktadır. Yapıların, cephelerinin hiçbir yerinde ahşap kaplama bulunmayan, saçaksız binalar oldukları, dükkanların önlerinde kepenkleri asmak için uzatılmış yatay ahşap kirişler bulunduğu varsayılabilir.

1242/ 1827 tarihinde, Selimiye Kışlası'nın yeniden yapılması sırasında yıkılan ve bir kısmı Selimiye arazisine katılan Büyük Sandalcı Hanı'nın arazisinin boş kalmaması için, buraya 21 adet dükkan yapılması Selimiye Vakfı tarafından uygun görülmüştür. Fakat, kışlaların

* 29 Z.1209/ 1795 tarihli, 205 numaralı Divan Mühimme Defteri kaydına göre, abacı, kebeci, yemenici, yemişçi, balıkçı, attar, berber, kahveci, taşçı, tenekeci,... vs. dükkanlarının yüksekliği dörder zira' (3.03 m.) bakkal dükkanları 5.5 zira' (4.17 m.) olacak; hiç birine çatı, menfez ve giriş gibi yüksek bölümler eklenmeyecek; çatı ve kepenklerinin üzerine peyke ya da ahşaptan başka türlü bir ilave yapılmayacaktır (Refik, 1988; Ergin, 1995:2).

yakınına dükkan yaptırılması durumunda, askerlerin "ikide birde" kışladan çıkarak dükkanlarda oturmaya alışması, "canlarının istediği gibi alıp" yiyerek hastalanmaları, ayrıca dükkanlarda yangın çıkması olasılığı bulunduğundan, dükkan yapılması sakıncalı olduğu belirtilmektedir. Kışlaların yakınına dükkan yaptırılması konusu, daha önce mecliste defalarca görüşülmüş ve olumsuz karar çıkmış olması nedeniyle, dükkan yapılması kararı durdurulmuştur (BOA.MAD. 8959, s:163).

7.2.2.1 Selimiye Camisi'nin Yakınındaki Beş Dükkan

1221/ 1806 tarihinde, Selimiye Camisi'nin "kurbine" (yakınına) yapılan "sebilin" yanına, beş adet dükkan inşa edilmiştir.

Bitişik düzenle yapılan dükkanlar, 10.6 zira x 50 zira/ 7.77 m.x 37.89 m. (=294.4m²) plan ölçülerindedir (BOA.D.BŞM. BNE.16122, s.6) (Ek 12). Bu durumda bir dükkan biriminin, 10 zira/ 7.58 m. genişlikte olduğu düşünülebilir.

Dükkanlar 3 arşın yükseklikteki taş temeller üzerinde yükselmektedir. Kiremit kaplamalı çatıyla örtülüdür ve çevresi elvan boyalı "turre (?)" saçakla çevrilmiştir. İç mekanları ahşap döşemeli, "şeştavanlı", beyaz sıvalı ve elvan boyalıdır. Ayrıca mekanlarda "sıvacıkârî" alçıdan, "masnu" (sanatla yapılmış) kahve ocakları vardır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s.6-7.).

Dükkanların arka tarafında bahçeleri, girişlerinde merdivenleri bulunmaktadır. "Önü ve zahiri" siyah taştan kaldırım döşemelidir. Dükkanların "dışının çevresine" çatma sütunlu ve kirişli, üzeri ahşap kaplamalı, elvan boyalı "peykeler" vardır. Dükkanlardan birinin "ittisalinde" (bitişiğinde, köşesinde?) bulunan peykeler, diğerlerinden farklı olarak taş temel duvarı üzerinde yapılmıştır (D.BŞM.BNE. 16122, s: 6-7) (Ek 12).

7.2.2.2 Tabip Dükkanı

Selimiye Vakfına ait 1225/ 1810 tarihli kira defterinden, Selimiye'de bir "tabip dükkanı" bulunduğu görülmektedir (TSMA. D.2240). Tabip dükkanının bir tür "sağlık ocağı" ya da "doktor muayenehanesi" olduğu tahmin edilmektedir.

Tabip dükkanının cami ve hamam yakınındaki çarşıda bulunduğu anlaşılmaktadır. 1221/ 1806 tarihinde dükkanda yapılan tadilat, bu tarihten önce inşa edildiğini göstermektedir. Dükkanın onarımının ve yapılan ek binanın harcamalarının kışlaya ait keşif defterine kaydedilmesi dikkati çekmektedir (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 7) (Ek 12). Onarım giderlerinin İrad-ı

Cedid hazinesinden karşılanması, dükkanın III. Selim Vakfı'na ait ve TSMA. D.2240 numarada kayıtlı belgede görülen "tabip" dükkanıyla aynı yapı olduğunu düşündürmektedir.

Tabip dükkanı, pencereli, beyaz sıvalı ve badanalı, çatısı kiremit kaplamalı bir yapıdır. İçinde yağlı boya ile boyanmış ecza kutuları bulunmaktadır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s: 7).

1806'da, merdiveni değiştirilmiş, dükkanın zahirine (görünen yerindeki/ önündeki?), işlevi tespit edilemeyen 8.5 x 4.5 zira/ 6.44 m.x 3.40 m. boyutlarında, abdesthaneli ve tuvaletli, "fevkanî" (yüksek) bir bina eklenmiştir. Altı taş, üstü dolma duvarlı, kiremit kaplamalı ahşap çatılı olan ilave binanın tavanları "basma", döşemeleri ahşaptır. Beyaz sıvalı ve elvan boyalı yapı, elvan boyalı "turre (?)" saçaklıdır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122, s.7) (Ek 12).

7.2.2.3 Kahvehaneler

Selimiye yerleşim alanında, 1225/ 1810 yılında, hepsi Selimiye Vakfı'na ait, iki adet "kebir" (büyük), dokuz adet de özelliği belirtilmeyen kahve dükkanı ile iki adet "oda-i kahve" bulunduğu belirlenmiştir (TSMA. D.2240). Toplamı onüçe ulaşan "kahve" birimlerinin bir kısmının kahvehane, bir kısmının "kahve satan" dükkan olduğu öne sürülebilir.

Ayvansarâyî, Selimiye'de esnafın toplanması için yapılan kahvehanelerin, ferah mekanlar olduklarını belirtmektedir (Ayvansarayî vd., 2001). Bu durumda, "kebir" (büyük) kahve dükkanlarının sosyal merkez niteliği taşıyan kahvehaneler oldukları düşünülebilir.

"Kahve Odaları"nın, birinin kira bedelinin diğerinin iki katı olması (TSMA. D.2240), eş vasıfta olmadıklarını göstermektedir. Kira farkının, birinin diğerinin iki katı büyüklükte olmasından ya da işlek konumu nedeniyle diğerinden daha değerli kabul edilmesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

1209/ 1795 tarihli "ebniye nizamnamesine" göre (Refik, 1988; Ergin, 1995:2), kahveci dükkanlarının 4 zira/ 3 m. yükseklikte olduğu kabul edilebilir. Araştırma sırasında buradaki kahveyle ilgili "erken" birimlerin konumuna ve mimarî yapısına ilişkin bilgi ve belgeye rastlanmamıştır.

Selimiye'de konumuna ilişkin bilgi bulunabilen tek kahvehane, 1322/ 1904 yılında Selimiye Caddesi'nde, "22 numarada", padişahın arazisinin üzerinde yer almaktadır. Aynı caddenin karşı tarafında, kahvehanenin çardak kısmı vardır. Ancak arazisinin daha önceden Namazgah olarak vakfedildiğinin fark edilmesi nedeniyle kahvehaneye el koyulmuştur (BOA.Y.MTV. 269/80). Sözkonusu namazgah, günümüzde, Selimiye Kışlası Caddesi, Selimiye Hamamı

Sokağı ve Daya Kadın Sokağı ile sınırlanan parselde bulunduğuna göre, kahvenin de bu bölgede yer alması gerektiği anlaşılmaktadır.

Ünver'in çizimlerinde, Harem İskelesi'nde, Tahir Efendi Camisi'nin deniz tarafındaki setin altında, Harem İskelesi Çeşmesi'nin yakınında "Paşa Baba Kahvesi" olarak adlandırılan bir kahve bulunduğu görülmektedir (Ek 62)

7.2.2.4 Kerestehane

III. Selim Vakfiyesi'nde, III. Selim tarafından bir kerestehane yaptırıldığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No:643) Çalışma sırasında kerestehaneye ilişkin başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.2.5 Enfiyeci Dükkanı

Üsküdar'da Selimiye'de Kavak Sarayı alanında, 1217/1802-1803 senesinde açıldığı ve 1226/ 1811'de varlığını koruduğu belirlenmiştir (BOA.C.Bld. 629).

Yapı, III. Selim Vakfiyesi'nde ve BOA.CA.1164 ile BOA.CA. 51941 numaralı belgede geçmemekle birlikte, Selimiye'de, Kavak Sarayı'nda ve 1217/1802-1803 tarihinde açıldığının belirtilmesi, kuruluş aşamasından başlayarak yerleşim alanı bünyesinde yer aldığını düşündürmektedir. Binanın konumu ve mimarîsine ilişkin bilgi ya da belgeye ulaşılamamıştır.

7.2.2.6 Mumhane

III. Selim Vakfiyesinde, III. Selim'in mallarıyla yapıldığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No.643). Araştırma sırasında mumhaneye ilişkin başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.2.7 Küphaneler

1215 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde Kavak Sarayı arsasında iki ayrı küphane bulunduğu ve vakıf tarafından kiraya verileceği kayıtlıdır (VGMA. Defter No:643). Küphane, küplerin içine koyularak soğutulduğu yer anlamına gelmektedir.

7.2.2.8 Çarıkçı Dükkanı

III. Selim Vakfiyesi'nde III. Selim'in kendi mallarıyla yeni olarak bir "bab" çarıkçı karhanesi yaptığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No:643). Çarıkçının 1220/1805 tarihinde varlığını koruduğu belirlenmiştir (BOA.C.Bld. 5466).

Çalışma sırasında yapının mimarîsine ve konumuna ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır. Selimiye Hamamı yakınındaki çarşının içinde ya da yakınında bulunduğu düşünülebilir.

7.2.2.9 Aşçı Odası

1225/ 1810 yılında, Selimiye'de, Selimiye Vakfı'na ait bir "Oda-i aşçı" bulunduğu kayıtlıdır (TSMA. D.2240). Dükkanın Selimiye Vakfı'na ait olması nedeniyle, 1805 tarihinden önce ve III. Selim'in kişisel mal varlığıyla yapıldığı öne sürülebilir. Konumuna ilişkin bir bilgi bulunmamakla birlikte, aşçı dükkanının işlevi nedeniyle çarşıda, özellikle tekstil ticaretinin yoğunluk kazandığı, Harem İskelesi yakınındaki çarşıda bulunduğu düşünülebilir. Yapının mimarî özelliklerini gösteren bir belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.2.10 Dökmeci Dükkanı

1810 yılında, Selimiye'de bir dökmeci dükkanı bulunduğu belirlenmiştir (TSMA. D.2240). III. Selim zamanında çıkartılan "ebniye nizamnamesi" (Refik, 1988; Ergin, 1995:2) uyarınca, 5.5 zira/ 4.2 m. yükseklikte olduğu kabul edilebilir. Nizamnamede dökmeci dükkanlarının "sanatının ateşe muhtaç" olduğunun belirtilmesi nedeniyle binanın "kesinlikle" tam kagir yapıldığı anlaşılmaktadır.

7.2.2.11 Hasan Bey'in Bakkal Dükkanı

14 N.1285/ 26.12.1868 tarihinde, "Selimiye Kışla-i Hümâyûnu Caddesi'nde", Miralaylık'tan emekli olan "izzetli" Hasan Bey'in bir bakkal dükkanı bulunmaktadır (BOA.Y.ZB. 2/79).

Dükkan, kiracı olan, Nikoli ve Yorgi adlarında iki Rum ortak tarafından işletilmektedir (BOA.Y.ZB. 2/79).

Rum nüfusun sayımına ait defterde, dükkanın niteliğinin "Bakkal dükkanı" olarak özellikle kaydedilmesinin, mimarî yapısına ait bir farklılığı belirlediği düşünülebilir. Dükkanın yapım tarihi ve mimarîsine ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.2.12 Hasan Bey'in Diğer Dükkanı

1285/ 1868 yılında, yukarıda "adı geçen" Hasan Bey'in aynı yöredeki diğer dükkanı, kiracısı olan, "bakkal esnafından" Yani tarafından işletilmektedir. Bakkalda tezgah satıcısı olarak Kosti, çırak olarak Yorgi adında iki Rum çalışmaktadır (BOA.Y.ZB. 2/79).

Dükkanın tezgahı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak mimarî yapısına ilişkin belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.2.13 Kantarcı Hüseyin Ağa'nın Dükkanı

1285/ 1868 tarihli belgeden, Kantarcı Hüseyin Ağa'nın dükkanının, bakkal olduğu anlaşılmaktadır. Sahibi tarafından değil, birinin adı Yani olan iki Rum tarafından işletilmektedir. Dükkanın, İzzetli Hasan Bey'in dükkanının yakınlarında, olasılıkla Selimiye Kışla-i Hümayunu Caddesi'de bulunması, hamamın yakınındaki çarşıda olduğunu göstermektedir (BOA.Y.ZB. 2/79).

7.2.2.14 Kunduracı Dükkanı

Yerleşim alanında, 1285/ 1868 tarihinde bir kunduracı dükkanının bulunduğu kayıtlıdır. Dükkanın sahibi, Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında, Yunanistan'ın "Canta (?)" "cezíresinden", İngiliz askerleriyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. Savaş bittikten sonra dönmeyerek bir dükkan satın almıştır. 16 yıldır Selimiye'de kunduracılık yapmaktadır (BOA.Y.ZB. 2/79).

Dükkanın, hamamın yakınındaki çarşıda yer aldığı düşünülebilir. Mimarîsiyle ilgili bir bilgi bulunamamıştır.

7.2.2.15 Hakkında Bilgiye Ulaşılamayan Dükkanlar

III. Selim'in yaptırdığı 97 adet dükkanın (VGMA. Defter No:643) işlevlerine ilişkin bilgi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde, D.2240 numarada kayıtlı 1225/1810 tarihli belgeden öğrenilmektedir.

Belgeye göre (TSMA. D.2240), 1810 tarihinde Selimiye yerleşim alanında bulunan dükkanlar şöyle sıralanabilir*:

Beş adet duhanî (tütüncü), dokuz adet kahve dükkanı, üç adet "büyük" kahve dükkanı; dört adet attar, gözlemeci, leblebici, simitçi, iki adet şerbetçi, kasap, aşçı, yoğurtçu, bakkal, safrancı, "habbaz" (ekmekçi) olmak üzere gıda satan dükkanlar; kundakçı, iki adet kuşakçı, külahcı, iki adet "şam alacacı", alacacı, üç adet peşkirci, iki adet abacı olarak kumaş sektörü ile ilgili dükkanlar, turşucu, nalbant, iki adet sarac, kalaycı, dökmeci, horasancı, sıvacı,

* Dükkanların sayılmasında, belgedeki sıra izlenmemiş, işlevi anlaşılanlar arasında gruplama denemesi yapılmıştır.

çizmeci, iki adet câmeşûy (çamaşır), boyacı, altı adet berber, hallac, eskici(?) ve işlevi anlaşılamayan iki adet "metu" (manav?), "âriyeci", "baratacı"(?), "hulhî"(?), "safaf/sağaf" (sahaf?), "şal'riyye"(?) dükkanları bulunmaktadır.

7.2.2.16 Selimiye Hamamı Yakınındaki Hanlar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, 1904 tarihli, PPK. 453 numarada kayıtlı kısmî vaziyet planına göre (Harita 3), Daye Kadın Sokağı ile Selimiye Camisi sokağı'nın kesiştiği köşede, "Boya Hanı" mahallinin bulunduğu görülmektedir. Selimiye Hamamı Caddesi, Selimiye Camisi Sokağı, Daye Kadın Sokağı ve Şair Nesîmî Sokağı ile tanımlanan yapı adasında "Çeşme Hanı" yer almaktadır. Selimiye Hamamı Caddesi, Selimiye Camisi Sokağı, Daye Kadın Sokağı ve Selimiye Kışlası Caddesi arasında kalan yapı adasında, "Kitaphane Hanı" bulunmaktadır.

Plan, çok geç tarihli olmakla birlikte, geçen zaman içinde, Selimiye Hamamı'nın yakınındaki çarşının aynı yerdeki konumunu koruduğu görülmektedir.

7.2.2.17 Selimiye Hamamı Yakınındaki Geç Tarihli Dükkanlar

1904 tarihli kısmî vaziyet planında, Selimiye Hamamı Sokağı'nda, Selimiye Kışlası Caddesinde, Daye Kadın sokağında dükkanlar bulunduğu görülmektedir (BOA.PPK. 453) (Harita: 3).

Selimiye Hamamı Caddesi'nde, Zehra Hanım'ın kahve dükkanı, Ahmet Efendi'nin kalaycı(?) dükkanı, Ahmed Efendi'nin kasab dükkanı, bir muhallebici dükkanı, yer almaktadır.

Selimiye Kışlası Sokağı üzerinde, Daye Kadın Sokağı ile Selimiye Hamamı Caddesi arasındaki kalan bölümde, dükkanlar sıralanmaktadır. Dükkanlar, sağdan sola, sırasıyla Esma Hanım'ın kahve dükkanı; Esma Hanım'ın "terzi" dükkanı, Esma Hanım'ın "attar" (aktar) dükkanı, İbrahim Ağa'nın aşcı dükkanı, Mehmed Efendi'nin sucu(?) dükkanı, Salim Ağa'nın "attar" dükkanı, Kiryako'nun(?) dükkanı, Fatma Hanım'ın tascı(?) dükkanı, Esma Hanım'ın kunduracı dükkanı, Ahmet Efendi'nin kahve dükkanı bulunmaktadır.

Selimiye Camisi Sokağı'nda, Yorgi'nin hallac dükkanı, ile Kiryako'nun odası, Tağaş'ın(?) odası olarak adlandırılan ve işlevi belirtilmeyen birimler görülmektedir.

7.2.3 Tekstil Sektörü ve İşyerleri

III. Selim'in giyim ve kumaş konusundaki görüşlerini yansıtan, ikisi de tarihsiz, iki ayrı hatt-ı hümâyûnunun varlığı bilinmektedir. Birinde, tasarruf zamanı olduğunu belirterek samur, kakum ve vaşak kürkü giyilmesini tamamen yasaklamış, giyenlerin cezalandırılmasını emretmiş; "kibara mahsus" kıyafet giymekte direnenlerin idam edileceğini bildirmiştir*. Vezirlerine yazdığı bir diğer hatt-ı hümâyûnundaki ben her zaman "İstanbulkârî" (İstanbul işi), "Ankarakârî" kumaş giyerim, devlet ricalim ise "Hindkârî" ve "İrankârî" kumaş giyerler (Karal, 1988) biçimindeki yakınmalarıyla birlikte "kibara mahsus" kıyafet giyenleri idam ile tehdit edecek kadar ileri boyutlara ulaşan hassasiyeti dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki hatt-ı hümâyûnlarla bağlantı kurulduğunda, 18. yüzyılın sonlarında, adını III.Selim'den alan "selimiye"nin** yeni bir kumaş türü olarak ortaya çıkmasının (Yılmaz, 1993) rastlantı olmadığı anlaşılmaktadır.

Yerli kumaş üretimine önem veren III. Selim'in vakfiyesinde, Üsküdar'daki Selimiye yerleşiminde kendi parasıyla altı tane boyacı "kârhanesi" ile "Sandalcı" ve "Pınar" esnafı için ayrı ayrı hanlar yaptırdığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). III. Selim'in kumaş üretimini desteklerken, kumaş üretiminin yan sektörü için de ticarethaneler kurduğu, "yerli" kumaş dokunmasını öncelikle kendi semtinde teşvik ettiği anlaşılmaktadır.

Üsküdar'da kurulan dokuma atölyeleri, Bursa'da üretilen saten ve kadifelerle rekabet edecek düzeydedir. Üsküdar atölyeleri meşhur kadifeler ve özellikle de yastık kılıfları ile o dönemle özdeşleşen ve selimiye adıyla tanınan bir çeşit çizgili ipekli kumaş üretmiştir (Atıl,1998).

7.2.3.1 Sandalcı Hanları

BOA.YA.Res. 22/46 numaralı belgede, sandal'ın ipekten yapılmış bir dokuma türü olduğu belirtilmektedir.

1220/ 1805 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde, III. Selim'in kendi mal varlığıyla, toplamında 341 oda ve içlerinde ayrıca birer "hancı odası" bulunan yedi ayrı "Sandalcılar Hanı" inşa ettirdiği kayıtlıdır. Yine aynı vakfiyede Harem İskelesi'nin "yakınındaki" Sandalcılar Kârhanesi'nin altında bir çeşme yaptırdığı belirtilmektedir (VGMA. Defter No: 643). Câbî tarihinde de Sandalcı Hanları'nın Harem İskelesi'nde yapıldığı kayıtlıdır (Beyhan, 1992). Altına çeşme yapılan hanın Harem İskelesi'nin yakınında olduğunun anlaşılması, diğerler hanların iskeleyi

---

* Hattın tam metni Karal (1988) tarafından yayınlanmıştır.

** İpekle dokunan lüks ürün grubuna giren dibânın bir cinsi olduğu sanılmaktadır (Yılmaz, 1993).

kuşattığı izlenimini vermekteyse de arazinin topoğrafik yapısı nedeniyle, aynı çevrede fakat içerilere doğru yayılmış olduklarını düşünmek akılcı görünmektedir.

Mektep Sokağı'nda, Tahir Efendi Camisi'nin karşı sırasında bulunan çeşme kalıntısında*, diğer duvarlarının özensiz örgüsüne karşın, ön cephesindeki almaşık taş-tuğla örgüsünün özenli işçiliği, çeşmenin, daha büyük başka bir yapıyla birlikte bulunduğu ve cephesinin ona uydurulduğu izlenimini vermektedir. Sandalcı Hanı'nın altında yer alan çeşmenin bu çevrede bulunması gerektiği göz önünde tutulduğunda, bu çeşme kalıntısının Sandalcılar Hanı Çeşmesi olması olasılığı hayli yüksektir.

Bu durumda, Flandin'e ait (Gravür 4; Gravür 5) çizimlerde, ön planda, sol tarafta görülen kemerli pencereli, kagir yapıların bir kısmının Sandalcı Hanı binası ya da tekstil sektörünün diğer hanlarından biri olarak değerlendirilebileceği ortaya çıkmaktadır.

Maliye defterinin 1242/1826-1827 tarihli kaydında, "Kebir Sandalcı Kârhanesi" olarak adlandırılan büyük hanın yetmiş sekiz odası bulunduğu kayıtlıdır (BOA.MAD. 8959, s:162-163). Ayrıca, Rebiülevvel 1301/ Ocak 1884 tarihli, BOA.YA.Res. 22/46 numaralı belgeden sandalcı hanlarından en az birinin iç avlulu olduğu anlaşılmaktadır.

Dönemin "ebniye" konulu ferman ve hükümleri dikkate alındığında, genel bir fikir sahibi olmak olanaklı görünmektedir. 1180/ 1766 tarihli bir Kadı Sicili'nde, hanların ahşaptan yapılmasının "kesinlikle" yasaklanarak yeni yapılacak hanların kagir yapılması, uymayanlara asla ruhsat verilmemesinin buyrulduğu kayıtlıdır. III. Selim'e ait 23 Zilhicce 1217/ Nisan 1803 tarihli diğer bir buyrultuda, binaların dış taraflarındaki "hiçbir yerin" ahşap kaplanmayacağı, yapıların cephelerine sıva yapılacağı, kirpi saçaklı olacağı, buna uymayanların sert cezalara çarptırılacağı belirtilmektedir (Ergin, 1995:2).

Mevcut bilgiler derlendiğinde, içlerinde birer hancı odası bulunan hanların ortalama 49-50 odalı olduğu anlaşılmaktadır**. Hanların eşit büyüklükte olmadığı, örneğin büyük hanın 78 odası bulunduğu görülmektedir. Hanların iç avlulu, ikişer katlı, tam kagir ve olasılıkla sıvalı, kirpi saçaklı yapılar biçiminde inşa edildikleri; yerleşim alanının özel durumu nedeniyle tamamının dikdörtgen planlı olduğu düşünülebilir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, YA.Res. 22/46 numarada kayıtlı belgeden, 1217/ 1802-1803 yılında yapılan sandalcı esnafının odalarının 1218/ 1803-1804 tarihinde, her bir tezgahı

---

* Bkz. 7.2.7.4.5. Mektep Sokağı'ndaki Çeşme

** 341 oda / 7 han = 48.71 han odası + 1 hancı odası = 49.71 oda = hanlarda ortalama 49-50 oda (Hesaplama, hanların eş büyüklükte "olabileceği" varsayımı üzerinden ortalama değer bulmak için yapılmıştır. III. Selim Vakfiyesi'ndeki veriler esas alınmıştır. Hesaplanan oda sayısı mutlak değer vermemektedir.).

100 kuruş "muacele" ve "şerhi" 60 para bedel ile Müslüman ve gayr-ı müslim tebadan esnafa kiraya verildiği öğrenilmektedir. TSMA. D.2240 numarada kayıtlı defterde, 1225/ 1810 yılında da Sandalcılar "kârhanesinden" kira alındığı görülmektedir.

BOA.HH. 26767 numarada kayıtlı takrirde, 1242 yılında (Ağustos 1826-Ağustos 1827) Selimiye'de bulunan sandalcıların 32 farklı türde "ürün" imal etmekte olduğu belirtilmektedir. Bu tarihlerde, söz konusu kumaş türlerinden ikisinin İstanbul'da bulunan başka tezgahlarda da dokunmasına başlanması nedeniyle rakip üretimin durdurulması istenmektedir (BOA.HH. 26767). Belgeden, devletin bu bölgede dokunan kumaşları desteklemek için bir tür yasal tekel oluşturduğu anlaşılmaktadır.

1242/ 1826 tarihli maliye kaydına göre, Selimiye Vakfı arazisindeki 78 "bab" odası bulunan büyük bir "Sandalcı Kârhânesi"nin kiracıları, dilekçe vermişlerdir. Dilekçeye göre, Selimiye Kışlası'nın yeniden yapılması sırasında, "gereği nedeniyle" hanın bir kısmı yıkılarak Âsâkir-i Mansûre Kışlası'na "idhal ve ilave olunmuştur". Tab'hane (matbaa) arsasına eşit miktarda oda inşa edilerek Sandalcı Kârhanesi yapılması için izin istenmektedir. Konu, Mimar-ı Hassa Ağa Hazretleriyle ve Evkaf-ı Hümâyûn Nazırı Efendi Hazretleriyle görüşülmüş, yapılması için ferman çıkmıştır (BOA.MAD. 8959, s: 162).

Selimiye Matbaası'nın arsasının üzerine yapılacak yeni sandalcı hanı, iki katlı, taş temelli, döşemeye kadar taş duvarlı, tuğladan dolma duvarlı, bağdadî bölme duvarlı, kiremit kaplamalı ahşap çatılı olacaktır. Katlar arasındaki sirkülasyon, dört ayrı merdiven ile sağlanacaktır. Pencere doğramaları gürgenden yapılacak ve pencerelerde ahşap parmaklık bulunacaktır (BOA.MAD. 8959, s: 162).

Seksen odalı hanın, yetmiş sekiz odası sandalcı, biri tarakçı, biri hancı odası olmak üzere inşa edilecektir. İki katta dört takım "memşâ" bulunacak; içi beyaz, dışı horasan sıvalı, renkli boyalı, büyük bir dış kapısı olacaktır (BOA.MAD. 8959, s: 162).

Hanın inşası, hazırlanan "resm-i sathî" (proje çizimine) göre yapılacaktır. İnşaat maliyetinin, 1 yük 61.019 kuruş tutması öngörülmektedir. Giderlerin bir kısmı yıkılan hanın istimlak bedeliyle, bir kısmı Selimiye Vakfı tarafından ve bir kısmı sandalcı esnafının bağışlarıyla karşılanacaktır. İnşaatın uygulaması, müteahhit olarak "Senakir (veya Senaker)" Kalfa'ya verilmiştir (BOA.MAD. 8959, s: 162-163).

Geçen zamanla birlikte koşullar değişmiş, kumaş üretimi gözden düşmüştür. Kumaşçı esnafının endişe verici oranlarda azaldığının görülmesi* üzerine, 1284/ 1867'de "Kumaşçı Esnafı Şirketi" kurulmuştur. Söz konusu şirketin kurulması aşamasında, çalışmalarını Üsküdar'daki Ayazma Camisi yakınındaki "yastıkçı odalarında" yürütmeleri, şirketin işleri yoluna girdikten sonra Selimiye'deki "eski" kumaşçı kârhanelerinden bazılarına taşınılması ya da başka bir yere büyük bir fabrika kurulması için komisyon kararı alınmıştır (Ergin, 1995:2). Karar, Selimiye'deki kumaşçı kârhanelerinin binalarının bu tarihte ayakta ve kullanılabilir durumda olduğunu göstermesinin yanında, büyük kabul edilebilecek yapılar oldukları konusunda da fikir vermektedir.

Kumaşçı Esnafı Şirketi'nin Selimiye'ye taşınması tasarısının uygulamaya koyulamadığı; bir süre sonra sandalcı esnafının ürettiği kumaşların bütünüyle gözden düştüğü anlaşılmaktadır. Sandalcı esnafıyla birlikte Sandalcı Hanları'nın yok olması süreci başlamıştır.

Yok olma süreci, BOA.YA.Res. 22/46 numaralı belgeden izlenebilmektedir. Bir kısım esnafın tezgahlarını işletmekten vazgeçerek mesleği terk etmeleri üzerine, odalar önce harap olup sonra yıkılmış ve arsalarına "haneler" (konutlar) yapılmıştır. Oysa kullanılan arazinin halen vakıf hazinesine ait olması nedeniyle ödemeleri gereken 12 yıllık kira bedeli, sandalcılığın gözde olduğu dönemde tespit edilen "rayice" göre belirlendiğinden, konut sahiplerine yüksek gelmektedir. Bu tarihte, sandalcı hanlarında yalnızca 23 adet kumaş tezgahı kalmıştır (BOA.YA.Res. 22/46).

Konut sahiplerinin kira bedeline itirazları "teftiş mahkemesinde" görüşülerek haklı bulunmuş, odaların "gedikleri"** kaldırılarak arsaların kira bedellerinde indirim yapılmıştır. Ayrıca, içinde meslek uygulanmayan "diğer" sandalcı odalarının arsalarının, müzayede yöntemiyle, 100 zirası (75.77 m²) 40 akçe bedel biçilerek dükkan ve konut inşa edilmek üzere isteyenlere kiraya verilmesine karar çıkmıştır (BOA.YA.Res. 22/46).

Aynı dönemde sandalcı odalarının "5-6 tanesinin" içinde, halen sanatlarını sürdüren sandalcı esnafı bulunmaktadır. Ancak hanların mimarî yapısı bozulmuş, odaların bir kısmı hanın avlu kısmına doğru genişletilmiş durumdadır (BOA.YA.Res. 22/46).

Rebiülevvel 1301/ Ocak 1884 tarihinde, sanatını uygulayan sandalcıların bir araya toplanarak işlerini sürdürmelerine, işyeri olarak kullandıkları odaların kiralarının da diğer kiralar oranında düşürülmesine; sanatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan teşkilat ve düzenleme

---

* Daha önceleri İstanbul ve Üsküdar'da 2750 kumaşçı tezgahı varken 30-40 yıl içinde bu sayı 25'e düşmüştür (Ergin, 1995:2)

** Gedik, verilmiş hak anlamına gelmektedir. Ticaret ve sanatla uğraşma yetkisi anlamını taşımaktadır.

ile yok olma derecesine gelen ipekli kumaşlar "sanatının" ihyası için çare düşünülmesine karar verilmiştir (BOA.YA.Res. 22/46). Böylelikle, Sandalcı Esnafı Hanları'nın varlığı silinmiştir.

Konyalı, 1930 civarında* Harem İskelesi çevresinde ipekli kumaşlar ve çatmalar dokunan hanlar bulunduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1977). Bu durum, 1884 sonrasında alınan önlemlerle mesleğin yok olmaktan kurtarıldığı göstermektedir.

7.2.3.2 Pınar Esnafı Hanı

III. Selim Vakfiyesi'nde, III. Selim tarafından "Pınar esnafı" için ayrı bir han yapıldığı, içinde üç adet "ulayıcı odası" bulunduğu kayıtlıdır. Ayrıca Pınar esnafının sandalcılar esnafına bağlı olduğunun belirtilmesi (VGMA. Defter No: 643), Pınar esnafının da ipekli kumaş dokumasıyla ilgili bir iş yapmakta olduğunu göstermektedir.

Çalışma sırasında Pınar Esnafı Hanı'na ilişkin başka bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, Sandalcı Hanlarıyla aynı tarihlerde, 1217/ 1802-1803 civarında yapıldığı; yerinin onlardan pek uzakta olmaması gerektiği düşünülebilir. Mimarî açıdan "sandalcı esnafının" hanlarıyla aynı ilkelere uygun olduğu öne sürülebilir.

Mesleklerin ve yapıların sona erme süreçlerinin de aynı olduğu düşünülebilir.

7.2.3.3 İpekçiler Hanı

Hana ilişkin bulunabilen tek bilgi, Defterdar Tahir Efendi Suyu'nun Selimiye Mahallesi'ndeki, İpekçiler Hanı civarındaki kaynaktan çıkıp Harem İskelesi Caddesi'ni izleyerek Harem İskelesi'ne ulaştığı (Kal'a, 2000) kaydıdır. Bu kayda göre, İpekçiler Hanı'nın Şerif Kuyusu Sokağı'nın yakınlarında bulunduğu tahmin edilebilir. Konumu itibarıyla, III. Selim'in yaptırdığı yedi handan biri olduğu düşünülebilir.

7.2.3.4 Boyacı Kârhaneleri

III. Selim Vakfiyesi'nde 5 ayrı grup boyacı esnafı için kârhane inşa edildiği belirtilerek yapıların III. Selim'in kendi mal varlığıyla yaptırdığı kayıtlıdır. Sökonusu kârhaneler vakfiyede anılma sırasına göre:

1. Al boyacılar kârhanesi,

---

* Metindeki ifade "50 yıl öncesine kadar" biçimindedir

2. İhram (yün yaygı veya çarşaf) boyacıları kârhanesi,
3. Meşdud (Bursa ipeğinden yapılan bir çeşit kumaş) boyacılar kârhanesi,
4. Pâre boyacıları kârhanesi,
5. Penbe (pamuk) ipliği boyacı kârhanesi
6. "bir adet" İplik ağartıcılar kârhanesi (VGMA. Defter No: 643) olarak sıralanabilir.

Vakfiyenin 23 M.1220/ 23 Nisan 1805 tarihine ait olduğu göz önünde tutulduğunda, bütün binaların bu tarihten önce tamamlandığı kabul edilebilir.

Kârhane'nin sözlük karşılığının "iş yeri" ya da "fabrika" olduğu görülmüştür (Devellioğlu, 2000). Selimiye'deki boyacı kârhanelerini "atölye irisi" olarak tanımlamak olanaklı görünmektedir. Diğer yandan, Yenikapı'da, III. Mustafa Vakfi'na bağlı "büyük boyacı kârhanesinde" çalışan 130'dan fazla boyacının varlığı (Ergin, 1995:2), boyacı kârhanelerinin boyutlarını çıkarım yoluyla belirleme olanağının bulunmadığını göstermektedir.

Boyacı kârhanelerinin konumunu belirleyen bir belgeye ulaşılamamıştır. Ancak, "Sandalcıların" yani dokumacıların yedi ayrı hanının Harem İskelesi yakınlarında yer alması nedeniyle, "iplik ağartıcıları" ile "kumaş boyayıcıların" da onlara yakın konumlanması gerektiği ön kabul olarak belirlenebilir. Bu durumda, boyacı grubunun da Harem İskelesinin yakınlarında yer aldığı düşünülebilir.

1225/ 1810 yılında, iplik boyayıcı, ihram boyayıcı, al boyayıcı, pare boyacı ve ağartıcı dükkanları ile ulayıcı "odası"ndan kira alınmıştır (TSMA, D.2240)

7.2.3.5 İstanbul Şalcısı Kârhanesi

Ayvansarayî, kışlanın karşısında İstanbul Şalcısı için bir büyük kârhane bulunduğunu ve (1808'de) kışla yıkılırken bunların yıkılmadığını belirtmektedir (Konyalı, 1977). Yapının işlevi, konumu* ve mimarî yapısına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.3.6 Harîr Odası

1225/ 1810'da, Selimiye'deki "oda-i harîr"in Selimiye Vakfi'na kira ödemekte olması (TSMA. D.2240), III. Selim'in yaptırdığı dükkanlardan biri olduğunu göstermektedir.

---

* Kışlanın dört cepheli olması nedeniyle, bu şekilde tanımlanan bir yapının, arazinin her yerinde bulunabileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca o zamanın "karşısında" ifadesinin bugünkü "karşı karşıya" kavramıyla örtüşmeyebilmekte ve konumu destekleyecek başka kayda rastlanmamaktadır.

Harir, ipek demektir. Bu durumda, odanın "sandalcı" esnafıyla bağlantılı olduğu ve Harem İskelesi yakınında bulunduğu düşünülebilir. Odanın mimarî yapısı belirlenememiştir.

5 C.1278/ Aralık 1861 tarihinde, harir "tathircisi" (temizleyici) esnafının Selimiye Vakfi'na borçları bulunması (BOA.A.MKT.NZD. 383/50), kumaş üretiminin gözden düşmesinin yan sektörü de etkilediğini göstermektedir.

7.2.3.7 Tarakçı Odası

1225 yılında, Selimiye'de, Selimiye Vakfi'na ait bir "tarakçı odası" bulunduğu ve kira alındığı kayıtlıdır (TSMA. D.2240). Sözkonusu tarağın kumaşla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Harem İskelesi yakınında bulunduğu düşünülen odanın mimarî yapısına ilişkin belge ya da bilgiye rastlanmamıştır.

7.2.3.8 Temizleyici Odası

Kumaşla ilgili olduğu düşünülebilecek bir "oda-i temizleyici"nin 1225/ 1810 yılında Selimiye'de bulunduğu kayıtlıdır (TSMA. D.2240). Odanın mimarî yapısı ve konumu belirlenememiştir.

7.2.4 Selimiye Fırını

Câbî tarihinde (Beyhan, 1992) ve III. Selim Vakfiyesi'nde (VGMA, Defter No:643) Selimiye yerleşim alanında III. Selim tarafından bir fırın yaptırıldığı kayıtlıdır.

Ekmek konusunda son derece duyarlı olan III. Selim, sadrazama gönderdiği bir hattında, "tebdil geçerken" Divanyolu'nda bulunan bir fırının önünde biriken kalabalığa rastladığını, adamın birinin yiyecek ekmek bulamıyoruz diye bağırması üzerine çok üzüldüğünü belirterek, duruma çözüm bulunmasını emretmektedir (Karal, 1988). Bir başka hattında, Kaymakam Paşa'ya ekmekleri kontrol etmek için tebdile çıkmasını, ekmeklerin bozulmamasının tembih etmesini, ekmek konusunda dikkatli olunmasını buyurmaktadır (Özkaya, 1993). 1790 tarihli bir hattında, ekmeklere nizam verilmesi için, ekmekçilerden kabahatli olanların "asılıp kesilmesine" "izn-i hümâyûn" vermiştir. Aynı yıl, ekmeklerin standartlarının bozulması durumunda uygulanacak cezalar, değnek cezasıyla başlayıp "kalebendlik" (kale hapsi), kürek mahkumluğu ya da fırıncıların fırının önüne kulaklarından çiviyle çakılmalarına, hatta idamlarına varacak denli ileri derecelere ulaşmaktadır (Aynural, 2002). İaşe ve ekmek

konusunda duyarlılığını gösteren hatların varlığı ve cezaların ağırlığı, III. Selim'in Selimiye yerleşiminde francala fırını yaptırmasının düşünsel arka planını açıklar niteliktedir.

Yeni kurulan büyük bir semtte, ekmek gereksinimini karşılamak için fırın yapılması doğaldır. III. Selim'in 1803 tarihli bir hattında, ekmek konusunda halkın gözünün "beyazlık ve pişkinlikte" olduğu konusundaki tespiti (Aynural, 2002), Selimiye'de "özellikle" francala* üreten bir francalacı fırını yaptırmasının gerekçesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum, aynı zamanda, yeni kurulan sistemin, halka verilecek hizmetin en iyisini sunma eğilimini de göstermektedir.

Araştırma sırasında Selimiye francalacı fırınının konumuna ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, sokak isimlerinin, eskinin anılarını yaşattığı ön kabulüyle, fırının yerinin günümüzdeki Nan-ı Aziz Sokağı'nın yakınlarında bulunduğu düşünülebilir.

Francalacı fırınlarının büyük kısmının, unu, bağlı bulundukları uncu değirmenlerinden aldığı, çok az bir kısmının ise kendi değirmenlerinde öğüttükleri bilinmektedir (Aynural, 2002). Selimiye'de bir değirmen yapıldığı belirlenmiştir** (BOA.CS. 1164; BOA.CA.51941) (Ek 10). Fakat, değirmen ile Selimiye Fırını arasındaki bağlantıyı gösteren bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1225/ 1810 tarihli kira defterinde, fırın, "dükkan-ı fırun-ı hâs" olarak adlandırılmaktadır. Aynı deftere göre, bu tarihte Selimiye'de bir de "habbaz" (ekmekçi) dükkanı bulunmaktadır (TSMA. D.2240). 1808 isyanında, fırının hasar görmediği anlaşılmaktadır.

Divan-ı Hümâyûn İstanbul Defterleri'nde bulunan 18 Safer 1230/ 1815 tarihli kayda göre, Selimiye Fırını'nda dört paralık francala 91 dirhem olarak üretilmekte ve 20 gezdirici tabla ile dolaştırılarak satılmaktadır (Ergin, 1995:2.).

Daha sonraki tarihlerde, Kavak İskelesi yakınında başka bir fırın yapıldığı belirlenmiştir. Kavak İskelesi'ndeki fırının "askerî fırın" olması nedeniyle, II. Mahmut'un yaptırdığı Selimiye Kışlası'nın bağlı binaları arasında ele alınmıştır***.

7.2.5 Selimiye Değirmeni

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, BOA.CS. 1164 ve BOA.CA. 51941 numaralarda kayıtlı 1218/ 1803 tarihli belgelerde, yerleşim alanında bir değirmen yapıldığı, harcamalarının İrad-ı

---

* Francala, gayet iyi ve has undan yapılan, lüks ekmek sınıfında bir ekmek cinsidir (Aynural, 2002)

** Bkz. 7.2.5 Selimiye Değirmeni

*** Bkz. 6.3.23 Kavak İskelesi'ndeki Fırın

Cedid Hazinesi'nden karşılandığı kayıtlıdır (Ek 10). Selimiye Değirmeni'nin niteliklerini belirleyecek belgeye ulaşılamamakla birlikte, dönem değirmenlerinin genel nitelikleri irdelendiğinde, Selimiye Değirmeni'nin özelliklerini kestirmek mümkün olmaktadır.

İstanbul değirmenleri, "ekmekçi" ve "uncu" değirmenleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Uncu değirmenlerinde "has un", ekmekçi değirmenlerinde "normal un" üretilmektedir. Nadir de olsa bazı değirmenlerde iki çeşit taş bulunmakta; bir kısım taşları normal, bir kısım taşları has un çıkarmaktadır. Uncu değirmeninde, has un üretimi sırasında fire (ya da yan ürün) niteliğinde "kepekli un" çıkmaktadır. Kepekli unun hayvan yemi olarak kullanıldığı bilinmektedir (Aynural, 2002). Selimiye Fırını'nda has unla yapılan francala üretilmesi, Selimiye Değirmeni'nin uncu değirmeni olması gerektiğini göstermektedir. Üretilen has un, Selimiye Fırını'ndaki francala üretimi için, fire olarak çıkan kepekli un da kışlanın hayvanlarına yedirilmek üzere kullanılmış olmalıdır.

Değirmenler, kullandıkları enerji çeşidine göre "at", "su" ve "yel" değirmenleri olarak üç gruba ayrılmaktadır. İstanbul'da at değirmenleri yaygındır (Aynural, 2002). Selimiye Kışlası'nın "Kavak İskelesi" (doğu) tarafındaki derenin, kanalizasyon gideri için kullanıldığı*; diğer yandan rüzgarın istikrarlı bir enerji kaynağı olarak kabul edilemeyeceği göz önünde tutulduğunda, Selimiye Değirmeni'nin at değirmeni olduğu öne sürülebilir.

Değirmenlerin, en az altı aylık hububatı stokta tutma zorunluluğu nedeniyle, büyük bir ambarı, atların beslenmesinde kullanılacak samanlıkları ve atlarla seyislerin barınmaları için mekanları olmalıdır (Aynural, 2002). Selimiye değirmeninin, hem yerleşim alanına hem de kışlanın askerlerine hizmet verdiği varsayımıyla, altı aylık hububat ambarının çok büyük boyutlara ulaşacağı anlaşılmaktadır. Böylesine büyük bir ambar yerine, yine büyük fakat daha kısa vadeli depolamayı hedefleyen ambar bulunduğu öne sürülebilir. Diğer yandan, değirmenin atlarının, ordunun diğer atlarıyla aynı ahırda kalabilecekleri düşünülebilirse de görevi farklı hayvanların aynı mekanı paylaşmasındaki sakıncalar nedeniyle aynı yerde tutulmadıkları; değirmen atlarının, değirmenin yakınlarında kendi küçük ahırları bulunduğu düşünülebilir.

18.-19. yüzyıllarda değirmen ve fırının bir kompleks oluşturması (Aynural, 2002) nedeniyle, değirmenin Nan-ı Aziz Sokağı yakınlarında bulunması gerektiği düşünülebilir. Öte yandan, değirmenin asıl müşterisinin kışla olması, bu kadar uzağa kurulmasını anlamsız kılmaktadır. Çalışma sırasında, konuyu aydınlatacak bir belge ya da bilgiye ulaşılamamıştır.

---

* Bkz. 6.2.3.5 Memşalar (Tuvaletler)

Selimiye'de yer alan bir değirmenin, yapısına ve yerine ilişkin bulunabilen ilk bilgi, 1257/ 1841 yılına aittir. BOA.ML.MSF. 2408 numarada kayıtlı onarım keşfi defterine göre, bu tarihte, Şehriyehane (günümüzdeki adıyla Defterhane) binasına "muttasıl" (bitişik) bir değirmen vardır. Fakat değirmenin hangi dönemde yapıldığı belirlenemediğinden, III.Selim'in yaptırdığı ilk değirmenle aynı yapı olup olmadığı tespit edilememiştir. Sözkonusu değirmen binasının askerlerin erzak deposu olan Şehriyehane binasıyla birlikte ve ona hizmet vermek üzere II. Mahmut zamanında yapıldığı ve at değirmeni olduğu düşünülebilir.

Belgeye göre, değirmen binası, iki katlı, ahşap çatılı, olasılıkla 10 x 13 zira/ 7.58 m.x 9.85 m. plan ölçülerindedir. 1840 tarihinde, üst katındaki "hınta" (arpa) ambarı iptal edilerek "tolmacı (dolmacı?) nezaretine" tahsis edilmiştir (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

1840 tarihli onarımından sonra bina, ahşap çatılı, basma tavanlı, ahşap döşemelidir. İkinci katında, sıra pencereli, gezinti mahalli denen kısımlarının zemini tuğla kaplamalı koğuş bulunmaktadır. Tadilat sırasında merdiven kovası, bağdadî duvar ile bölünmüştür. Bu sırada sokak kapısı iptal edilerek Şehriyehane tarafındaki duvardan yeni bir kapı açılmış, eski kapının bulunduğu yere 3 x 7 zira/ 2.27 m.x 5.30 m. plan ölçülerinde bir bakkal dükkanı yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25). Belgede sözü geçen yapı günümüze ulaşmamıştır.

7.2.6 Selimiye Matbaası: "Darüt't-tıba'â" *

III. Selim Vakfiyesi'nde Selimiye'de, bir "bab" "darü't-tıba'â"nın (matbaanın) III. Selim'in "kendi mallarıyla", "yeni olarak" bina ve inşa olduğu belirtilmektedir (VGMA. Defter No:643). BOA.CM.6869 numaralı, 12.12.1802 tarihli tezkire suretinde, bina "tab'hane" (basımevi) adıyla kayıtlıdır (Beydilli, 1994). Matbaa olarak kullanılmak üzere yapılan bağımsız binanın bu tarihten önce tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Vakfiyede, matbaanın Harem İskelesi'nin yakınında, Sandalcı Hanları'nın karşısında bulunduğu kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Kut, "Darüt't-tıbbâ'ati'l Cedidetü'l Ma'mure" adıyla yeniden açılan matbaanın yerinin Üsküdar'da Harem İskelesi yokuşunun başındaki Boyacı Han'da (Kut, 1994; Kut, Türe, 1996) olduğunu ileri sürmektedir. Ancak araştırma sırasında bu bilgiyi doğrulayacak bir belgeye ulaşılamamıştır.

---

* İbrahim Müteferrika ve ortağı Said Efendi tarafından 1727'de, kurulan ilk Türk matbaasının (Kut ve Türe, 1996) aletlerinin sürekli el değiştirmelerle ve tamirlerle, sonunda Üsküdar Selimiye matbaasına kadar yaşadığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Matbaa takımları 1782'de Mehmed Raşid Efendi tarafından satın alınıp yeniden işlerlik kazandırılmıştır. Mühendishane-i Berri-i Hümayun'daki matbaa için Raşid Efendi'nin matbaası satın alınmıştır. Mühendishane matbaası 1802'de İstanbul'da Kapalıfırın adlı semte taşınmışsa da burada faaliyet gösteremeyerek Üsküdar'a taşınmıştır (Kut, 1994; Kut ve Türe, 1996; Beydilli, 1995)

Üsküdar Matbaası, 3 Mayıs 1803'de açılmıştır (Beydilli, 1995; Kut, 1994). Açılışına "Musahhih bendesi Aynî dedi tarih-i matbûun/ Üçüncü Şeh Selim dârü't-tıbâa eyledi inşâ" tarihi düşülmüştür (Raif, 1996; Kut, 1994; Kut ve Türe, 1996).

Üsküdar matbaasının mimarî yapısı hakkında bir belgeye rastlanmamasına karşın, dönemin kaynaklarında büyük bir yapı olduğu vurgulanmaktadır. Behic Efendi, matbaa binasının bağımsız ve gösterişli, "âli" bir bina olduğunu; Aynî Efendi de matbaa binasını III. Selim'in "tabiatince" (şahsiyeti gibi) büyük olduğunu ve basmahanenin "icad" eylendiğini belirtmektedir (Beydilli, 1995). Seyyid Mustafa, matbaanın "kebir" (büyük, iri) olduğunu kaydetmiştir (Beydilli, 1987). Câbî (1992) binayı mükemmel olarak tanımlamaktadır.

Selimiye matbaasının, bağımsız bir matbaa binasında hizmet veren ilk Osmanlı matbaası olduğu anlaşılmaktadır. Seyyid Mustafa risalesindeki bilgilerden* yola çıkıldığında, Selimiye'deki darü't-tıba'ânın, Nizam-ı Cedid ideolojisi içerisindeki bilimsel yaklaşımı simgelediği öne sürülebilmektedir.

Ahmet Lutfi Efendi, matbaadaki baskının çelik ana kalıplardan alınan bakırlar ile yapılan basma harflerle gerçekleştirildiğini kaydetmektedir (Aktepe, 1992). Üsküdar matbaasının ilk yayınları**, "Risâle-i Birgivî" (1803), Mahmud Raif Efendi'nin "Cedid Atlas Tercümesi" ile Seyyid Mustafa'nın "Diatribe de L'ingénieur" (1803) adlı eserleridir (Kut ve Türe, 1996).

Açılmasından bir süre sonra "her türlü" eserin basım tekeli bu matbaaya verilmiş ve kar-zarar hesabıyla çalışan bir kamu işletmesine dönüştürülmüştür. Yine de matbaanın III. Selim'in son yıllarında mali sıkıntı içine düştüğü anlaşılmaktadır (Beydilli, 1995).

Beydilli, BOA.CM. 6745 numaralı belgeye dayanarak, Selimiye kışlasının yakılması sırasında matbaada bulunan bir çok kitabın, basım alet ve tezgahlarının yağmalanarak bir kısmının yandığını belirtmektedir. Ancak yangında bütün aletlerin yok olmadığı görülmektedir***. Matbaa, 1824'te Bayezıt'taki Kaptan İbrahim Paşa Hamamı'na taşınmıştır (Beydilli, 1995).

---

* Seyyid Mustafa risalesinde, "cemi'i" bilgi ve "sanayi'e" ilişkin çeşitli kitaplar ve haritalar basılması için "kebîr" (büyük) bir "tab'hâne" inşa edildiğini belirtmektedir. Sekiz- on bin "kese" harcanarak "erbâb-ı ulûm ü fünûn"un çoğaltılmasına ve talimli askerlerin arttırılmasına ilişkin kalıcı, her an gelişen ve çoğalan "rağbetlerin" herkese, yeni olarak "beyân ü inhâ" (açıklanması ve ulaştırılması) ve "nakş-ârâ-yı levh-i zamîri" olan "tevfîr-i miknet-i devleti" bu "kubbe-i ranâ" ile mühürlediği kayıtlıdır (Beydilli, 1987).

** Matbaada basılan diğer eserlerin listesi Beydilli (1995) ile Kut ve Türe (1996) tarafından yayınlanmıştır

*** Lutfi Tarihi'ne göre, Üsküdar matbaasındaki aletler 7 Nisan 1824'te – bugünkü İstanbul Üniversitesi. Merkez Kütüphanesinin yerindeki- Kaptan İbrahim Paşa Hamamına nakledilmiştir. Beydilli (1995) Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan sayım defterine dayanarak, İstanbul'a taşınacak aletler için Üsküdar matbaasında 9.12.1823'te bir sayım yapıldığını, kullanılmaya elverişli olmayanların satılmak üzere Üsküdar'da bırakıldığını belirtmektedir.

1242/ 1827 tarihinde, Selimiye yerleşim alanındaki darü't-tıba'ânın arsasına 80 odalı, iki katlı büyük bir sandalcı hanı yapılmasıyla, matbaa binasının bütün izleri tamamen yok olmuştur (BOA.MAD. 8959, s:162-163)

7.2.7 Selimiye Su Tesisleri

7.2.7.1 Suyolları

Selimiye'deki yapılar topluluğunun su gereksiniminin, iki ayrı suyolu ile sağlandığı, bunun yanında çeşitli tarihlerde yapılan çeşmelerin bir kısmının sularının ise yöredeki farklı kaynaklardan elde edildiği görülmektedir.

Selimiye Kışlası'nın, Camisi'nin ve Hamamı'nın "esas" su kaynağı, "Selimiye" adı verilen, III. Selim'in yaptırdığı suyoludur (Kal'a, 2000; Çeçen, 1991a). Suyu başka bir kaynaktan taşınan Mihrişah Suyolu da aynı bölgeye su vermektedir (Çeçen, 1991a).

Araştırma sırasında suyollarının tam güzergahlarını belirleyecek bilgiye ulaşılamamıştır. Suyollarının zaman içinde birbirine eklendiği, suyun azalması durumunda başka kaynaktan su aktarıldığı ya da gereken durumlarda "kol çıkarılarak" suyunun farklı yönlere akıtıldığı anlaşılmaktadır.

7.2.7.1.1 III. Selim Suyolu

III. Selim Vakfiyesi'nde, III. Selim'in, kebir (büyük) kagir su haznesi ile çeşme (III. Selim Çeşmesi), dârü't-tıba'a karşısındaki Sandalcılar Kârhanesi'nin "altındaki" çeşme, "konutlar yapılan yerdeki" çeşme, Harem İskelesi Caddesi'ndeki çeşme olarak adlandırılan dört çeşmeye, hamama (Selimiye Hamamı) ve "sair bilinen" yerlere 19 "masura" "mâ-i lezîz" (lezzetli, iyi su) vakfettiği kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Vakfiyede III. Selim'in bir suyolu yaptırdığını gösteren bir bilgi bulunmamaktadır.

1231/ 1816 tarihli Selimiye suyolu haritasında (Harita 2), suyolunun adı III. Selim veya "Selim-i sâlis" olarak geçmemektedir. "Selimiye suyollarının takribi olarak aşağı yol demekle maruf olan, menbaı Küçükçamlıca'dan gelen suyun haritasıdır" diye tanımlanmaktadır (BOA. PPK. 59). 1218/ 1803 tarihli, BOA.CS. 1164 ve BOA.CA. 51941 (Ek 10) numaralı belgelerde, su terazilerinin ve çeşmelerin yapıldığı kayıtlıysa da suyolundan söz edilmemektedir. Arşiv belgeleri doğrultusunda, III. Selim'in yeni bir suyolu yaptırmadığı,

Kavak Sarayı'nın suyolunu yenilediği ve geliştirdiği anlaşılmaktadır (BOA.CS. 5060) (Ek 9). Suyoluna sonradan "Selim-i Salis Suyolu" adının verildiği düşünülebilir.

Küçük Çamlıca'da ve Validebağı'nda bulunan beş ayrı kaynaktan gelen* "Selim-i Salis" suyunun özünü, Üsküdar'ın tanınmış leziz sularından olan ve kaynağı Küçük Çamlıca'da bulunan "Şeker Maslağı" adlı su oluşturmaktadır (Kal'a, 2000). III. Selim Vakfiyesi'nde de bu tarihlerde yapılan çeşmelerin "âb-ı lezîz" ve "ma'-i lezîz" çeşmeleri olarak tanımlanması (VGMA. Defter No: 643), sularının leziz olduğunu belirlemektedir.

Duvardibi ve Kapıağası'ndaki iki su terazisi, bu su için yaptırılmıştır (Toker, 1979). Selimiye Caddesi'ndeki maslağına gelip oradan cami, mektep, dergah, kışla, hamam ve iki çeşmeye (Kal'a, 2000; Çeçen, 1991a), günde 2 lüle su vermek üzere tesis edilmiştir (Erdenen, 1996; Çeçen, 1991a). Çeçen, bölgedeki çeşmelerin akar sularının miktarını hesaplayarak suyolunun debisinin toplam 10 lüle, 14 masura, 4 hilal olması gerektiğini öne sürmektedir (Çeçen, 1991a).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde BOA.CS. 5060 numarada kayıtlı, 1801 tarihli belgeden, sözkonusu suyolunun, daha önceden Kavak Sarayı'na hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Belgede, Kavak Sarayı'na akmakta olan "mâ-i lezîze" (iyi suya) ait su yollarının zaman aşımı nedeniyle harap olduğu ve suyun büyük kısmının gerek kaynağında gerekse geldiği yol boyunca "telef olduğu" belirtilmektedir. Üsküdar (Selimiye) Kışlası'na akan su bu dönemde yeterli olduğu halde, bundan sonra yapılacak binalara su gerekeceği için kaynağından kışlaya kadar olan su yolunun sağlamlaştırılması gerekmektedir. Belgeye göre, su yolunun "resmi" (projesi) yapılmış ve hazırlanan keşfine göre onarım işlemlerinin toplam 24.000 kuruşa çıkacağı hesaplanmıştır. Aynı belgenin "siyakat" ile yazılan bölümünde, toplam harcamanın 22.977 kuruş, 35 para olarak hesaplandığı görülmektedir (BOA.CS. 5060) (Ek 9).

Yine aynı belgeden, su yolunun onarımı için gereken malzemenin "şimdiden tedarik ettirilmesi" için ferman çıktığı öğrenilmektedir. Onarım giderleri İrad-ı Cedid hazinesinden karşılanacaktır. Divan-ı Hümâyûn'dan Ali Bey'in "işe başlayacağı" anlaşılmaktadır (BOA. CS. 5060).

---

* "Selim-i Sâlis" suyu, Küçük Çamlıca'da Berber Yusuf Ağa'nın bağında büyük bir kaya altından kaynayıp, Hicaz kapı kethüdası Kâmil Efendi'nin selamlık dairesinin alt köşesinden geçerek Çilehâne sokağını kat eder. Ömer Efendi'nin korusundan bir katma alarak Çamlıca Caddesine ve oradan Küçük Çamlıca köşkü ittisalindeki tarladan dahi bir katma alarak Muhib Bey ve Tevfik Bey ve Kadıköy Belediye Muhasebeci-i esbâkı Nuri Bey Bağından Nışantaşı tarlasına ve caddeyi kat ederek Meddah Şükrü efendi'nin mahdumu bağından Altunizade'ye giden tariki kat ederek Rauf Paşa arazisine oradan dahi üç katma daha alarak koruluk tarikiyle Nuhkuyusu'ndaki Said Molla arazisinden Karacaahmed kabristanından Duvardibi tarikiyle Selimiye Caddesi'ndeki maslağına gelip oradan kışla, hamam ve iki çeşmeye su vermektedir (Kal'a, 2000).

Suyolu onarımının başlangıç ve bitim tarihlerine ilişkin belge bulunamamıştır. Tamamlanma tarihi için çeşitli kaynaklarda farklı bilgilere rastlanmaktadır. Suyolu, 1220/ 1805-1806'da (Kal'a, 2000) ya da İsmail Remzi'ye göre 1219/1804-1805 yılında tamamlanmıştır. Çeçen, III. Selim Çeşmesi'nin 1217/ 1801-1802'de yapıldığına dikkat çekerek, suyolunu da 1217/ 1801-1802'ye tarihlemenin doğru olacağını öne sürmektedir (Çeçen, 1991a). Diğer yandan BOA.CS. 5060 numaralı 1216/ 1800-1801 tarihli belge, tarihleme konusunda Çeçen'in görüşünün, daha uygun olduğunu düşündürmektedir. Belgedeki malzeme tedarikine "hemen" başlanması (BOA.CS. 5060) kararından, suyolu onarımının ivedilik taşıdığı, bu tarihi izleyen ilk inşaat mevsiminde tamire başlanacağı anlaşılmaktadır. Kışlanın ve bölgenin suyunun uzun süre kesilmesi olanağının bulunmadığı göz önünde tutulduğunda, onarımın en kısa sürede tamamlandığı ve 1217/ 1802'den önce hizmete girdiği öne sürülebilir.

27 Şaban 1231/ Temmuz 1816 tarihli, BOA.PPK. 59 numarada kayıtlı Selimiye Suyolu haritasında, suyun Küçükçamlıca'dan getirildiği görülmektedir. Suyolu Selimiye'ye vardıktan sonra, Duvardibi'ndeki teraziye uğramakta, oradan "Selimiye Taksimi" adı verilen bir taksime ulaşmaktadır. Taksimde üç kola ayrılan suyun ilk kolunda "hamam suyu", ikinci kolunda "cami-i şerîfe giden su" yazısı okunmaktadır. Üçüncü kol, başka bir taksime ulaşmakta, buradan beş kola ayrılmaktadır. Kolların üzerinde, soldan sağa, "basmahane köşesinde çeşme ve basmahane suyu", ikinci kolda "kasr-ı hümâyûn yolu", üçüncü kolda "Mengeneoğlu", dördüncü kolda "Türkmenoğlu", beşinci kolda "Etmekçi" yazıları bulunmaktadır (BOA.PPK. 59) (Harita 2).

Bu tarihte kışla yıkılmış ve enkazı satışa çıkarılmış olduğundan, kışlanın ve kışlaya ait su kolunun haritada görülmemesi doğaldır. "Kasr-ı Hümâyûn su yolu" olarak adlandırılan kolun, 1808 öncesinde kışlaya ve buradaki Kasr-ı Hümâyûn'a su veren kol olduğu düşünülebilir.

Haritada (BOA.PPK. 59) (Harita 2), Selimiye taksiminin su terazisine uzak, cami ve hamama yakın konumlandığı görülmektedir. Bu taksimin, BOA.C.Bld. 5608 numarada kayıtlı belgede sözü geçen "kubbe maslak" olduğu düşünülebilir. 18 Z.1219/ Mart 1805 tarihinde, Selimiye Çarşısı'nda bulunan "kubbe maslağa" kadar yeni kaldırım döşendiğine göre (BOA. C.Bld. 5608), "kubbe maslak"ın ve (aynı yapıysa) taksimin çarşı içinde, "yol üzerinde" bulunması gerekmektedir. 1840'ta, Selimiye Çarşısı'ndaki kasabın yanında bir maslak bulunduğu kayıtlıdır (BOA. ML.MSF. 2406) (Ek 26).

II. Mahmut'un kışlayı yeniden yaptırması sırasında, kışlanın su gereksinimini karşılamak amacıyla, 1826'da suyolu onarımı için keşif defteri hazırlanmış* (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b), onarım 1828-1829'da tamamlanmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16356) (Ek 18). Bu tarihte, Selimiye'ye gelen su, Büyük Çamlıca ve Küçük Çamlıca'dan iki kol halinde taşınmaktadır. Suyun iki kol ile taşınması, bölgeye su taşıyan iki suyolunun birleştirildiğini düşündürmektedir. Bu dönemde, suyolunun taşıdığı suyun miktarı, 19.5 masuradır. Bunun 15.5 masurası "müsteciran" (kiracıların) hanelere, 3.5 masurası inşası süren kışlaya ve Mehmet Paşa Kasr-ı Hümayûnu'na, 10.5 masurası Selimiye Camisi ve vakfına bağlı çeşmelere, tekkeye, ve diğer "hayrata" verilecektir. Daha sonra, Selimiye Kışlası'na 8 masura su verilmesi kararlaştırılmıştır** (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b).

Küçükçamlıca'dan gelen 63.509 kuruşa, Büyükçamlıca'dan gelen 42.331 kuruşa olmak üzere suyolu toplamının 1 yük 5840 kuruşa mal olacağı hesaplanmıştır. Suyolu onarımının 23.250 kuruşunun suyu kullanan kiracılardan tahsil edilmesine, 28.464 kuruşunun kışlaya ayrılan paradan, kalan 4126 kuruşunun vakıf tarafından ödenmesine karar verilmiştir*** (BOA. MAD.8959, s: 173).

Büyükçamlıca'dan gelen suyun mezarlık yakınındaki "bülent" teraziye, üzerinde taksim ayrılmasıyla, altında sandık yapılmıştır. Buradan kışla kapısının girişinde, solundaki merdiven başındaki teraziye çıkıncaya kadar olan kısmına 668 zira uzunlukta kurşun boru döşenmiştir. Küçükçamlıca'dan gelen suyun Selimiye Çarşısı'ndaki taksimden ayrılarak kışlanın kaffe-i haznelerine kadar sandık koyularak kurşun boru döşenmiştir. Meydan haznesi adındaki su haznesine 876, binanın içinde toplam 2254 zira uzunlukta kurşun boru döşenmiştir (BOA.MAD. 8959, s: 173) (Ek 16b).

Suyolunun "Nuh Kapısı" önünden, yatak başı maslağına sandık koyularak yatak başı maslağı iptal edilmiş, yeri değiştirilerek eskisi gibi kagir, yeni (2 x 2 zira/ 1.15 m.x 1.15 m. plan ölçülerinde, 2 zira yükseklikte) bir maslak yapılmıştır. Maslağın önündeki iki tane terazi bulunmaktadır. Bunlar birer arşın yükseltilerek küfeki tekne ve demir kapaklar koyulmuştur (BOA.MAD. 8959, s: 173).

---

* Selimiye Camisi'nin çevresindeki çeşmelere ve bazı evlerle yapılmakta olan kışlaya akan suyun yolları, zaman içinde eskimiştir. Yöre halkı, çektikleri zorluk nedeniyle defalarca suyolunun onarılmasını istemiştir. Mevcut suyolunun, yapılırken sağlamlığına dikkat edilmediği, daha sonraki onarımlarının de "hakkıyla" yapılmadığı belirtilmektedir. Çıkan ferman üzerine keşfi yapılmıştır (BOA. MAD.8959, s:173).

** Davutpaşa ve Rami Çiftliği kışlalarına sekizer masura su verildiğine göre, Selimiye'ye verilecek 3.5 masuranın yetmeyeceği görülmüştür. 4.5 masura daha eklenerek emsali gibi 8 masura su verilmesi uygun olacaktır (BOA.MAD. 8959, s:173).

*** Onarım sırasında sağlam yapılmasına ve uygulamada tasarrufa dikkat edilmesine mümkünse tahminden daha ucuza çıkarılmasına önem verilecektir (BOA. MAD.8959, s:173).

25 S.1263/ Şubat 1847'de Selimiye Kışlası'na "suyolcu" tayin edilmiştir (BOA.C.Bld. 22758 ve BOA.CA. 22684). 1854'te, Selimiye Kışlası'nın suyollarının bazı kısımlarının ivedilikle onarılması gerekmiştir. Onarım keşfi çıkartıldığında, 27 bin "küsur" kuruşa malolacağı hesaplanmıştır. Uygulama, eksiltme usulüyle ihaleye çıkarılmıştır. İhaleyi 25.000 kuruşa "Suyolcu" Selman Ağa kazanmış, 29 Ca.1270/ Mart 1854'ten önce, kontratı hazırlanmıştır. Onarım giderleri Maliye Nezareti tarafından karşılanacaktır (BOA.İ.MV. 12154, v.1,2). Sözkonusu onarım, Kırım Savaşı'nda Selimiye Kışlası'nın İngiliz askerlerine tahsis edildiği döneme rastlamaktadır. 1.Z.1284/ 25 Mart 1868 tarihinde Selimiye Camisi, Kışlası ve "diğer" yerlere gelen su yollarının onarılması gündeme gelmiştir (BOA.A.MKT.MHM. 403/11).

3.6.1311/ 12 Aralık 1893'te, "Üsküdar Su Kumpanyası'nın" (YA.HUS. 287*) şehir suyu şebekesinin Selimiye Kışlası'nın iç tesisatına bağlandığı anlaşılmaktadır.

1. Dünya Savaşı'nın ardından, 1918 yılında İstanbul'un işgaliyle birlikte, Selimiye Kışlası ve çevresindeki askerî birimler su sorunları ile karşılaşmaya başlamıştır. 9 Kasım 1918'de Elmalı sularının kesilmesi nedeniyle kışla susuz kalmıştır (BCA. 65.19.6./ 230/ 34Su112). 1920'de Selimiye'deki "Beylik Fırın'a" verilen su ücreti İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliği tarafından belirlenmektedir (BCA. 230/ 34Su133). Askerî fırına verilen suya "istisnai işlem" yapılması için anlaşılmasına karşın, Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi, Kavak İskelesi'ndeki askeri fırından su ücreti talep etmektedir (BCA. 230/34Su138).

7.2.7.1.2 Mihrişah Suyolu

Yerleşim alanına su taşıyan, Selimiye ve İhsaniye Suyolu adı verilen (Kal'a, 2000) Mihrişah Suyolu**, III. Selim'in annesi adına yaptırılmış (Çeçen, 1991a), İhsaniye "taraflarına" ve Selimiye'nin bütün müştemilatina su vermiştir (Nirven, 1946). Mihrişah Suyolu, Nirven'e göre 1220'de (Nirven, 1946), Erdenen'e göre 1791'de yapılmıştır (Erdenen, 1996). Çeçen, Mihrişah Sultan'ın kızı Fatma Sultan'ın çeşmesinin 1206/ 1791 tarihli kitabesine dayanarak, Mihrişah Sultan suyolunun da 1791 yılında yapılarak 1217/ 1802 tarihli III. Selim Çeşmesi'nin suyunun buradan verilmiş olabileceğine dikkati çekmektedir (Çeçen, 1991a).

İsmet Remzi'nin 1926 tarihli haritasında, teraziden çıkan dağıtım kolu, Çiçekçi'de 1217/ 1802 tarihli, III. Selim Çeşmesi'nin haznesine bitişmektedir. Bu çeşmeden bir kol, bugün mevcut

---

* Belge özeti, Arş. Gör. Alev Erkmen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmek üzere verilmiştir.

** Sarıkaya, Millet Bahçesi, Bağlarbaşı ve tramvay yolunu takiben Nuhkuyusu ve Çiçekçi Kahvesi karşısındaki teraziye, oradan İhsaniye taraflarındaki çeşmelere ve Selimiye'nin bütün müştemilatına su verir. Günlük debisi 200 m3'tür. (Nirven, 1946; Çeçen, 1991a)

olmayan bir çeşmeye; bir kol Daye Kadın Sokağı'ndaki çeşmeye, başka bir kol da İhsaniye Camisi'ne su vermektedir. İsale hatlarını gösteren 1930 tarihli haritada, isale hattının 3.800 metre olarak gösterilmesine karşın Çeçen'e göre dağıtım şebekesi 2000 m. kadardır ve toplam uzunluğu 5.800 metre civarındadır (Çeçen, 1991a).

7.2.7.2 Bölgenin Yerel Su Kaynakları

Şehir suyu şebekesine bağlanmalarından önce, bölgedeki çeşmelerin bir kısmının sularının yerel kaynaklardan sağlandığı ve kendi küçük suyolları bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kavak İskelesi meydanındaki (günümüze ulaşmayan) Hacı Beşir Ağa Çeşmesi'nin suyu, Kavak "sırtında" bulunan yerel bir kaynaktan gelmektedir (Kal'a, 2000).

Kavak İskelesi'ndeki (günümüze ulaşmayan) Saraylı Hanım Çeşmesi'nin suyu "bostanların arasından" gelirken, kaynağı, MÜ. Tıp Fakültesi binasının altında kalmıştır (Kal'a, 2000).

Defterdar Tahir Efendi suyu, Selimiye Mahallesi'nde, İpekçiler Hanı civarındaki kaynaktan çıkıp Harem İskelesi Caddesi'ni izleyerek Harem İskelesi'ndeki cami ve çeşmelere su vermektedir (Kal'a, 2000).

Beylik Çeşme Suyu, Selimiye Mahallesi'nde, Aziz Bey evinin bahçesindeki kuyudan çıkmaktadır (Kal'a, 2000).

Halil Paşa Çeşmesi suyu, Miskinler Dergâhı civarından gelip Selimiye'de Yazıcılar (Tazıcılar) Ahırı'nın karşısındaki çeşmesine akmaktadır (Kal'a, 2000).

7.2.7.3 Su Depoları, Hazneler

Mektep Sokağı'nda, Selimiye Mektebi ve Selimiye Ambarı Sokakları'nın kesiştiği köşede, Tahir Efendi Camisi'nin bahçesinin içinde bir su haznesi yer almaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlı, tonoz kubbe örtülü, küçük bir yapıdır. Üzerinde hiç yazı yoktur. Yol seviyesi zaman içinde yükseldiği için yol tarafında alt kısmı gömülmüştür. Bu nedenle, bu taraflarda bir çeşme aynası bulunup bulunmadığı anlaşılamamaktadır (Ek 59a; 59b).

Beden duvarları iki sıra tuğla ve taş sıralarından oluşmaktadır. Taş kısımları, diğer cephelerinde özensiz olmasına karşın, cami bahçesinde kalan köşesinde iri ve düzgün kesme taşlar ile oluşmaktadır. Yapının burada bulunan başka bir yapının malzemesinden yararlanılarak yapıldığı düşünülebilir.

Harem İskelesi Sokağı'nın İhsaniye tarafında, III. Selim Çeşmesinin karşısındaki isimsiz çıkmaz sokakta, su deposu izlenimi veren bir yapı vardır. Yapının altında, toprağa gömülmüş durumdaki küçük ayna taşı, burada bir de çeşme olduğu düşündürmektedir. Yapıya ilişkin bir bilgiye rastlanmamıştır.

Selimiye Kışlası Caddesinde, eskiden namazgah olan parkın içinde, "su dağıtım yeri" olarak tanımlanan, taştan yapılmış, işlevini yitirmiş, küçük bir "birim" bulunmaktadır (Ek 59a; 59b).

Selimiye'de "kubbe maslak" adı verilen bir maslak (BOA.C.Bld. 5608) bulunduğu belgelerden anlaşılmakla birlikte yerini belirleyecek bir bilgiye ulaşılamamıştır.

7.2.7.4 Çeşmeler

III. Selim Vakfiyesi'nde, III. Selim'in Nakşibendiye Hankâhı tarik caddesinde kebir su haznesi ve bir "kıt'a" "ma-i leziz" (lezzetli su) çeşmesi; Darü't-tıba'a (matbaa) karşısında Sandalcılar Kârhanesi "tahtında" (altında) bir "kıt'a", daha önce konutların inşa edildiği mahalde bir "kıt'a" ve Harem İskelesi Caddesi'nde bir "kıt'a" olmak üzere toplam dört adet "ab-ı leziz" çeşmeleri yaptırdığı kayıtlıdır* (VGMA, Defter No: 643).

Vakfiyede, yerleşim alanının ilk oluşturulduğu sırada yapıldığı belirtilen dört çeşmeden, yalnızca günümüzde III. Selim Çeşmesi olarak tanınan çeşmenin yeri belirlenebilmektedir. Hakkında başka bilgiye ulaşılamayan diğerlerinin bir kısmına ancak çıkarımlar yoluyla ulaşılabilmektedir.

Vakfiyeden Sandalcılar "Kârhanelerinin" Harem İskelesi yakınlarında olduğu anlaşıldığına göre, bugün Tahir Efendi Camisi yakınlarında yer alan çeşmelerden birinin "Sandalcılar Kârhanesi altındaki" çeşme tanımına uyduğu düşünülebilir. Günümüzde Harem İskelesi Caddesi adıyla anılan bir cadde mevcutsa da cadde üzerinde çeşmeye rastlanmamıştır.

Selimiye Hamamı'nın karşısındaki "İsimsiz Çeşmenin", konumu itibarıyla III. Selim zamanında, çarşının su gereksinimini karşılamak amacıyla yaptırılmış olabileceği öne sürülebilir. Ancak vakfiyedeki tanımlardan böyle bir sonuç çıkarma olanağı yoktur.

Beylik Çeşme ve Tazılar Ahırı Çeşmesi, kışlaya bağlı yapılar olduklarından, kışla yapıları ile birlikte ele alınmıştır**.

---

* Ayrıca vakfiyede, caminin "kayyiman mülazımı" "darü't-tıbaâ"daki ve "meyane-i mahalle-i Selimiye"deki (Selimiye mahallesinin ortasındaki) çeşmeye "taskeş" olması hükmü vardır (VGMA, Defter No: 643).

** Bkz. 6.3.22.2 Çeşme-i Kebir: Beylik Çeşme ve 6.3.22.3 Tazılar Ahırı Çeşmesi

7.2.7.4.1 III. Selim Çeşmesi

Selimiye yerleşim alanının Karacaahmet tarafında, Çiçekçi'de, Tıbbiye Caddesi ile Harem İskelesi Caddesi'nin köşesinde yer alan III. Selim Çeşmesi, kitabesine* göre, III. Selim tarafından 1217/ 1802 yılında yaptırılmıştır.

III. Selim Vakfiyesi'nde çeşmenin "kebir" (büyük) su haznesi ve bir "kıt'a" "ma-i leziz" (lezzetli, iyi su) çeşmesi olarak yapıldığı kayıtlıdır (VGMA, Defter No: 643). Selimiye yerleşim alanının üst köşe nirengisinin III. Selim Çeşmesi ile meydana getirildiği düşünülmektedir.

Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler adlı kitapta tek yüzlü köşe çeşmesi olarak nitelendirilen (Pilehvarian vd., 2001) çeşme, tuğla-taş sıralarıyla almaşık örgü duvarlı büyük su haznesinin, sokakların buluşma noktasındaki kenarı düzlenerek, buraya süslü bir mermer çeşme yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Çeşme, su haznesinin meydana getirdiği iri kütlesiyle anıtsal boyutlara ulaşmaktadır. Öte yandan haznenin ucuz malzemeli, ucuz işçilikli duvarlarıyla mermer çeşmenin kaliteli malzemesi ve özenli işlemeleri çarpıcı bir karşıtlık ortaya koymaktadır (Ek 59a; 59b).

Çeşme, 19. yüzyıl çeşmelerinin kazandığı "yeni karakterin" ana ilkelerini yansıtan ilk örnek olması nedeniyle de önemlidir. III. Selim döneminde geliştirilen, II. Mahmut döneminde de benimsenerek devam ettirilen çeşme düzenlemesinin söz konusu ana ilkeleri, musluk bölgesini çeviren gömme yay kemer; çeşme köşelerini belirleyen iyon başlıklı, az derin plastrlar; üst örtüye yakın bir yükseklikte gövdeyi dolanan yalın silmeli korniş ve kornişi oluşturan üst bölmeye yerleştirilen yazıt olarak sıralanabilir (Ödekan, 1992).

Tanışık'ın (1945) yayınladığı fotoğrafta, çeşmenin üzerinde, dairesel bir madalyon içine yerleşen tuğra seçilmektedir. Konyalı'nın (1977:2) 1940'ta gördüğünü ve muhteşem olduğunu kaydettiği III. Selim tuğrası, günümüze ulaşmamıştır.

---

* kitabe metni:
Şehriyar-ı Cem-hadem Sultan-ı İskender-haşem
Tâcdâr-ı yem-himem Hâkân-ı Gazî Şeh Selim
Yapdı himmetle bu dil-cû çeşmesâr-ı hurremi
Âlemi cûdıyle sirâb itdi ol Şâh-ı kerîm
Eyleyüb şûyîde âb-ı şöhreti bu çeşmenin
Levh-i âlemden ider âb-ı hayat ismin 'adîm
Yazdı İhyâ böyle bir beyt-i dil-ârâ içre tâm
İki tarih-i neşât-efzâyı tab'-ı müstakîm
Padişaha kıl du'a bu çeşmeden âb iç revân (1217)
Cûybâr-ı himmet icrâ eyledi Sultan Selim
1217
(Egemen, 1993; Konyalı, 1977:2; Ra'if, 1996)

Çeşme, günümüzde bakımlı durumda olup suyu akmaktadır.

7.2.7.4.2 Kitabesiz Çeşme

Selimiye Camii Sokağı ile Selimiye Hamamı Sokağı'nın kesiştiği köşede, Selimiye Hamamı'nın karşı sırasındadır. Kitabesi olmaması ve çalışma sırasında çeşmeye ilişkin belge de bulunamaması nedeniyle isimlendirilmemekte ve tarihlendirilememektedir.

Çeşme, 1322/ 1904 tarihli bir kısmî haritada görülmekle birlikte, adı kayıtlı değildir (BOA. PPK. 453) (Harita 3). Konyalı tarafından "Hamam Sokağı Çeşmesi" veya "Selimiye Çeşmesi" olarak adlandırılmaktadır (Konyalı, 1970:2). Çeçen, çeşmenin Vakıf Defteri'nde, 1478 numarada, III. Selim Vakfı olarak kaydedildiğini; "2 lüle ve 1 masura" (110.5 m^3/gün) su tahsis edilmiş olduğunu belirtmekte, yapının III. Selim devrinde yapılmış olabileceği ve 1802-1804 yıllarına tarihlenebileceği üzerinde durmaktadır (Çeçen, 1991a).

Çeşmenin 19. yüzyıl başı, III. Selim devri özelliklerini taşıdığı görülmektedir. III. Selim Vakfiyesi'nde kayıtlı olmaması, III. Selim tarafından yaptırılmadığını göstermekle birlikte, onun döneminde yapılmadığını belirlememektedir. Çarşının su gereksinimini karşılamak amacıyla, aynı dönemde bir başkası tarafından yaptırılmış olabileceği, gözardı edilmemesi gereken bir olasılıktır.

Yapı, büyükçe bir su haznesinin, Selimiye Hamamı Caddesi'ne bakan yüzünde çıkıntı yapan mermer çeşme ile meydana gelmektedir. Haznenin duvarları kesmetaş izlenimi verecek biçimde sıvanmıştır.

Çeşmeyi iki yanda sınırlayan dikdörtgen kesitli plastrlar, çeşme çerçevesini de aşarak yalın profilli saçak silmesi hizasına kadar yükselmektedir. İçte, silmeli mermer çerçeve yer almaktadır. Mermer çerçevenin üst hizasını oluşturan kuvvetli silme hattı ile saçak silmesi arasındaki boşluğun kitabe yeri olduğu anlaşılmaktadır. Musluğun yerleştiği bölüm, ince bir niş oluşturan kemerle belirlenmektedir. Kemerin içinde, istridye kabuğu ile taçlanan kıvrımlı uzun motifler bulunmaktadır. İki yanında oturma sekileri bulunan yalak bölümünün yüzleri, kabartmalı kartuşlarla bezenmiştir (Ek 59a; 59b).

Çeşme, günümüzde bakımlı durumdadır ve suyu akmaktadır.

7.2.7.4.3 Daya (Dâye) Hatun Çeşmesi

Daya Kadın Sokağı'nın Harem İskelesi Sokağı ile Şair Nesimî Sokağı arasında kalan bölgesinde, Harem İskelesi Sokağı tarafından girildiğinde sağ taraftadır.

Kitabesi bulunmayan çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Vakıf Taşınmazları Defterinde, III. Selim vakfı olarak 1479 numarada kayıtlıdır ve 1 masura (6.5 m^3/gün) su tahsis edilmiştir (Çeçen, 1991a).

Çeşme, büyükçe bir su haznesi ile önünde bulunan oransız derecede küçük bir ayna taşından oluşmaktadır. Hazne, kiremit kaplamalı çatıyla örtülüdür. Yan cephesi tuğla- taş sıralarıyla almaşık örgülü olup ön yüzü çimento sıvalıdır. Ayna taşı, ön cepheye asimetrik biçimde yerleşen ve 10 cm. çıkıntı yapan bir "çerçevenin" içindeki yüksek, kemerli nişe oturtulmuştur. Eskiden bu kısmın mermer kaplamalı olduğu düşünülebilir. Kemer formundaki mermer ayna taşının çevresi silmeyle belirlenmiştir. Ayna taşı, üst kısmında boş bir kartuş ve altında yaprak motifiyle taçlanan, silmeli küçük bir kemercikle bezenmiştir (Ek 59a; 59b).

Önünde, iki yanında oturma sekileri bulunan yalak kısmı (çöp atılmasını engellemek için) betonla doldurulmuştur. Haznesi sağlam durumda bulunmakla birlikte, çatısı çökmek üzeredir. Bezeme özelliklerini bütünüyle kaybetmiş olan çeşmenin suyu kesiktir.

7.2.7.4.4 Mehmet Tahir Efendi Çeşmesi

Görgü tanıklarının çeşmeye ilişkin tanımlarından*, çeşmenin Tahir Efendi Camisi'nin Selimiye İskelesi Caddesi'ne bakan cephesinde, mihrabın hemen altında bulunan çimento sıvalı sağır kemerin içine yerleştiği anlaşılmaktadır.

Tanışık (1945) ve Konyalı (1977:2) çeşmenin üzerinde "Ve min-el-ma-i külle şey'in hayy" yazısı** ile altında 1242/ 1826-1827 tarihinin yer aldığını belirtilmektedir. Konyalı, ayrıca çeşmenin üzerinde II. Mahmut tuğrasının bulunduğunu, fakat tuğranın sonradan kazınarak yok edildiğini kaydetmektedir (Konyalı, 1977:1).

---

* Çeçen, Mehmet Tahir Efendi Çeşmesi'nin Tahir Efendi Camisinin duvarında bulunduğunu, kitabesinin olmadığını, ancak camiyle birlikte 1242/1826-27 yılında yapılmış olabileceğini öne sürmektedir (Çeçen, 1991a). Tanışık, fotoğrafını yayınladığı çeşmenin, ayrı bir tekne ile kabartma motiflerle bezenmiş mermer bir ayna taşından ibaret olduğunu kaydetmektedir (Tanışık 1945). Konyalı, yol düzenleme çalışmaları sırasında, çeşmenin yalağının tamamen toprak altında kaldığını, fakat caminin onarımı sırasında çeşmenin düzenlemesinin yapıldığını belirtmektedir (Konyalı, 1977:2).

** Yazı, çeşmelerin bir çoğuna işlenen ve "her şeyi sudan yarattık" anlamına gelen ayettir.

Çeşmenin kendi su yolu bulunduğu anlaşılmaktadır*. Tahir Efendi tarafından yaptırılan bir çeşmenin üzerinde II. Mahmut'un tuğrasının bulunmasının, çeşmeye ait en ilginç özellik olduğu öne sürülebilir.

Mehmet Tahir Efendi Çeşmesi, günümüze ulaşmamıştır.

7.2.7.4.5 Mektep Sokağı'ndaki Çeşme

Kitabesi olmadığı için isimlendirilemeyen çeşmeyi, Konyalı (1977:2) Tahir Efendi Çeşmesi ve Tanışık (1945) Harem İskelesi Çeşmesi olarak adlandırmaktadır.

Mektep Sokağı'nda, Tahir Efendi Camisi'nin karşısındaki adada, bakımsız durumda, bir apartmanın bahçesinin içinde bulunmaktadır. Özel mülkiyete geçtiği anlaşılmaktadır.

Dikdörtden planlı, tuğla-taş sıralarıyla almaşık örgülü duvarlar üzerinde beşik tonoz örtü ile meydana gelen yapının sokağa bakan cephesinde küçük bir kemer açıklığı göze çarpmaktadır. Üzerinde, sokağa bakan cephesindeki küçük bir mermer levhada okunan, "Vesekahüm rabbühüm şeraben tahura" yazısı, çeşme olduğunu belirlemektedir. Yan cephesinin çok iyi bir duvar işçiliği göstermemesine karşın, yola bakan cephesindeki almaşık örgünün taş kısımları, düzgün ve büyük kesme taşlar ile oluşturulmuştur (Ek 59a; 59b).

Yol cephesindeki özenli taş işçiliği ve beşik tonoz örtüsü nedeniyle, yapıya ilişkin ilk mimarî izlenim, bir çeşmeden çok, özenli bir binanın "altyapı kalıntıları" olması gerektiği doğrultusundadır. Bu mimarî uyarılar göz önünde tutulduğunda, III. Selim Vakfiyesi'nde yer alan "Harem İskelesi'nde", "Sandalcılar Kârhanesi" altında bulunduğu kaydedilen çeşmenin bu çeşme olabileceği; bir "altyapı" etkisi vermesinin bu nedenden kaynaklandığı savı öne sürülebilir. Bu bağlamda, işlevini yitiren yapının yok olduğu, fakat işe yarayan çeşmenin varlığını sürdüreceği düşünülebilir.

7.2.7.4.6 Harem İskelesi Çeşmesi

Günümüzde, Selimiye Harem İskelesi Sokağı ile Üsküdar-Harem caddesinin birleştiği yerde, Tahir Efendi Camisi'nin deniz tarafındaki küçük parkın içindedir. Üst tarafındaki sokağın istinat duvarına, yüzü denize bakacak şekilde yerleşmiştir.

---

* Defterdar Tahir Efendi Suyu, Selimiye Mahallesi'nde, İpekçiler Hanı civarındaki kaynaktan çıkıp Harem İskelesi Caddesini izleyerek Harem İskelesi'ndeki Cami ve çeşmelere su vermektedir (Kal'a, 2000).

Çeçen'in (1991a) "Tahir Efendi Çeşmesi", Konyalı'nın (1977:1) "Harem İskelesi Çeşmesi", Haskan'ın (2001) "Harem Ayazması" olarak adlandırdığı çeşmedir. Harem İskelesi'ne çok yakın olması nedeniyle Harem İskelesi Çeşmesi adıyla anılmıştır.

Yapıya ilişkin farklı kaynaklardaki bilgilerin değerlendirilmesi, farklı sonuçlara ulaşılmasına yol açmaktadır. Gerek Konyalı (1977:1) gerekse Çeçen, çeşmenin cami yapılırken temelinden kaynayan su ile yapıldığı konusunda hemfikirlerdir. Çeçen'e göre yapım tarihi 1242/ 1826-1827 olarak kabul edilebilir (Çeçen, 1991a). Öte yandan, Tahir Efendi'nin makam taşında, camiyi, mektebi ve caminin altındaki çeşmeyi yaptırdığı kayıtlı olduğu halde bu çeşmeden söz edilmemektedir.

Bu durumda, Konyalı'nın Harem İskelesi'nde, Tahir Efendinin yaptırdığı caminin önünde bulunduğunu belirttiği Harem Ayazması'nın (Konyalı, 1977:2) suyuyla beslenen ve belki Tahir Efendi tarafından tamir edilen eski bir çeşme olduğu düşünülebilir. Fakat, çalışma süresinde çeşmeye ait belge bulunamaması nedeniyle, konu açıklığa ulaştırılamamaktadır.

Bugünkü görünümüyle çeşme, yolu destekleyen istinat duvarının bir parçasını oluşturmaktadır. Kaba yonu taşla meydana gelen istinat duvarının alt kısmında, ince bir niş oluşturan sivri kemer ile meydana gelmektedir. Kemerin içinde bulunduğu düşünülebilecek mermer ayna taşı ve musluk, zaman içinde yok olmuştur. Çeşme kemerinin sol üstünde maşrapa nişi olduğu izlenimi veren küçükçe bir niş vardır. Kemer içindeki düşmüş taşların arkasında, su haznesi ya da küçük bir mağaracık olabilecek boş bir mekanın varlığı hissedilmektedir (Ek 59a; 59b).

Çeşmenin önünde yer alan ve gözü yanıltan havuzcuk, çeşmenin yüzünün yöneldiği parkın düzenlenmesi sırasında yapılmış olmalıdır. Gerek söz konusu havuzcuk ve gerekse zaman içinde toprak seviyesinin yükselmesi nedeniyle, günümüzde kısmen toprağa gömülmüş durumdadır. Çeşmenin bugünkü görünümü, hayvan suvarmak amacıyla yapıldığı izlenimini vermekteyse de, maşrapa nişi, insanlara hizmet ettiğini göstermektedir. "Yapı" yalın görünümü ve 16. yüzyıl çeşmelerini anımsatan oranları ile dikkati çekmektedir.

7.2.7.4.7 Musahip Ali Ağa Çeşmesi

Çeşme, günümüzde Selimiye Kışlası'nın bahçesinin içinde, bahçe-araç girişinin sağ tarafındadır.

Tanışık'ın Haydarpaşa Eski Tıp Okulu (günümüzde Marmara Üniversitesi, Tıp Fakültesi) binası ile Selimiye arasında, Kavak İskelesi'ne inen vadinin ortasında yer aldığını belirttiği

çeşmenin, aynı eserdeki fotoğrafıyla (Tanışık, 1945) karşılaştırıldığında, bu çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Selimiye Muhtarı Sayın Yılmaz Kürkçü de çeşmenin taşındığını belirtmektedir.

Çeşmenin inşa kitabesinde* "Musahib-i Hazînedar" (Padişahın özel hazinesine bakan kişi) Ali Ağa tarafından, 1064/ 1654 yılında yaptırıldığı kayıtlıdır. 1262/ 1845 tarihli onarım kitabesine** göre Abdülmecit'in gözdesi Şem'i-nur kadın tarafından tamir edilmiştir.

Çeşme, musluğun yerleştiği sivri kemerli nişi, nişin üzerindeki dikdörtgen çerçevenin içinde yer alan inşa kitabesiyle ve silmelerle yuvarlatılmış köşeleri ile klasik devir çeşmelerinin oranlarını taşımaktadır. Bütünüyle kesme küfeki taşından yapılmıştır. Ön cephesinin iki yanından taşan yayvan ve büyük su haznesi çeşmeye olduğundan daha büyük, anıtsal bir görünüş kazandırmaktadır. Onarım kitabesi, niş kemerinin içindedir. İki tarafındaki oturma sekileri ile birlikte, yalak kısmı yenilenmiştir (Ek 59a; 59b).

7.2.7.4.8 Hasip Paşa Çeşmesi: Zeki Bey Çeşmesi

Çeşme, Selimiye Kışlası'nın bahçesinin, Haydarpaşa tarafındaki araç girişinde, Ordu Evi'nin önündeki küçük istinat duvarının önünde yer almaktadır.

Tanışık'ın (1945) "Zeki Bey Çeşmesi" olarak tanımladığı ve Selimiye Ahırları'nın karşısında bulunduğunu belirttiği çeşme, kitabesine*** göre, ilk kez Hasip Paşa tarafından yaptırılmıştır. Günümüzdeki çeşme, 1323/ 1905 yılında Zeki Bey tarafından tamir ettirilmiştir.

---

* Bârek Allah ol Ali Ağa musâhîb-i hazînedâr
Bu makâmı etdi hayrât ehl-i atşân zevkine
Selsebîlin aynıdır güyâ ki yapdırmış hemân
Çeşme-i âb-ı zülâli teşne-diller şevkîne
Kerbelâ cengin anûb Hatîf dedi an'çün tarih
Dâimâ suyun içen içsün imâmeyn aşkına
1064/1654

** Melek-sîret şehinşâh-ı güzîn Abd-ül-mecîd Hân
Hayat-ı lûtfu ile kıldı sirâb-ı kâ'inât
Harem-i saray-ı pâkından bu aynı kıldı ta'mir
İbâret Şem'-i Nûr mâ-i zemzemden sıfatı
Nâzifâ tarihin gördükte şatt çekti ayağın
Yed-i pâkiyle buldu Şem'i-Nur mâ-i hayâtı
1262/1845

(Son iki satırı Tanışık tarafından yayınlanan kitabe metninin tamamı, TSK. 1. Ordu Komutanlığı tarafından verilmiştir. Kitabe, Haskan (2001) tarafından yayınlanmıştır)

*** Kalellahü teala ve sekahüm rabbihim şaraben tahura sadakallahül azîm
Hasbeten lillah idüb necîl Hasib Paşa bu gün
Ceyş-i mansûr-u şeh-i devrâna bu âb-ı Revân
Bir tarafdan celb edib hayır du'a ibkâ-yı nâm
Bir tarafdan eyledi ruh-u Hasîb-i şâd-mân
Geldi tamir için tarih "hayratü'l hasîb"
Eylesün Hakk ol Zeki Bey'i cihanda kâmrân

Çeşmenin dikdörtgen biçimindeki cephesi, iki yandan az çıkıntılı, yivli plastrlarla sınırlanmaktadır. Üst kısmında, yıldız biçiminde boşluklarla süslenen basit bir taçlama vardır. 1905'te yapılan tamirinde, o zamanın anlayışına uygun olarak tamamen yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kısımlarla işleme farkına bakılarak, sadece musluğun takıldığı ayna taşının eski olduğu düşünülebilir. Ayna taşını üç yandan çevreleyen düz hatlı silmelerin alt tarafta kesiliyor olması, taşın başka bir yerden, olasılıkla ilerisinde bulunan büyük çeşmeden taşınmış olabileceği izlenimini vermektedir (Ek 59a; 59b).

Bu çeşmenin, suyunun Miskinler Dergâhı civarından "lağım mecrâ" ile gelip Selimiye'de Yazıcılar (Tazıcılar) Ahırı karşısındaki çeşmesine aktığı kaydedilen "Halil Paşa Çeşmesi Suyu"nun beslediği (Kal'a, 2000) çeşme olması olasılığı yüksektir.

7.2.7.4.9 Mülazım-ı Evvel Hakkı Bey Çeşmeleri

Selimiye Kışlası Caddesi ile Kebir Çeşme Caddesi'nin kesiştiği köşede, Selimiye Camisi'nin köşeyi tanımlayan duvarlarının dış yüzünde birer çeşme bulunmaktadır. Konumlarıyla dikkati çeken çeşmeler*, 30 Ekim 1915 tarihini taşımaktadır. Kitabesinde, "Çanakkale'de şehit olan Mülâzım-ı Evvel Hakkı Bey'in hayratıdır" yazmaktadır. Aynı yazı, latin harfleriyle bir mermer levhaya yazılarak çeşmenin yanına asılmıştır (Ek 59a; 59b).

Çeşmelerin, caminin bahçesinde kalan bir su haznesine bağlı olmaları, dikkati çekmektedir. Şehir suyu şebekesinin Selimiye'ye ulaşmış olduğu bir dönemde hazneli çeşme yapmanın gerekli olmadığı açıktır. Konuyu aydınlatacak bir belge ya da bilgiye rastlanmamıştır.

7.2.7.4.10 Günümüze Ulaşmayan Çeşmeler

Saraylı Hanım Çeşmesi: Kavak İskelesi'nde Saraylı Hanım Çeşmesi adında bir çeşme bulunduğu, "Bostan arasından" gelen suyunun kaynağının, "şimdiki" durumda, Mekteb-i Tıbbiye binası altında kaldığı belirtilmektedir (Kal'a, 2000). Çeşme bulunamamıştır.

Üsküdar Vakıf Taşınmazları zabıtnamesinde Kavak İskelesi'nde bulunduğu belirtilen "Kavak Çeşmesi" ya da Musahip Ali Ağa çeşmesinin Şem'i-Nur Kadın tarafından onarılması

---

* Caminin avlu duvarını çevreleyen pencerelerin hizasında, pencere boşluğunun içine yerleştiği izlenimi veren çeşmeler girintili mermer taş ve yayvan yalak ile meydana gelmektedir. İkisi de aynı niteliklerdedir. Üst kısmı, defne yapraklarıyla kuşatılan dairesel bir madalyonun içinde ay-yıldız ile taçlanmaktadır. Çeşmenin dikdörtgen çerçevesi, defne yapraklarıyla süslenmektedir. Çerçevenin üst kısmında kitabe vardır. Çeşmenin ayna kısmı, musluğun üzerine "vazo" oluşturan yaprak motiflerinin içinden çıkarak yükselen kabartma bitkisel desenlerle ve ortada bir meşale figürüyle bezenmiştir (Ek 59a; 59b).

nedeniyle halk arasında isminin değişerek Saraylı Hanım adıyla anılmaya başlanmış olabileceği düşünülmektedir.

Hacı Beşir Ağa Çeşmesi: Hacı Beşir Ağa Çeşmesi'ne ilişkin ulaşılabilen bilgi, Kavak İskelesi meydanında yer aldığı ve suyunun Kavak "sırtından" geldiği ile sınırlıdır (Kal'a, 2000). Çeşmenin, burada bulunan 1077/ 1666-1667 tarihli Lala Beşir Ağa Mescitine 1133/ 1720-1721 yılında minber koyduran Şeyhü'l-harem Beşir Ağa (Ayvansarayî vd., 2001) ile bağlantılı olduğu ve Şeyhü'l-harem Beşir Ağa tarafından yaptırıldığı düşünülebilir.

Harem İskelesi Caddesi Çeşmeleri: 1220/ 1805 tarihli III. Selim Vakfiyesi'nde, Harem İskelesi Caddesinde bir çeşme yapıldığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643). Çeşme bulunamamıştır.

Selimiye Muhtarı Sayın Hasan Yılmaz Kürkçü, Harem İskelesi Caddesindeki namazgahın deniz tarafındaki kenarında, "eskiden" bir çeşme bulunduğunu hatırlamaktadır. Günümüze ulaşmayan çeşmenin ne zaman yapıldığı belirlenememiştir. Çeşmenin, 1913 tarihli haritada (Alman Sendika Haritası) ve Pervititch haritasında (Harita 6, 7) görülmemesi nedeniyle, haznesiz, küçük bir su yapısı olduğu düşünülebilir.

7.2.7.5 Selimiye Hamamı

Selimiye Hamamı Sokağı, Selimiye Camii Sokağı, Şerif Kuyusu Sokağı ve Selimiye Kışlası Caddesi ile çevrelenen yapı adası üzerinde yer almaktadır.

III. Selim Vakfiyesi'nde, III. Selim'in hamamı ve câmegânı kişisel mal varlığıyla yaptırdığı kayıtlıdır (VGMA. Defter No: 643).

1218/ 1803 tarihli belgelerde, kagir hamamın inşasının tamamlanmış olduğu kayıtlıdır (BOA. CS. 1164 ve BOA.CA. 51941) (Ek 10). Haskan, Aynî divanında, Aynî'nin hamamın yapımına 1217/ 1802* yılını tarih düştüğünü belirtmektedir (Haskan, 2001).

Câbî Tarihi'nde (1992) Selimiye Hamamı'nın eski "saray-ı hümâyûn" hamamının yerine ve eski hamamın temellerinden yararlanılarak yapıldığı kayıtlıdır. Ayrıca bu yerin tercih

---

* Pâk tiynet ab-ı rûy-ı saltanat Sultan Selim
Yapdı İhsanye'de germâye kim misili adim
Baksa Aynî bayılur ins ü perî târihine
Yapdı bu hammâmı âb-ü tâb viri Şeh Selim. (Haskan, 1995, 2001)

edilmesinde çarşı içinde olmasının da rolü bulunduğu belirtilmiştir. Çok açık olmamakla birlikte, Câbî'nin ifadesinden, hamamın Bina Emini'nin Ali Bey olduğu sonucuna varılabilir.

Dönem eserlerinden, Selimiye yerleşim alanından söz eden Seyyid Mustafa risalesinde (Beydilli, 1987), Hadikatü'l-cevamî'de (Ayvansarayi vd., 2001), Asım Tarihi'nde (Asım, 1282) ve Câbî Tarihi'nde (Beyhan, 1992) hamam da anılmaktadır.

Tek hamam olarak yapılmıştır (Ayvansarayi vd., 2001). Girişinin komşu parsel (doğu) tarafında bulunması nedeniyle hamam, günümüzde çimento sıvalı, kapısız, penceresiz, kubbeli bir yapı biçiminde görünmektedir. Giriş tarafındaki câmegân kısmı, betonarme olarak yeniden yapılmıştır (Ek 59c).

Hamamın asıl kütlesinin içindeki "ılıklık" veya "soğukluk" kısmı, iki tarafında mermer sekilerle yükseltilmiş bir koridor etkisindedir. Bu bölümün iki yanında odalar ve girişe göre sol tarafındaki tonozlu koridorun sonunda, yapıya paralel olarak uzanan 4 kabinli tuvalet mahalli yer almaktadır. Büyük bir kubbenin örttüğü yıkanma mahalli, etrafını çevreleyen küçük kubbeli dört halveti ve beşik tonoz örtülü üç sofası ile klasik hamam planı şemasına sahiptir (Ek 59c).

Halvet ve sofaların her birinde üçer kurna bulunmaktadır. Hamamın mermer kaplamaları ile mermer kurnaların büyük kısmı yenidir, ancak kurnaların iki tanesinin farklı formu ve özenli işçiliği, sarayın eski hamamından kaldıkları izlenimini uyandırmaktadır.

Hamamdaki bütün kurnalardan daha özenli yapıları ve kaliteli mermerleriyle dikkati çeken iki kurna, soğukluğun girişe göre sağ tarafında yer alan, küçük mekanda bulunmaktadır.

Özellikle kapının karşısındaki kurna, bezemesi ve mermerinin kalitesiyle Kavak Sarayı'nın hamamından "kalmış" olabileceğini düşündürecek zenginliktedir. Diğerinin yüzeyleri kartuşlarla bezenmiştir ve arka tarafındaki mermer parçanın duvarla olan uyumsuzluğundan, devşirme bir köşe kurnası olduğu anlaşılmaktadır. İlk kurnanın zenginliği, bu mekanın, kışlanın subaylarının kullanımına ayrılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Câmegân kısmında, hamam girişinin sağ tarafındaki duvarda bulunan mermer çeşme (Ek 59c) ve câmegânın ortasındaki mermer fiskiyeli mermer havuz, 19. yüzyıl özellikleri göstermektedir.

1807 isyanında hamamın hasar gördüğünü belirtecek bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak, Câbî'nin Alemdar Mustafa Paşa zamanında, kışlanın yeniden açıldığı dönemde, hamamın da

açıldığını (Beyhan, 1992) kaydetmesi, bu sırada hamamın onarım gördüğünü düşündürmektedir.

1225/ 1810 tarihli evkaf defterinde "Hamam-ı yektâ" olarak adlandırılan Selimiye Hamamı, bu tarihte Selimiye Vakfı'na kira ödediğine göre (TSMA. D.2240), 1808 yangınında da hasar görmediği öne sürülebilir.

1872 tarihinde hamamlar üç sınıfa ayrılmış, 2 Ağustos 1296/ 1880 tarihli karara göre bu sınıflama uyarınca hamamlardan harç toplanmaya başlanmıştır. Selimiye Hamamı'nın bu dönemde "ikinci sınıf" hamam olarak kabul edildiği görülmektedir (Ergin, 1995:4).

Selimiye Hamamı, Cumhuriyet döneminde, kışlanın Türk Silahlı Kuvvetleri, 1. Ordu Komutanlığı'nın kullanımına verilmesinden sonra, uzun süre "Kışla Hamamı" olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, camegân kısmı iki katlı ve betonarme olarak yeniden yapılmıştır. Câmegân, asma katı üç taraflı galeri biçiminde ve üç yandan soyunma odaları ile sarılacak şekilde inşa edilmiştir. Hamamın mermer kaplamaların bir kısmı yenilenmiş, su tesisatı, boruları dıştan geçirilecek şekilde elden geçirilmiştir. Câmegân-hamam girişleri aksına dik konumdaki "arka" (batı) duvarına betonarme bir ısıtma merkezi eklenmiştir. Yine aynı aks üzerinde, günümüzde "Eski Lahmacun Fırını" olarak adlandırılan fakat artık kullanılmayan küçük bir fırın binası yapılmıştır. Hamam, kışlanın içine modern yıkanma mahallerinin yapılmasından sonra kullanım dışı bırakılarak işlevini yitirmiştir (Ek 59c).

Günümüzde depo olarak kullanılan bina, genel olarak iyi durumda bulunmakla birlikte, kubbelerde başlayan su sızıntısı, restorasyon gereksiniminin doğduğunu belli etmektedir.

7.2.8 İskeleler

Harem İskelesi'nin ve Kavak İskelesi'nin, Selimiye yerleşim alanının oluşturulmaya başlanmasından önceki dönemlerde var olduğu bilinmektedir. Ancak, varlıklarını daha sonra da sürdürmeleri ve Selimiye'nin bir bileşeni haline dönüşmeleri nedeniyle, bu bölümde ele alınmıştır.

7.2.8.1 Harem İskelesi

III. Selim Vakfiyesi'nde, Harem İskelesi'nin Kavak Sarayı'nın deniz tarafındaki batı sınırını oluşturduğu belirtilmektedir (VGMA, Defter 643). Vakfiye'deki genel ifade, iskelenin saray kapsamı içerisinde bulunduğu izlenimi vermektedir.

1913 tarihli haritaya (Alman Sendika), Pervititch haritasına ve 1918 tarihli hava fotoğrafına* göre, bugünkü Harem İskelesi'nin altında, Selimiye İskelesi Sokağı'nın ilerisinde bulunduğu anlaşılan Harem İskelesi, günümüze ulaşmamıştır (Ek 58a). Konyalı, Harem'deki meydanın genişletilip Araba Vapuru İskelesi ile mendireğin yapılması sırasında iskelenin sökülerek denizin doldurulduğunu kaydetmektedir (Konyalı, 1977:2).

Ahkam defterlerindeki 1768 tarihli hükümde, Üsküdar İskelesi'nin kayıkçı esnafının çalıştığı iskelelerin isimleri sayılırken, Harem İskelesi'nin adının geçmemesi (Kal'a, 1998c) burasının kayıkçı esnafının çalışma sahasına girmediğini göstermektedir. Hüküm, Harem İskelesi adının, sarayın haremlerinin İstanbul'a gidip gelmeleri sırasında bu iskeleyi kullanmalarından ötürü verildiği (Konyalı, 1977:2) ve hareme ait özel iskele olduğu konusundaki görüşü desteklemektedir.

BOA.CS. 1164 ve BOA.CA. 51941 numarada kayıtlı belgelerde (Ek 10), Selimiye'de bir som (taş) iskele ve bir rıhtım yapıldığı kayıtlıdır. III. Selim'in, iskeleye bir "çeki taşı" ve gerekli aletlerini koydurması ve burada "hamallar kethüdası" ile "kayıkçılar kethüdasının" kullanımı için iki ayrı oda yaptırması (VGMA, Defter No: 643), Harem İskelesi'nin kamu kullanımına III. Selim tarafından açıldığını göstermektedir.

III. Selim Vakfiyesi'nde, Harem İskelesi "tarafında" dükkanlar ve sandalcı esnafı için yedi ayrı han yapıldığı kayıtlıdır (VGMA, Defter No: 643). Câbî tarihinde, Harem İskelesi'nin düzenlenmesinde, bu alana evler ve istekleri üzerine sandalcı esnafına hanlar inşa edildiği (Beyhan, 1992) belirtilmektedir. İfadeler, yörenin canlı bir kumaş/ tekstil sanayii ve ticaret bölgesi olduğunu belirlemektedir. 1247/ 1832 yılından önce, Harem İskelesi "yakınlarında" bir karakol yapılmıştır (BOA.MAD. 8960).

Yapımından bir süre sonra, "Harem İskelesi" sözcük grubunun kapsamının genişlediği, artık "iskele" yapısını tanımlamanın ötesinde, daha genişçe olan sahil bölgesinin adı haline geldiği fark edilmektedir. "Harem İskelesi", bir bakıma "Aşağı Selimiye" kavramını karşılar gibidir. Örneğin 1267/ 1851'de Harem İskelesi'nde bir "hatab" ambarının bulunduğu belirtildiğinde (BOA.CA. 47305), iskelenin daha uzağındaki bir yapının tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Aynı tarihlerde, Harem İskelesi'nde özel sektöre/ kişilere ait kayıkhaneler bulunmaktadır. 1851'de, buradaki Hatice Hanım'a ait kayıkhane, Selimiye Kışlası'nın bahçe duvarının yıkılmasıyla hasar görmüş, hasarlı kısımlarının Ticaret Nezareti tarafından onarılması için karar çıkmıştır (BOA.A.MKT.NZD. 31/2).

---

* İTÜ. Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı Başkanlığı Arşivi.

1861 civarında, Tersane-i Amire tarafından, eski kagir Harem İskelesi'ne vapur yanaşabilecek şekilde yeni bir ahşap iskele eklenmiştir. Bu sırada, aynı bölgede, farklı işlevli "eski" bir vapur iskelesi daha bulunmaktadır (BOA.A.MKT.MVL. 127/93).

"Eski" iskeleyi yöre halkı kullanmakta ve Selimiye Kışlası'nın "levazımâtı" da buraya çıkarılmaktadır. Sözkonusu Vapur İskelesi'nin harap olması nedeniyle onarımı 25.000 kuruşa Dimitri Kalfa'ya ihale edilmiş, uygulama kontrolünün Ordu-i Hümâyûn tarafından yapılması kararlaştırılmıştır (BOA.A.MKT.MVL. 127/93). İnşaat 20 Ş. 1278/ 20 Şubat 1862 tarihinden önce tamamlanmıştır (BOA.A.MKT.MVL. 141/75).

Safer 1306/ 1888'de, Şirket-i Hayriyye'nin kuruluşu sırasında, Sarayburnu ile Harem İskelesi arasındaki hatlarda düzenli olarak vapur işletmek hakkı Şirket-i Hayriyye'ye verilmiştir. Şirket şartnamesine göre, Harem İskelesi'nde erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı, düzgün biçimde ve yeterli sayıda bekleme salonları yapılacak, kullanım "gereğine uygun" olarak tefriş edilecektir. Ayrıca kışın soba yakılarak salonların ısıtılması sağlanacaktır (Ergin, 1995:5). Harem İskelesi'nin bu tarihte işlek bir iskele haline geldiği sonucu çıkmaktadır. 1910 yılında Harem İskelesi, lüks lambaları ile aydınlatmaktadır (BOA.DH.EUM.THR. 54/14).

7.2.8.2 Selimiye İskelesi

Konyalı, Selimiye Kışlası'nın hemen "önünden" aşağıya inince, sonradan mezbaha yapılan yerde, Selimiye İskelesinin bulunduğunu; 1977'de rıhtımının "ayakta" olduğunu ve burada yuvarlak büyük bir taş bulunduğunu kaydetmektedir (Konyalı, 1977:2).

Konyalı'nın sözünü ettiği iskele*, BOA.CS. 1164 ve BOA.CA. 51941 numarada kayıtlı belgelerde sözü geçen, 1218/1803'te yapılan "rıhtım" olabileceği gibi; kışlaya ait 1829 tarihli kesin hesap defterinde (D.BŞM.BNE. 16356), 1826-1828 aralığında, Selimiye Kışlası'nın yeniden inşası sırasında, malzeme boşaltmak için bir yapıldığı kaydedilen iskele olması olasılığı da yüksektir. Konunun detaylarını aydınlatacak belgeye ulaşılamamıştır.

---

* Konyalı, Letaif-i Enderun'da II. Mahmut, 1233/1817-18 yılının Z-il-kade'sinin ilk cuma namazını Selimiye Camisi'nde kıldıktan sonra Selimiye İskelesi'nde bekleyen kayıklara binerek Mehmet Paşa Kasrı'na gittiği ifadesine dayanarak, kışlaya ve camiye ait, Selimiye İskelesi adında bir iskele daha bulunduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1977:2). III. Selim Vakfiyesi'nde görülmemekle birlikte, BOA.CS.1164 ve BOA.CA. 51941 numaralı belgelerde kaydedilen "som iskele" ve "rıhtım" birimlerinden birinin Konyalı'nın değindiği Selimiye İskelesi olabileceğinden söz edilebilirse de durumun bir isim karışıklığından kaynaklanmış olması daha doğru görülmektedir.

7.2.8.3 Kavak İskelesi

1930 tarihli Pervititch haritasına ve 1918 tarihli hava fotoğrafına göre, Kavak İskelesi Caddesi'nin bitimi civarında, bugün kışla girişindeki trafik ışıklarının bulunduğu yerin ilerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır (Ek 58b). İskele, denize yapılan dolgunun altında kaldığı için günümüze ulaşmamıştır.

Ahkam defterlerindeki 1768 tarihli bir hükümden*, bu tarihte, iskele civarında ailelerle meskun ve fazla kalabalık olmamakla birlikte yerleşik kayıkçı esnafına gerek duyacak büyüklükte bir yerleşim bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kavak İskelesi'nin yakınında, bir cami, bir mektep (VGMA. Defter No: 643), bir meydan, meydanda Hacı Beşir Ağa çeşmesi bulunmakta, Saraylı Hanım Çeşmesi (Kal'a, 2000) de bu civarda yer almaktadır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kavak İskelesi Camisi'nin varlığı, buradaki yerleşimin 16. yüzyıla kadar indiği düşünülmektedir. 1854'e tarihlenen gravürde (Gravür 10), buradaki yerleşime ilişkin ipuçları bulunabilmektedir. Zaman içinde bu bölgenin askerî alan haline geldiği anlaşılmaktadır.

Çeşitli belgelere göre, burada bir askerî fırın yapılmıştır**, 1325/ 1907'de Kavak İskelesi'nde bir de karakol bulunmaktadır*** (BOA.DH. EUM.MH. 239/70; BOA.DH. EUM.MH.15/13).

7.2.9 Konutlar

Selimiye'nin "şenlendirilmesi" sırasında, ev yapılmak üzere Kavak Sarayı arazisinden, isteyenlere "az bir bedel" karşılığında arsalar verilmiş; diğer yandan, "bir miktar" konut yapılarak isteyene kiralanmıştır (Beyhan, 1992). III. Selim Vakfiyesi'ne göre, konut ve dükkan yapılmak üzere kiralanan bölge, 10 yük 80.967 zira(²)/ 5.788.188 m(²) alanı kapsamaktadır. Ayrıca III. Selim, on tanesi "isteyenlere" kiraya verilmek üzere**** ve altısı da cami görevlilerinin iskanları için toplam 16 adet konut yaptırmıştır (VGMA. Defter No: 634).

Bölgede, devlet tarafından yaptırılan, inşaat giderleri İrad-ı Cedid hazinesinden karşılanan subay konakları yer almaktadır (BOA.CS. 1164, BOA.CA. 51941) (Ek 10). Subay konaklarının gerekli onarım ve tadilatlarının da yine devlet tarafından yapılması (BOA.D.

---

* Ahkam defterlerinde, 1768 tarihli hükümde, Kavak İskelesi'nin insan kalabalığından uzak ve kadınlarının namuslu olduğu, kayıkçı esnafı tarafından rahatsız edilmemeleri gerektiği konusunda bir kayıt bulunmaktadır (Kal'a, 1998c).

** Bkz. 6.3.23 Kavak İskelesi'ndeki Fırın

*** Bkz. 7.2.11.2 Kavak İskelesi Karakolu

**** Selimiye yerleşim alanının gelişmesini desteklemek amacıyla yaptırılan konutların, sonradan subay lojmanlarına dönüştürülmüş olmaları olasılığı yüksektir.

BŞM.BNE. 16108) (Ek 11), bu yapıların gerçek anlamıyla "lojman" niteliği taşıdıklarını göstermektedir. 1221/ 1806'da konutlardan birinin "Ocak Kâtibi Efendilere mahsus menzîl" adıyla anılması (BOA.D.BŞM.BNE. 16122) (Ek 12), "Kâtip" görevinde bulunanlar ve bulunacaklar için yapılmış bir lojmanın varlığını belirlemektedir.

Câbî'ye (1992) göre, caminin cemaatinin oturduğu evlerden başka, "kibar-ı ricalden" Bostancıbaşı İsmail Ağa, Büyük Gümrükçü Hasan Ağa gibi kimselerin konakları vardır. Ayrıca kışlada görevli Ocak Ağası'nın ve Binbaşıların ikamet ettiği konaklar ile bazı paşaların konakları bulunmaktadır (Asım, 1282).

İnşaat giderleri III. Selim ve İrad-ı Cedid hazinesi tarafından karşılanan konutların, mimar elinden çıktığı düşünülmektedir. Konutların bir kısmının inşaatında "Mimar-ı Esbak" Arif Efendi'nin (BOA.CS. 1164; BOA.CA. 51941) kontrol görevi bulunduğu kabul edilebilir. Câbî, bir kısmının Bina Emini'nin "Hâcegândan" Hüseyin Efendi olduğunu kaydetmektedir (Beyhan, 1992). 1803 tarihli inşaat raporunda adı geçen ve kesin hesap keşiflerinin çıkarılmasında çalıştığı anlaşılan "Mühendis" Abdurrahman Ağa'nın yapım aşamasıyla da ilgisi olduğu düşünülebilir (BOA. CS. 1164 ve BOA.CA. 51941) (Ek 10). Kışlanın ve caminin inşaatlarıyla (BOA.C. Mal. 25245; BOA. C.Bld. 4859) konutların 1805 tarihli onarımında taşeron olarak çalışan (BOA.D.BŞM. BNE.16108) (Ek 11) Foti Kalfa'nın, konutların inşaları sırasında da taşeron olarak çalıştığı öne sürülebilir.

Yerleşim alanındaki konutların, lojman niteliğindeki subay konakları, cami görevlileri için lojmanlar, devletin üst düzey yöneticilerinin yaptırdıkları konaklar, çevredeki esnaf ve iş yeri sahiplerinin konutları ile bu yörede işgücüyle çalışanlara ait daha mütevazı sayılabilecek evlerden oluştuğu görülmektedir. Konutların kullanıcılarının sosyal ve ekonomik statülerinin farklılık göstermesi, yapıların da boyut ve mimari programları açısından büyük bir çeşitlilik taşıdığını belirlemektedir. Küçük ve büyük boyutlu konutların bir arada bulundukları düşünülebilirse de Harem İskelesi'nin yakınlarındaki konut gruplarının ağırlıklı olarak mütevazı yapılardan meydana geldiği kabul edilebilir.

İlk dönem konaklarına ilişkin ulaşılabilen bilgi çok sınırlıdır*. Ayvansarayî, konutlar arasında "evler" ve "konaklar" ayrımını yaparak konakların yüksek olduğunu belirtmektedir (Ayvansarâyî vd., 2001). 1806'da, Ocak Katibi Efendilere özgü konuta "tahtanî" odalar eklenmiştir. Bu dönemde, konutun "içindeki" mutfağın yakınındaki odaların, ön tarafı dolma duvarlı ve pencereli; içi ahşap döşemeli ve beyaz sıvalıdır. Aynı tarihte, "Pilavcı Ahmed Ağa"

* Câbî tarihinde (1992), yağmacılardan birinin Kadı Paşa konağındaki merdivenden indiği kayıtlıdır ancak bu mimariye ilişkin bir bilgi kabul edilmemektedir.

konutunun "süflâsından" (aşağı kısmından), temelden başlanarak taş duvarlı, ahşap döşemeli, beyaz sıvalı "neşvân"a(?) mahsus mahpushane yapılmıştır (BOA.D.BŞM.BNE. 16122) (Ek 12).

1219/ 1805 yılında Anadolu'nun Alaybeyi olan Abdurrahman Ağa'nın oturmakta olduğu konuta eklenen* selamlık bölümü ile (BOA.D.BŞM. BNE.16108) (Ek 11) haremi ve selamlığıyla tam teşekküllü büyük bir konağa dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Binanın ünlü İsmail Paşa Konağı/ Sarayı ile aynı yapı olduğu düşünülebilirse de bu görüşü doğrulayacak bir belgeye rastlanmamıştır. Abdurrahman Paşa'nın İsmail Paşa konağına 1807'den sonra taşındığı düşünülmektedir.

İlk dönem konaklarının en ünlüsü, zarif ve "talid" eşyalarla döşenen (Asım, 1282) İsmail Paşa Konağı'dır. Araştırma sırasında incelenen dönem kaynaklarında, kışlanın yakılmasını kaydeden yazarların neredeyse tamamı, bu konağın da yakıldığını mutlaka belirtmektedirler (Beyhan, 1992; Şânîzâde, 1284; Asım, 1282; Oğulukyan, 1972; Derin, 1973a). Bu durumun, binanın sahibine duyulan acımaya ve burada kirayla oturan Kadı (Abdurrahman) Paşa'nın görevinin önemine olduğu kadar, yapının mimari açıdan yok olmasının verdiği üzüntüden de kaynaklandığını düşündürmektedir. Bu bağlamda, Şânîzâde ve Asım tarihlerinde yakılan konağın "saray" olarak tanımlanmasının yazı alışkanlığı olmaktan çok bir tespiti belirlediği kabul edilebilir.

1808'de kışlanın onarılıp yeniden açıldığı kısa dönemde, Üsküdar Kışlası'na (Selimiye) atanan Ömer Ağa, kendine kışlanın karşısında konak yaptırmıştır. Ocak Kâtibi Efendi'nin de konağı vardır (Beyhan, 1992). Kadı Abdurrahman Paşa, (artık?) İsmail Paşa konağında oturmaktadır (Beyhan, 1992; Şânîzâde, 1284; Asım, 1282; Oğulukyan, 1972; Derin, 1973a). Bu sırada subayların yeniden lojman-konaklarda iskan ettiği düşünülebilir.

1808 isyanında yerleşimin elit kesimin oturduğu bölümü büyük ölçüde yakılmış (Beyhan, 1992; Şânîzâde, 1284; Asım, 1282; Oğulukyan, 1972; Derin, 1973a), konakların bir kısmı yok olmuştur. Bu sırada küçük boyutlu bazı komşu evler de tutuşmuştur (Asım, 1282; Şânîzâde, 1284). Ayaklanmanın iç mantığı nedeniyle, halkın oturduğu bölgelere zarar verilmemiş, Harem İskelesi tarafındaki konutlar yangından kurtulmuş olmalıdır.

Selimiye Kışlası'nın 1854-1856 Kırım Savaşı sırasında yapılan çizimlerinde, çevrede konak büyüklüğünde bir yapının görülmemesi, konakların bu çevrede bulunmadığını ifade

---

* İnşaatın taşeronu Foti Kalfa'dır (BOA.D.BŞM. BNE.16108).

etmektedir. Ayrıca, rüzgarı ve manzarası kışla tarafından kesilen bir bölgede konak yapılmasının anlam taşımadığı da açıktır.

Kırım savaşı sırasında, yöredeki konutların bir kısmı, İngiliz subaylarının ikameti için kiralanmıştır. Subayların oturduğu, kirası "Zabtiye Veznesi'nden" ödenen konutlarının "büyükçe" ve "konforlu" olduğu fark edilmektedir*. Ferik Mustafa Paşa'nın Selimiye civarındaki konutu İngiliz subaylarına kiralandığı sırada yanarak yok olmuştur (BOA.A. MKT.NZD. 234/15).

Blackwood'un çiziminde (Ek 60b), su terazisinin arkasında, iki katlı, cumbalı, kiremit kaplamalı çatılı, ahşap ve büyükçe boyutlu sayılabilecek konutlar görülmektedir. Aynı yıllarda (Gravür 6), Haydarpaşa tarafındaki konutlar da ikişer katlı, cumbalı yapılardır. Blackwood'un bir diğer çiziminde görülen yapıların tamamı kiremit kaplamalı ahşap çatıyla örtülü uzun binalardır (Gravür 7). Bazı duvarların dökülmüş sıvalarıyla fakirleşmiş görüntüleri çarpıcıdır. Yapıların büyük kısmı sıvalı olmakla birlikte, sıvasız hımış duvarlı binaların varlığı fark edilmektedir. Bugünkü Selvili Konağı Sokağı'nın deniz tarafındaki adada, ahşap kaplamalı, daha zengin görünümlü konut örnekleri dikkati çekmektedir.

Çizimlere göre, 1854 yılı civarında, konutlar ikişer katlı, kiremit örtülü kırma çatılı, çıkmalarla hareketlendirilmiş yapılardır. Cepheleri ahşap kaplamalı ya da sıvalıdır. Konutların tamamının yüksek duvarlarla çevrelen bahçeleri vardır. Çizimlerde, açık sofalı tipte binaya rastlanmaktadır.

IRCICA arşivinde bulunan ve 1860 sonrasına tarihlenen bir fotoğrafta (fotoğraf kodu 779-48), yerleşim alanının İhsaniye tarafında, manzaraya yönelen büyük konutlar görülmektedir. Kiremit örtülü kırma çatılı konutlar, ahşap kaplamalıdır. Yapıların büyük boyutlu olması, bu bölgedeki mal sahiplerinin varlıklı olduğunu göstermektedir.

Eldem'in, Selimiye Kavak Bayırı Sokağı'nda bulunduğunu belirttiği Ayetullah Efendi evinin, planı merkezî sofalı tipte ve cepheleri ampir üslupta yapılmıştır. Binanın alt katı kagir, üst katları ahşaptır (Ek 60a, no:15 ve Ek 60b). Eldem, yapıyı 19. yüzyıla tarihlemesine karşın, binanın karkasının daha eski tarihli, hatta belki 1800'den önce yapılmış olabileceği üzerinde durmaktadır (Eldem, 1984). 1800 öncesinde bu bölgede sivil yerleşim bulunmadığı bilindiğine göre, binanın altyapısının Selimiye'deki ilk yapılar dönemine indiği düşünülebilir.

---

* Zaptiye Müfettişi Efendi'nin yeri tespit edilemeyen konutunu 4.000 kuruştan daha aşağı bedelle kiraya vermeyeceğini belirtmesi (BOA.A.MKT.NZD. 182/84), İngiliz subaylar için kiralanan konutların büyük olduğunu göstermektedir.

Eldem'in (1979) yayınladığı fotoğrafta (Ek 60b), Selimiye Camisi Sokağı'nda, caminin karşısında, konut olduğu düşünülebilecek bir yapı görülmektedir. Uzun dikdörtgen planlı, kiremit kaplamalı kırma çatılı yapının bahçe cephesi, ahşap dikmelerle taşınan balkon/ hayat bölümüyle oluşmaktadır.

Selvili Konağı Sokağı'nda, bir konutun arka taraftaki bahçesinde bulunan süs havuzu*, burada zengin bir konak bulunduğu izlenimi vermektedir (Ek 60a). Pervititch (tarihsiz) haritasında (Harita 7) konağa rastlanmaması nedeniyle, 1930 öncesinde yok olduğu anlaşılmaktadır.

Selimiye'de günümüze az da olsa ahşap konut örneği kalmıştır. Günümüze ulaşan yapılar, ağırlıklı olarak küçük boyutlu, ahşap yapılardır. Krokide 1 numarayla gösterilen, büyük boyutlu bina, çalışmanın sürdüğü sırada yıkılmış, aynı süreçte, 14 numarayla gösterilen yapı ise yanmıştır (Ek 60a; 60c).

Günümüzde Selimiye Mahallesi'nin büyük kısmı, 5-6 katlı, çoğu bitişik nizamla inşa edilmiş, son 30-40 yıllık döneme tarihlenebilecek apartmanlarla oluşmaktadır. Yapılar, genellikle mimar elinden çıkmış izlenimi vermektedir.

7.2.10 Bekar Odaları

1225/ 1810 tarihinde, Selimiye'de, Selimiye Vakfı'na ait bir bekar odası bulunmaktadır (TSMA. D.2240). Yeni kurulan Selimiye yerleşim alanının bir bölümünün sanayi bölgesi haline getirildiği göz önünde tutulduğunda, Selimiye'deki bekar odasının, burada çalışan bekar-erkek nüfusun ikameti amacıyla yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Bekar odasının konumu belirlenememekle birlikte, konut bölgesinin dışında tutulduğu, Harem İskelesi çevresindeki kumaş sektörüne ait işyerlerinin yakınında bulunduğu öne sürülebilir.

7.2.11 Karakollar**

Yeniçeriliğin kaldırıldığı 1826 tarihine kadar İstanbul'un güvenliğinden Cebeci, Yeniçeri, Topçu Ocakları ile Bostancı Ocakları'nın yükümlü olduğu bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1988a, 1988b). Bu tarihten sonra asayiş ve güvenliği sağlama görevi Asâkir-i Mansûre askerlerine

---

* Organik formlu küçük havuz, ağaç kabuğu desenli, içi demir donatılı kıvrımlara bezenmiştir. Çok daha küçük boyutlu olmakla birlikte, Yıldız Sarayı bahçelerindeki havuzları andırmaktadır.

** Selimiye Camisi'nin köşesinde, Selimiye Mektebi olarak tanınan yapı, 1950'li yıllarda bir dönem karakol binası olarak kullanılmıştır (Bilgi, Selimiye Mahallesi Muhtarı Sayın Yılma Kürkçü'den alınmıştır). Yapı, Selimiye Camisi'nin bağlı binaları kapsamında değerlendirilmiştir. Bkz. 7.2.1.1.1 Mektep

verilmiştir* (Şirin, 2002). II. Mahmut döneminde İstanbul'da bir çok karakol binaları yapıldığı bilinmektedir.

7.2.11.1 Harem İskelesi Karakolu

Harem İskelesi'nin yakınında bulunan karakol binasına ilişkin ulaşılabilen en erken bilgi, 1247/ 1831 tarihli onarım belgesidir (BOA.MAD. 8960). Bu tarihten önce yapıldığı anlaşılan karakolu II. Mahmut dönemine tarihlemek olanaklıdır.

1247/ 1831 tarihli onarım kaydına göre karakol binası, 9.6 zira x 9 zira/ 7 m.x 6.82 m. plan ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen planlı, 6 zira/ 4.55m. yükseklikte bir yapıdır. Çatısı kiremit kaplamalı, saçakları "kitabe saçak" denilen biçimdedir. İçi kaldırım döşemeli, sıvalı ve badanalıdır. Dış tarafında 6 zira/ 4.55m. uzunlukta "peyke" (yüksekçe sedir) bulunmaktadır (BOA.MAD. 8960).

Karakol binası, 1257/ 1841'de, yenilenircesine onarılmıştır. Onarım defterine göre yapı, bu tarihte 9.6 zira x 9.18 zira/ 7 m.x 7.34 m. plan ölçülerinde, ahşap çatılıdır. Bina, 1.6 zira/ 95 cm. yükseklikte bir parmaklıkla çevrelenmektedir. Zemini tuğla döşemeli, duvarları renkli sıvalıdır. İçerisinde kerevet, tüfeklik ve raflar bulunmaktadır. Onarım sırasında**, içinde "bir tarafına" üzeri sıvalı "bağdadî" bölme duvarı yapılarak subay odası oluşturulmuştur. Ayrıca karakolun "ittisaline" (bitişiğine, yakınına) 1 x 1.18 zira/ 0.76 m. x 1.33 m. plan ölçülerinde, yüksekliği 1.5 zira/ 1.14 m. olan, üç tarafı ahşap kaplamalı, üzeri kapaklı, "ambar biçiminde" bir kömürlük eklenmiştir (BOA.ML.MSF. 2408) (Ek 25).

IRCICA arşivinde Harem İskelesi Karakolu'na ait olduğu kayıtlı fotoğrafta (91088/3 AY3115/35 ve 36), yapının biri (dikdörtgen planlı olduğu anlaşılan) uzun cepheli, diğeri daha küçük olmak üzere iki bölümden oluştuğu görülmektedir. Küçük yapı, ahşap kaplamalı, kırma çatılıdır. Ortada bir kapı ve iki yanında yer alan pencereleriyle simetrik olarak düzenlenen giriş cephesinin önünde çardakla gölgelik yapılmıştır. Aynı albümde yer alan karakol planının küçük yapıya ait olduğu ve birimin tek hacimli olduğu anlaşılmaktadır. Planın 1257/ 1841 tarihli onarım belgesindeki boyutlara uyduğu tahmin edilebilir. Bitişiğindeki uzun binanın işlevi belirlenememekle birlikte, karakol ile bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır.

---

* 21 Temmuz 1826'da kolluk vazifeleri için hazırlanan talimatname metni, Şirin (2002) tarafından yayımlanmıştır.

** Onarım sırasında binanın çatısı ve saçakları elden geçirilmiş, renkli sıvaları yenilenmiş ve parmaklıkların bakımı yapılmıştır (BOA.ML.MSF. 2408).

Çok dik olmayan eğimli bir yolun hemen kenarında yer alan binalar, zeminleri küçük istinat duvarları ile düzleştirilen setler üzerine yerleştirilmiştir. Fotoğrafta, konumu belirlemeye yardım edecek ayrıntı görülememektedir. Harem İskelesi çevresinin bütünüyle değişen topoğrafik yapısı, konuma ilişkin tahmin yürütmeyi olanaksız kılmaktadır.

Ergin, 1927 tarihinde İstanbul'da bulunan karakolların listesinde, Harem Karakol Komiserliği'nin yerinin Nuh Kuyusu Caddesi'nde olduğu belirtilmektedir (Ergin, 1934). Yapı günümüze ulaşmamıştır.

7.2.11.2 Kavak İskelesi Karakolu

Kavak İskelesi'nin yakınında bulunduğu anlaşılan yapı, günümüze ulaşmamıştır.

Yapıya ilişkin ulaşılabilen tek bilgi, içine yerleştiği binanın Emniyet-i Umumîye Müdüriyeti'nden kiralandığıdır* (BOA.DH. EUM.MH. 239/70; BOA.DH. EUM.MH. 15/13).

* 1325'ten 1327'ye (1907'den 1909'a) kadar geçen sürede kiranın ödenmemesi nedeniyle, kira bedelinin ödenmesi gerekmektedir (BOA.DH. EUM.MH. 239/70; BOA.DH. EUM.MH. 15/13).

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

III. Selim'in Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) adı ile tanınan geniş kapsamlı yenileşme hareketinin özde son derece iddialı olan programı, devletin bütün kademelerindeki kurumların teşkilatlarının yeniden düzenlenmesini hedeflemektedir. Bu hedef kapsamında yapılan yapılar topluluğu, kışla, mahalle, iş yerleri, atölyeler, konutlar ve yerleşim alanının kapsadığı diğer yapılar, çalışma konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, Selimiye yerleşim alanı, sosyal ve ticarî alanlardaki düzenlemelerin, Selimiye Kışlası ise askerî alandaki düzenlemenin/ değişimin (yani yeni bir ordu ve yeni bir ordu sistemi kurma amacının) maddî simgeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

İdeolojik birliktelik içinde, aynı alan üzerinde bir araya getirilen birimlerin mimarî yapıları ve işlevleri büyük bir çeşitlilik sergilemektedir. Selimiye yapılar topluluğunu, işlevsel açıdan askerî (Selimiye Kışlası) ve sivil (Selimiye yerleşim alanı) olarak iki asal bölgeye ayırmak mümkündür. Sözkonusu iki bölgenin temel düşünsel birliklerine karşın tarihsel seyirleri farklı olmuştur.

Selimiye Kışlası ile aynı alanda, kronolojik açıdan kışladan sonra, fakat düşünsel açıdan kışla ile birlikte inşa edilen yerleşim alanı, büyük ölçekli bir "kentsel alan" olarak, içeriği, konumu, kapsamlılığı ve kuruluş biçimiyle o güne kadar süregelen Osmanlı alışkanlıklarını aşmaktadır.

Dönem kaynaklarının irdelenmesi sonucunda, ızgara planın "eğimli araziye" uygulanmasıyla oluşturulan yerleşim alanının, farklı işlevlere yönelik bölgelere ayrıldığı tespit edilmiştir. Yani, denize yakın kısımda, Harem İskelesi çevresinde bulunan tekstil sanayii bölgesi, Selimiye Camisi yakınındaki mektebi, çarşısı, hamamı ile oluşan sosyal merkezi, üst gelir grubunun konaklarının, daha mütevazı evlerin ve askerî lojmanların tanımladığı konut bölgeleri ile Selimiye yerleşim alanına, bugünkü ifadeyle uydu kent oluşturmaktadır denebilir. "Uydu kent" kavramı bu tarihte henüz ortaya çıkmamıştır. Uydu kent deyimi kullanılmadığı veya bilinmediği için dönem kaynaklarında "adeta küçük bir şehir gibi yapıldığı" ifadesi kullanılmıştır. Yerleşim alanının batısında kalan Neyzen Halil Can Sokağı, Nan-ı Aziz Sokağı ve İhsaniye Sokağı arasındaki yapı adasının özellikli durumu, semtin gelişme alanının batıya doğru yönlendirildiğini düşündürmektedir.

Yerleşim alanı üzerinde yer alan mimarî birimlerin inşaat giderlerinin büyük kısmı, III.Selim'in kendi mal varlığından ve III. Selim'in Nizam-ı Cedid ideolojisini gerçekleştirmek üzere oluşturduğu İrad-ı Cedid Hazinesi'nden karşılanmıştır. Yani binaların önemli kısmı

devlet tarafından yaptırılmıştır. Bu nedenle, mimarî yapılarının, dönemin "ebniye nizamnamelerinde" belirlenen modellere uymakla yükümlü olduğu söylenebilir.

Yakın dönemde ve yine Üsküdar'da devlet eliyle halka açılan İhsaniye yerleşme bölgesinde, saray alanı kamuya açılarak halkın buraya yerleşmesi teşvik edilmiştir. Oysa, devletin yerleşme alanının kapsamı ve nitelikleri konusundaki görüşünü aşama aşama uygulamaya geçirdiği Selimiye, bir külliye kapsamında planlanmış ve örnek bir yerleşim alanı olarak ortaya koyulmuştur. Selimiye'yi benzerlerinden farklı kılan, Sultan'ın kendi adına yaptırdığı külliyenin, kapsamı ve içeriği değiştirilmiş yeni bir modelini oluşturmasıdır. Bu bağlamda, III. Selim vakfiyesinde, yerleşim alanının adının III. Selim tarafından "Selimiye" olarak belirlendiğinin görülmesi, önemlidir.

Konunun Osmanlı yenileşme (III. Selim özelinde Nizam-ı Cedid) hareketi kapsamında ele alınması, yerleşim alanındaki yapıların simgesel nitelikler taşıdığını ortaya çıkarmıştır. Tekstil sektörüne ait işyerleri, III. Selim'in yerli kumaş kullanılması konusundaki duyarlılığını yansıtırken, devletin sanayileşme hamlelerini korumaya aldığına da işaret etmektedir. Fırın (beyaz ve yüksek kaliteli ekmek türü olan francala üretmesi, fırının da özellikli olduğunu göstermektedir) ve değirmen, III. Selim'in iaşe konusuna verdiği önemi belirlemektedir. Osmanlı ricalinin yaptırdığı konaklar, yerleşim alanının varlığının üst düzey bürokrasi tarafından onaylanarak benimsendiğini ve konutlar bölgesinin "elit" bir semt olduğunu göstermektedir. Mektebin, "kaleme", yani Osmanlı bürokrasisine bilgili eleman yetiştirmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın ilk "bağımsız" matbaa binasında hizmet veren Selimiye Matbaası (Dar-üt'tıbaatü'l-amire), teknolojiyi ve bilimin yaygınlaştırılması konusundaki eğilimi simgelemektedir. Selimiye'deki Nakşibendî tarikatına adanan "hankâh"ın, Yeniçerilerin Bektaşî olmasına yönelik bir tavır niteliği taşıdığı düşünülebilir. Yerleşim alanının bir selatin camisi ile onurlandırılması, yeni düzenin karşıtları tarafından dinsizlikle suçlanan III. Selim'in, kendi adını taşıyan tek selatin camisini Selimiye'de yaptırması, raslantı olmasa gerektir. Bütün bunlar, Selimiye'nin bilinçli bir atılımın kentsel ölçekteki göstergesi olduğunu belirlemektedir. III. Selim, askerî, sosyal, ekonomik ve dinsel bağlamlarıyla, yeniliklerin temellerini bu kent üzerinde kurmayı amaçlamakta; Selimiye yerleşim alanı ile devlet, yeni ideolojisini simgeleyen "kenti" yaratmaktadır.

Selimiye yerleşim alanı, bir süre sonra siyasî çalkantılardan ötürü gözden düşerek sıradanlaşmış ve siyasal önemini yitirmişse de kentsel dokusu bozulmamış, Osmanlı dünyasında ilk olmayı sürdürmüştür. Yüzyıl başında Selimiye yerleşim alanında uygulanan planlama ilkeleri, 1854'ten itibaren "Tanzimat yenilikleri" biçiminde yeniden ortaya

çıkmıştır. Bu tarihlerde yaptırılan yangın yeri haritalarında, yeniden oluşturulan kentsel alanların ızgara planlı olarak yapıldığı görülmektedir.

Tıpkı yerleşim alanı gibi kışla da gerek konumu, gerek kuruluşu, gerekse yüklendiği simgesel değerler bakımından Osmanlı dünyası için alışılagelenin dışındadır.

Selimiye Kışlası, ilk kez III. Selim tarafından, 1800-1801 tarihleri arasında, Üsküdar'daki Kavak Sarayı'nın arsasına yaptırılmıştır. Keşif deftelerinde, kışlanın yapılmasından önce mimarî projelerinin hazırlandığının kayıtlı olması, kışlanın bir mimarî projeye göre, tasarlanarak ve projelendirilerek inşa edildiğini kanıtlamaktadır.

İnşaat defterlerine göre III. Selim'in yaptırdığı kışlanın kullanım alanı, bugünkü kışlanın üçte biri büyüklüktedir. Yapının iç avlulu plan şemasını izlediği tespit edilebilmektedir. Avlu tarafında açık bir koridor ile dış cepheler boyunca sıralanan odalardan meydana geldiği anlaşılmaktadır. İki katlı olan kışlanın 29 odadan meydana gelen bir kısmî bodrumu vardır. Bu dönemde kışlanın köşelerinde kuleler yoktur. Binanın kuzey ve güney cephelerinde, "özenle işlenmiş" birer kapısı; kapılardan birinin üzerinde Kasr-ı Hümayun bulunmaktadır. Kışlanın servis birimleri, ana kütlenin dışındadır. Hastane, mutfak, çamaşırhane gibi birimler, kışlanın doğusunda ve batısında olmak üzere ikişer tane yapılmıştır. Bu yerleşim düzeninde, geometrik olmasa da kurgusal simetri bulunduğu dikkati çekmektedir.

Kışlanın deniz tarafında talim meydanı yer almaktadır. Buradaki falezin üzerinde, iki katlı, bağımsız bir kasr-ı hümâyûn binası daha bulunmaktadır. Araştırma süresince incelenen dönem belgeleri ve döneme ilişkin kaynaklar, sözkonusu kasrın, Kavak Sarayı binalarından birinin temelleri üzerine yapıldığı savının oluşmasına neden olmuştur.

Dönem belgelerinin incelenmesi, mevcut literatür bilgilerinin ve genel kanının tersine, III. Selim'in yaptırdığı kışlanın, bütünüyle ahşap ya da altı taş üstü ahşap bir bina değil, kagir bir yapı olduğu belirlenmiştir. İnşaat defterlerine göre, ana kütlenin dış çeperi taş, bölme duvarları "dolma" (ahşap çatkı arası tuğla ya da taş dolgulu), döşemeleri ve çatısı ahşap olarak inşa edilmiştir. Belgelerden binanın, araştırmacıların tanımladığı gibi "nîm kârgir" olarak inşa edildiğinin anlaşılmasına karşın; belge açıklamalarından "nim kagir"in yalnız taş duvar üstüne ahşap çatkı sistemini tanımlamadığı (kagir sistemin içindeki ahşap ya da dolma bölme duvarları, döşeme ve çatı aksamını tanımladığı) görülmüştür.

Yapının sağlamlığına ve kullanışlılığına olduğu kadar estetiğine de önem verilmiş, inşaat keşif defterine göre dış cepheleri "masnu" (sanatla) yapılmış, içinde kalemişi bezemelere yer verilmiştir.

III. Selim'in yaptırdığı kışla, 1808 isyanında yakılmıştır. Fakat yakılması, kışlanın sonu olmamıştır. Tam tersine, Selimiye Kışlası'nın, sonraki dönemde İstanbul'un siluetini etkileyecek büyük kışlalar döneminin başlangıcı olduğu görülmektedir. Kışla binası, 1826'dan sonra, II. Mahmut tarafından aynı yerde ve daha büyük olarak yeniden yaptırılmıştır. Bu da devletin yeni düzen ve Nizam-ı Cedid konusunda geri adım atmama kararlılığını ortaya koymaktadır.

II. Mahmut'un yaptırdığı kışla, inşaat defterlerine göre, 1828 yılı sonunda tamamlanmıştır. İç avlusu, avlu tarafındaki koridoru ve dış cepheleri boyunca sıralanan odaları ile günümüze ulaşan binanın plan ve kütle şemasına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dört cephesinde birer kapısı bulunan kışlanın, bu dönemde ahşap ayaklarla taşınan açık koridorlu olduğu tespit edilmiştir. Kulelerin de bu dönemde yapıldığı belirlenmiştir.

II. Mahmut'un yaptırdığı kışla binası da tıpkı III. Selim dönemindeki ilk kışla gibi, dış ve iç duvarları taş, döşemeleri ahşap olarak "nim kargir" yani yarı kagir sistemle inşa edilmiştir. İnşaat defterlerindeki bilgiler, bu dönemde kışlanın uygulamasından önce maketinin hazırlandığını ortaya koymaktadır.

Kışlanın yeniden yapılması sırasında, eski yapının temellerinin bir kısmından yararlanılmış olabileceği düşüncesi, mantığa uygun gelmektedir. Kışlanın ilk kışlayla tarihsel bağlamda kurduğu ilişki nedeniyle, Selimiye Camisi tarafındaki günümüzdeki esas (Komutanlık: Kuzey) kapısının, ilk kışlanın kapısıyla aynı yerde yapılmış olduğu düşünülmektedir. Fakat günümüzdeki kışlanın konumlanma özellikleri ve diğer yapılarla kurduğu aksiyel ilişkiler, bu görüşü destekleyecek herhangi bir veri oluşturmamaktadır.

Mevcut literatürde var olan, II. Mahmut'un Selimiye Kışlası'nı yaptırdığı, ancak inşaatı bitiremediği, cephelerin sonradan tamamlandığı, mimarî uygulamanın çok uzun sürede gerçekleştirildiği konusundaki görüşlerin (Şehsuvaroğlu, tarihsiz b; Güneri, 1966; Aslanapa, 1980; Batur, 1994), çalışma sırasında incelenen belgelerle çeliştiği görülmüştür. İnşaat defterlerine göre kışla, bugünkü ölçüleri ve kütle formuyla, 1828 sonunda tamamlanmıştır. 1841'de, 4.5 ay süren kapsamlı bir tadilat yapılmış, kışlanın çevresine çeşitli hizmet binaları eklenmiştir. İnşaat defterleri, bu tarihte gerçekleştirilen onarım işlemlerinin çok kapsamlı olması nedeniyle, "yeniden yapılırcasına" ele alındığını, binanın dış duvarlarına dokunulmayarak avlu tarafındaki koridorların kapatıldığını ve kagire dönüştürüldüğünü belirlemektedir. 1850 yılında, kışlanın geçirdiği büyük yangın nedeniyle onarım yapılmıştır. İnşaat defterine göre, bu onarımda binanın yanmayan yerleri olduğu gibi bırakılmış, yanan kısımları değişen gereksinimlere dikkat edilerek yenilenmiştir. Kışla binasının büyütüldüğü

ve inşaatın uzun sürdüğü konusundaki görüşlerin bu büyük onarımdan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Belgelere göre onarımlar sırasında kışla kütlesinde koridorların kapatılması dışında büyük bir değişiklik olmamış, eklenen hizmet birimleri ise kışla binasının dışına yapılmıştır. Sonuç olarak, II. Mahmut dönemindeki ilk yapımından beri (1841'de koridorların kapatılması dışında), kışlanın kütlesel biçimlenmesinde bir değişiklik olmadığı söylenebilmektedir. Sözkonusu tadilat ve yangınlar nedeniyle, kapı kitabelerinde bulunan farklı tarihlerin yanılgılara yol açtığı, kışlanın cephelerinin farklı tarihlerde yapıldığı izlenimi uyandırdığı, dolayısıyla literatürde konuya ilişkin farklı görüşler oluştuğu anlaşılmaktadır. Marmara Denizi tarafındaki (güney) kapıda bulunan 1243/ 1828 tarihli kitabe, II. Mahmut zamanından kalmıştır. Doğu ve batı kapılarındaki 1258/ 1842 tarihli kitabelerin, Abdülmecit'in yaptırdığı büyük onarım sonrasında konduğu anlaşılmaktadır. Kuzey kapısındaki 1269/ 1852-1853 tarihli kitabe ise, büyük yangının ardından konmuş olmalıdır.

Kışlanın geçirdiği büyük bir onarımda, 1. kat koridorlarının döşemeleri voltaya dönüştürülmüştür. Ancak araştırma süresinde volta döşemenin yapıldığı tarihe ilişkin kayıt bulunamamıştır. Kışlanın son büyük onarımı, 1960-1965 yılları arasındadır. Bu dönemde, en alt katın volta döşemelerinin dışındaki bütün döşemeleri betonarmeye dönüştürülmüş ve kuzey kanadının doğu bölümünde binanın çeperi korunarak içi betonarme ile yenilenmiştir.

III. Selim'in yaptırdığı kışlanın önkeşif defterinde Mimarbaşı Mehmed Arif Efendi'nin imzası bulunmaktadır. Ayrıca Mühendis Abdurrahman Efendi'nin de kışla inşaatında görevi olduğu düşünülmektedir. Kışlanın Bina Emini, Baruthane Nazırı Ahmed Efendidir. II. Mahmut'un yaptırdığı kışlanın mimarî sorumluluğunun, keşif defterlerinde mührü bulunan, dönemin Hassa Başmimarı Abdülhalim Efendi'de olduğu öne sürülebilir. İnşaatın Bina Emini, Hâcegan-ı Divân-ı Hümâyûn'dan, eski Filibe Nazırı Morevî (Mora'lı) Osman Efendi'dir. "Muteber tüccar kalfalardan" Kirkor Kalfa, Bağcıoğlu Nikoli, Singerdorf ve Madgi Kalfa'nın taşeron olarak çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Selimiye Kışlası, tasarı aşamasından başlayarak bütün aşamalarında, mevcut sisteme entegrasyon konusunda pek çok sorunu barındırmıştır.

Kışlanın yapılması sırasında, dönemin hassas politik ve sosyal dengelerin korunmasına özen gösterildiği, binanın mevcut sistemle "barıştırılması"nın, yapım sürecinde izlenen mantıksal kurguyla çözülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Önce mevcut Kavak Sarayı kullanım dışı bırakılmış, bu sırada sarayın muhafızları talimli askerlere "dönüştürülmüştür". Daha sonra, saray alanı Evkaf-ı Hümâyûn'dan çıkartılarak arazisine kışla ve hemen ardından Selimiye

yerleşim alanını oluşturan birimler inşa edilmiştir. Böylelikle, "yeni" askerî birliğin ve "yeni" kışlanın varlığının, yeniçerilerin tepkisinden korunmuş olduğu görülmektedir.

"İlk kışlanın" planlamasında, günümüzün bakış açısıyla çelişkili olarak görülen durumlara rastlanmaktadır. Örneğin mutfak binalarının kışla yapısından bağımsız, eş büyüklükte ve iki tane yapılmasının, Yeniçeri Odaları'nda (kışlalarında) mutfağın ve mutfağa ilişkin ritüellerin simgesel özelliklerine karşı bir tavır olduğu düşünülmektedir. Kullanımı zorlayan bu durumu ile mutfağın, yeni düzenlenen asker grubu için de bir odak haline gelmesinin engellenmesi hedeflenmiş gibidir. Kullanım zorluğu nedeniyle olsa gerek, bir süre sonra mutfaklardan biri daha gelişkin hale gelmiştir. Fakat diğeri de varlığını sürdürmüştür.

Diğer yandan, III. Selim dönemindeki kışlada, hizmet birimlerinin ikişer tane yapılması, kışlanın Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'nda olduğu gibi, denize dik bir hatla, yarı-yarıya sistemiyle ikiye bölündüğünü düşündürmektedir. Planimetrik düzen ve mimarî kurguya ilişkin bilgiler incelendiğinde, kanıtlanamamakla birlikte, her bir yarının kışlada bulunan iki ayrı Orta'nın kullanımına verildiği ya da Üsküdar Ocağı'nın "daimî" askerleri ile eğitim için gelen Anadolu Ortaları'nın konuk askerleri arasında paylaştırıldığı söylenebilir.

İnşaat defterinde, kışlanın benzersiz biçimde ve yoktan var edilerek yapıldığı kaydedilmiştir. Bu tanımlama, Selimiye Kışlası'nın ideolojik birlikteliğine karşın Levent Çiftliği Kışlası'ndan; fiziksel benzerliğine karşın Kalyoncular Kışlası ile Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'ndan farklı olduğu iddiasını taşımaktadır. Kendisinden önceki yapılarla ilişkilerinin bu şekilde kopartılması, kışlayı bağlamsızlaştırdığı gibi, kışla sembolizminde devletin başlattığı hareketin farklılığını da vurgulamaktadır.

Kendi döneminde "özellikle" bağlamsızlaştırılan bir yapıyı mimarî öncülleriyle karşılaştırmak, yapıyı "bugünün bakış açısıyla" değerlendirmek tuzağına düşmek anlamını taşıyacaktır. Ancak, Selimiye Kışlası'nın mimarî yapısı, 1782 tarihli Kadırga Kalyoncular Kışlası'ndan ya da 1792-1794'te yapılan Halıcıoğlu'ndaki Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'ndan soyutlanamamaktadır. Kuşkusuz, denizciler için yapılan Kalyoncular Kışlası'nın mimarî programı, Selimiye Kışlası'ndan çok farklıdır. 250 kişi için yapılan, farklı bir amaç için inşa edilen ve eğitim kurumu kimliği ağır basan Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası'nın, çok daha küçük boyutlu olduğu kesindir. Fakat mimarî açıdan, geometrik hatlı, iç avlulu, çok katlı kütle biçimlenişi ve avlu tarafında koridor, dış cepheler boyunca sıralanan odalarla oluşan plan şemasıyla, Selimiye Kışlası'nın, Kadırga Kalyoncular Kışlası ile başladığı düşünülebilecek, Humbaracılar ve Lağımcılar Kışlası ile devam ettiği kabul edilebilecek bir "kışla tipinin" uzantısı olduğunu yadsımak olanaklı görünmemektedir.

Selimiye Kışlası'nda, diğer kışlalardan farklı olarak bir mehter bölüğü, topçular, süvari birliği gibi farklı askerî birimler barınmaktadır. Bir eğitim kurumu değildir, fakat askerleri "fenn-i hendese" kurallarına göre bilimsel yöntemlerle eğitilmektedir. Anadolu'dan getirilen askerlere de burada talim yaptırılmaktadır. Farklı örgütlenmenin mimarî tasarıma* ve yapı programına yansıyan etkileri nedeniyle, Selimiye Kışlası'nın "öncüsüz" olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, kışlanın benzersiz yapılması ve yoktan var edilmesi iddialarının, yeni ve kapsamı genişletilmiş bir değerlendirmenin ilk denemesi olmak anlamını taşıdığı öne sürülebilir.

Diğer bir bakışla, kışlanın "farklılığının", yerleşim alanı ile birlikte, büyük ve modern bir "külliye" (yapılar topluluğu) anlayışıyla yaptırılmasından kaynaklandığı öne sürülebilir.

Kışlanın, geleneksel model ve alışkanlıklara dayanılmadan gerçekleştirildiğinin öne sürülmesi, "yeniliğin" artık bir temel değer olarak algılandığını göstermektedir. Resmî yazışmalarda, binanın "benzersiz biçimde" ve "yoktan var edilerek" yapılması, şiirsel anlatımla** değil, "icad" ve "ibda" sözcükleriyle kaleme alınmıştır. Yine dönem kayıtlarında, kütle boyutlarının alışılagelenin dışındaki büyüklüğü, "mevadd-ı cesîmeden" (iri maddelerden) olduğu biçiminde anlatılmıştır. Bütün bu yalın fakat iddialı mimarî betimlemeler, bir bakıma kışlanın mevcut kışlalardan "özellikle" farklı, "modern" ve "yeni" olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, geleneksel anlayıştan modern sisteme geçiş bağlamında önemli bir aşamadır.

Kışlaya ilişkin en büyük anlamsal çelişki, fazla ön plana çıkartılmadan inşa edilen ve varlığı sağlam bir kurguyla "meşrulaştırılan" kışlanın, (bugünkünün üçte biri büyüklükte de olsa) dönemi için iri bir yapı olduğu gerçeğidir. Durumun, raslantısal olmadığı kesindir. Bütün toplumsal ve siyasal çalkantılar arasında, binayı koruma eğiliminin yanında "anıtsallaştırma" eğilimi de hissedilmektedir***.

---

* Levent Çiftliği Kışlası, ideoloji ve mimarî program bakımından Selimiye Kışlası'nın gerçek öncülüdür. Oysa koşut mimarî programına karşın, Levent Çiftliği Kışlası, uzun blokları ve parçalı yapısıyla, mimarî açıdan Selimiye'ye değil Tophane Kışlası'na benzemektedir.

** III. Selim Vakfiyesi'nde (VGMA. Defter No:643) Selimiye Camisi, "Selimiye ismiyle müsamma", "dil gûşâ", "ma'bed-i latîf bî himmet", "nev bünyâd muallâ"; mektep, "mekteb-i şerif saadet-i redif'tir. Kışla ise yalnızca "Üsküdar'da mualliman ocağı", "Üsküdar'da vaki bostaniyan kışlakları", "Üsküdar Kışlağı" adlarıyla anılmaktadır. Kuşkusuz bu durumda vakfiyenin camiye ait olmasının büyük bir etkisi vardır. Fakat doğrudan kışlaya ait olan inşaat defterlerinde de şiirsel ifade kullanılmamaktadır.

*** Öte yandan, III. Selim dönemi boyunca, kışlanın özelleşmiş bir adı yoktur. Muallem Bostanî Neferatı'nın (Talimli Bostancı Erleri) ikameti için inşa edilen yeni kışla, Muallem Asker Kışlası, Kavak Sarayı arsasındaki neferat kışlası olarak tanımlanmaktadır. 1220/ 1805'te Üsküdar Kışlası adıyla anılan kışla, 1221/ 1807'ye gelindiğinde, Muallem Bostani Neferatının Kışlası biçiminde, "yarı özel" bir ada kavuşmuştur. Adlandırılmaktan kaçınılması, anlamsal açıdan "özgül" ve "özerk" olan yapının, özerkliğinin açıkça vurgulanmasından kaçınıldığını göstermektedir.

Selimiye'deki mimarî oluşum, yenileşme hareketindeki değişim güçlerini ve değişim ilişkilerini yansıtmakta, ideolojinin maddesel üretimini simgelemektedir. Fakat ideoloji, muhalefeti de üretmiştir. Bu gerilimin Selimiye Kışlası'na yansıdığı, Nizam-ı Cedid ile ardılı yenileşme hareketlerinin, hatta siyasal iktidarın göstergesi olarak algılanmasına yol açtığı görülmektedir.

Selimiye'nin içinde bulunduğu siyasî ve tarihî çalkantıların önemli bir kısmının, Selimiye'nin ideolojik-siyasal kimliğinden kaynaklandığı açıktır. III. Selim'in yeni bir ordu sistemi kurmayı amaçlayan Nizam-ı Cedid programı kapsamında, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurduğu kışlalar, aynı zamanda merkezî otoritenin, kışlaların bulunduğu yerlerdeki "temsiliyetini" sağlamaktadır. Anadolu Kışlaları'nın Selimiye Kışlası'na bağlanması, devletin yeniden güçlenme çabasıyla askerî alanda başlattığı yeniliklerde, merkezî otoritesini tekrar vurgulama mesajını da ortaya koymaktadır. Bir Yeni Düzen/ Nizam-ı Cedid kurmaya girişen devlet, bu düzenin askerî alandaki somut mekansal karşılığı olarak Selimiye Kışlası'nı inşa etmiştir. Eyalet ve vilayetlerde kurulan kışlaların, yeni düzenin sembolü Selimiye'nin birer küçük temsilcisi olmaları hedeflenmiştir. Anadolu'daki kışlaların yönetimsel açıdan Selimiye'ye bağlanmaları, bu eğilimi belirlemektedir.

III. Selim'in Nizam-ı Cedid pogramında, bir yandan mevcut güçlerin geliştirilmesi, diğer yandan "yeni" güçlerin oluşturulması, olgunlaştırılması ve geleceğe aktarılmasının ilkeleri görülmekte, uzlaşmacı-idealist bir yaklaşım sezilmektedir. Oysa Nizam-ı Cedid gibi kapsamlı bir programının yürütülebilmesi için gereken toplumsal-siyasal uzlaşma sağlanamamıştır. Hareket, bilindiği gibi, 1807'de Kabakçı Mustafa ayaklanmasıyla sona ermiştir*.

İsyanın ardından, Selimiye Vakfı'na gelir kaynağı "yaratılması" gerekçesiyle, kışlanın han yapılması için ferman çıkmıştır. Bu sırada binanın süslemeli, kapı saçakları aceleyle yıkılarak "borca mahsuben" esnafa verilmiştir.

Kışlanın hana dönüştürülmesi ve kapılarının yıkılması, iyi niyetli bir çözüm üretimi "görüntüsü" sergilemekte, artık kullanılmayan bir yapıyı değerlendirerek reel nakit sıkıntısının giderilmesi, davranışı meşru zemine oturtmaktadır. Fakat, kışlanın kapılarının

---

* Bütünüyle siyasal-toplumsal çıkar çatışmalarından kaynaklanan 1807 isyanı, dini korumak maskesi altında meşruiyet kazanmasına çalışılan, irticaî bir hareket olarak başlamıştır. Ayaklanmayı yalnızca isyancıların kendilerine göre "iyi olan eski duruma" dönmek istemelerine bağlamak yüzeysel ve yetersizdir. İsyan sonrasındaki idam gerekçelerinin bir kısmı, gerçek bir "idam" nedeni olmaktan uzaktır. Örneğin Darphane Emini'nin, Yeniçerilere selam vermemesi nedeniyle idamının istenmesi, Yeniçerilerin, Nizam-ı Cedid hareketi sırasında kendilerine saygısızlık yaptığını düşündükleri kişilerden intikam almak eğilimlerini göstermektedir. Bu gibi gerekçelerde, bir yandan da ileriye yönelik bir gözdağı verme arzusu sezilmektedir. İsyanın ardından, III. Selim'in, "Nizam-ı Cedid"i lağv ettiğini belirtmesi, ayaklanmanın sistem değişikliğini hedef aldığının göstergesidir. İsyanın ardından bütün "Nizam-ı Cedid Kışlaları" kapatılmıştır.

yıktırılması, Osmanlı dünyasındaki "bab"*/ "kapı" simgeselliği nedeniyle, olayın farklı bir boyutuna dikkati çekmektedir. Gerçek hedef, Nizam-ı Cedid'i simgeleyen Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nı anlamından soyutlayarak tahrip etmektir. Kapıları kaldırıldığında, geriye kimliksiz bir bina "kalacaktır". Bu açıdan, Selimiye Kışlası'nın kapılarının yıkılması, Nizam-ı Cedid'in simgesel değerlerine yönelik bir tavırdır. Amaç, kışlanın "bina" olarak varoluşu ile "anlamının" ayrıştırılmasıdır.

Temmuz 1808'de, Alemdar Mustafa Paşa'nın, III. Selim'i tahta çıkartmak için Topkapı Sarayı'nı bastığı sırada III. Selim öldürülmüştür. II. Mahmut'u tahta çıkartan Alemdar Mustafa Paşa, yönetime fiilen el koyarak III. Selim'in misyonunu devralmıştır. Güç yine yenilenme yandaşlarına geçmiş, Nizam-ı Cedid'e "nazire" olarak Sekban-ı Cedid askerî birlikleri kurulmuş, Selimiye Kışlası onarılmıştır.

Bu dönemde, Selimiye Kışlası'na, büyük bir alayla tuğ götürülerek kışla "onurlandırılmıştır". Diğer bir deyişle, kaybettiği onuru ve yeni düzene öncü olma misyonu iade edilmiştir. Tuğ töreni, yenileşme yandaşlarının gücünü ilan etmesi gibidir. Törenin, Nizam-ı Cedid karşıtları tarafından meydan okuma biçiminde algılandığı ve gerilimi arttırdığı anlaşılmaktadır. Kasım 1808 isyanı çok daha şiddetli olmuş, bu kez doğrudan hedef alınan kışla binası, yeniçeriler tarafından bilinçli olarak tahrip edilmiştir**. Artık bir iktidar göstergesine dönüşen kışlanın yok edilmesi***, bu kez, karşıt grubun iktidarını simgelemektedir.

1809'da, yanan kışlanın enkazı ve arsası satışa çıkarılmıştır. Kışlanın enkazının satışa çıkarılması, tahliye masrafından kurtulmayı sağlayan en kolay yöntemdir. Fakat arazisinin satılması, kışlaya ilişkin bellek kaydının silinmesi anlamını taşıdığından, üzerinde durulması gereken bir sorundur. Bozulan iktidar dengesinde, yaptırım gücünün yeni sahipleri, kışlayı unutulmaya mahkum etmişlerdir. Yeni düzenin değişimi simgeleyen değerlerinin yerine "eskisi" getirilmekte, yenileşme ve değişme hareketlerinin izleri silinmektedir.

Bu bağlamda, 1808'de "siyasî kimliğiyle" yeniden ön plana çıkan kışla, bilinçli bir yok etme eylemiyle karşı karşıya kalmıştır.

---

* "Bab"/ "kapı" sözcüğünün, geniş kapsamlı simgesel nitelikleri, Osmanlı hükümetinin "bab-ı âlî", İstanbul'un "bab-ı Saadet", çeşitli resmî dairelerin "bab-ı Hükûmet", "bab-ı Seraskerî", "bab-ı zaptiye" adlarıyla anılması ile kendini göstermektedir. Osmanlı kara kuvvetlerinin "kapıkulu" adını alması, raslantı olmasa gerektir. Kapının, nedensellik ilişkisini barındırmasının da simgesel niteliğinde önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kapı, yöneten-yönetilen, devlet-toplum ilişkilerini de somutlaştıran bir unsur olarak belirmektedir.

** Dönemin yazarlarından Câbî'nin ifadesiyle kışla, "külliyen ve bir dahi bina olunmaması içün ihrak" olunmuştur (bütünüyle ve yeniden kurulmaması için yakılmıştır).

*** 1809'da kışlanın arsası ve enkazı satışa çıkarılmıştır.

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Osmanlı tarihinin olduğu gibi Selimiye Kışlası için de dönüm noktalarından biridir. Yeniçeri Ocağı'nın 15 Haziran'da kaldırılmasının hemen ardından hazırlıklara başlanmış, Temmuz 1826'da kışlanın satılan arazilerinin ve çevresindeki yeni alanların kamulaştırılması için gerekli istimlak işlemleri tamamlanmıştır. Yeniden yapılan Selimiye Kışlası'nın resmî açılışı 27 Ocak 1829'da, son derece görkemli bir törenle gerçekleştirilmiştir.

II. Mahmut'un yaptırdığı yeni kışlanın mimarî düzeni, günümüzün bakış açısıyla değerlendirildiğinde, "sorun" olarak algılanabilecek pek çok mimarî zorlamayı içermektedir. Günümüze ulaşan Selimiye Kışlası binasının, araziye aplikasyonunda büyük zorlamalar görülmektedir. Eğimli bir araziye, özellikle Selimiye Kışlası gibi 267 m.x 198 m. boyutlarındaki dev bir binayı oturtmanın (ya da "giydirmenin") son derece zahmetli olması doğaldır. Zorlama nedeniyle, binanın girişleri arasında kot farkları vardır ve bir tek kat dışında hiçbir kat binayı kesintisiz kuşatamamaktadır. Ayrıca, iç avlunun ortasında, nedeni açıklanamayan bir tepe bulunmaktadır.

Bina böylesine büyük yapılmasa ya da arazinin bu derece zorlu olduğu yerde ısrar edilmeyerek yeri değiştirilse, bu sorunlardan kurtulmak mümkünken, yapının bu derece zorlanması, kışlanın "aynı yerde", "yeniden" ve "daha büyük" yapılması isteğiyle açıklanabilir. Kışlanın "yeniden ve daha büyük" yapılması, günümüzün terminolojisiyle değerlendirildiğinde, II. Mahmut'un gerçekte yeni olan "başka" bir kışla binası yaptırdığını göstermektedir. Aynı ifade, bir yönüyle de iki binayı bağlamakta, tarihsel açıdan sürekliliği sağlamaktadır.

Mimarî açıdan, binanın aynı yerde daha büyük yapması, ancak merkezin çevresine doğru genişlemesiyle olanaklıdır. Bu durum, eski kışlanın (varsa) temel izlerinin, yeni binanın avlusuna alınması yöntemiyle, yeni kışla tarafından kuşatıldığını düşündürmekte, ortadaki tepenin varlığını da anlamlı kılmaktadır.

Kışlanın günümüzdeki büyüklüğünde yapılmasının, çok katmanlı nedensellik ilişkilerini barındırdığı görülmektedir. Kışlanın "daha büyük" yapılması, bir yanıyla, devletin gücüyle oranlı bir "prestij yapısı" olmasından kaynaklanmakta, diğer yandan zedelenen devlet otoritesinin onarılması anlamına gelmektedir. Kışlanın "daha büyük" yapılması, bir başka yönüyle, III. Selim'in başlattığı değişme ve yenilenme hareketinin sürdürüleceği konusundaki kararlılığın "ilanı" niteliğini de taşımaktadır. Artık Selimiye Kışlası, devletin gücünü, yeni orduyu ve II. Mahmut'un "yeni düzenini" simgelemektedir.

Selimiye Kışlası'nın yeniden yapılmasının ardından, Anadolu'da kurulmaya başlanan kışlalar, III. Selim'in Nizam-ı Cedid kışlalarıyla başlayan denetimin merkezîleştirilmesi eğiliminin, II.Mahmut'un yeni düzeninde de benimsendiğini göstermektedir. Devletin merkezîleştirilmesi, sonraki dönemlerde Osmanlı modernleşmesinin iktidar modelini oluşturmuştur. Bu durum, Selimiye Kışlası'nı Osmanlı yönetimsel merkezîleşmesi bağlamında, "erken" kabul edilebilecek bir "model" konumuna getirmektedir.

1830'dan sonra kışlanın adının, resmi yazışmalarda "Selimiye Kışlası" olarak geçmeye başlaması ile III. Selim'e, dolayısı ile Nizam-ı Cedid'e, kısaca Osmanlı modernleşme hareketlerine göndermeler yapan ismi konmuş olmaktadır. Bu tarihten sonra kışla, resmî yazışmalarda "Selimiye Kışlak-ı Âlîsi", "Selimiye Kışla-i Hümâyûnû" olarak adlandırılmaktadır.

Bu dönemde, Selimiye Kışlası, yabancı konuklara detaylı biçimde gezdirilerek ordunun düzeni ve devletin gücü hakkında olumlu izlenimler verilmektedir. Dönemin görgü tanıklarının hayranlıkla yüklü anlatımları, Selimiye Kışlası'nın, mimarî yapısı ve disiplinli işleyişiyle, bir bütün olarak kusursuz denebilecek duruma ulaştırıldığını belirlemektedir. Artık kışla, ordunun düzenini ve aslında devletin gücünü simgeleyen, bir tür propoganda nesnesi olarak değerlendirilmektedir.

Selimiye Kışlası'nın sonraki tarihlerde de Osmanlı'nın yenileşme ve değişme hareketlerinin her aşamasında, olayların içinde ya da olaylarla bağlantılı olduğu görülmektedir. Farklı simgesel olayları içinde barındırmayı sürdürmüş, Osmanlı'nın "vazgeçilemez" unsurlarından biri konumuna gelmiştir. (İlk terhis töreni Selimiye'dedir. "Mekteb-i Harbiye"nin ilk öğrencileri, Selimiye'de kurulan eğitim kurumundan sağlanmıştır. "Nev-resm" /modern bakır mangallar, ilk kez Selimiye'de kullanılmıştır. Kırım Savaşı'nda İngiliz askerleri, büyük Üsküdar yangınında yangınzedeler, daha sonraları muhacirler Selimiye'de ağırlanmıştır. 1.Dünya Savaşı'nda asker sevkiyatı Selimiye Kışlası'ndan yapılmaktadır. Selimiye Kışlası, özel günlerdeki kutlamalara, top atışlarıyla katılmaktadır. Selimiye Kışlası, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'ya kaçırılan silahların kaynağıdır. İşgal sonrasında İstanbul'a giren ilk piyade birlikleri Selimiye'de kalmıştır...). Selimiye, çeşitli tarihlerdeki resmî yazışmalara göre, Osmanlı'nın "en büyük kışlası", "askerlerin başlıca ikametgahı" durumundadır.

Selimiye Kışlası, 1964 yılından beri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Marmara bölgesine hakim olan 1. Ordu'sunun yönetim merkezi olarak, "1. Ordu Komutanlığı Karargahı" olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı modernleşmesi, yeniden güçlenmesi ideolojisi kapsamında

yapılandırılan Selimiye Kışlası, günümüzde de kuruluş amacına uygun bir işlevle kullanılmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler, yapılara mimarî değerlerinin yanında simgesel anlamlar da yüklemiş, Selimiye Kışlası ve yerleşim alanı, Osmanlı modernleşmesinde yeniden yapılanma ve güçlenme ideolojisi kapsamındaki simgesel niteliği ile mimarlık tarihine geçmiştir.

KAYNAKLAR

Kitap, Tez, Makale ve Bildiriler

Ahmed Lutfi Efendi, Vak'a-Nüvis Ahmed Lutfi Efendi Tarihi, YKY.

Ahmed Vasıf Efendi, (1994), Mehasin-ül Âsâr ve Hadikatü'l Ahbar, yayına hazırlayan: M. İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Akad, T., (1994), "Nizam-ı Cedid", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 90-92.

Altınay, A. R., (1988a), Onbirinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1592-1688), Enderun Kitabevi, İstanbul.

Altınay, A. R., (1988b), Onikinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1689-1785), Enderun Kitabevi, İstanbul.

Altınay, A. R., (1988c), Onüçüncü Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı (1786-1882), Enderun Kitabevi, İstanbul.

Akçura, Y., (1988), Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII ve XIX. Asırlarda), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Akozan, F., (1969), "Türk Külliyeleri", Vakıflar Dergisi, IIX: 303-308.

Aktepe, M., (1976), Şemdânîzâde Süleyman Efendi Tarihi, Mür'it-Tevarih 1., İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayını 2088, İstanbul.

Aktepe, M., (1992), "Vak'a-Nüvis Ahmed Lutfi Efendi Tarihinin X. Ve XI. Cildlerinde Bulunan İstanbul'a Ait Bazı Bilgiler", Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, TTOK, İstanbul, 343-354.

Akyılmaz, G., (2002), "III. Selim'in Dış Politika Anlayışı ve Diplomasi Reformu Çerçevesinde Batılılaşma Siyaseti", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12: 660-700.

Anonim, (tarihsiz a), Osmanlı Ordu Teşkilatı, Milli Savunma Bakanlığı, Ankara.

Anonim, (tarihsiz b), Selimiye Kışlası'nın Tarihçesi, (Broşür benzeri bir çalışmadır. Selimiye Kışlası koleksiyonundadır.).

Anonim, (tarihsiz c), Florance Nightingale, 1. Ordu Komutanlığı tarafından hazırlanan tanıtım broşürü, (basım yeri yok).

Anonim, (tarihsiz d), Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Axa Oyak ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Anonim, (1944), Prof. Dr. Cemil Topuzlu Tarafından Beyoğlu Halkevinde Verilen 32 Sene Evvelki, Bugünkü, Yarınki İstanbul Mevzulu Konferans, CHP. Beyoğlu Halkevi Konferans Serîsi 1, İstanbul.

Anonim, (1977), 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları, Ankara.

Anonim, (1989), Kaptan-ı Derya Cezayirli Hasan Paşa, T.C. Dz.K.K. Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, İstanbul.

Anonim, (1991a), İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Resim Koleksiyonu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, Yayın No 4. İstanbul.

Anonim, (1991b), Manzara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Resim Koleksiyonu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, 4, İstanbul.

Anonim, (1994), "Harem", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 3: 552-553.

Anonim, (1995), Yüzyıllar Boyunca Venedik ve İstanbul Görünümleri/ Veduete il Venezia ed Istanbul Attraverso i Secoli (Sergi Kataloğu), İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, İstanbul.

Anonim, (1999), Haydarpaşa'da Geçen 100 Yılımız, Gözlem Yayınları, İstanbul.

Anonim, (2000a), Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim, TC. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara.

Anonim, (2000b), Kelebek Mobilya 2001 Takvimi, (basım yeri yok).

Anonim, (2001), Yaşayan Tarihî ve Kültürel Askerî Yapılar, TC. Millî Savunma Bakanlığı, İnşaat Emlak Daire Başkanlığı, Ankara.

Arel, A., (1975), 18. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul.

Arık, R., (1999), "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarîsine Bir Bakış", Osmanlı, Ed: G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Arıkan, S., (1993), III. Selim'in Sırkatibi Ahmet Efendi Tarafından Tutulan Ruzname, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Arseven, C. E. (1959), Türk Sanatı, İstanbul.

Arseven, C. E., (1983), Sanat Ansiklopedisi, (5 cilt), Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, Ankara.

Arslan, N., (1992), Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, 18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl Başı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı 9, İstanbul.

Arslan, N., (1994), "Melling, Antonie İgnace", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 5: 387-388.

Artan, T., (1994), "Kavak Sarayı Bahçesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 4: 495.

Artan, T. ve Nuamann, C. K., (1994), "Kavak Sarayı", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 4: 494-495.

Asım Tarihi, (1282), İstanbul.

Aslanapa, O., (1980a), "Selimiye Camii", Türk Ansiklopedisi, Ankara, C.:XXVIII: 398-399

Aslanapa, O., (1980b), "Selimiye Kışlası", Türk Ansiklopedisi, Ankara, C.:XXVIII: 399

Aslanapa, O., (1989), Türk Sanatı, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Ata(ullah) Efendi, Tayyarzade, (1293), Ata Tarihi, İstanbul.

Ateş, İ., (1995), "Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları", Vakıflar Dergisi, XXV: 29-100.

Atıl, E., (1998), "Osmanlı Sanatı ve Mimarisi" Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II., Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 2: 447-480.

Aygan, H., (1998), "Osmanlı Toplumunda Sosyal Hayat", Türk Dünyası Araştırmaları, 177: 99-109

Aydın, M.A., (1994), "Osmanlıda Hukuk", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I., Ed.:E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 375-438.

Aynural, S., (2001), İstanbul Değirmenleri ve Fırınları, Zahire Ticareti (1740-1840), Tarih Vakfı Yurt Yayınları 126, İstanbul

Ayvansarayî, Hafız Hüseyin, (1985), Mecmua-i Tevarih, Hazırlayanlar: F. Ç. Derin ve V. T. Çabuk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Ayvansarâyî, Hüseyin Efendi, Ali Satı Efendi, Süleyman Besim Efendi, (2001), Hadikatü'l-cevâmî, İstanbul Camileri, Diğer Dinî Sivil Mimarî Yapılar, Hazırlayan: A. N. Galitekin, İşaret Yayınları 93, İstanbul.

Babinger, F., (2000), Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları: 435, Ankara.

Bakır, B., (1994), Avrupa Barok'unun İstanbul Camilerine Etkileri, Doktora Tezi, YTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Barillari, D. ve Godoli, E., (1997), İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarîsi ve İç Mekanları, Çeviren: A. Ataöv, YEM., İstanbul.

Başgelen, N., (1998a), Bir Zamanlar İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Başgelen, N., (1998b), Bir Zamanlar Üsküdar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Batur, A., (1994), "Selimiye Kışlası", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 515-516.

Batur, A., (1985), "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, 4: 1038-1067.

Batur, S., (1970), "On Dokuzuncu Yüzyılın Büyük Camilerinde Son Cemaat Yeri ve Hünkar Mahfeli Sorunu Üzerine", Anadolu Sanatı Araştırmaları 2., İstanbul.

Batur, S., (1976), "Bir Geç Osmanlı Yapısı, Üsküdar'da Selimiye Camii", İbrahim Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 375-376.

Batur, S., (1994), "Selimiye Camii", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 512-515.

Bayraktar, N., (1992) "İstanbul'un Bizans Sarnıçları Hakkında bir Osmanlı Arşiv Belgesi", Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, İstanbul, 109-119.

Baykal, B. S., (1989), İbretnümâ- Mabeynci Fahri Bey'in Hatıratı, (2. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Berkes, N., (1973) , Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Beydilli, K., (1995), Türk Matbaacılık Tarihinde Mühendishane Matbaası, Mühendishane ve Kütüphanesi, (1776-1826), Eren, İstanbul.

Beydilli, K., (1987), "İlk Mühendislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizam-ı Cedid'e Dair Risalesi" Tarih Enstitüsü Dergisi, 13: 387-429.

Beydilli, K., (1994), "Osmanlı Siyasî Tarihi, Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", Osmanlı Devleti ve Medeniyeri Tarihi, Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1:65-135.

Beydilli, K., (1995), "III. Selim Devrinde Verilen Bazı Muaf ve Müsellemlik Beratı Hakkında ve Foti Kalfa'nın Beratı" İÜ. Türkiyat Araştırmaları Mecmuası, Paleografya ve Diplomatik Semineri, 11 Mayıs 1994, Bildiriler, İstanbul.

Beyhan, M. A., (1992), Câbî Tarihi, Tarih-i Sultan Selim-i Salîs ve Mahmud-u Sânî, Doktora Tezi, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış).

Bilim, Y., (1998), Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi 1734-1876, Anadolu Üniversitesi Yayını, 1067, Eskişehir.

Birinci, İ., (1967), "Ahlak Zabıtasının Tarihçesi", Hayat Tarih Mecmuası, 11: 51-53.

Canatar, M. ve Baş, Y., (1998), "Şûrâ-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi", OTAM, 9: 111-148.

Cansever, T., (1999), Vakar ve Hüzün Fotoğrafları, Üsküdar Belediye Başkanlığı Yayını, İstanbul.

Carbonago, C. C., (1993), 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul, (İstanbul'un Tarihi Topoğrafyası, Bassano, 1794), Eren Yayıncılık, İstanbul.

Cerasi, M., (2000), "Tarihselcilik ve Osmanlı Mimarisinde Yaratıcı Yenilikçilik/ 1720-1820", Osmanlının 700 Yılı Uluslarüstü bir Miras,, Ed: N. Akın, A. Batur, S. Batur, YEM., İstanbul,

Cevdet Paşa, (1986), Tezakir, Hazırlayan: C. Baysun, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Cezar, M., (1963), "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I: 327-414.

Cezar, M., (1965), Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, 28, İstanbul

Cezar, M., (1971), Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 109, İstanbul

Cezar, M., (1977), "Beyoğlu Kışlası", İstanbul Dergisi, 22: 38-46.

Cezar, M., (1985a), Tipik Yapılariyle Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No: 9, İstanbul.

Cezar, M., (1985b), "Sanatta Batı'ya Açılışta Saray Yapıları ve Kültürünün Yeri", TBMM: Millî Saraylar Sempozyumu 15-17 Kasım 1984, Bildiriler, İstanbul.

Cezar, M., (2002), Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Vakfı Yayını, İstanbul

Criss, N.B., (1990), "Müttefik İşgali Altındaki İstanbul'dan Bir Kesit: 1918-1920 Yıllarında İngiliz-Fransız Rekabeti ve İdari Sorunlar", OTAM., 1: 79-88.

Çadırcı, M., (1974), "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilâtı", Tarih Araştırmaları Dergisi, 1970-1974, 14-2: 63-73.

Çadırcı, M., (2002), "Yenileşme Sürecinde Osmanlı Ordusu", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 13:804-821.

Çam, N., (1999), "Osmanlı Mimarîsinde ve Sanatında Sultanların Estetik Rolleri", Osmanlı, Ed: G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 10: 65-73.

Çataltepe, S., (1997), 19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu, Göçebe Yayınları, İstanbul.

Çeçen, K., (1991a), İstanbul'un Vakıf Sularından Üsküdar Suları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Çeçen, K., (1991b), Halkalı Suları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Çeçen, K., (1994), "Üsküdar Suları", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 7: 350-352.

Çeçen, K., (1997), II. Bayezid Suyolu Haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İSKİ İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Çelik, Z., (1996), 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti, Değişen İstanbul, Tarih Vakfi Yurt Yayınları, İstanbul.

Çetin, B., (2002), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknolojilerin Takibi 1700-1900", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 13: 812-821.

Çetinor, B., (1990), Selimiye Kışlası ve Florance Nightingale, İlgi, 61: 12-16.

Çoruhlu, T., (1994), "Selimiye Mahallesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfi ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 512

Danişmend, İ.H., (1961), 31 Mart Vak'ası, Sadrıazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmî ve Hususî Vesikalara Göre, İstanbul Kitabevi, İstanbul.

Davran, H., (1967), Selimiye Kışlası Tarihçesi (Basım Yeri Yok)

Dayıoğlu, S., (1996), "Osmanlı Muvakkithanelerinde Kullanılan Aletler", İlgi, 87: 3-11

Demircanlı, Y. Y., (1989), İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Celebi Seyahatnamesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.

Denel, S., (1982), Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Denel, S., (1989), "Batılılaşma Sürecinde Ebniye Nizamnameleri ve Kentsel Mekanların Değişimine Etkileri Üzerine Bir Deneme", 9. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2:1425-1434.

Derin, F. Ç., (1973), "Yayla İmamı Risalesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi, İstanbul, 3: 213-272.

Derin, F. Ç., (1973a), "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 27: 99-110.

Derin, F. Ç., (2001), "Osmanlı Devletinin Siyasî Tarihi", Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih, (3. Baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 163, Ankara, 639-658.

Dernschwam, H., (1992), İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çeviren: Y. Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Derviş Mustafa Efendi, (1994), 1792 Yılı Yangınları, Yayına Hazırlayan: H. Aksu, İletişim, İstanbul.

Devellioğlu, F., (2000), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (17. Baskı), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Dethier, P. A., (1993), Boğaziçi ve İstanbul (19. Yüzyıl Sonu), çeviren: Ü. Öztürk, Eren, İstanbul.

Doğdu, Z.Ç., (2002), "Kışla Mimarîsi", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12: 178-189.

Dündar, A., (2000), Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi (XVIII ve XIX. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Egemen, A., (1993), İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul.

Eldem, E., (1999), "18. Yüzyıl ve Değişim", Cogito, İstanbul, 19:

Eldem, S. H. E., (1987), Türk Evi, I, II, III, Güzel Sanatlar Matbaası AŞ. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul.

Eldem, S. H. E., (1979), Boğaziçi Anıları, Aletaş Yayını, İstanbul.

Emecen, F., (1988), "Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Ed.: E. İhsanoğlu, İstanbul, 1: 5-63.

İlyas Ağa, Enderunlu Çuhadar, (1987), Tarih-i Enderun, Letaif-i Enderun (1812-1830), Çeviren ve Anlatan: C. Kayra, Güneş Yayınları, İstanbul.

Eralp, T. N., (2001), "Tarihi, Teşkilatı, Teşrifatı ile Osmanlı Mehteri ve Günümüze Yansımaları", Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, Derleyen: H. Y. Nuhoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 293-318.

Erdenen, O., (1996), "Boğaziçi'nde Su ve Su Yapıları", İstanbul Armağanı 2. (Boğaziçi Medeniyeti), Yayına Hazırlayan: M. Armağan, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri, İstanbul, 147-164.

Erdoğan, M., (1951), "Osmanlı Mimarlık Tarihinin Arşiv Kaynakları", Tarih Dergisi 3, 1951-52, 5-6: 111-156.

Erdoğan, M., (), "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri" Vakıflar Dergisi, IV: 149-182

Eren, A.C., (1963), "Selim III", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, :441-457

Eren, A.C., (1964), Selim III.'ün Biyografisi, İstanbul.

Ergin, O. N., (1938), İstanbul'da İmar ve İskan Hareketleri, İstanbul.

Ergin, O. N., (1995), Mecelle-i Umur-ı Belediyye, C.:2, 3.,4.,5.,6., 7., 8., (İstanbul, 1914-1922), İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını: 21., İstanbul.

Ergin, O. N., (1996), İstanbul Şehreminleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını: 38., İstanbul.

Ergün, M., "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Mukayeseli bir Bakış", Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, Derleyen: H.Y. Nuhoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 89-102.

Ersoy, A., (1991), "18. Yüzyılın Minyatürleri ve 19. Yüzyılda Batı Tarzı Resme Geçiş", İlgi, 64: 18-23

Esad Efendi, (1293), Üss-i Zafer, İstanbul.

Esad Efendi, (1288), Teşrifat-ı Kadime, İstanbul.

Evyapan, G., (1972), Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, ODTÜ, Mimarlık Bölümü Yayını, 10, Ankara.

Eyice, S., (1950), "İstanbul'un Tarihi Eserleri", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul. 5/2: 1244/44-1244/144.

Eyice, S., (1956), "1833'te Türkiye'ye Vapurla Gelen Bir Seyyah, Marchebeus II", Türk Yurdu, 259: 101-102.

Eyice, S., (1963), "İstanbul Minareleri", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, I, İstanbul, 31-132.

Eyice, S., (1981), "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neoklasik Üslubu", Sanat Tarihi Yıllığı, IX-X, İstanbul, 163-189.

Eyice, S., (1985), "Yok Olan İstanbul Sarayları ve Sarayların Yaşatılmaları İçin Bazı Düşünceler", TBMM: Millî Saraylar Sempozyumu 15-17 Kasım 1984, Bildiriler, İstanbul, 69-78

Eyice, S., (1993), "İstanbul", İstanbul, Yayına Hazırlayan: Renk Ajans, İstanbul, 21-136.

Eyice, S., (1999), "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", Osmanlı, Ed: G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 10: 79-101.

Gautier, T., (Tarihsiz), İstanbul, İstanbul Kitaplığı Yayını, İstanbul.

Galland, A., (1998), İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1692-1673), çeviren: N. S. Örik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Genç, Y.İ., Yıldırım, H.O., Yılmaz, N., Küçük, M., Satar, S., Karaca, İ., (2000), Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 42, (2. Baskı), İstanbul.

Giz, A., (1968), "İki Padisahın Otuz Günü", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 4: 50-53

Genç, M. ve Mazak, M., (2001), İstanbul Depremleri (2. Baskı), İGDAŞ Kültürel Yayınları, İstanbul.

Gerçek, S. N., (1939), Türk Matbaacılığı, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul.

Goodwin, G., (1997), A History of Ottoman Architecture, Thames & Hudson, (1971 Lon.), London.

Gurlitt, C., (1912), Die Baukunst Konstantinopels, Berlin.

Gül, A. ve Gül, A., (1995), "Güneşin En İyi Battığı Yer- Üsküdar'dan Harem'e", İstanbul Dergisi, 34-40.

Güneri, F., (1966), İstanbul Selimiye Kışlası ve Selimiye Camii, Sanat Tarihi Bölümü Tezi, İstanbul Üniversitesi, (yayımlanmamış).

Güran, C., (1978), Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarîsi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

Gürfirat, B., (1968), "Selimiye Kışlası", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 12: 79-80.

Hammer, J.v.P., (), Hammer Tarihi, Sabah Yayınları,

Haskan, M. N., (1995), İstanbul Hamamları, Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Haskan M. N., (2001), Üsküdar Tarihi, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul.

Hatipoğlu, S., (1993), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Külliyeler", X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 4: 1641-1650.

Hitzel, F., (1994), "Un İngenieur Francais Au Service de la Sublime Porte: Francois Kauffer (1751?-1801)", Observatoire Urban D'istanbul Lettre D'information, Institut Français d'Etudes Anatoliennes, 6: 17-24.

Hovhannesyan, S. S., (1997), Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, (2. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (İstanbul, 1800), İstanbul.

Işık, H., (1995), Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

İhsanoğlu, E., (1998), "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II., Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 223-444.

İlgürel, M., "Yeniçeriler", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 13: 385-395

İlhan, S., (1990), "Askerliğin Kültürümüzdeki Yeri", Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 14: 349-363.

İlhan, S., (1991), "Osmanlı İmparatorluğu Askerî Yapısı İçerisinde Tanzimatın Yeri", Türk Tarih Kurumu Belleten, 213: 563-577.

İnalcık, H., (1978), "İstanbul", Encyclopedia of Islam, London, V:IV.: 224-248.

İnalcık, H., (2001), "Osmanlı Devletinde Kültür ve Teşkilât", Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih, (3. Baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 163, Ankara.

İnalcık, H. ve Okyar, O., (1980), Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi, 1071-1920, Ankara, 613-658.

İnalcık, H., (1995), "Adaletnameler" Türk Tarih Kurumu Belleten, C:2, S:3-4: 49-145.

İnce, K., (1999), "III. Selim-IV. Mustafa ve II. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Mimarîsi Hakkında", Osmanlı, Ed.: G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 10: 276-286.

İnci, N., (1985), "18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler", Vakıflar Dergisi XIX, Ankara, 223-236.

İnciciyan, V. H., (2000), İstanbul Sayfiyeleri, çeviren: Kandilli Ermeni Kilisesi Papazı, düzelti, önsöz ve notlar: O. Duru, (1794, Venedik), Eren Yayıncılık, İstanbul.

İnciciyan, V.H. (1965), "XVIII. Asrın sonlarında Osmanlı Devleti", Hayat Tarih Mecmuası, 6: 56-58.

İpşirli, M., (1994a), "Osmanlı Dvlet Teşkilâtına Dair Bir Eser: Kavânin-i Osmanî ve Râbıta-i Âsitâne", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, 14: 9-35.

İpşirli, M., (1994b), "Osmanlı Devlet Teşkilâtı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Ed.:E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 139-279.

Kafadar, C., (1994), "Yeniçeriler", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 7: 472-476.

Kal'a, A., (Yayına Hazırlayan), (1998a), İstanbul Ahkam Defterleri, İstanbul Vakıf Tarihi 1. (1742-1764), İstanbul Külliyatı V., İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Kal'a, A., (Hazırlayan), (1998b), İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri, İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları, İstanbul Külliyatı VII., İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Kal'a, A., (Yayına Hazırlayan), (1998c), İstanbul Ahkam Defterleri, İstanbul Esnaf Tarihi 2. (1764-1793), İstanbul Külliyatı VIII., İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Kal'a Ahmet (Yayına Hazırlayan), (2000), Vakıf Su Tahlilleri 1. XIX ve XX Yüzyılarda İstanbul Suları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Kara, İ. ve Pulcu, S., (Yayına Hazırlayanlar), (1996), A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları 31, İstanbul.

Karakaya, E., (1994), "Tahir Efendi Camii", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 7: 190-191.

Karal, E. Z., (1988), Selim III'ün Hatt-ı Humayunları- Nizam-ı Cedid, (2. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Karal, E. Z., (1970), Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), Türk Tarih Kurumu Yayınları, (3. Baskı), Ankara.

Kayalı, K., (1985), "Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 1250-1258.

Kayım, N., (1982), Yabancı Yazılı ve Resimli Kaynaklara Göre 18. ve 19. Yüzyılda Üsküdar, Mezuniyet Tezi, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Estetik ve Avrupa Sanatları, (yayımlanmamış).

Kayra, C. ve Üyepazarcı, E., (1992), 2. Mahmut'un İstanbul'u, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 8, İstanbul.

Kayra, C., (1990a), Eski İstanbul'un Eski Haritaları, İstanbul

Kayra, C., (1990b), İstanbul Haritaları, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, İstanbul,

Kayra, C., (1990), İstanbul Mekanlar ve Zamanlar, Ak Yayınları, Kültür ve Sanat Kitapları No:52, İstanbul.

Kılıçbay, M. A., (1985), "Osmanlı Batılılaşması" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 147-152.

Kılıçbay, M. A. "Tarihçilerin İstanbul'u", İstanbul İçin Şehr-Engiz, Hazırlayan: E. Batur, YKY, İstanbul, 153-

Sekbanbaşı, Koca, (1974), Koca Sekbanbaşı Risalesi, Baskıya Hazırlayan: A. Uçman, Tercüman 1001 Temel Eser 72, İstanbul.

Koca, Ş., (2000), Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler, Navarin, İstanbul.

Kocatürk, K., (1999), Bir Subayın Anıları, www.gata.edu.tr./kutuphane/kitapozetleri

Koçu, R. E., (1964), Yeniçeriler, Nurgök Matbaası, İstanbul.

Konyalı, İ. H., (1977) Üsküdar Tarihi, C:1, 2, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayını, İstanbul.

Kömürciyan, Eremya Çelebi, (1988), İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul, tercüme: H.D. Andreasyan; notlarla yayına hazırlayan: K. Pamukciyan, Eren Matbaası, İstanbul.

Kuban, D., (1954), Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Kuban, D., (1970), "İstanbul'un Tarihi Yapısı", Mimarlık, 5: 26-48.

Kuban, D. (1991), "İstanbul'un Batılılaşması ya da Batılılığı", İstanbul İçin Şehr-Engiz, Hazırlayan: E. Batur, YKY, İstanbul, 144-151.

Kuban, D., (1996a), İstanbul, Bir Kent Tarihi, Çeviren: Z. Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

Kuban, D., (1996b), "Osmanlı Çağında Boğaziçi Yerleşmesi", İstanbul Armağanı 2. Boğaziçi Medeniyeti, yayına hazırlayan: M. Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını 26, İstanbul, 119-126.

Kuban, D., (2001), Kaybolan Kent Hayalleri, Ahşap Saraylar, YEM. TEM, İstanbul.

Kubilay, A.Y., (1994), "Kalyoncu Kışlası", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 4: 401.

Kuran, A., (1986), Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kuran, E., (2001), "Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri", Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih, (3. Baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 163, Ankara, 659-676.

Kut, G., (1998), "Anadolu'da Türk Edebiyatı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II, Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 29-68.

Kut, T., (1994), "Matbaalar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 5: 308-310.

Kut, T. ve Türe, F., (1996), Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishane, Üsküdar, Yapı Kredi Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul.

Kürkçü, Y., (tarihsiz), "Mahallelerimiz" Üsküdar Bülteni, Üsküdar Belediyesi Bülteni, sayısız, 26.

Kütükoğlu, M., (1994), "Osmanlı İktisadî Yapısı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, I., Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 513-570.

Lewis, M. C., (1977), "İstanbul'da 18. Yüzyıl Çalar Saatleri", Çeviren: N. Yurtsever, Türkiyemiz, 23: 2-8.

Mac. Farlene, Ch., (1829), Constantinople in 1828, A Residence of 16 Months in Turkish Capital and Provinces, London.

Mahmud Celaleddin Paşa, (1983), Mirat-ı Hakîkat, yayına hazırlayan: İ. Miroğlu, Berekat Yayınları, İstanbul.

Mantran, R., (1990), XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Çevirenler: M. A. Kılıçbay ve E. Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Mantran, R., (1995), XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu", Çeviren: M. A. Kılıçbay, İmge Kitapevi, İstanbul.

Mantran, R., (Yayın Yönetmeni), (1995), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2., Çeviren: S. Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul.

Mazlum, D., (1994), "Üsküdar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 7: 343-346.

Mazlum, D., (1996), "18. Yüzyıl İstanbul'unda Basılı Kitabın Öyküsü ve Kütüphaneler", Prof. Doğan Kuban'a Armağan, Eren Yayınları, İstanbul, 45-90.

Mehmet Halife, (1999), Tarih-i Gılmânî, sadeleştiren: K. Su, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları 2305, Ankara.

Melling, M., (1969), Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore, (1819, Paris), yayına hazırlayan: Ş. Rado, Yapı Kredi Yayınları, (tıpkıbasım), İstanbul.

Mıntzuri, H., (1993), İstanbul Anıları,1897-1940, Çeviren: S. Kuyumcuyan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Moltke, H., (1995), Moltke'nin Türkiye Mektupları, (2. Basım), Çeviren: H. Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Moreau, O. (2001), "Orduda Öğretim: 19. Yüzyılın Mekteb-i Harbiye ve Erkan-ı Harbiye Örnekleri", Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, Derleyen: H. Y. Nuhoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 319-333.

Mutlu, Ş., (1994), Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayın No: 3398, İstanbul.

Müderrisoğlu, F., (2001), "Osmanlı Şehirciliği Üzerine Bazı Gözlemler", Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları, Ed: M. Denktaş, Y. Özbek, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Yayını, Kayseri.

Müller-Wiener, W., (1989), "Das Kavak Sarayı-ein Verlorenes Baudkenmal Istanbuls-", 9. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu,

Müller-Wiener, W., (2001), İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, Yapı Kredi Yayınları, Çeviren: Ü. Sayın, İstanbul.

Nerval, G. De, (1994), Muhteşem İstanbul, Boğaziçi Yayınları 20, İstanbul.

Neumann, C. K., (1999), Araç Tarih, Amaç Tanzimat, Tarih-i Cevdet'in Siyasi Anlamı, Çeviren: M. Anın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 91, İstanbul.

Nirven, S. N., (1957), "III üncü Selim'in Hassa Ser-mimarı İbrahim Kami'nin Su Mimarisine Ait Eserleri", Arkitekt 288, İstanbul, 133-134.

Nirven, S.N., (1946), İstanbul Suları, İstanbul Halk Basımevi, İstanbul.

Nuri Paşa, Mustafa (1992), Netayicü'l Vukuat- Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi C.: I-II. ve III-IV., sadeleştiren, notlar ve açıklamalar ekleyen: N. Çağatay, Ankara.

Oğulukyan, G., (1972), Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyanları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa, Tercüme ve notlar: H.D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Orhonlu, C., (2001), "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi", Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih, (3. Baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 163, Ankara, 681-709.

Ortaylı, İ., (1999), İstanbul'dan Sayfalar, İletişim, İstanbul.

Ortaylı, İ., (1985), "Batılılaşma Sorunu", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 1: 134-138.

Ortaylı, İ., (1994), "Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, I., Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1:283-333.

Ödekan, A., (2000), "Osmanlı Mimarlığında Yaratıcı Dönüşümler", Osmanlının 700 Yılı Uluslarüstü bir Miras, Ed: N. Akın, A. Batur, S. Batur, YEM., İstanbul, 56-63.

Ödekan, A., (1992), Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümlemeler", Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 281-297.

Ögel, S., (1992), "18. Ve 19. Yüzyılların Osmanlı Camilerinde Geleneksel Anlama Katkılar", Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, Türkiye Turing Otomobil Kurumu, İstanbul, 269-273.

Ökten, S. Ve Can, A., (2002), "Fetihten Günümüze İstanbul Kent Mekanlarının Oluşumu", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 10: 540-567.

Öz, T., (1987), İstanbul Camileri, C.:1 ve 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları (2. Baskı), Ankara.

Öz, T., (1941), "Selim III., Mustafa VII. ve Mahmut II. Zamanına Ait Birkaç Vesika", Tarih Vesikaları, 1: 20-29

Öz, T., (1951), Türk Kumaş ve Kadifeleri II., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Özcan, A., (1984), "Hassa Ordusunun temeli, Mu'allem Bostaniyân-ı Hassa Ocağı, Kuruluşu ve Teşkilatı", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, 34, 1983-84, İstanbul, 347-386

Özcan, A., (1994), "Osmanlı Askerî Teşkilâtı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi I., Ed.:E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 337-370.

Özcan, B., (1998), "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupa'lı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1856), OTAM, Ankara, 9: 287-321.

Özcan, B., (2002), "III. Selim Devri Islahat Hareketleri", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12: 671-683.

Özemre, A. Y., (1996), "Çocukluğumun ve Gençliğimin Üsküdar'ı (1935-1955)", Boğaziçi'nde Su ve Su Yapıları, İstanbul Armağanı 2. (Boğaziçi Medeniyeti), Yayına Hazırlayan: M. Armağan, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.

Özkan, C., (1986), "Tanzimattan Cumhuriyete Ordu", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 1:1259-

Özkaya, Y., (1993), "III. Selim'in Devlet Yönetimi ile İlgili Hatt-ı Hümâyûnları", X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1481-1486

Öztin, F., "1794 Depremi", İstanbul ve Deprem, 87-91.

Öztuna, Y., (1983), Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınevi, C.:6, 12, İstanbul.

Öztürk, N., (1990), "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Sanayileşme ve 1827'de Kurulan İplik Fabrikası", Vakıflar Dergisi, XXI: 23-80.

Öztürk, S.,(hazırlayan), (1961), Selimiye 1959-1961, İstanbul.

Palmer, A., (1997), Osmanlı İmparatorluğu-Son Üç Yüzyıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Sabah Kitapları, İstanbul.

Pardoe, Miss J., (1997), 18. Yüzyılda İstanbul, çeviren, B. Şanda, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Pardoe, Miss J., (1838), Beauties of the Bosphorus, London.

Pedro, (de Undermalas), (1995), Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, 16. Yüzyıl'da Türkler'e Esir Düşen Bir İspanyol'un Anıları, çeviren: F. Carım, Güncel Yayıncılık, İstanbul.

Pilehvarian, N. K., Urfalıoğlu, N. ve Yazıcıoğlu, L., (2000), Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler, YEM., İstanbul.

Pilehvarian, N. K., (2002), "Osmanlı Çeşme Mimarîsi", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12: 247-251.

Poole, S. L., Lord, (1999), Stratford Canning'in Türkiye Anıları, Çeviren: Can Yücel, Tarih Vakfi Yurt Yayınları 83, İstanbul.

Raczynski, E., (1980), 1814'te İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat, Çeviren.:K. Turan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Radushev, E., (1994), "XVII-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Rejimi ve Osmanlı Askerî Nizamı", Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslar arası Komitesi, VII. Sempozyumu Bildirileri, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 299-304.

Raif Efendi, Mahmud (Tarihsiz), Tableau Des Nouveaux Reglements de L'empire Ottoman, İstanbul 1798 (Osmanlı İmparatorluğunda Yeni Nizamların Cedveli) Türkçeye Çeviren ve yayına hazırlayanlar: A. Terzioğlu ve H. Hatemi, İstanbul.

Raif, Mehmed (Kolağası), (1996), Mir'ât-ı İstanbul 1, Asya Yakası, düzeltme ve notlarla yayına hazırlayanlar: G. Kut ve H. Aynur, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul.

Refik, A., (tarihsiz), Osmanlı'da Batışın Üç Evresi: III. Selim, II. Mahmut, Abdülmecit, Günümüz diliyle baskıya hazırlayan: H.V. Velidedeoğlu, (3. Basım), Evrin Yayınları 40, (Basım Yeri Yok).

Renda, G., (1977), "Topkapı Sarayı Müzesindeki Dört Manzaralı Yazı Çekmecesi", Sanat Dünyamız, İş Bankası Yayınları, 9: 2-5.

Renda, G., (1994), "Melling, Antonie İgnace/ Ressam Yönü", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 5: 388.

Reyhanlı, T., (1983), İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 554, Ankara.

Robertson, J., (1992), Pioneer of Photography in the Ottoman Empire, By: B. Öztuncay,Eren Yayıncılık, İstanbul.

Saatçi, S., (1989), Mimar Sinan ve Tezkiret-ül Bünyan, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Sakaoğlu, N., (1994a), "Selim III.", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 505-511.

Sakaoğlu, N., (1994b), "Abdülhamit I.", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1: 31-35.

Sakaoğlu, N., (1994c), "Ahmed III.", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1: 110-114.

Sakaoğlu, N., (1994d), "Osman III.", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 157-154

Sakaoğlu, N., (1994e), "Eski Odalar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 3: 203-204.

Sakaoğlu, N., (1994f), "Yeni Odalar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 7: 467-468.

Sakaoğlu, N., (1999a), "III. Selim", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, yayın yönetmeni: E. Çakıroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2: 517-521.

Sakaoğlu, N., (1999b), "Mustafa III.", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, yayın yönetmeni: E. Çakıroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 272-277.

Sakaoğlu, N., (1999c), "Mustafa IV.", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, yayın yönetmeni: E. Çakıroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 277-278.

Sakaoğlu, N., (1999d), "Mahmud II.", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, yayın yönetmeni: E. Çakıroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 57-.

Sanders, L. Von, (1967), "Liman Von Sanders'in Savaş Hatıraları", çeviren: O. Öndeş, Hayat Tarih Mecmuası, 11:

Serin, N.A., (2002), "İlk Osmanlı Sarayları ve Topkapı Sarayı", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12: 204-210.

Sevim, M., (Yayına Hazırlayan) (1996), Gravürlerle Türkiye, İstanbul 2 ve İstanbul 3, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Sevim, M., (Yayına Hazırlayan) (1997), Gravürlerle Türkiye VII, Giysiler, Portreler 2, Kültür Bakanlığı, Ankara.

Seyitdanlıoğlu, M., (1992), "Tanzimat Döneminde İmar Meclisleri", OTAM, 3, Ankara, 323-332.

Solmaz, M., (1997), Tarih Boyunca Asya'nın Kapısı Her Yönüyle Üsküdar, İstanbul.

Sönmez, N., (1996), "Osmanlı Mimarlığında Yapı ve Malzeme Terminolojisi Üstüne Bir Deneme", Aslanapa Armağanı, Bağlam Yayınları 100, İstanbul, 123-238.

Sönmez, N., (1997), Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü, YEM Yayın, İstanbul.

Sönmez, N., (1999), "Osmanlı Mimarîsinde Kullanılan Uzunluk Ölçü ve Birimleri" Osmanlı, Ed.: G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 10: 125-133.

Sözen, M. vd., (Tarihsiz), Tarihsel Gelişimi İçinde Türk Sanatı, Emlak Bankası Yayını.

Spatar, M.H., (1994), "Muzika-i Hümayun", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 11-12.

Stanford J.S., (2002), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12:609-628.

Sudalı, M., (1958), Hünkar Mahfilleri, İTÜ. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Şânîzâde, (1284), Şânîzâde Tarihi, Süleyman Efendi Matbaası, İstanbul.

Şapolyo, E.B., (1961), Osmanlı Sultanları Tarihi, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul.

Şehsuvaroğlu, Y. H., (tarihsiz a), Asırlar Boyunca İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi İlavesi.

Şehsuvaroğlu, Y. H., (tarihsiz b), İstanbul'dan Sesler ve Renkler, Haluk Y. Şehsuvaroğlu'nun Kaleminden, Ed.: A. Kabacalı, T.S.K.B., İstanbul.

Şehsuvaroğlu, Y. H., (1996), "Kırım Harbi Esnasında Boğaziçi", İstanbul Armağanı 2. Boğaziçi Medeniyeti, yayına hazırlayan: M. Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını 26, İstanbul, 177-180

Şevket, M., (1325), Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyyesi 1., Mekteb-i Harita Matpaasında Tab' Edilmişdir, İstanbul.

Şirin, V., (2002), Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu ve Seraskerlik, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul.

Şimşek, M., (1992), Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da II. Mamut Dönemi İmar Faaliyetleri, Doktora Tezi, MSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış).

Tanışık, İ. H., (1945), İsanbul Çeşmeleri II, MEB. Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayını, İstanbul.

Tanju, S., (1981), "Miss Julia Pardoe'nin Masal Şehri İstanbul", İlgi, 32: 21-29.

Tanman, B., (1994), "Selimiye Tekkesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, İstanbul, 6: 516-518.

Tanör, B., (1985), "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 1: 10-15.

Tanyeli, U., (1992), "Transfer of Modern Science and Technology to the Muslum World", Science and Technology Transfer From the West to the Muslum World From the Renaissance to the Beggining of the XX. Century, Ed.: E. İhsanoğlu, IRCICA, Ayrı Basım, İstanbul.

Tanyeli, U., (1999), "Başlangıcından Modernleşmeye Osmanlı Çağı (1300-1800)" Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, s: 136-245.

Tanyeli, U., (tarihsiz), "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Döneminde Yerleşme ve Barınma Düzeni", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Ed: Y. Sey, Habitat II. Tarih Vakfı Yayınları, s: 405-471.

Taşkıran, C. ve Yüceer, N., (Yayına Hazırlayanlar), (tarihsiz), "Osmanlı Devleti'nde Kara Kuvvetleri", Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Devleti, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara, 54-61.

Taylor, J. (2000), İmparatorlukların Başkenti İstanbul, çeviren: İ. Türkoğlu, Kanat Basımevi, İstanbul.

Tekeli, İ., (1985), "Tanzimattan Cumhuriyete Kentsel Dönüşüm", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 878-885.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1999), Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Tekindağ, Ş., (1973), "Medrese Dönemi", Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Timur, T., (1985), "Osmanlı ve Batılılaşma", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 1: 139-146.

Toker, Y., (1989), "Üsküdar Çeşmeleri", Türkiyemiz, 27: 11-17.

Tuğlacı, P. (1981), Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul.

Turan, Ş., (1964), "Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları", Tarih Araştırmaları Dergisi, 1: 157-202.

Turanî, A., (1997), Dünya Sanatı Tarihi (6. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Tümertekin, E., (1997), İstanbul, İnsan ve Mekan, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul.

Ubicini, M.A., (tarihsiz), Türkiye 1850, çeviren: C. Karaağaçlı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Ubicini, M. A., (1998), Osmanlı'da Modernleşme Sancısı, çeviren: C. Aydın, Timaş, (Paris, 1851), İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. H., (1988a), Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları I., Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H., (1988b), Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II., Cebeci, Topçu, Top Arabacıları, Humbaracı, Lâğımcı Ocakları ve Kapıkulu Süvarîleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H., (1988c), Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Uzunçarşılıoğlu, İ. H., (1938), "Selim III'ün Veliahd İken Fransa Kralı Lüi XXI ile Muhabereleri", Belleten 5-6'dan ayrı basım, Devlet Basımevi, İstanbul.

Ünal, M. A., (1995), Mühimme Defteri 44., Akademi Kitabevi, İzmir.

Ünlü, Ş., (1999), "700. Yılda Üsküdar'da Osmanlı İzleri", Üsküdar Belediyesi Bülteni, 14: 4-31.

Ünver, A. S., (1937a), "Üsküdar Kavak Sarayı Hakkında Vesikalara Dayalı bir Sıralama ve Bir Deneme, I", Yücel, 29: 175-178 .

Ünver, A. S., (1937b), "Üsküdar Kavak Sarayı Hakkında Vesikalara Dayalı bir Sıralama ve Bir Deneme, I-II", Yücel, 30: 215-218.

Ünver, A.S., (1995), A.Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri, Hazırlayan: İ. Kara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığ Yayını, 19, İstanbul.

Ürekli, F., (1999), "1894 İstanbul Depremi", İsfalt Yol Kültürü, Deprem Özel Sayısı, 6/7: 256-285.

Villahardouin, (2001), Konstantinopolis'te Haçlılar, çeviren: A. Berktay, İletişim, İstanbul.

Von Tietz, (tarihsiz), Türkiye 1833, çeviren: B. Sanda, İstanbul.

White, C., (1845), Three Years in Constantinople (or Domestic Manners of the Turkish in 1844), London.

Wiener, W. M., (1992), "Jean Baptiste Lepere in İstanbul", Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.

Wiener, W. M., (1989), "Das Kavak Sarayı –Ein Verlorenes Baudenkmal İstanbuls" 9. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara,

Yaramış, A., (2002), "Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Kurulması", Türkler Ansiklopedisi, Ed.: H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 12: 697-702.

Yavuz, Y. ve Özkan, S., (1985), "Osmanlı Mimarlığının Son Yılları", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim, İstanbul, 1078-1085.

Yediyıldız, B., (1981), "Sosyal Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Osmanlı Vakıf Külliyeleri", Türk Kültürü, 219: 262-271.

Yediyıldız, B., (1992), "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Yeri", Vakıflar Dergisi, XVI: 1-28.

Yediyıldız, B., (1994), "Osmanlı Toplumu", Osmanlı Devleti ve Medeniyeri Tarihi I., Ed.: E. İhsanoğlu, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1: 441-510.

Yenen, Z. (2000), "Osmanlı Dönemi Türk Kentinde Planlama Kültürü", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu 28-30 Mayıs 1999, Tebliğler, Yay. Sorumlusu: İ. Çalışkan, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları 11, İstanbul, 438-445.

Yenişehirlioğlu, F. Ç., (1999), "Sanat İdeolojisi ve Osmanlı Sanatı", Osmanlı, Ed.: G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 9: 17-22.

Yeşilbaş, S., (1972), "Hadikatü'l Cevami'ye Göre İstanbul Boğazı Anadolu Yakasında Kalan Bölgedeki Cami ve Mescitler", Yüksek Lisans Tezi, YTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü (yayımlanmamış).

Yılmaz, S., (1993), "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İpekli Dokuma Endüstrisine Genel Bir Bakış ve Fransa ile İpekli Kumaş Ticareti", X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 4: 1651-1660.

Yılmaz, H. F., (1994), "Şerefâbâd Kasrı", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 7: 162-163.

Yorulmaz, H., (1977), "Evliya Çelebi'den Muallim Cevdet'e Kaybolan İstanbul Esnafı", İstanbul Araştırmaları 2, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul,

Yücel, E., (1994), "Muvakkithaneler", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 6: 10-11.

Birincil Kaynak Olarak Kullanılan Haritalar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Ulaşılan Haritalar (Plan Proje Kataloğu/ PPK)
59; 453.

Alman Sendika Haritaları

C.5/3; D.5/2 D.6; D.6/1; D.6/2; D.6/3;
D.6/4; D.7; D.7/2; D.7/3; D.7/4;

Üsküdar Belediye Haritası

(İstanbul Üçüncü Pafta: Üsküdar; Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul Şehremaneti tarafından tanzim ve tab' ettirilen resmi şehir haritası)

Pervititch Haritaları

(Pervititch haritaları, şu kitaptan alınmıştır: Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Axa Oyak ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfi, İstanbul)

Üsküdar 3; Üsküdar 51; Üsküdar 52; Üsküdar 53.

Kaynak Olarak Kullanılan Arşiv Belgeleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Belgeleri

Defter No: 643; Defter No: 634.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

30.1/17.44.14; 30.10/13361; 30.18.1.2./3/13371;
30.18.1.2./86.37.10; 30.18.1.2./104.3.23; 30.18.1.2./78.80.13;
34.Su.68; 34.Su.112/65.19.6; 34.Su.138;
34.Su.139;. 46-320/2/12325; 46-360/2/15065;
272.0.0.12/38.32.18.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Ali Emiri Tasnifi Belgeleri
5494

Ayniyat Defterleri
310.; 313.

İlmuhaber Defterleri
4.

Sadaret Âmedî Kalemi Belgeleri (A.AMD.)
57/2; 81/94; 87/27; 101/18; 108/100;

Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası) Belgeleri (A.MKT.MHM.)
14/83; 22/46; 36/32; 39/37; 62/96; 69/96;
249/47; 352/80; 403/11; 428/95; 457/22; 470/6;
470/38; 479/41; 499/92.

Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler (A.MKT.MVL.)
44/93; 51/58; 120/15; 127/93; 135/19; 141/75;
242/31; 274/29; 278/101.

Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler (A.MKT.NZD.)
31/2; 58/46; 182/84; 189/79; 222/99; 234/15;
266/2; 323/56; 383/50; 420/101.

Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler (A.MKT.UM.)
102/47.

Cevdet Tasnifi, Belediye Konulu Belgeler (C.Bld.)
629; 795; 2863; 3141; 3413; 3319;
4231; 4833; 4859; 5466; 5608; 6483;
7446; 22758.

Cevdet Tasnifi, Sıhhiye Konulu Belgeler (C.Sıh.)
1257; 1261; 302; 690.

Cevdet Tasnifi, Askerî Konulu Belgeler (CA.)
147; 153; 192; 242; 415; 462;
541; 861; 885; 933; 1323; 1492;
1534; 1972; 1985; 2036; 2189; 2863;
2926; 2986; 3226; 3484; 3500; 3589;
3690; 3793; 6338; 7429; 7536; 9302;
9336; 9873; 10312; 10634; 10932; 15748;
16741; 17689; 17893; 20689; 22684; 23901;
25937; 26891; 27154; 27376; 27462; 27872;
28571; 28785; 29034; 29066; 29513; 29735;
30274; 30294; 30422; 30762; 30968; 31135;
32689; 33021; 34197; 34723; 34953; 35144;
36274; 36544; 36558; 36628; 37319; 37510;
37657; 37888; 37917; 38360; 38856; 38957;
38983; 39133 39277; 39289; 39376; 39608;
39906; 40544; 40781; 41902; 42264 42356;
42847; 43859; 45571; 45785; 46062; 46410;
47305; 48387; 49298; 49522; 50419; 50900;
50972; 51941; 52603; 52615; 53813; 54213;
54395; 54612.

Cevdet Tasnifi, Evkaf Konulu Belgeler (CE.)
28846.

Cevdet Tasnifi, Maarif Konulu Belgeler (CM.)
25245; 6996.

Cevdet Tasnifi, Saray Konulu Belgeler (CS.)
1164; 1735; 2552; 2897; 3966; 4136;
5060; 5078; 6823; 7701; 8765;.

Cevdet Tasnifi, Zabtiye Konulu Belgeler (CZ.)
2538; 4136.

Asakir-i Mansure Kalemi Defterleri (D.ASM.)
37568.

Bab-ı Defterî, Baş Muhasebe Kalemi, Bina Emini (D.BŞM.BNE.)
23; 16092; 16108; 16122; 16137; 16356;
16394; 16399; 16488.

Bab-ı Defterî, Baş Muhasebe Kalemi, İrad-ı Cedid Hazinesi (D.BŞM.İCH.)
19379; 19437; 19439.

Haremeyn Muhasebesi Kalemi, Sultan Selim Evkafı (D.HMH.-SSLM.)
21955.

Muhaberat-ı Umumiye Dairesi Belgeleri (DH. MUİ.)
1134,43/21.
Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Asayiş Kalemi Belgeleri (DH.EUM.AYŞ.)
37/10; 52/53.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Belgeleri (DH.EUM.MH.)
15/13; 239/70; 240/1.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Tahrirat Kalemi Belgeleri (DH.EUM.THR.)
54/14; 64/23.

Muhaberat-ı Umumiye İdaresi, İdarî Kısım Belgeleri (DH.İD.)
47-1/8; 32-2/10.

Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Belgeleri (DH.MB.HPS.)
107/32; 49/68.

Dahiliye Nezareti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri (DH.UMVM.)
98/12; 98/20; 99/29; 104/25.

İrade-Evkaf Belgeleri (Eİ)
1759 (2575)/37.

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi Belgeleri (HH.)
3407; 3682; 3705; 5391; 8396; 10372;
12375; 14409; 14582; 15289; 16208; 17256;
17315; 17392; 17476; 17658; 18403; 18825;
19418; 23330; 26767; 26962; 28662; 28861;
28961; 29050; 29060; 29126; 33033; 35745.

Hariciye Nezareti, Mektubî Kalemi Belgeleri (HR. MKT.)
26/56; 37/19; 60/75; 88/100; 94/29; 94/67;
96/1; 97/72; 98/14; 98/24.

İrade-Dahiliye Belgeleri (İ.D.)
785 3820; 8787; 8184; 8823; 8824;
9992; 14504; 23802; 23908; 43088; 43430.

Meclis-i Vâlâ İradeleri (İ.MV.)
46; 12154; 12771; 14624; 22741; 2473;
7625; 8341; 8341.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)
3422; 8390; 8940; 8959; 8960; 10440;
10444; 11252; 17536; 18577; 20839; 20874;
21537; 22790; 22970.

Maliye Kısmı Müteferrik Defterleri (ML.)
587.

Masârifât Muhasebeciliği Defterleri (ML.MSF.)
235; 1619; 1620; 1623; 1688; 1692;
1694; 1701; 1705; 1773; 1775; 1783;
1786; 1827; 1861; 1864; 1877; 1879;
1955; 2036; 2050; 2406; 2408; 2466;
2992.

Meclis-i Mahsus Belgeleri
771.

Meçlis-i Vükelâ Mazbataları (MV)
220/260; 221/208; 21719.

Plan Proje Kataloğu Belgeleri (PPK.)
59; 453.

Yıldız Tasnifi, Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.Mtv.)
99/69; 102/73; 104/90; 112/15; 112/55; 247/1;
247/33; 249/128; 269/80; 269/89; 285/61; 286/42.

Yıldız Perakende Evrakı, Sadaret ve Devaîr Maruzatı, Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.)
8/57; 31/79; 40/96; 42/39; 46/121; 46/39;
49/7; 56/6; 59/30; 69/33; 69/34; 74/15;
74/90; 80/32; 80/46; 82/25; 87/40; 89/43;
91/63; 92/93; 94/61; 94/91; 95/2; 99/35;
100/95; 101/40; 123/108; 125/78; 128/151; 128/62;
136/11; 149/44; 167/127; 173/21; 182/49; 243/86.

Yıldız Perakende Evrakı, Arzuhal ve Jurnaller (Y.PRK.AZJ)
11/81; 55/11.

Yıldız Perakende Evrakı, Mâbeyn Başkitâbeti (Y.PRK.BŞK.)
33/101; 58/64; 62/69; 71/91.

Yıldız Perakende Evrakı, Tahrîrat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği Belgeleri (Y.PRK.TKM)
30/13.

Yıldız Esas Evrakı Belgeleri (Y.PRK.EE.)
150/64.

Yıldız Perakende Evrakı, Zaptiye Nezareti Maruzatı Belgeleri (Y.PRK.ZB.)
14/83; 20/67; 23/38; 25/53; 64/14.

Yıldız Tasnifi, Sadaret Hususî Maruzat Evrakı (YA.HUS.)
287; 161/80; 500/23.

Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (YA.Res)
22/46; 68/7.

Zabtiye Nezareti Belgeleri (ZB.)
ZB. 2/79.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Belgeleri

Defterler
2240; 2251.

Evraklar
4165; 5528; 9296/44.

Kaynak Olarak Kullanılan İnternet Sitelerinin Adresleri

[1] hyperlink: "www.antiqueprints.com/images" (son erişim, 11.2002)
[2] hyperlink: "www.antiquemapsandprints.com" (son erişim, 10.2002)
[3] hyperlink: "www.chez.com/galata/maps.html" (son erişim, 11.2002)
[4] hyperlink: "www.countryjoe.com/nightingale" (son erişim, 11.2002)
[5] hyperlink: "www.florancenigtingaleaveningangel.co.uk" (son erişim, 11.2002)
[6] hyperlink: "www.gata.edu.tr./kutuphane/kitapozetleri" (son erişim, 10.2002)
[7] hyperlink: "www.istanbulmuzesi.org/sergiist" (son erişim, 11.2002)
[8] hyperlink: "www.ibb.gov.tr/istanbultr" (son erişim, 11.2002)
[9] hyperlink: "www.karacaahmet.com" (son erişim, 11.2002)
[10] hyperlink: "www.pcbranch.co.uk/REAphoto%5b2%5D.html" (son erişim, 11. 2002)
[11] hyperlink: "www.postaprint.com" (son erişim, 11.2002)
[12] hyperlink: "www.raremaps.de/prinsasiaminor.html" (son erişim, 11.2002)
[13] hyperlink: "www.shef.ac.uk" (son erişim, 11.2002)
[14] hyperlink: "www.swaen.com" (son erişim, 11.2002)
[15] hyperlink: "www.tayyareci.com" (son erişim, 11.2002)

EKLER LİSTESİ

Ek 1 Kavak Sarayı'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi
Ek 2 Tarihçeye ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi
Ek 3 Selimiye Kışlası, bağlı binaları, su yolları ve yerleşim alanında yer alan mimarî unsurların inşa ve onarımlarına ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi
Ek 4 Konu ile ilgili Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi
Ek 5 Diğer Nizam-ı Cedid Kışlaları'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi
Ek 6 Yeniçeri Ocakları'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi
Ek 7 BOA.CA. 6338 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 8 BOA.D.BŞM.BNE. 16488 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 9 BOA.CS. 5060 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 10 BOA.CS. 1164 ve Ca. 51941 numarada kayıtlı belgelerin fotokopisi
Ek 11 BOA.D.BŞM.BNE.16108 numarada kayıtlı defterin fotokopisi
Ek 12 BOA.D.BŞM.BNE. 16122 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 13 BOA.D.BŞM.BNE. 16137 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 14 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 169. sayfasının fotokopisi
Ek 15 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 170-172. sayfalarının fotokopisi
Ek 16a BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 166. sayfasının fotokopisi
Ek 16b BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 173-174. sayfalarının fotokopisi
Ek 17 BOA.CA. 15748 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 18 BOA.D.BŞM.BNE. 16356 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 19 BOA.CA. 43859 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 20 BOA.CA.37510 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 21 BOA.CA.9336 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 22 BOA.MAD.8960 numarada kayıtlı defterin 66.-67. sayfalarının fotokopisi
Ek 23 BOA.ML.MSF. 1619 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 24 BOA.ML.MSF. 1879 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 25 BOA.ML.MSF. 2408 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 26 BOA.ML.MSF. 2406 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 27 BOA.CA. 36274 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 28 BOA.İD. 8184 numarada kayıtlı belgenin 1. ve 2 numaralı varaklarının fotokopileri
Ek 29 BOA.ML. 587 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 30 BOA.A.MKT.NZD. 466/2 numarada kayıtlı belgelerin 2/4 numaralı ekinin fotokopisi
Ek 31 BOA.YA.Res. 22/46 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 32 BOA.A.DVN.108/100 numarada kayıtlı dilekçe fotokopisi
Ek 33 Selimiye Camisi'nin temelinin atılmasına ilişkin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan E. 9295/ 44 numaralı belgenin kopyası
Ek 34 Selimiye Kışlası Şeref Salonu'nda bulunan "Tasvir-i hümayun" kopyası
Ek 35 Yeniçeri Kışlaları'na ait görsel malzeme
Ek 36 Kalyoncular Kışlası'na ait plan, fotoğraflar ve çizimler
Ek 37 Tophane'deki Topçu Kışlaları'na ait çizimler
Ek 38 Levent Çiftliği Kışlası'na ait gravür
Ek 39 Humbaracı ve Lağımcı Kışlaları'na ait gravürler
Ek 40 Beyoğlu Kışlası'nın gravür ve planları

Ek 41 Kavak Sarayı'nın minyatür, gravür, çizim ve planları
Ek 42a Selimiye Kışlası'nın Kuzey Kapısının fotoğrafları
Ek 42b Selimiye Kışlası'nın Doğu ve Batı Kapılarının fotoğrafları
Ek 42c Selimiye Kışlası'nın Güney Kapısının fotoğrafları
Ek 43 Selimiye Kışlası'nda Florance Nightingale Müzesi'nin fotoğrafları
Ek 44 Selimiye Kışlası'nın iç mekanlarına ait 1854-1856 tarihli çizimler
Ek 45 Selimiye Kışlası'nın koridorlarına ait fotoğraflar
Ek 46 Selimiye Kışlası'nın merdivenlerine ait fotoğraflar
Ek 47 Selimiye Kışlası'nın tuvaletlerine ait plan ve fotoğraf
Ek 48 Selimiye Kışlası'nın içindeki çeşmeler ve bahçesindeki çeşmeye ait fotoğraflar
Ek 49 Selimiye Kışlası'nda mevcut mimarî/ dekoratif unsurların fotoğraflar
Ek 50 Selimiye Kışlası'nın mutfaklarına ait gravür ve fotoğraf
Ek 51 Selimiye Kışlası'nın ahırlarına ilişkin plan ve fotoğraflar
Ek 52 Şehriyehane binasına ait plan ve fotoğraflar
Ek 53 Postane'ye ait plan ve gravür
Ek 54 Bando Bölüğü Dersanesi binasına ait plan şeması ve fotoğraflar
Ek 55 "İsimsiz Bina"'ya ait fotoğraflar
Ek 56 Nalbanthane binasına ait plan ve fotoğraflar
Ek 57a Selimiye yerleşim alanındaki dinsel yapıların yerleşim alanı üzerindeki dağılım krokisi
Ek 57b Selimiye Camisi'ne ait plan, gravür ve fotoğraflar
Ek 57c Selimiye Camisi'ne bağlı birimlerin (mektep, muvakkithane, şadırvan) fotoğrafları
Ek 57d Selimiye Nakşibendi Tekkesi ve Pertev Paşa Kütüphanesi'ne ait plan, fotoğraf ve çizimler
Ek 57e Tahir Efendi Camisi'ne ait plan, çizim ve fotoğraflar
Ek 57f Kavak İskelesi Mesciti plan ve fotoğrafları
Ek 57g Selimiye yerleşim alanındaki namazgahlara ait plan ve fotoğraflar
Ek 58a Harem İskelesi planları ve hava fotoğrafları
Ek 58b Kavak İskelesi planları ve hava fotoğrafı
Ek 59a Selimiye yerleşim alanındaki su yapılarının yerleşim alanı üzerindeki dağılım krokisi
Ek 59b Selimiye yerleşim alanındaki su yapılarına ait görsel malzeme
Ek 59c Selimiye Hamamı'nın vaziyet planı ve fotoğrafları
Ek 60a Selimiye yerleşim alanında, 1930 tarihinden önce yapılmış konutlardan konumu tespit edilenlerin yerleşim alanındaki dağılım krokisi
Ek 60b Selimiye yerleşim alanında bulunan, günümüze ulaşmayan konutların fotoğraf ve çizimleri
Ek 60c Selimiye yerleşim alanında, 1930'dan önce yapılarak günümüze ulaşan konutların fotoğrafları
Ek 61 Seki çizimi
Ek 62 Paşababa Kahvesini gösteren plan ve çizimler
Ek 63 Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü'de bulunan Selimiye Camisi, Konyalı Kütüphanesi'nin onarım raporu
Ek 64 ATASE arşivinde Selimiye Kışlası'na ilişkin tamir ve inşaat bilgi ve belgeleri ile plan bulunmadığını, kışla binasında çalışılabileceğini belirten cevap yazısı.

GRAVÜRLER LİSTESİ

Gravür 1	Selimiye Kışlası ve çevresi 1800-1808
Gravür 2	Selimiye Kışlası 1800-1808
Gravür 3	Mac farlene'in "Yeni Süvari Alayının Üniformaları" adlı çizimine göre 1828'de Selimiye Kışlası
Gravür 4	Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi
Gravür 5	Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi
Gravür 6	Selimiye Kışlası'nı gösteren 1854-1856 tarihli gravür
Gravür 7	Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanını gösteren Blackwood'a ait çizim
Gravür 8	Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası ve çevresi
Gravür 9	Selimiye Kışlası
Gravür 10	Brendesi'nin çizimine göre Selimiye Kışlası ve çevresi
Gravür 11	Selimiye Kışlası
Gravür 12	Selimiye Kışlası

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası
Fotoğraf 2 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası'nın önünde İngiliz çadırları
Fotoğraf 3 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz askerleri ve hemşireler
Fotoğraf 4 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz çadırları
Fotoğraf 5 Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanı
Fotoğraf 6 Selimiye Kışlası, camisi ve çevresi
Fotoğraf 7 Doğudan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 8 Kuzeydoğudan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 9 Güneydoğudan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 10 Güneyden Selimiye Kışlası
Fotoğraf 11 Güneybatıdan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 12 Batıdan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 13 Blackwood'un yaklaşık bakış noktasından günümüzdeki Selimiye Kışlası
Fotoğraf 14 Selimiye Kışlası'nın batı cephesi
Fotoğraf 15 Selimiye Kışlası güney kulesi ve doğu cephesi
Fotoğraf 16 Selimiye Kışlası ve Kebir Çeşme Sokağı
Fotoğraf 17 Kuzeybatı köşesinden Selimiye Kışlası
Fotoğraf 18 Selimiye Kışlası
Fotoğraf 19 Denizden Selimiye Kışlası ve yakın çevresi
Fotoğraf 20 Selimiye Kışlası, kuzeybatı kulesi
Fotoğraf 21 Selimiye Kışlası, kuzey cephesi
Fotoğraf 22 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 23 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 24 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 25 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 26 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 27 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 28 Selimiye Camisi ve yerleşim alanının batıdan görünüşü
Fotoğraf 29 Selimiye Kışlası, Camisi ve yerleşim alanı
Fotoğraf 30 Spor Salonu Binası (1966)

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1	Melling'in haritasına göre Selimiye Kışlası ve çevresi (1800 civarı)
Harita 2	Selimiye Suyolu haritası
Harita 3	Selimiye yerleşim alanındaki hanları gösteren kısmî plan (1904)
Harita 4	Selimiye Kışlası ve çevresinin haritası (1853-1856)
Harita 5	1828 (?) tarihli Üsküdar Belediye haritasına göre Selimiye yerleşim alanı
Harita 6	Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye
Harita 7	Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye
Harita 8	Selimiye'nin günümüzdeki durumu

HAVA FOTOĞRAFLARI LİSTESİ

Hava Fotoğrafı 1 Selimiye Kışlası ve çevresinin hava fotoğrafı (1918)
Hava Fotoğrafı 2 Selimiye Kışlası ve çevresinin hava fotoğrafı

PLANLAR ve PROJELER LİSTESİ

Plan 1	Selimiye Kışlası'nın 1854-1856 yıllarına ait kısmî planı
Plan 2	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen komutanlık katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen zemin katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen 1. bodrum katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen 2. bodrum katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen kesitleri
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen kuzey ve güney cepheleri
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen doğu ve batı cepheleri
Plan 3	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli zemin ve komutanlık katı planları
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli 1. Bodrum katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli 2. Bodrum ve 3. Bodrum katları planları
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli kesitleri ve iç cephelerinin çizimleri
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli dört cephesinin çizimleri

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	27.05.1964	
Doğum yeri	Mersin	
Lise	1978-1981	Beşiktaş Kız Lisesi
Lisans	1981-1988	Mimar Sinan Üniversitesi
Yüksek Lisans	1988	Mimar Sinan Üniversitesi (Birleşik Eğitim)
Doktora	1999-	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Yüksek Lisans Programı

Çalıştığı Kurumlar:

1988	Arte
1989	Perspekta
1990-1992	Kokache-Kempinsky/ Dekorama
1992	Ataköy C Motelleri Proje Koordinasyonu
1992	Galatasaray Spor Kulübü, Galatasaray Adası Şantiye Koordinasyonu
1992-1993	Galatasaray Spor Kulübü, Galatasaray Adası Projesi
1993-1994	Ali Rıza Bozkurt Konutu, Ankara
1994-1996	Lumes Cam Sanayii
1996-1997	Bodart Ltd. Şti
1997-1998	Kovuk İnşaat Ltd. Şti.
1998-1999	Çukurova Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü Öğretim Görevlisi (1999 yılı içerisinde İç Mimarlık Bölümü, Güzel Sanatlar Fakültesine Bağlanmıştır)
1999-Devam ediyor	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Araştırma Görevlisi (geçici görevlendirme)

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ İÇERİSİNDE SELİMİYE KIŞLASI ve YERLEŞİM ALANI

(CİLT- II.)

139772

Y. Mimar M. Gözde RAMAZANOĞLU

II. Cilt

FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programında Hazırlanan

DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi :	21 Mart 2003
Tez Danışmanı :	Doç. Dr. Nuran Kara Pilehvarian (YTÜ)
Jüri Üyeleri :	Prof. Dr. Uğur Tanyeli (YTÜ)
	Prof. Dr. Semra Germaner (MSÜ)
	Doç. Dr. Nur Urfalıoğlu (YTÜ)
	Doç. Dr. İlknur Kolay Aktuğ (İTÜ)

139772
II. Cilt

İSTANBUL, 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER
(CİLT-II)

Sayfa

EKLER.....1

Ek 1 Kavak Sarayı'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri.....3
Ek 2 Tarihçeye ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içeriklerinin listesi.....4
Ek 3 Selimiye Kışlası, bağlı binaları, su yolları ve yerleşim alanında yer alan mimarî unsurların inşa ve onarımlarına ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri.....21
Ek 4 Konu ile ilgili Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri.....32
Ek 5 Diğer Nizam-ı Cedid Kışlaları'na ve Kalyoncular Kışlası'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri.....33
Ek 6 Yeniçeri Ocakları'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri.....38
Ek 7 BOA.CA. 6338 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi.....41
Ek 8 BOA.D.BŞM.BNE. 16488 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....43
Ek 9 BOA.CS. 5060 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi.....50
Ek 10 BOA.CS. 1164 ve Ca. 51941 numarada kayıtlı belgelerin fotokopisi.....51
Ek 11 BOA.D.BŞM.BNE.16108 numarada kayıtlı defterin fotokopisi.....52
Ek 12 BOA.D.BŞM.BNE. 16122 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....58
Ek 13 BOA.D.BŞM.BNE. 16137 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....62
Ek 14 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 169. sayfasının fotokopisi.....63
Ek 15 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 170-172. sayfalarının fotokopisi.64
Ek 16a BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 166. sayfasının fotokopisi.....65
Ek 16b BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 173-174. sayfalarının fotokopisi.66
Ek 17 BOA.CA. 15748 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi.....68
Ek 18 BOA.D.BŞM.BNE. 16356 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....71
Ek 19 BOA.CA. 43859 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....74
Ek 20 BOA.CA.37510 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....77
Ek 21 BOA.CA.9336 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi.....78
Ek 22 BOA.MAD.8960 numarada kayıtlı defterin 66.-67. sayfalarının fotokopisi....79
Ek 23 BOA.ML.MSF. 1619 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....80
Ek 24 BOA.ML.MSF. 1879 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....83
Ek 25 BOA.ML.MSF. 2408 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....85
Ek 26 BOA.ML.MSF. 2406 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....88
Ek 27 BOA.CA. 36274 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi.....91
Ek 28 BOA.İD. 8184 numarada kayıtlı belgenin 1. ve 2 numaralı varaklarının fotokopileri.....92
Ek 29 BOA.ML. 587 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi.....94
Ek 30 BOA.A.MKT.NZD. 466/2 numarada kayıtlı belgelerin 2/4 numaralı ekinin fotokopisi.....95
Ek 31 BOA.YA.Res. 22/46 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi.....96
Ek 32 BOA.A.DVN.108/100 numarada kayıtlı dilekçe fotokopisi.....99
Ek 33 Selimiye Camisi'nin temelinin atılmasına ilişkin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan E. 9295/ 44 numaralı belgenin kopyası.....100

Ek 34 Selimiye Kışlası Şeref Salonu'nda bulunan "Tasvir-i hümayun" kopyası....101
Ek 35 Yeniçeri Kışlaları'na ait görsel malzeme....102
Ek 36 Kalyoncular Kışlası'na ait plan, fotoğraflar ve çizimler....104
Ek 37 Tophane'deki Topçu Kışlaları'na ait çizimler....106
Ek 38 Levent Çiftliği Kışlası'na ait gravür....107
Ek 39 Humbaracı ve Lağımcı Kışlaları'na ait gravürler....108
Ek 40 Beyoğlu Kışlası'nın gravür ve planları....110
Ek 41 Kavak Sarayı'nın minyatür, gravür, çizim ve planları....111
Ek 42a Selimiye Kışlası'nın Kuzey Kapısının fotoğrafları....114
Ek 42b Selimiye Kışlası'nın Doğu ve Batı Kapılarının fotoğrafları....116
Ek 42c Selimiye Kışlası'nın Güney Kapısının fotoğrafları....118
Ek 43 Selimiye Kışlası'nda Florance Nightingale Müzesi'nin fotoğrafları....119
Ek 44 Selimiye Kışlası'nın iç mekanlarına ait 1854-1856 tarihli çizimler....120
Ek 45 Selimiye Kışlası'nın koridorlarına ait fotoğraflar....122
Ek 46 Selimiye Kışlası'nın merdivenlerine ait fotoğraflar....123
Ek 47 Selimiye Kışlası'nın tuvaletlerine ait plan ve fotoğraf....124
Ek 48 Selimiye Kışlası'nın içindeki çeşmeler ve bahçesindeki çeşmeye ait fotoğraflar....125
Ek 49 Selimiye Kışlası'nda mevcut mimarî/ dekoratif unsurların fotoğrafları....126
Ek 50 Selimiye Kışlası'nın mutfaklarına ait gravür ve fotoğraf....127
Ek 51 Selimiye Kışlası'nın ahırlarına ilişkin plan ve fotoğraflar....128
Ek 52 Şehriyehane binasına ait plan ve fotoğraflar....129
Ek 53 Postane'ye ait plan ve gravür....130
Ek 54 Bando Bölüğü Dersanesi binasına ait plan şeması ve fotoğraflar....131
Ek 55 "İsimsiz Bina"'ya ait fotoğraflar....133
Ek 56 Nalbanthane binasına ait plan ve fotoğraflar....134
Ek 57a Selimiye yerleşim alanındaki dinsel yapıların yerleşim alanı üzerindeki dağılım krokisi....135
Ek 57b Selimiye Camisi'ne ait plan, gravür ve fotoğraflar....136
Ek 57c Selimiye Camisi'ne bağlı birimlerin (mektep, muvakkithane, şadırvan) fotoğrafları....140
Ek 57d Selimiye Nakşibendi Tekkesi ve Pertev Paşa Kütüphanesi'ne ait plan, fotoğraf ve çizimler....141
Ek 57e Tahir Efendi Camisi'ne ait plan, çizim ve fotoğraflar....143
Ek 57f Kavak İskelesi Mesciti plan ve fotoğrafları....145
Ek 57g Selimiye yerleşim alanındaki namazgahlara ait plan ve fotoğraflar....146
Ek 58a Harem İskelesi planları ve hava fotoğrafları....147
Ek 58b Kavak İskelesi planları ve hava fotoğrafı....148
Ek 59a Selimiye yerleşim alanındaki su yapılarının yerleşim alanı üzerindeki dağılım krokisi....149
Ek 59b Selimiye yerleşim alanındaki su yapılarına ait görsel malzeme....150
Ek 59c Selimiye Hamamı'nın vaziyet planı ve fotoğrafları....155
Ek 60a Selimiye yerleşim alanında, 1930 tarihinden önce yapılmış konutlardan konumu tespit edilenlerin yerleşim alanındaki dağılım krokisi....157
Ek 60b Selimiye yerleşim alanında bulunan, günümüze ulaşmayan konutların fotoğraf ve çizimleri....158
Ek 60c Selimiye yerleşim alanında, 1930'dan önce yapılarak günümüze ulaşan konutların fotoğrafları....162
Ek 61 Seki çizimi....166
Ek 62 Paşababa Kahvesini gösteren plan ve çizimler....167

Ek 63 Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü'de bulunan Selimiye Camisi, Konyalı Kütüphanesi'nin onarım raporu....168
Ek 64 ATASE arşivinde Selimiye Kışlası'na ilişkin tamir ve inşaat bilgi ve belgeleri ile plan bulunmadığını, kışla binasında çalışılabileceğini belirten cevap yazısı....169

GRAVÜRLER....170

Gravür 1 Selimiye Kışlası ve çevresi 1800-1808....171
Gravür 2 Selimiye Kışlası 1800-1808....172
Gravür 3 Mac farlene'in "Yeni Süvari Alayının Üniformaları" adlı çizimine göre 1828'de Selimiye Kışlası....173
Gravür 4 Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi....174
Gravür 5 Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi....175
Gravür 6 Selimiye Kışlası'nı gösteren 1854-1856 tarihli gravür....176
Gravür 7 Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanını gösteren Blackwood'a ait çizim....177
Gravür 8 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası ve çevresi....178
Gravür 9 Selimiye Kışlası....178
Gravür 10 Brendesi'nin çizimine göre Selimiye Kışlası ve çevresi....179
Gravür 11 Selimiye Kışlası....179
Gravür 12 Selimiye Kışlası....179

FOTOĞRAFLAR....180

Fotoğraf 1 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası....181
Fotoğraf 2 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası'nın önünde İngiliz çadırları....181
Fotoğraf 3 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz askerleri ve hemşireler....182
Fotoğraf 4 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz çadırları....182
Fotoğraf 5 Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanı....183
Fotoğraf 6 Selimiye Kışlası, camisi ve çevresi....183
Fotoğraf 7 Doğudan Selimiye Kışlası....184
Fotoğraf 8 Kuzeydoğudan Selimiye Kışlası....184
Fotoğraf 9 Güneydoğudan Selimiye Kışlası....184
Fotoğraf 10 Güneyden Selimiye Kışlası....184
Fotoğraf 11 Güneybatıdan Selimiye Kışlası....185
Fotoğraf 12 Batıdan Selimiye Kışlası....185
Fotoğraf 13 Blackwood'un yaklaşık bakış noktasından günümüzdeki Selimiye Kışlası...186
Fotoğraf 14 Selimiye Kışlası'nın batı cephesi....187
Fotoğraf 15 Selimiye Kışlası güney kulesi ve doğu cephesi....188
Fotoğraf 16 Selimiye Kışlası ve Kebir Çeşme Sokağı....189
Fotoğraf 17 Kuzeybatı köşesinden Selimiye Kışlası....189
Fotoğraf 18 Selimiye Kışlası....190
Fotoğraf 19 Denizden Selimiye Kışlası ve yakın çevresi....190
Fotoğraf 20 Selimiye Kışlası, kuzeybatı kulesi....191
Fotoğraf 21 Selimiye Kışlası, kuzey cephesi....191
Fotoğraf 22 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı....192
Fotoğraf 23 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı....192
Fotoğraf 24 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı....192

Fotoğraf 25 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı....193
Fotoğraf 26 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı....193
Fotoğraf 27 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı....193
Fotoğraf 28 Selimiye Camisi ve yerleşim alanının batıdan görünüşü....194
Fotoğraf 29 Selimiye Kışlası, Camisi ve yerleşim alanı....194
Fotoğraf 30 Spor Salonu Binası (1966) 194

HARİTALAR....195

Harita 1 Melling'in haritasına göre Selimiye Kışlası ve çevresi (1800 civarı)....196
Harita 2 Selimiye Suyolu haritası....197
Harita 3 Selimiye yerleşim alanındaki hanları gösteren kısmî plan (1904)....198
Harita 4 Selimiye Kışlası ve çevresinin haritası (1853-1856) 199
Harita 5 1828 (?) tarihli Üsküdar Belediye haritasına göre Selimiye yerleşim alanı....200
Harita 6 Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye....201
Harita 7 Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye.... 202
Harita 8 Selimiye'nin günümüzdeki durumu....203

HAVA FOTOĞRAFLARI....204

Hava Fotoğrafı 1 Selimiye Kışlası ve çevresinin hava fotoğrafı (1918) 205
Hava Fotoğrafı 2 Selimiye Kışlası ve çevresinin hava fotoğrafı....206

PLANLAR ve PROJELER....207

Plan 1 Selimiye Kışlası'nın 1854-1856 yıllarına ait kısmî planı....208
Plan 2 Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen kat planları, kesit ve görünüşleri....209
Plan 3 Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli kat planları, kesit ve görünüşleri....216

EKLER

Ek 1 Kavak Sarayı'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri
Ek 2 Tarihçeye ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri
Ek 3 Selimiye Kışlası, bağlı binaları, su yolları ve yerleşim alanında yer alan mimarî unsurların inşa ve onarımlarına ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri
Ek 4 Konu ile ilgili Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri
Ek 5 Diğer Nizam-ı Cedid Kışlaları'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri
Ek 6 Yeniçeri Ocakları'na ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerin içerikleri
Ek 7 BOA.CA. 6338 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 8 BOA.D.BŞM.BNE. 16488 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 9 BOA.CS. 5060 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 10 BOA.CS. 1164 ve Ca. 51941 numarada kayıtlı belgelerin fotokopisi
Ek 11 BOA.D.BŞM.BNE.16108 numarada kayıtlı defterin fotokopisi
Ek 12 BOA.D.BŞM.BNE. 16122 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 13 BOA.D.BŞM.BNE. 16137 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 14 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 169. sayfasının fotokopisi
Ek 15 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 170-172. sayfalarının fotokopisi
Ek 16a BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 166. sayfasının fotokopisi
Ek 16b BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 173-174. sayfalarının fotokopisi
Ek 17 BOA.CA. 15748 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 18 BOA.D.BŞM.BNE. 16356 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 19 BOA.CA. 43859 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 20 BOA.CA.37510 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 21 BOA.CA.9336 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 22 BOA.MAD.8960 numarada kayıtlı defterin 66.-67. sayfalarının fotokopisi
Ek 23 BOA.ML.MSF. 1619 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 24 BOA.ML.MSF. 1879 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 25 BOA.ML.MSF. 2408 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 26 BOA.ML.MSF. 2406 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 27 BOA.CA. 36274 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 28 BOA.İD. 8184 numarada kayıtlı belgenin 1. ve 2 numaralı varaklarının fotokopileri
Ek 29 BOA.ML. 587 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi
Ek 30 BOA.A.MKT.NZD. 466/2 numarada kayıtlı belgelerin 2/4 numaralı ekinin fotokopisi
Ek 31 BOA.YA.Res. 22/46 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi
Ek 32 BOA.A.DVN.108/100 numarada kayıtlı dilekçe fotokopisi
Ek 33 Selimiye Camisi'nin temelinin atılmasına ilişkin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan E. 9295/ 44 numaralı belgenin kopyası
Ek 34 Selimiye Kışlası Şeref Salonu'nda bulunan "Tasvir-i hümayun" kopyası
Ek 35 Yeniçeri Kışlaları'na ait görsel malzeme
Ek 36 Kalyoncular Kışlası'na ait plan, fotoğraflar ve çizimler
Ek 37 Tophane'deki Topçu Kışlaları'na ait çizimler
Ek 38 Levent Çiftliği Kışlası'na ait gravür
Ek 39 Humbaracı ve Lağımcı Kışlaları'na ait gravürler
Ek 40 Beyoğlu Kışlası'nın gravür ve planları
Ek 41 Kavak Sarayı'nın minyatür, gravür, çizim ve planları
Ek 42a Selimiye Kışlası'nın Kuzey Kapısının fotoğrafları
Ek 42b Selimiye Kışlası'nın Doğu ve Batı Kapılarının fotoğrafları

Ek 42c Selimiye Kışlası'nın Güney Kapısının fotoğrafları
Ek 43 Selimiye Kışlası'nda Florance Nightingale Müzesi'nin fotoğrafları
Ek 44 Selimiye Kışlası'nın iç mekanlarına ait 1854-1856 tarihli çizimler
Ek 45 Selimiye Kışlası'nın koridorlarına ait fotoğraflar
Ek 46 Selimiye Kışlası'nın merdivenlerine ait fotoğraflar
Ek 47 Selimiye Kışlası'nın tuvaletlerine ait plan ve fotoğraf
Ek 48 Selimiye Kışlası'nın içindeki çeşmeler ve bahçesindeki çeşmeye ait fotoğraflar
Ek 49 Selimiye Kışlası'nda mevcut mimarî/ dekoratif unsurların fotoğraflar
Ek 50 Selimiye Kışlası'nın mutfaklarına ait gravür ve fotoğraf
Ek 51 Selimiye Kışlası'nın ahırlarına ilişkin plan ve fotoğraflar
Ek 52 Şehriyehane binasına ait plan ve fotoğraflar
Ek 53 Postane'ye ait plan ve gravür
Ek 54 Bando Bölüğü Dersanesi binasına ait plan şeması ve fotoğraflar
Ek 55 "İsimsiz Bina"'ya ait fotoğraflar
Ek 56 Nalbanthane binasına ait plan ve fotoğraflar
Ek 57a Selimiye yerleşim alanındaki dinsel yapıların yerleşim alanı üzerindeki dağılım krokisi
Ek 57b Selimiye Camisi'ne ait plan, gravür ve fotoğraflar
Ek 57c Selimiye Camisi'ne bağlı birimlerin (mektep, muvakkithane, şadırvan) fotoğrafları
Ek 57d Selimiye Nakşibendi Tekkesi ve Pertev Paşa Kütüphanesi'ne ait plan, fotoğraf ve çizimler
Ek 57e Tahir Efendi Camisi'ne ait plan, çizim ve fotoğraflar
Ek 57f Kavak İskelesi Mesciti plan ve fotoğrafları
Ek 57g Selimiye yerleşim alanındaki namazgahlara ait plan ve fotoğraflar
Ek 58a Harem İskelesi planları ve hava fotoğrafları
Ek 58b Kavak İskelesi planları ve hava fotoğrafı
Ek 59a Selimiye yerleşim alanındaki su yapılarının yerleşim alanı üzerindeki dağılım krokisi
Ek 59b Selimiye yerleşim alanındaki su yapılarına ait görsel malzeme
Ek 59c Selimiye Hamamı'nın vaziyet planı ve fotoğrafları
Ek 60a Selimiye yerleşim alanında, 1930 tarihinden önce yapılmış konutlardan konumu tespit edilenlerin yerleşim alanındaki dağılım krokisi
Ek 60b Selimiye yerleşim alanında bulunan, günümüze ulaşmayan konutların fotoğraf ve çizimleri
Ek 60c Selimiye yerleşim alanında, 1930'dan önce yapılarak günümüze ulaşan konutların fotoğrafları
Ek 61 Seki çizimi
Ek 62 Paşababa Kahvesini gösteren plan ve çizimler
Ek 63 Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü'de bulunan Selimiye Camisi, Konyalı Kütüphanesi'nin onarım raporu
Ek 64 ATASE arşivinde Selimiye Kışlası'na ilişkin tamir ve inşaat bilgi ve belgeleri ile plan bulunmadığını, kışla binasında çalışılabileceğini belirten cevap yazısı.

Ek 1 Kavak Sarayı'na İlişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin İçerikleri

Belge Tarihi	Belge İçeriği
Ra. 1093 10.03-08.04.1682	Üsküdar'daki bahçe-i hümayunda yapılan tamiratın keşif defteri **(BOA.CS. 6823 ve BOA.CM. 7429)**
1130-1133	Üsküdar ve İbrahim Paşa Sarayları ile Ayvansaray yalılarının tamiri ve tecdidi için yapılan malzeme masraf defteri **(BOA.D.BŞM.BNE. 23)**
11.B.1154 3.10.1741	Üsküdar Bahçesi'nde bazı mahallerin tamiri masrafının tesviyesi hakkında **(BOA.CS. 2552)**
19.Ca.1173 08.01.1760	Üsküdar'da Kavak Sarayı yanındaki Mehmet Paşa Köşküne ve sair mahallere serilen Mısır hasırlarının bahalarına dair **(BOA.CA. 27154)**
Ra. 1179 11.02-13.03.1766	Kavak Bostancı Kışlasının odalarıyla cami ve matbahın tamire şiddetle ihtiyacı olduğundan bahisle bir an evvel tamiri istirhamlarına dair, orada mukim bostancılar tarafından, **(BOA.CA. 2189)**
1189 3.1775-2.1776	Üsküdar'da vaki Kavak Sarayında mevcut barutun oradan baruthaneye nakli hakkında **(BOA.CA. 29034)**
20.Ra.1193 02.10.1779	Kavak Sarayı'ndaki yangının söndürülmesi için tulumbacılara verilen 150 kuruşun baş muhasebeye kaydıyla irat ve masraf tezkiresinin itası. **(BOA.CS. 2897)**
1202-1203 1788-1789	Gılmanan-ı Acemiyan mevacib defteri (Üsküdar Gılmanan-ı Acemiyan efradının da isimleri var) **(BOA.MAD. 17563)**
S.1206 10.1791	Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde Lalabeşirağa mescidi vakfından muhassas vazîfe ile suyolculuk cihetinin tevcîhi **(BOA.C.Bld. 3413)**

Ek 2 Tarihçeye ve Selimiye Yerleşim Alanına İlişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde Bulunan Belgelerin İçerikleri

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1168 1755	Yeniçeri Topçu, Arabacı Ocaklarıyla Tersane ve Hassa Bostancıları Ocaklarına konulan tulumbaların nevileri ve tulumbacı efradının adetleri hakkında **(BOA.C.Bld. 3319)**
1208 1793-1794	Tophane Ocağı'na müretteb Tulumbacı neferatı hakkında **(BOA.HH. 10372)**
1210 18.07.1795/ 06.09.1796	İstanbul'da tüfenkçi tahririnden maksad memlekette tüfenk atanların mevcud bulunması olup bunların Kul Kethüdası maiyyetine verilmesi bu maksadı metruk bırakacağından yerlerine yeni tüfenkçi tahrir edilmesi hakkında **(BOA.HH. 12375)**
Tarihsiz	Nizam-ı Cedid icabınca Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocağı'na alınacak neferatın yerli ve yurtlu yiğitlerden ve sipahilerin akraba ve taalukatından tedariki ve taşra kazanlarından tertip edilecek neferatın mümanaat ve tacize uğramamaları hususunun verilecek emirde tekit ve teşdidi ve alay beyleri marifetiyle tahrir ve ihraç olunacak neferatın ocaklarında talime başlamadan taamiyelerinin mahallinde verilmesi ve merbut eyaletlerin Üsküdar Ocağı'na vürutlarında sevk ve rağbetlerini celp için silah abası suretinde kendilerine yeşil çuha mintan ve başlarına mağrip şali iksa olunması ve tedarik ve tahrir olunacak neferatın hane emlak ve arazisinin umum tekalifi şakadan muaf tutulması ve müteferruatı hakkında, İrad-ı Cedid Defterdarı Hacı İbrahim Efendi tarafından **(BOA.CA. 1985)**
Tarihsiz	Üsküdar Ocağı süvari beygirleri için Ihlamurlu Çeşme kurbunda kiremithane ve Seyit Ahmet deresi ve Merdiven Köyü çadırlarının isticar edildiği **(BOA.CA. 3793)**
Tarihsiz	Üsküdar Kışlası'ndaki 1. Alay topçu askerlerinin hassa maiyyetine naklinden dolayı kendilerine verilecek nışanlar hakkında **(BOA.CA. 1942)**
Tarihsiz (19.yy sonu, 20.yy başı)	Yorgancıbaşı Mustafa Tevfik'in Selimiye'deki evinde cebren ve kira vermeksizin oturan Kolağası Reşid Bey'in evi tahliye etmesi **(BOA.Y.PRK.AZJ. 55/11)**
14.S.1214 19.07.1799	Üsküdar Ocağı'na, ocak mevcudundan ayrılıp gönderilen, 18 kıt'a sürat top ve cebehane arabaları ve koşum ve sair hakkında **(BOA.CA. 3589)**
3.S.1215 26.06.1800	Levent Çiftliği'nde Bostancı Tüfenkçileri Ocağı'nda tabancacı, cerrah, doktor ve saireye mahiyelerinin İrad-ı Cedid Hazinesi'nden verilmesi **(BOA.CA. 30274)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
12.B.1215 29.11.1800	Levent Çiftliği ve Üsküdar Binbaşı Ortası'nda bulunan asker silahlarının tamirine dair **(BOA.CA. 30762)**
18.Ş.1215 04.01.1801	Bostanî tüfenkçilerinin Üsküdar'da binbaşı ortasının zabitan ve neferatı için alınan odunu gösterir **(BOA.CA. 35144)**
Z.1215 15.04-13.05.1801	Üsküdar Ocağı neferatının talimleri için lazım olan tomar ve çantanın Başmuhasebe'ye kayıt edilerek verilmesi hakkında **(BOA.CA. 53813)**
1.Ca.1216 07.09.1801	Bostancı Tüfenkçileri'nden Levent Çiftliği'nde ve Üsküdar Binbaşı Ortası'nda bulunanların et tayinatları hakkında **(BOA.CS. 3670)**
15.Ca.1216 23.09.1801	Bostancı Tüfenkçilerinin Levent Çiftliği ve Üsküdar'da binbaşı ortalarında bir ay zarfindaki mesarifat ile tabip ve cerrah aylıklarına dair defter **(BOA.C.Sıh. 302)**
6.L.1216 09.02.1802	Bostanî Tüfenkçileri Ocağı'nın Levent Çiftliği ve Üsküdar'daki Binbaşı Ortası'na Doğanhisar'dan gönderilen neferler hakkında **(BOA.CA. 34197)**
29.L.1216 04.03.1802	Bostancı Tüfenkcileri ocağına gelen Mısır memurlarıyla Levent Çiftliği ve Üsküdar'da müceddeden yazılan neferata verilen esvap ve elbise asman ve miktarları hakkında **(BOA.CA. 2036)**
16.Za.1216 20.03.1802	Üsküdar Bostancı Ocağı'na konan tulumbanın ve tulumbacıların Tophane'de yapılan başlarına giydikleri bakır tasların, elbise ve sair eşya bahalarının verilmesi hakkında **(BOA.C. Bld. 2863)**
1217 04.05.1802/ 20.04.1803	Beypazarı'ndan Üsküdar Ocağı'na asker yazılmasını men eden ve idamlarına ferman çıkan Maktul Hüseyin Paşa'nın tüfenkçisi Haccac ile kardeşi Salih'in öldürüldüklerine ve Cincioğlu Osman Hoca'nın cezasının kalebendliğe tahvili temennisine dair **(BOA.HH. 3407)**
1217 04.05.1802/ 20.04.1803	Üsküdar'da Selimiye Camii evkafından iki fırında pişirilen fırancalalar her yerde satılabileceğinden bunlara müdahale edilmemesine dair **(BOA.C.Bld. 6483)**
1.1.-29.12.1217 04.05.1802/ 18.04.1803	Sultan III. Selim'in Eyüb, Üsküdar ve Galata'daki evkafına ait gelir ve giderleri beyan eder muhasebe defteri **(BOA.D.HMH.-SSLM. 21955)**
7.R.1217 07.08.1802	Üsküdar'da bulunan asakirin merbut pusulada muharrer tayinatlarının Nüzûl Emini marifetile verilmesine dair beyan üzerine **(BOA.CA. 1534)**
7.Ca.1217 09.1802	Levent Çiftliği ile yeni inşa olunan Üsküdar Ocağı neferatının ziyadeleştirilmeleri, talimleri "ve saire" hakkında **(BOA.CA. 20689)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
4.C.1217 02.10.1802	Üsküdar'da Selimiye Camii evkafına emlak-ı hümayundan ilhak edilen bağ ve saireye dair **(BOA.CE. 28846)**
6.L.1217 30.01.1803	Üsküdar ocağı tabibi Sokaki öldüğünden yerine Polihron nam tabibin tayini hakkında **(BOA.C. Sıh. 1257)**
Za.1217 23.02-20.03.1803	Yeni icad olunan Üsküdar Ortası Halil Ağa'ya gönderilen koşum ve yedeklerile cebehane arabası ve sair mühimmatın nakil masrafının itası hakkında **(BOA.CA. 36558)**
19.Z.1217 12.04.1803	Bostancı Tüfenkçileri ocağından Üsküdar Ortası binbaşılığının Levent Çiftliği'ndeki Orta-i Evvel binbaşısı Ebubekir Ağa'ya tevcihine dair **(BOA.CA. 29066)**
19.Z.1217 12.04.1803	Bostancı Tüfenkçileri Ocağı'ndan Üsküdar Kışlası'nda yeni açılan Ortabaşılığın Hassa Hasekiliği ilavesiyle Sağ Kol Ağası Ahmed Ağa'ya verilmesi **(BOA.CA. 28571)**
1218 04.1803-04.1804	Bahçekapısı haricinde vaki hassa Bostancı Ocağı tulumbacılarına mahsus kışla ile tulumba imal olunan mahallerin tamiri **(BOA.CS. 462)**
1218 04.1803-04.1804	Levent Çiftliği'yle Üsküdar ve taşra kışlalarındaki zabitanın maaşı, neferatın ulufesi ve tayinat bahalarının kayıtları **(BOA.D.BŞM.İCH. 19379)**
1218 04.1803-04.1804	Kayseri'den Üsküdar'a gelen askerler hakkında **(BOA.MAD. 20874)**
1218 04.1803-04.1804	Balıkesir ve köylerinden Üsküdar'a gönderilen 115 nefer hakkında **(BOA.MAD. 21537)**
1218 04.1803-04.1804	Kütahya'dan Üsküdar'a gelen neferlerin geri gönderildiği hakkında **(BOA.MAD. 22790)**
1218 04.1803-04.1804	Karesi sancağı'na tabi Balıkesir, Kozak, İvrendi, Sındırgı, Edremid, Kilimye kazalarından müteaddid defalar Üsküdar'a gelen askerler hakkında **(BOA.MAD. 20839)**
1218 04.1803-04.1804	Eskişehir'den Üsküdar'a gönderilen askerler hakkında **(BOA.MAD. 22970)**
1218 04.1803-04.1804	Tüfenkciyan-ı Bostanî ocağına merbut Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlalarındaki zabitan ve neferat mevacipleri hakkında **(Ali Emiri, 5494)**
15.S.1218 06.06.1803	Rumeli canibine memur kılınan Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocağı neferat ve zabitanı için mühendishaneden verilen eşya hakkında **(BOA.CA. 415)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
S.1218 23.05.1803/ 20.06.1803	Mimar Ağa marifetiyle Üsküdar'da yapılmakta olan ambarın bir an evvel bitirilmesi için amelenin artırılması ve dört haftalık amele ücretlerini havi –arz- **(BOA.C.Bld. 4833)**
R.1218 20.07-19.08.1803	Üsküdar Ocağına yevmiyeli nefer yazılmasına mani olan Ebubekir'in cezasının tertibi hakkında, Alaiye Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'ya **(BOA.CZ. 2538)**
Za.1218 Şubat-Mart 1804	Edirne Bostancı Ocağının ıslahı ve neferatı arttırılması için Üsküdar Ocağı ve Levent çiftliği şerait ve usulünce kefaletle ve ayrılmak isteyenlerin haneleri tekalifen muaf olmak ve muntazaman talim edilmek üzere Bostancı askeri yazılması... **(BOA.CZ. 4136)**
21.Z.1218 02.04.1804	Üsküdar Ocağı elviyesinden Alay Beyleri marifetiyle yazılan yevmiyeli piyade neferatına husumet olunmaması ve baba ve kardeş ve akrabasından saliyane alınmamak ve siyanet olunmaması hakkındaki ilamın tebliğ olunduğu **(BOA.CA. 1323)**
Za.1218/R.1224 1804-1809	... Levent ve Üsküdar'da İrad-ı Cedid Hazinesine merbut bulunmak üzere teşkil olunan ocaklar... ve o mahallere yapılan kışlalar mesarifi **(BOA.MAD. 10440)**
N.1219 04.12.1804/ 02.01.1805	Levent Çiftliği ve Üsküdar Ortaları'ndan Rumeli'ye gönderilen askerlerin avdetlerinde ellerinden alınan tüfeklerden tamire muhtac olanların masraflarını gösterir defter **(BOA.CA. 29735)**
17.L.1219 19.01.1805	Levent Çiftliği ve Üsküdar piyade ve süvari ortalarının zabitan ve neferatının münhalatına Bostancılar Tüfenkci Ocağı'ndan tayin olunan tayinat ve yevmiyeleri **(BOA.CA. 29513)**
M.1220 04.1805	Bostancı Tüfekçilerinin Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocakları'ndaki tabip, cerrah ve diğer maiyetiyle Rumeli'ne gidip gelenlere ve Tekirdağı'nda mecrublara verilen harcırah ve bahşişlere ve diğer harcamaya dair **(BOA.CA. 49522)**
25.Ca.1220 21.08.1805	Bostanî Tüfekçileri Ocağı'ndan Levent Çiftliği ve Üsküdar'da vaki piyade ve süvarî ortaları zabitan ve neferatı münhallerine tayin olunanların icmale idhali **(BOA.CA. 46410)**
Ş.1220 25.10-22.11.1805	Bostancı Tüfekçilerinin Levent Çiftliği ve Üsküdar kışlalarında tabib ve cerrahların aylık ve müteferrikalarının tesviyesi **(BOA.CA. 46062)**
3.Ş.1220 27.10.1805	Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocakları neferatının gündüzleri karukeseblerile meşgul olarak geceleri ocakta bulunmaları ve zabitanın bundan memnu oldukları, ocağın zabitan ve neferatı hakkında mufassal talimatı havi olup kanunnamede zeyl edilmesine irade sadır olduğuna dair **(BOA.CA. 27462)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
17.L.1220 08.01.1806	Levent Çiftliği ve Üsküdar'da vaki piyade ve süvarî ortalarında ölenlerin yerine yeni tayinler **(BOA.CA. 42264)**
L.1220 23.12.1805- 20.01.1806	Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocağı neferatının isimlerinin bulunduğu hüküm **(BOA.CA. 39133)**
Za. 1220 01.-02.1806	Bostanî Tüfekçilerinin Levent Çiftliği ve Üsküdar kışlalarında tabib ve cerrahların bir aylık maaşlarına dair **(BOA.C.Sıh. 1261)**
Za. 1220 01.-02.1806	Üsküdar Ocağı'nda efradın kullandıkları demir kınları kırılan 40 kılıcın esnafa tamir ettirilmesi hakkında **(BOA.CA. 48387)**
Z.1220 02.-03.1806	Üsküdar'da Kavak Sarayı arsasına inşa ve Selimiye tesmiye olunan cami ile Sultan Mustafa evkafından çarıkhaneler mukataası mülhakkatından olmak üzere tahsis edilen mahzenler **(BOA.C.Bld. 5466)**
1221 1805-1806	Bostaniyan-ı Hassa ve sahil saraylarının tecdid olunmuş olan yangın tulumbaları ve hortumlarının parasının verilmesi hakkında **(BOA.C.Bld. 3141)**
7-11.1221 1805-1806	Üsküdar Ocağı Süvari neferatının uhdelerinde olup İrad-ı Cedid Defterdarı'nın mühürlü zabıtnameleri mucebince 1221 senesine mahsuben deruhte ve iltizam olunan timarların, mukataaların, yapağı ve penbe rüsumu ve esham faizlerinin iltizamlarını gösterir defter **(BOA.D.BŞM.İCH. 19437)**
1222 11.03.1807/ 27.02.1808	Levent Çiftliği ve Üsküdar Ocağı zabitan ve neferatına, taşra ortalarına verilen elbise, yatak ve levazımat-ı harbiye bahaları... **(BOA.MAD. 18577)**
4.Ra.1222 12.05.1807	Üsküdar Ocağı'ndaki süvari hayvanlarına mubayaa olunacak çadırların bedelinin İrad-ı Cedid Hazinesi'nden verilmesi hakkında **(BOA.CA. 30422)**
1222 1807	Nizam-ı Cedid ve İrad-ı Cedid'in ilgasını IV. Mustafa'nın kabul ettiğine dair **(BOA.HH. 19418)**
21.B.1222 29.09.1807	Üsküdar ve Levent Çiftliği ocakları nizamiyeleriyle beraber lağvedildiğinden Kayseri, Kırşehri, Aksaray kasabalarındaki kışlaklarda silah ve mühimmatın tespit edilerek Kayseri Kışlası'nın han olarak kiraya verilmesine dair **(BOA.CA. 16791)**
17.N.1222 18.11.1807	Üsküdar Ocağı ve Levent Çiftliği'nin feshi cihetiyle cebehaneye naklolunan mühimmat ve tüfenk tamiri hakkında **(BOA.CA. 27872)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
R.1226 54.04-23.05.1811	Hadika-i hassa ocaklarından Levent Çiftliği muhafazasına memur bostanî ocağı ustası ve neferatının ekmek tayınlarının verilmesi **(BOA.CA. 242)**
27.Ca.1226 19.06.1811	Üsküdar'da Selimiye'de Kavak Sarayı'nda 1217 senesinde açılan enfiyeci dükkanı gediğinin, Tophane'de mirî enfiye satılmak üzere 150 kuruş muaccele ve enfiyeci esnafının nizam ustaları tensipleriyle reayadan birisinin uhdesine tevcihi hakkında **(BOA.C.Bld. 629)**
1228 04.01-23.12.1813	Selimiye'deki Behçet Efendi Tekkesi Mesciti'ne sadrazam tarafından minber konarak camiye tahvil edildiğine dair **(BOA.HH. 17256)**
14.M.1228 17.01.1813	Üsküdar'daki tazıcılar ocağındaki tazıların yiyecekleri için un kapanından tayin olunan undan bir aylık tahsisatın alındığına dair **(BOA.CS. 1492)**
19.M.1230 01.01.1815	Ba irade-i padişahi, İrad-ı Cedid Hazinesi'nin **1222** tarihinde lağvı ve mevcudiyetiyle zimmat ve iradatının Hazine-i Amire'ye devir ve teslimi **(BOA.MAD. 3422)**
20.M.1230 02.01.1815	Sultan III. Selim'in Üsküdar'da Selimiye'de bina ettirdiği francalacı fırınında kıyye ekmeği tabnedilerek 20 nefer gezdiriciler tarafından satılmasına ve bunlara hakim tarafından mühürlü vesika verilmesine ve elçilere mahsus fırınların gezdirircilerinin men olunmasına ve yalnız dergahlarda satmalarına ruhsat vermeleri hakkında **(BOA.C.Bld. 4231)**
26.Ca.1230 06.05.1815	Levent Çiftliği'nin muhafazasına memur Usta ve neferatının yevmiye tahsisatları dakik esmanı **(BOA.CA. 147)**
14.Ca.1232 01.04.1817	Üsküdar'da Tazıcılar Ocağı'ndaki tazıların yiyecekleri için un kapanından tayin olunan yevmiye 30 okka unun bir aylığının bedelinin verilmesi hakkında **(BOA.CS. 1735)**
23.Za.1232 04.10.1217	Hassa Bostancıları Üsküdar, Çengelköyü Ocakları ve Saray-ı Atik'deki yangın tulumbalarının tamir masrafı için suret verilmesine dair –takrir- **(BOA.CS. 7701)**
4.M.1234 03.11.1818	Üsküdar'da Tazıcılar Ocağı'ndaki tazıların yiyeceği için un kapanından tayin olunan yevmiye 30 okka un bedelinin verilmesi **(BOA.CS. 1775)**
1236 1821	Üsküdar'da tazıcılar Ocağı'nda bulunan tazılara mahsus unun verilmesi hakkında **(BOA.CS. 4136)**
2.B.1236 05.04.1821	Levent Çiftliği'nin muhafazasına memur Bostanî Usta ve neferatının bir aylık dakik tayinatları **(BOA.CA. 153)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
29.Ca.1237 21.02.1822	Üsküdar'da Tazıcılar Ocağı'nda bulunan tazılara mahsus unun verilmesi **(BOA.CS. 3966)**
24.B.1237 16.04.1822	Levent Çiftliği muhafazasına memur bostanî ustası ve neferatının bir aylık tayinatı hakkında **(BOA.CA. 36628)**
1240(!) 26.08.1824/ 15.08.1825	Bi'l-umum ocaklara tuğ ve alem verilmiş olduğundan yeni ihdas olunan Tüfenkci Ocağı'na bir adet tuğ ve alem verilmekle merasim-i lazıme ile Bab-ıali'den Üsküdar ve oradan Üsküdar Kışlası'na gönderildiği hakkında **(BOA.HH. 17476) (belge tarihi doğru değil)**
1241 16.08.1825/ 04.08.1826	Üsküdar'da tazıcılar Ocağı'nda bulunan tazılara mahsus unun verilmesi hakkında **(BOA.CS. 5078)**
1241 16.08.1825/ 04.08.1826	Yeniçeri ilgası fermanı alınıp isminin ve resminin kaldırıldığının cümleye ilan olunduğuna, kazan ve çaprazlarının alındığına dair **(BOA.HH. 17315)**
1241 16.08.1825/ 04.08.1826	Üsküdar ve İstanbul'da kalan yeniçeri bakayasının aranmakta olduğuna dair **(BOA.HH. 17392)**
1241-1248 16.8.1825/ 20.05.1833	Yeniçeri ocağının ilgası üzerine teşkil edilen Asakir-i Mansure masraflarının temini için yeniçeri kışlalarından alınan gümüş takımların bedeli, ortaların yardım sandıkları mevkufatı ve eşhas zimematı ve emlak kiralarının tahsil edilip Darbhane-i Âmire ve Mukataat hazinelerine teslimi **(BOA.MAD. 8390)**
1242 5.8.1826/24.7.1827	Üsküdar'da kain Selimiye Vakfı'na merbut Sandalcı esnafının necrettikleri 32 nevi emtiadan ikisinin İstanbul destgahlarında işlenmeye başlandığından bu hal vakıf gediğinin itibardan sükûtunu mucib olacağından bahisle men'i istida edildiğine dair **(BOA.HH. 26767)**
24.Ş.1242 23.03.1827	Selimiye Kışlası yapılması için buradaki Sandalcılar karhanesinin yıkılarak eskiden matbaanın bulunduğu yerde yeni bir karhane inşa edilmesi hakkında **(BOA.MAD.8959, s: 162)**
1242 5.8.1826/24.7.1827	Kütahya'dan gelen Mansure Askerleri'nin Üsküdar'daki kışlalara yerleştirildiğine ve mahiye ve elbiseleri hakkında **(BOA.HH. 18403)**
6.C.1242-1.N.1245 01.1827-02.1830	...Selimiyedeki asakir-i Mansure matbahının ihtiyacı... (defter) **(BOA.MAD. 8940)**
29.S.1243 21.09.1827	Yeniçeri ocağına ait evrakın Ayasofya Hamamı'nda yakıldığına dair **(BOA.CA. 25937)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1243- 1828	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN GÜNEY KAPISINDAKİ KİTABE TARİHİ**
23.C.1244 31.12.1828	Bab-ı seraskerî Davud Paşa ve Üsküdar Kışlakları'nda olan Asakir-i Mansure tayinatının nerelerden verileceği hakkında **(BOA.CA. 861)**
2.1245 08.1829	Bab-ı Seraskerî, Üsküdar ve Davudpaşa kışlalarındaki vaiz, tımarlı süvari asakir, kaymakam ve mühendislerin esami ve mahiye defteri **(BOA.D.ASM. 37568)**
9.B.1245 04.01.1830	Üsküdar Kışlağındaki beş taburun bir günlük tayinatına dair **(BOA.CA. 541)**
19.B.1245 14.01.1830	Üsküdar Kışlağı'ndaki 8. Alaya mensup 4 taburun yevmiye jurnalleriyle tayinat miktarını gösterir **(BOA.CA. 2926)**
5.Ra.1246 24.08.1830	Üsküdar'da Toptaşı'nda süvari askerlerinin oturdukları kışlakların harap olan kısımlarının tamiri **(BOA.CA. 10932)**
4.6-5.5. 1247 14.09-12.10.1831	Asakir-i Mansure kışlakları ile sair binaların tamir ve tecdidi için yapılan keşf ve mesarifat defteri (24 sayfa) **(BOA.D.BŞM.BNE. 16394)**
7.L.1251 26.01.1836	Maçka'da harbiye zabitlerinin ve Selimiye Kışlağı'nda Harbiye bölüklerinin bir aylık tayinatları. **(BOA.CA 192)**
1252 18.04.1836/ 06.04.1837	Selimiye Kışlasına bir tüfenkçi ustası tayinine, Edirne'ye ve Bosna'ya yapılan masraflar hakkında **(BOA.HH. 18825)**
11.M.1253 17.04.1837	Selimiye Kışlası'nda oluşturulacak meclis-i şûrâ-yı askerîye atanacak görevliler hakkında **(BOA.CA. 7536)****
20.M.1253 26.04.1837	Maçka ve Selimiye'de kain mektebi harbiye zabitan ve neferatının erzak tayinleri. **(BOA.CA. 885)**
16.S.1253 22.05.1837	Hassa Askerlerine ait işleri tesviye ve tanzim etmek üzere Selimiye Kışlası'nda teşekkül eden Dar-ı Şûrâ'ya tayin olunacak müfti ve katip ve sair memurların tahsisatına dair **(BOA.CA. 10634)**
3.Ca.1253 05.08.1837	Maçka ve Selimiye'de kain mektebi harbiye zabitan ve neferatının erzak tayinleri. **(BOA.CA. 9873)**
1254 02.1838-03.1839	Üsküdar'da Selimiye Hankahı'nın ibadete açılacağı **(BOA.HH. 35745)***

* Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
6.1254 22.08-19.09.1838	Bursa'dan müretteb, Üsküdar'a celp olunan Redif Asâkir-i Mansûre alaylarının maaş ve mahiye defteri **(BOA.ML.MSF. 235)**
29.Z.1257 11.02.1842	Selimiye Kışlası'ndaki piyade alaylarının tıranpet neferlerinin fenn-i musikide kesb-i maharetleri için Müzika-i Hümâyûn Ağalarından Muhis Ağa'nın derkar olan maharetine binaen muallim tayini **(BOA.CA. 9302)**
11.6.1257- 8.2.1258 1841-1842	Asakir-i Hassa-i Hazret-i Şahane alaylarından Selimiye Kışlası'nda sakin olanlar için ita olunan ecza-i müfrede ve mürekkebe ve eşya-i sairenin defteri **(BOA.ML.MSF. 2992)**
1258	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN DOĞU VE BATI KAPILARINDAKİ KİTABE TARİHİ**
29.M.1258 13.03.1842	Topçu alaylarında timura müteallik kırılmış olan alâtın Selimiye Kışlası ittisalinde müceddeden yapılan tüfenkhanede tamiri için Ohannes'in 400 kuruş maaşla ve üç nefer itibarı tayinat ile topçu İkinci alayı defterine kaydı hakkında **(BOA.CA. 39906)**
Ş.1262 26.07-24.08.1846	Üsküdar Kavak salhanesinde kesilen hayvanların etlerinin miktarını gösterir. **(BOA.C. Bld. 975)**
23.S.1263 29.02.1847	Selimiye Kışlası'na 40 kuruş maaşla su yolcu tayini (takrir müsveddesi) **(BOA.C.Bld. 22758)**
25.S.1263 02.03.1847	Selimiye Kışlası'na 40 kuruş maaşla su yolcu tayini (takrir müsveddesi) **(BOA.CA. 22684)**
3.Ş.1265 24.06.1849	Hacı Münire Hatun'un pederinden kalan ve Selimiye Kışlası'na ilave olunan arsasının verilmeyen hane bahasının tesviyesi **(A.MKT.MHM. 14/83)**
5.Ş.1265 26.06.1849	Mehmet Ağa'nın Selimiye Kışlası mutemetliklerinden birinde istihdam edilmesini talep ettiği **(HR.MKT. 26/56)**
1266	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN KUZEY KAPISINDAKİ KİTABE TARİHİ***
07.02.1266 23.12.1849	Harbiye Mektebi'nde inşa edilen bina için Mimar İsmit'in varakası ve Serasker Paşa'nın tezkiresinin gönderildiği hakkında **(BOA.HR.MKT. 37/19)**
22.Ş.1266 03.07.1850	Mimar İsmit'in yaptığı manej binalarının tamamlanmasına dair Ticaret Nezareti'ne yazılan yazı **(BOA.MKT.MHM. 22/86)**

* Mücevher tarih 1269'u vermektedir (Konyalı, 1977; Raif, 1996). Fakat Konyalı (1977), ayrıca kitabenin altında 1266 yazdığını belirtmektedir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
28.5.1267 01.04.1851	Selimiye Kışlası'nın duvarının yıkılarak Harem İskelesi'ndeki Hatice Hatun'un kayıkhanesini yıktığı, zararın tazmini hakkında **(BOA. A.MKT.NZD. 31/2)**
16.N.1267 16.07.1851	Mecidiye Kışlası'nda mimarlık yapan İngiltere'li Smith'in Londra'ya gittiği için maaşının kesilmesi hakkında **(BOA.HR.MKT. 60/75)**
3.Za.1267 31.08.1851	Beyoğlu'nda tiyatro binası inşasından dolayı Naum'un İngiliz mimar İsmit'e (Smith) vereceği meblağda çıkan anlaşmazlığın halli **(BOA.A.MKT.MVL. 44/93)**
17.Za.1268 02.09.1852	Hatab ambarında müstahdem Üsküdarî Sadık Ağa'nın çetecilik hizmetinde istihdamı **(BOA.A.MKT.NZD. 58/46)**
1269/ 1852-1853	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN KUZEY KAPISINDAKİ KİTABE TARİHİ***
17.M.1271 10.10.1854	Üsküdar civarında Paşalimanı'nda bulunan 3-4 zahire ambarının İngiltere askerlerinin levazımatının muhafazası için boşaltılması hakkında **(BOA. HR.MKT. 88/100)**
15.Ra.1271 06.12.1854	Üsküdar'da mağazalarda bulunan İngiltere askerleri malzemesinin başka bir yere nakledilmesi hakkında **(BOA.HR.MKT. 94/29)**
16.Ra.1271 07.12.1854	Kırım Muharebesinde yaralanan İngiliz askerlerinden Selimiye Kışlası'nda bulunup defterde kayıtları bulunanlara Mecidiye Nişanı verilmesi hakkında **(BOA.HR.MKT.94/67)**
26.Ra.1271 17.12.1854	İngiltere asakirine tahsis edilen Üsküdar ve Paşalimanı zahire ambarlarının tamiri için gerekli keşif ve çalışmanın yapılması hakkında **(BOA.HR.MKT.96/1)**
3.R.1271 24.12.1854	Kırım Harbi'nde yaralanıp Selimiye Kışlası'nda bulunan İngiliz zabitlerine 3. ve 4 rütbelerden Mecidiye nışanı verilmesi **(BOA.A.DVN. 101/18)**
14.R.1271 04.01.1855	Kuleli ve Selimiye Kışlaları'ndaki Rus esirleri için Papazlar gönderilmesi **(BOA.HR.MKT. 98/14)**
14.R.1271 04.01.1855	Kuleli ve Selimiye Kışlalarındaki Rus esirleri için gönderilecek papaza mümanaat olunmaması **(BOA.HR.MKT. 98/24)**
5.Ca.1271 24.01.1855	Hacı Münire Hanım'ın daha önce istimlak edilmiş bulunan arazisinin istimlak bedeline ek ödeme yapılması **(BOA.İ.MV. 14624)**

* Mücevher tarih 1269'u vermektedir (Konyalı, 1977; Raif, 1996). Fakat Konyalı (1977), ayrıca kitabenin altında 1266 yazdığını belirtmektedir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1271 24.9.1854/ 12.9.1855	İngiliz askerleri için Üsküdar'da kiralanan evlerin kiralarının tesviyesi **(BOA.A.AMD. 57/2)**
13.S.1272 25.10.1855	Arsasına Selimiye Kışlası binası yapılan Atik Ali Paşa'lı Hacı Münire Hanım'ın bakaya alacağının verilmesi isteğini havi dilekçesi **(BOA.A.DVN. 108/100)** *
17.Ş.1272 23.04.1856	İngiltere devlet-i fehimesi subayları için Üsküdar'da kiralanan konutların kiralarının ödenmesi hakkında **(BOA.A.MKT.NZD. 182/84)**
5.Z.1272 07.08.1856	Selimiye Kışlası tabibi Paskal'ın yerine Militari'nin tayini sebebinin bildirilmesi **(BOA.A.MKT.NZD.189/79)**
6.M.1274 26.08.1857	İngiliz subaylarının Selimiye'de Ferik Mustafa Paşa'nın evinde oturdukları zaman çıkan yangının tazmini **(BOA.A.MKT.NZD. 234/15)**
5.C.1278 05.02.1862	Selimiye'de bulunan harir temizleyici esnafın Şehremaneti'ne olan borçlarının mukabili mutasarrıf oldukları gediklerin vakıf tarafından zabıtan borçlarının affı konusunda takdim olunan arzuhalin gönderildiği **(BOA.A.MKT.NZD. 383/50)**
18.Za.1282 04.04.1866	Selimiye Kışlası'ndaki askerlerin Beylerbeyi Sarayı'na nakli **(BOA.A.MKT. MHM. 352/80)**
11.N.1285 26.12.1868	Üsküdar idaresine bağlı Selimiye, Kadıköy ve benzeri mütemekkin Yunan tebalıların isimlerini havi defterler **(BOA.ZB. 2/79)**
18.L.1290 09.12.1873	Ordu Meclisi azasından Mirliva Fazlı Paşa'nın Selimiye Kışlası Komutanlığı'na tayini **(BOA.A.MKT.MHM. 470/6)**
5.Z.1292 04.11.1875	Selimiye Kışlası kumandanlığı ile Üsküdar Mutasarrıflığı'nı uhdesinde bulunduran Ferik Fazlı Paşa'nın mutasarrıflık vazifesinden affi talebi **(BOA.A.MKT.MHM. 479/41)**
16.L.1298 10.09.1881	Galos'tan gönderilen askerlerin Mudanya'ya, hayvanatın Selimiye Kışlası'na vasıl olduğu **(BOA.Y.PRK.ASK. 8/57)**
9.Ca.1303 13.02.1886	Selimiye Kışlası'ndaki topçu birliklerinde mevcut hayvanlar **(BOA.Y.PRK.ASK. 31/70)**
29.Z.1303 27.09.1886	Edirne'den gelen Kaymakam Nuri Bey'in Kolağası İsmail Bey'in evinde istirahat edeceği, Edirne'den gelen askerlerin Üsküdar'daki Selimiye Kışlası'na gönderildiği **(BOA.Y.PRK.AZJ. 11/81)**

* Selimiye Kışlası Şeref Salonunda bulunan belge kopyası, Kıdemli Albay Necdet Belen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmek üzere verilmiştir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
9.Za.1304 30.07.1887	Selimiye Kışlası ve Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilen yangınzedelerin ahvali **(BOA.Y.PRK.ASK. 40/96)**
27.M.1305 15.10.1887	Selimiye Kışlası'na yerleştirilen Üsküdar yangınzedelerinin evlerine dönmeleri **(BOA.Y.PRK.ASK. 42/39)**
6.N.1305 18.05.1888	Selimiye Kışlası'nda bulunan Hassa Seyyar Topçu 1. Alayına ait dağ toplarının ve bazı eşyanın Hicaz'a gönderileceği **(BOA.Y.PRK.ASK. 46/39)**
6.Z.1305 14.08.1888	Selimiye Kışlası misafirhanesinde bulunan 24 efrad-ı müstebdelerin memleketlerine gönderildiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 49/7)**
12.R.1307 15.12.1889	Bahr-i ahmer cihetine sevk ve seyyar topçu 2. alayına verilecek neferlerin Selimiye Kışla-i Hümâyûnu misafirhanesine vürud etmeleri **(BOA.Y.PRK.ASK. 59/30)**
20.C.1308 31.01.1891	Müretteb oldukları yere sevk olunmak üzere, yeni kura efradından bir grubun Selimiye Kışlası misafirhanesine geldiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 69/33)**
20.C.1308 31.01.1891	Selimiye Kışlası civarına yapılan hayvan hastanesine topçu alaylarının hayvanlarıyla baytar zabitanın nakli **(BOA.Y.PRK.ASK. 69/34)**
24.Z.1308 31.07.1891	Hassa Ordusu Seyyar Topçu Alayı'nın yeniden teşkil edilen birliğinin Selimiye Kışlası'na nakli **(BOA.Y.PRK.ASK. 74/15)**
9.M.1309 15.08.1891	Seraskerlik misafirhanesinden Selimiye Kışlası misafirhanesine sevk olunan efrad **(BOA.Y.PRK.ASK. 74/90)**
10.Ş.1309 09.03.1892	Selimiye Kışlası misafirhanesinde bulunan asker sayısı **(BOA.Y.PRK.ASK. 80/46)**
15.Ş.1309 14.03.1892	Selimiye Kışlası'ndan bayram, merasim ve özel günlerde atılan top barutunun kalmadığı ve yapılan talebin Tophane-i Amire'den karşılandığı **(BOA.Y.PRK.ASK. 80/32)**
10.L.1309 07.05.1892	Selimiye Kışlası'nda bulunan 325 baş topkeşan hayvanının Sakarya vapuruna konacağı **(BOA.Y.PRK.ASK. 82/25)**
21.Ca.1310 11.12.1892	İtfaiye 4. Taburu için Peşte'den sipariş edilen hidrofor tulumbasının Selimiye Kışlası'na nakledileceği **(BOA.Y.PRK.ASK. 87/40)**
12.N.1310 30.03.1893	Selimiye Kışlası misafirhanesinde mevcut olan ve memleketlerine sevk olunan efradın miktarı **(BOA.Y.PRK.ASK. 89/43)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
28.Za.1310 13.06.1893	İngiliz Ümera-yı askeriyesinden olup seyahati nedeniyle Dersaadet'te bulunan "Mösyö Köning"in Selimiye Kışlası'nda ağırlanması **(BOA.Y.PRK.ASK. 91/63)**
1310 25.07.1892/ 14.07.1893	Birinci fırkaya mensup Seyyar Topçu Sekizinci Alayı'nın Selimiye Kışlası'ndaki erkan, ümera ve efrad mevcudu **(BOA.Y.PRK.ASK. 92/93)**
13.Ra.1311 23.09.1893	Selimiye Kışlası'nda Posta ve Telgraf Müdürü Şükrü'nün asakirin ahval-i sıhhiyelerin temini hususunda şifahi malumat vermek için padişahın huzuruna celbi talebi **(BOA.Y.PRK.ASK. 94/61)**
23.Ra.1311 03.10.1893	Dr. Şantems (Santomas) kolera vakası görülmesi üzerine Selimiye Kışlası ile Bağlarbaşı ve Beylerbeyi taraflarının sıhhî şartlarını teftiş ettiği **(BOA.Y.PRK.TKM. 30/13)**
24.Ra.1311 04.10.1893	Selimiye Kışlası'nda kolera vakasına tesadüf edilmediği **(BOA.Y.PRK. ASK. 94/91)**
2.R.1311 12.10.1893	Selimiye Kışlası'nda asker sayısı, hastalığın hangi taburlarda zuhur ettiği, hastaların vaziyeti, kışlanın badana ve dezenfekte yapıldığı, kışlanın pisliği ve yapılması gerekenlerin beyanı ile seraskerin cevap yazısı **(BOA.Y.PRK.ASK. 95/2)**
6.Ca.1311 15.11.1893	Selimiye Kışlası'nda görülen kolera vakasından dolayı yiyecek ve içecekler konusunda alınan önlemler **(BOA.Y.PRK.BŞK. 33/101)**
22.6.1311 31.12.1893	Selimiye Kışlasındaki askerlerin Üsküdar Su Kumpanyasının verdiği sudan içmelerinde bir mahzur bulunmadığı mütalaasına havi **(BOA. YA.HUS. 287)***
9.M.1312 12.07.1894	Depremden sonra Selimiye Kışlası'nda önemli bir hasar bulunmadığı **(BOA.Y.Mtv. 99/69)**
12.Ra.1312 12.09.1894	Depremde hasar gören askerî binaların onarım cetveli **(BOA.Y.Mtv. 104/90)**
09.R.1312 08.10.1894	Selimiye Kışla-i Hümâyûnu'ndaki askerlerin sıhhatlerinin düzgün olduğu **(BOA.Y.PRK.ASK. 100/95)**
1.Ca.1312 30.10.1894	Selimiye Kışlası karşısında bulunan İtfaiye koğuşunda bulunan yeni efraddan ikisinin hastalanıp birinin tedavi olduğu hastanede vefat ettiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 101/40)**
29.C.1312 27.12.1894	Haydarpaşa İstasyonu'na gelen acemi neferlerin Selimiye Kışlası'na sevk edildiği **(BOA.Y.PRK.ZB. 14/83)**

* Belge özeti, Alev Erkmen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmak üzere verilmiştir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
2.7.1312 29.12.1894	Selimiye'deki askerlerin sıhhatlerinin berkemal bulunduğuna dair Seraskerliğin arzı **(BOA.YA.MTV. 112/15)**
8.7.1312 04.01.1895	Selimiye'deki askerlerin sıhhatlerinin berkemal bulunduğuna dair Seraskerliğin arzı **(BOA.YA.MTV. 112/55)**
17.Ş.1312 12.02.1895	Selimiye Kışlası ve mülhakatında bulunan askerlerin sıhhî durumlarının iyi olduğu **(BOA.Y.PRK.ASK. 103/53)**
1.R.1313 30.09.1895	Beyoğlu ve Selimiye Kışlalarındaki itfaiye ve nakliye taburlarının nişan ve madalya ile taltife müstehak bulunan zabitanın esamisi **(BOA.Y.PRK.ASK. 106/64)**
30.B.1313 15.01.1896	Selimiye Kışlası'nda Aram-saz Hassa Seyyar Topçu Alayları'nda münhal olan mahakkere yerleştirilecek efradın listesi **(BOA.Y.PRK.ASK. 109/60)**
29.Za.1314 01.05.1897	Yunan esirlerinin Dersaadet'e geldikleri takdirde Selimiye Kışlası'nda misafir edilmeleri **(BOA.Y.PRK.ASK. 123/108)**
17.Z.1314 19.05.1897	Selimiye Kışla-i Hümâyûnu'nda bulunan Yunanlı esirlerle ilgili malumat **(BOA.Y.PRK.ASK. 125/78)**
5.M.1315 05.06.1897	Selanik'ten hareket eden trenle getirilmekte olan Yunan esirlerinin doğruca Selimiye Kışlası'na sevk edilmeleri gerektiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 128/151)**
28.M.1315 28.06.1897	Rusya'dan getirilmiş olup Selimiye Kışlası'nda bulunan top çeken hayvanların Edirne'ye sevki **(BOA.Y.PRK.ASK. 128/62)**
17.N.1315 08.02.1898	Selimiye Kışlası'ndaki harp esirlerinin memleketlerine sevki **(BOA.Y.PRK.ASK. 136/11)**
29.Z.1315 20.05.1898	Asakir-i Şahane'nin eşkıya takibi için Selimiye Kışlası'ndan aldıkları silah ve cephaneyle İzmit'e doğru hareket ettikleri **(BOA.Y.PRK.ZB. 20/67)**
26.S.1316 15.07.1898	Bilecik ve Ankara'dan ikinci tertip olarak gelen askerlerin Selimiye Kışlası'na gönderildiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 141/27)**
26.N.1316 07.02.1899	Ramazan Bayramı münasebetiyle Selimiye Kışlası talimhanesinde arife gününden başlayarak top atılması istizanına dair Tophane-i Amire Müşiriyeti tezkiresinin hülasası **(BOA.Y.PRK.BŞK. 58/64)**
.Za.1316 13.03-10.04.1899	Bandırma'dan gelen hayvanların Selimiye Kışlası topçu alayına teslim edildiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 149/44)**
26.Ra.1317 30.07.1899	Selimiye Kışlası'na yapılan asker sevkiyatı **(BOA.Y.PRK.ZB. 23/38)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
25.C.1317 31.10.1899	Selimiye Kışlası topçu askerlerinin nizamiye idaresinde bulundukları zamanlarda birikmiş maaşlarının ödenmesi **(BOA.YEE. 150/64)**
22.Z.1317 22.04.1900	Hicaz telgraf hattında istihdam olunmak üzere Selimiye Kışlası Telgraf bölüğünden zabit ve askerlerin sevki hakkında **(BOA.Y.PRK.ZB. 25/53)**
5.Ra.1318 02.07.1900	Mevlid-i Risaletpenahîde günde beş vakit Selimiye, Beyoğlu, Dolmabahçe, Tophane ve Seraskerlik'te top atılmasına ve bu yerlere gerekli mühimmat ile askerlerin gönderilmesi hakkında **(BOA.Y.PRK.BŞK. 62/49)**
28.Za.1318 19.03.1901	Selimiye Kışlası'ndaki mahkumların mahalle sokaklarının tamir ve tesviyesinde çalıştırıldıkları **(BOA.Y.PRK.ASK. 167/127)**
20.R.1319 06.08.1901	Serkimyager Bonofsky Paşa'nın Selimiye Kışla-i Hümâyûnu'nda teftiş yaptığı **(BOA.Y.PRK.ASK. 172/29)**
3.Ca.1319 18.08.1901	Selimiye Kışla-i Hümâyûnu'ndaki Musika Bölüğü'nden bir askerin dimağ krizi ile vefat ettiği **(BOA.Y.PRK.ASK. 173/21)**
1.Ra.1320 07.06.1902	Selimiye Kışlası misafirhanesinde kalan 142 nefer hakkında **(BOA.Y.PRK.ASK. 182/49)**
27.Za.1321 14.02.1904	Kurban Bayramı'nda Dolmabahçe, Bab-ı Seraskerî, Tophane, Beyoğlu ve Selimiye kışlalarıyla Nakkaş Tabyası'ndan top atılacağı ve bu konuda gerekli hazırlıkların yapılmasına dair **(BOA.Y.PRK.BŞK. 71/91)**
11.L.1322 18.12.1904	Selimiye Caddesi'ndeki kahvenin müştemilatından olan çardağın namazgah olduğunun belirlendiği **(BOA.Y.Mtv. 269/80)**
27.Te.1322 (R) Tem. 1907	Binbaşı Fuad Bey'in nezdinde bulunan Selimiye Kışlası 7. Topçu alayı neferatı hakkında **(BOA.ZB. 64/14)**
9.S.1324 03.04.1906	Selimiye Kışlası hapishanesinde mevkuf bulunan asker-sivil muhtelif kişiler hakkında **(BOA.Y.Mtv. 285/61)**
7.Ra.1324 01.05.1906	Selimiye Kışlası varidat sandığının iptal edilip edilmemesi **(BOA.Y.Mtv. 286/42)**
29.Z.1324 12.02.1907	Üsküdar Kumandanlığı'na tayini dolaysıyla Ahmet Hulusi'nin hanesinin Selimiye'ye nakledileceği **(BOA.Y.PRK.ASK. 243/86)**
30.Z.1327 12.01.1910	Kavak İskelesi Karakolu... 1325 martından Temmuz sonuna kadar ödenmeyen kirasının Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne ödenmesi **(BOA.DH.EUM.MH. 239/70)**
10.R.1328 20.04.1910	Haydarpaşa'da Kavak İskelesi'ndeki karkolhanelerin icar bedellerinin tesviyesi **(BOA.DH.EUM.MH. 15/13)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
2.S.1328 13.02.1910	Üsküdar Mutasarrıflığı Askerî Tabibi Miralay Şevki Bey'in mülga Selimiye Hastanesi'nin hesabından vermesi gereken paranın taksitle askerî tekaüd sandığına yatırması **(BOA.DH.EUM.MH. 240/1)**
4.Za.1328 07.11.1910	Harem İskelesi'ni aydınlatmak için talep edilen lüks lambasının tedarikine müsaade talebi **(BOA.DH.EUM.THR. 54/14)**
6.Za.1328 09.11.1910	Selimiye civarındaki eski binanın tahliye edileceği hakkında **(BOA.DH.İD. 47-1/8)**
2.Ca.1329 01.05.1911	Hazret-i Padişah'ın Selimiye Kışlası'nı ziyaretinden dolayı yolların muhafazasının sağlanması **(BOA.DH.EUM.THR. 64/23)**
14.B.1329 11.07.1911	Üsküdar'daki yangın musluklarının sayısının arttırılması (Selimiye Geçiyor) **(BOA.DH.MUİ. 1134, 43/ 21)***
24.S.1330 13.02.1912	Meclis-i Âyan Riyasetine tevdi edilen mustediyatın ve Üsküdar'da Selimiye Mahallesi'ndeki menazil hakkındaki arzuhalin iadesi **(BOA.DH.İD. 32-2/10)**
22.B.1328 29.07.1910	İnşası süren Selimiye Kışlası'nın bu sene biteceği, önkeşfinden daha pahalıya çıktığı anlaşılmakla birlikte ödemelerinin yapılması **(BOA. İ.MV. 8341)**
9.11.1918	Elmalı sularının kesilmesi sebebiyle susuz kalan Selimiye Kışlası'na su verilmesi isteği **(BCA. 34.Su.112/65.19.6)**
29.Ca.1338 20.02.1920	Havaların şiddetlenmesinden dolayı İstanbul hapishane ve tevkifhanelerinin adî suçlularla dolduğu, izdihamın hafifletilmesi için Selimiye Kışlası'nın kullanılması talebi; bu konuda Adliye Nezareti'ne müracaatta bulunulması **(BOA.DH.MB.HPS. 107/32)**
15.B.1338 05.04.1920	Üsküdar İskele dahilindeki Bülbülderesi'nde umumhaneler arasında Selimiye Kışlası'nda sakin Osmanlı esirlerinden Aydın'lı Kadir bin Kerim'in bıçaklanarak öldürüldüğü **(BOA.DH.EUM.AYŞ. 37/10)**
5.10.1920	Selimiye'deki Beylik Fırın'a verilen su ücretinin İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliği tarafından belirlendiği **(BCA. 34.Su.139)**
27.M.1339 11.10.1920	Vazifesini kötüye kullanan Selimiye Mezbahası'nda görevli memurların vazifelerine son verildiği **(BOA.DH.UMVM. 98/12)**
29.Ra.1339 10.12.1920	Üsküdar'ın harp mıntıkası sayıldığı ve merkez kumandanlığı kadrosundaki iki otobüsten birinin yerine bir binek otomobili tahsisi **(BOA. MV. 220/260)**
30.B.1339 20.04.1920	Selimiye Kışlası'ndan firar eden esirlerin büyük bir kısmının yakalanarak kışlaya iade edildiği **(BOA.DH.EUM.AYŞ. 52/53)**

* Belge özeti, Alev Erkmen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmek üzere verilmiştir

Belge Tarihi	Belge İçeriği
3.7.1921	Askerî fırına verilen suyun, mukavele gereği istisnai muameleye tabi tutulduğu halde, Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi tarafından Selimiye Kavak İskelesi'ndeki askerî fırından ücret talep edildiği **(BCA. 34.Su.138)**
4.Za.1339 11.07.1921	İstandard Oil Gaz Kumpanyası tarafından Selimiye Kışa-i Hümâyûnu'nun kadim duvarı yıkılarak arazisine yapılan tecavüz üzerine mezkur kumpanya ile mesulleri hakkında kanunî takibarın icrası **(BOA.MV. 221/208)**
25.7.1921	Selimiye'deki yardıma muhtaç mülteci ve muhacirlere yapılan yardımın şükranla karşılandığı **(BCA. 272.0.0.12/38.32.18)**
20.Z.1340 15.08.1922	Kazlıçeşme, Yedikule ve Selimiye Mezbahalarının Şehremaneti'nce kiralanabileceği... **(BOA.DH.UMVM. 98/20)**
18.S.1341 10.10.1922	Standart Oil Şirketi'nin Harem'de Selimiye Kışlası civarındaki arsasında kışla sınırına tecavüz etmeden ve gaz deposu olarak kullanılmamak şartıyla bina inşa edebileceğine dair **(BOA.DH.UMVM. 99/29)**
20.07.1933	Askeri Tıbbiye Mektebi ile İstanbul Lisesi, Fakülte Seririyat Kısımları ile Selimiye Kışlası binalarının çeşitli bakanlıklar arasında değiştirilmesi **(BCA. 30.18.1.2/38.53.8)**
17.9.1937	Selimiye'deki Hayvan sağlığı küçük sıhhiye memurları ve nalbant Mektebi için gereken ekmeğin pazarlıkla alınması **(BCA. 30.18.1.2./78.80.13)**
29.4.1939	İstanbul Selimiye hayvan sağlığı memurları ve Nalbant Okulu ihtiyacı için yapılan baytarî malzemeye ait ihalenin muteber sayılması **(BCA. 30.18.1.2/86.37.10)**
3.12.1943	İstanbul Selimiye hayvan sağlık memurları ve Nalbant Okulu öğrencilerine et, ekmek, kuru erzak ve sabun ihtiyacının pazarlıkla sağlanması **(BCA. 30.18.1.2/104.3.23)**
11.1.1949	Selimiye'deki askerî birliklerin hastanesi olarak kullanılan eski baytar okulu binasında Üsküdar, Kadıköy ve civarının ihtiyacını karşılamak üzere bir kız lisesi açılması **(BCA. 30.10/13361)**
24.1.1941	Selimiye'de Kavak aktarma ambarı civarında bazı şahıslara ait gayrı menkullerin millî müdafaa ihtiyaçları içi istimlakı **(BCA. 46-360/2/15065)**
30.9.1950	Vali Dr. F. Kerim Gökyay'ın Selimiye Kışlası'nın göçmenlere tahsisi ile ilgili mektubu **(BCA. 30.1/17.44.14)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
16.7.1951	İstanbul, Üsküdar'da Selimiye'de askerî birlik tarafından inşa ettirilen 320 ada,35 parsel sayılı gayr-ı menkulün Millî Savunma Bakanlığı'na terk ve tahsisi **(BCA. 30.18.1.2./3/13371)**

Ek 3 Selimiye Kışlası, Bağlı Binaları, Su Yolları ve Yerleşim Alanında Yer Alan Mimarî Unsurların İnşa ve Onarımlarına İlişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin İçerikleri

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1215 25.05.1800/ 13.05.1801	Kavak Sarayı'ndaki Mehmed Paşa Köşkü yakınında kışla yapılması için keşif. **(BOA.CA. 6338)**
1215 25.05.1800/ 13.05.1801	Üsküdar'da Kavak Sarayı'nda yeniden bina ve inşa olunacak Bostani asker kışlasının çevresinde inşa olunacak çeşitli binaların masraf kayıtlarını gösterir defter **(BOA.D. BŞM. BNE. 16488)**
9.Ra.1215 31.07.1800	Üsküdar'da Kavak Sarayı'nda Tüfenkciyân-ı Bostaniyân neferatının ikametleri için yapılacak kışlanın keşfi ve bina eminliğine Baruthaneler Nazırı Ahmet Aziz Efendi'nin tayinine dair **(BOA.CA. 32689)**
22.B.1215 09.12.1800	Üsküdar'da Kavak sarayında inşası emrolunan bostancı kışlası ile biniş köşkü için 250 kantar kurşunun darphaneden itası hakkında –takrir- ve Üsküdar Kavak Sarayı'nda yapılan biniş-i hümâyûn kasrının çatısı için kurşun nakli hakkında **(BOA.CS. 8765)**
17.Ra.1216 18.07.1801	Üsküdar'da Kavak Sarayı suyollarının tamiri, **(BOA.CS. 5060)**
29.M.1218 21.05.1803	Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlaklarındaki hastaneler için 60 adet yatak takımı alındığına dair **(BOA.C.Sıh. 690)**
20.Ra.1218 10.07.1803	Üsküdar'da Kavak Sarayı arsasına evvelce yapılan köşkten ve neferat kışlasından başka yapılmakta olan zabitan konakları, çarşı dükkanları, hamam, değirmen, tabıhane, hastahane, cebehane, talim meydanı, ve tulumbacı kışlası, su hazine ve çeşmesi, iskele, liman, ve lağımlar ikmal olunmakla ceste ceste verilmiş mebaliğin İrad-ı Cedid hazinesine masraf kaydı **(BOA.CS. 1164)**[*]
23.C.1218 10.10.1803	Emlak-ı Padişahi'den Üsküdar'daki Kavak Sarayı Arsasına Mimar Ağa'nın keşfiyle yapılan padişah köşkü, kışla, dükkan ve sair ebniyenin masarifine dair **(BOA.CA. 51941)**
11.Za.1218 22.02.1804	Üsküdar'da Bostancılar Ocağına merbut Süvari neferatı için 500 hayvan alır bir yer tedarik ve tahsisi **(BOA.CA. 3500)**
2-27. 6. 1219 09.09.1804	Kavak Sarayında yeni yapılan Kütahya Alaybeyi selamlığı ve Kavak İskelesi tarafında yeniden yapılan lağımların tamiri masrafları **(BOA.D. BŞM. BNE. 16108)**
18.Z.1219 20.03.1805	Üsküdar'da Büyük İskele ittisalinden Selimiyye Camiine kadar yol kaldırımlarının hassa baş mimarı İbrahim Kami beyin keşfi mucibince tamiri hakkında **(BOA.C. Bld. 5608)**

[*] Belge özeti, Şehsuvaroğlu, Konyalı ve Cezar tarafından yayınlanmıştır.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
S.1220 01-29.05.1805	Üsküdar'da inşa ettirdiği Selimiye Cami-i şerifindeki hizmetinden dolayı Foti kalfa ile oğulları ve iki hizmetkarının umum rüsum ve tekaliften muaf tutulması ve kisvesine ve beygirine ve kayığına kimse tarafından müdahale edilmemesi, senedi şer'isiz ve şahid-i zor ile hakkında dava istima olunmayıp Divan-ı Asakirde istima olunması fermnan-ı ali ahkamı dairesinde muamele olunmasına dair hüküm. **(BOA.CM. 25245)**
1.12.1220 20.02.1806	Üsküdar'da müteallim Bostani neferatının kışlası ile sair mahallerin tamir, tecdit ve tekmilinden sonra yapılan keşf ve mesahasını gösterir defter. **(BOA.D. BŞM. BNE. 16122)**
22.M.1222 01.04.1807	Üsküdar'da Hacegandan Halil Efendi'nin Harem İskelesi'nde inşa eyleyeceği üç tabyanın masrafına mahsuben 7500 kuruşun verilmesine dair **(BOA.CA. 31135)**
C. 1222 06.08-03.09.1807	Selimiye Camii'nin ve sair mühim binaların inşalarında sadıkane ve mahirane çalışan Foti Kalfa takdire mazhar olarak milleti arasında imtiyaz ve muafiyeti haiz olmasına dair -ferman sureti- **(BOA.C.Bld. 4859)**
22.8.1224 02.10.1809	Selimiye Camiinin yanındaki yanan kışlanın satışa çıkarılan enkaz ve arsasının keşf ve tahrir defteri **(BOA.D. BŞM. BNE. 16137)**
1241 16.08.1825/ 04.08.1826	Üsküdar (Selimiye) Kışlası'nın Selimiye Camii ve Mehmed Paşa kasrına nazır kapılarının üzerine tarih, diğer iki kapısına yalnız tuğra ve ay-yıldız nişanlarının işlenmesi hakkında **(BOA.HH. 29060)***
15.Z.1241 20.07.1826	Asakir-i Mansure askerleri için Üsküdar'da yapılacak kışlanın arazisinin istimlakı **(BOA.MAD. 8959, s:169)**
10.S.1242 14.09.1826	Asakir-i Mansure askerleri için Üsküdar'da yapılacak kışlanın önkeşif hesapları **(BOA.MAD. 8959, s:170)**
5.Z.1242 07.1827	Selimiye suyolunun onarımı için önkeşif hesapları ve raporları **(BOA.MAD. 8959, s:166)**
1243- 1828	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN GÜNEY KAPISINDAKİ KİTABE TARİHİ**
23.Ca.1244 01.12.1828	Üsküdar Kışlası'ndaki Asakiri Mansure hastalarına mahsus kılınmış olan 11 odanın hastahane haline konulması için icra kılınan tadilata dair. **(BOA.CA. 15748)**
1244 gün ay koy	Üsküdar'da yapılan kışlanın keşf ve muayene kayıtları **(BOA.MAD. 8959, s:**

* Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
25.8.1244 02.03.1829	Üsküdar'da Selimiye Camii yakınındaki inşa ve tanzim olunan Asakir-i mansure-i Muhammediyye'ye mahsus kışla binalarının ve bu kışlaya Çamlıca'dan getirilen su yolunun tamamlanmasıyla yapılan keşf ve muayene defteridir. **(BOA.D. BŞM. BNE. 16356)**
14.Z.1245 06.06.1830	Hassa Başmimarı Abdülhalim Efendi marifetiyle Selimiye Kışlası'nda yapılan tamirat mesarifine dair **(BOA.CA. 43859)****
R.1246 19.09-17.10.1831	Asakir-i Hassa Üsküdar Kışlağı'nda ve Boğaziçi'nin Rumeli canibindeki karakolhaneler ile mahal-i sairede mevcud tulumbaların ve hortumların tamirine sarfolunan paranın ödenmesine dair **(BOA.CA. 37657)**
17.N.1246 01.03.1831	Selimiye Kışlası'nın tamirinin bitmesine mebni keşfi mucebince vaki masrafını gösterir defter **(BOA.CA. 37510)***
6.7.1247 11.12.1831	Selimiye Kışlası'ndaki matbah, dehliz, karakolhane, tuvalet ve bazı odaların tamir ve tecdidi ile yapılan mesarifatı gösterir defter. **(BOA.D.BŞM. BNE. 16399) (Çürüktür)**
20.Ş.1247 24.01.1832	Selimiye Kışlağı deruninde ebniye-i Hassa müdiri keşfiyle yapılan tamirat ve inşa kılınan nöbet karakolhanesi ve Harem İskelesi civarındaki abdesthanelerin müceddeten kargir olarak inşası hakkında –takrir müsveddesi- **(BOA.CA. 9336)**
15.L.1247 18.03.1832	Harem İskelesi karakolunun onarımı **(BOA.MAD. 8960, s:85)**
28.N.1248 18.02.1833	Selimiye Kışlası'nda yapılan onarım ve tadilata ilişkin maliye kayıtları **(BOA.MAD. 8960, s:67a)**
3.Z.1255 07.02.1840	Selimiye kışlasında topçu numune 2. Alayının hayvanatı için yaptırılan ahurun masrafının verilmesi **(BOA.CA. 10312)**
11.Ra.1256 14.05.1840	Selimiye Kışlası ile karakol ve benzeri başka binalara ilişkin ödeme **(BOA. İ.MV. 46)****
10.Ca.1256 10.07.1840	Selimiye Kışlası'nın tamirinin daha iyi yapılması talebi **(BOA.İD. 785)****
13-25.5.1256 13-25.07.1840	Selimiye Kışlağının tamiri için mübayaa olunan malzemeler ve nakliye masraflarıyla amele ve ustaların ücretlerini havi defter **(BOA. ML.MSF. 1615)**
13.5.1256- 3.9.1257 07.1840-10.1841	Selimiye Kışla binası tamir ve termimi ve inşaları için istihdam olunan amele icâratıyla mübayaat ve ücürat ve masarıfat-ı müteferrika ve sair icmal defteri **(BOA.ML.MSF. 1618)**

* Belgenin transkripsiyonu, kısmenTuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır
** Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
14.5.1256- 15.2.1257 07.1840-03.1841	Üsküdar'daki Selimiye Kışlası'nın bazı mahallerinin tamirinin keşfi ve masraflarını mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 1619)**
20.5-3.6.1256 20.07-01.08.1840	Selimiye Kışlası'nın tamir ve termimi ve ahır inşası için istihdam olunan amele ve esnafın ücretini gösterir defter **(BOA.ML. MSF.1620)**
27.5-9.6.1256 27.07-07.08.1840	Selimiye Kışlasının tamiri ve ahırının inşası için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masarıfatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 1623)**
4-13.6.1256 02.-13.08.1840	Selimiye Kışlasının tamiri ve ahırının inşası için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masarıfatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 1688)**
9.6-10.12.1256 07.08.1840- 03.02.1841	Selimiye Kışlasının tamir ve termimi ile ahır, cebhane, çeşme ve sair inşası için yapılan masarıfatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF.1692)**
12-24.6.1256, 10-22.08.1840	Selimiye Kışlasının tamiri ve ahırının inşası için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masarıfatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 1694)**
19-28.6.1256 17-26.08.1840	Selimiye Kışlasının tamiri ve ahırının inşası için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masarıfatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 1701)**
26.6-3.7.1256 24-31.08.1840	Selimiye Kışlasının tamiri ve ahırının inşası için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masarıfatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 1705)**
4-12.7.1256 31.08-09.09.1840	Selimiye Kışlasının tamiri ve ahır, demirhane, cephanelik ve sairenin inşaatı için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masrafları mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF.1773)**
8.R.1256 09.06.1840	Selimiye Kışlasının ebniyesi için 250 bin kuruş hitam bulduğundan yeniden 300.000 kuruş verilmesine dair, Mehmet Hurşit mührüyle **(BOA.CA. 23901)***
10-20.7.1256 07-17.09.1840	Selimiye kışlasının tamiri ve termimi ve ahır ve cebehane ve demirhane inşası için istihdam olunan amelelerin ve esnafların ücretleri ve sair masarifatın defteri **(BOA.ML.MSF.1775)**
17-25.7.1256 14-22.09.1840	Selimiye kışlasında yeniden inşa olunan ve tamiri yapılan kısımların masraflarıyla amele ücretlerine dair defter **(BOA.ML.MSF. 1783)**

* Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
24-26.7.1256 21-23.09.1840	Selimiye Kışlağının tamiri için istihdam olunan amele ve esnaf ücretleri ve sair masraflarının defteri **(BOA.ML.MSF. 1786)**
1-10.8.1256 28.09-07-10.1840	Selimiye Kışlası'nın tamiri, demirhane, cebehane ve ahır inşası için istihdam olunan amele ve esnafın ücretleri ve sair masraflara ait defteri **(BOA.ML.MSF. 1827)**
8-16.8.1256 5-13.10.1810	Selimiye kışlasının tamiri ve termimi, demirhane, cebehane ve su hazinesi inşaları için istihdam olunan amele ve esnafın ücretlerini havi defter **(BOA.ML.MSF. 1861)**
12-24.8.1256 09-21.10.1840	Selimiye Kışlağının tamiri ve termimi, ahır, demirhane, cebehane, hazine-i ab inşası için istihdam olunan amele ve esnafın ücretleri ve sair masrafların defteri **(BOA.ML.MSF. 1864)**
23.8-8.9 1256 20.10-04.11.1840	Selimiye Kışlağının tamir ve termimi, ahır, demirhane, cebehane, hazine-i ab inşası için istihdam olunan amele ve esnafın ücretleri ve sair masrafların defteri **(BOA.ML.MSF. 1877)**
27.8.1256 24.10.1840	Selimiye kışlasında yapılan tamirat masraflarının miktarını açıklayan defterdir **(BOA.ML.MSF. 1879)**
14.9-5.10.1256 10-30.11.1840	Selimiye kışlasının tamiri ve termimi için ve demirhane, cebehane ve hazine-i ab inşaları için istihdam olunan amelelerin ve esnafların ücretlerini havi defter **(BOA.ML.MSF. 1955)**
4-26.10.1256 29.11-21.12.1840	Selimiye Kışlağının tamiri için istihdam olunan amele ve esnafın ücret ve sair masrafını mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 2036)**
15.10-18.11.1256 14.12.1840- 12.01.1841	Selimiye kışlasının tamiri ve ahır, demirhane, cephanelik ve çeşmenin inşası için istihdam olunan amelenin ücretleriyle gerekli olan malzemenin bahasını ve muhtelif masarifatı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 2050)**
15.1.1257 09.03.1841	Tamirat müdiri Hurşid Efendi marifetiyle Selimiye Kışlası'nın haricindeki demirhane, cebehane, su haznesi, karakolhane ve sair binaların inşa ve tamiri için yapılan masrafları mübeyyin ikinci keşif defteri **(BOA.ML.MSF. 2408)**
15.1.1257 09.03.1841	Selimiye Kışlak-ı Hümayun binalarının tamir ve imarı için sarf olunan masarıfatın miktarını mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 2406)**
21.1.1257 14.03.1841	Selimiye Kışlasının tamir ve termiminde ve cephane, çeşme, demirhane ve sair inşasında istihdam olunan amelelerin ücretlerini ve muhtelif masarıfı mübeyyin defter **(BOA.ML.MSF. 2466)**
2.R.1257 23.05.1841	Üsküdar Selimiye Kışlası'nda yapılan tamiratın mesarifinin tesviyesine dair takrir ve keşifname **(BOA.CA. 36274)***

* Belgenin transkripsiyonu, kısmen Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1258	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN DOĞU VE BATI KAPILARINDAKİ KİTABELERİN TARİHİ**
25.Ca.1259 24.06.1843	İnşaları hitam bulan Üsküdar'daki Selimiye Kışlası civarındaki yazıcılar mevkiinde 500 beygir alacak cesametteki ahır ile muhtelif yerlerdeki karakol binalarının ikinci keşfinin yapılması ve masraflarına dair takrir müsveddesi **(BOA.CA. 34953)**
2.C.1259 30.06.1843	Selimiye Kışlası civarında bir süvari ahırı ve karakolların inşasının tamamlandığı **(BOA.İD. 3820)**
20.C.1261 26.06.1845	Selimiye Kışlası'na alınacak mangallar hakkında **(BOA. İlmuhaber, 4., s:7-8)**
Ca.1263 04-05.1247	Tezkere töreninin burada yapılacak olması nedeniyle, Selimiye Kışlası'na muttasıl Mehmet Paşa kasrının yakınındaki alanın parmaklıklarının onarımı **(BOA.CA. 39289)**
17.Za.1263 27.10.1847	Selimiye Kışlası'nın "bugece" yandığına ve yangına ilişkin rapor **(BOA.İD. 8184)**
23 Za.1263 02.11.1847	Selimiye Kışlası'nın kazazede olan mahallerinin serian tamiri için kaynak bulunması, inşasına başlanmamış ve onarımının ertelenmesinde sakınca bulunmayan binalara ait işlemlerin ertelenen ödeneklerinin Selimiye Kışlası onarımı ödeneğine aktarılması ile Selimiye Kışla-i hümâyûnunun kazazede olan mahallerinin inşası keyfiyetine dair tezkire-i seniyye **(BOA.İ.MV. 2473)***
5-7.3.1264 11.-13.02.1848	Selimiye Kışlası'nın yanan kısımlarının eskisi gibi yapılması, avlunun köşelerine tuvaletler eklenmesine ilişkin ilk keşif defteri **(BOA.ML. 587)**
10.Za. 1264 09.10.1848	Selimiye kışlasının yanmayıp zedelenen mahallerinin onarımının tamamlandığı **(BOA.İ.D. 8787)**
25.Za.1264 24.10.1848	Selimiye Kışlası için Vize havalisinden getirilen kereste **(BOA. İD. 9992)**
17.B.1263 20.06.1848	Selimiye Kışlası'nın yanan mahallerinin onarımı için gereken ahşabın tedariki **(BOA. İD. 8824)**
25.B.1264 28.06.1848	Selimiye Kışlası için gereken kerestenin hemen kesilmesi hakkında **(BOA.İD. 8823)**
16.C.1264 20.05.1848	Selimiye Kışlası'nın tamiri ve Midilli kalesinin tamirinin gelecek seneye bırakılması hakkında **(BOA.CA. 33021)**

* Belge özeti, Alev Erkmen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmek üzere verilmiştir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1.Ca. 1264 17.04.1848	Selimiye Kışlası'nın yanmayan mahallerinin hali hazırı ile bırakılarak yeniden yapılacak mahaller hakkında **(BOA.CA. 41902)****
3.B.1265 26.05.1849	Derdest-i inşa olan Selimiye Kışlası için tüccardan Mürefteli Aleko marifetiyle Gelibolu'dan celb olunacak kiremit bahası için ödeme yapılması hakkında müsvedde **(BOA.CA. 45785)****
1266	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN KUZEY KAPISINDAKİ KİTABE TARİHİ***
S.1266 17.12.1849- 14.01.1850	Onarımı süren Selimiye Kışlası için Bolu sancağı kazalarından gönderilen ahşapların bedellerinin ödenmesi **(BOA.CA. 37319)****
19.C.1266 02.05.1850	Beylerbeyi sarayından İbrahim Ağa Çayırı ve Çamlıcalara ve Ayrılık çeşmesinden Haydarpaşa ve Kavak İskeleleriyle Selimiye Kışlasına kadar yapılan kaldırım ve yolların tamir ve tesviyesi masarıfı olan miktar-ı mebaliğin itası hakkında **(BOA.C.Bld. 7446)**
14.B.1266 26.05.1850	Selimiye Kışlası'nın tamirine dair **(BOA.CA. 45571)**
11.L.1266 20.08.1850	İnşa ve tamir edilmekte bulunan Selimiye Kışlası için Varna tarafından kat ve tenzîli lazım gelen kereste konularına memur Reşid Paşa'nın Varna mal sandığından almış olduğu mebaliğin Nizamiye Hazinesi'nden tesviyesi hakkında **(BOA.CA. 40781)****
24.Za.1266 01.10.1850	(karakollar, Rami ve Davudpaşa Kışlaları ile birlikte) Selimiye Kışlası'ndaki tamiri bedelinin verilmesi **(BOA.CA. 40544)**
6.Ra.1267 09.01.1851	Üsküdar'da Harem İskelesi'nde bulunan ve tamire muhtaç olan hatab ambarının tamir masrafları hakkında **(BOA.CA. 47305)**
10.Za.1267 07.09.1267	Selimiye Kışlası'nın yangında hasar görmeyen mahalleri ile topçu ahırları, cephane ve tüfekhanenin beyaza döndürülmesi, harap olan pencereleri ile Kavak İskelesi tarafındaki sancak sütununun tamiri **(BOA. İD. 14504)****
11.Za.1267 08.09.1851	Selimiye Kışlası'nın yanmayan mahalleri ile topçu ahırları, cephane ve tüfekhanenin beyaza boyanması, harap olan pencereler ile sancak sütununun tamiri **(BOA. A.MKT.MHM. 36/32)**
1268 26.10.1851/ 14.10.1852	Selimiyye Kışla-i Hümayunu ebniyesi reside-i hitam olduğu cihetle mesarif-i vakiası muvazenesine üç bin kesenin idhaliyle ikmaline dair **(BOA. İ.MV. 8341)**

---

* Mücevher tarih 1269'u vermektedir (Konyalı, 1977; Raif, 1996). Fakat Konyalı (1977), ayrıca kitabenin altında 1266 yazdığını belirtmektedir.

** Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
15.M.1268 09.11.1851	Bab-ı Zabtiye memurları, Köçeoğlu Oseb ve Selimiye Kışlası mimarı İsmet'in maaşlarının kesilmesi **(BOA.A.MKT.MHM. 39/37)**
28.M.1268 22.11.1851	Onarımı süren Selimiye Kışlası'nın masrafları için gereken paranın 1268 yılı ödeneğine eklenmesi **(BOA.İ.MV. 7625)***
20.N.1268 08.07.1852	Selimiye Kışlası için döşemelik kırmızı sakız taşı gönderilmesi **(BOA. A.MKT.UM.102/47)**
1269/ 1852-1853	**SELİMİYE KIŞLASI'NIN KUZEY KAPISINDAKİ KİTABE TARİHİ****
29.Ca.1270 28.02.1854	Selimiye Kışlasının suyollarının onarımının 25.000 kuruşa Suyolcu Selman Ağa tarafından yapılacağı **(BOA.İ.MV. 12154)**
22.N.1270 19.06.1854	Selimiye Kışlası'nın İngiltere devletinin askerlerine tahsis edilmesinden ötürü, çevresindeki topçu ve süvari ahırlarının onarımı yapılmış, giderlerinin Maliye Hazinesi'nden ödenmesi **(BOA.İ.MV. 12771)**
1271 1853-1854	Fransız askeri için geçici hastane yapılacak olan Darülfünun binasının tamiri hakkında **(BOA.A.AMD. 62/20)**
22.Ra.1271 13.12.1854	İngiltere askerlerine tahsis edilen Selimiye Kışlası ile Haydarpaşa hastanesinin tamiri, devleteyn-i fehimeteyn askerlerinin talebi olan mühimmat için akçe itası **(BOA.A.MKT.MHM. 62/96)**
10.R.1271 31.12.1854	Selimiye Kışlası için İngiltere sefirinin harcadığı paranın verilmesi ve kışlanın tamirinde acele edilmesi **(BOA.HR.MKT. 97/72)**
14.B.1273 11.03.1857	Selimiye Kışlası, Haydarpaşa hastanesi, Harem İskelesi ve tazıcılar ahırının tamirinin Hacı Anseni kalfaya ihale edildiği **(BOA.İD. 23802)**
18.B.1273 15.03.1857	Selimiye Kışlasının pişegahındaki Mekmet Paşa kasr-ı hümâyûnu civarında, istimlak edilen 2000 zira arazinin istimlak bedelinin ödenmesi **(BOA.İD. 23908)**
3.Ca.1274 21.12.1857	Üsküdar'daki Selimiye evkafı meydanına akan su yolunan tamiri **(BOA.A.AMD. 81/94)**
4.Ra.1275 12.10.1858	Selimiye Kışlasının onarımı **(BOA.A.MKT.NZD. 266/2)**
24.Ş.1276 18.03.1860	Selimiye Kışlası kulelerine koyulması kararlaştırılan paratonerlerin yerine koyulması **(BOA.M.Mahsus, 771)**

* Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

** Mücevher tarih 1269'u vermektedir (Konyalı, 1977; Raif, 1996). Fakat Konyalı (1977), ayrıca kitabenin altında 1266 yazdığını belirtmektedir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
17.S.1277 04.09.1860	Selimiye Kışlası Talimhanesi'nin merdiven tamir masrafının ödenmesi **(BOA.A.MKT.NZD. 323/56)**
2.Ra.1277 18.09.1860	Üsküdar Tazıcılar Ahırı Çeşme Meydanı'nda bulunan su lağımları bozulduğundan, yeni bir lağım yapılması ve parasının Hassa Ordusu Ebniye Komisyonunca ödeneceği **(BOA.A.MKT.MVL. 120/15)**
11.Za.1277 22.05.1861	Harem İskelesi'nin harap olması dolayısı ile Dimitri Kalfa tarafından tamir edilmesi **(BOA.A.MKT.MVL. 127/93)**
7.Ca.1278 11.11.1861	Haydarpaşa çayırı ve Selimiye Kışlası arasındaki tarlaya bina inşaa ruhsatı verilmesine rağmen kışla askerlerinin talim sahalarını daraltması ve kışla bahçesini görür mevkide olması gibi sebeplerle bu ruhsatın cedid Ebniye Nizamnamesi uyarınca iptali için tarlanın yeniden keşfi **(BOA.A.MKT.MVL. 135/19)**
20.Ş.1278 20.02.1862	Üsküdar'daki arpa ambarı ve Selimiye Kışlası'nın yakınındaki Harem İskelesi'nin Dimitri Kalfa marifetiyle tamiri **(BOA.A.MKT.MVL. 141/75)**
21.Za.1278 20.05.1862	Selimiye Kışlası'nın tuvaletlerinin tamir edilmesi **(BOA.A. MKT. NZD. 420/101)**
8.R.1279 02.10.1862	Selimiye Kışlası helaları ile Hassa Ordusu Topçu Alayı ahırının tamiri **(BOA.A.MKT.MHM. 242/31)**
6.B.1279 27.12.1862	Selimiye Kışlası'nın kulelerinden birindeki sancak sütunuyla diğerlerindeki direk ve paratoner masrafı **(BOA.MV. 21719)**
24.B.1279 14.01.1863	Selimiye Kışlası helalarıyla hassa topçu alayı ahırlarının hemen onarımı **(BOA.Ayniyat 310, s:12)**
1280 06.1863-06.1864	Selimiye Kışlası'nın onarımı masrafı hakkında **(BOA.Ayniyat 313, s:7)**
1280 06.1863-06.1864	Selimiye Kışlası'nın onarımı masrafı hakkında **(BOA.Ayniyat 313, s:80)**
8.Ra.1280 24.08.1863	Selimiye ve Kuleli Kışlaları'nın tamirat masrafının tespit edilip gönderilmesi **(BOA.A.MKT.MVL. 274/29)**
19.R.1280 03.10.1863	Selimiye Kışlası'nın tamiri hakkında **(BOA.A.MKT.MVL. 278/101)**
24.N.1280 03.03.1864	Daha önce Hacı Hüsam Efendi marifetiyle onarılan Selimiye Kışlası'nın harcamalarının önkeşfinden 6807 kese fazlasının olduğu, hazineden yapılan harcamanın ise 24.000 keseyi aştığı **(BOA.İ.MV. 22741)***

* Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1.Z.1284 25.03.1868	Üsküdar'da Selimiye Camii, kışlası ve sair yerlere gelen su yollarının tamir masrafının nereden karşılanacağı **(BOA.A.MKT.MHM. 403/11)**
10.Ş.1285 25.11.1868	Selimiye kışlası ve Anadolu sahilindeki kışla ve karakolların ekmek ihtiyacı için Kavak İskelesi'nde bir fırın yapılması **(BOA.A.MKT. MHM. 428/95)**
1286 04.1869-04.1870	Selimiye Kışlası için yapılan ödeme kaydı **(BOA.MAD. 11252, s:92)**
26.Ca.1287 23.08.1870	Selimiye Kışlası'nın onarımının yapılması **(BOA.İD. 43088)***
18.N.1287 11.12.1870	Selimiye Kışlası'nın bazı yerleriyle harap olan Tazıcılar ve Harem İskelesi ahırlarının onarımı **(BOA.İD. 43430)****
1.Ş.1296 21.07.1879	Üsküdar vapur iskelesinden Selimiye Kışlası'na ve Tunusbağı'na kadar olan kaldırımların inşasına dair **(BOA.YA.HUS. 161/80)**
22.3.1301 21.01.1884	Üsküdar'da Selimiye civarındaki sandalcı odalarının yerine yapılan konutların icare bedellerinin düşürülmesi hakkında **(BOA.YA.Res. 22/46)**
3.Za.1306 01.07.1889	Tazıcılar Ahırı'na düşen yıldırımın tahribat yaptığı **(BOA.Y.PRK.ASK. 56/6)**
25.R.1310 15.11.1892	Selimiye Kışlası civarında inşa edilmekte olan bir karakolun duvarının yıkıldığı **(BOA.Y.PRK.ASK. 46/121)**
10.2.1312 12.08.1894	İnşası biten ve bitecek askerî binaların isimlerinin listesi **(BOA.Y.Mtv. 102/73)**
4.R.1321 30.06.1903	Selimiye Kışlası'nın bazı aksamı tehlikeli ve bazı aksamı şiddetle tamire muhtac olduğu **(BOA.Y.Mtv. 247/1)**
4.R.1321 30.06.1903	Selimiye Kışlası'nın bazı kısımlarının acilen tamirinin gerektiği **(BOA.Y.Mtv. 247/33)**
13 Ca. 1324 06.07.1906	Üsküdar'da Selimiye Camii Şerifinin bazı mahallerinin tamiri zımnında sarfı lazım gelen mebaliğin tesviyesine dair **(BOA.Eİ. 1122 (2507) /17)****

* Belgenin transkripsiyonu, kısmen Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

** Belgenin transkripsiyonu, Tuğlacı (1981) tarafından yayınlanmıştır

*** Belge özeti, Alev Erkmen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmek üzere verilmiştir.

Belge Tarihi	Belge İçeriği
29 B.1324 18.09.1906	Üsküdar'da Selimiye Cami-i şerifinin tamiri hususuna dair **(BOA.Eİ. 1759 (2575)/37)***
18.4.1914	Belediye tarafından Selimiye Caddesi'nde yapılan yol inşaatında zarar görebilceği muhtemel olan ana su borularının korunmaya alınması **(BCA. 230. 34.Su.68)**
17.5.1334 22.03.1916	Selimiye Kavak İskelesi'nde Harbiye Nezaretince kurulmak istenen fabrika ve fırının istimlakinde umumun menfaatinin olup olmadığının İstanbul Vilayeti idare meclisinde kararlaştırılması gerektiğinin bildirildiği **(BOA.DH.UMVM. 104/25)**
23.Za.1340 19.07.1922	Selimiye Kışlası'nda Müslüman muhacirlerce kullanılan abdesthanelerin tamire muhtac mahallerinin keşf-i evvel cedveli **(BOA.DH.MB.HPS. 49/68)**
9.11.1939	İstanbul'daki Selimiye Kışlası ile muhabere alayının bulunduğu kışlanın emaneten tamir ettirilmesi **(BCA. 46-320/2/12325)**

* Belge özeti, Alev Erkmen tarafından, tez kapsamında değerlendirilmek üzere verilmiştir.

Ek 4 Konu ile İlgili Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde Bulunan Belgelerin İçerikleri

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1202 1788	Kavak sahilsarayı ve harem-i şerif ve sair dairelerinin tamirat masraf defteri **(TSMA. D.2251)**
18. yüzyıl	Üsküdar Selimiye Camii arkasında Bostancıbaşı Ağa'nın yaptırdığı duvarın masraf defteri **(TSMA. D.8035)**
18.-19. Yüzyıl	Levend Çiftliği menfezlerine tahsis olunan timarlar, nefer ve zabitleri, neferlerinin tarihi, su yolları tamiri, neferleri hakkında **(TSMA. E.2757, TSMA. E.3095, TSMA. E.3404, TSMA. E.3759, TSMA. E.3786, TSMA. E.7137, TSMA. E.8504, TSMA. E.10550)**
19. yüzyıl (1853-1856 olmalı)	Selimiye Kışlası'nı ziyaret eden İngiliz elçisinin gördüğü intizam ve temizlikten dolayı teşekkürü **(TSMA. E.4165)**
1792 1802	İrad-ı Cedid'e teslim olunan para ve irade olunmadıkça para verilmemesine dair vesikalar **(TSMA. E.343, TSMA. E.2059, TSMA. E.3967, TSMA. D.2113)**
1215 25.05.1800/ 13.05.1801	İrad-ı Cedid Defterdarı Reşid Mustafa Efendi tarafından takdim edilmesi muhtemel tahrirler: Üsküdar'da mevcut zabit ve neferlerin miktarı, yeni kayıtların yapıldığı, şimdilik iki bölük süvari tertip olunduğu, kışla tamirinin bitmek üzere olduğu, askerlerin talim ile meşgul oldukları, ocak zabitleri hakkında bazı izahat... **(TSMA. E.3759/1-4)**
1216 1801-1802	Selimiye Camisi'nin temelinin atılması **(TSMA. E.9295/44)**
1219 1804	İrad-ı Cedid defterdarı ve III. Selim'in mutenedi Hacı İbrahim Efendi'nin sadarete tahriratı: Bolu, Viranşehir ve sair kışlalar hakkında **(TSMA. E.5022/1-2)**
1220 1805-1806	Selimiye Evkafındaki binalara ilişkin kira kayıtları **(TSMA. D.2240)**
11.Za.1241 17.06.1826	II. Mahmut'a ait ferman sureti: Yeniçeri ocağının bilhassa nizam ve intizamına halel gelerek itaatsiz ve inzibatsız bir hale geldikleri, muntazam talim gören düşman kuvvetlerinin karşısında mütemadiyen firar ederek memleketimizin düşman ayağı ile çiğnenmesine sebep oldukları, dahilde ise bin türlü fitne çıkardıklarının sabit olduğu ve bunların Avrupa orduları gibi muntazam talime tabi tutulmaları hakkındaki karara da itaat etmeyerek isyan ettiklerinden, tamamen lağv edildikleri, isim ve teşkilatlarının tamamen ortadan kaldırılarak yerlerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla düzenli asker ihdas edildiği hakkında **(TSMA. E.5528)**

Ek 5 Diğer Nizam-ı Cedid Kışlaları'na ve Kalyoncular Kışlası'na İlişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin İçerikleri

Anadolu'daki Nizam-ı Cedid Kışlalarına İlişkin Belgeler

Belge Tarihi	Belge İçeriği
Tarihsiz	Anadolu ve Karaman eyaletlerinde kain bazı sancaklardan Üsküdar Ocağı'na merbut olarak yazılan neferatın vilayetlerinde de talimde bulunmaları ve bazı mahallerde kışlalar yapılması **(BOA.CA. 2863)**
1803 öncesi	Kütahya Ortası zabitan ve neferatının mahalinde talimi için haric-i şehirde Kadı Çayırı denilen mahalde Mehmed Emin Efendi'nin keşfi mucebince metin bir kışla yapılması hakkında **(BOA.CM. 6996 VE BOA.CA. 39376)**
1215-1216 1800-1802	Tophane-i Amire mühimmat Emini Mehmed Halil Efendi marifetiyle Tophane-i Amire'deki Dergah-ı Ali topçu kışlaklarında inşa ve tamire muhtaç mahalleri keşf ve inşasına dair **(BOA.D.BŞM.BNE. 16092)**
10.R.1218 30.07.1803	Seydişehri kazasında bir kışlak inşası hakkında **(BOA.CA. 39608)**
13.B.1216 1802	Hasköy'de Humbaracı ve Lağım Bağlayıcı Ocakları Kışlasının tamir masrafı **(BOA.CA. 2986)**
20.Ca.1218 07.09.1803	Karaman Beylerbeyisi Abdurrahman Paşa marifetiyle Üsküdar Ocağı için Beyşehri Sancağı'ndan yazılan neferlerin mahallinde dahi talimleri için Seydî şehrinde inşasına başlanmış olan kışlanın ikmali için emir yazılması **(BOA.CA. 42356)**
24.Z.1219 26.03.1806	Üsküdar Ocağı'na bağlı Kastamonî Ortası'nın kışlasında mevcut zabitanın ve aylık münavebede bulunan neferlerin ulufelerinin verilmesi **(BOA.CA. 28785)**
6.Ra.1219 15.06.1804	Bolu'da muallem neferata inşa olunmakta olan kışlanın keşfi **(BOA.CA. 27376)**
B.1219 06.10-04.11.1804	Ankara'da yeniden yapılan kışlaya iki adet top gönderilmesi **(BOA.CA. 52615)**
N.1219 04.12.1804- 02.01.1805	Kastamonu Sancağı'ndan Üsküdar Ocağı'na gelip eğitilen askerlerin sayısı 500'e çıkartılarak mahallinde bir kışlada talim ettirilmesi **(BOA.CA. 50419)**
L.1219 01.1805	Bostanî Tüfenkçileri'nden Manisa Ortası'na binbaşı atanması ve Bolu Ortasına bir yoklama katibi tayin olunduğu **(BOA.CA. 49298)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
5.S.1220 05.05.1805	Üsküdar Ocağı'na merbut Menteşe Sancağı'ndan tertip olunan piyade neferatının talimi için Muğla'da harap eski sarayın yerine yahut kimsenin tasarrufunda olmayan meraya 300 kişilik bir kışla inşası için keşfinin gönderilmesine dair **(BOA.CA. 34723)**
5.S.1220 05.05.1805	Üsküdar Ocağı'na bağlı Kayseri Ortası'nın Kayseri'de tahsis olunan kışlasında mevcut askerlerin maaşları **(BOA.CA. 42847)**
19.N.1220 11.12.1805	Üsküdar Ocağı'na merbut Menteşe Sancağı'ndaki müretteb askerlerin meşk ve talimleri için Muğla'da eski sarayın civarındaki hali arsaya yapılacak kışlanın masrafı **(BOA.CA. 3226)**
15.Z.1220 06.03.1806	Levent Çiftliği ve Üsküdar'da vaki Bostanî Tüfenkçileri Ocağının neferlerinin çoğaltılması için Kastamonu, Kütahya, Ankara ve sair sancaklarda inşa edilen kışlalardaki zabitan ve neferatın tayinatları, ve sair malzeme mesarifinin itası **(BOA.CA. 37917)**
17.Z.1220 08.03.1806	Levent Çiftliği ve Üsküdar'da vaki Bostanî Tüfenkçileri Ocağının neferatının çoğaltılması için muhtelif sancaklarda yapılan kışla ve tertip edilen ortalardan Ankara Ortasında bulunan zabitan ve neferatın tayini, baha ve ulufeleri hakkında **(BOA.CA. 38957)**
22.Z.1220 13.03.1806	Üsküdar Ocağı'na merbut Kayseri, Menteşe, Kütahya kışlalarında mevcut zabitan ve neferatın tayinat bahaları **(BOA.CA. 38983)**
C.1221 08-09.1806	Üsküdar Ocağı'na merbut Menteşe Kışlası ortasındaki zabitan ve neferlerin tayinat bahalarının itası **(BOA.CA. 38856)**
7.C.1221 22.08.1806	Üsküdar Ocağı'na merbut Amasya Ortası'nda bulunan askerlerin maaşı **(BOA.CA. 52603)**
1805-1807 arası	Üsküdar Ocağı'na bağlı Kastamonu ve Menteşe Ortaları için yaptırılan kışlaların kapıları balalarına talik olunacak tarihi havi ve kitabelerin hak bahası **(BOA.CA. 39277)**
13.B.1221 26.09.1806	Bostanî Tüfenkçileri Ocağı'na merbut olmak üzere Çangırı Sancağı'nda teşekkül olunan bir orta takımının talimleri için Hassa Mimar Hülefasından Mehmed Emin Halife'nin keşfi vechiyle yeniden bir kışla yapılması **(BOA.CA. 50900)**
24.L.1221 04.01.1807	Üsküdar Ocağı'na merbut Sıvas Ortası'ndaki askerlerin maaşları **(BOA.CA. 54612)**
11.S.1222 20.04.1807	Üsküdar Ocağı'na bağlı Kırşehir Kışlası **(BOA.CA. 3484)**
5.Za.1222 04.01.1808	Üsküdar Ocağı'na merbut Seydi Şehri Ortası askerlerine ve hayvanlarının yiyecekleri ve eşyaları hakkında **(BOA.CA. 50972)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1220-1223 1805-1809	Üsküdar Ocağı'na bağlı Kayseri, Kırşehir, Niğde ve Kastamonu kışlalarındaki asakirin talimi için mühimmat gönderilmesi **(BOA.MAD. 10444)**
N.1224 10-11.1809	Kütahya'da yapılan kışlanın inşa masrafı hakkında **(BOA.CA. 54395)**
4.L.1224 22.11.1809	Yeni gelecek askerlerin iskanı için Kütahya'da yapılacak kışlanın inşa masrafı hakkında hüküm **(BOA.CA. 54213)**
11.Ca.1227 23.05.1812	Kütahya'da muallem askerî kışlasının ademi lüzumuna binaen muceb-i emr eski mütesellim Abdurrahman'a satılmış iken mülknamesinin vürudundan evvel muhterik olmasına binaen bedelinin tahsili ve icabında arsasının satılması **(BOA.CA. 37888)**

Levent Çiftliği Kışlası'na İlişkin Belgeler

Belge Tarihi	Belge İçeriği
2.L.1207 13.05.1793	Levent Çiftliği'nde tüfenk yapmak için inşa olunan kınakçı, tabancacı, kundakçı, dökmeci, çilingir, aşçı, çamaşırcı ve berber dükkanlarının yedibinyüz kuruşa çiftlik kethüdası Veli Ağa tarafından inşa ettirildiğine dair **(BOA.CA. 17893)**
3.S.1215 26.06.1800	Levent Çifliği'nde Bostancı Tüfenkçileri Ocağı'nda tabancacı, doktor, cerrah ve saireye mahiyelerinin İrad-ı Cedid Hazinesi'nden verilmesi **(BOA.CA. 30294)**
M.1224 16.02-17.03.1809	Levent Çiftliği'ndeki kışlakların biniş mahalli olan konak ve ahırların, hastane vs. Mahallerin tamiri hakkında **(BOA.CA. 38360)**
13.N.1273 07.05.1857	Mektûbî Seraskeri Ahmet Bey'in Levent Çiftliği'ne, Fransız Askerlerinin verdiği zarar-ziyanın tesviyesi **(BOA.A.MKT.NZD. 222/99)**
7.M.1323 14.03.1857	Madam Ferger'in Levent Çiftliği ve Zincirlikuyu'daki arsası hakkında **(BOA.YA.HUS. 500/23)**

Tophane Kışlası'na İlişkin Belgeler

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1219 12.04.1804- 31.03.1805	Tamiren inşa olunan Topçu ve Arabacı Kışlaları ile müştemilatı masarıf-ı tamiriyesi **(BOA.HH. 23330)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1232 21.11.1816- 10.11.1817	Bu gece çıkan yangından pek ziyade müteessir olduğu ve Tophane'de yanan kışlaların hemen inşalarına başlanıp mutemet bina eminleri tayin edilmesi hakkında **(BOA.HH.26962)**
1253 1837-1838	Tophane ve Humbarahane kışlalarının tamiri masrafları hesabı **(BOA.HH. 28861)**
1253 1837-1838	Tophane, Humbarahane ve Beyoğlu kışlalarının masrıf-ı tamiriyesi hakkında **(BOA.HH. 28961)**
1218 1803-1804	Tophane-i Amiredeki kışlaların adem-i kifayesinden Taksim civarındaki inşa olunan kışlanın etrafındaki hali yerlerin satılmaması veya dükkan inşa edilmemesi şıklarına dair **(BOA.HH.14409)**

Beyoğlu Kışlası'na İlişkin Belgeler

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1220-1223 1805-1809	Beyoğlu'nda Topçular Kışlası inşası ve sair mesarifat kayıtları **(BOA.MAD. 10444)**
1226 1811	Beyoğlu'nda Topçu Kışlası civarında yapılmış olan üç evin yıkılmasına ve o civarda ev yapılmamasına dair **(BOA.HH. 33033)**
6.S.1228 08.02.1813	Beyoğlu Kışlası'nın tamiri ... ve her kışlaya müceddeden yapılan 30 bab usta ortaları masarıfı için eshabı deyune verilmek üzere ale'l-hesap 15 bin kuruş verilmesi hakkında **(BOA.CA. 26891)**
1242 1826-1827	Beyoğlu Kışlası tamamlanmakla, Bina Emini tarafından anahtarı teslim alınıp Topçubaşı'ya gönderildiği **(BOA.HH. 17689)**
1243 1827-1828	Beyoğlu'ndaki Topçu Kışlası ve Humbarahane'nin tamiri hakkında **(BOA.HH. 17658)**
1245 03.07.1829- 21.06.1830	Beyoğlu Kışlası tamir edilmekte olduğundan, hariçten gelen efradın kışlalara konulup karakollara topçu efradı ikame olunmamasına dair **(BOA.HH. 28662)**
1248 1833	Beyoğlu Kışlası'nın tamiri hakkında **(BOA.HH. 28662)**
9.L.1280 1868-1864	Beyoğlu'nda ihtiyat ve İstihkam topçu alayları Kışlası ve müştemilatının onarım masraflarının bütçeye koyulması hakkında **(BOA.A.MKT.MHM. 249/47)**
1267 1850-1851	Tophane Talimhanesi karşısındaki kışlanın masarıf-ı tamiriyesi **(BOA.CA. 933)**

1274 1857-1858	Beyoğlu Kışlası'nda istihkam alaylarının bazı mahallerinin tamiri **(BOA.A.AMD. 87/27)**
14.M.1290 13.03.1873	Beyoğlu'nda yapılması mukarrer olan kışlanın bütçe dairesinde görüşülerek gereğinin Tophane-i Amire'ye havale edileceği **(BOA.A.MKT.MHM. 499/92)**
24.R.1290 20.06.1273	Beyoğlu Kışlası çevresindeki arsaların satılarak, parasıyla kışlanın eksiklerinin tamamlanmasına dair **(BOA.A.MKT.MHM. 457/22)**
1311 1892-1893	Beyoğlu Kışlası'nın tamirine dair **(BOA.YA.RES. 68/7)**
1312 1893-1894	Depremden sonra Beyoğlu Kışlası'nın keşfinin yapılması **(BOA.Y.PRK.ASK. 99/35)**

Kalyoncu Kışlası'na İlişkin Belgeler

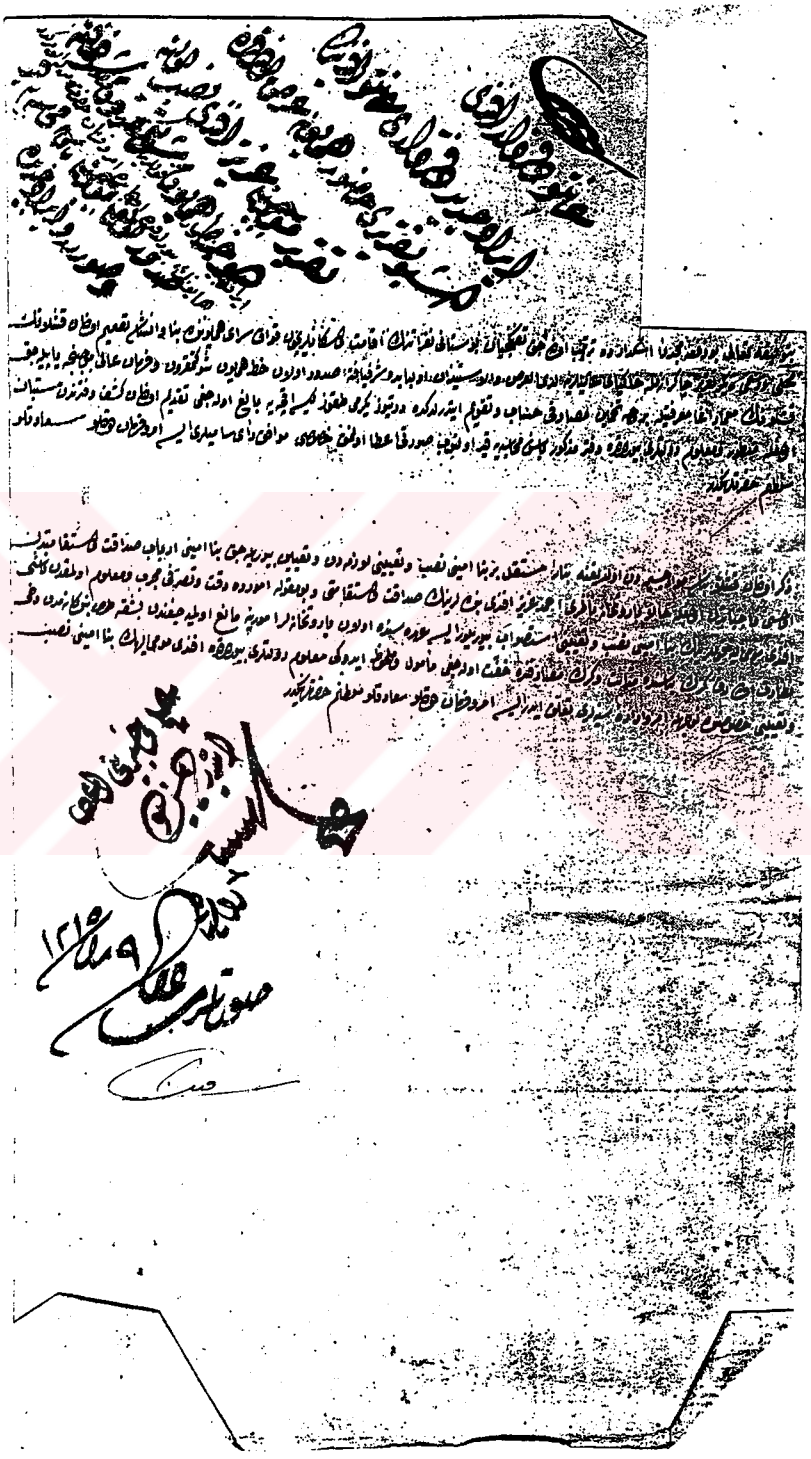
Belge Tarihi	**Belge İçeriği**
1220 1805-1806	Kasımpaşa'da Kalyoncu Kışlası içinde Kaptan-ı Derya müteveffa Cezayirli Hasan Paşa Camii'nin tayinatlarına dair **(BOA.HH. 15289)**
1240 26.08.1824/ 15.08.1825	Kasımpaşa'daki Kalyoncu Kışlası neferata kafi olmadığından, o civarda ve nısfı kışla şeklinde olan ahurun kışla haline getieilmesi istizanını havi **(BOA.HH.29126)**
1250 1834-1835	Hasköy'deki Humbaracı ve Lağımcı Kışlasının tersane askerine verilip, Kasımpaşa'daki Kalyoncu Kışlası'nın alacağı miktardan mada askerin ikamet ettirilecekleri mahallere dair **(BOA.HH.29050)**
1268 1848-1849	Kasımpaşa Kışlası'nın tamir masraflarının Tersane Hazinesi'nden karşılanması **(BOA.A.MKT.MVL. 51/58)**
25.L.1290 16.12.1873	Kasımpaşa Kışlası ve Divanhane civarının düzenlenebilmesi için orada bulunan miri anbarları gözlerinden birinin yıkılması ve Havuzkapısı yakınındaki iskelenin halka açılması **(BOA.A.MKT.MHM. 470/38)**
1321 1903	Kasımpaşa Kışlası'ndaki Daire-i Hümâyûn mefruşatının yenilenmesi **(BOA.Y.MTV. 249/128)**

Ek 6 Yeniçeri Ocaklarına İlişkin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Belgelerin İçerikleri

Belge Tarihi	Belge İçeriği
1182	Büyük zelzelede yıkılan yeniçerilerin Eski ve Yeni Ortalarındaki kışlakların tamir ve tecdidi **(BOA.CA. 32376)**
1194	İstanbul'da yangından zarar gören yeniçeri kışlalarının tamir ve tecdidi ile ilgili masraf **(BOA.D.BŞM.BNE. 16017)**
1203 1788-1789	Yeniçeri kışlalarının tamiri hakkında **(BOA.HH. 8396)**
1210 1795	Yeniçeri kışlalarından Yeni Odalarda 13 adet bölük ve yedi adet cemaat ve bir çuka ambarının tamir ve tecdidinden sonra yapılan keşf ve muayeneyi gösterir defter **(BOA.D.BŞM.BNE. 16068)**
25.Ş.1210 05.03.1796	Müceddeden inşasına irade-i seniyye taalluk eden yeniçeri kışlalarından 61 kapısının inşaat masrafı için Minas Kalfa'ya ödeme yapılması **(BOA.CA. 1492)**
Za.1213 1799	Şehremini'de kain Arabacılar Kışlası'ndaki metruk top ve cebehane arabaları hakkında **(BOA.CA. 1602)**
1213 1798-1799	Yeniçeri kışlalarının mükemmelen tamirine ve parasının Darbhane'den verilmesine irade sadır olduğu **(BOA.HH. 14582)**
1216 1801-1802	Eski ve Yeni Odalardaki yeniçeri kışlaklarının mimar Ahmed Nureddin Efendi'nin keşfi üzere tamirleri hakkında **(BOA.CA. 12050)**
1216 1801-1802	Yeniçeri kışlalarının sene içinde bitirileceğine **(BOA.HH. 3705)**
24.Za.1217 18.03.1803	Yanmış olan Cebehane kışlası binasının yeniden yapılması için İzmit sarrafından mübayaa edilecek kereste **(BOA.CA. 36544)**
1220 1805-1806	Yeni Odalar'daki Yeniçeri kışlalarından tamir ve ikmal edilenlerin müfredatlı masraf defteri **(BOA.HH. 5391)**
1220 1805-1806	Tamir olunan yeniçeri kışlaklarından üçünün bir haftaya kadar teslimi **(BOA.HH. 3692)**
1221 1806-1807	Yeniçeri kışlalarının tamiri hakkında **(BOA.HH. 3682)**
11.Ca.1221 27.07.1806	Hassa başmimarı İbrahim Kâmî tarafından yeniçeri kışlaklarında Yeni Odalardaki 13 bölük kışlaklarının ve Çukadar Ağa dairesinin ve sair mahallerin tamiri için yapılan keşif defteri **(BOA.CA. 30968)**

Belge Tarihi	Belge İçeriği
3.9.1221 14.11.1806	İrad-ı Cedid Defterdarı'nın takrirleriyle Dergah-ı Âlî yeniçerilerinin kışlaklarında tekmil olunan binaların muayene ve keşfi ile ayrı ayrı masraflarına ait defter **(BOA.D.BŞM.İCH. 19439)**
1233 1818-1819	Şehzadebaşı'ndaki Yeni Odalarda kain 30 yeniçeri kışla odasıyla diğer binaların tamiri tamamlandığına ilişkin (eksiktir) **(BOA.MAD. 18648)**
1242 1826-1827	Yeniçeri kışlalarından onbeşinin tamirat inşaatının bitip anahtarlarının takdimine dair **(BOA.HH. 16208)**

Ek 7 BOA.CA. 6338 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi

Ek 8 BOA.D.BŞM.BNE. 16488 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

ARŞİVİ

BAS-KARAKAL ARŞİVİ

ISBAKAN ARSHIVI

قشلاي مذكور ابنيه سي جسيمه مقتضاسنده بعض مصارفات متفرقه

اشيا ومهمات ابنيه تفتيشيه مبايعه اولنان اوكوز مع عربه كاغد ٨٩٢

قشلاق وقصرهمايونك وضع اساسنده قلفه وعمله يه وبريلن اتمامات ٧٢٩

تكه بوريلرك بهاسي ٢٩١

دوه بويندرق قطعيسي ٤٢٢

جوب كتاب بهاسي ١٠٩٤٤ ٧٢٩

عربه اوكوزلرينه يوزوف بهاسي ٤٨٠ ٤٢٠ ٤٩٦ ٢٨ اوكوفتوم

فرع ايچون عربه اوكوزلرينه صوبلق قطعنامه ٩٩٥ ١٠٤٢

صوبولدرمجون دوغرتمه ٩٢٥ ٥٠٢

جامع شريف يازولرمجون اجرت خطاطه اقچه‌سي ٢٠٨

قره مرسلدن كلن اود طاشلرينه نزل سفينه ١٢٥

قشلاي مذكورك حيوانده صوبولدرينه فرش اولنان كوتاك بهاسي ١٠٥٠ ٧٨ ٦٢١٠ ٢٧ كوچ بهاسنه

دفعه مبايعه اولنان مرمر كرمجي بهاسي ١٣٠٩ ٢٧٤

قشلاق وقصرهمايونك ابنيه سي‌جه بعض مصارفات متفرقه نك مقدارلري

كرمجي باشي اولمدينه ديريلن باقدفعات غوالدات ٤٦٦

اجرت ياعونه‌هاي طاش وكرميد ٧٢٥

قشلاق كيجه اورده محافظه سي‌نك اجرتي نوبتجيان ٥٥٥

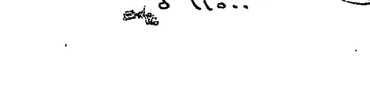
اجرت عربه براي نقل مراسته وطاشي وكرميد ٢٢٧٢

استادان الجي‌لرك اورده هان كراسي ٤٢

مقره خوره وداريجه طاشلريله ناموروجه قرارزه خرجراه وطعاميه ٩٠٨

كوزه واهلوز وكورك ٢١٠

اشانه ودك اشيا جمله بالرضا كمده اولمق وكوزك اجرت قاچ وساز مصارف ٤٢٥

قشلاق وقصرهمايونك بوندن بويله يابيله‌جق ماده لرك على التخمين حسابي

عتيق قصرك بهاسي ١٠٠٠

تورشوده بوري ورشه‌سنك محمد ذاصوغرنه انشاسي ١٥٠٠

ميدانلك وقشلاقلك سديوارلري اطرافنه كوفكه طاشي وچمكه وطاشي بهاولنمه مصارفي ٥٥٠٠

ميدانه زك قسمنه سچيلن مقاوله اولنمق اوزره جوبجي حسابي ٨٥٠٠

قشلاق وقصرهمايونك ابنيه لري مصارفاتنك برجب دفتر مفرداتي

بكونى

٤٦	٤٢٢٨٤		
٤٨	٤٢٥٤٨		
	٥٢٠٠	اوركندن اوده ايشون اكرسك ضمنه	
	١٠٢٠٠	لعونه‌لك سعودنده ضمنه	
٤٨	٤٢٤٠٦٨	كرد ايچون ياعونه كراسته‌لري	
٤٩	١٥٠١٨	مفروشاتدن بهاسي	
١٢	٤٢٤٠٥٨٧		

قصرهمايونك بالجمله عمله اجرتدرياك مقدارلري

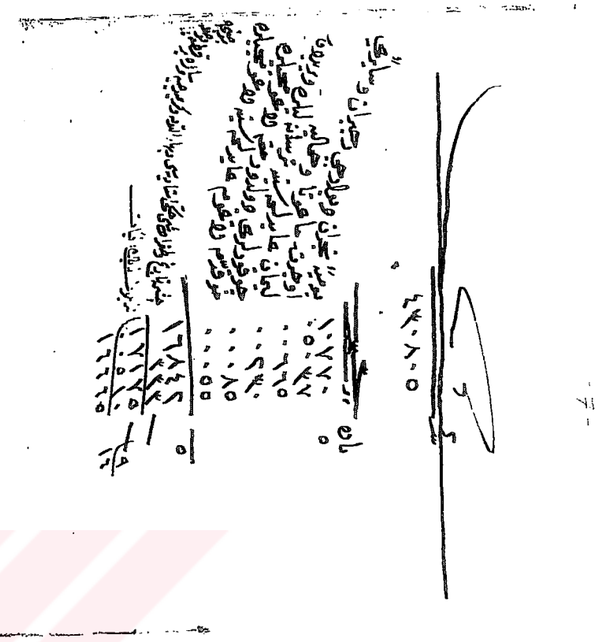
اجرت نجاران بادفته ٥٦٥	اجرت مرمرفوذان بادفته ٥٤٢ ٤٠	اجرت عمارين بادفته ١٠٤٦ ٤٢	اجرت بناين بادفته ١٢٩١ ٢٨
اجرت دغجيان بادفته ١٩٧٤	اجرت دوشاجيان بادفته ١٩٦٩ ٩	اجرت كيجيان بادفته ٢٨٨٧	اجرت صوه حنان بادفته ١٨٧١ ٢٥
اجرت اوجاقجيان بادفته ٦٨٥ ٢٥	اجرت قورشونجيان بادفته ٦٩	اجرت نقاشان بادفته ٢٦٠٤	
اجرت عجيان بادفته ٤٠٠	اجرت طوغرمه‌جي ٢٢ ٤٠	اجرت جمكن ٢٠	اجرت داه‌اي ٨٦٧
اجرت طاشجيان بادفته ٤١٨	اجرت مستحفظان بادفته ٥٠١	اجرت قطرمه تخته ٥٦	

BAKANLIK ARŞİVİ

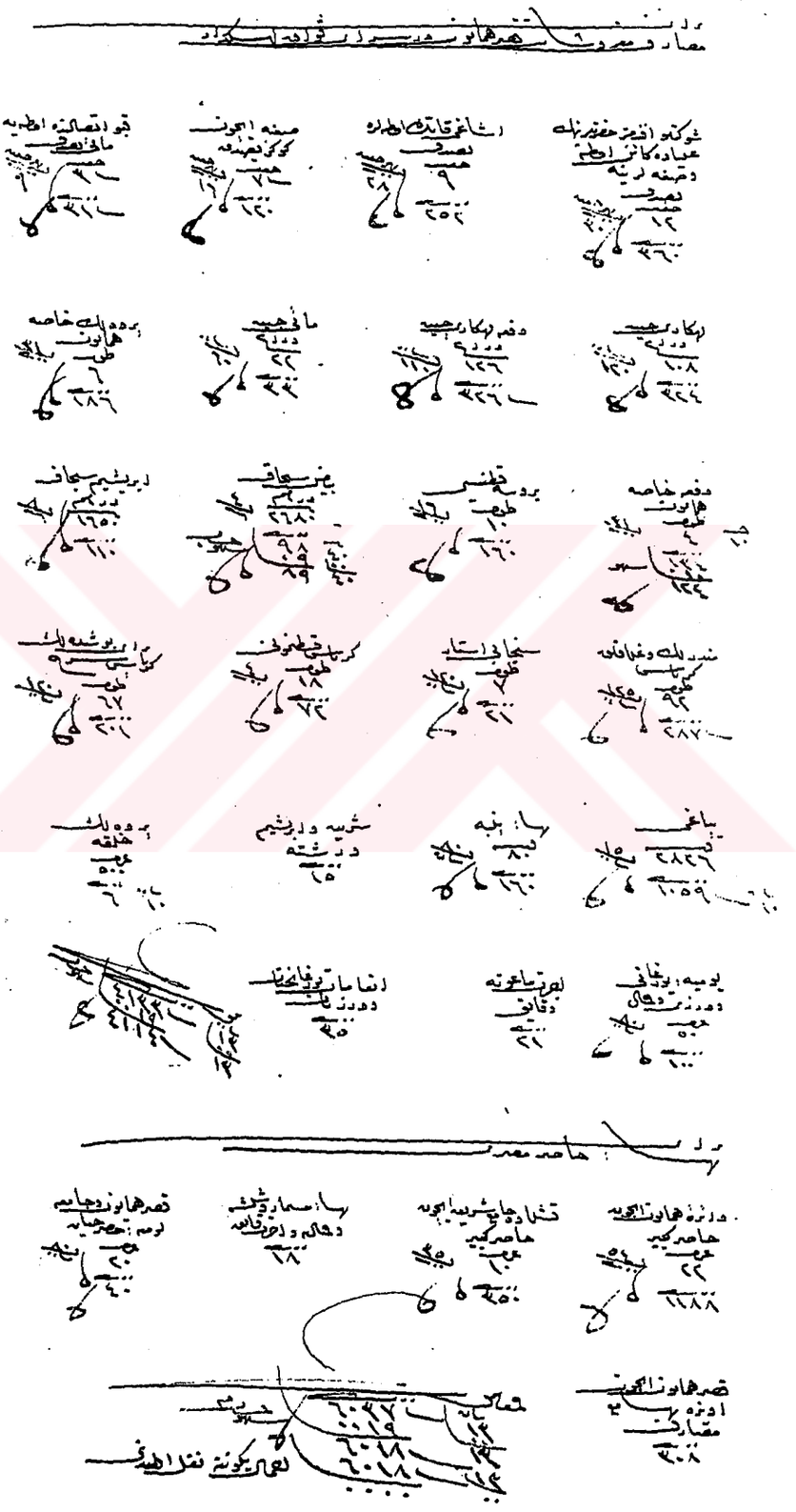
اشبو دفتر ناطق اولديغي اوزره قشلاي مذكور وقصرهمايونك كافه مصارفات ابنيه لريله قصرهمايونك مفروشات بهاسي من حيث المجموع ديوتوك اوتوز بك بشيوز سكسان يدي بچي غروشي اولديغي اقچه كه بحساب كيسه روي سكزيوز القمش بركيسه ايله سكسان يدي بچي غروشه بالغ اولديغي معلوم دوتلري بيولدقده امروفرمان دوتلو سعتاتو سلطانم حضرتلريكدر

Ek 11 BOA.D.BŞM.BNE.16108 Numarada Kayıtlı Defterin Fotokopisi

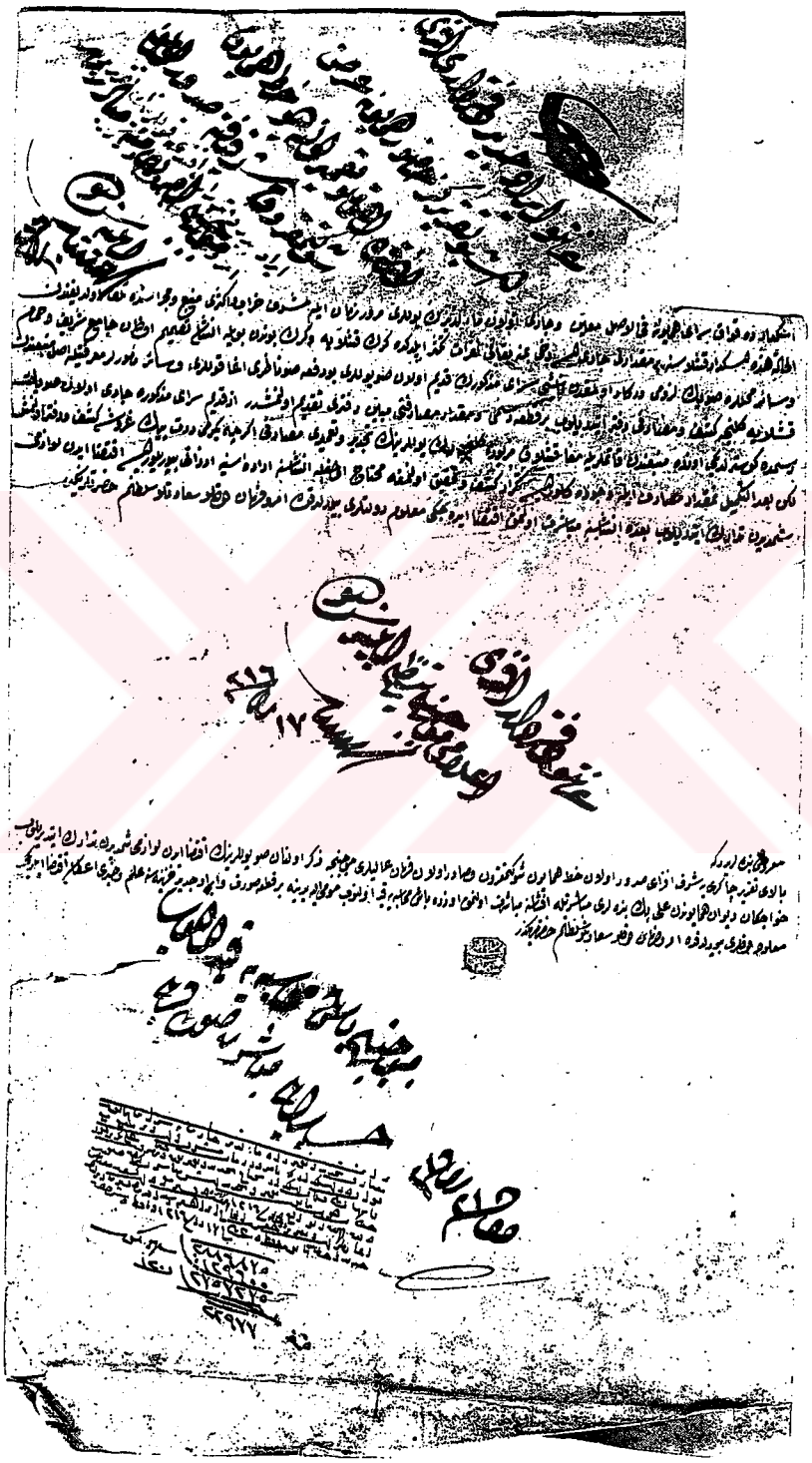

16-۹

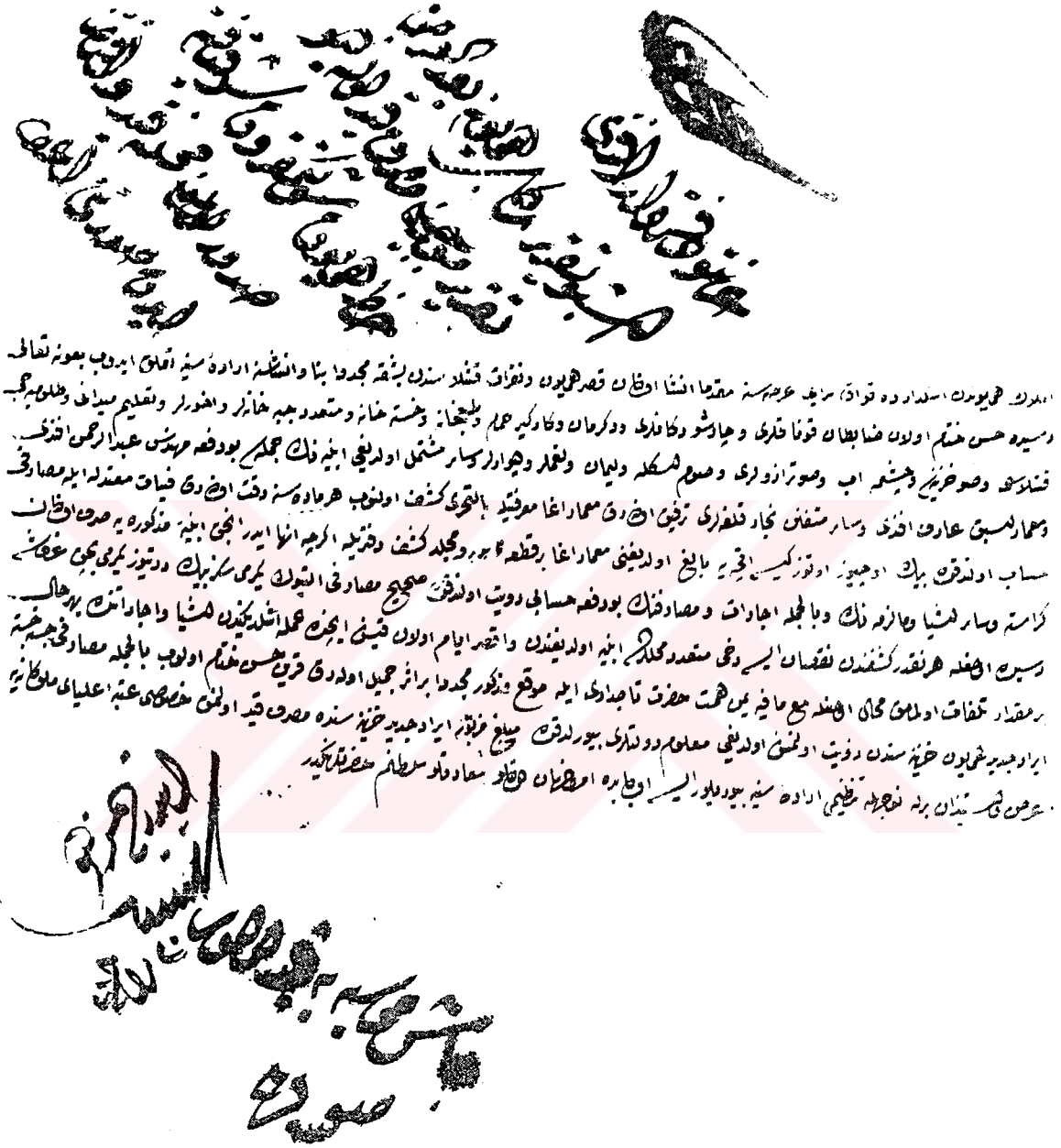

Ek 9 BOA.CS. 5060 Numarada Kayıtlı Belgenin Fotokopisi

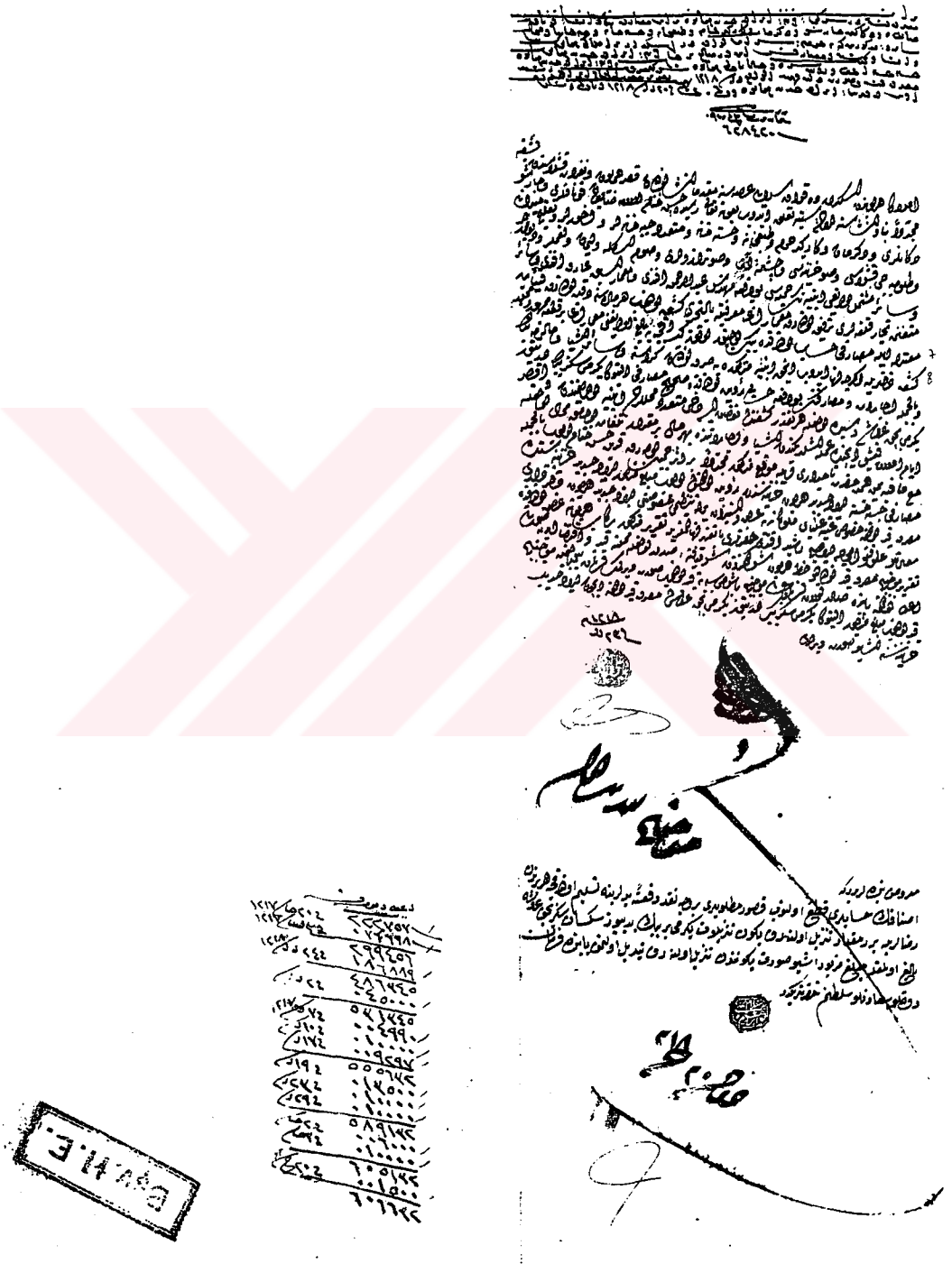

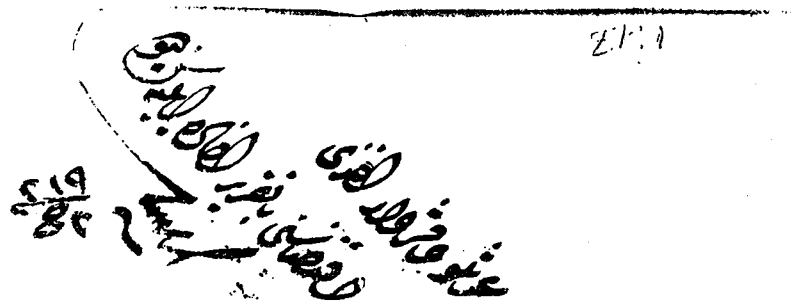
Ek 10 BOA.CS. 1164 ve BOA.CA. 51941 Numaralarda Kayıtlı Belgelerin Fotokopileri

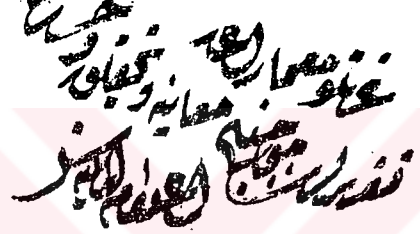
BOA.CS. 1164 Numarada Kayıtlı Belgenin Fotokopisi

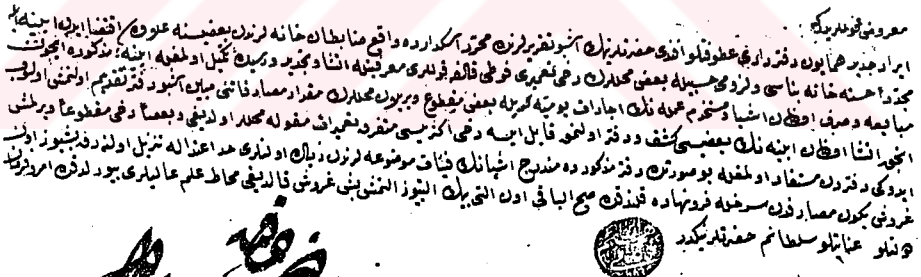

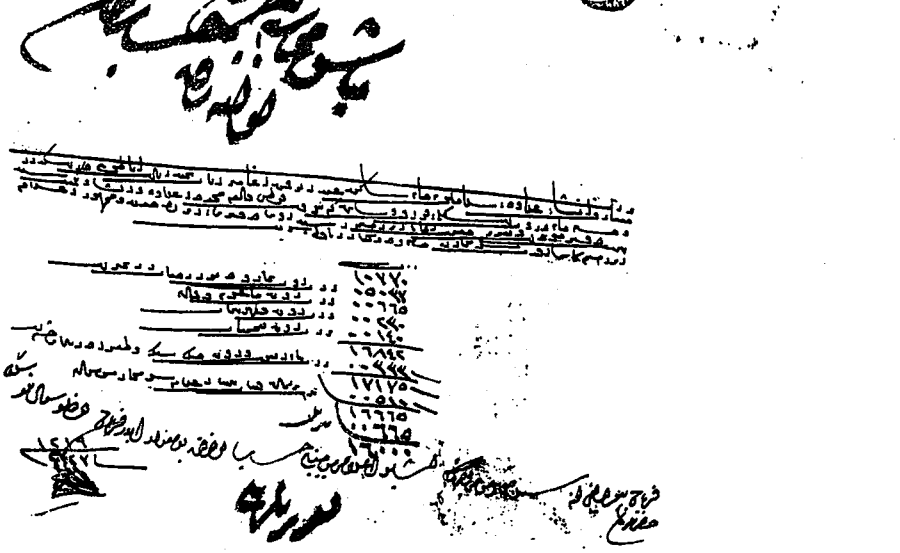
BOA.CA. 51941 Numarada Kayıtlı Belgenin Fotokopisi

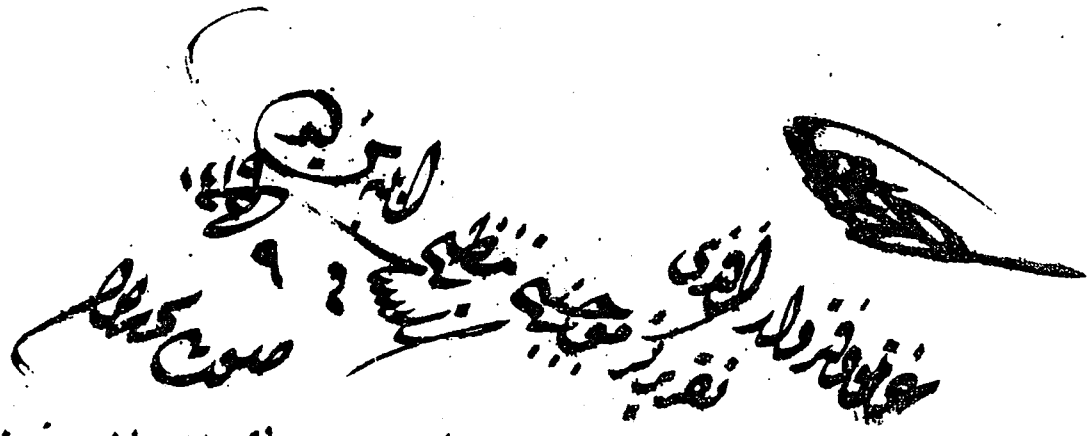

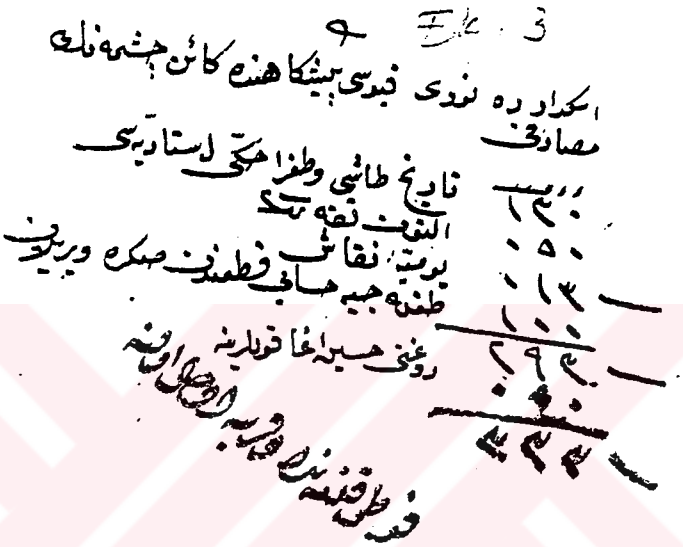

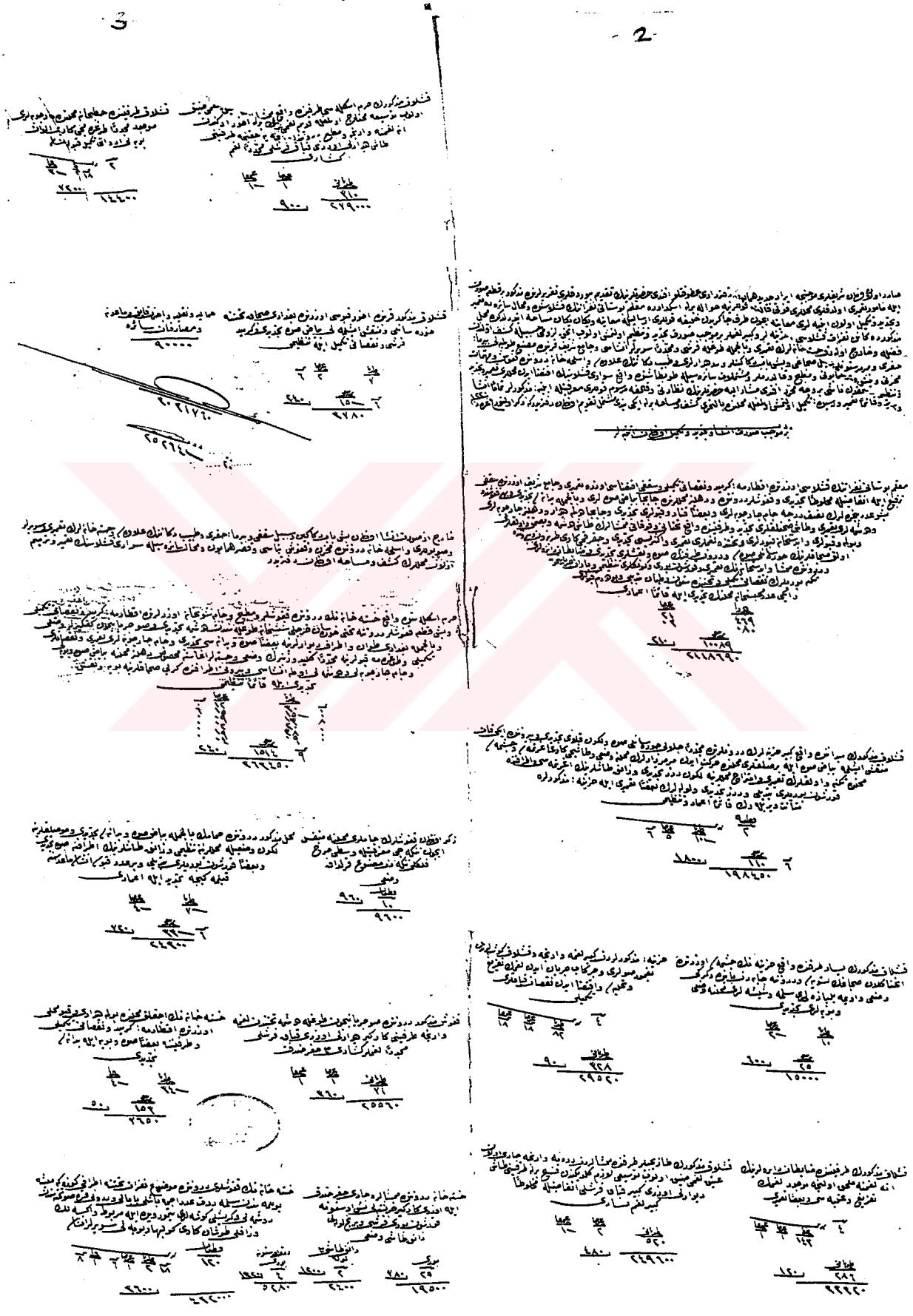

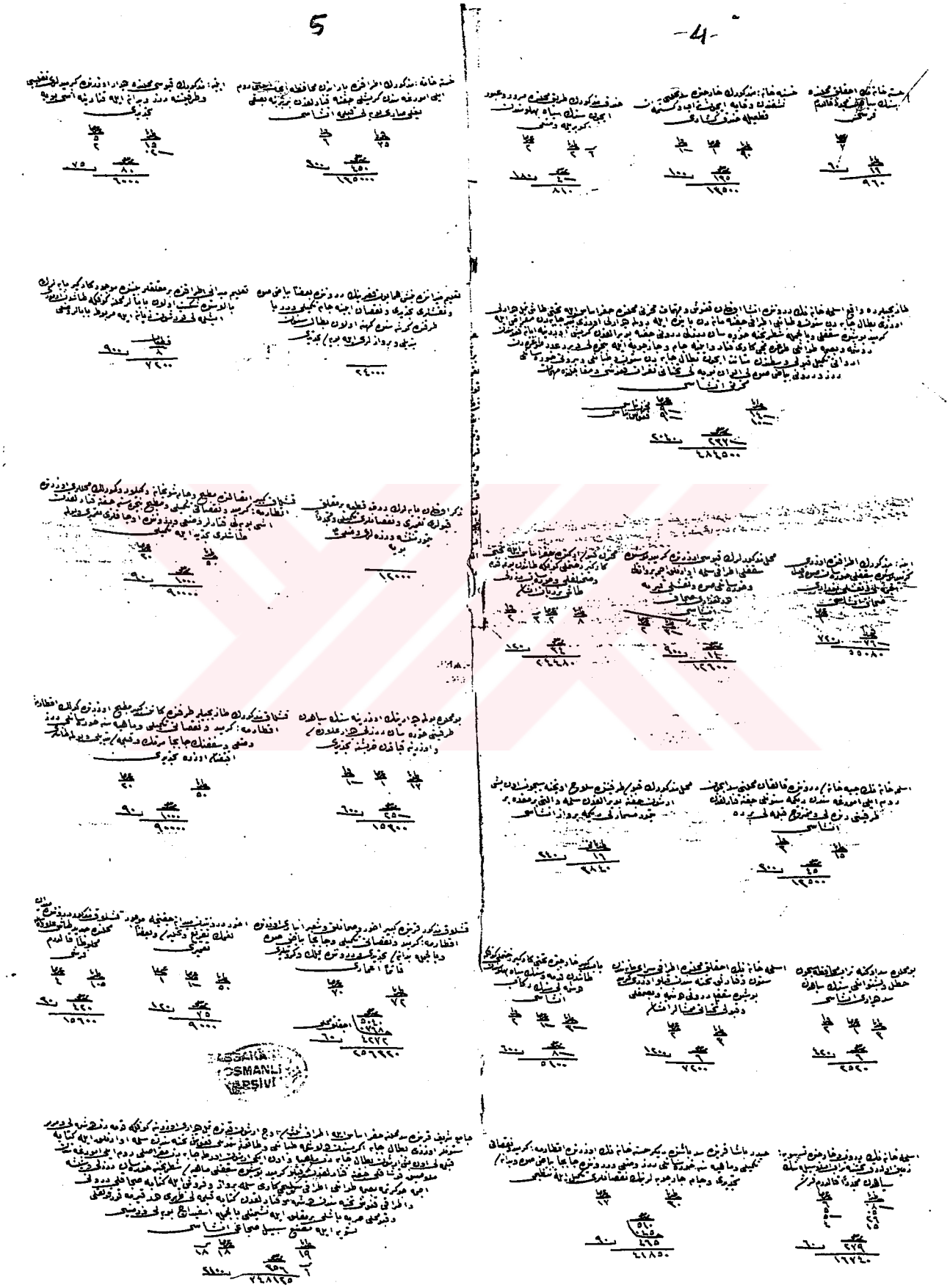
ابراد جدید وقتداری غزیلو افندی بنده زنبل باب عالی یه نفدم ایدوب چاکرلرینه حواله بیورلمق برفطعه نفرری مفروغنده اسکدره
بعض ضارطان ایچون انشا اولنان خانه لرون ایالت اناطولینک تحت اداری نجیبی اولمق عبدرحمن نمانلی ساکن اولدیغی خانه به
صکره دن قوطی قالفه موقفنه مجدداً علاوه اولنان سلانیق وفواق اسکله سی فریبنده بشقه جه انشا اولنان هشت خانه
وسائر بعض اینه لرک مجموع مصارفی اون بدی بیک یوز بنمش غروشی بحق غروشه بالغ اولدیغی مبین بعد فیه مرسومک ویرلمکی
برفطعه مفروغ افندی وقتری تفدیم اولندیغی بیانیه رفعه مذکوره وفحوا سنبانک فیانه نظراً وزیاده لزینی تنزیل وانشا اولنان
محلاری وفی افتضا ابدایسه معاینه وتحقیق ایله یکان یکان جریمی حساب ایدوب تعمقداره تبدیه اولوایسه محرراً اعلام
ایلمک اوزره مصارفنه قولدیرنه حواله اولنمق تحریر وانهما ایدر مبینه موصی الیه مصارفنه قولدیرنه حواله واستعلام اولنمق
افندی موما الیه بنده زنبل نفر برنده محرر اسکداره واقع ضارطان خانه لرندن بعضینه علاوه اقتضا ایدن ابنیه ایله تجدید
خسته خانه بناسی ولزومی حسبیله بعض محلاری وفی تقدیری مرسوم قوطی قالفه موقفنه انشا وتجدید وتکمیل اولنمقله بناءً ابنیه
مذکوره ایچون مبلغ وصرف اولنان اشیا واستخدام اولنان عمله نک اجراءات یومیه لریله بعض مقاطیع وبرملک محلاری مقدار
مصارفی مبین وقتدر مذکور تقدیم اولنمش اولوب انجق انشا اولنان ابنیه نک مخصیصی کشف ودفتر اولنمق قابل ایسه وفی
الکدیسی تفرق تعمیدات مقوله محلاری اولدیغی وبعضنا وفی مقاطیعا وبرلمش اولدیغی بیانیه وقت مذکوره مندرج اشیانک قباله
موضوعه لرندن زیاده اولماری حسبانه تنزیل اولنه رق بشیوز اون بیک غروش بکون مصارفدن سرخه قرونهاده
ایلدکده صحیح الباقی اون التی بیک التیوز التمش بش غروش فالدیغی محرراً اعلام اینمکدن ناشی موجنبه باش محاسبه دن وفی
حساب اولندقدن صکره مبلغ مزبور اون التی بیک التیوز التمش بش غروشدن وفی سعیاً لدی التیوز التمش بش غروشک
تنزیل ایله اون التی بیک غروش بافیسنک ابراد جدید همایون خزینه سندن وبرلمک اوزره تنظیمی موافق رای سامیدری ایسه
امر وفرمان دولتلو سعادتلو سلطانم حضرتلرندر

صدر اعظم

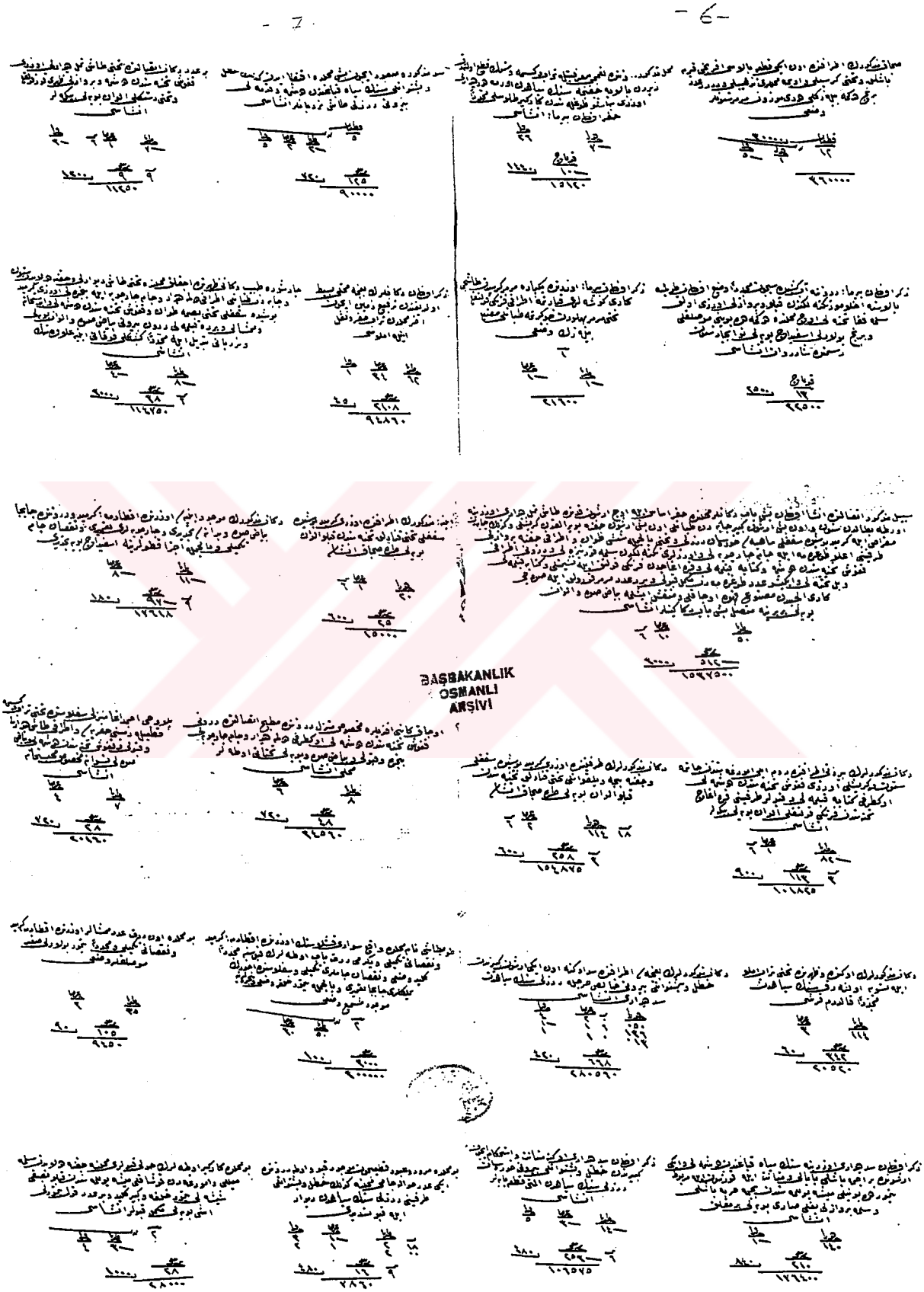

Ek 12 BOA.D.BŞM.BNE. 16122 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

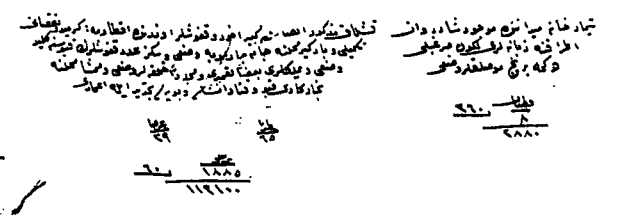

OSMANLI ARŞİVİ

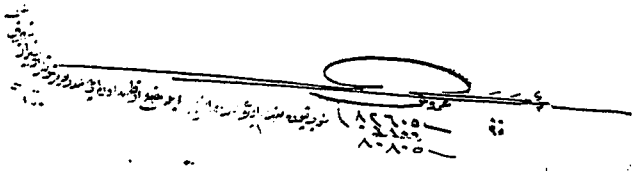

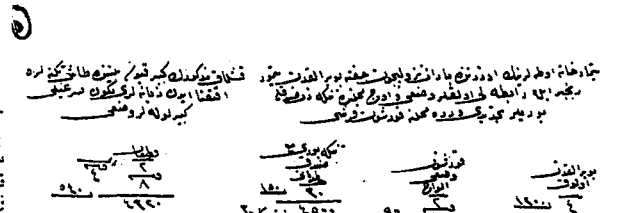
BAŞBAKANLIK
OSMANLI
ARŞİVİ

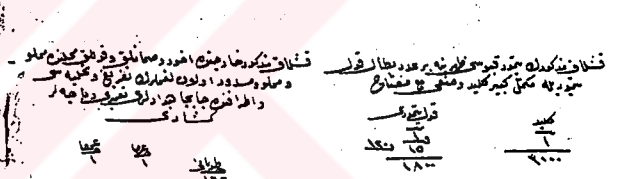
- 8 -

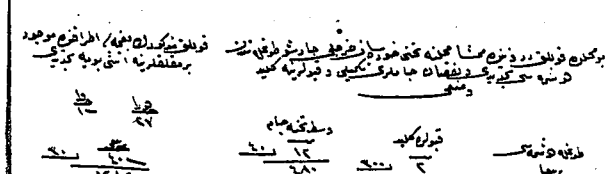

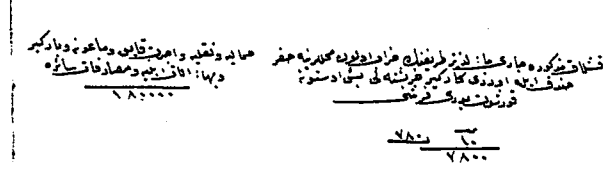
- 9 -

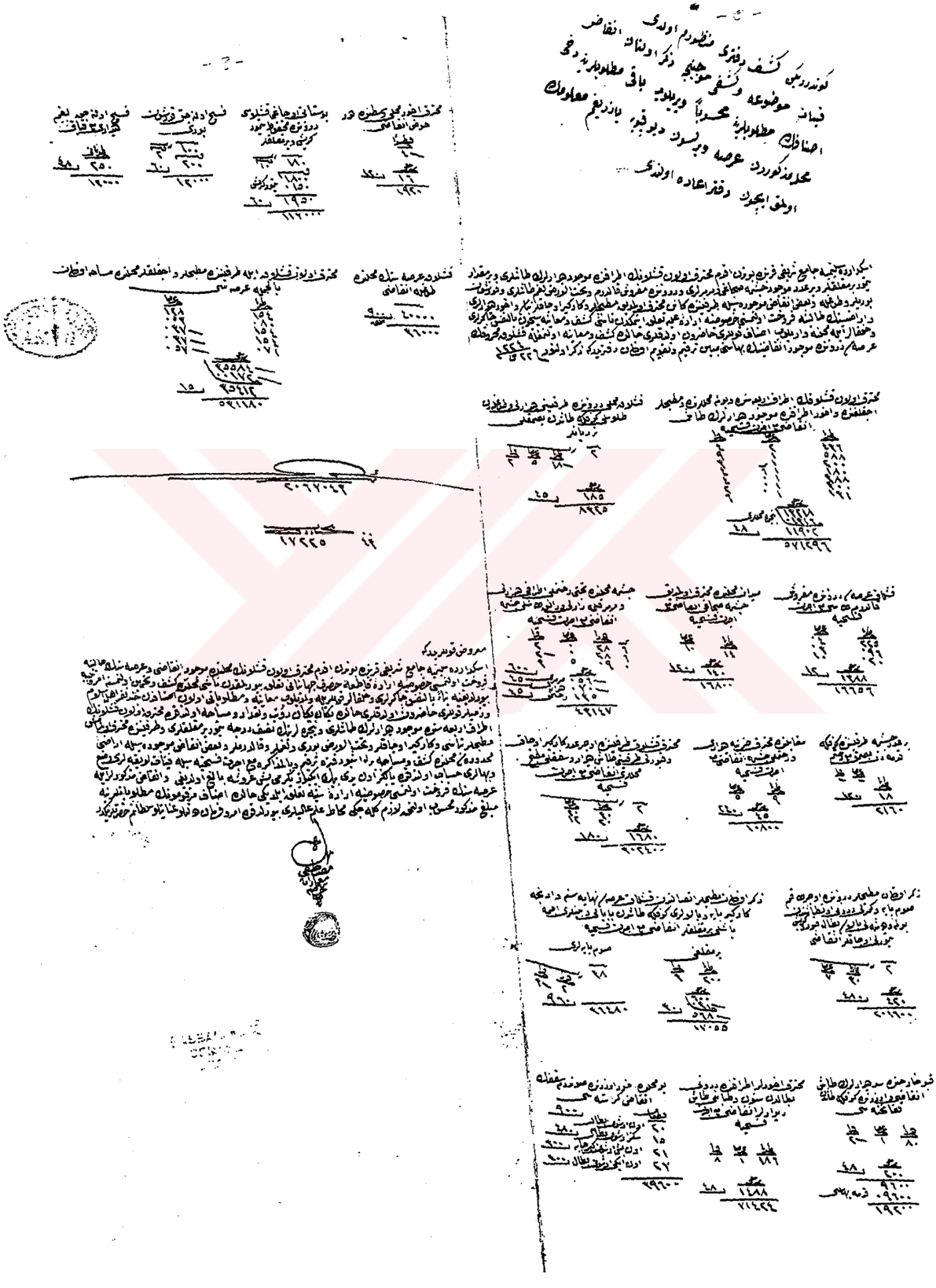

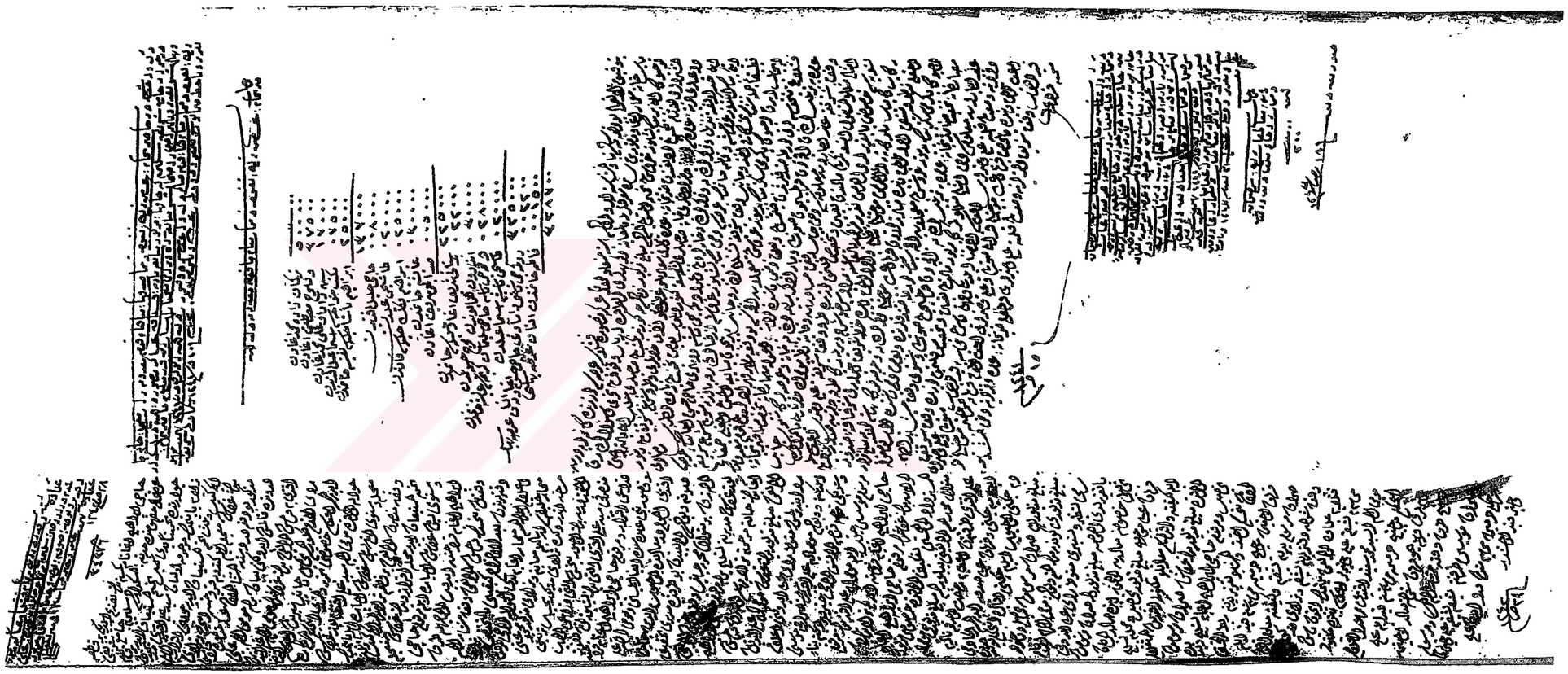

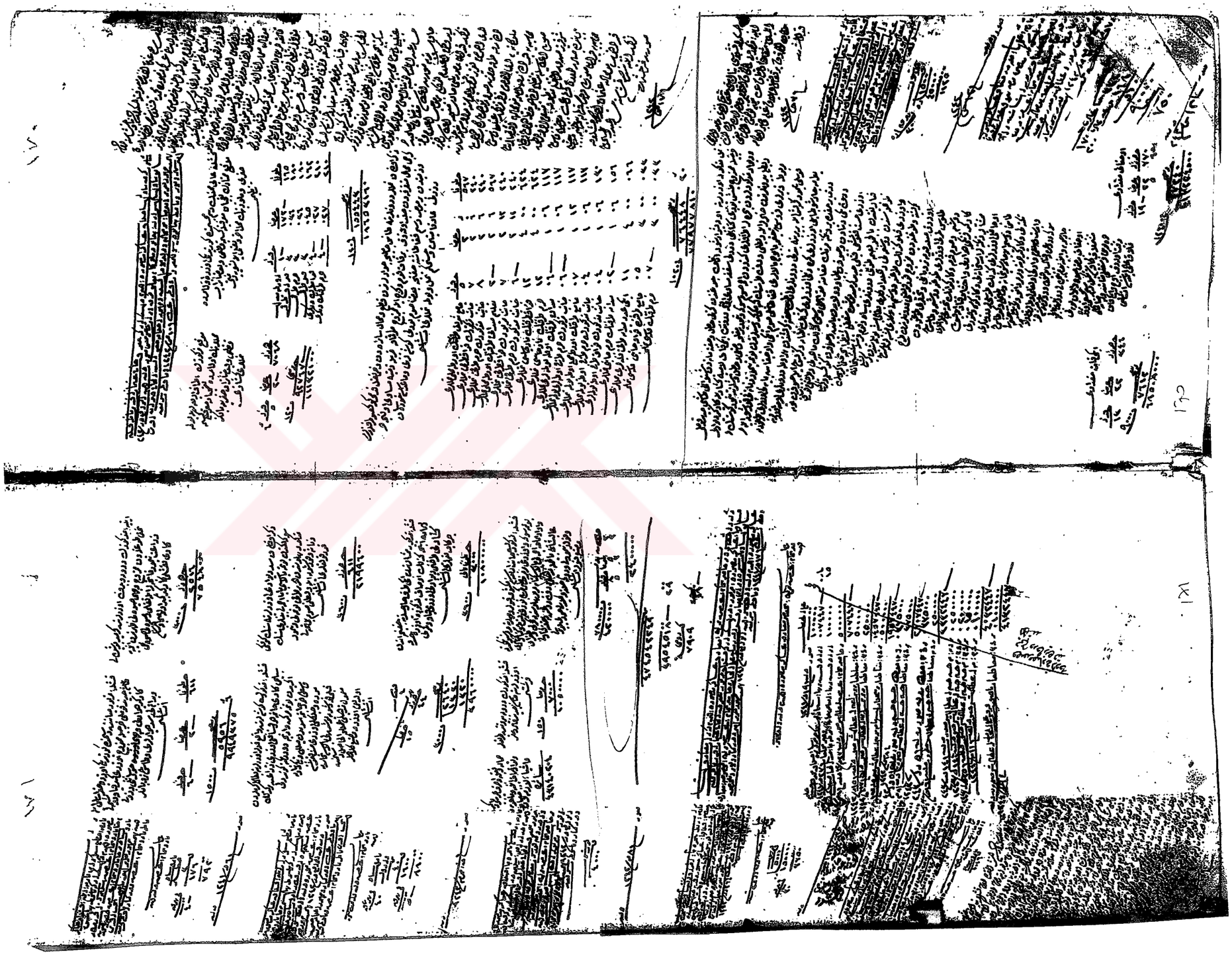
Ek 13 BOA.D.BŞM.BNE. 16137 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

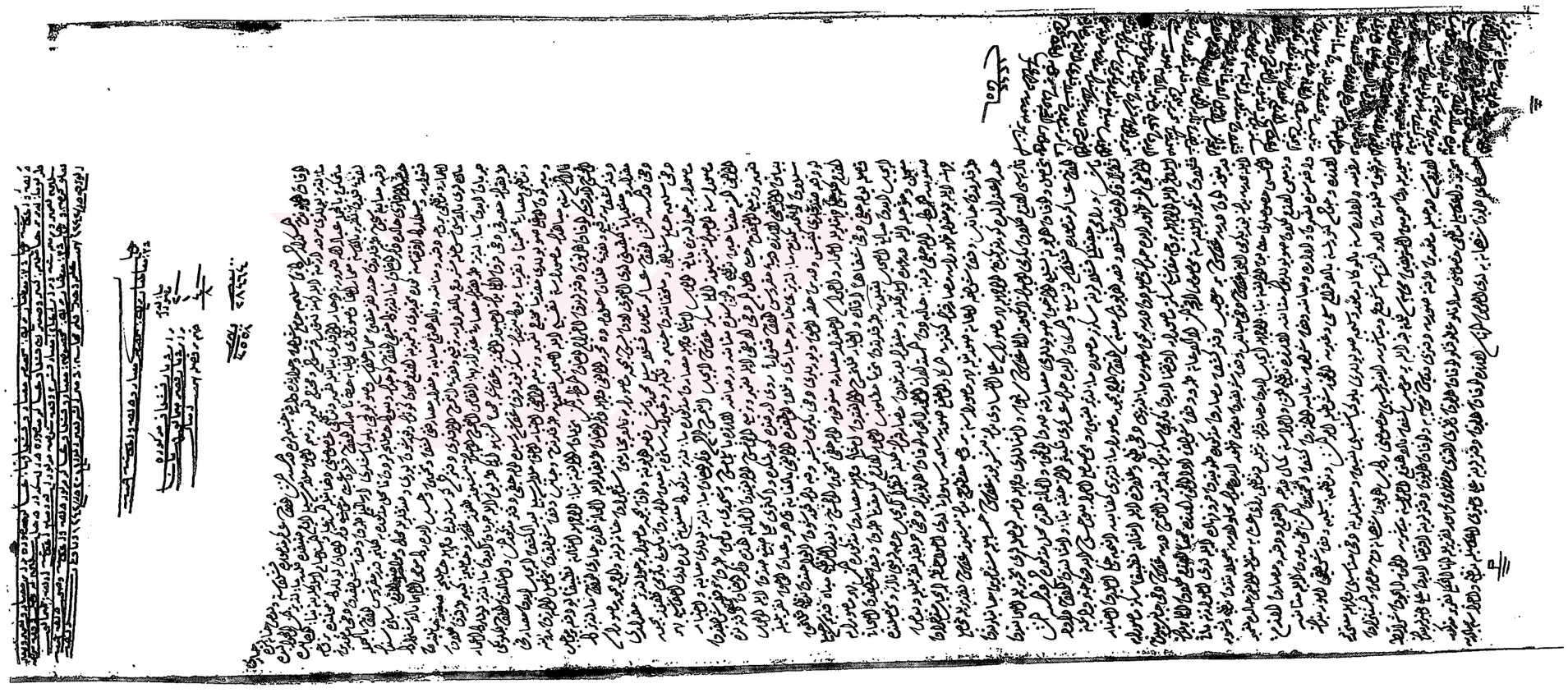
Ek 14 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 169. sayfasının fotokopisi

Ek 15 BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 170-172. sayfalarının fotokopisi

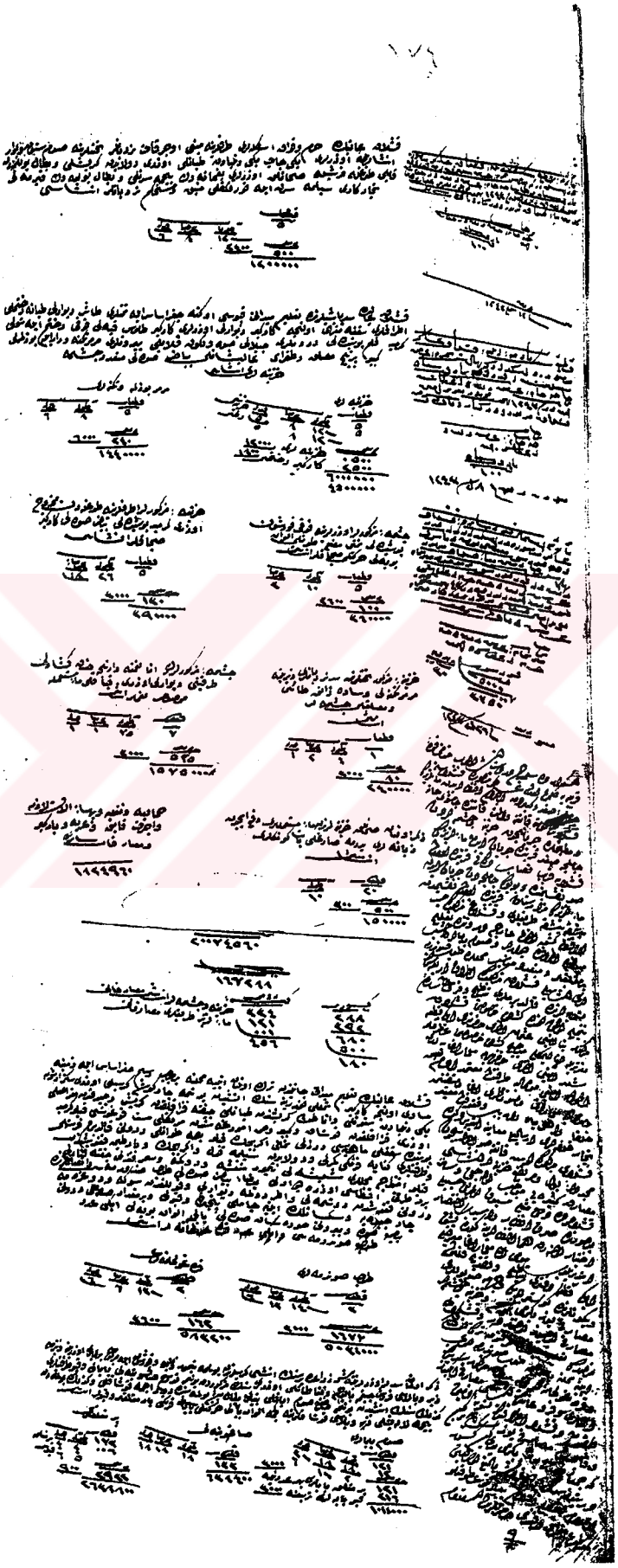

Ek 16a BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 166. sayfasının fotokopisi

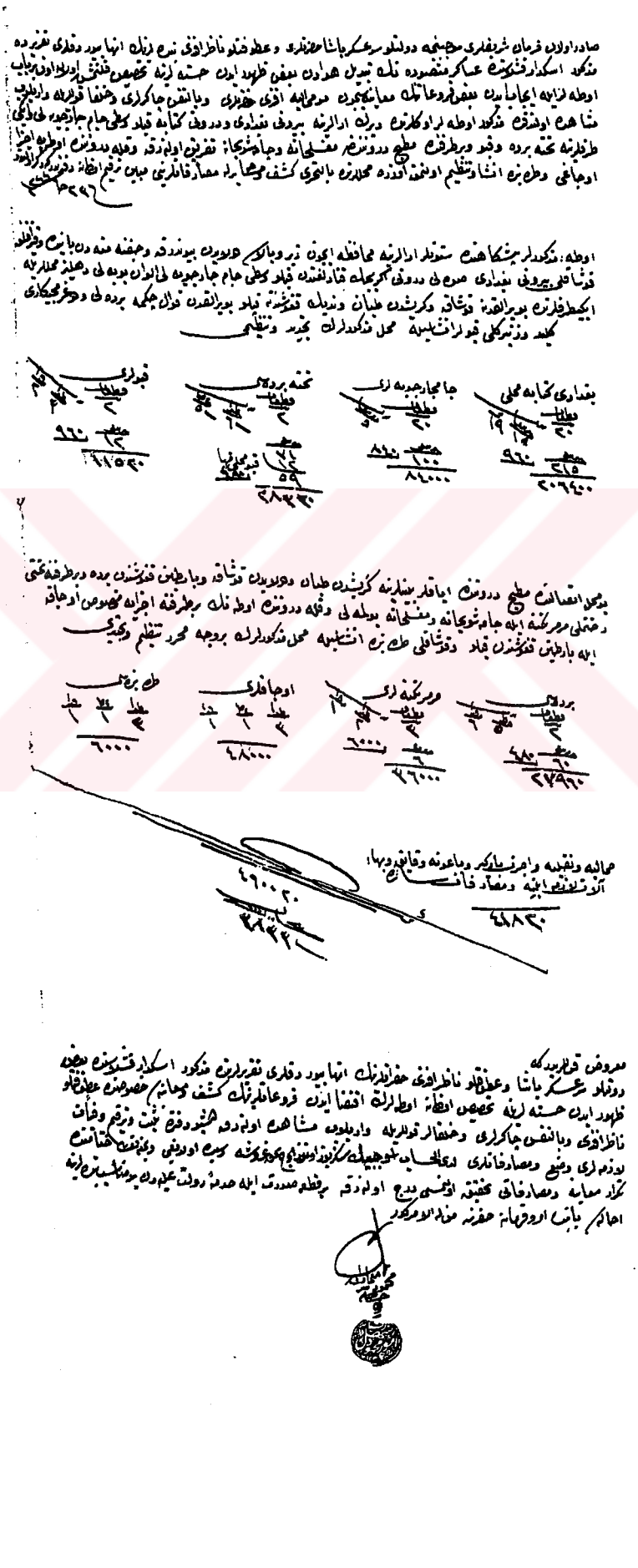

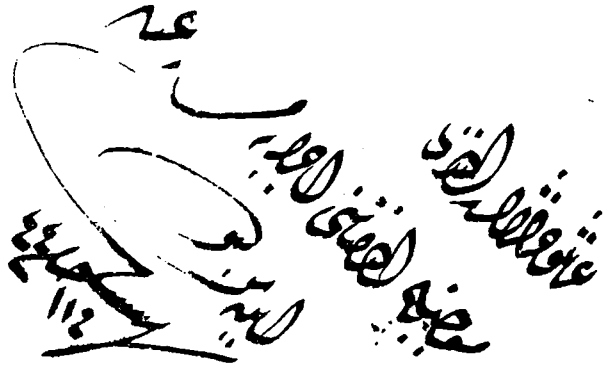
Ek 16b BOA.MAD.8959 numarada kayıtlı defterin 173-174. sayfalarının fotokopisi

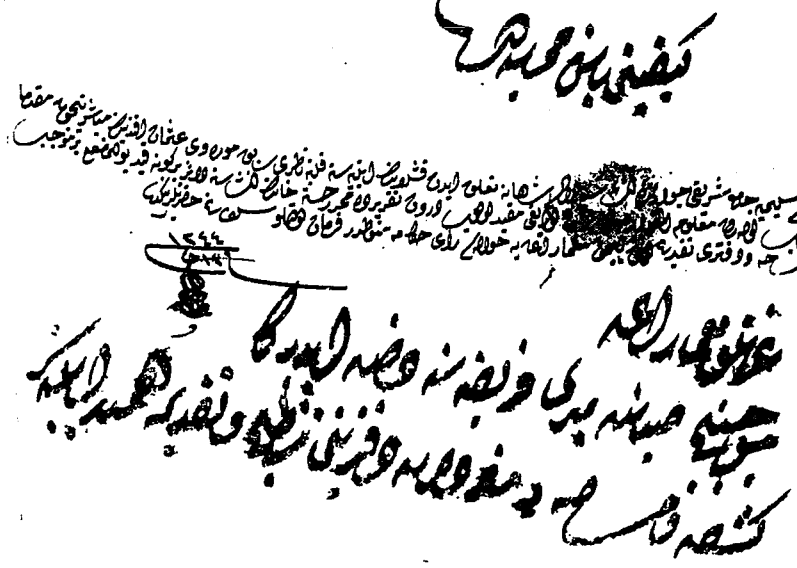
Ek 17 BOA.CA. 15748 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi

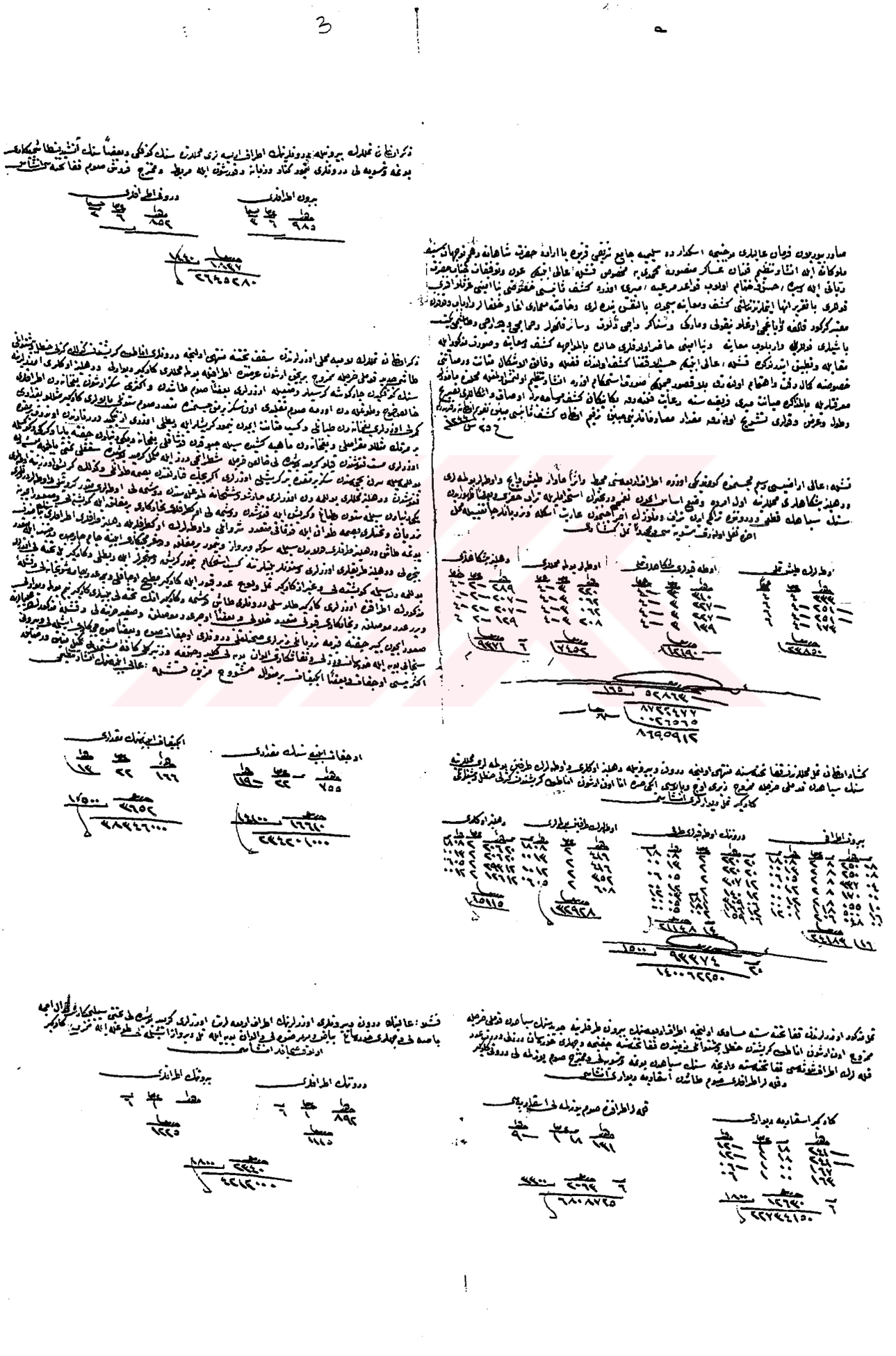
بو دفعه اسکدار قشلغنه اقامه ایتدرلمش اولدن جدید برطابور عساکر منصوره نک تبدیل هواسی خصوصیله بعضی ظهور ایدن خسته لرینه
باقدرلمق اوزره برمحل تخصیصی لازم کلوب مقدما اسکدار ده پاشا حضرتلرینک قونمغی خسته خانه اولدیغی حالده خراجه اوطه
سی دیه بعده ترک اولنمش ویوندن بویله سایهٔ همایون حضرت شاهانه ده قشلغ مرقومه یه کلیتاو عساکر منصوره اقامه ایتدرلدکن
مستقبلا کبیر جه خسته خانهٔ تنظیم وتدارکی ایجاب ایدیرمه شمدیلک برقاچ طابور وضع اولنمیه رکین ظهور ایدن خسته لره قدرلمه
اوزره قشلغ مرقومدنک زعیمی کاتخداسی اولدیغی حالده ایکی باجه اوطه لرینک بوینجه یه کاهنه تکلفرجه طوغره سندن زاویه کیاوجه و برطرفه
قواصولغی صورتیله اوشبو خفیفه ظهور ایدن خسته لرک باقدرلمسنه الویره جکی وقشلغ مذکوره یه برقاچ طابور عساکر منصوره قونولدیغی
صورتده دخی دکز اوقیانوسه اوطه لرک اقدکدخی خسته لرینه کفایت ایدیجکی ومارالدکز اوطه لرک بوصورتله تنظیمی ایچون بیان اولنوشی مصدق ایله
حصوله کلمکله جنبه ویوشی وبومادهٔ سادهٔ خاصه فضیلتاو سعاطفلری حضرتلریه دخی مخابره اولنه رق تنسیب بیورلمشی اولدیغندن
وقشلغدن خارج اخرمحل تدارکی اولنه رق خسته نقلیجون عربه وعربه کشی خدمه وسائر مصارف زائد اختیاراولنمقدن السالف الذکر
اوطه لرک شمدیلک اولوجهله تنظیمی موافق ارادهٔ سنیه دری بورییاولدیغی قشلغ مذکور بنا ایتمی اقدنی بنده لری معروضیله تنظیم اولنمغه اوزره
اقتضاسنک اجراسی بایندهٔ امر وفرمان حضرت مولانا الامر کندر

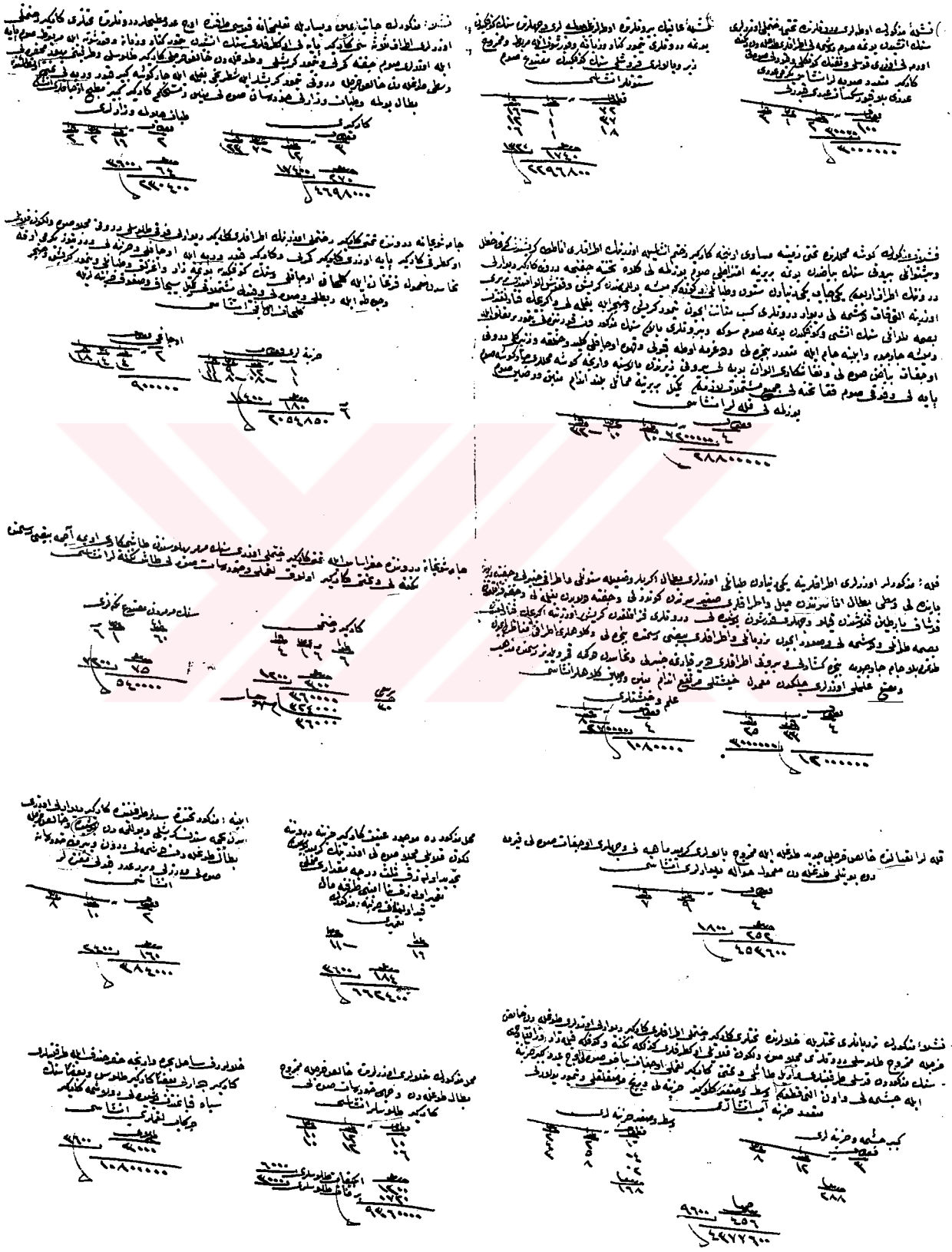

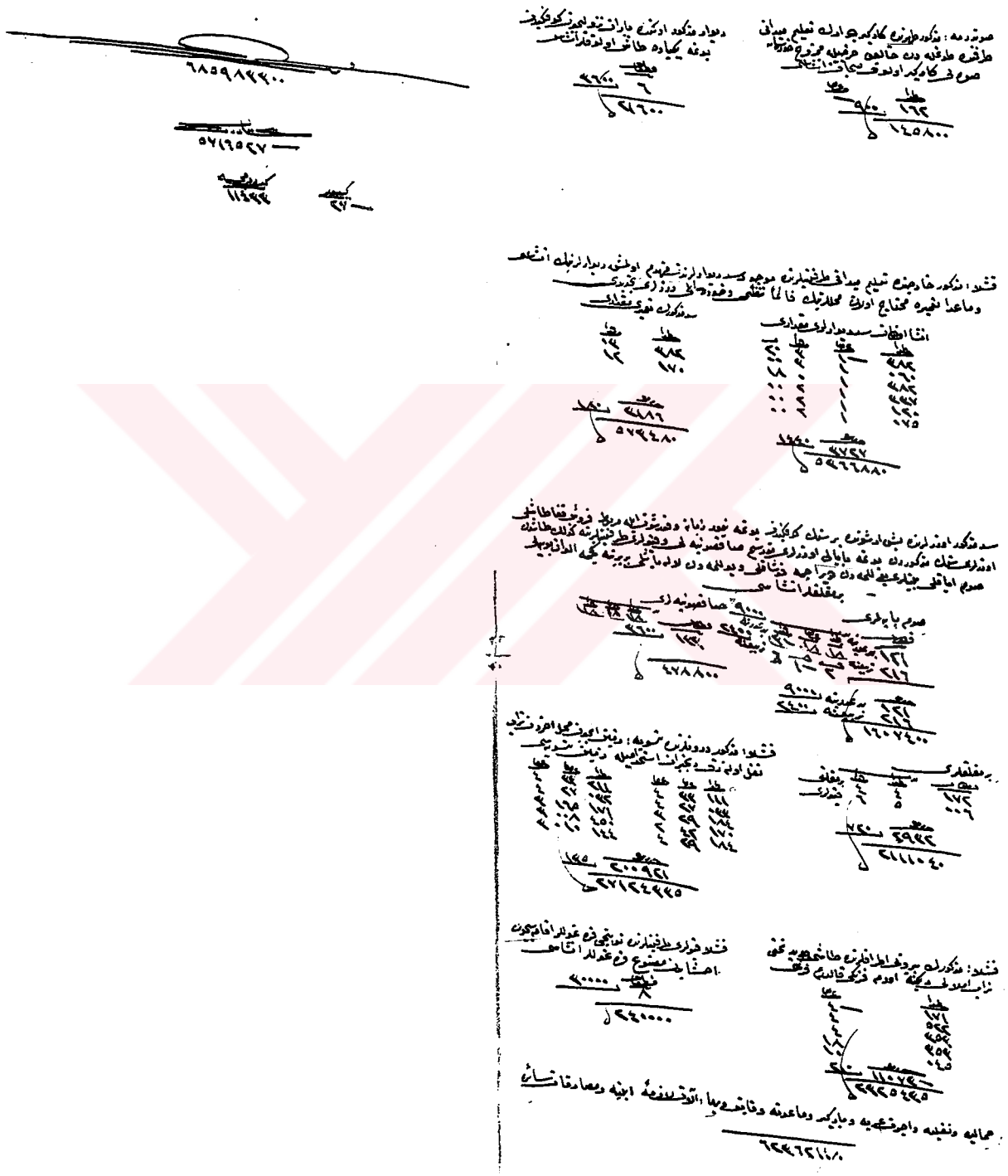

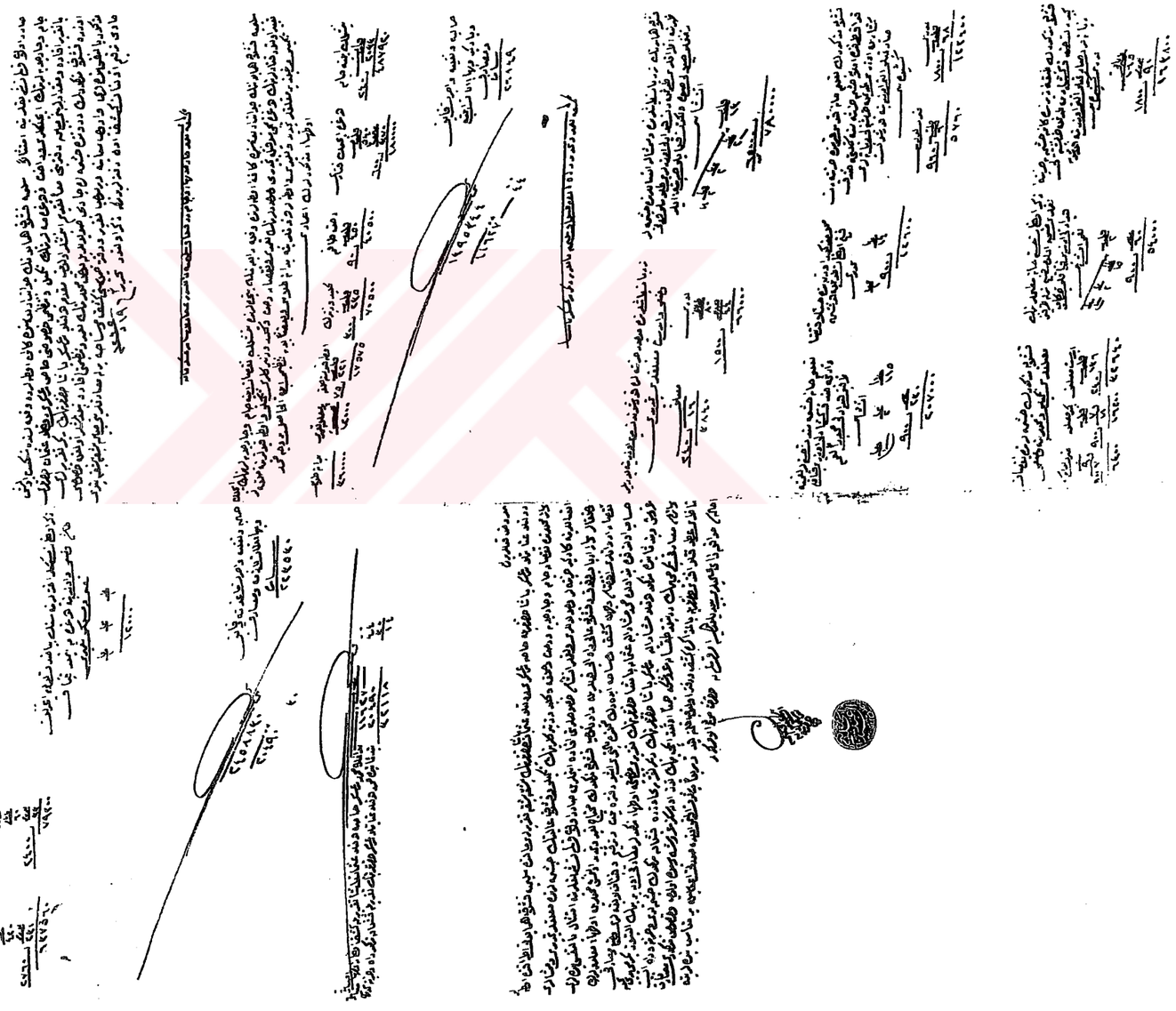
Ek 18 BOA.D.BŞM.BNE. 16356 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

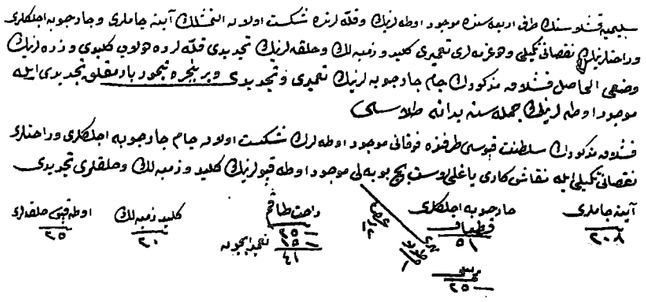

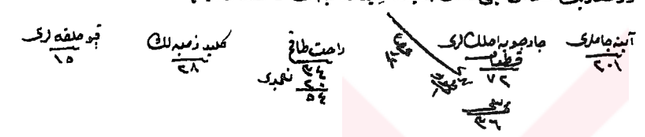

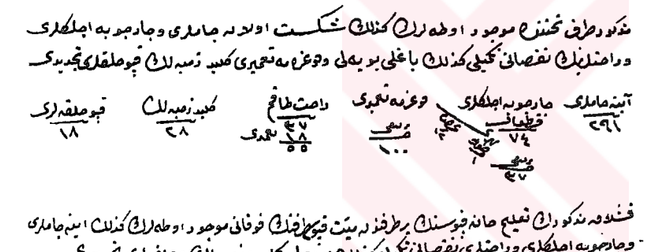

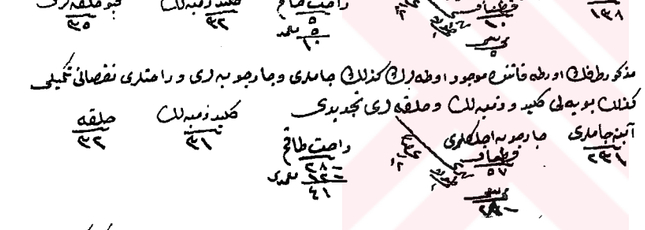
Ek 19 BOA.CA. 43859 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

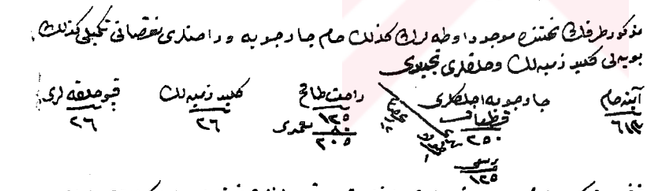

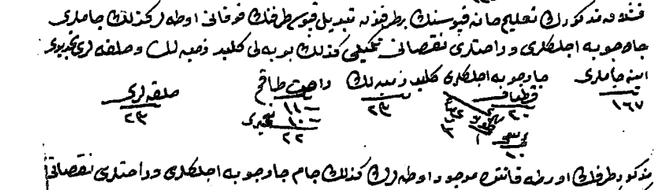

آینه جامدری
جاروجوبه اجلکاری
قوطیانی
واحت طاقچ
کلید زمبه لک
اوطه قبوی حلقه دار
نقره بچوله

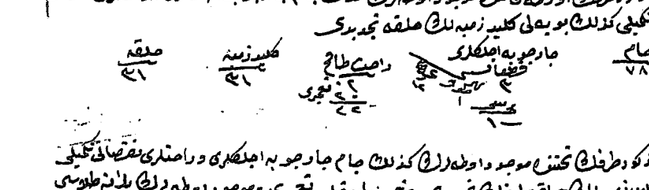

آینه جامدری
جاروجوبه اجلک لری
قوطیانی
واحت طاقچ
نقره
کلید زمبه لک
قبو حلقه لری

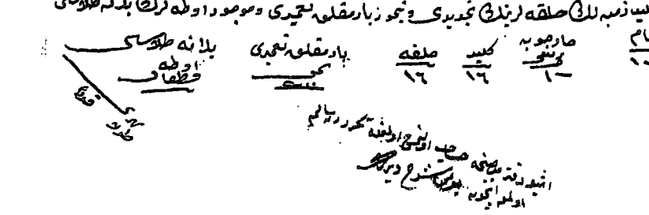

آینه جامدری
جاروجوبه اجلکاری
قوطیانی
وغزمه تعبیری
واحت طاقچ
نقره
کلید زمبه لک
قبو حلقه لری

آینه جامدری
جاروجوبه اجلکاری
قوطیانی
واحت طاقچ
نقره
کلید زمبه لک
قبو حلقه لری

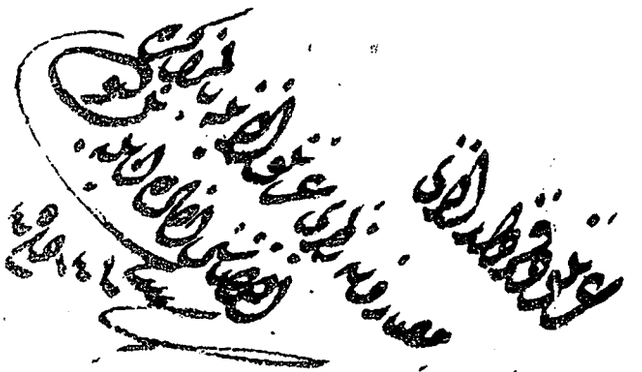

آینه جامدری
جاروجوبه اجلکاری
قوطیانی
واحت طاقچ
نقره
کلید زمبه لک
حلقه

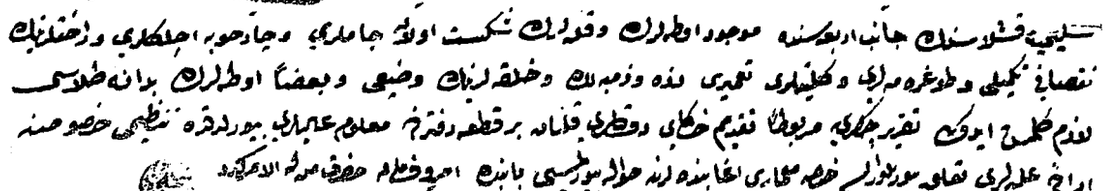

آینه جام
جاروجوبه اجلکاری
قوطیانی
واحت طاقچ
نقره
کلید زمبه لک
قبو حلقه لری

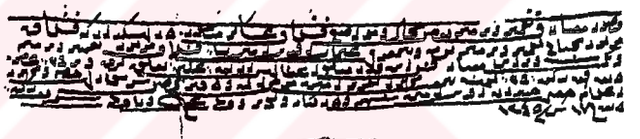

آینه جامدری
جاروجوبه اجلکاری
کلید زمبه لک
قوطیانی
واحت طاقچ
نقره
حلقه لری

آینه جام
جاروجوبه اجلکاری
قوطیانی
واحت طاقچ
نقره
کلید زمبه لک
حلقه لری

جام
جاروجوبه
کلید
حلقه
پاره مقلوبه تعبیری
بلا نه طلاسای
اوطه قطعانی

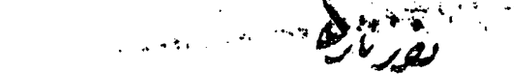

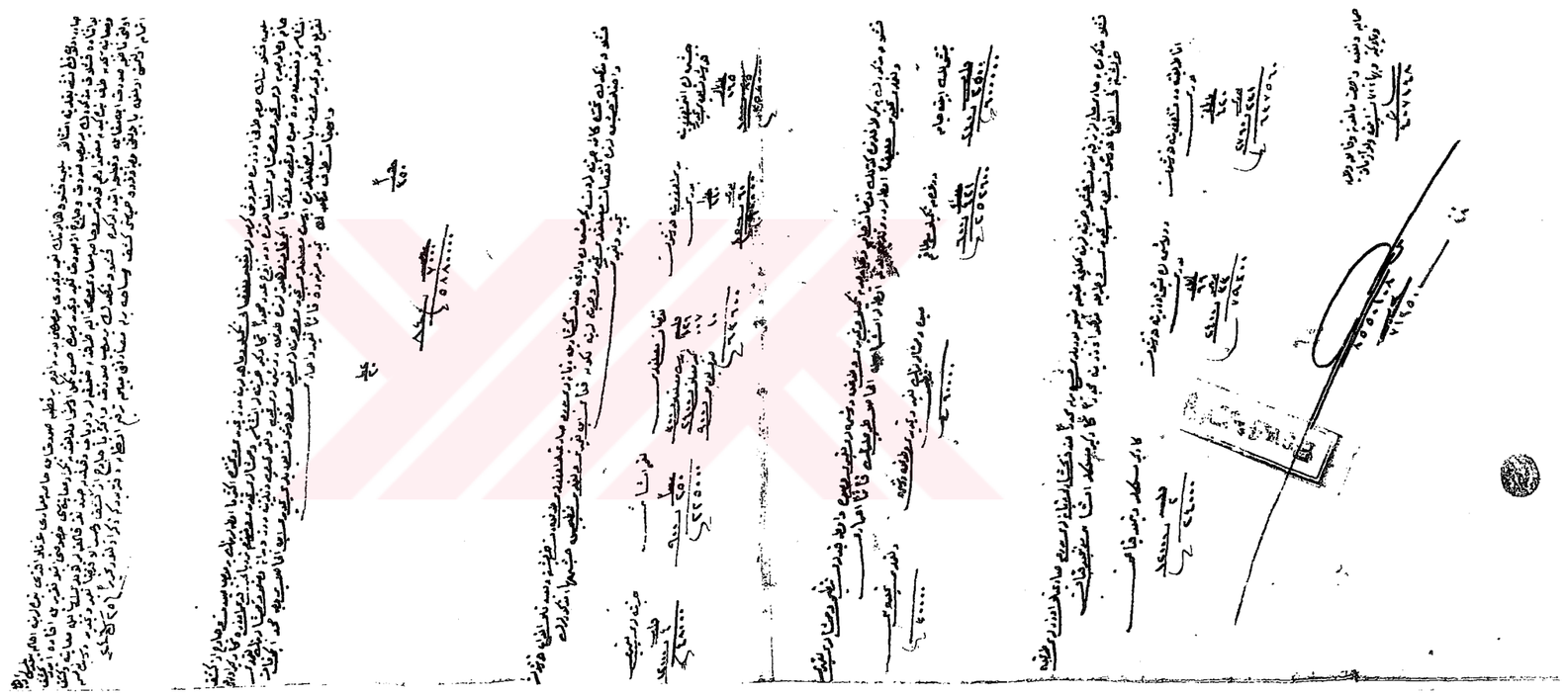

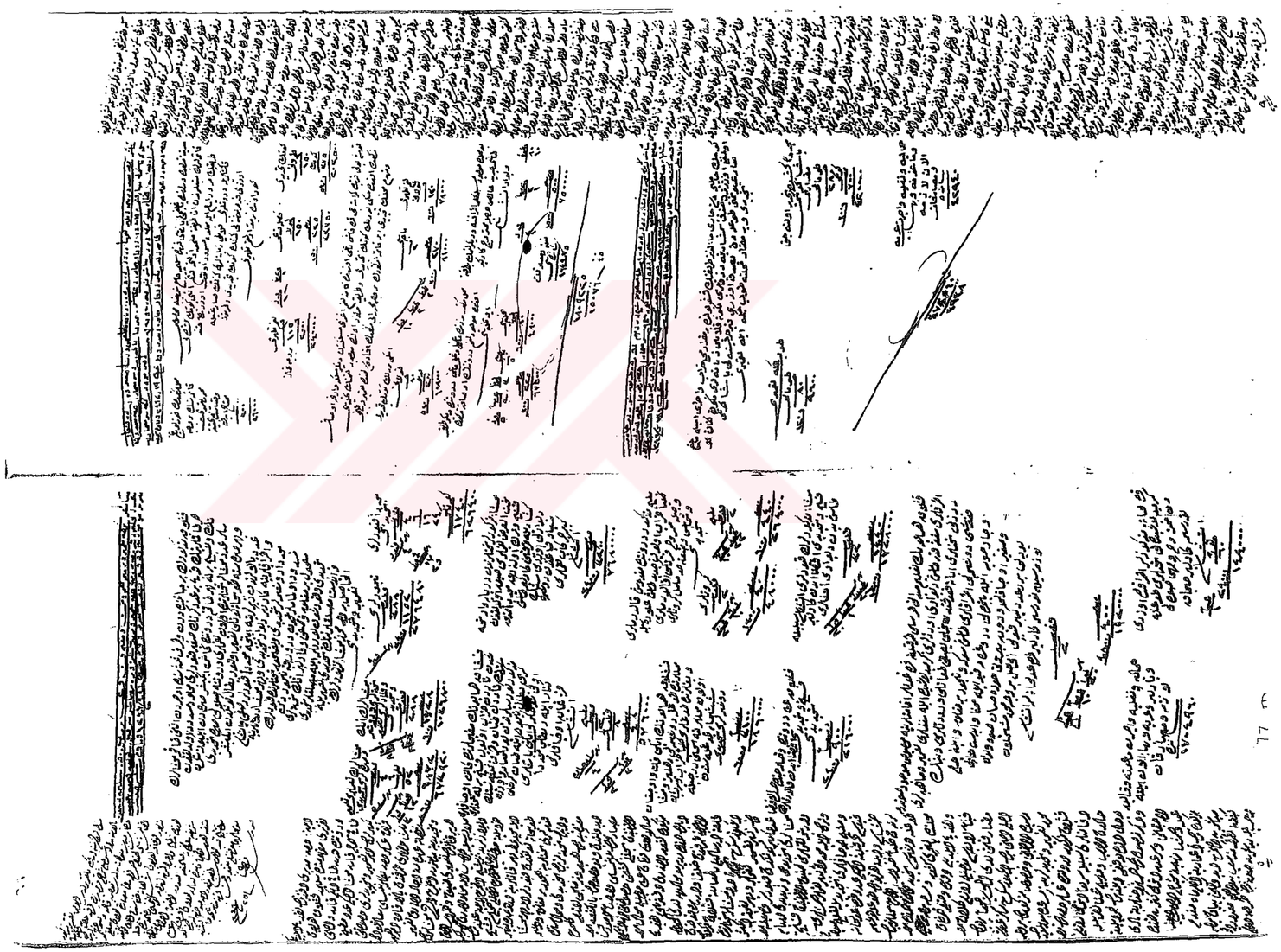

Ek 20 BOA.CA.37510 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

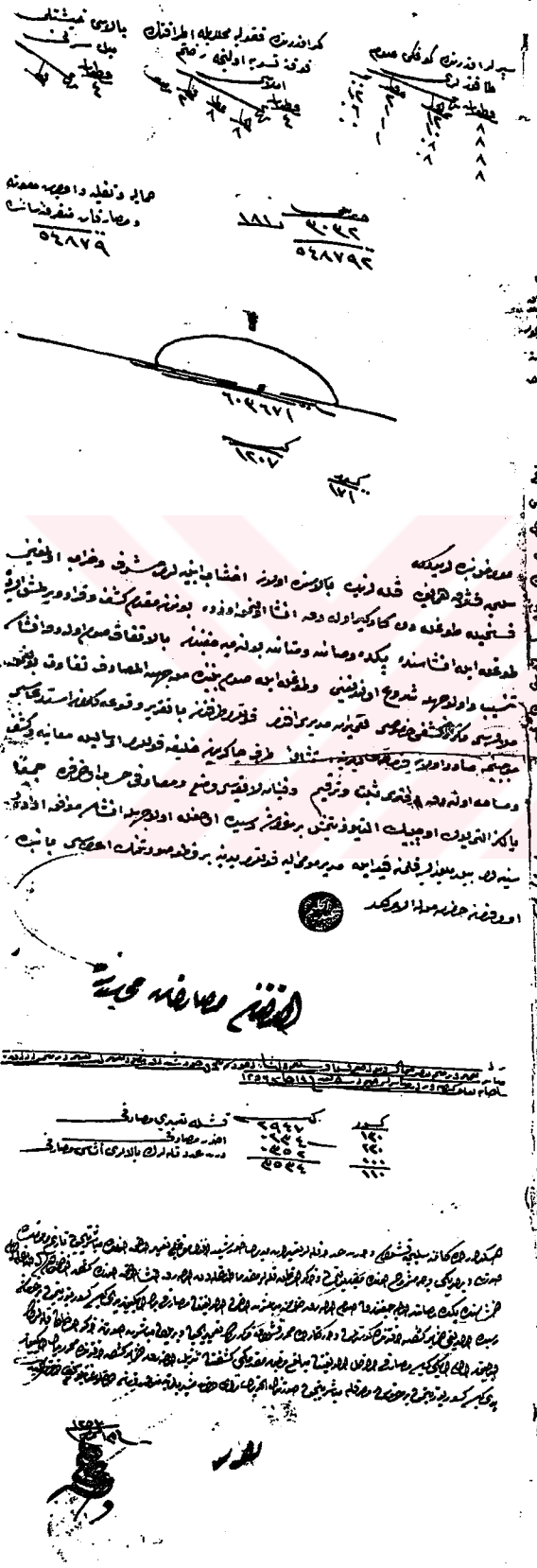

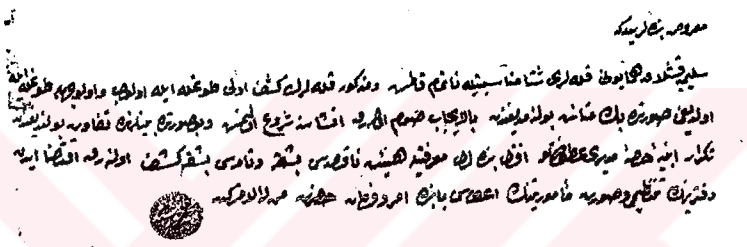
Ek 21 BOA.CA.9336 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi

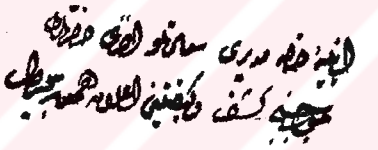
Ek 22 BOA.MAD.8960 numarada kayıtlı defterin 66.-67. sayfalarının fotokopisi

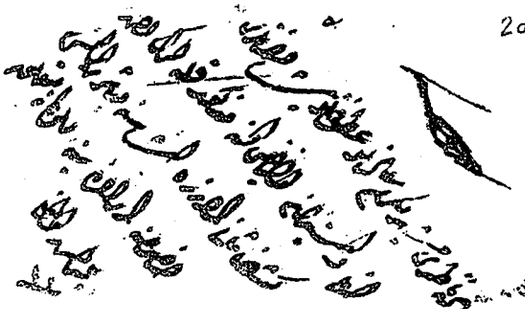
Ek 23 BOA.ML.MSF. 1619 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

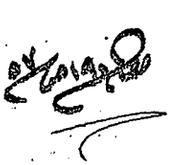

2a

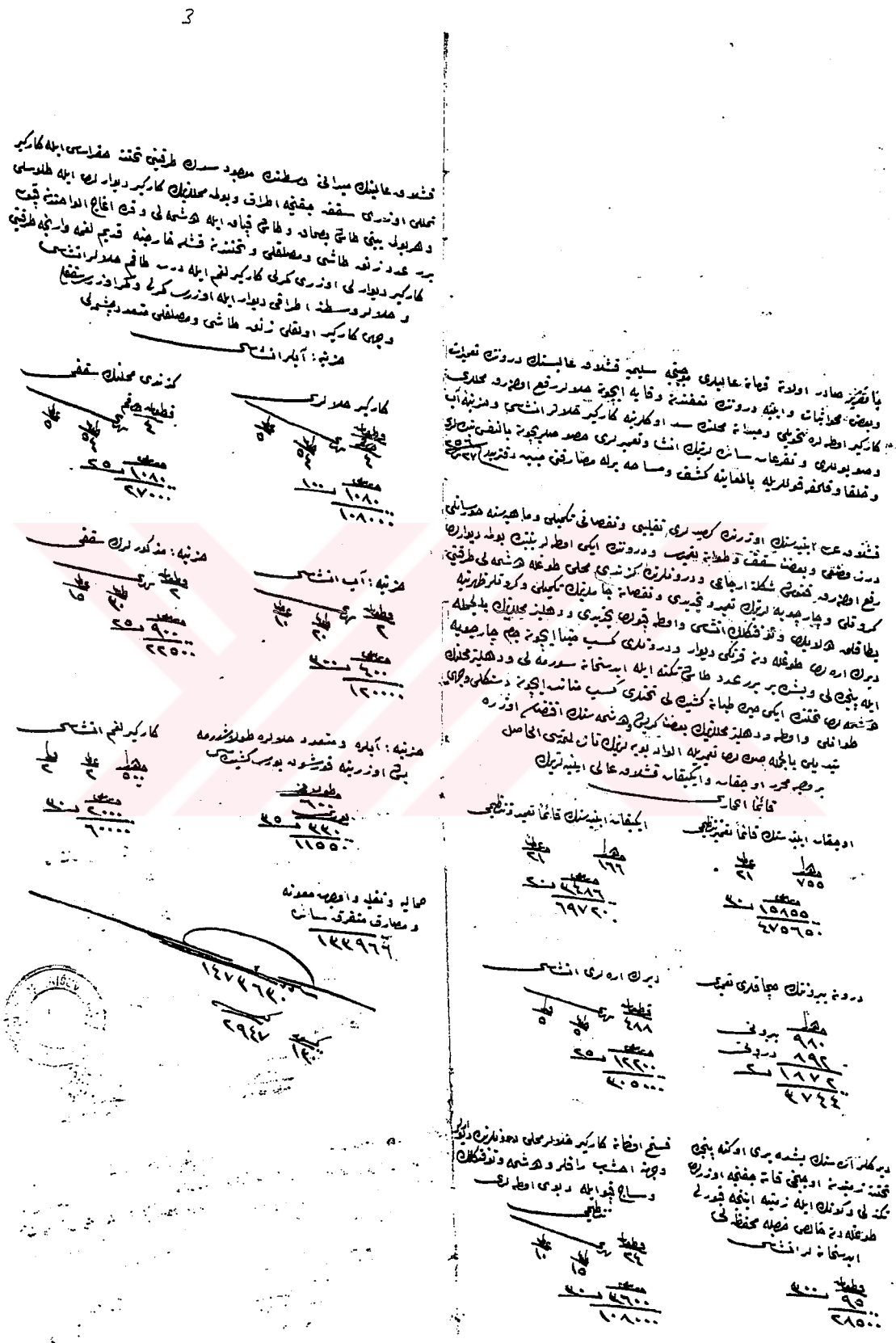

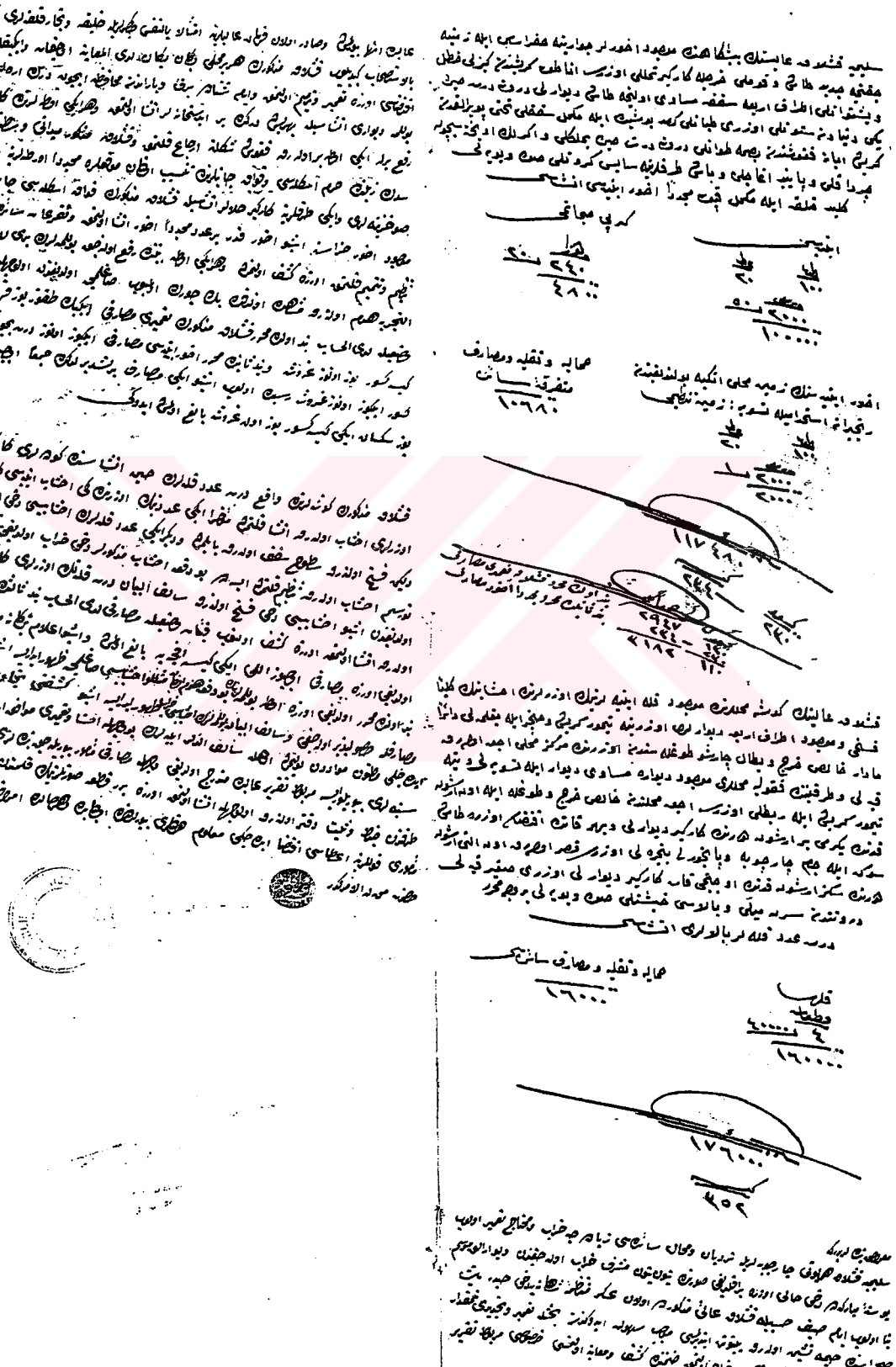

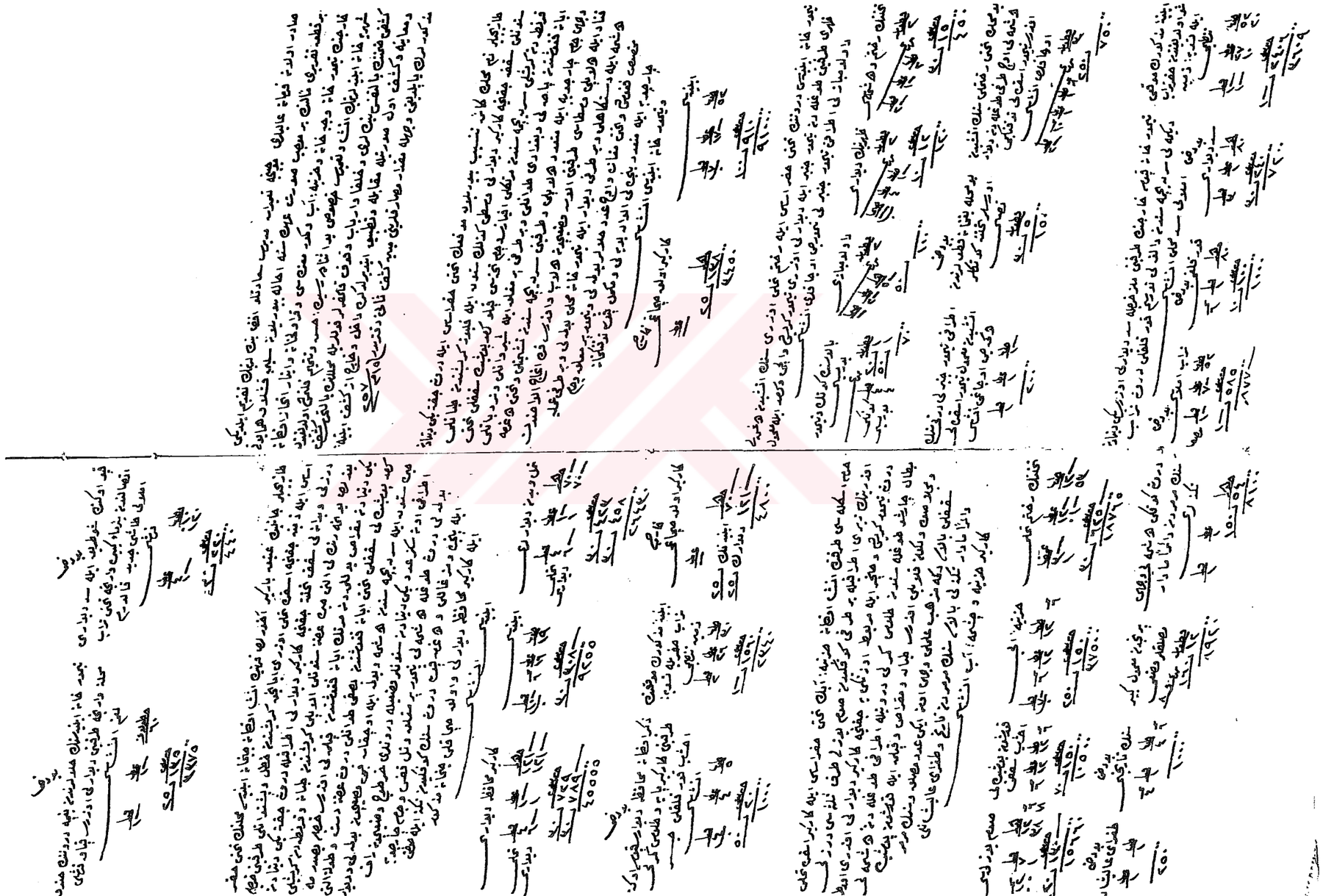

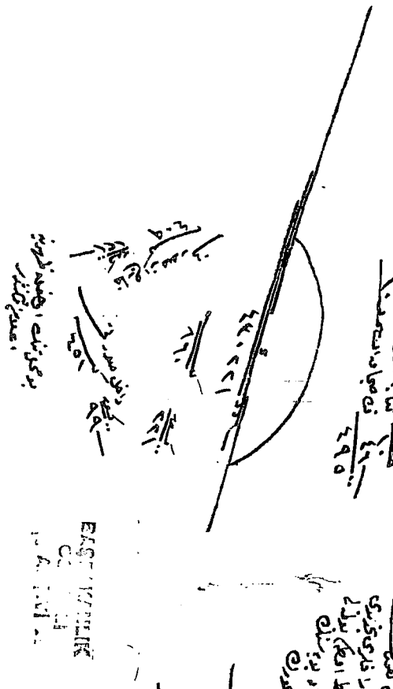
Ek 24 BOA.ML.MSF. 1879 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

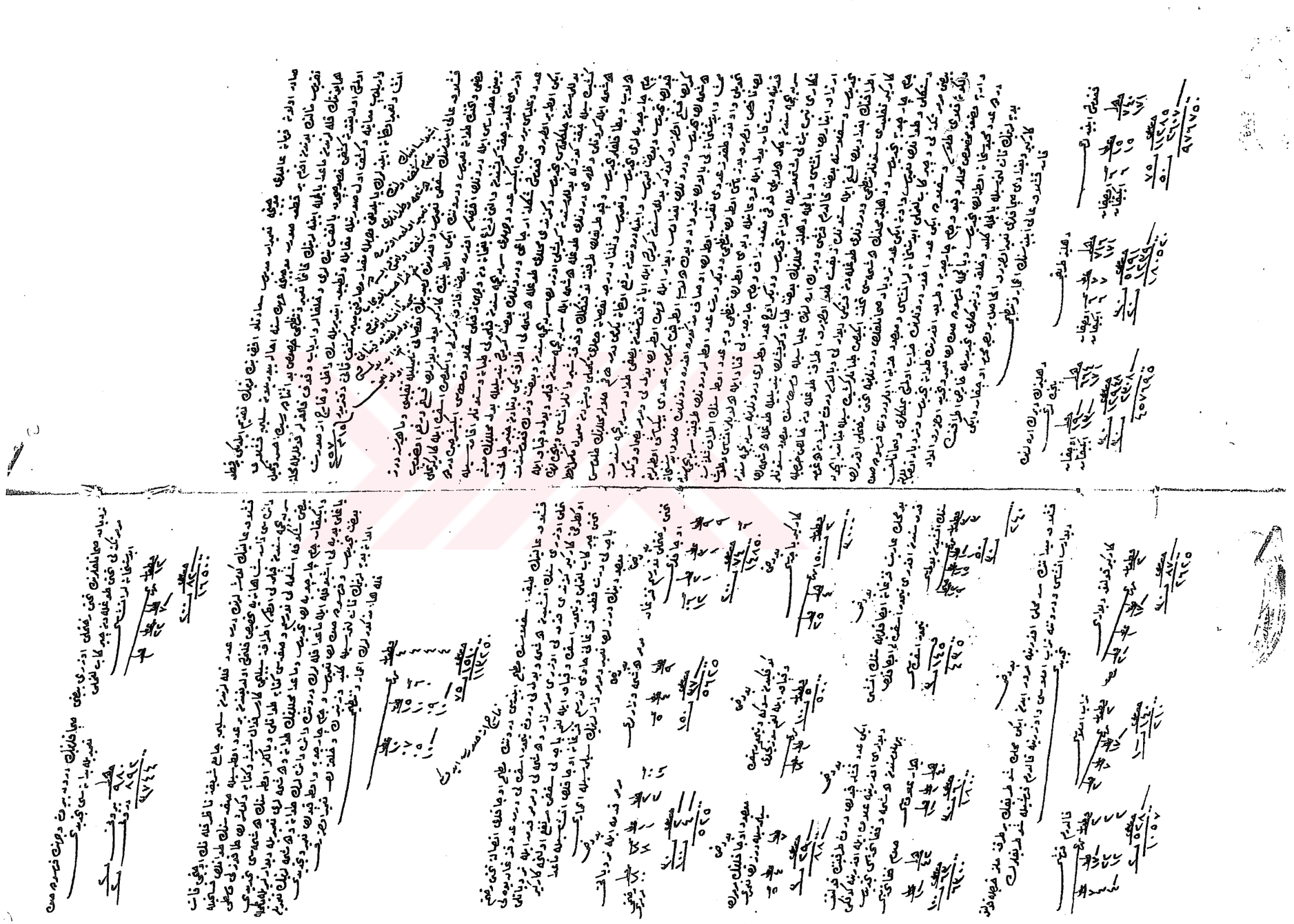
Ek 25 BOA.ML.MSF. 2408 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

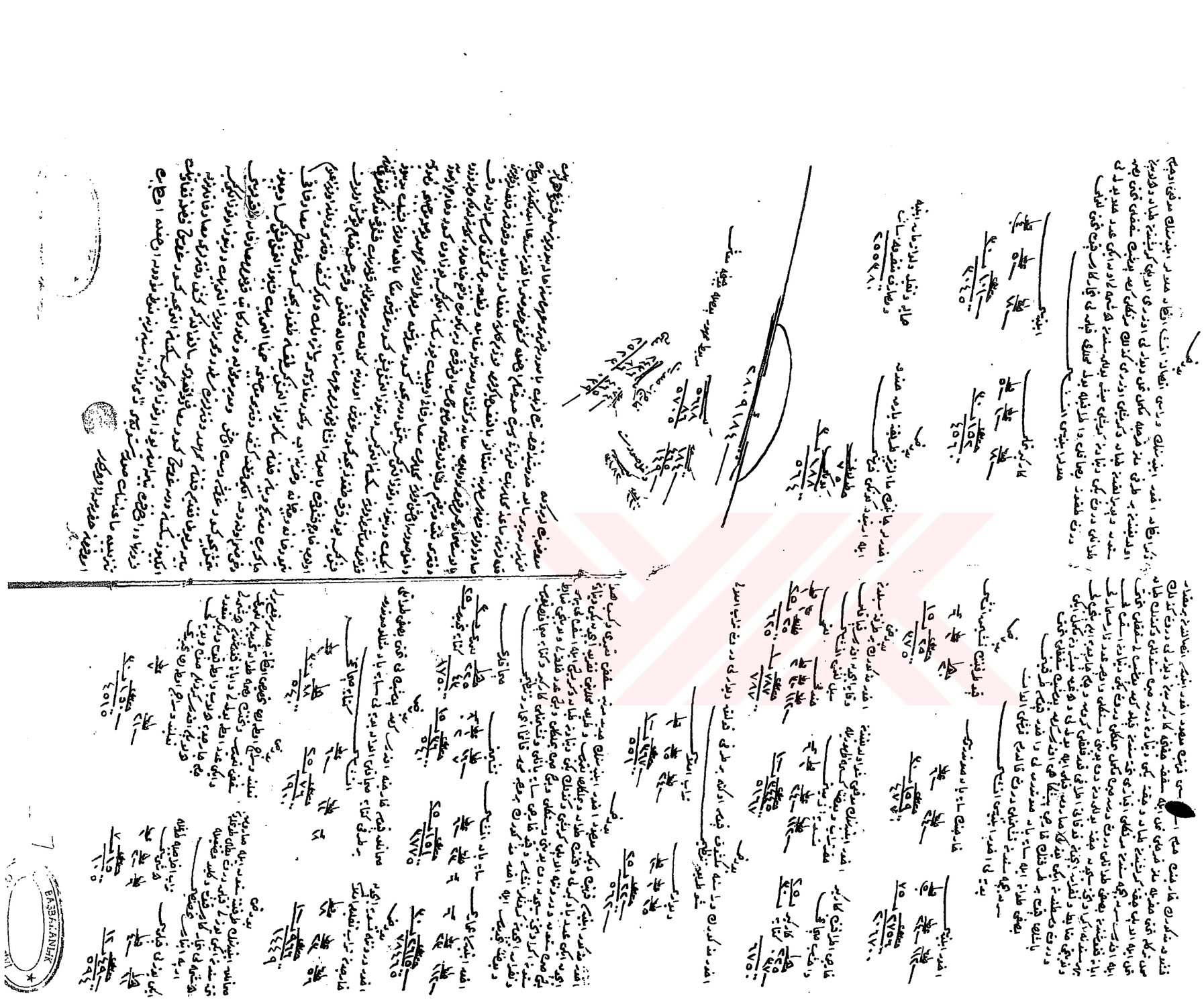

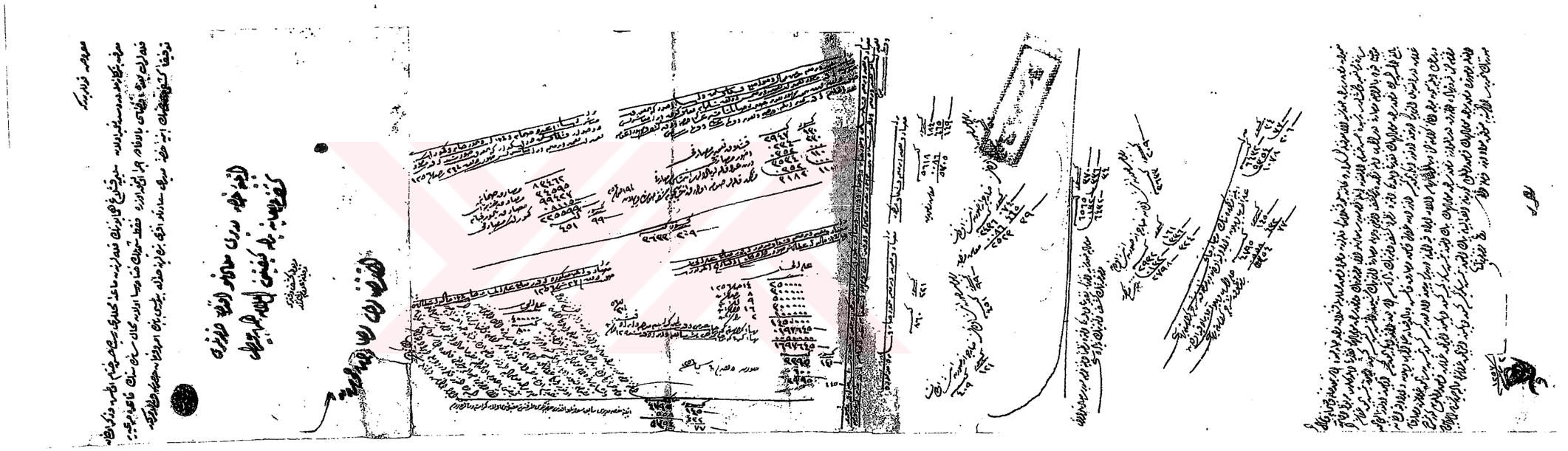
6

Ek 26 BOA.ML.MSF. 2406 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

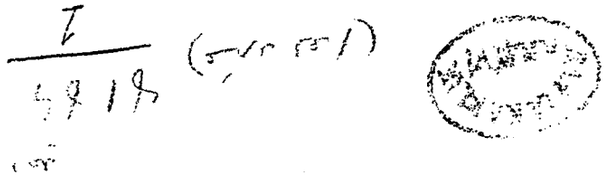

Ek 27 BOA.CA. 36274 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi

Ek 28 BOA.İD. 8184 numarada kayıtlı belgenin 1. ve 2 numaralı varaklarının fotokopileri

معروض جاک کمینه فرید رکه

رعزفعالی وتقدسی حضرتلری محروسوتوکت واقبال صاحبه جانبارینه اولمه مزاد وفرادانه یوبسونه بفضله تعالی بودفعه جلوسه زده اولدیغمز سلیمیه قشلا
همایونلرنک سایهٔ اعتلاسنده حضرت شاهانه مزاولهٔ اولنه اولنه اولنه

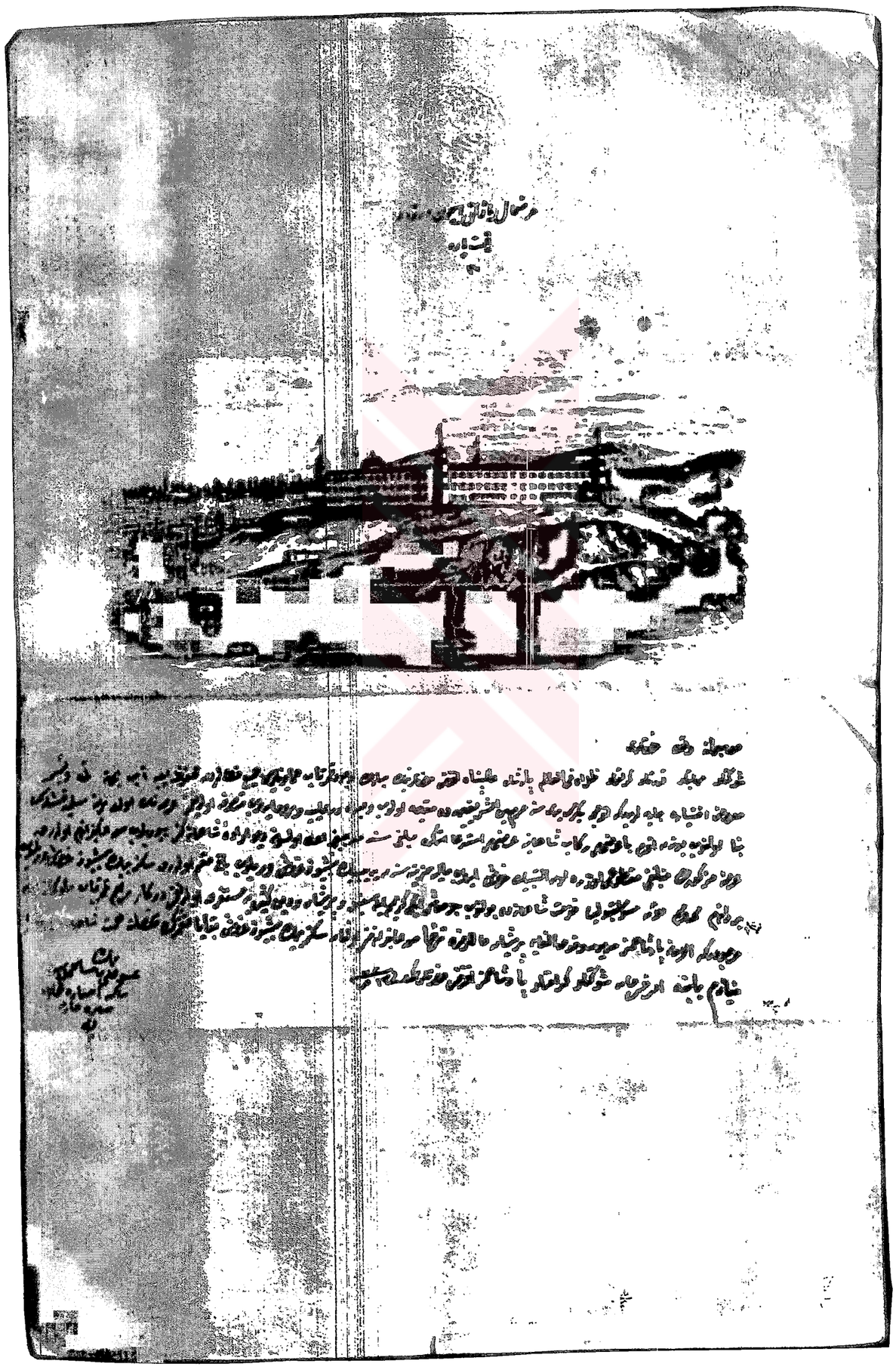
Ek 29 BOA.ML. 587 numarada kayıtlı keşif defterinin fotokopisi

Ek 30 BOA.A.MKT.NZD. 466/2 numarada kayıtlı belgelerin 2/4 numaralı ekinin fotokopisi

Ek 31 BOA.YA.Res. 22/46 numarada kayıtlı belgenin fotokopisi

Ek 32 BOA.A.DVN.108/100 Numarada Kayıtlı Dilekçe Fotokopisi

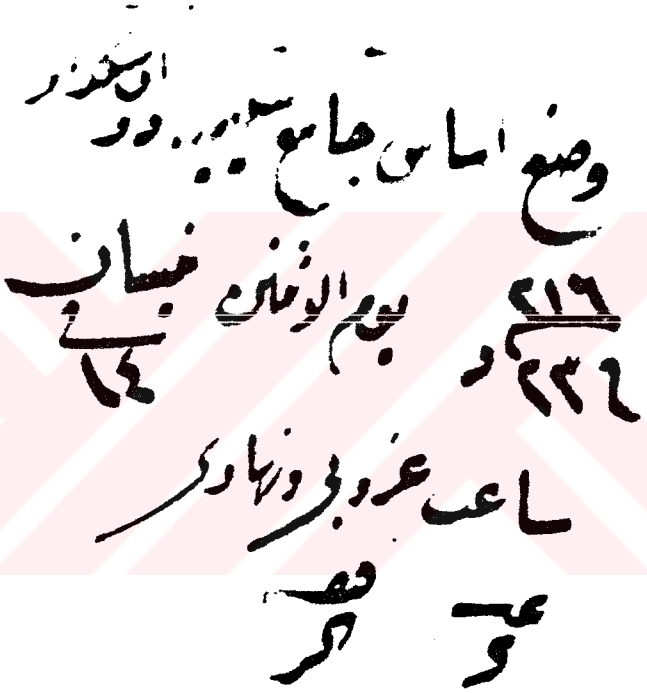

۵

حضور عالیسر فوجناب صدر اعظمیه

۴۲۷

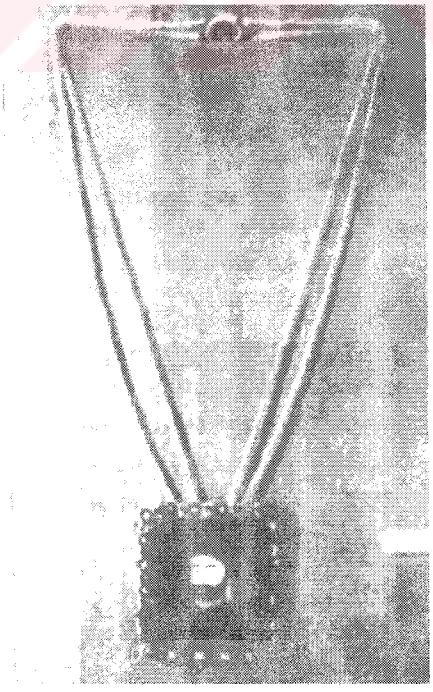
Ek 33 Selimiye Camisi'nin Temelinin Atılmasına İlişkin Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde Bulunan E. 9295/ 44 Numarada Kayıtlı Belgenin Kopyası

Ek 34 Selimiye Kışlası Şeref Salonu'nda Bulunan "Tasvir-i Hümâyûn" Kopyası

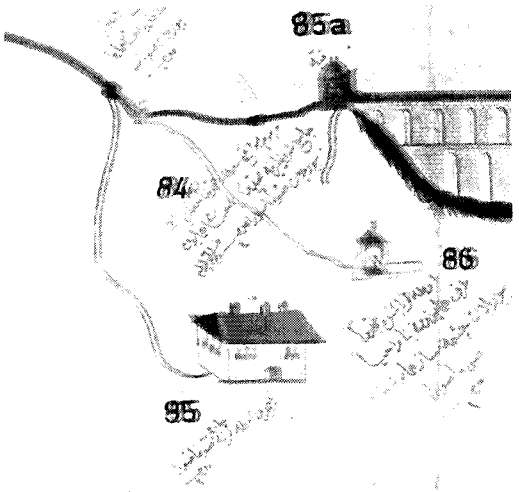
Tasvir-i Hümâyûn (detay)
(Fotoğraf, Selimiye Kışlası, Şeref Salonu'nda bulunmaktadır)

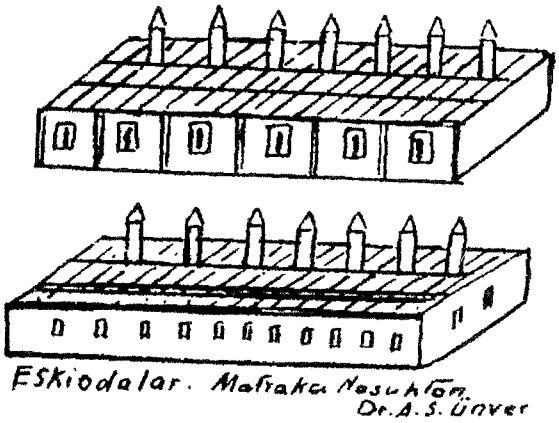
Tasvir-i Hümâyûn
(Fotoğraf, Selimiye Kışlası, Şeref Salonu'nda bulunmaktadır*)

* Fotokopi, Kıdemli Albay Necdet Belen tarafından verilmiştir

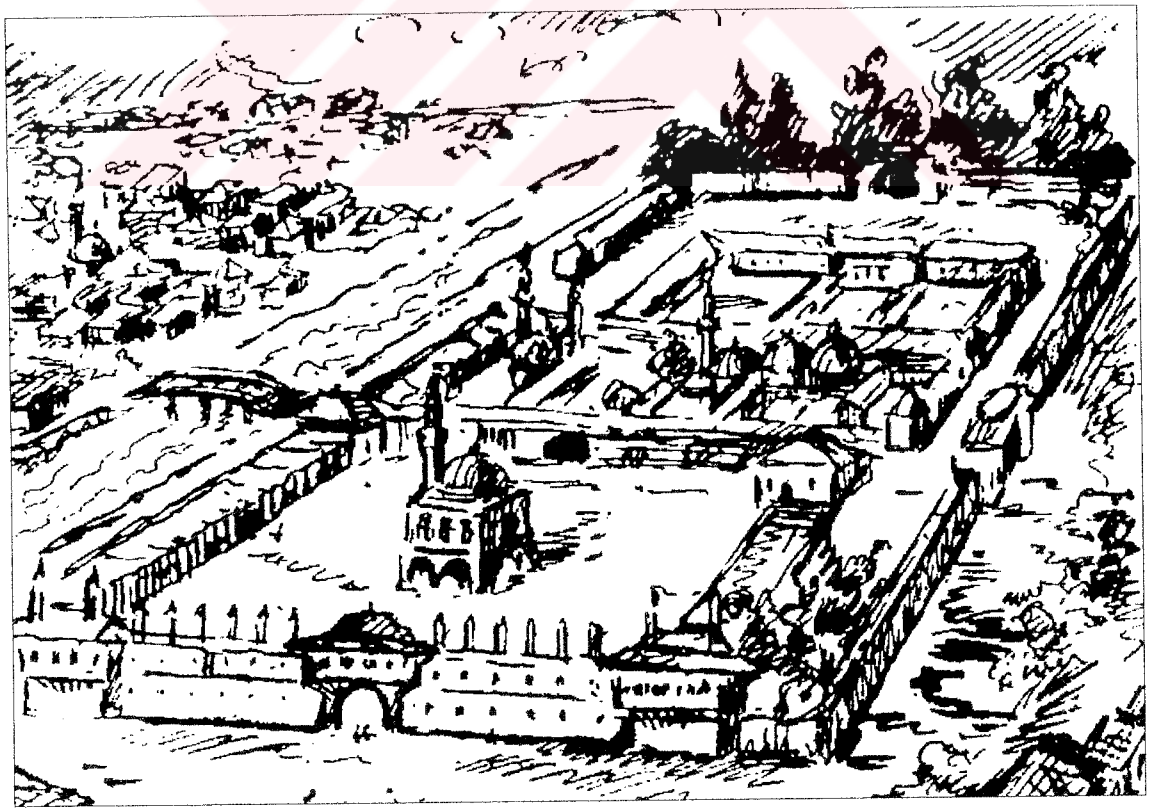
Ek 35 Yeniçeri Kışlalarına Ait Görsel Malzeme

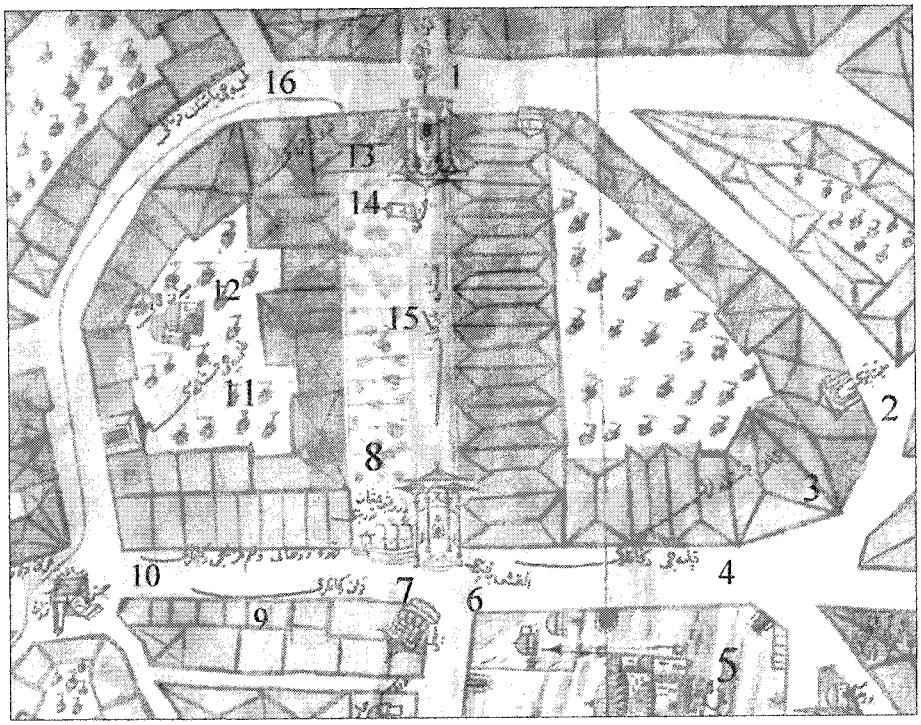
Suyolu haritasına göre Yeni Odalar
(Çeçen, 1997)

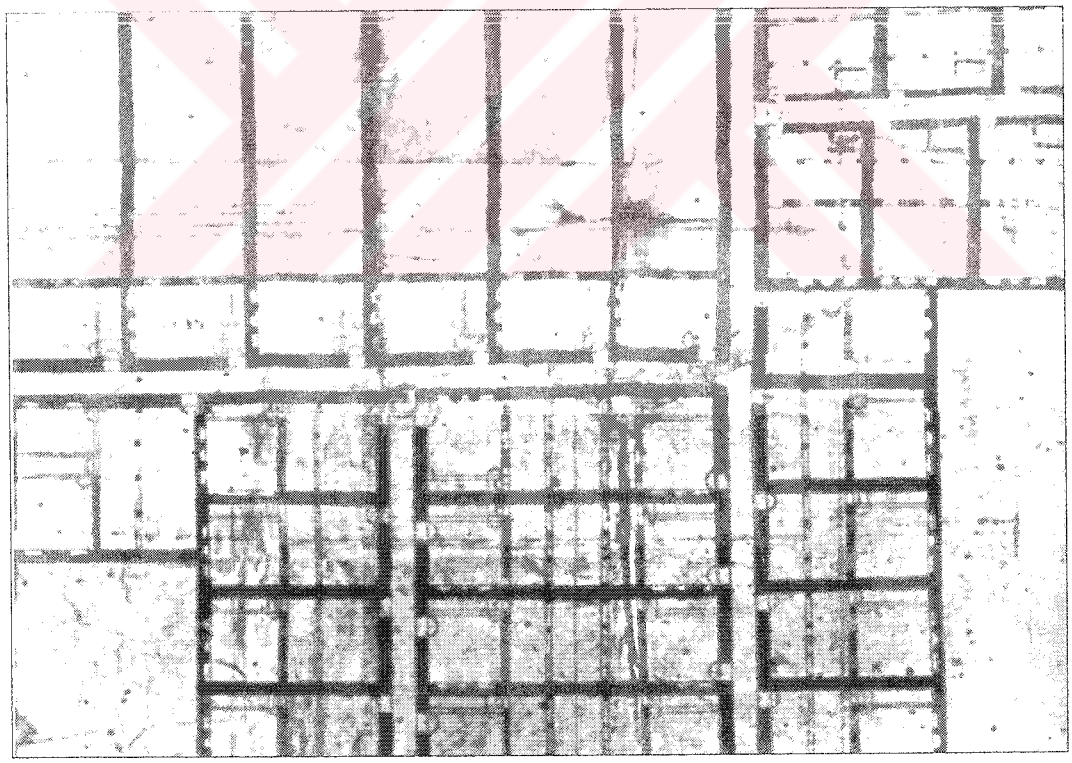
Ünver'in çizimine göre Eski Odalar
(Uzunçarşılı, 1988b)

Koçu'nun çizimine göre Eski Odalar
(Koçu, 1967)

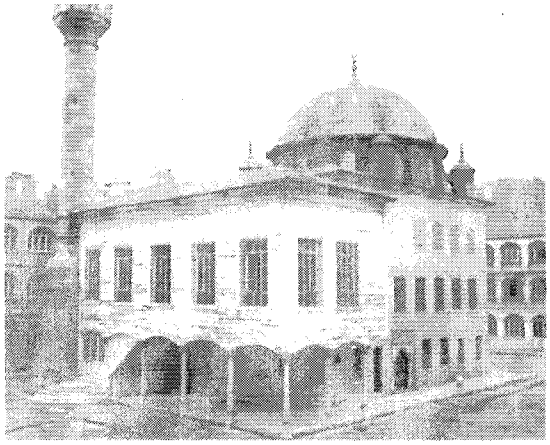
Humbarahane Öğrencilerinin yaptığı haritaya göre Eski Odalar'ın planı*
(Çeçen, 1996)

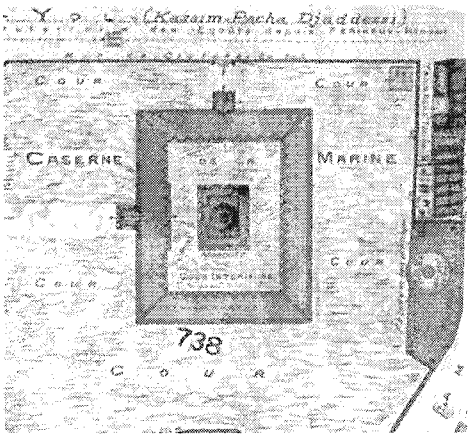
Tarihsiz, yeniçeri kışlası planı
(Tanyeli, 1999)

* 1. Kırkdört kapısı, 2. Meyyit Kapısı 3.Cemaat Kışlaları, 4. Kapamacı Dükkanları, 5. Şehzade Camisi, 6. Altmışbir Kapısı, 7. Sebil, 8. Derviş Osman Türbesi, 9. Dükkanlar, 10. Kahve ve Duhanî ve Kalemtraşcı Dükkanları, 11. Tulumbacı Kışlası, 12. Meydan Hamamı, 13. Fodla Fırını, 14. Çeşme, 15. Kışla-i Bölükân, 16. Taamiyecibaşı'nın Konağı

Ek 36 Kalyoncular Kışlası'na Ait Plan, Fotoğraflar ve Çizimler

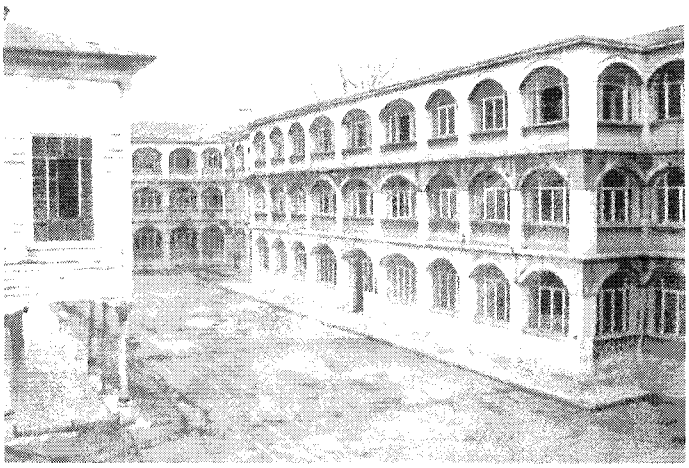
Kalyoncu Kışlası Mesciti (1988)
(Anonim, 1988)

Kalyoncu Kışlası planı (1930)
(Pervititch haritası)

Kalyoncu Kışlası giriş kapısı (1988)
(Anonim, 1988)

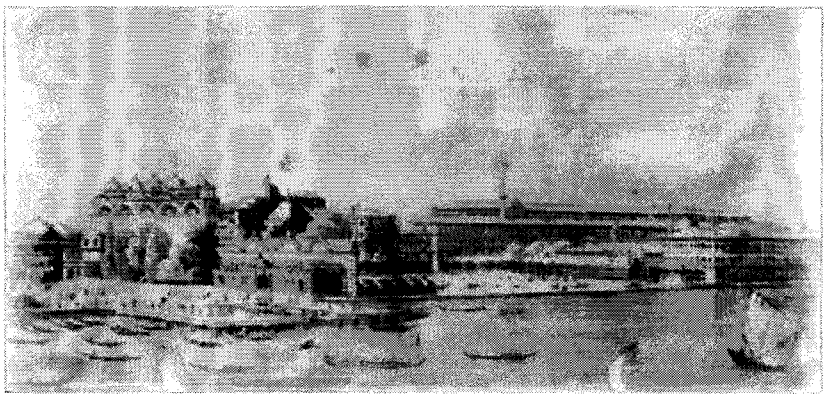

Kalyoncu Kışlası avlusunun görünüşü (1988)
(Anonim, 1988)

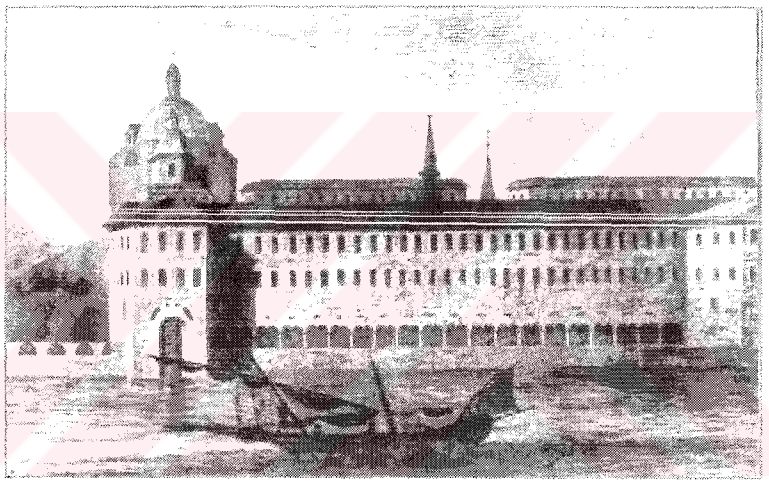

Hilair'in çizimine göre Kalyoncu Kışlası, 1800 civarı (Sevim, 1996)

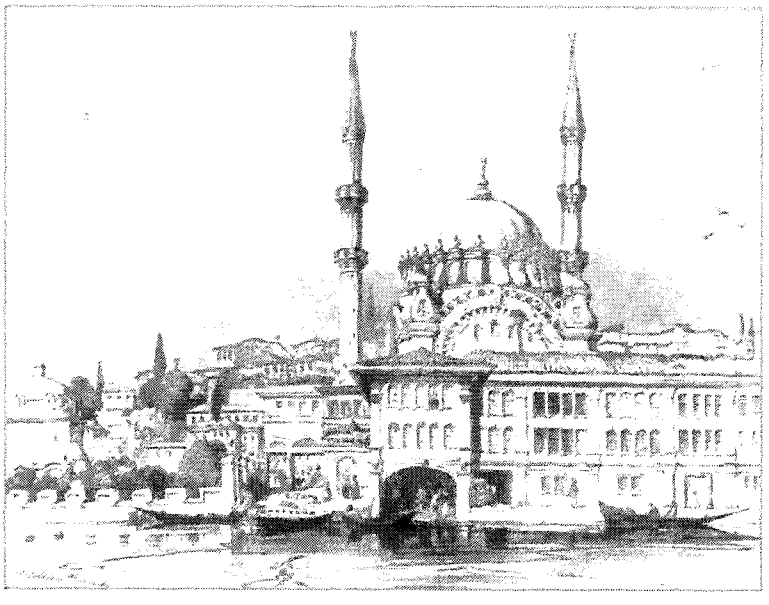
Ek 37 Tophane'deki Topçu Kışlaları'na Ait Çizimler

Topçu Kışlaları 1813,
(www.ibb.gov.tr/istanbultr)

Topçu Kışlaları, 1840 (Sevim, 1996)

Topçu Kışlaları, 1838 (Sevim, 1996)

Ek 38 Levent Çiftliği Kışlası'na Ait Gravür

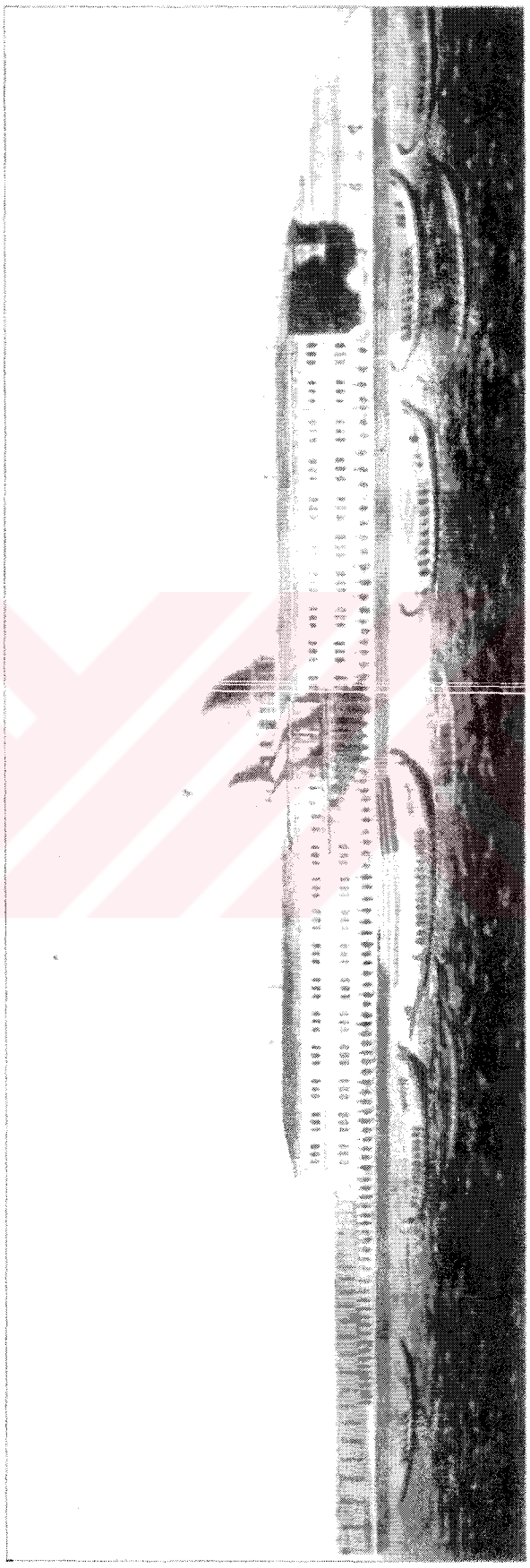

Mahmud Raif Efendi'nin, 1798 öncesine ait çiziminde Levent Çiftliği Kışlası (Beydilli, 1995)

Ek 39 Humbaracı ve Lağımcı Kışlaları'na Ait Gravürler

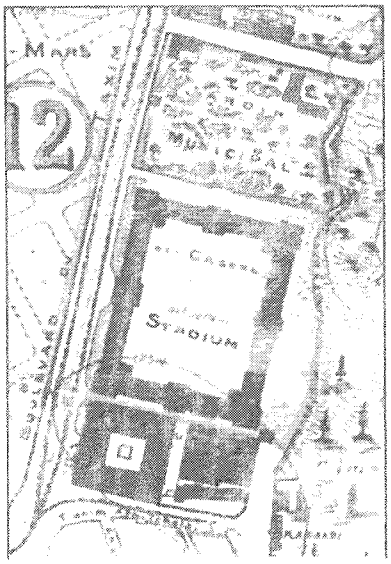

Humbaracı ve Lağımcı Kışlası gravürü, Preault (Arslan, 1992)

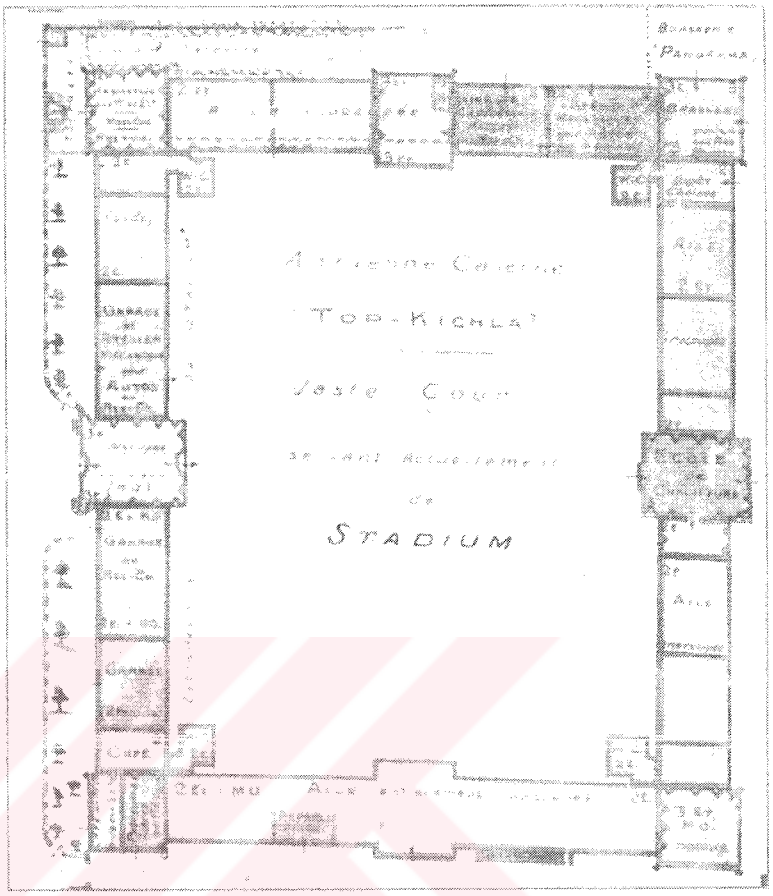

Humbaracı ve Lağımcılar Kışlası gravürü, Hobhouse, 1813, (Arslan, 1992)

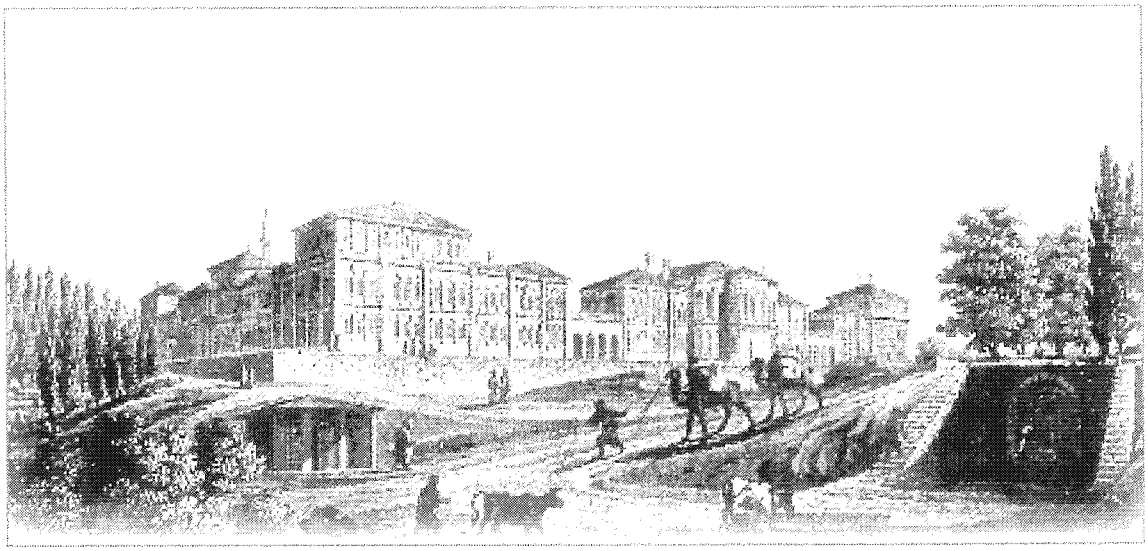
Ek 40 Beyoğlu Kışlası'nın Gravür ve Planları

Beyoğlu Kışlası vaziyet planı
(Pervititch Haritasına göre)

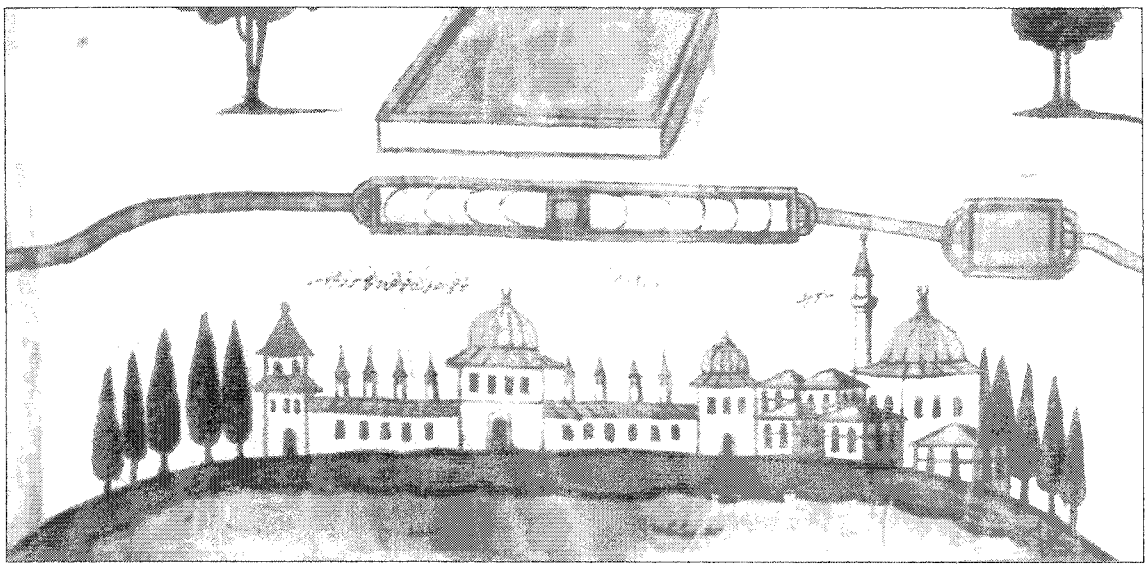

Beyoğlu (Taksim) Kışlası planı
(Pervititch haritasına göre)

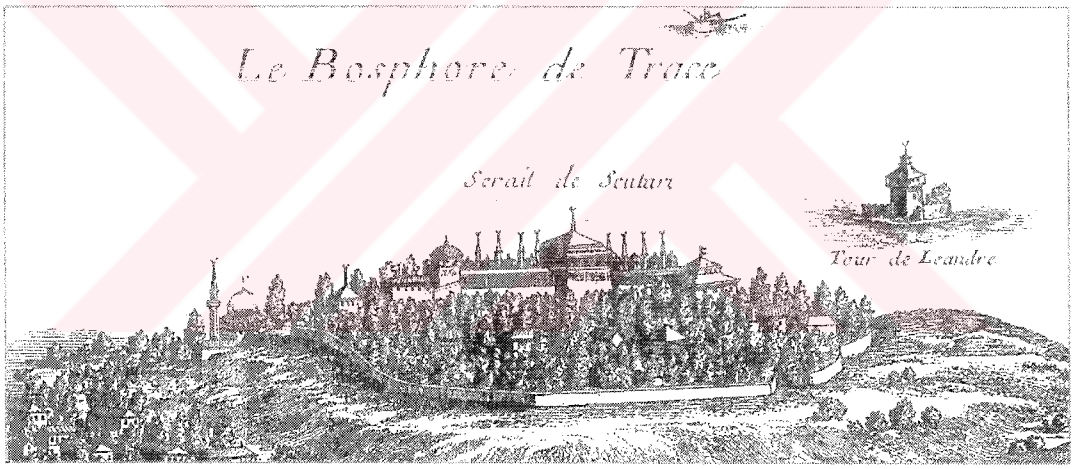

Beyoğlu (Taksim Kışlası) görünüşü, 1820 civarı (Arslan, 1992)

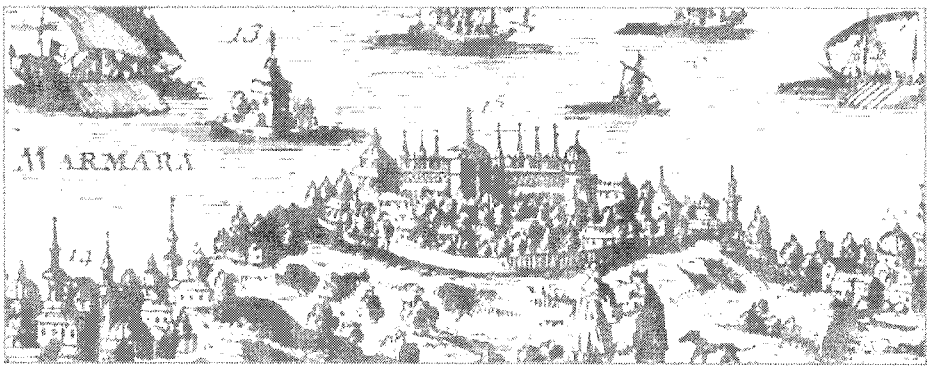
Ek 41 Kavak Sarayı'na İlişkin Görsel Malzeme

III. Ahmet dönemine ait suyolu planında Kavak Sarayı (Çeçen, 1994)

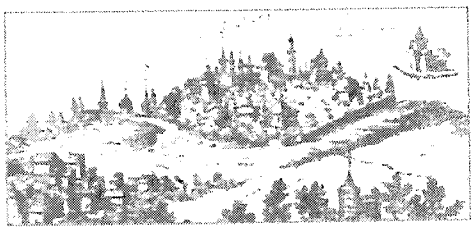
Guer'in çizimine göre Kavak Sarayı (1746) (Sevim, 1996)

Kavak Sarayı (1767-1773) (Sevim, 1996)

Kavak Sarayı
(www.chez.com/galata/maps.html)

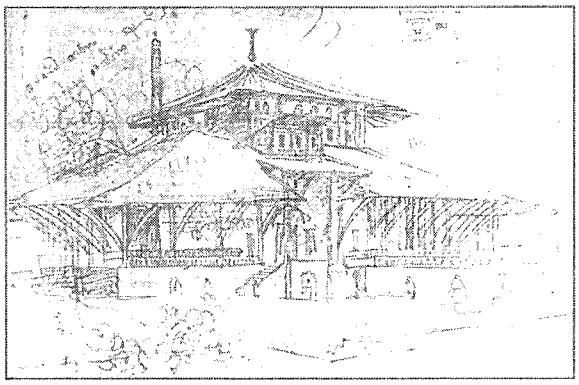

Kavak Sarayı 1701,

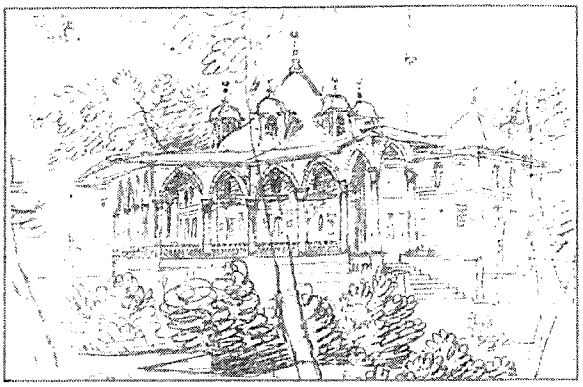
(Anonim, 1995)

Hilair'in çiziminde Kavak Sarayı (1800 öncesi) (Arslan, 1992)

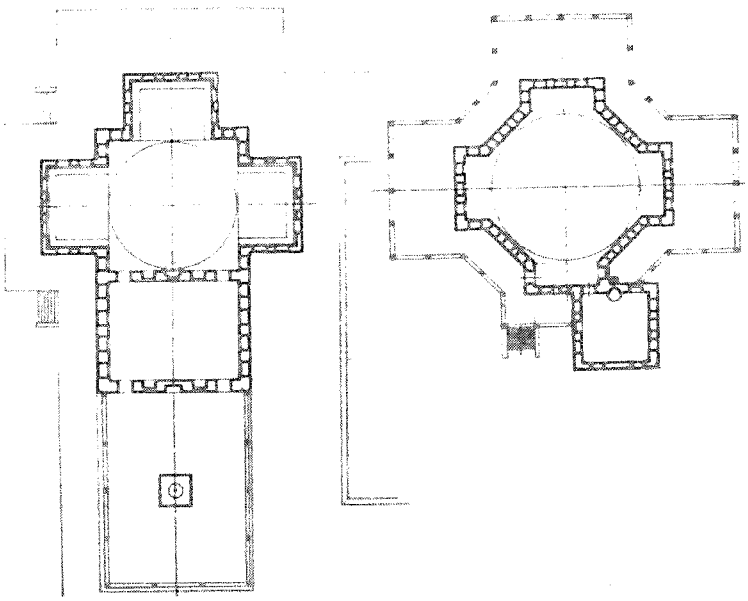
Lepere 1. çizimine göre kavak sarayı binası
(Wiener, 1989)

Lepere 2. çizimine göre Kavak Sarayı Binası
(Wiener, 1989)

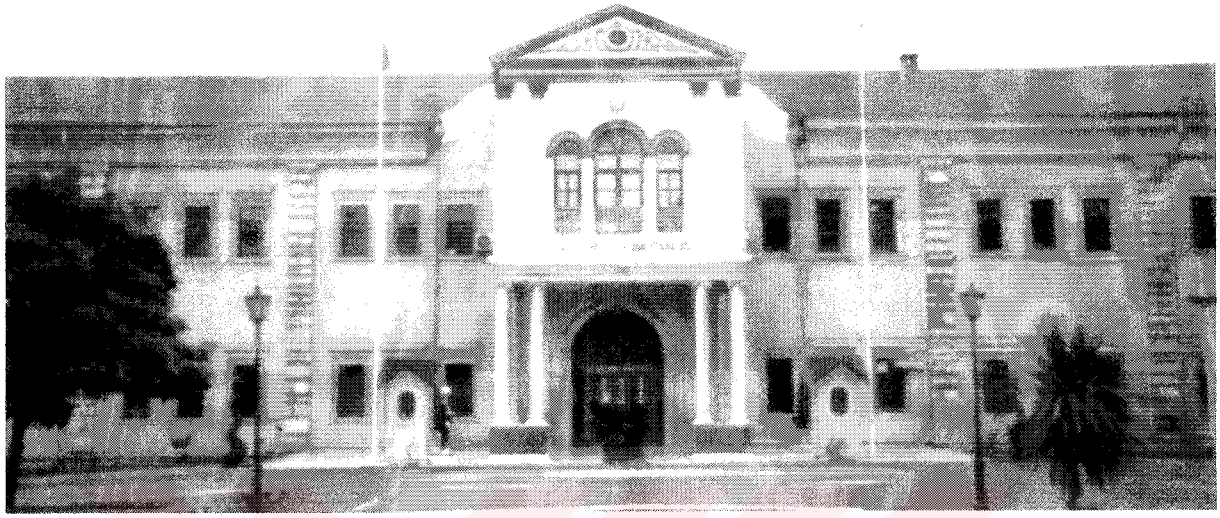

Lepere 3. çizimine göre Kavak Saray binası
(Wiener, 1989)

Wiener'in hazırladığı Kavak Sarayı binalarının planları
(Lepere çizimlerine göre) (Wiener, 1989)

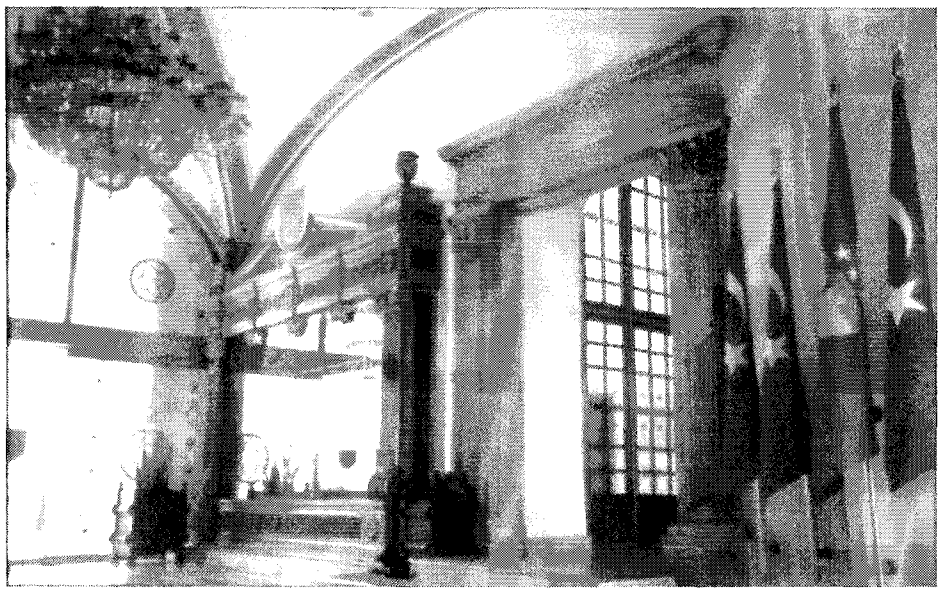
Ek 42a Selimiye Kışlası'nın Kuzey Kapısının Fotoğrafları

Kuzey kapısı ve komutanlık birimi* (2002)

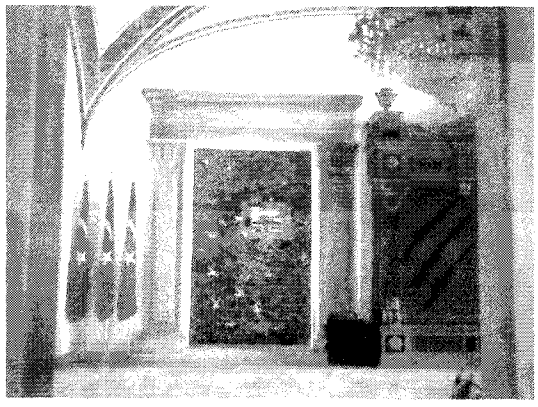
Kuzey kapısı avlu tarafından giriş* (2002)

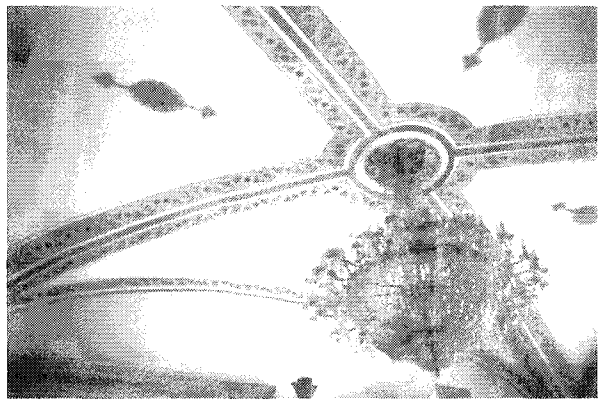
Kuzey kapısının geçit bölümü, batı duvarı* (2002)

Kuzey kapısının geçit bölümü, doğu duvarı* (2002)

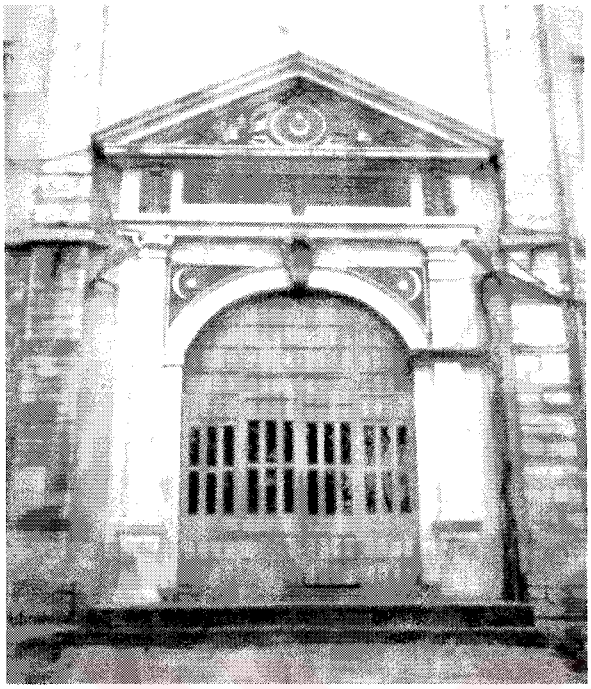
Kuzey kapısının geçit bölümü, doğu duvarı* (2002)

Kuzey kapısının geçit bölümü tavanı* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 42b Selimiye Kışlası'nın Doğu ve Batı Kapılarının Fotoğrafları

Doğu Kapısı (dıştan)* (2002)

Batı Kapısı (dıştan)* (2002)

Doğu Kapısı (avlu tarafı)* (2002)

Batı Kapısı (avlu tarafı)* (2002)

* Fotoğraf: M,Gözde Ramazanoğlu arşivi

Batı kapısı geçiş bölümü* (2002)

Batı kapısı geçiş bölümü* (2002)

Batı kapısı geçiş bölümü, kemer ayağı örgüsü* (2002)

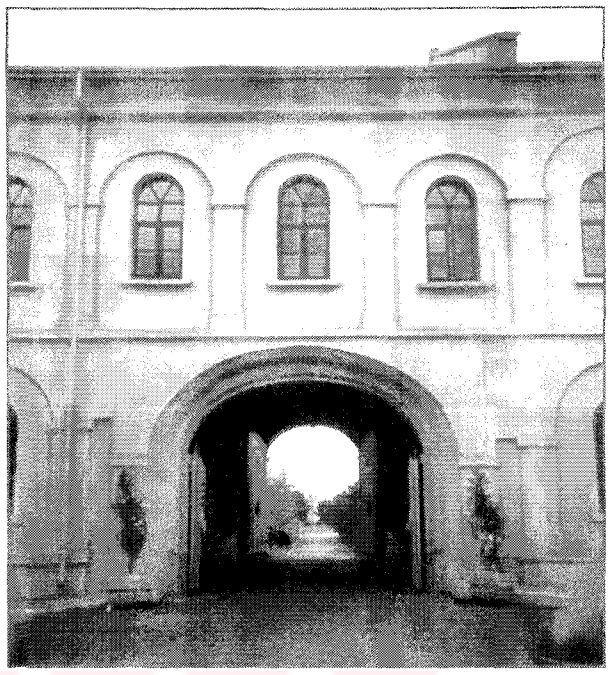
Batı kapısı geçiş bölümü, kemer ayağı örgüsü* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 42c Selimiye Kışlası'nın Güney Kapısının Fotoğrafları

Güney kapısının dış görünüşü* (2002)

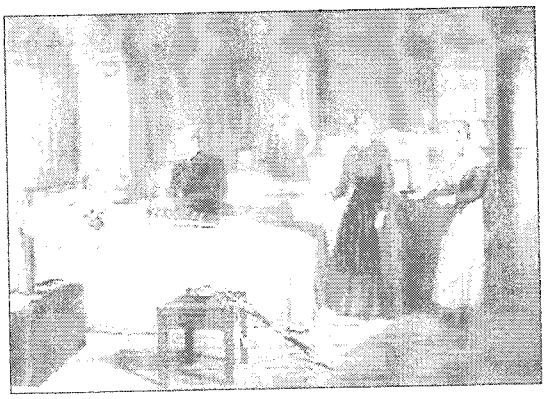
Güney kapısının avlu tarafından görünüşü* (2002)

Güney kapısının geçiş bölümü* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 44 Selimiye Kışlası'nın İç Mekanlarına Ait 1854-1856 Tarihli Çizimler

"Miss Nightingale in Hospital at Scutari"
(www.antiquemapsandprints.com)

"Miss Nightingale in Hospital at Scutari"
(www.antiqueprints.com/images)

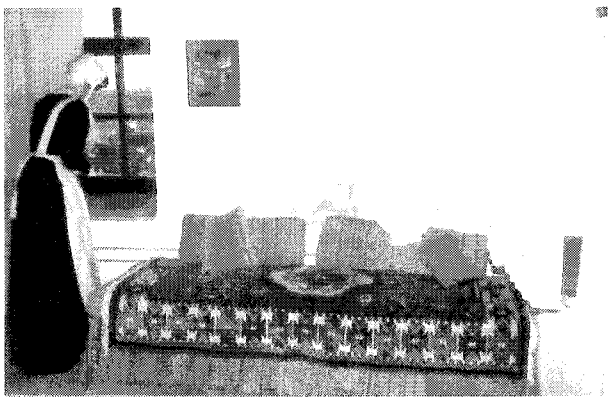

Kışla içinde, hasta koğuşu olarak kullanılan bir mekan.
Sekiler, dolaplar ve soba görülmektedir.
(www.antiqueprints.com/images)

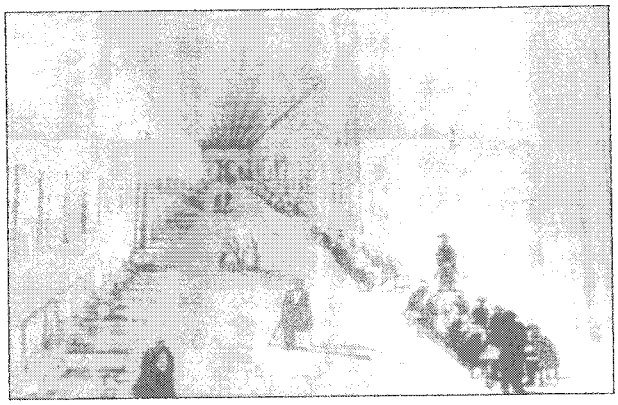
Ek 43 Selimiye Kışlası'nda Florance Nightingale Müzesi'nin Fotoğrafları*

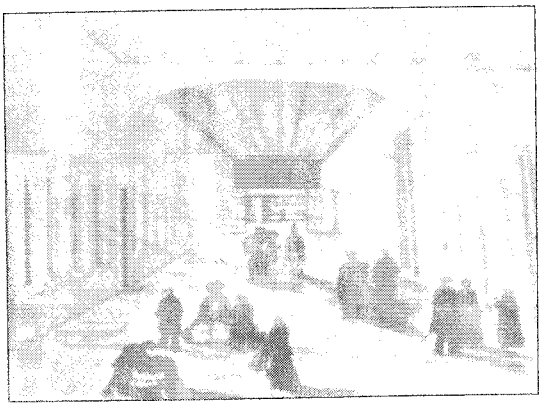

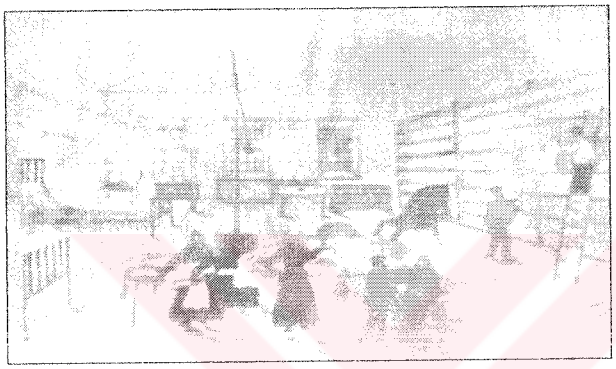
* Fotoğraflar: Florance Nightingale Müzesi kataloğu.

Koridor*

Koridor*

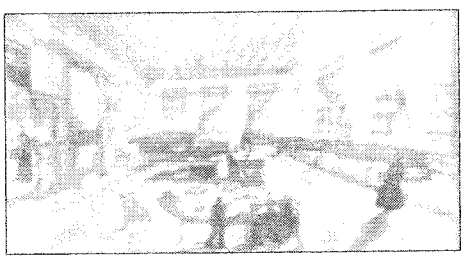
İşlevi belirlenemeyen bir çalışma mekanı*

Koridor*

Koridor*

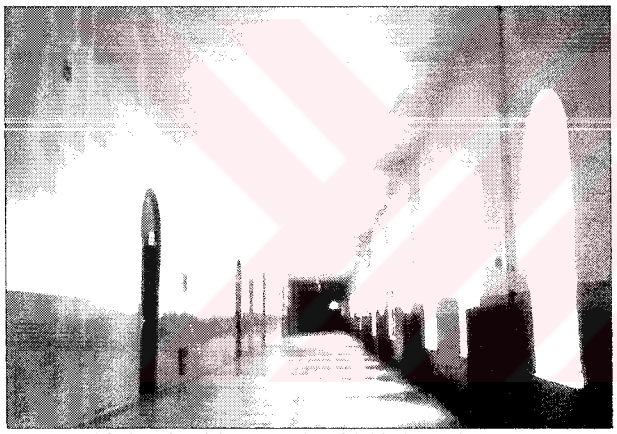
Kulede olduğu anlaşılan mekan*

* Fotoğraf: Selimiye Kışlası'ndaki Nightingale Müzesi'nde sergilenmektedir.

Ek 45 Selimiye Kışlası'nın Koridorlarına Ait Fotoğraflar

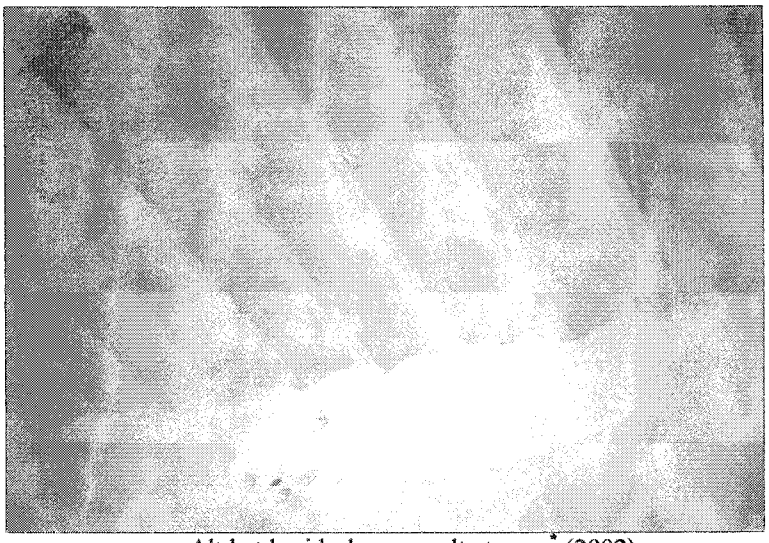
Koridor, 1966 (tavanın ahşap kaplamalı olduğu görülüyor)
(Güneri, 1966)

Alt kat koridorlarından biri* (2002)

Üst kat koridorlarından biri* (2002)

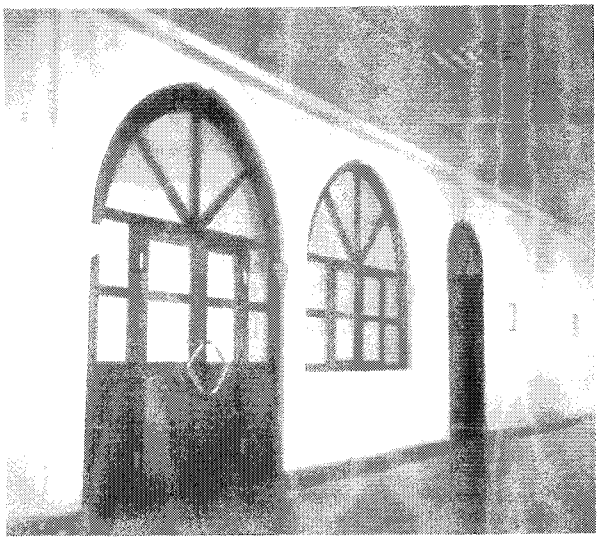
Alt kat koridorlarının volta tavanı* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

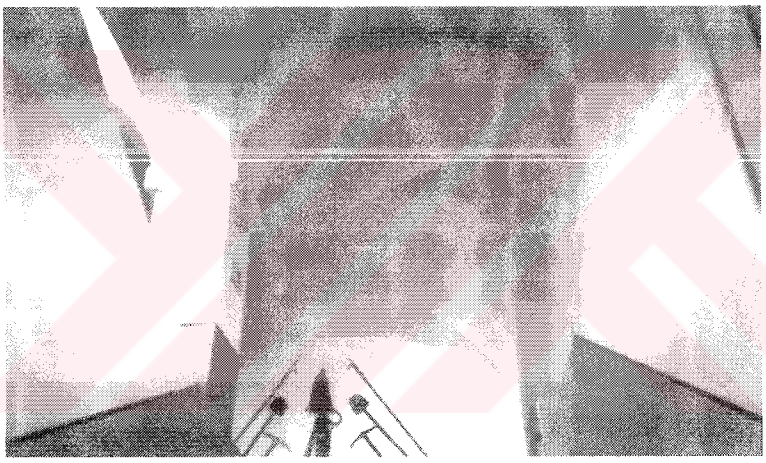
Ek 46 Selimiye Kışlası'nın Merdivenlerine Ait Fotoğraflar

Merdiven koridor açılımı, merdiven tarafı* (2002)

Merdiven koridor açılımı, koridor tarafı* (2002)

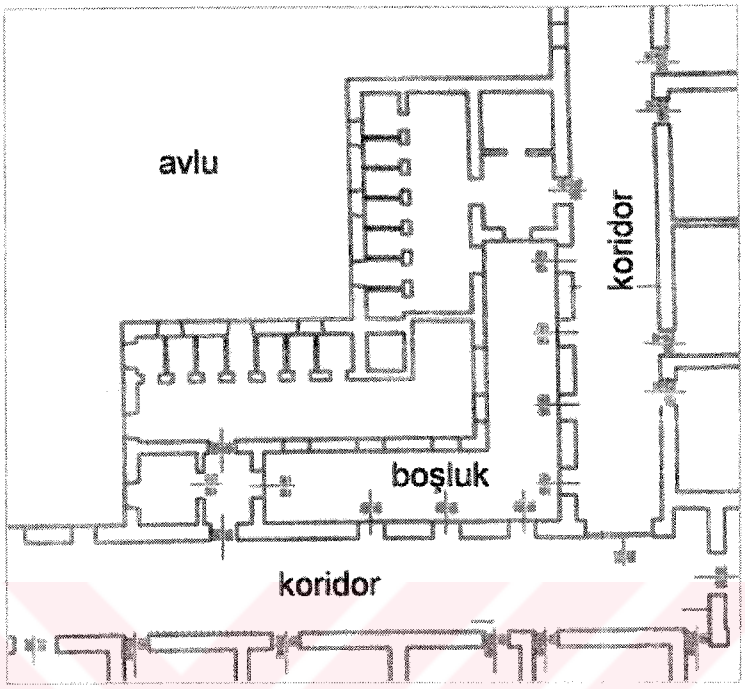
Özgün niteliğini koruyan merdiven sahanlığı tavanı* (2002)

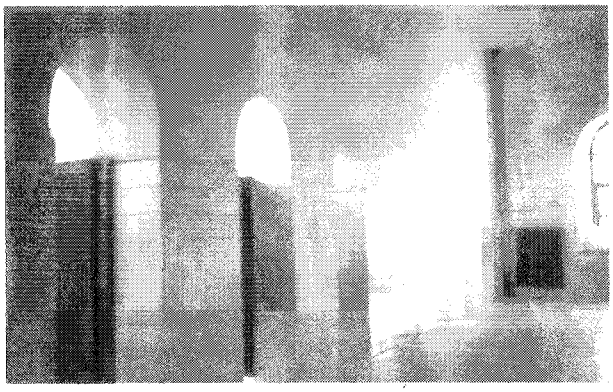
Özgün niteliğini koruyan merdiven kemerleri* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 47 Selimiye Kışlası'nın Tuvaletlerine Ait Plan ve Fotoğraf

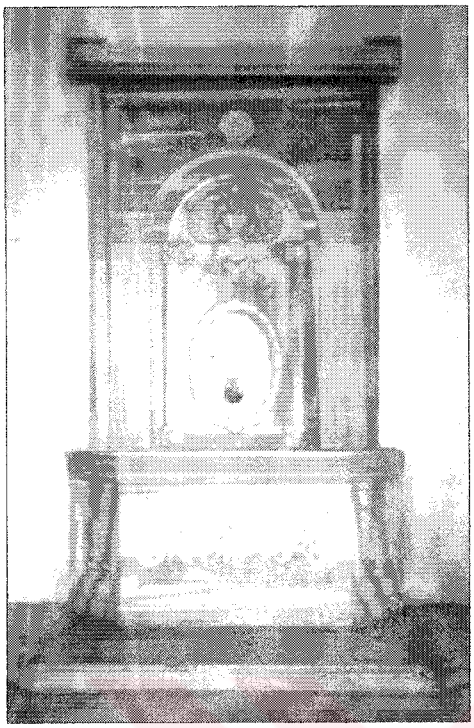
Tuvaletlerin Planı
(1999 tarihli Selimiye Kışlası Planı)

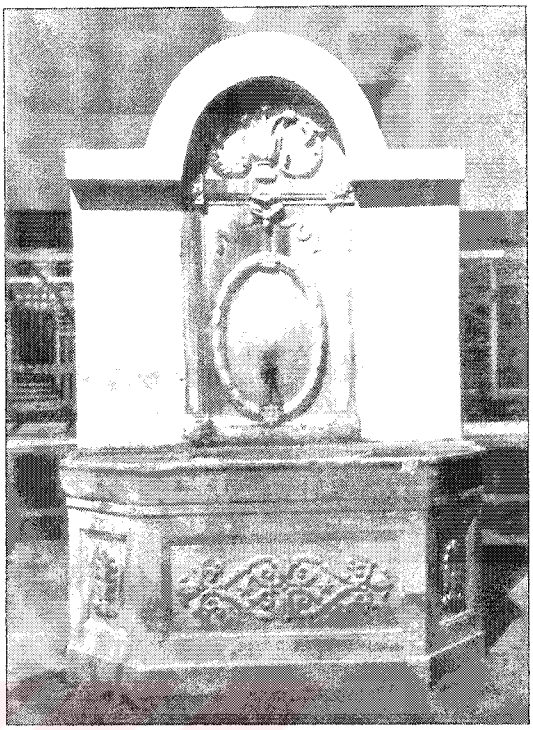
Selimiye Kışlası'nın tuvaletleri* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

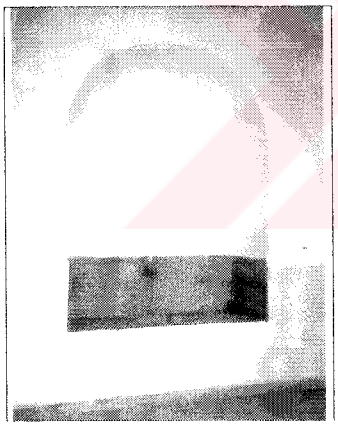
Ek 48 Selimiye Kışlası'nın İçindeki Çeşmeler ve Bahçesindeki Çeşmeye Ait Fotoğraflar

Kuzey kanadındaki çeşme* (2002)

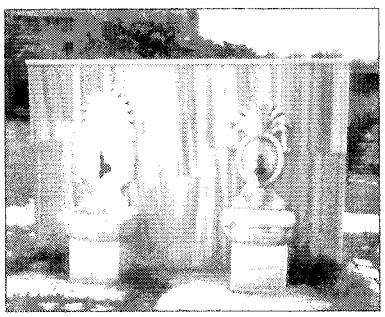
Kuzey kanadındaki çeşmenin, iç avludaki durumu** (Güneri, 1966)

Güney koridorunda, merdiven altındaki çeşme* (2002)

Kuzey kanadı, merdiven başındaki mermer çeşme*

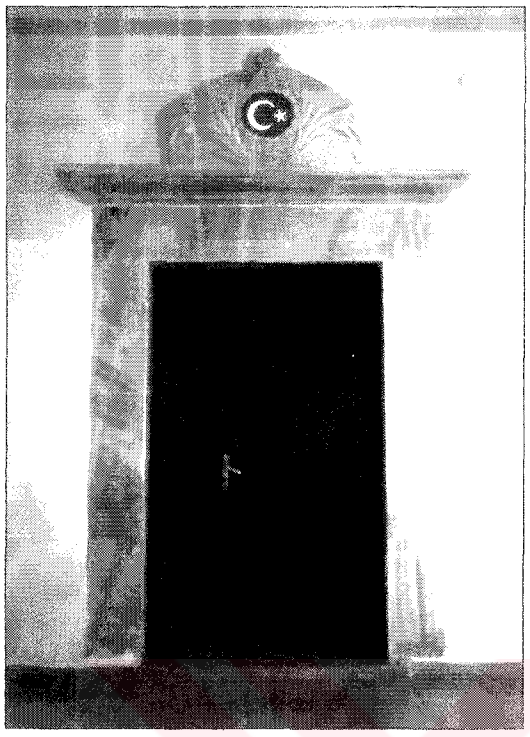
Bahçedeki devşirme malzemeli çeşme* (2002)

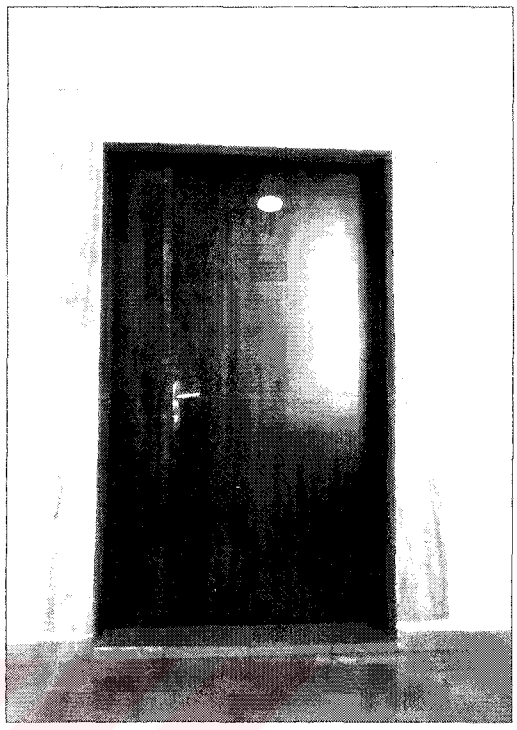
* Fotoğraf, M.Gözde Ramazanoğlu Arşivi

** Fotoğraf, İÜ. Fen Edebiyet Fak., Sanat Tarihi Bölümü Arşivi

Ek 49 Selimiye Kışlası'nda Mevcut Mimarî/ Dekoratif Unsurların Fotoğrafları

Mermer çerçeveli, taçlamalı iç kapı* (2002)

Mermer çerçeveli iç kapı* (2002)

Kapı taçlaması detay* (2002)

1. kat koridorundaki lamba nişleri* (2002)

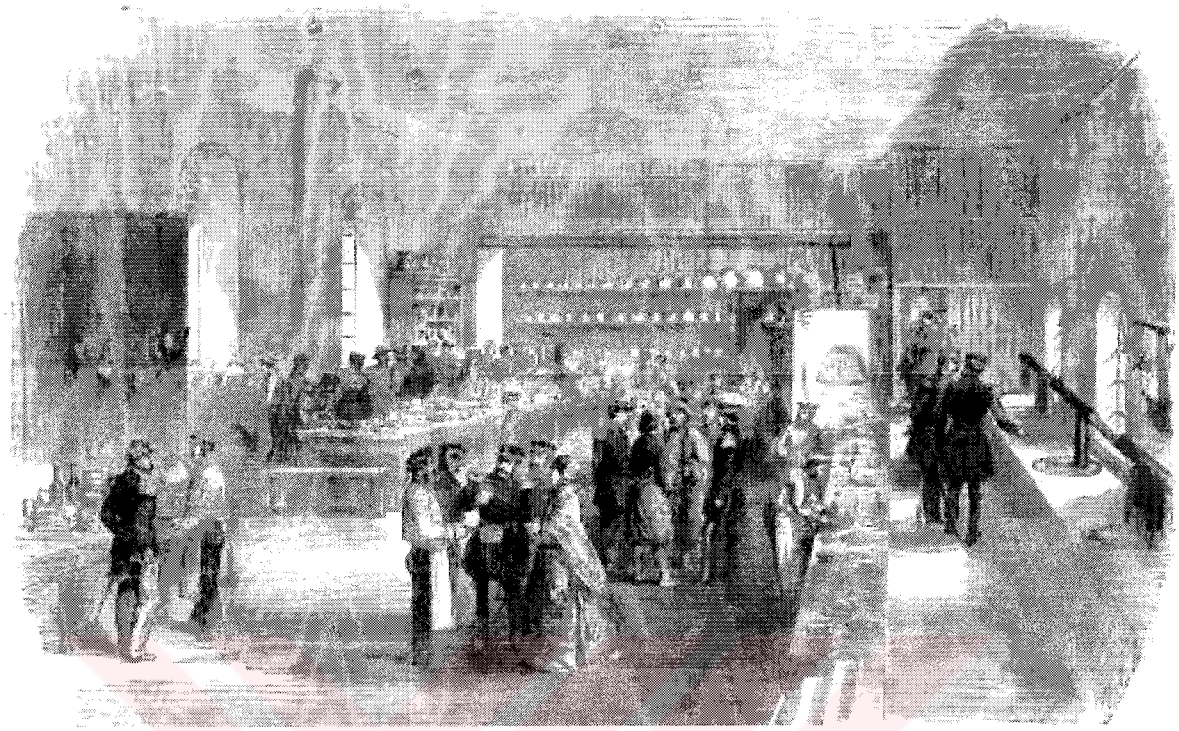
Pencere parmaklığı** (günümüze ulaşmamıştır) (Güneri, 1966)

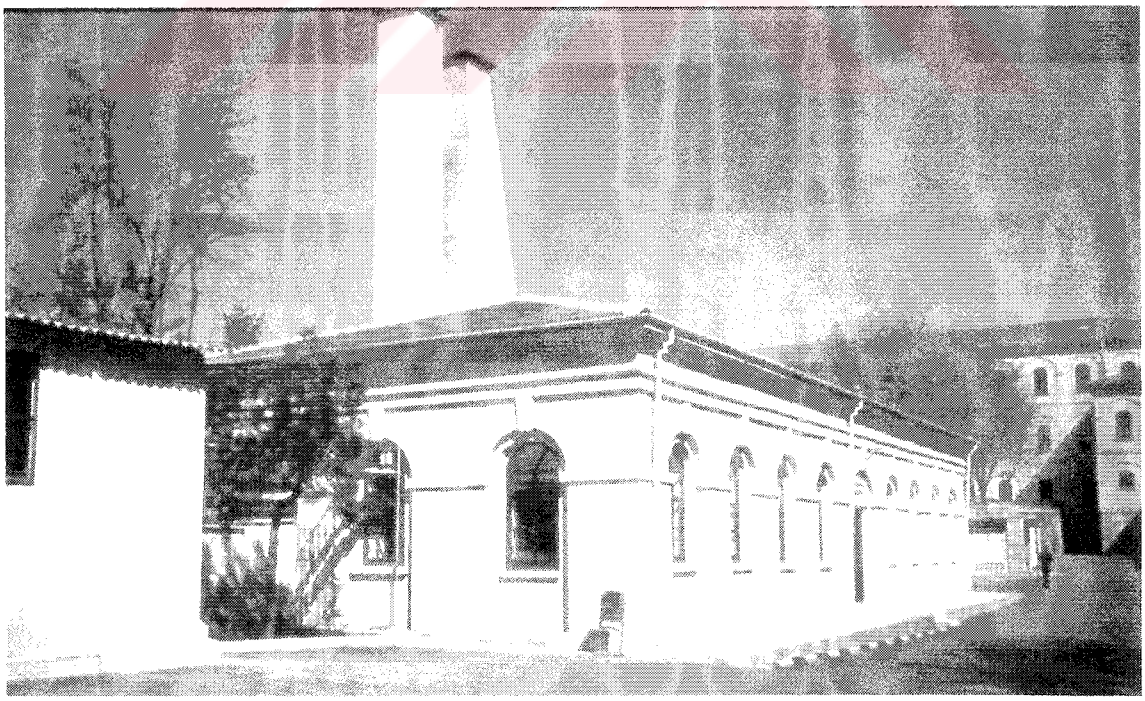
* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

** Fotoğraf: İÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Arşivi

Ek 50 Selimiye Kışlası'nın Mutfaklarına Ait Gravür ve Fotoğraf

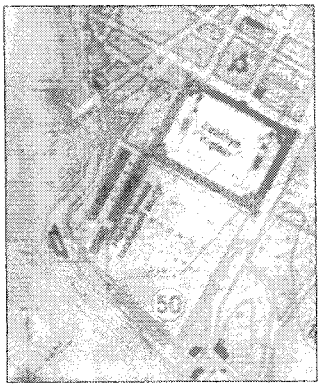
Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye Kışlası'nın mutfağı
(www.shef.ac.uk)

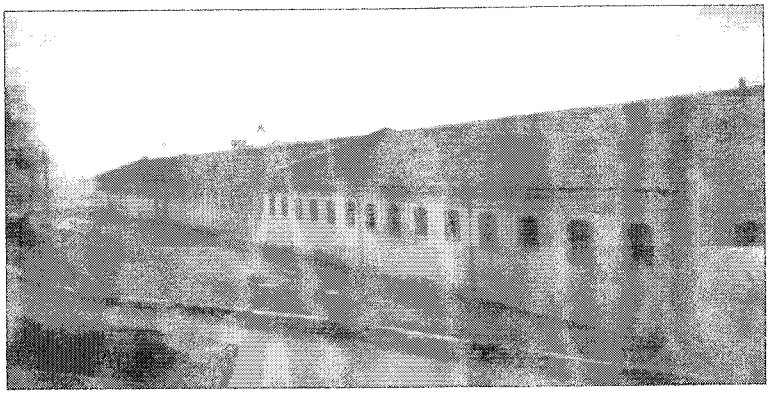
Kışla ısıtma merkezi binası (eski mutfak)* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 51 Selimiye Kışlası'nın Ahırlarına İlişkin Plan ve Fotoğraflar

Harem İskelesi tarafındaki ahırlar
(Pervititch haritasına göre)

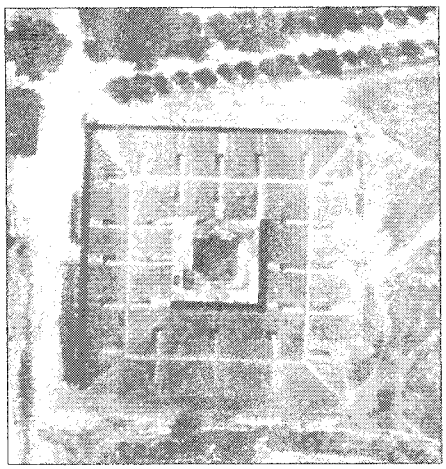
Spor Salonu (Eski Ahır), doğu cephesi fotoğrafi* (2002)

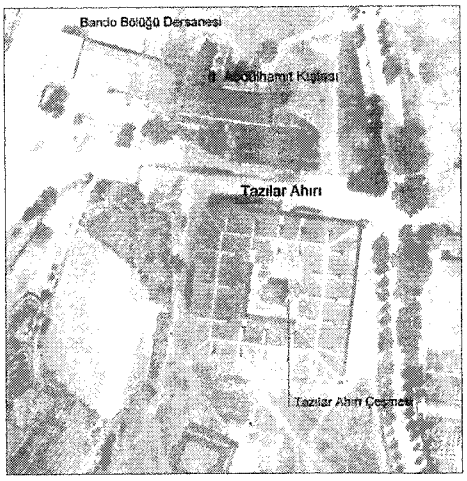
Spor Salonu binası, güney cephesi fotoğrafi* (2002)

Spor Salonu binası, kuzey cephesi fotoğrafi* (2002)

Tazıcılar ahırı hava fotoğrafi, 1918
(İTÜ, Mimarlık Fak., Restorasyon ABD. Arşivi)

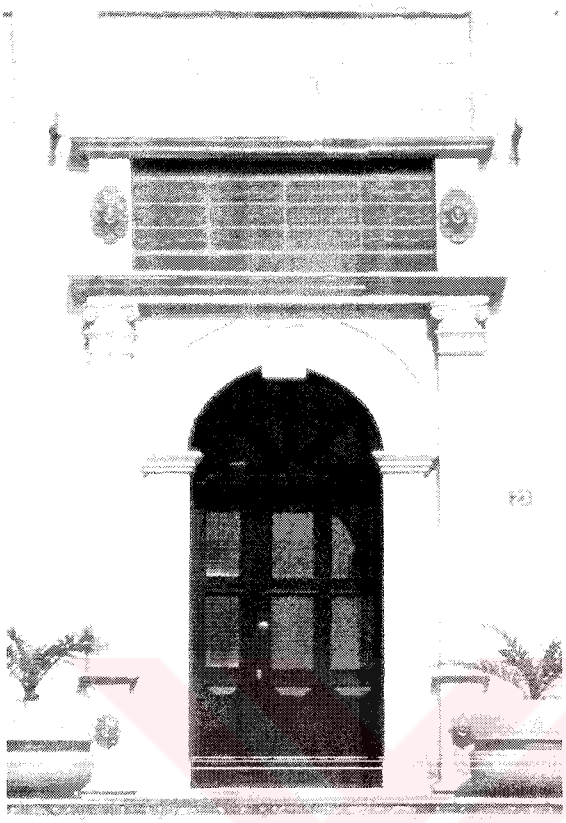

Tazıcılar Ahırı ve yakın çevresi, 1918
(İTÜ, Mimarlık Fak., Restorasyon ABD. Arşivi)

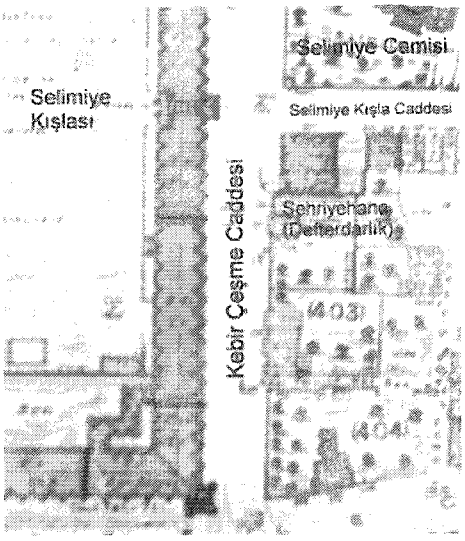
---

* Fotoğraf: M,Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 52 Şehriyehane Binasına Ait Plan ve Fotoğraflar

Şehriyehane binasının kapısı* (2002)

Şehriyehane binası

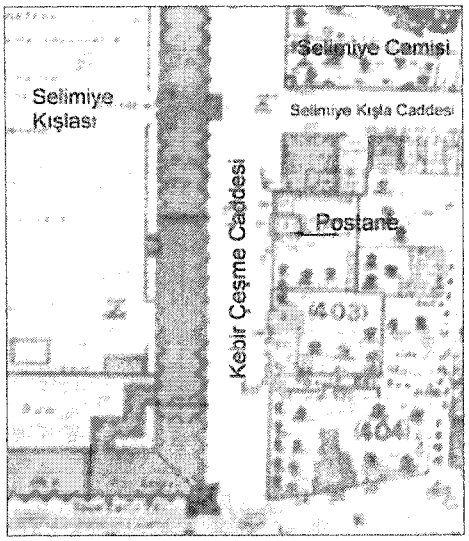
(1933 tarihli Pervititch haritasına işlenmiştir)

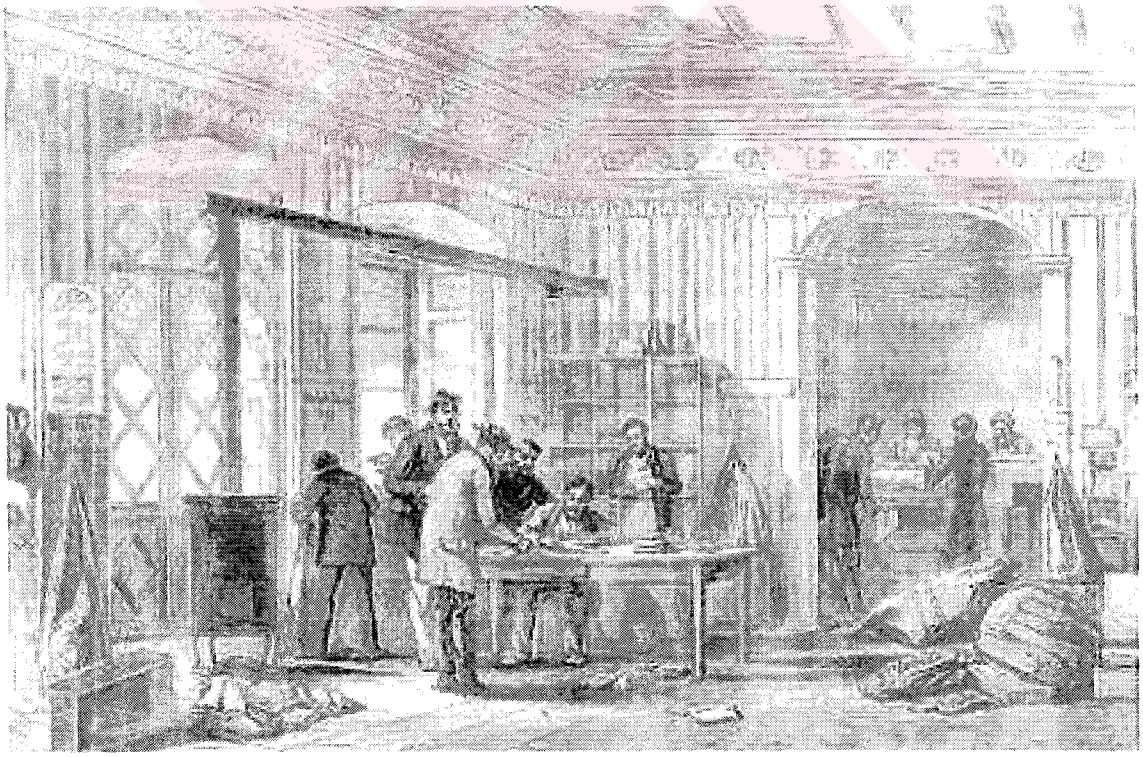
Şehriyehane binası* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 53 Postane'ye Ait Plan ve Gravür

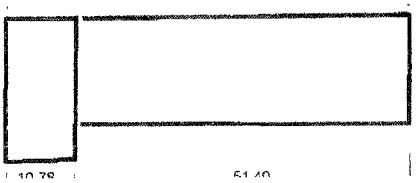

Selimiye Postanesi, 1930
(Pervititch, haritasına göre)

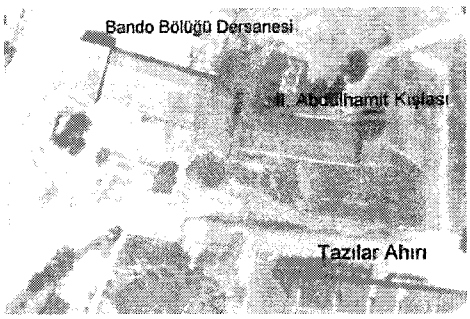

Selimiye Kışlası kapsamında olduğu sanılan askerî postane
(www.pcbranch.co.uk/REAphoto%5B2%5D.html)

Ek 54 Bando Bölüğü Dersanesi Binasına ait Plan Şeması ve Fotoğraflar

Plan Şeması
(1913 tarihli Alman Sigorta Haritasına Göre)

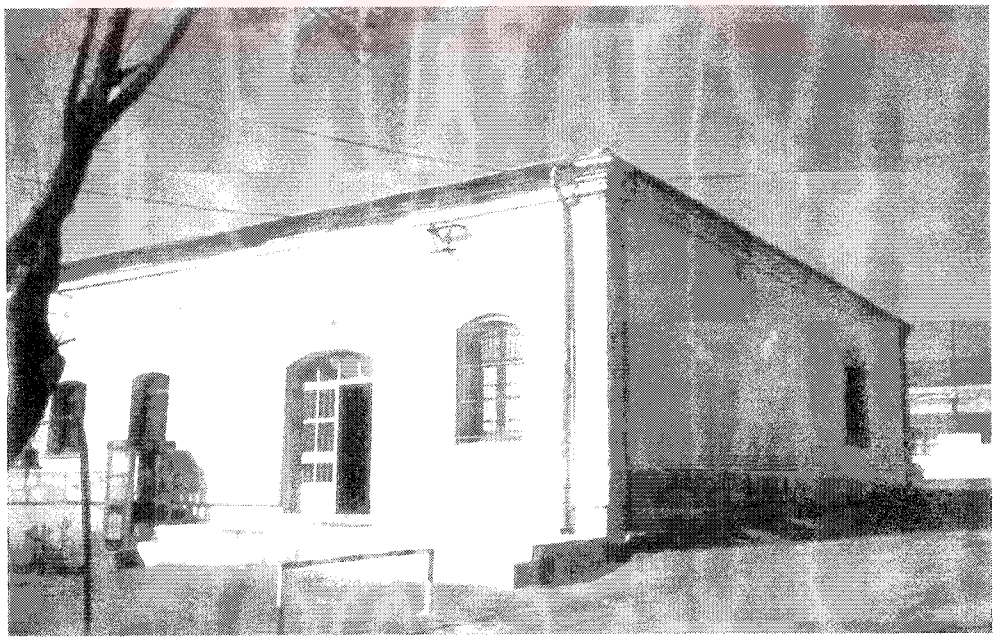
Hava Fotoğrafı (1918)
(İTÜ Restorasyon Anabilim Dalı Arşivi)

Bando Bölüğü Dersanesi Binası* (2002)

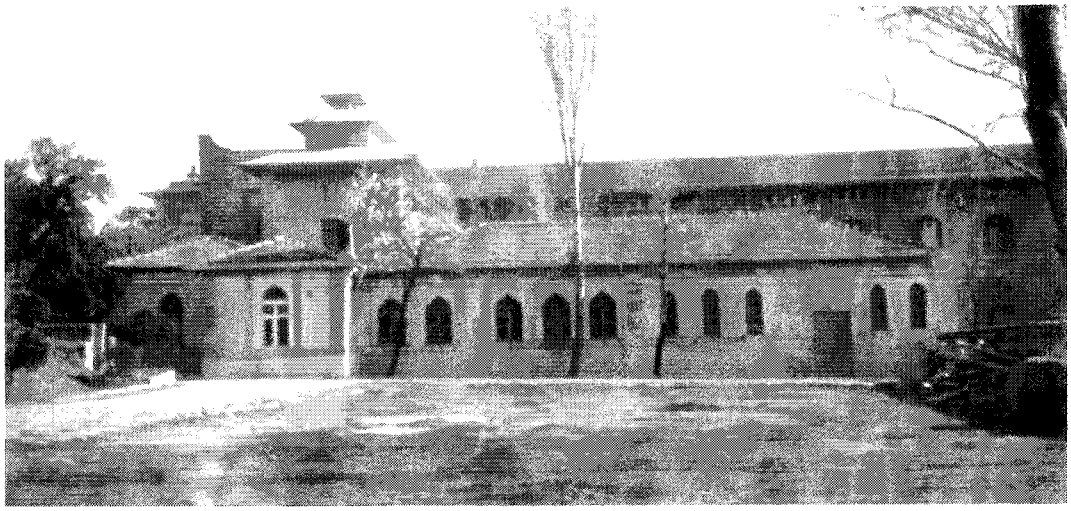
Bando bölüğü Dersanesi Binası Arka Cephesi* (2002)

Bando Bölüğü Dersanesi Binası Yan Cephesi* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 55 İsimsiz Bina'ya Ait Fotoğraflar

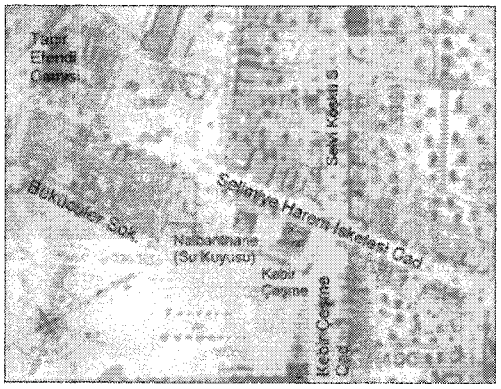
İsimsiz Bina, batı cephesi* (2002)

İsimsiz bina, doğu cephesi* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

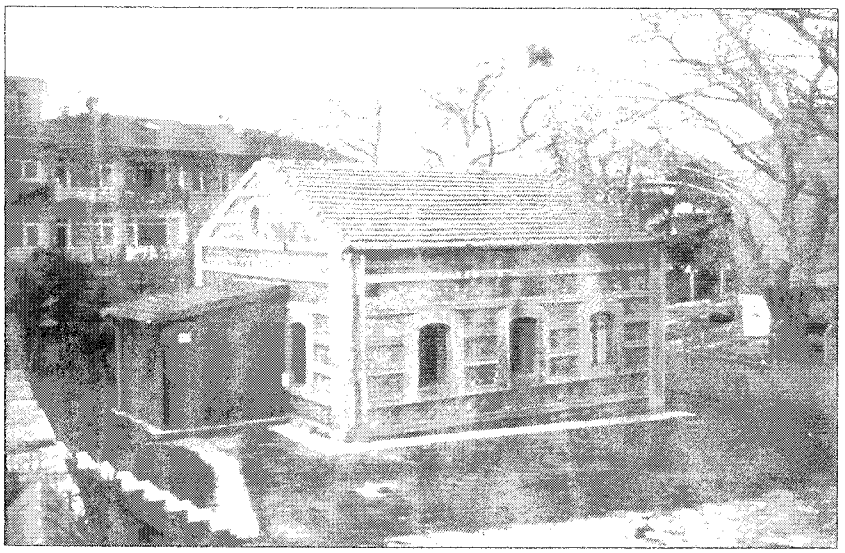
Ek 56 Nalbanthane Binası'na Ait Plan ve Fotoğraflar

Nalbanthane: Su Kuyusu binasının vaziyet planı
(Pervititch Haritasında gösterilmiştir)

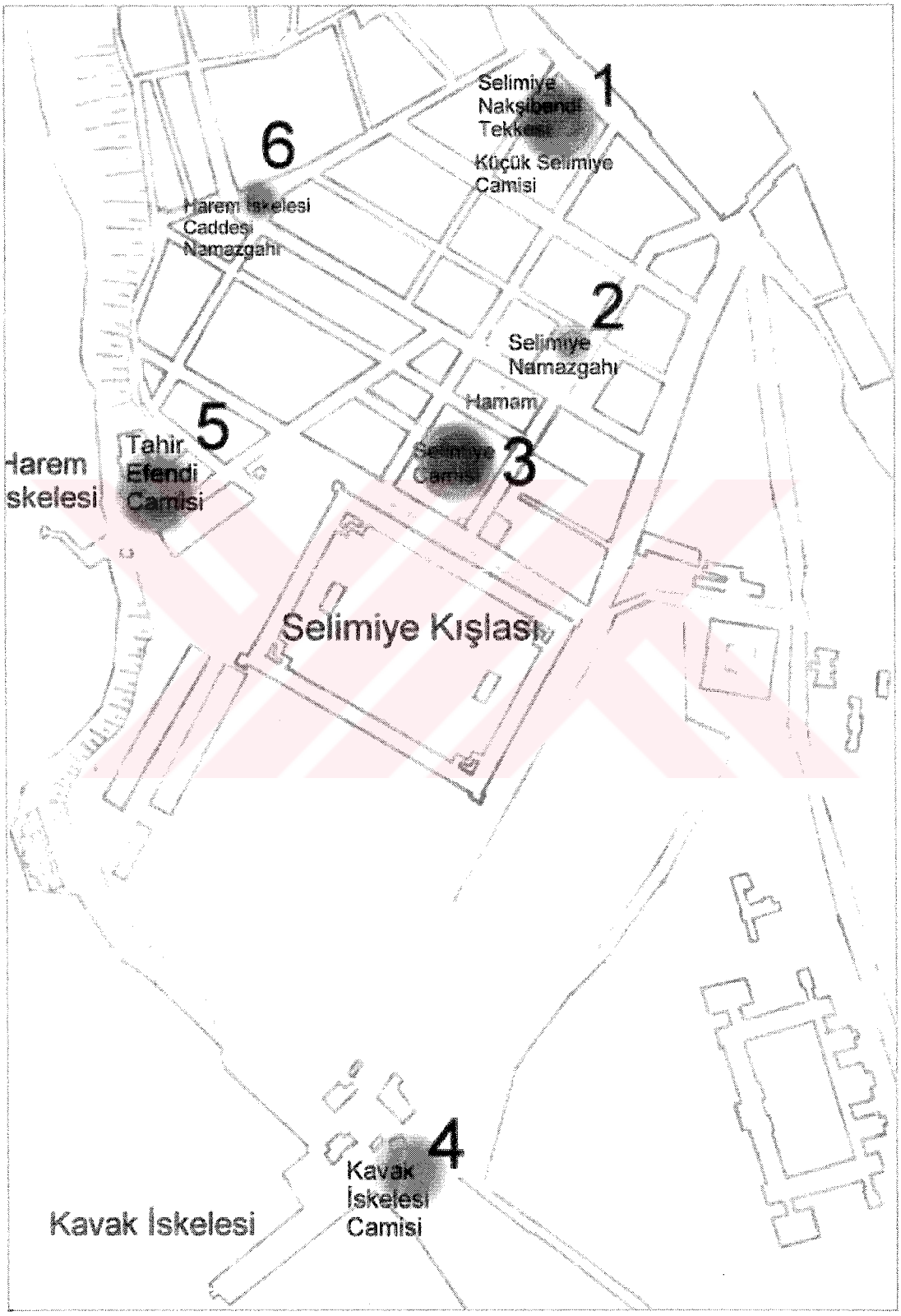
Nalbanthane Binası ve Kebir (Beylik) Çeşme'ye ait hava fotoğrafi* (2002)

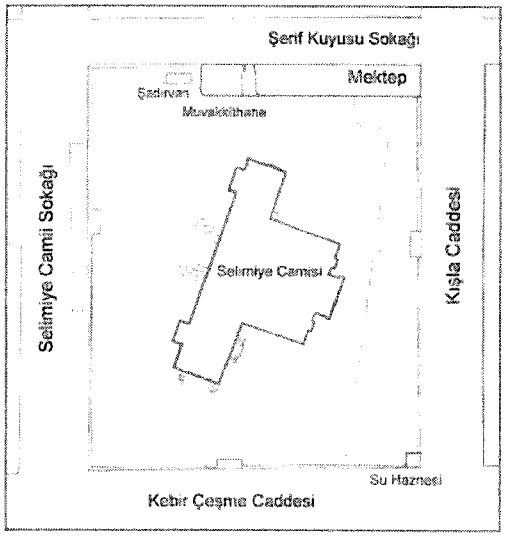
Günümüzde mescit olarak kullanılan Nalbanthane binası* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

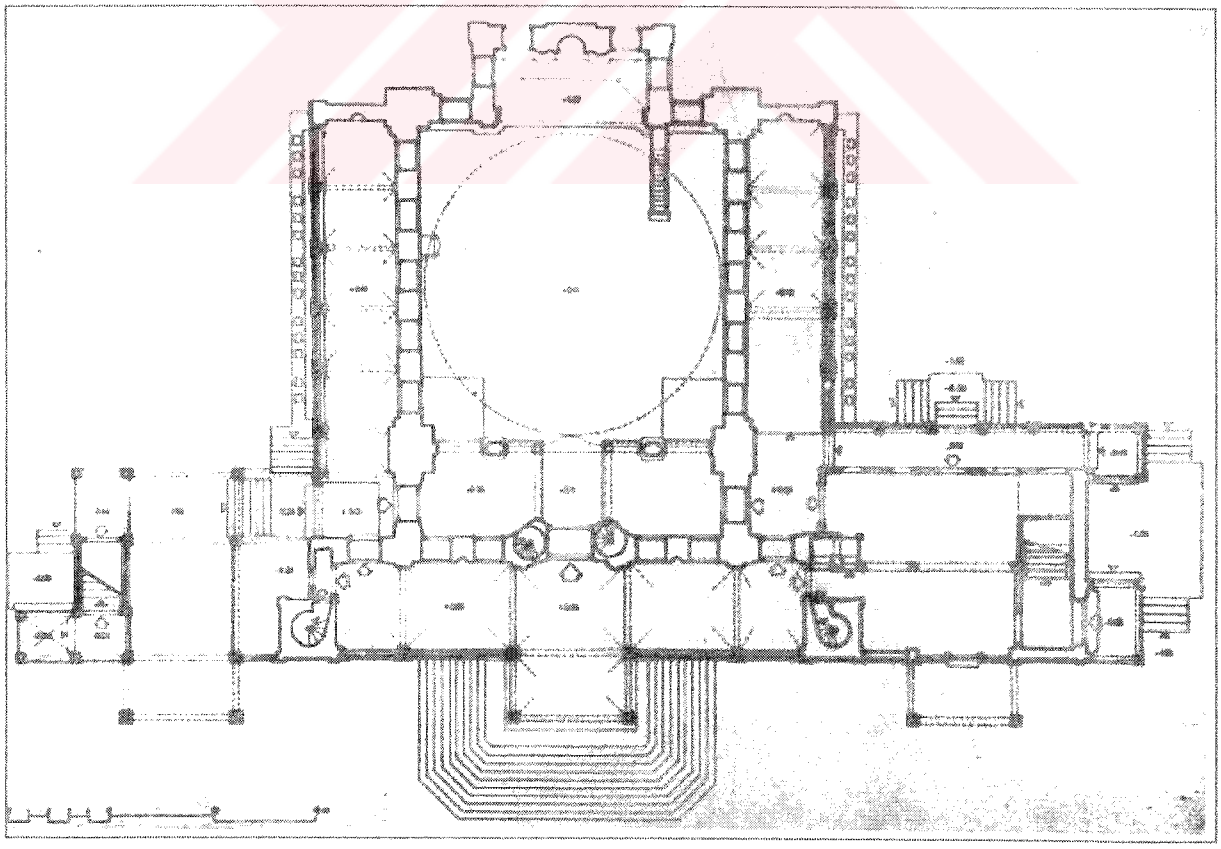
Ek 57a Selimiye Yerleşim Alanındaki Dinsel Yapıların Yerleşim Alanı Üzerindeki Dağılım Krokisi

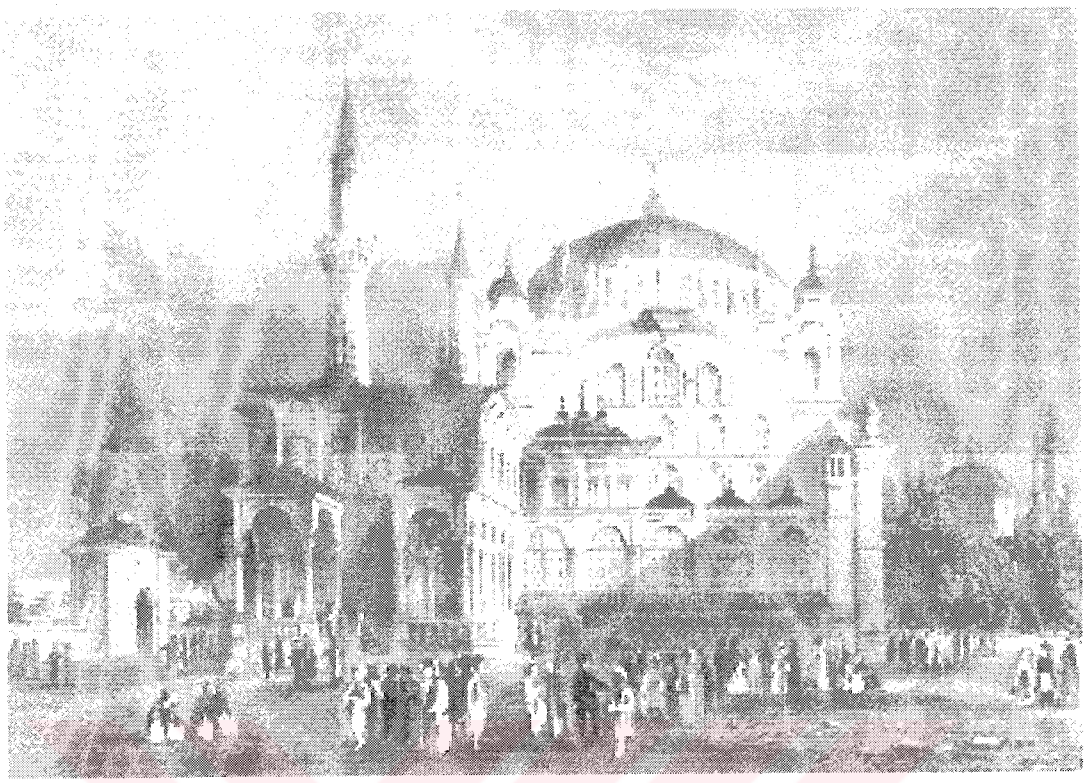
Ek 57b Selimiye Camisi'ne ait Plan, Gravür ve Fotoğraflar

Selimiye Camisi vaziyet planı
(Alman Sigorta Haritasına göre)

Selimiye Camisi, giriş katı planı (İÜ. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Arşivi)

Allom'un çiziminde Selimiye Camisi
(www.raremaps.de/printsasiaminor.html.)

Selimiye Camisi genel görünümü (2002)
(Gözde Ramazanoğlu arşivi)

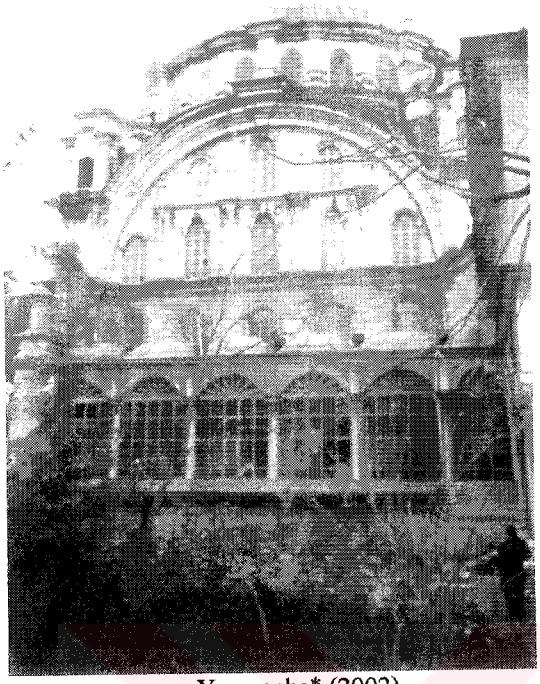
Selimiye Camisi Giriş Cephesi
(Eldem, 1979)

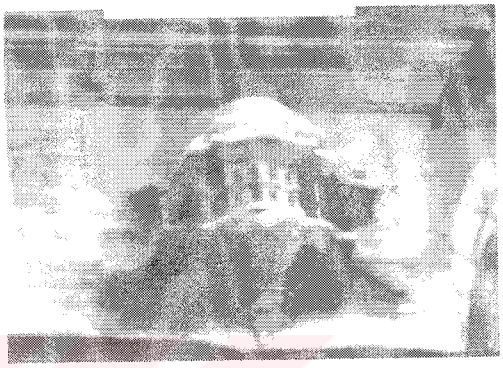
Selimiye Camisi giriş cephesi (2002)
(M.Gözde Ramazanoğlu arşivi)

Yan giriş* (2002)

Yan cephe* (2002)

Kuşevi* (2002)

Selimiye Camisi içi* (2002)

Selimiye Camisi minberi* (2002)

* Fotoğraf: M.Gözde Ramazanoğlu arşivi

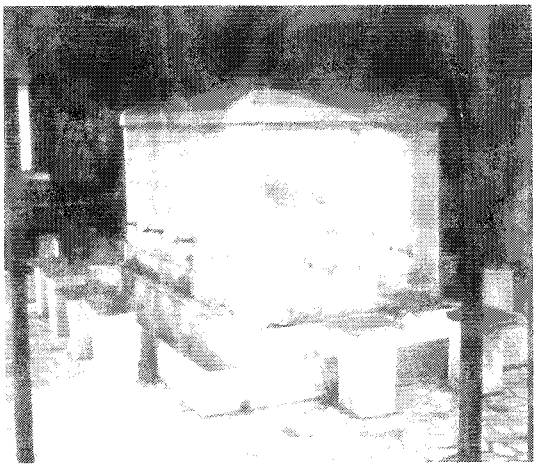
Ek 57c **Selimiye Camisi'ne Bağlı Birimlerin (Mektep, Muvakkithane, Şadırvan) Fotoğrafları**

Mektep binası fotoğrafi* (2002)

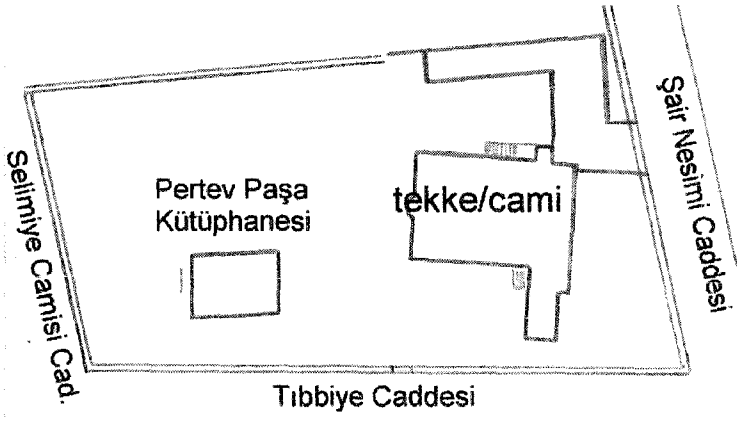
Muvakkithane fotoğrafi* (2002)

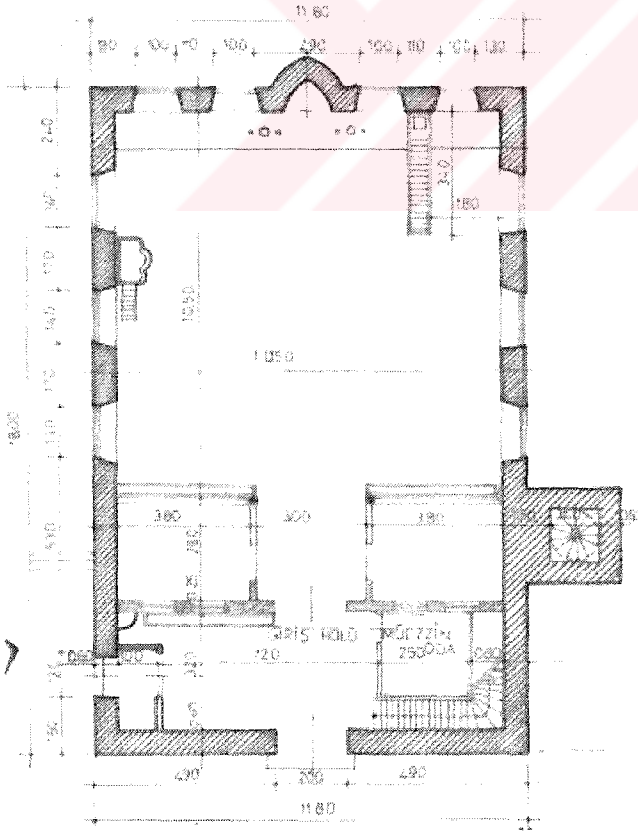
Şadırvan fotoğrafi* (2002)

* Fotoğraf: M,Gözde Ramazanoğlu arşivi

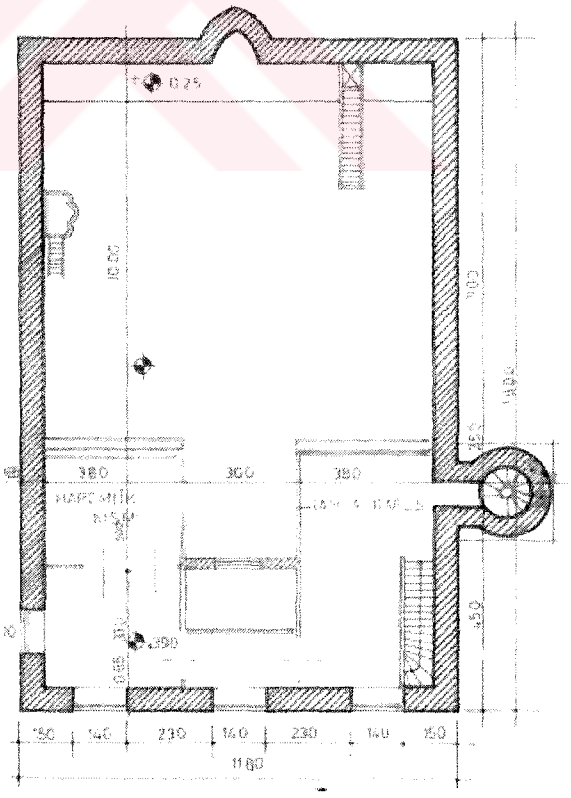
Ek 57d Selimiye Nakşibendî Tekesi ve Pertev Paşa Kütüphanesi'ne ait Plan, Fotoğraf ve Çizimler

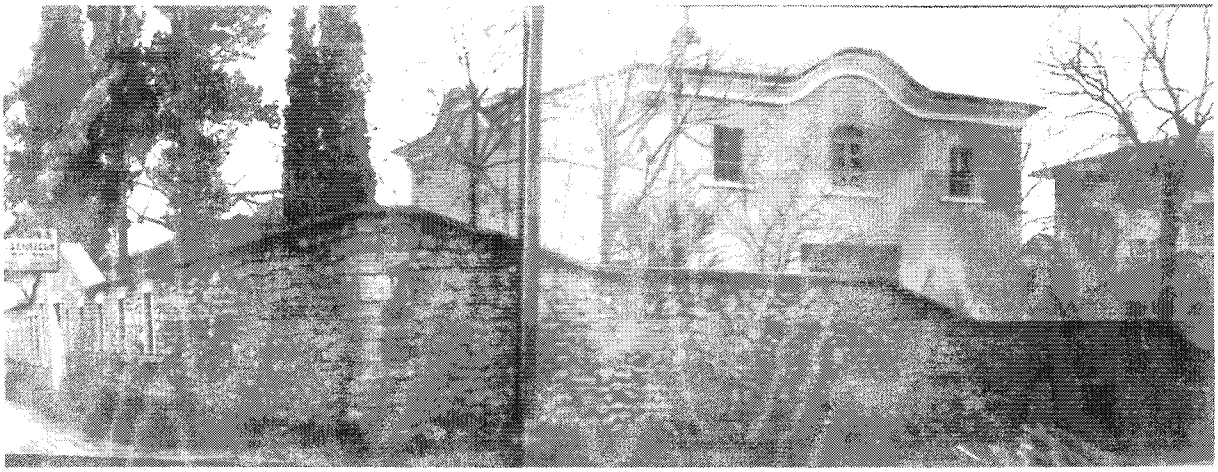
Küçük Selimiye Camisi, Vaziyet Planı Şeması
(1913 tarihli Alman Sendika Haritasına göre)

Küçük Selimiye Camisi Giriş Katı Planı
(YTÜ. Mim. Fak. Mimarlık Tarihi ABD. Arşivi)

Küçük Selimiye Camisi Üst Kat Planı
(YTÜ. Mim. Fak. Mimarlık Tarihi ABD. arşivi)

Küçük Selimiye Camisi
(YTÜ. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı Arşivi)

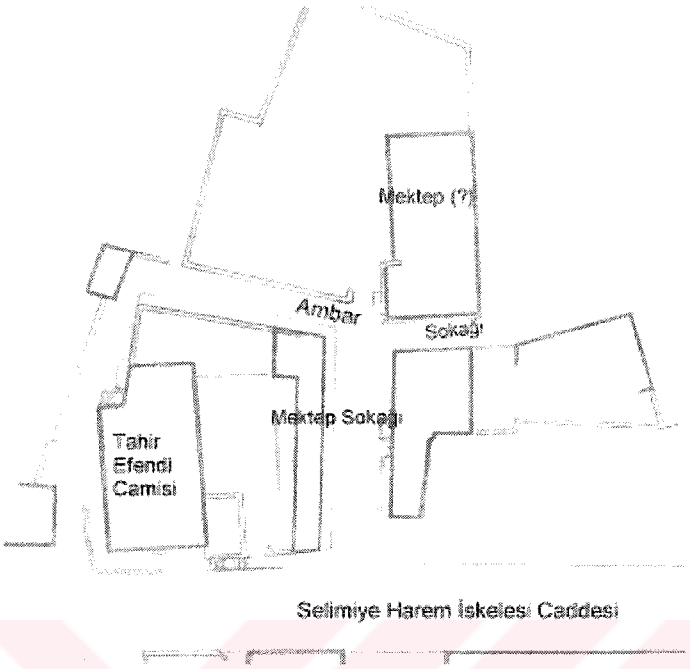
Ünver'in Çizimine Göre Pertev Paşa Kütüphanesi (1956)
(Kara, Pulcu, 1996)

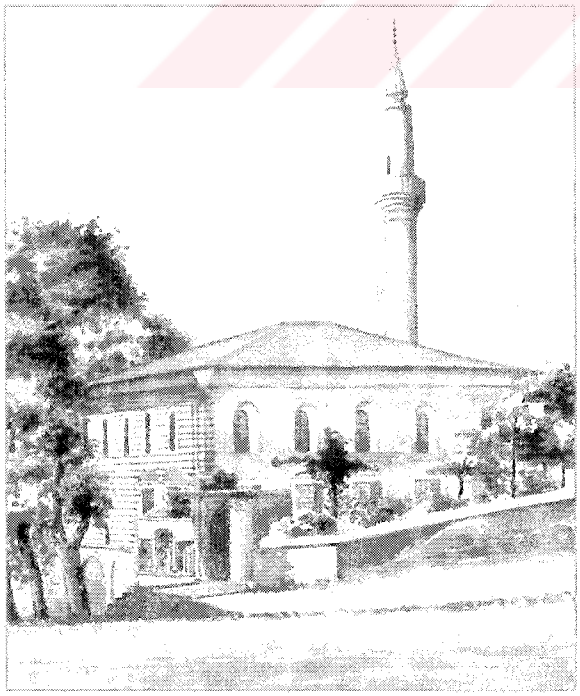
Pertev Paşa Kütüphanesi* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

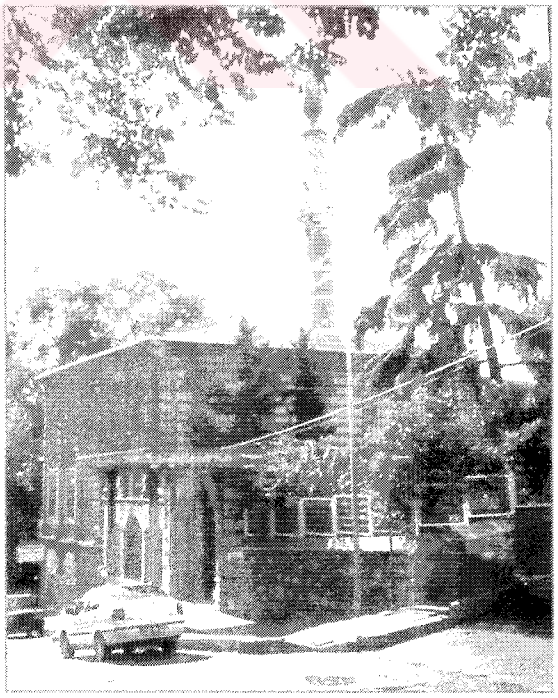
Ek 57e Tahir Efendi Camisi'ne ait Plan, Çizim ve Fotoğraflar

Vaziyet Planı** (1918 Tarihli Alman Sendika Haritasına Göre)

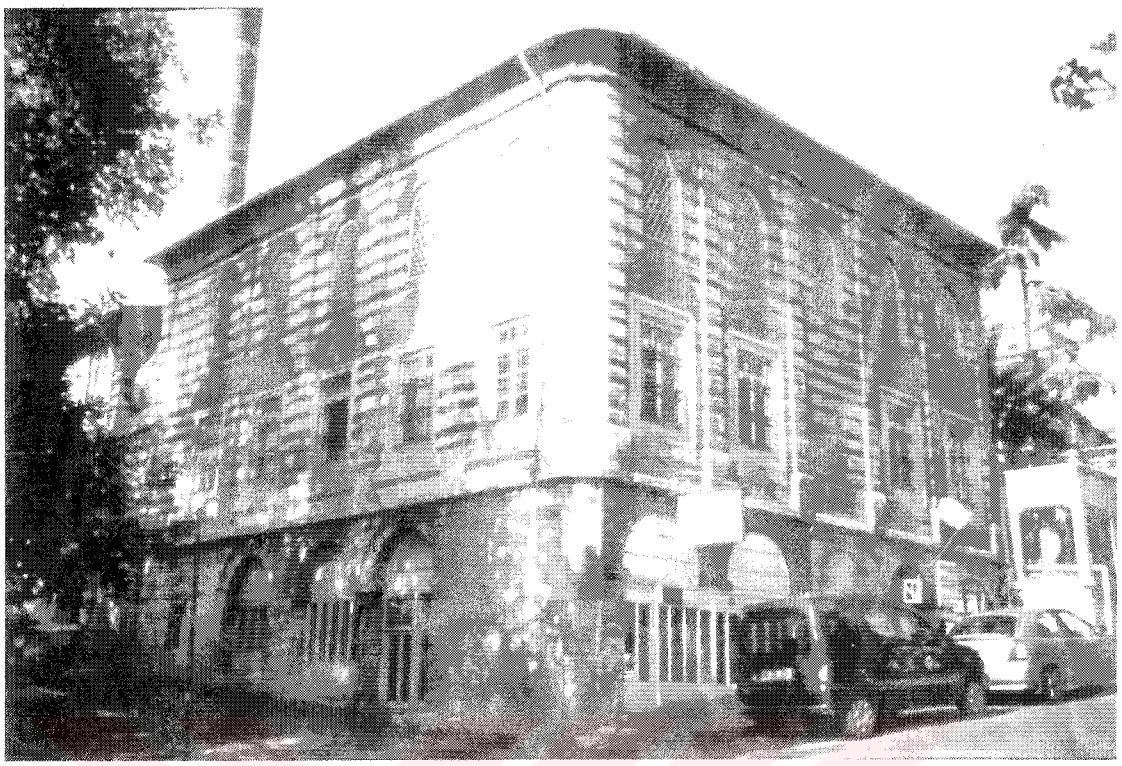

Ünver'e Göre Tahir Efendi Camisi (1963)
(Kara, Pulcu, 1996)

Tahir Efendi Camisi* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Tahir Efendi Camisi* (2002)

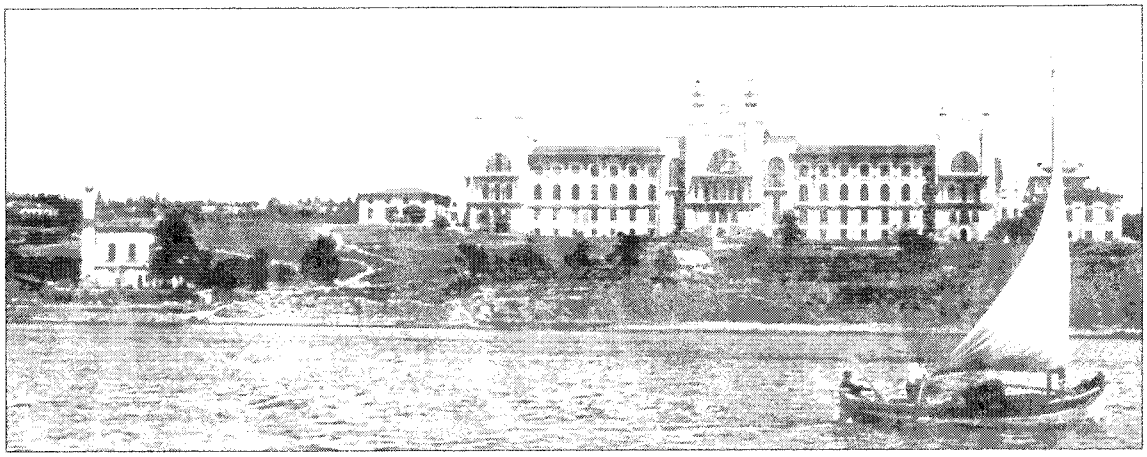
Tahir Efendi Camisi* (2002)

Ünver'e Göre Son Cemaat Yeri Bölümü
(Kara, Pulcu, 1996)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

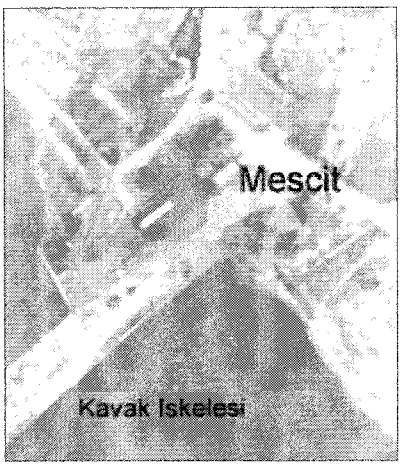
Ek 57f Kavak İskelesi Mesciti Plan ve Fotoğrafları

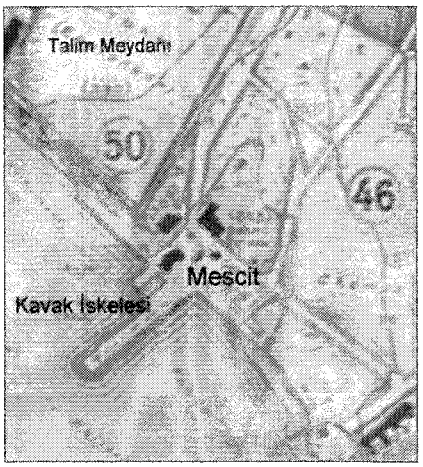
Kavak İskelesi Mesciti (Kelebek Mobilya, 2000 Takvimi)

Kavak İskelesi Mesciti
(Kelebek Mobilya, 2000 Takvimi)

Kavak İskelesi Mesciti, 1918
(İTÜ. Mim.Fak., Restorasyon ABD. Arşivi)

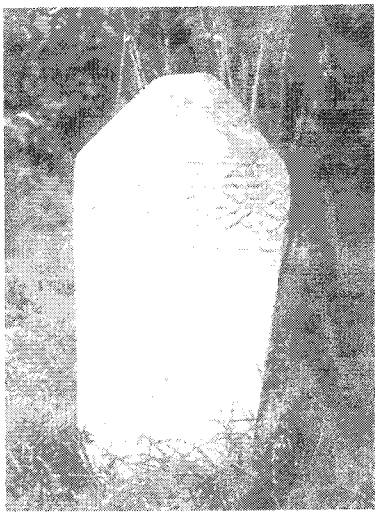

Kavak İskelesi Mesciti, 1930
(Pervititch haritasına göre)

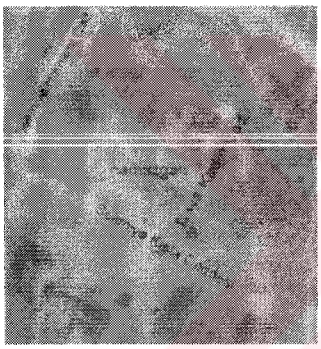
Ek 57g Selimiye Yerleşim Alanındaki Namazgahlara Ait Plan ve Fotoğraflar

Selimiye Namazgahı* (2002)

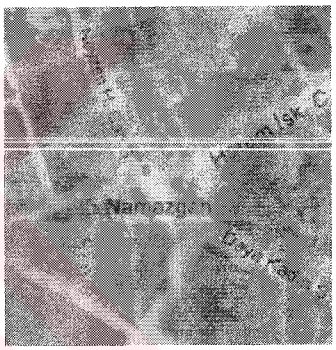
Selimiye Namazgahı, kıble taşı* (2002)

Selimiye Namazgahı (1918) (İTÜ. Mim. Fak. Restorasyon ABD. arşivi)

Selimiye Namazgahı, 1930 (Pervititch haritasına göre)

Harem İskelesi Caddesi Namazgahı (İTÜ. Mim. Fak. Restorasyon ABD. arşivi)

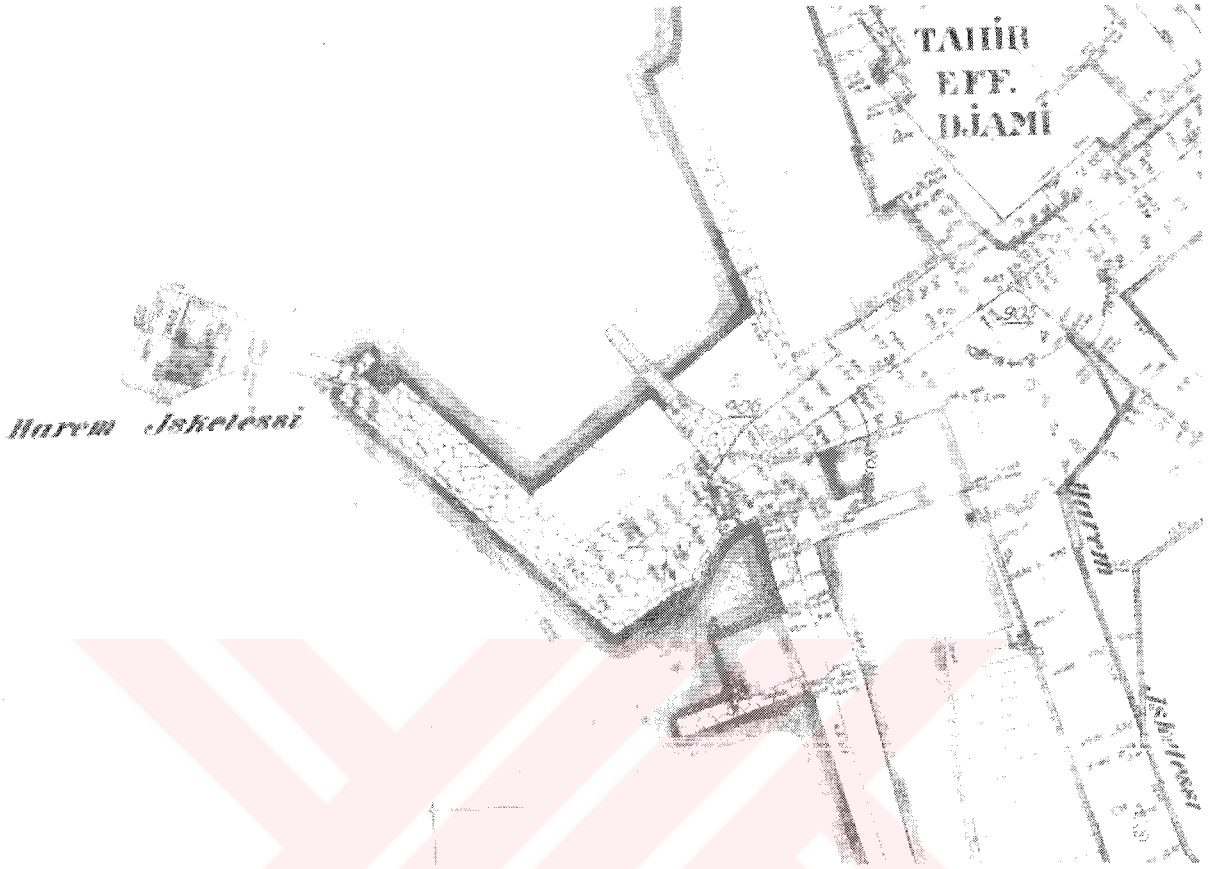

Harem İskelesi Caddesi'ndeki Namazgah* (2002)

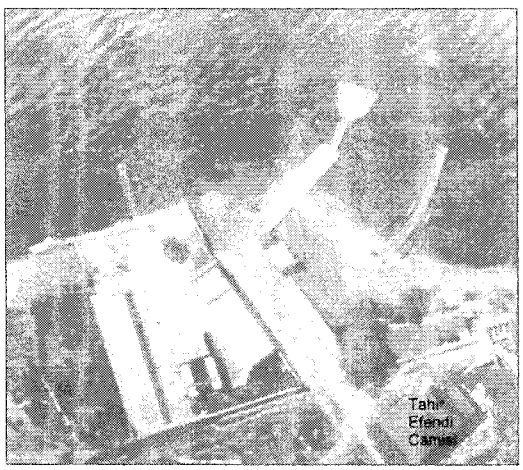
---

* Fotoğraf: M.Gözde Ramazanoğlu arşivi

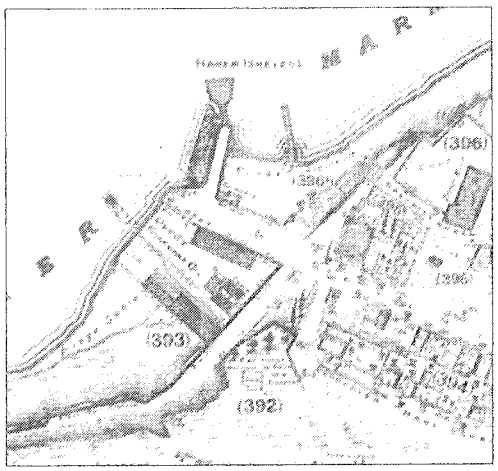
Ek 58a Harem İskelesi Planları ve Hava Fotoğrafları

Harem İskelesi (1913)
(Alman Sendika Haritası)

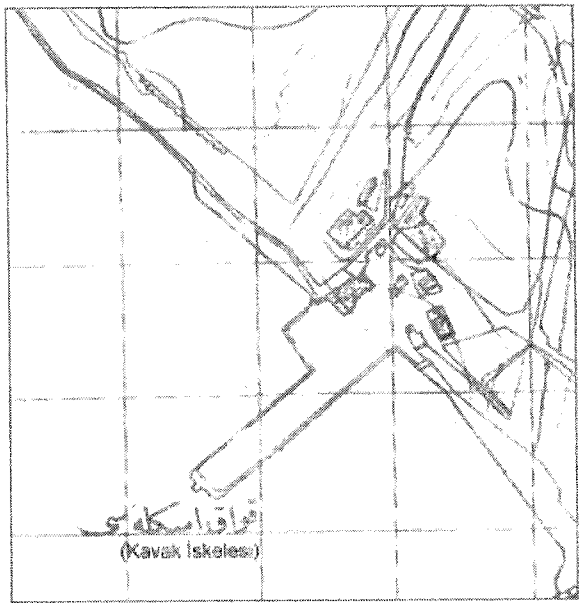

Harem İskelesi hava fotoğrafi (1918)
(İTÜ., Mimarlık Fak., Restorasyon ABD. arşivi)

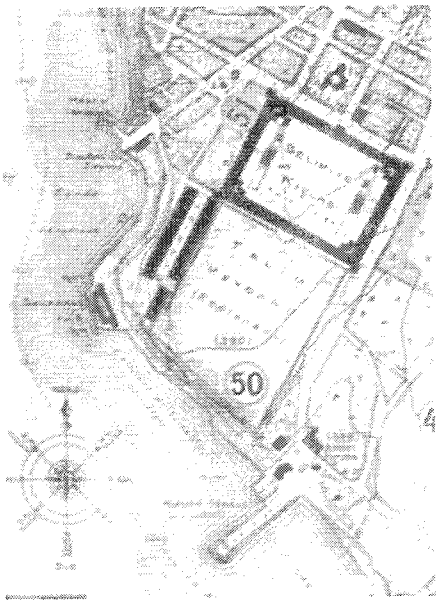

Harem İskelesi planı (1930)
(Pervititch haritası)

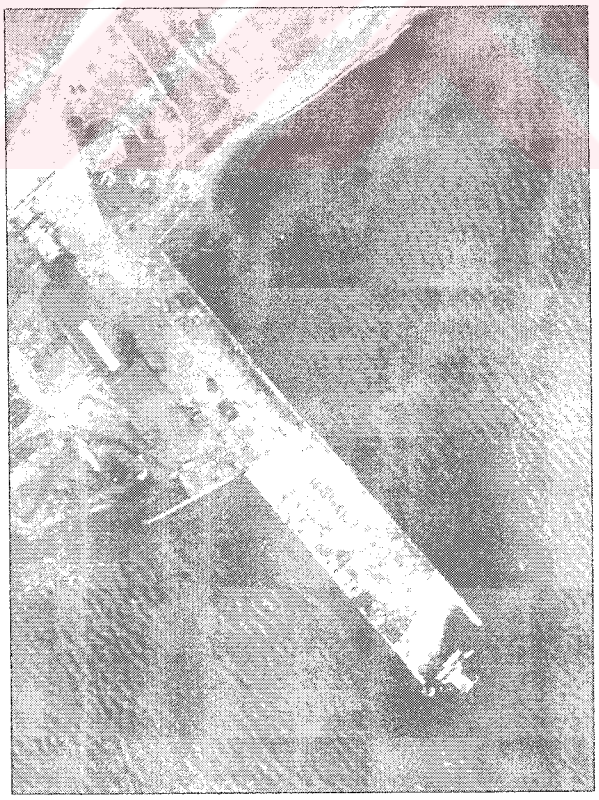
Ek 58b Kavak İskelesi Planları ve Hava Fotoğrafı

Üsküdar Haritasına Göre Kavak İskelesi (1928 civarı)

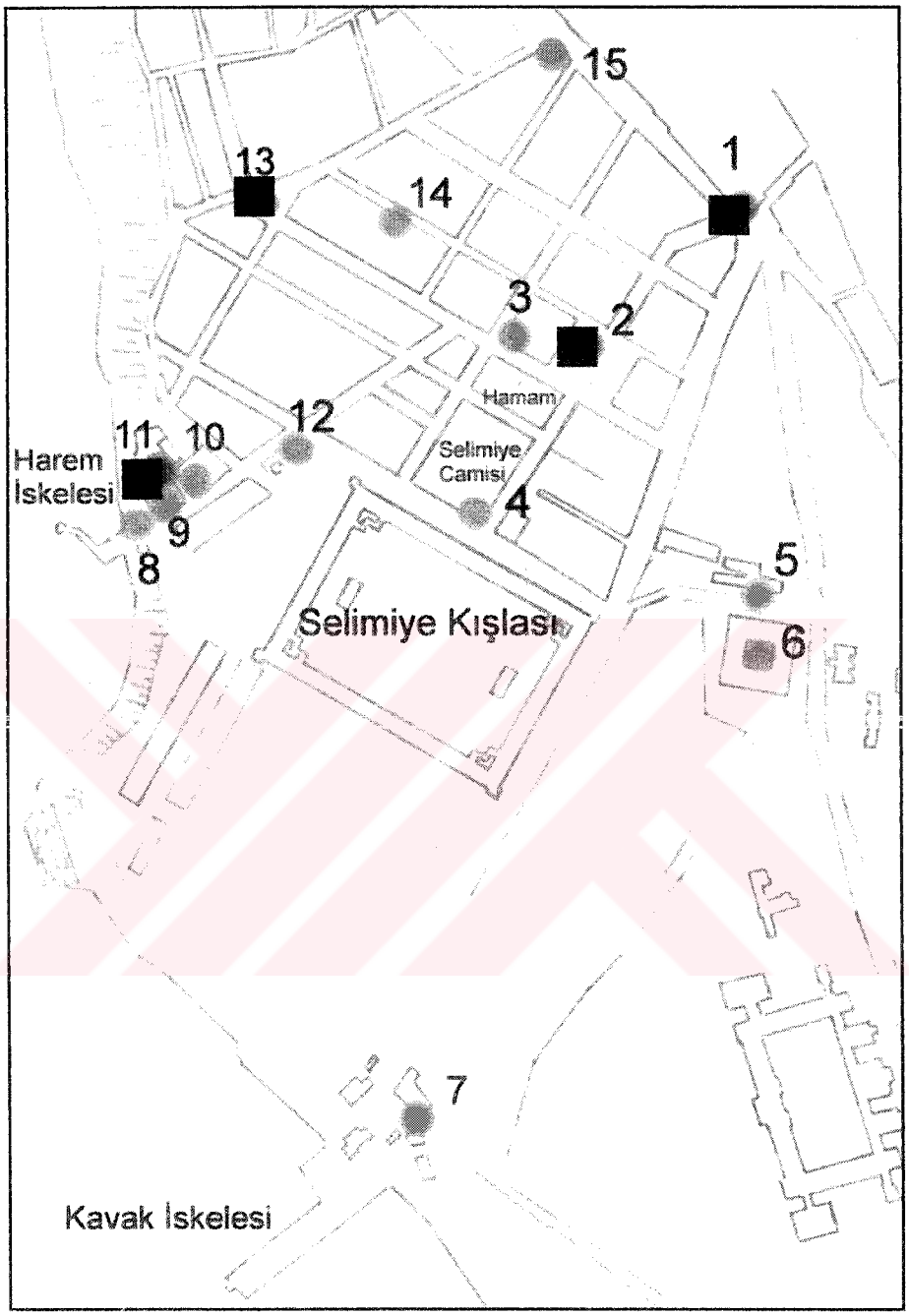

Kavak İskelesi (1930)
(Pervititch haritası)

Kavak İskelesi hava fotoğrafı (1918)
(İTÜ., Mimarlık Fak., Restorasyon ABD. arşivi)

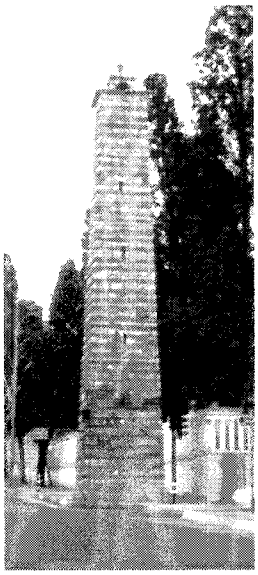
Ek 59a Selimiye Yerleşim Alanındaki Su Yapılarının Yerleşim Alanı Üzerindeki Dağılım Krokisi

Selimiye Su Yapıları Dağılımı Krokisi (1925(?) tarihli Belediye Haritası Üzerine İşlenmiştir)

1. Duvardibi su terazisi, **2.** Selimiye Kışla Caddesi'nde "su dağıtım yeri" olarak adlandırılan yapı (işlevini yitirmiştir), **3.** Kitabesiz Çeşme, **4.** Mülazım-ı Evvel Hakkı Bey Çeşmeleri ve Su Haznesi, **5.** Zeki Bey Çeşmesi, **6.** Tazıcılar Ahırı Çeşmesi, **7.** Musahip Ali Ağa Çeşmesi, **8.** Harem İskelesi Çeşmesi, **9.** Tahir Efendi Çeşmesi (günümüze ulaşmamıştır), **10.** Mektep Sokağı'ndaki Çeşme, **11.** Tahir Efendi Camisi su haznesi, **12.** Beylik Çeşme, **13.** Namazgah yanındaki çeşme, (günümüze ulaşmamıştır) **14.** Daya (Daye) Hatun Çeşmesi, **15.** III. Selim Çeşmesi.

Ek 59b Selimiye Yerleşim Alanı'ndaki Su Yapılarına Ait Görsel Malzeme

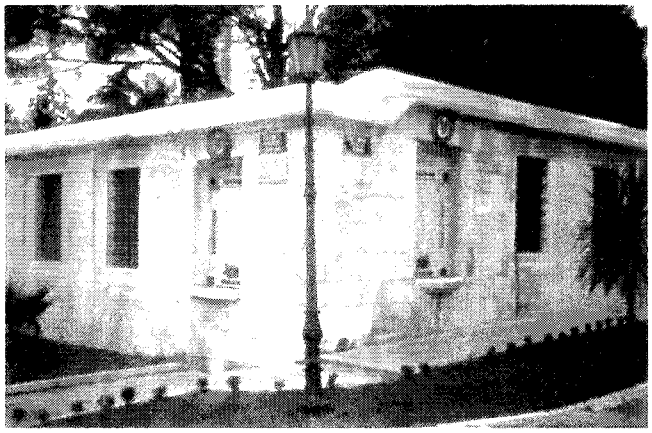
Duvardibi su terazisi* (2002)

Kitabesiz Çeşme* (2002)

Selimiye Kışla Caddesi'nde su dağıtım yapısı * (2002) (Maksem?)

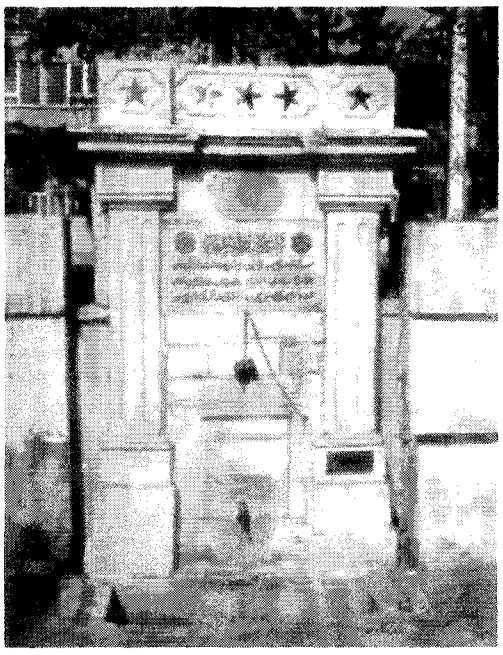

Mülazım-ı Evvel Hakkı Bey Çeşmeleri* (2002)

Mülazım-ı Evvel Hakkı Bey Çeşmesi* (2002)

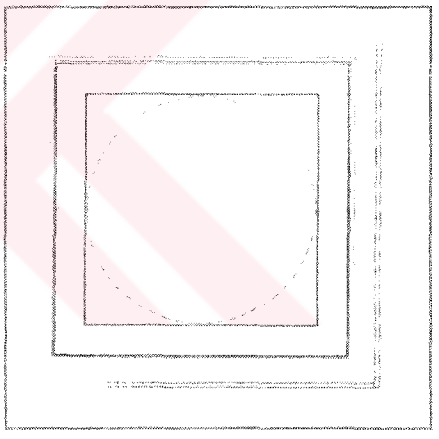
* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

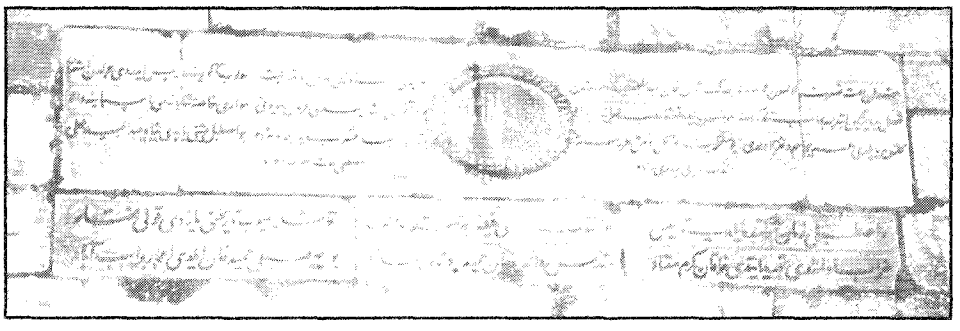
Zeki Bey Çeşmesi* (2002)

Tazılar Ahırı Çeşmesi* (2002)

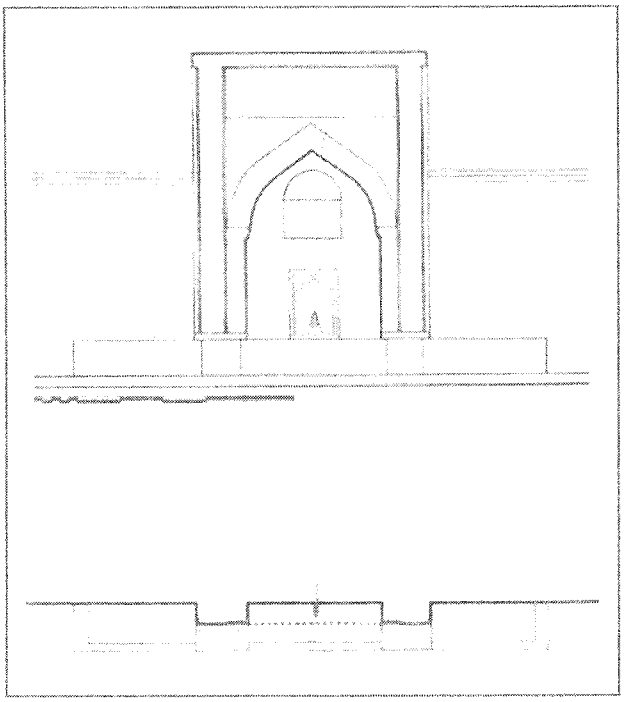

Tazılar Ahırı Çeşmesi
(İsmail Orman arşivi)

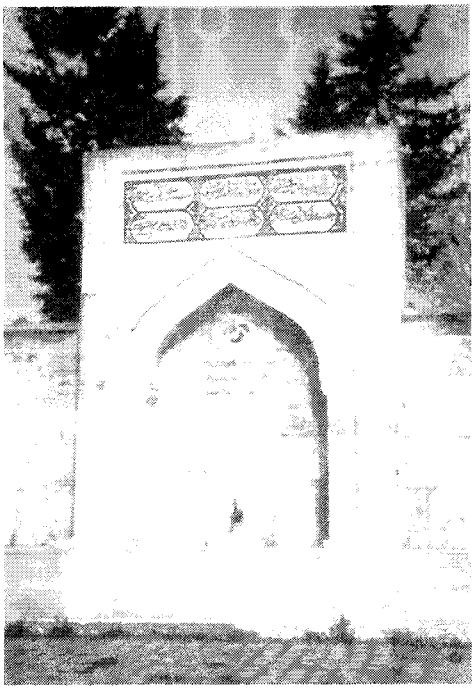

Tazılar Ahırı Çeşmesi üzerindeki Tazılar Ahırı'na ait kitabeler* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

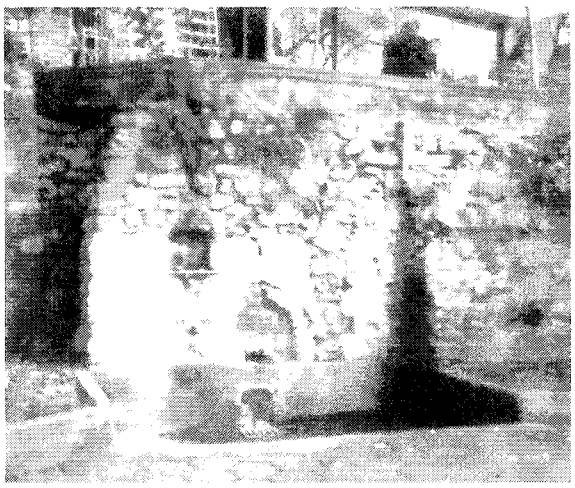
Musahip Ali Ağa Çeşmesi, plan ve görünüşü
(İsmail Orman arşivi)

Musahip Ali Ağa Çeşmesi* (2002)

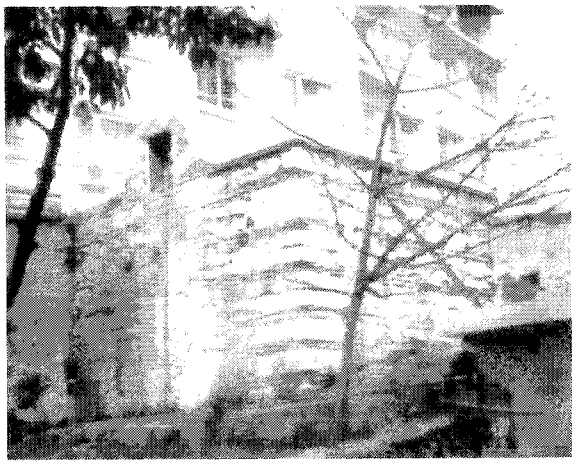
Musahip Ali Ağa Çeşmesi* (2002)

Harem İskelesi Çeşmesi* (2002)

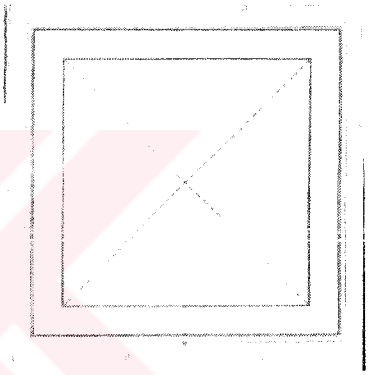
Mektep Sokağı'ndaki Çeşme kalıntısı* (2002)

Tahir Efendi Camisi su haznesi* (2002)

Kebir Çeşme: Beylik Çeşme* (2002)

Beylik Çeşme Planı
(İsmail Orman arşivi)

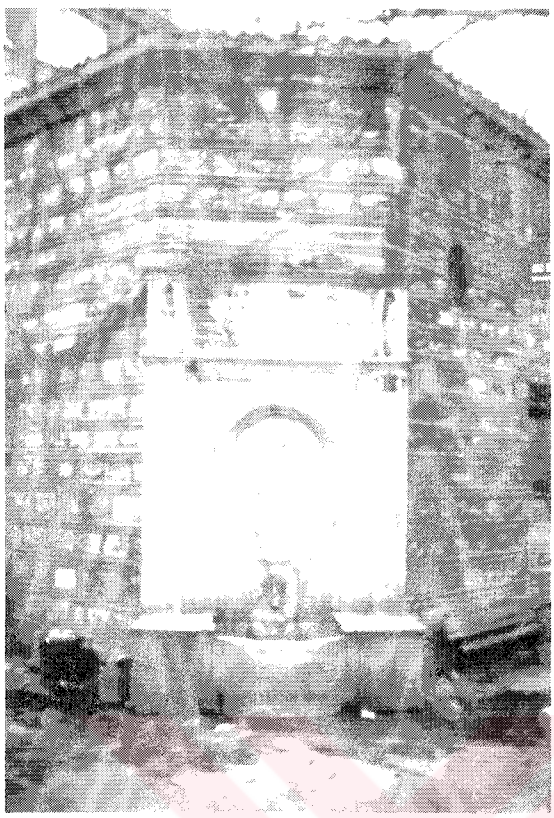

Daya (Daye) Hatun Çeşmesi* (2002)

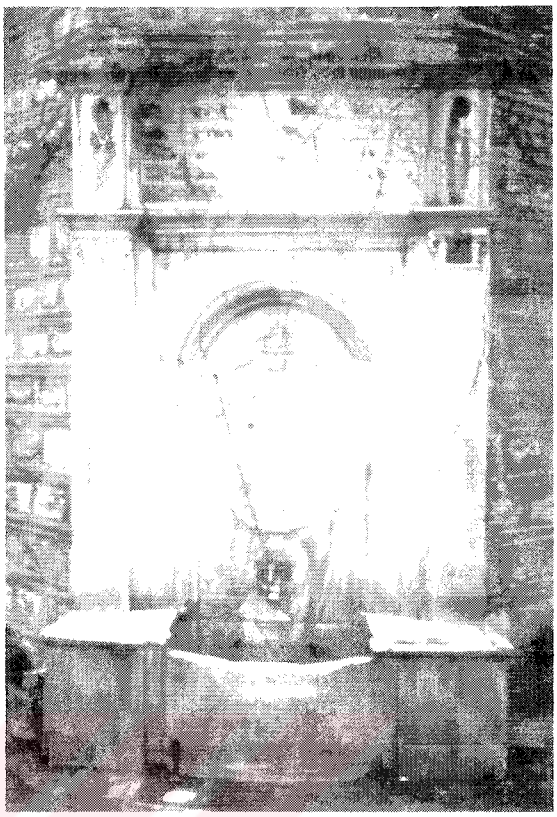

Daya (Daye) Hatun Çeşmesi detay*

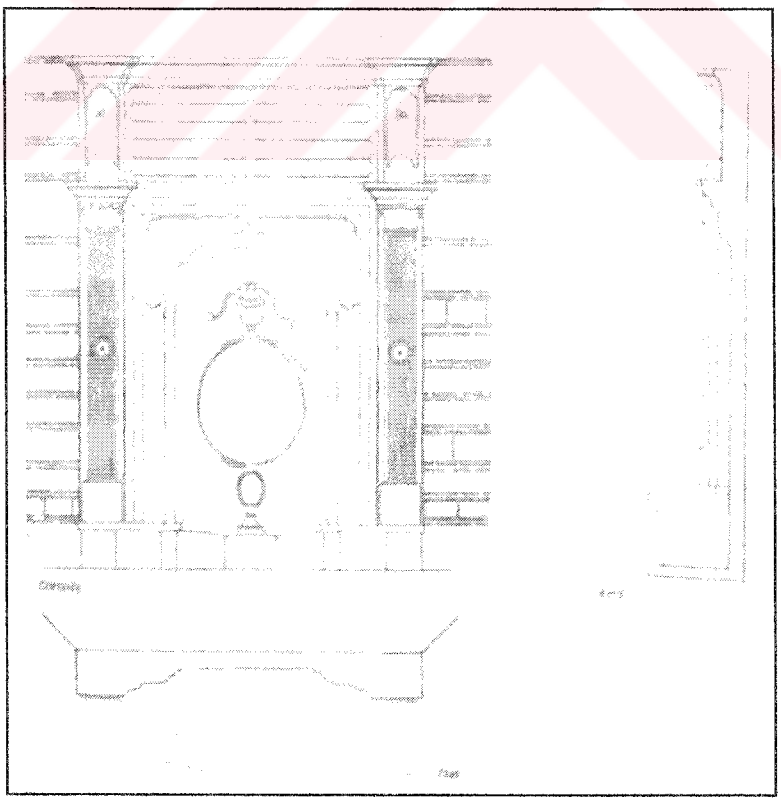
* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

III. Selim Çeşmesi* (2002)

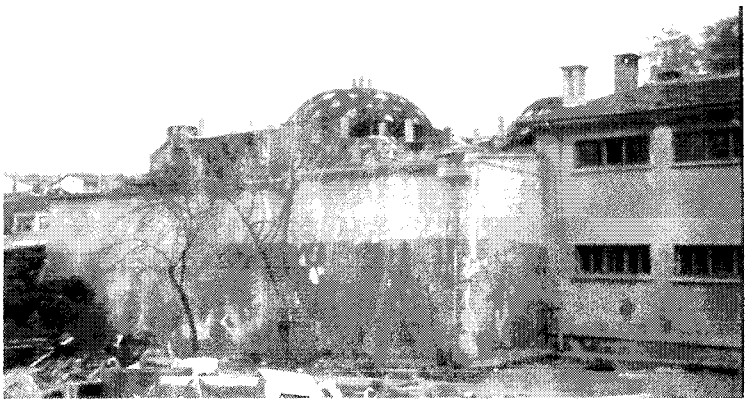
III. Selim Çeşmesi* (2002)

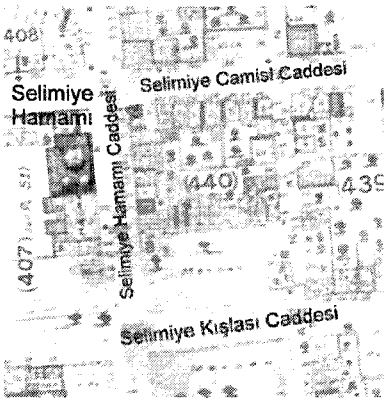
III. Selim Çeşmesi plan, kesit ve görünüşü
(Pilehvarian vd. 2000)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 59c Selimiye Hamamı'nın Vaziyet Planı ve Fotoğrafları

Selimi ye Hamamı'nın dışı* (2002)

Hamam, vaziyet planı
(Pervititch haritasına göre)

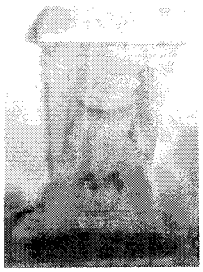

Selimiye Hamamı'nın dışı* (2002)

Selimiye Hamamı'nın içi* (2002)

* Fotoğraf: M, Gözde Ramazanoğlu arşivi

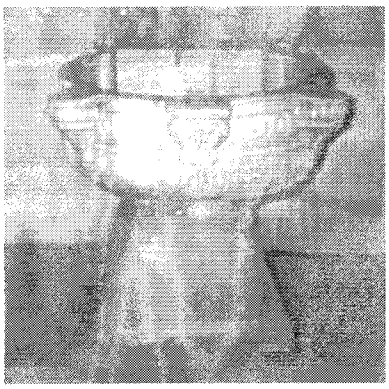
Çeşme üstü*

Çeşme altı*

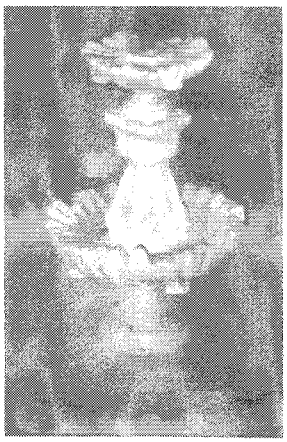
Selimiye Hamamı'nın içi* (2002)

Kurna (bezemeli)* (2002)

Kurna (bezemeli)* (2002)

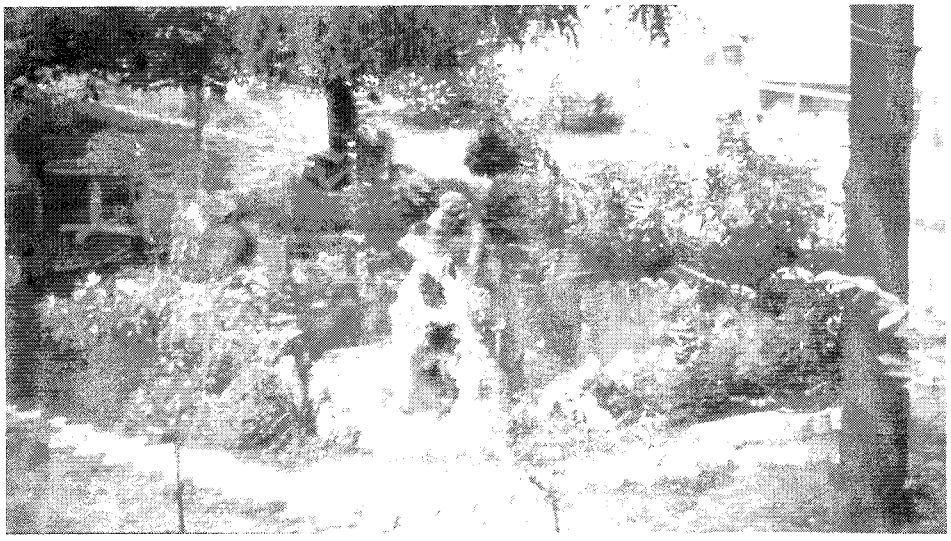
Havuz fiskiyesi* (2002)

* Fotoğraf: M, Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 60a Selimiye Yerleşim Alanında 1930 Öncesinde Yapılmış Konutlardan Konumu Tespit Edilenlerin Yerleşim Alanındaki Dağılım Krokisi

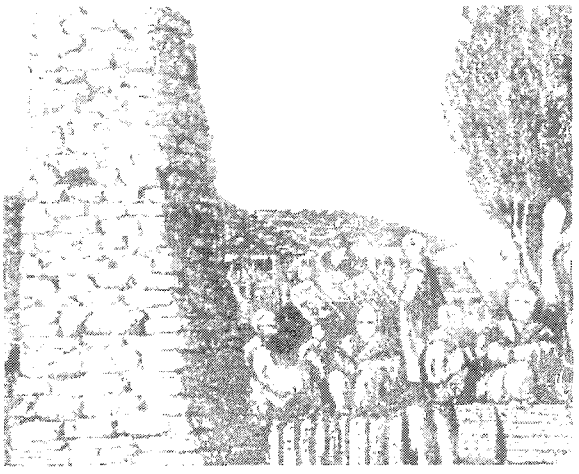

Selimiye Yerleşim Alanında Bulunan Erken Tarihli Konutların Dağılımı
(Resim ve Fotoğrafların Numaraları Krokiye İşlenmiştir)

Krokide 17 Numarayla tanımlanan havuz* (2002) (Bağlı olduğu konut günümüze ulaşmamıştır)

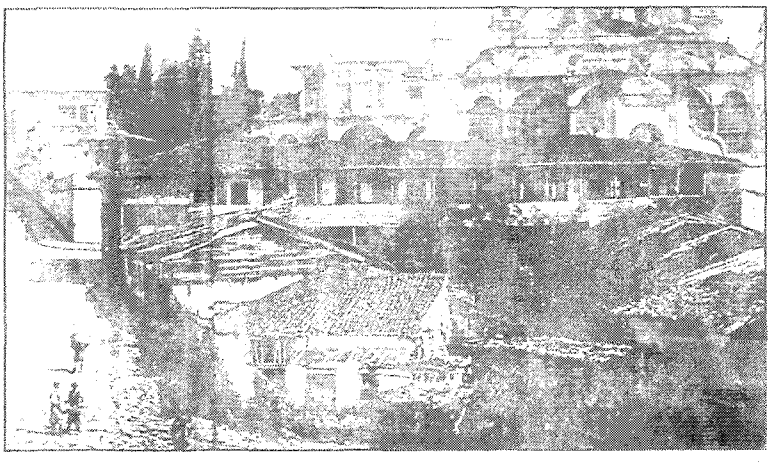
Ek 60b Selimiye Yerleşim Alanında Bulunan Günümüze Ulaşmayan Konutların Fotoğraf ve Çizimleri

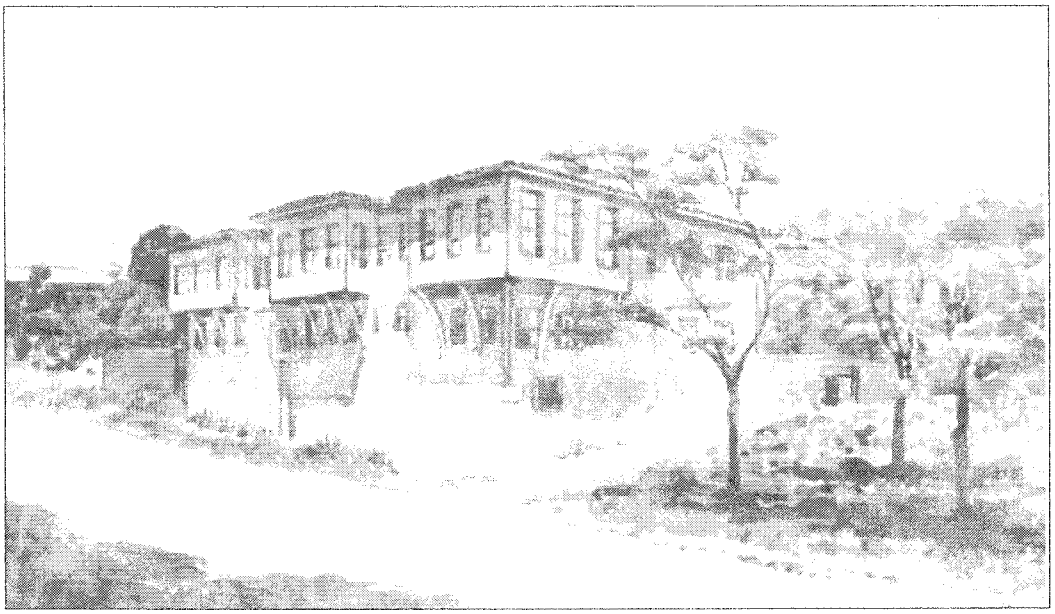
Blackwood'un Çizimine Göre 1855-56'da Su Terazisi ve Tıbbiye Caddesindeki Konutlar

Ünver'in Çizimine Göre Selimiye'de Konutlar (1965) (Konumu Belirlenememiştir)
(Kara, Pulcu, 1996)

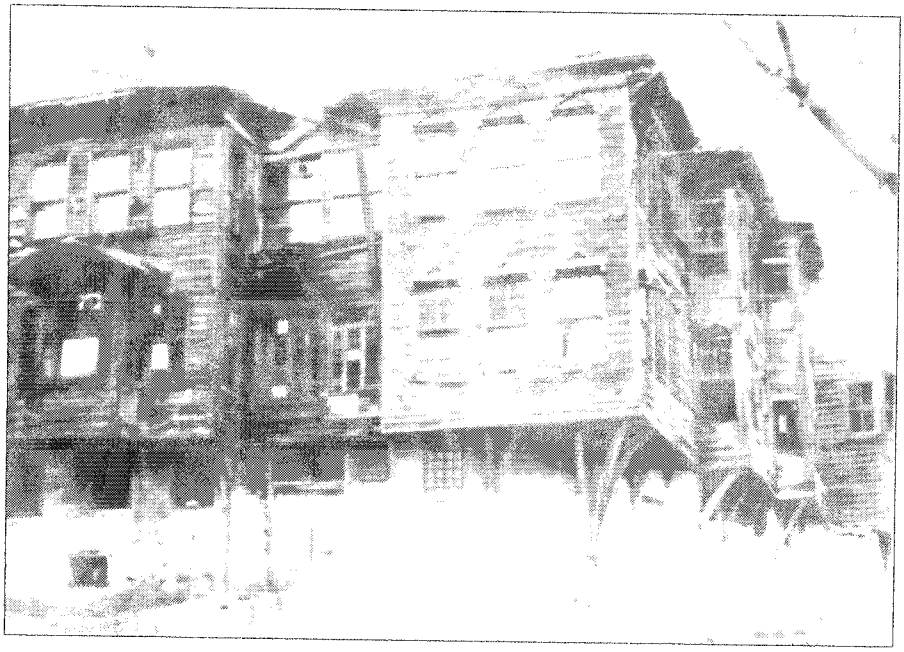
Krokide 9a numarada işaretli konut (günümüze ulaşmamıştır)
(Eldem 1988)

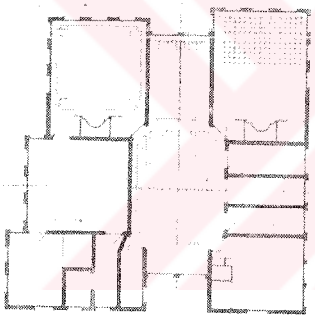
Ünver'in 1960'ta çizdiği konut, günümüze ulaşamamıştır.
(Kara, Pulcu, 1996)

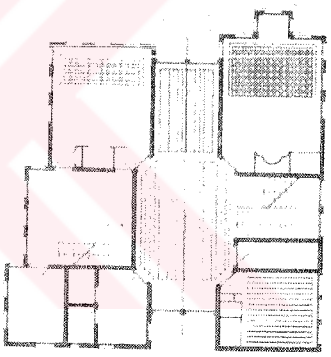
Ünver'in çizdiği konut, Tahir Efendi Camisi'nin köşesindedir. Altında dükkan bulunduğu fark edilmektedir. Konut günümüze ulaşmamıştır. (Kara, Pulcu, 1996)

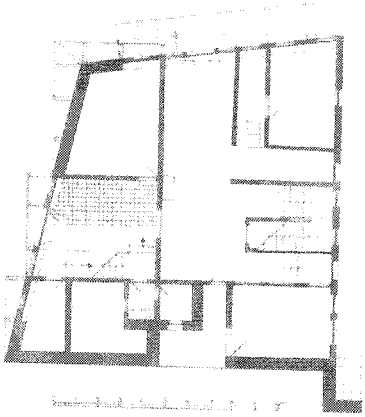
Kavak Bayırı'ndaki konutun fotoğrafi (günümüze ulaşmamıştır)
(Eldem, 1987)

Kavak Bayırı'ndaki konut, 2.kat planı*

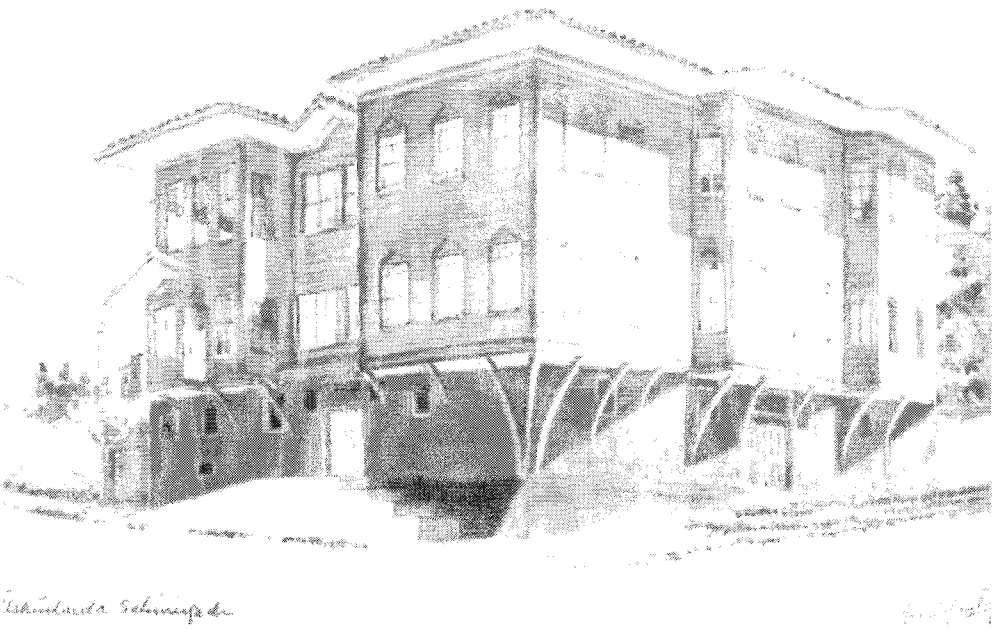

Kavak Bayırı'ndaki konut, 1.kat planı*

Kavak Bayırı'ndaki konut, giriş katı planı*

* Görsel materyal, Eldem'den (1987) alınmıştır.

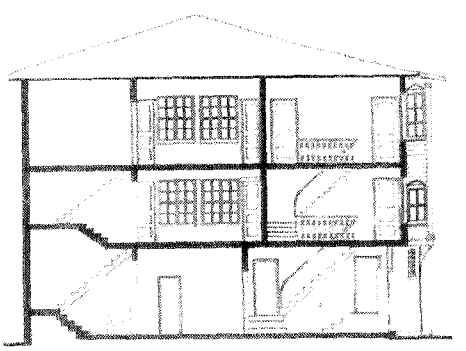
Kavak Bayırı'ndaki konutun Ünver tarafından yapılan çizimi
(Kara, Pulcu, 1996)

Aynı konut, görünüş*

Aynı konut, görünüş*

Kavak Bayırı'ndaki konutun kesiti*

* Kesit ve görünüşler, Eldem'den (1987) alınmıştır.

Ek 60c Selimiye Yerleşim Alanında 1930'dan Önce Yapılarak Günümüze Ulaşan Konutların Fotoğrafları

Krokide 1 numarayla tanımlanan konut* (2002)

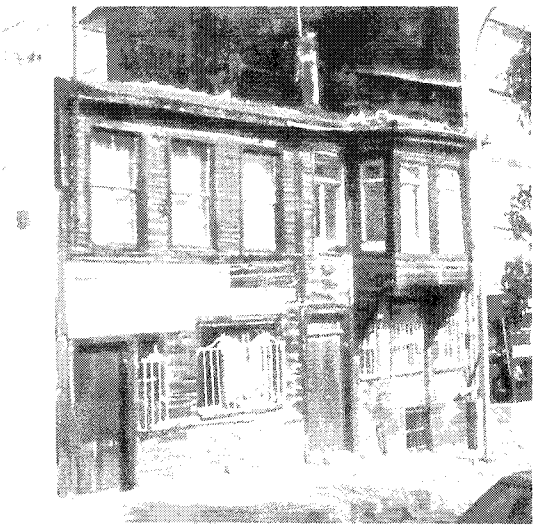
(Çalışma süresinde yıkılmıştır)

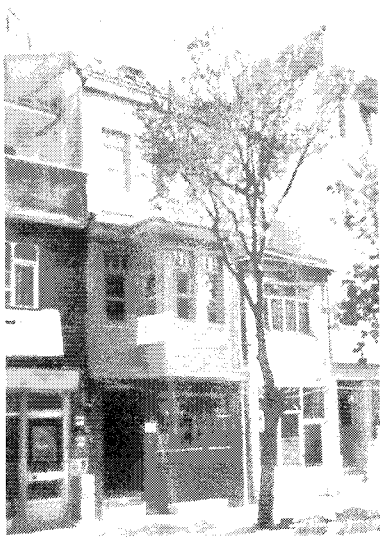
Krokide 2 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 4 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 3 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 5 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 6 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 7-8-9 numaralarla tanımlanan konutlar* (2002)

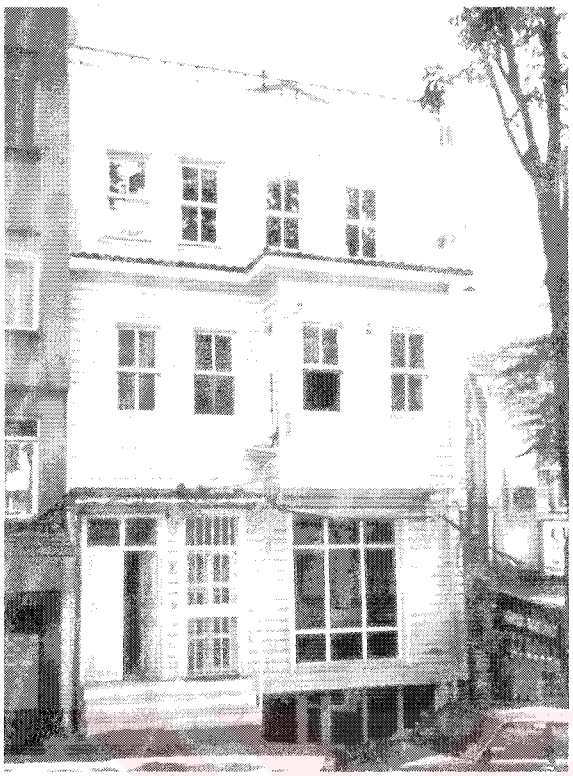

Krokide 7 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 7- 8- 9 numaralarla tanımlanan konutlar* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Krokide 10 numarayla tanımlanan konut* (2002)

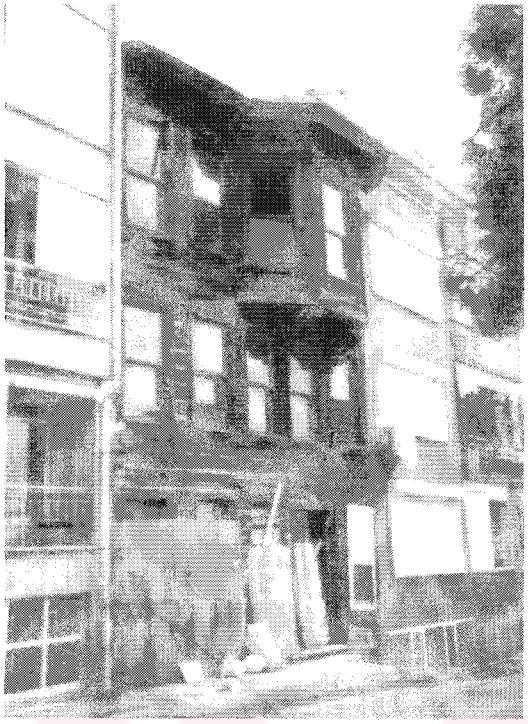

Krokide 11 numarayla tanımlanan konut* (2002)

Krokide 12 numarayla tanımlanan konut* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi.

Krokide 14 Numarayla tanımlanan konut* (Nisan 2002)
(Çalışma süresinde yanıştır)

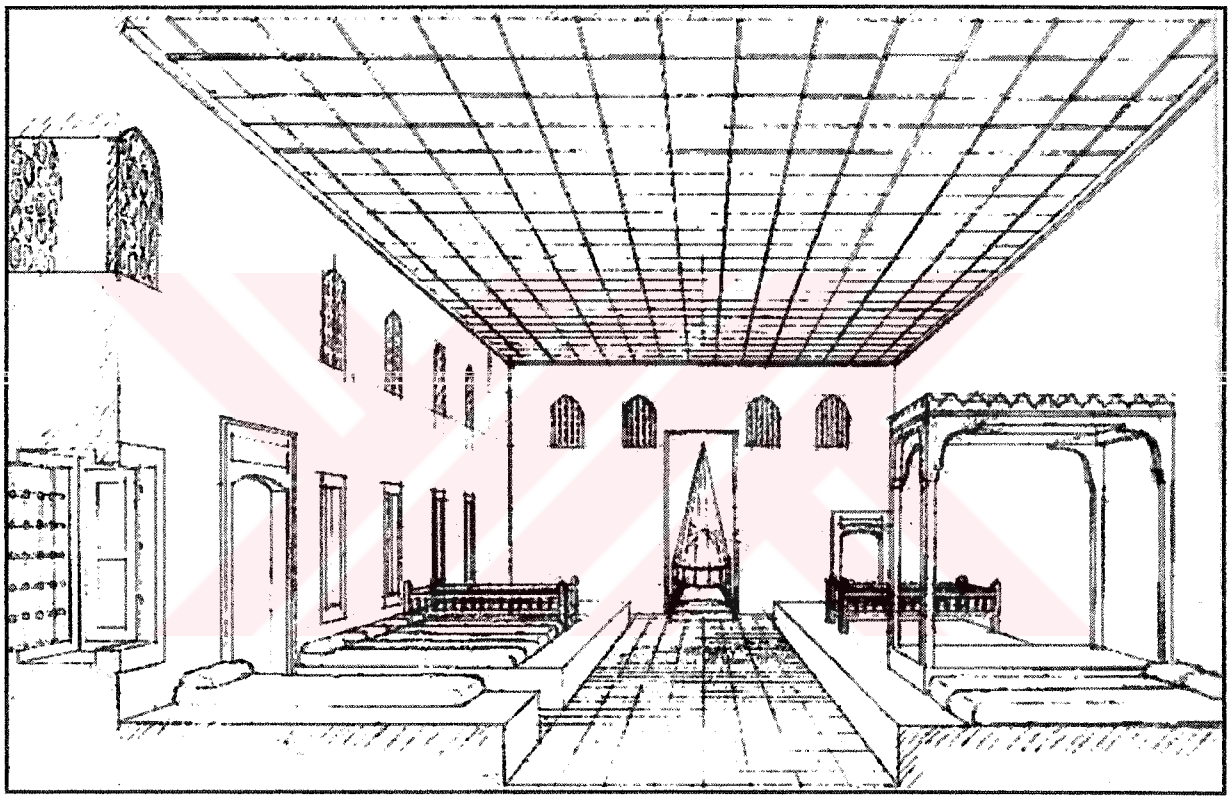
14 Numaralı Konut* (Ekim 2002)
(Yangın Sonrası)

Krokide 16 numarayla tanımlanan konut* (2002)

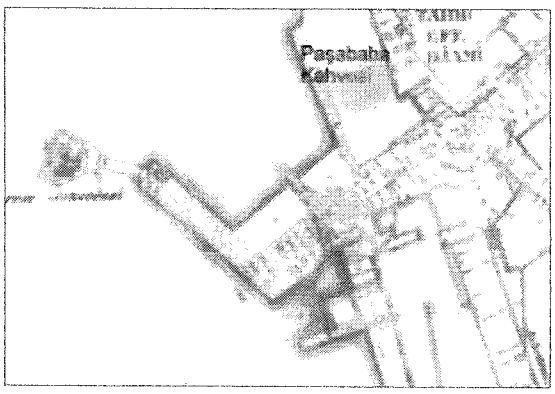
* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

Ek 61 Seki ve Şirvan Çizimi

Duvarlar boyunca uzanan yükseltiler seki, sağ tarafta bulunan birim şirvandır.
(Tanyeli, tarihsiz)

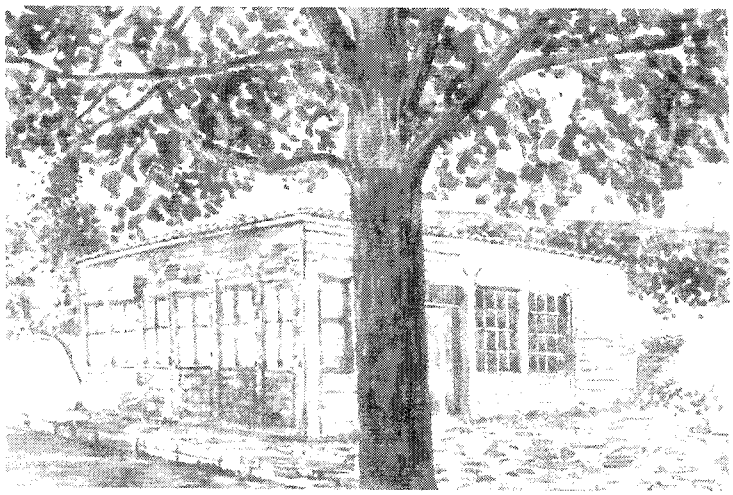
Ek 62 Paşababa Kahvesini Gösteren Plan ve Çizimler

Pasababa Kahvesi
(1813 tarihli Alman Sendika Haritası'nda gösterilmiştir)

Ünver'in çizimine göre Paşababa Kahvesi, 1965
(Kara, Pulcu, 1996)

Ünver'in çizimine göre Paşababa Kahvesi, 1965
(Kara, Pulcu, 1996)

Ek 63 Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan Selimiye Camisi, Konyalı Kütüphanesi'nin Onarım Raporu

RAPOR
ÜSKÜDAR SELİMİYE KONYALI KÜTÜPHANESİ

İstanbul, Üsküdar ilçesi Selimiye semtinde Selimiye Külliyesi' nde bulunmakta olan kütüphane, III.Selim tarafından camii, okul, muvakkithane, çeşme ve sebille birlikte, kapı kitabesine göre 1219/1804-05' te mahfel olarak yapılmıştır.

Kütüphane bölümü caminin batısından yapıya bitişik olarak konumlandırılmıştır.Ahşap kırma çatısı geç dönem onarımlarında saç ile kaplanmıştır. 24 Ekim 1997 tarih ve 1946 sayılı Bölge Koruma Kurulu' nun yazısıyla çatı onarımı yapılmıştır.(Kurul Kararı Ekte) Özgün olmayan saç örtüsü kaldırılmış, çatı tahkimi yapılmış ve kurşun örtü ile kaplanmıştır. (F_1 ve F_2' de çatının onarım öncesi hali, F_3 ve F_4' de onarım sırası çalışmaları F_5 ve F_6' da ise onarım sonrası durum görülmektedir.)

Çatı onarımı devam ederken ahşap doğramaların çürüdüğü ve yapının doğramalardan su aldığı tespit edilmiş ve mevcut örneğine uygun olarak doğramalar yenilenmiştir.(F_7 ve F_8)

Dış cephe sıvaları yer yer çimento harçlı beton iken yer yer horasan sıvadır. (F_9 ve F_{10})Yapıyı koruma özelliğini kaybettiği gözlenen sıvanın raspa edilerek horasan harçlı olarak yenilenecektir.

İç mekan bölme duvarları ahşap üzeri bağdadidir.Ancak geç dönemde yapılan onarımlar sırasında iç duvar ve tavanların tamamı çimento harçlı beton sıva olarak yenilenmiştir.Ahşap bağdadi sistemle bağdaşmadığı gözlenen sıvalarda çatlaklar, nem, akma ,kusma oluşmuştur. (F_{11} , F_{12} , F_{13},F_{14},F_{15},F_{16},F_{17},F_{18},F_{19},F_{20})

Bundan sonraki onarım çalışması dış cephe sıvalarının yenilenmesi ve iç mekan tavan ve duvarlarının ele alınması şeklinde olacaktır.

İç mekan çimento harçlı sıvaları raspa edilerek, bağdadisi kontrol edildikten sonra, horasan harç ile sıvalarının yenilenmesi ve badana yapılması düşünülmektedir.Dış cephede ise özelliğini kaybetmiş olan çimento harçlı sıva raspa edilerek, horasan harç ile sıvası yapılıp, mevcut rengine uygun olarak boyanacaktır.

Kütüphanenin giriş revakı sütununda şakülden kayma tesbit edilmiş olup, sütun başlığı ve kaplamalarında da ayrılma ve kopmalar vardır.(F.24) Ekli detay paftasında kayma ve bozulmaların projesi bulunmaktadır.Ekli statik rapor doğrultusunda çözümler önerilmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda onarımın aciliyeti nedeniyle Kurul Kararının biran önce alınması hususunu arz ederiz.

Ekl: 1 takım fotoğraf albümü
1 takım detay projesi
1 takım statik rapor

(İstanbul VGM. 1998-2001 Onarım Dosyası'ndan)
(Eklerine ulaşılamamıştır)

Ek 64 ATASE Arşivi'nde Selimiye Kışlası'na İlişkin Tamir ve İnşaat Bilgi ve Belgeleri ile Plan Bulunmadığını, Kışla Binasında Çalışılabileceğini Belirten Cevap Yazısı

(8C424546)

TASNİF DIŞI

TASNİF DIŞI

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

GENSEK : 3400- 86 -02/Bashalk D.Hlk.İlş.Tnt.Yyn.ve Enf.Ş.(88) 11 ŞUBAT 2002
KONU : Çekim Talebi.

SAYIN GÖZDE RAMAZANOĞLU

İLGİ : (a) Gözde RAMAZANOĞLU'nun 22 OCAK 2002 tarihli mektubu.
(b) Gözde RAMAZANOĞLU'nun 04 ARALIK 2001 tarihli mektubu.

1. Tarafınızdan, tezinizde kullanmak üzere;
a. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Bşk.lığı arşiv ve kütüphanelerinde çalışma imkanının sağlanması, arşivimizde binayla ilgili tamir ve inşaat bilgileri ve belgeleri ile yapının planları olduğu takdirde verilmesi talebi ilgi (a) ile,
b. Selimiye Kışlasının tarihini yazabilmek için kışla ve bağlı yapılarının askeri açıdan sakıncalı olmayan bölümlerine girerek çalışma ve fotoğraf çekme talebi ilgi (b) ile bildiriimişür.

2. İlgi (a) talebiniz ATASE Bşk.lığı arşiv ve kütüphanesinde konu ile ilgili olarak bilgi ve belge olmaması dolayısıyla uygun bulunmamış, ilgi (b) talebiniz ise; aşağıda belirtilen irtibat noktası ile koordine kurulması neticesinde belirlenecek zamanda gerçekleştirmek kaydıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarım.

Halil KALKANLI
P.Kur.Alb.
BASHALK D.Bşk.

TEMAS NOKTASI :
Alb.Abdullah AYTEKİN
Tel:0 216 556 81 68

TASNİF DIŞI

TASNİF DIŞI

GRAVÜRLER

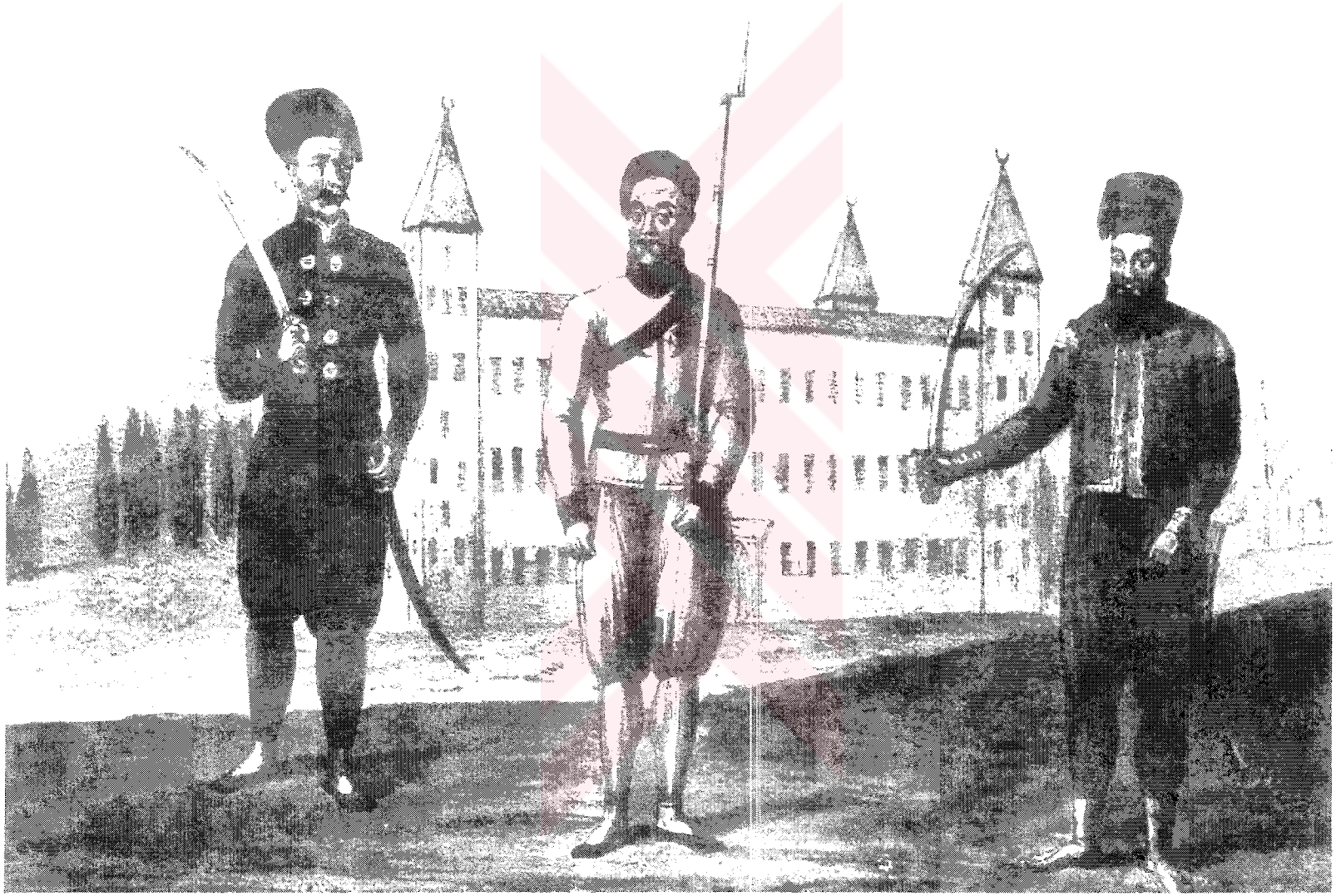
Gravür 1	Selimiye Kışlası ve çevresi 1800-1808
Gravür 2	Selimiye Kışlası 1800-1808
Gravür 3	Mac farlene'in "Yeni Süvari Alayının Üniformaları" adlı çizimine göre 1828'de Selimiye Kışlası
Gravür 4	Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi
Gravür 5	Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi
Gravür 6	Selimiye Kışlası'nı gösteren 1854-1856 tarihli gravür
Gravür 7	Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanını gösteren Blackwood'a ait çizim
Gravür 8	Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası ve çevresi
Gravür 9	Selimiye Kışlası
Gravür 10	Brendesi'nin çizimine göre Selimiye Kışlası ve çevresi
Gravür 11	Selimiye Kışlası
Gravür 12	Selimiye Kışlası

Gravür 1 Selimiye Kışlası ve çevresi 1800-1808 (Melling, 1969)

Gravür 2 Selimiye Kışlası 1800-1803 (Melling, 1969)

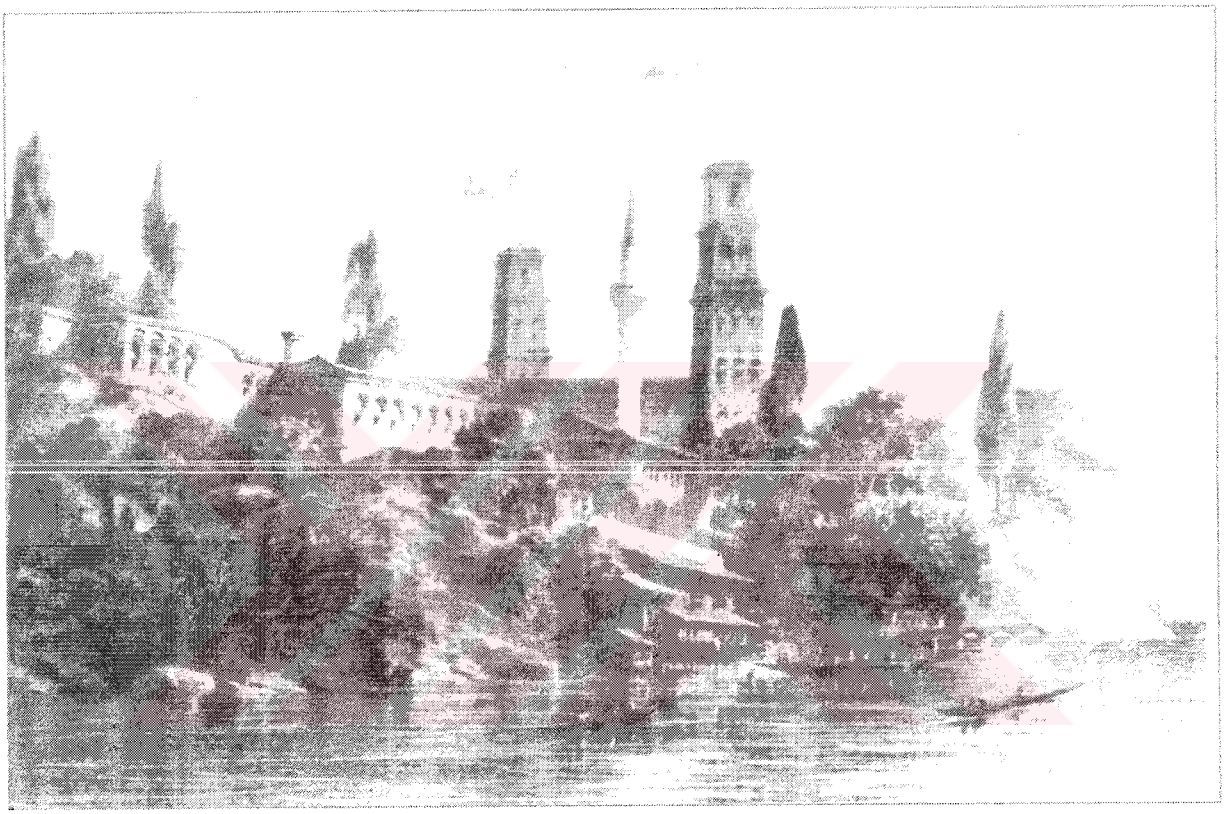

Gravür 3 Mac Farlene'in "Yeni Süvari Alayının Üniformaları" adlı çizimine göre 1828'de Selimiye Kışlası (Kışla binası ana hatlarıyla doğru, fakat oransız çizilmiştir) (Sevim, 1997)

Gravür 4 Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi (Flandin, 1853 öncesi)

(Sevim, 1996)

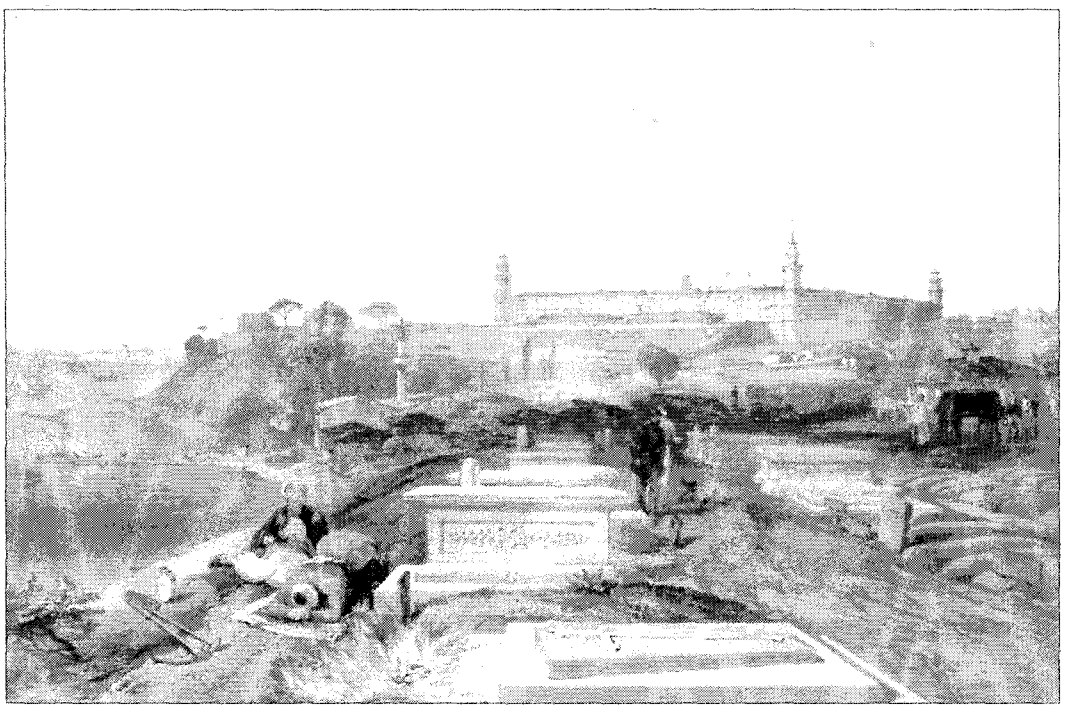
Gravür 5 Selimiye Kışlası, Tahir Efendi Camisi ve Selimiye Camisi
(Flandin, 1853 öncesi) (Sevim, 1996)

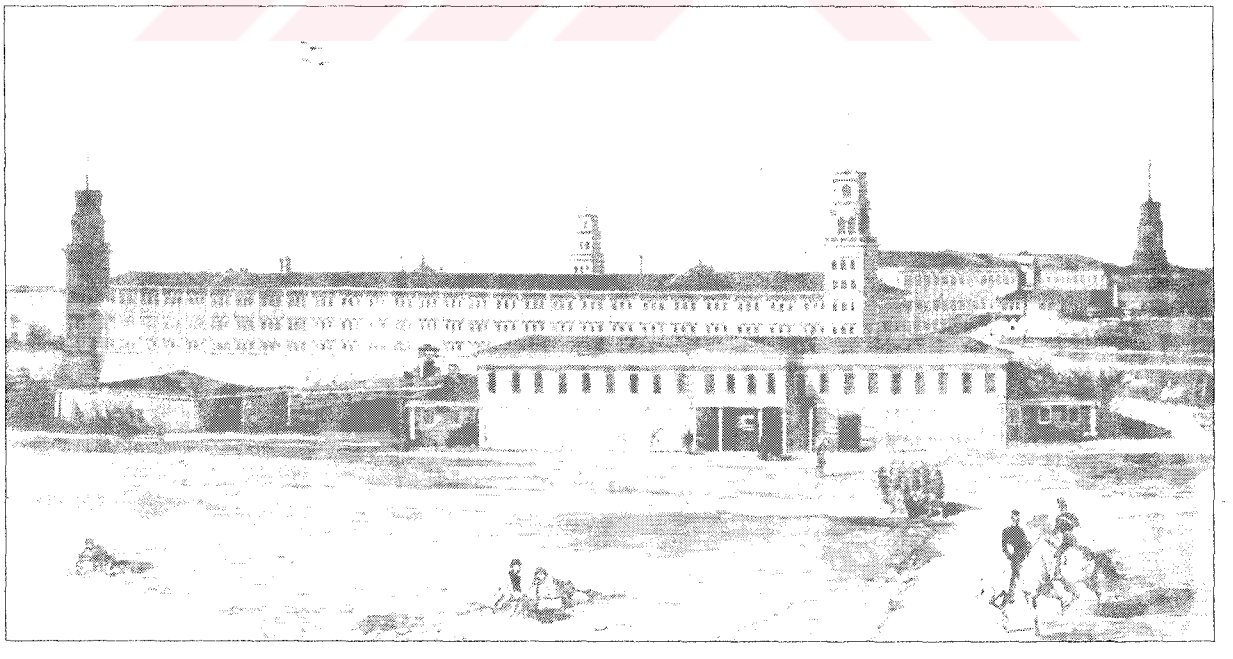
Gravür 6 Selimiye Kışlası'nı gösteren 1854-1856 tarihli gravür (Sevim, 1996)

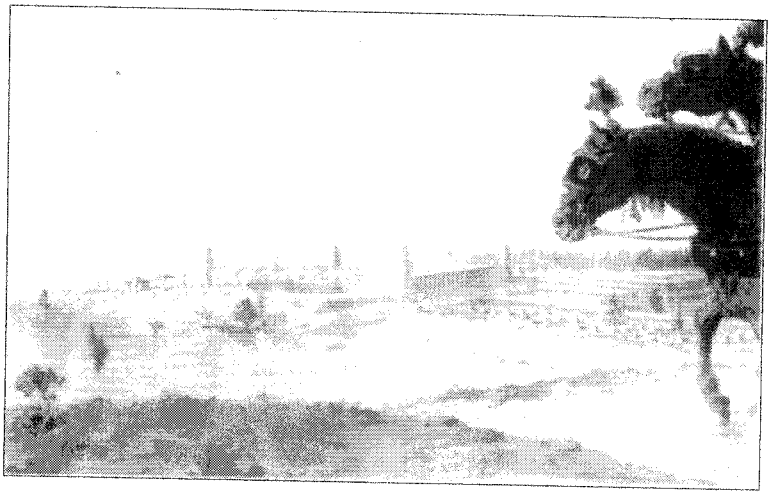
Gravür 7 Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası, Camisi ve yerleşim alanını gösteren Blackwood'a ait çizim (Sevim, 1996)

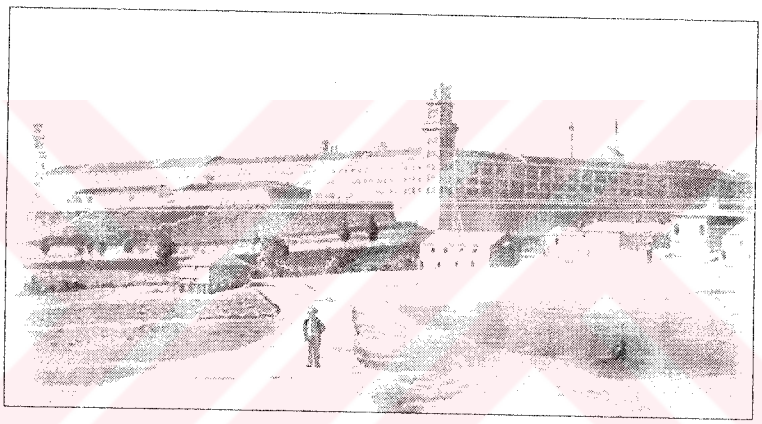
Gravür 8 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası ve çevresi
(www.antiqueprints.com/images/ac.)

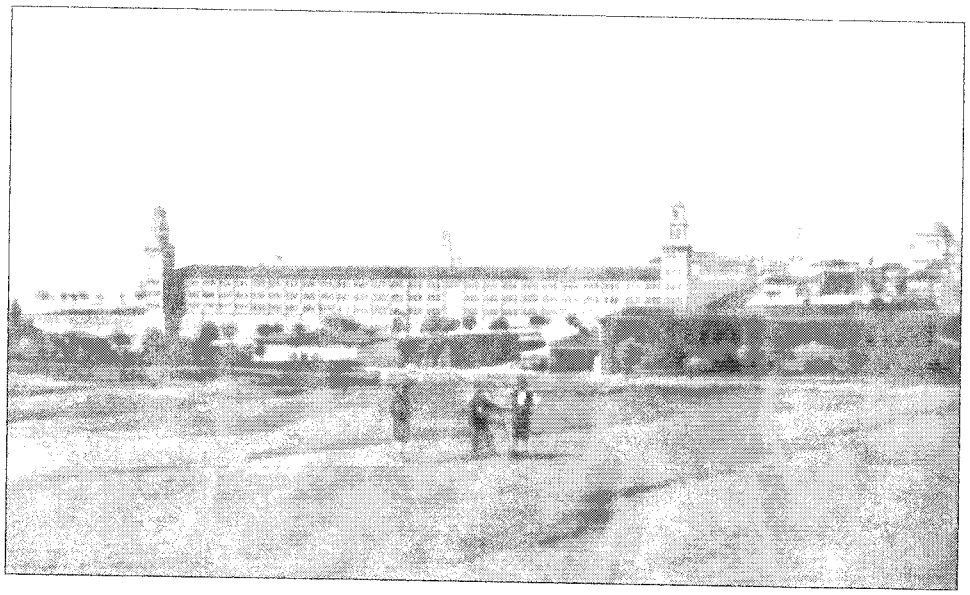
Gravür 9 Selimiye Kışlası (öndeki yapının Tazılar Ahırı olması olasılığı yüksektir)
(Çetinor, 1990)

Gravür 10 Brendesi'nin çizimine göre Selimiye Kışlası ve çevresi (Arslan, 1992)

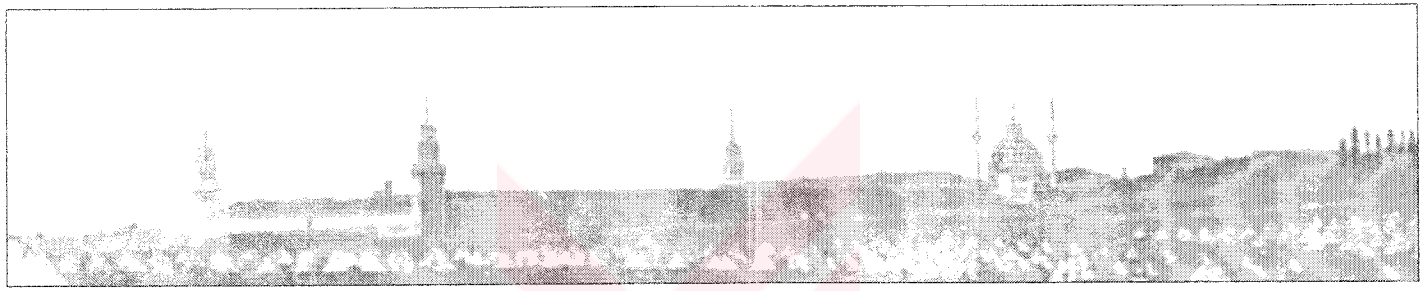
Gravür 11 Selimiye Kışlası
(www.ibb.gov.tr/istanbultr)

Gravür 12 Selimiye Kışlası ve çevresi (Çetinor, 1990)

FOTOĞRAFLAR

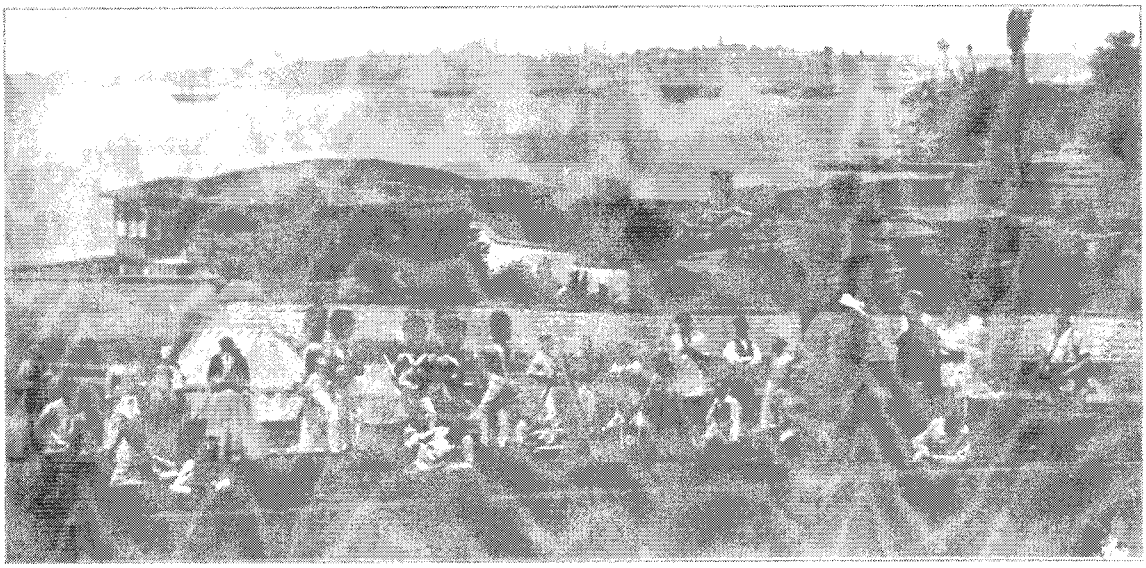
Fotoğraf 1 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası
Fotoğraf 2 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası'nın önünde İngiliz çadırları
Fotoğraf 3 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz askerleri ve hemşireler
Fotoğraf 4 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz çadırları
Fotoğraf 5 Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanı
Fotoğraf 6 Selimiye Kışlası, camisi ve çevresi
Fotoğraf 7 Doğudan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 8 Kuzeydoğudan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 9 Güneydoğudan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 10 Güneyden Selimiye Kışlası
Fotoğraf 11 Güneybatıdan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 12 Batıdan Selimiye Kışlası
Fotoğraf 13 Blackwood'un yaklaşık bakış noktasından günümüzdeki Selimiye Kışlası
Fotoğraf 14 Selimiye Kışlası'nın batı cephesi
Fotoğraf 15 Selimiye Kışlası güney kulesi ve doğu cephesi
Fotoğraf 16 Selimiye Kışlası ve Kebir Çeşme Sokağı
Fotoğraf 17 Kuzeybatı köşesinden Selimiye Kışlası
Fotoğraf 18 Selimiye Kışlası
Fotoğraf 19 Denizden Selimiye Kışlası ve yakın çevresi
Fotoğraf 20 Selimiye Kışlası, kuzeybatı kulesi
Fotoğraf 21 Selimiye Kışlası, kuzey cephesi
Fotoğraf 22 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 23 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 24 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 25 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 26 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 27 Selimiye Kışlası, 1965-1966 onarımı
Fotoğraf 28 Selimiye Camisi ve yerleşim alanının batıdan görünüşü
Fotoğraf 29 Selimiye Kışlası, Camisi ve yerleşim alanı
Fotoğraf 30 Spor Salonu Binası (1966)

Fotoğraf 1 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası (vww.florancenightingaleaveningangel.co.uk)

Fotoğraf 2 Kırım Savaşı (1854-1856) yıllarında Selimiye Kışlası'nın önünde İngiliz çadırları
(www.florancenightingaleaveningangel.co.uk)

Fotoğraf 3 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz askerleri ve hemşireler (www.florancenightingaleaveningangel.co.uk)

Fotoğraf 4 Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında Selimiye yakınında İngiliz çadırları (Robertson, 1992)

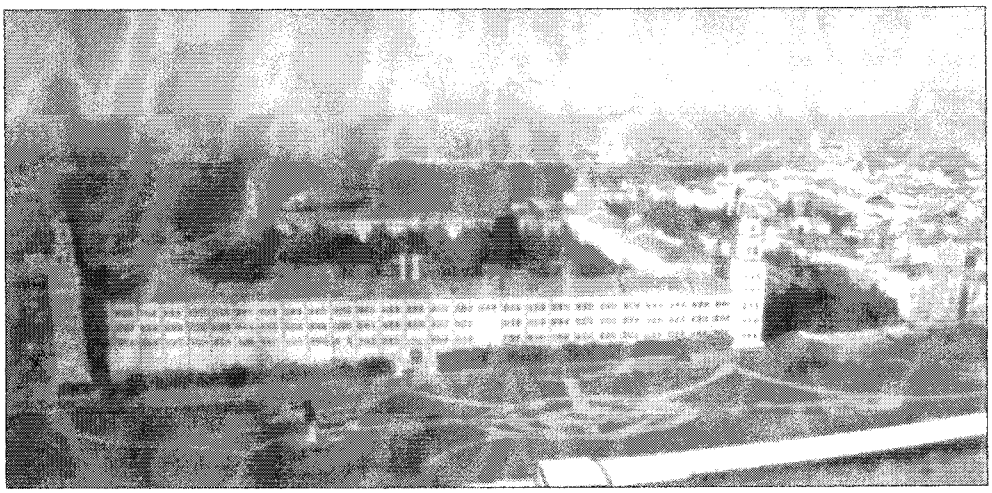

Fotoğraf 5 Selimiye Kışlası, camisi ve yerleşim alanı*

Fotoğraf 6 Selimiye Kışlası, camisi ve çevresi*

* Fotoğraf: Selimiye Kışlası arşivi

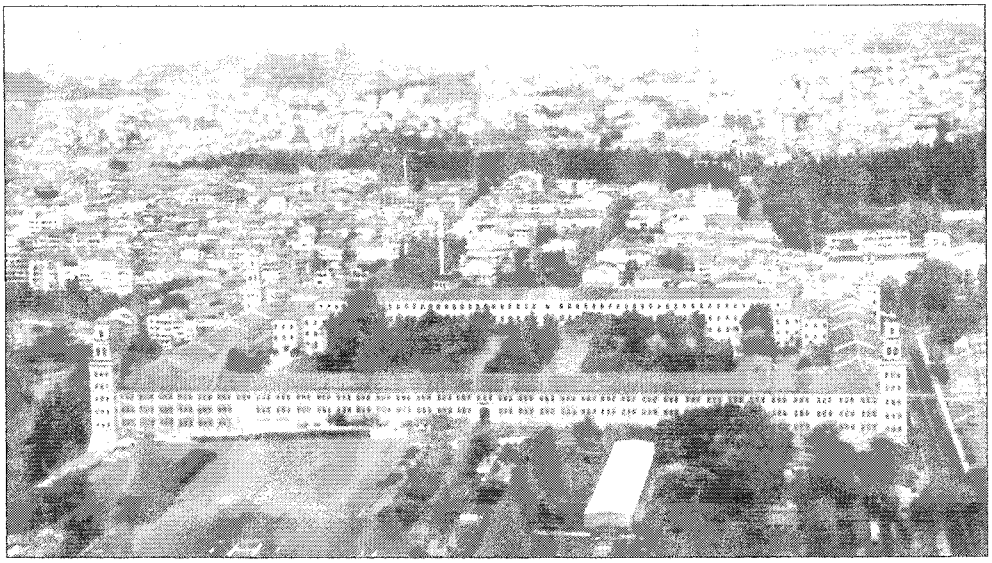
Fotoğraf 7 Doğudan Selimiye Kışlası*

Fotoğraf 8 Doğudan Selimiye Kışlası*

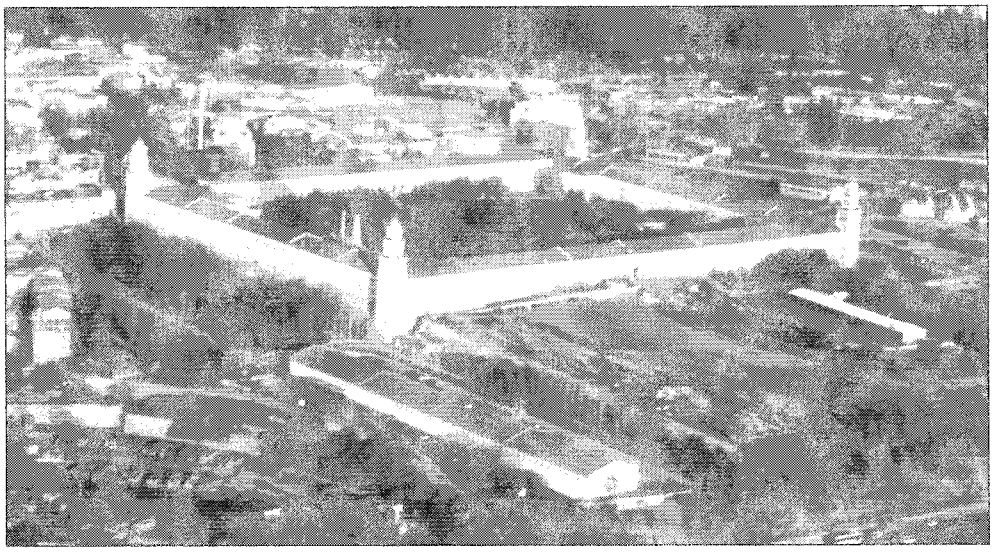

Fotoğraf 9 Güneydoğudan Selimiye Kışlası*

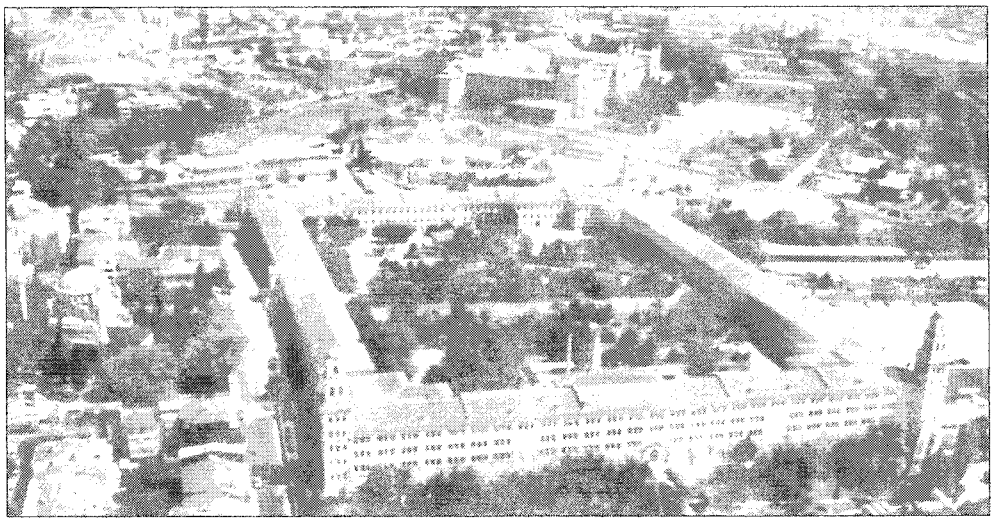

Fotoğraf 10 Güneyden Selimiye Kışlası*

* Fotoğraf: Selimiye Kışlası arşivi

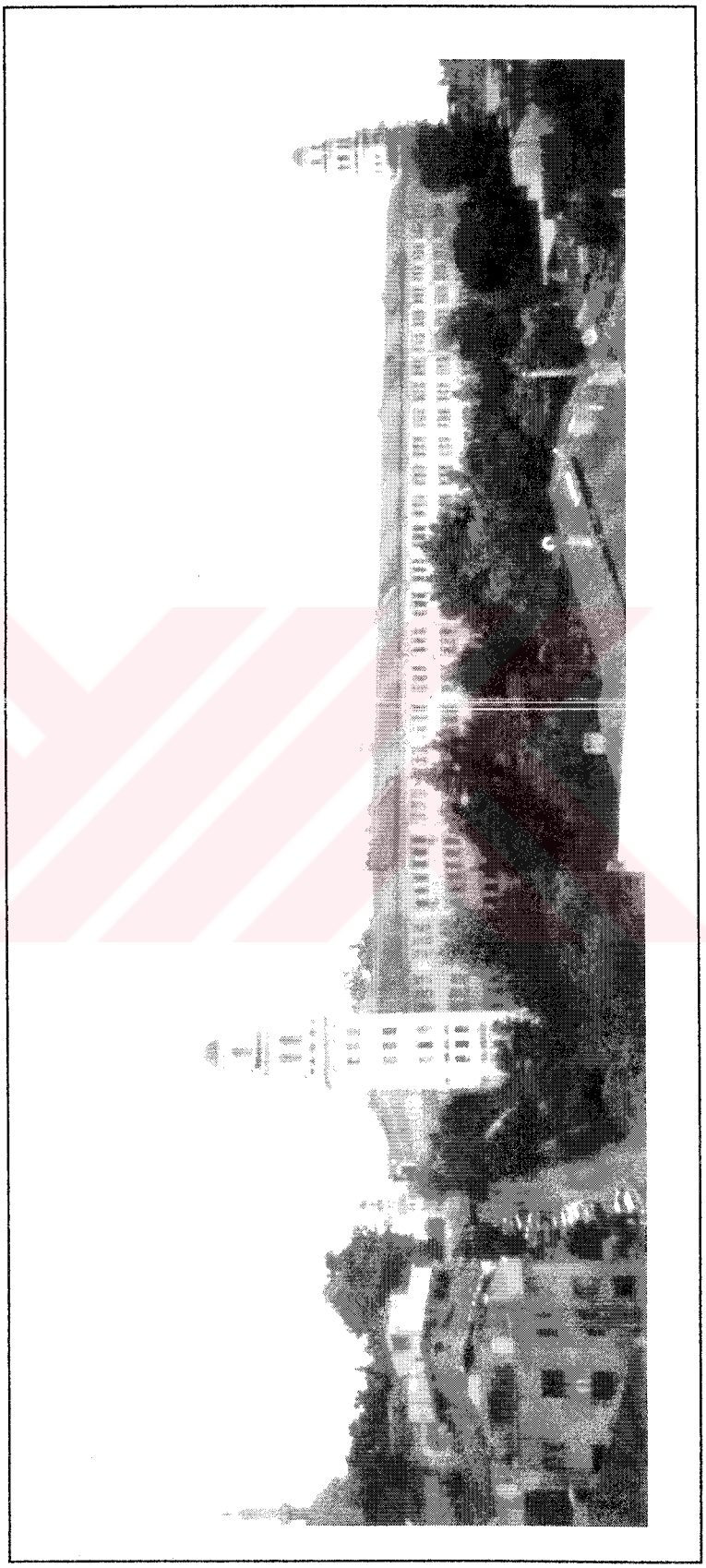

Fotoğraf 11 Güneybatıdan Selimiye Kışlası*

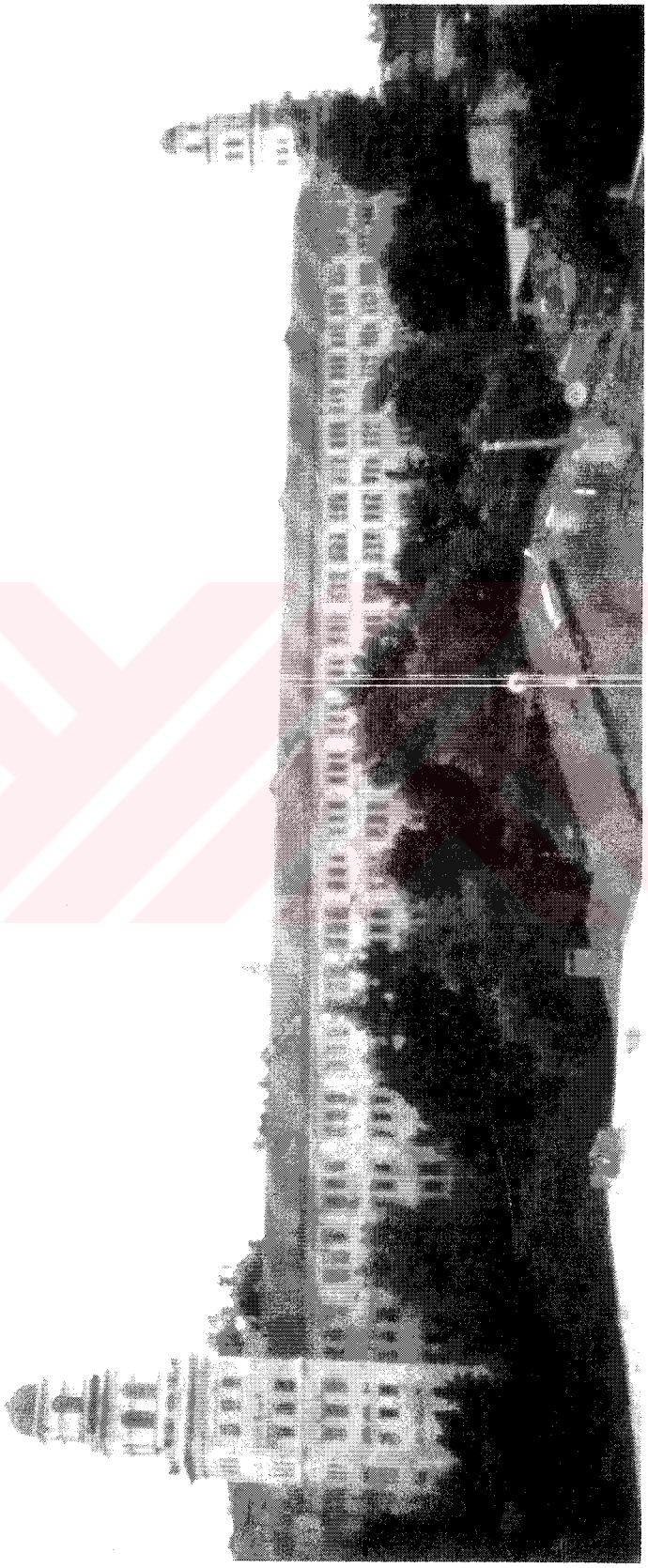
Fotoğraf 12 Batıdan Selimiye Kışlası*

* Fotoğraf: Selimiye Kışlası arşivi

Fotoğraf 13 Blackwood'un çiziminin yaklaşık bakış noktasından günümüzdeki Selimiye Kışlası* (2002)

* Fotoğraf: M.Gözde Ramazanoğlu arşivi

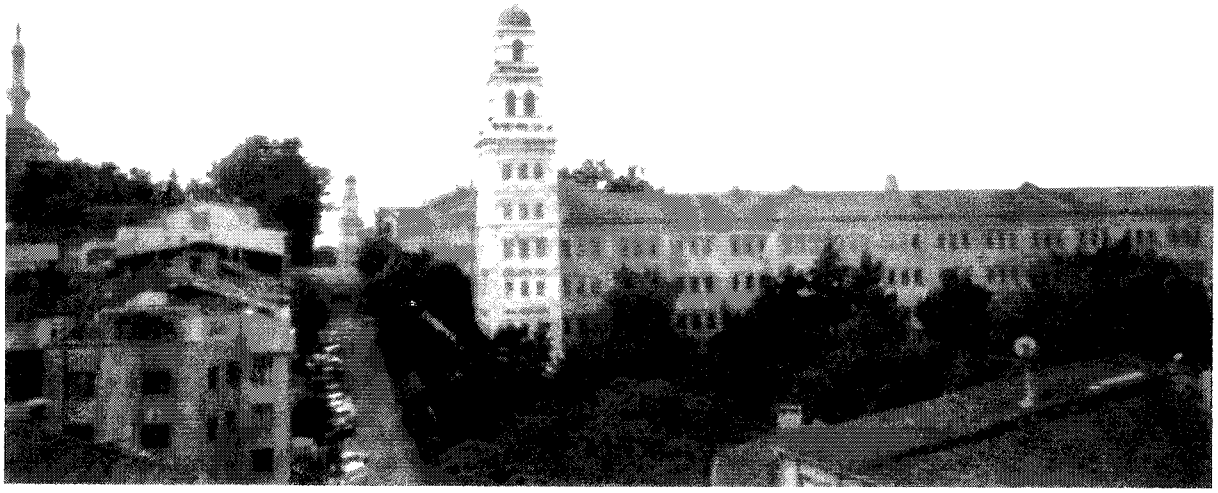
Fotoğraf 14 Selimiye Kışlası'nın batı cephesi* (2002)

* Fotoğraf: Bülent Gücün arşivi

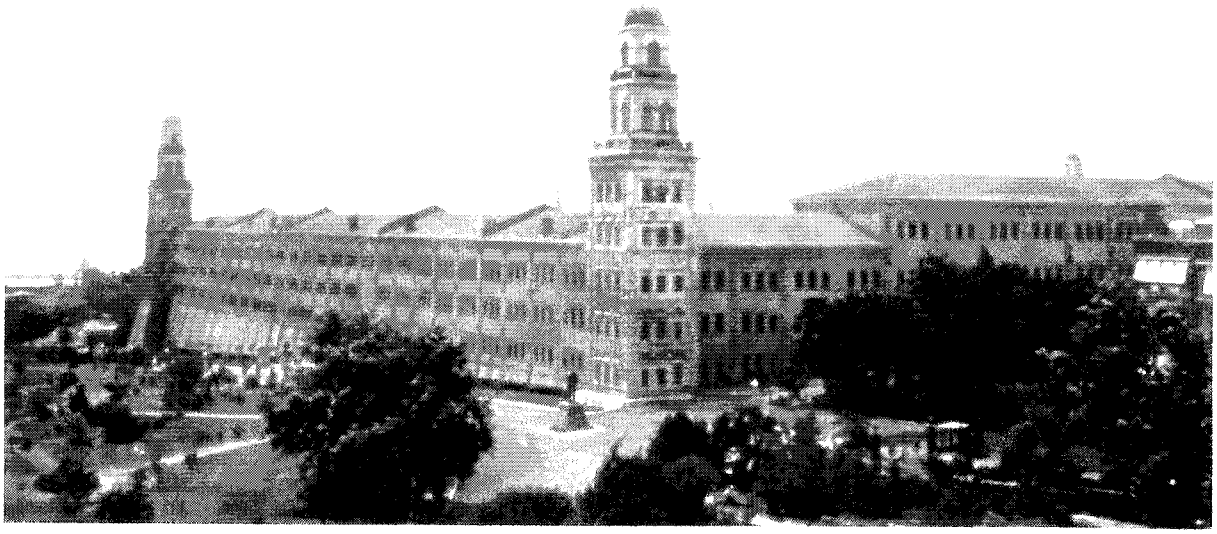

Fotoğraf 15 Selimiye Kışlası güney kulesi ve doğu cephesi* (2002)

* Fotoğraf: M.Gözde Ramazanoğlu arşivi

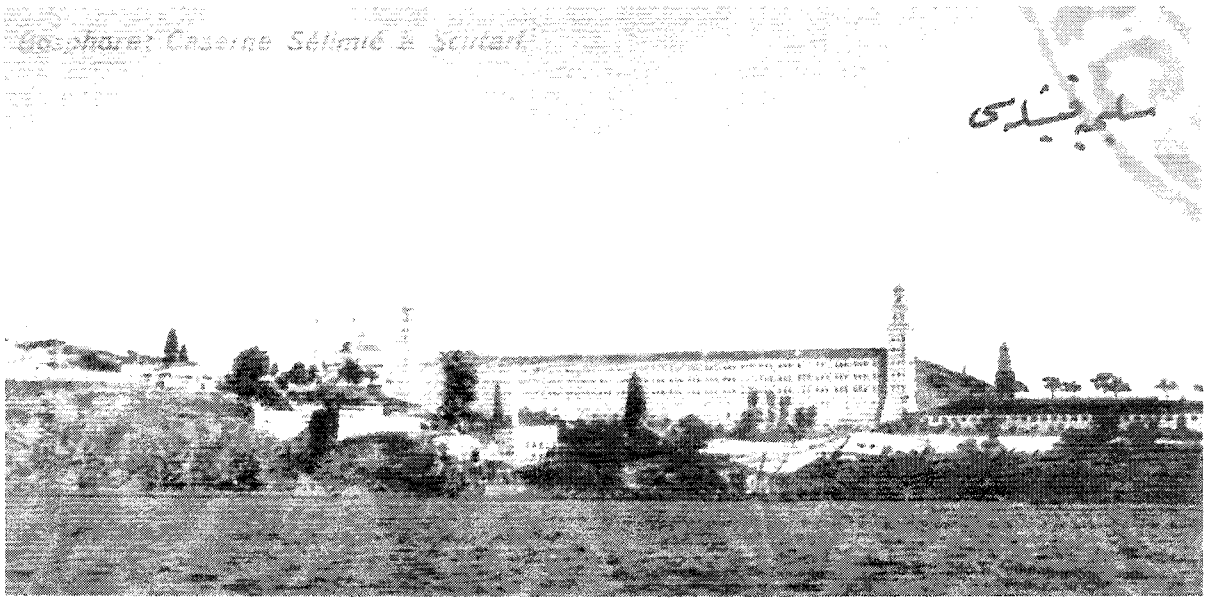

Fotoğraf 16 Selimiye Kışlası ve Kebir Çeşme Sokağı* (2002)

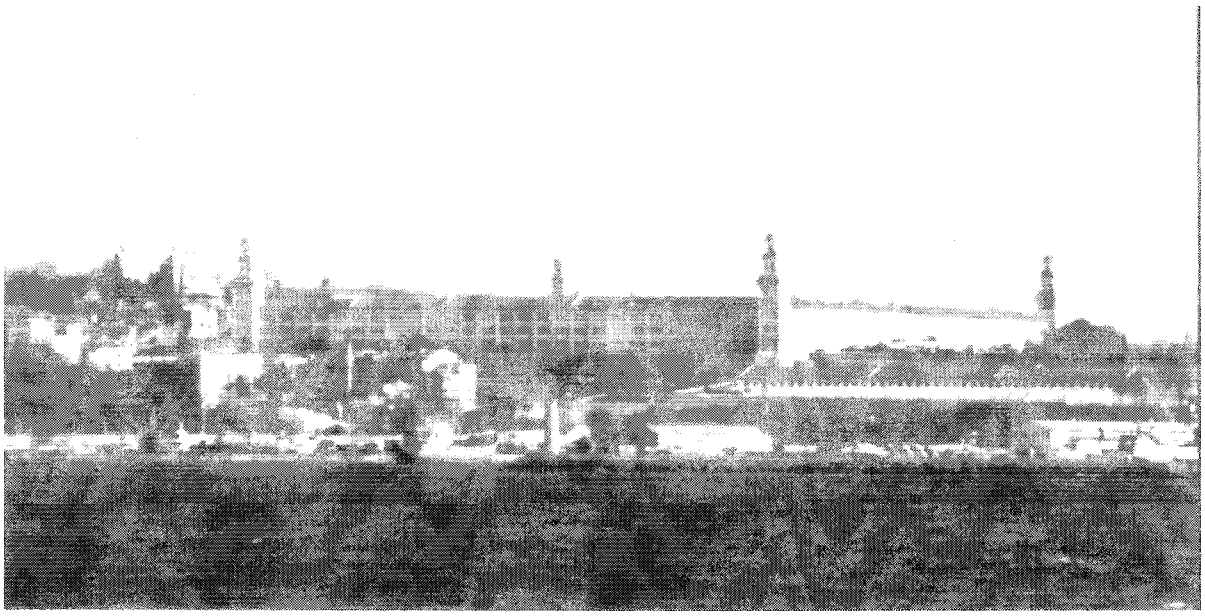

Fotoğraf 17 Kuzeybatı köşesinden Selimiye Kışlası* (2002)

* Fotoğraf: M.Gözde Ramazanoğlu arşivi

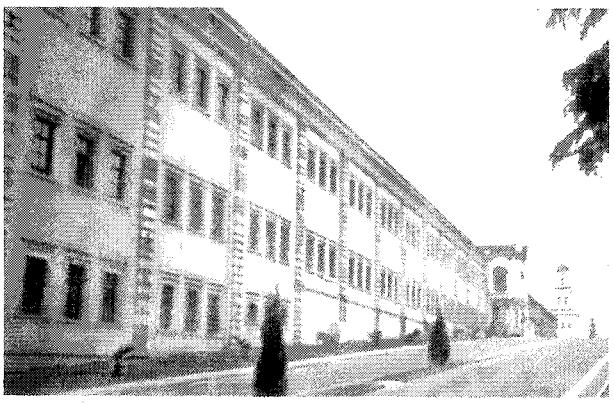
Fotoğraf 18 Selimiye Kışlası (Üsküdar Belediyesi, 2002 Takvimi)

Fotoğraf 19 Denizden Selimiye Kışlası ve yakın çevresi (Çetinor, 1990)

Fotoğraf 20 Selimiye Kışlası, kuzeybatı kulesi* (2002)

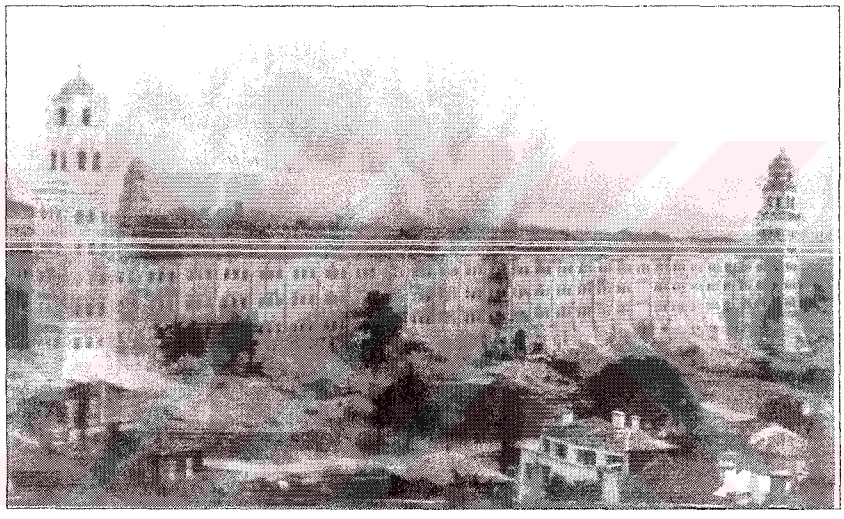

Fotoğraf 21 Selimiye Kışlası, kuzey cephesi* (2002)

* Fotoğraf: M. Gözde Ramazanoğlu arşivi

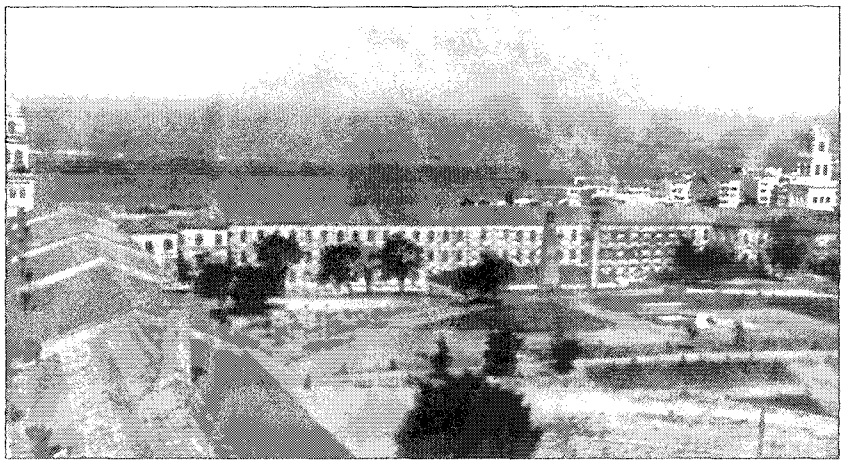
Fotoğraf 22 Selimiye Kışlası 1965-1966 onarımı
(Güneri, 1966)

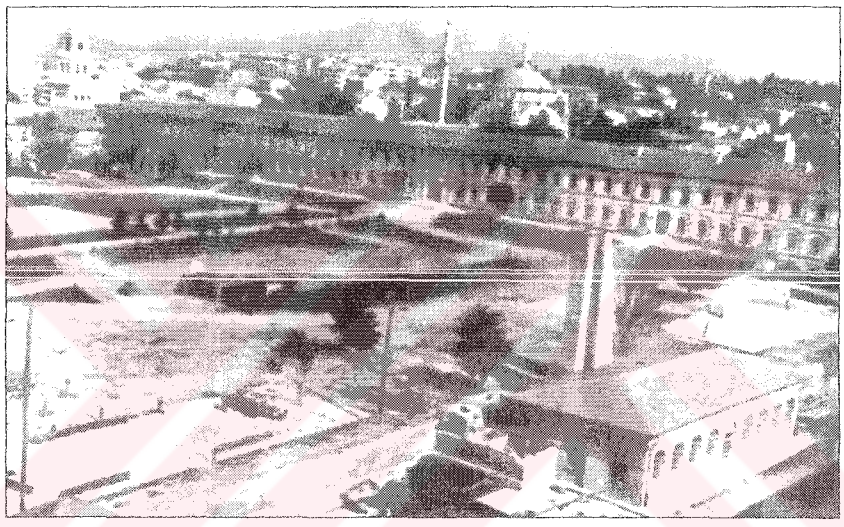
Fotoğraf 23 Selimiye Kışlası 1965-1966 onarımı
(Güneri, 1966)

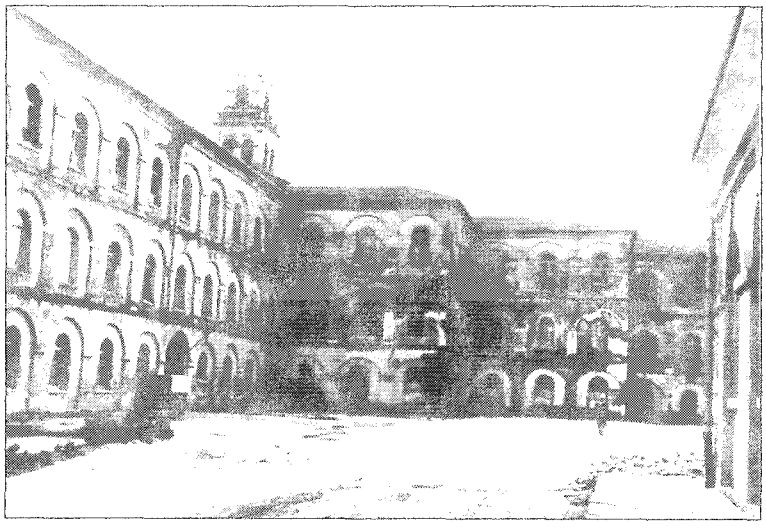
Fotoğraf 24 Selimiye Kışlası 1965-1966 onarımı
(Güneri, 1966)

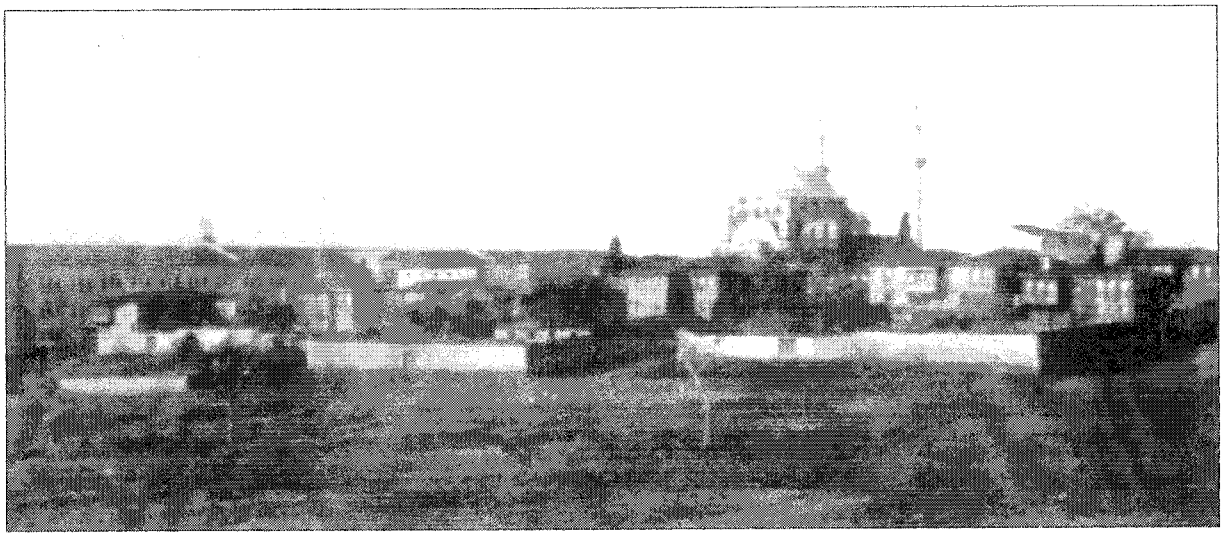
Fotoğraf 25 Selimiye Kışlası 1965-1966 onarımı (Güneri, 1966)

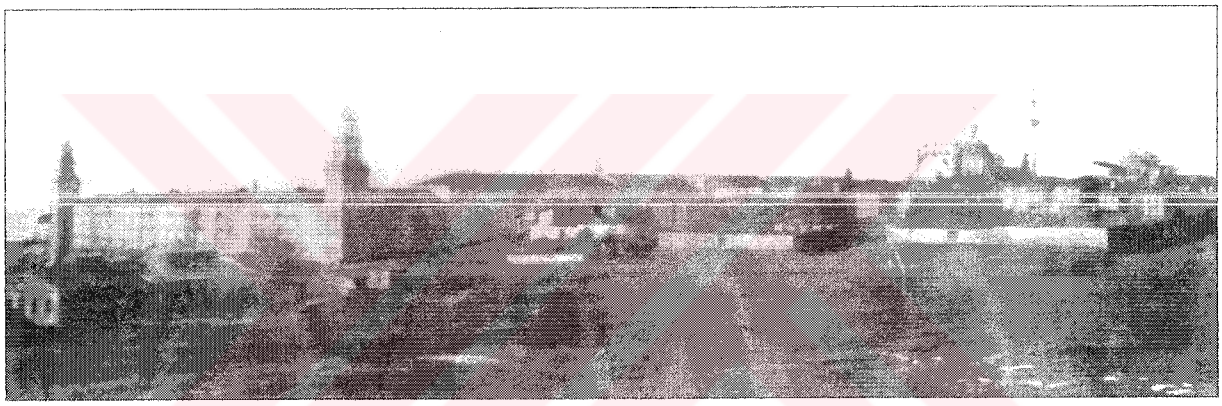
Fotoğraf 26 Selimiye Kışlası 1965-1966 onarımı (Güneri, 1966)

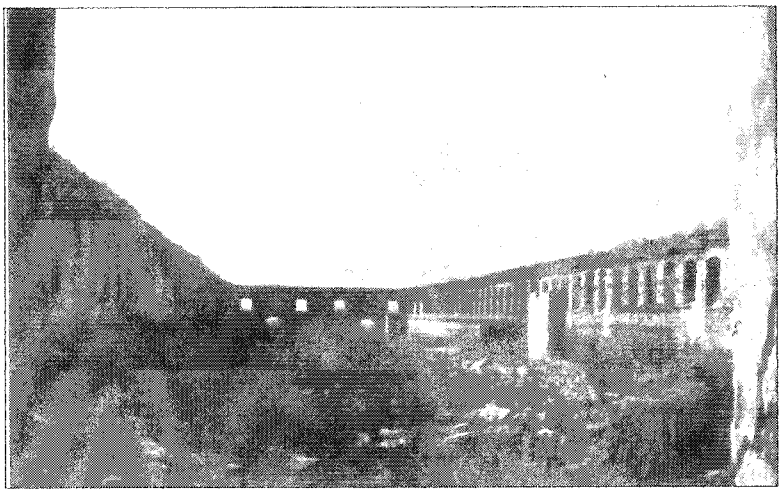
Fotoğraf 27 Selimiye Kışlası 1965-1966 onarımı (Güneri, 1966)

Fotoğraf 28 Selimiye Camisi ve yerleşim alanının batıdan görünüşü*
(Güneri, 1966)

Fotoğraf 29 Selimiye Kışlası, Camisi ve yerleşim alanı*
(Güneri, 1966)

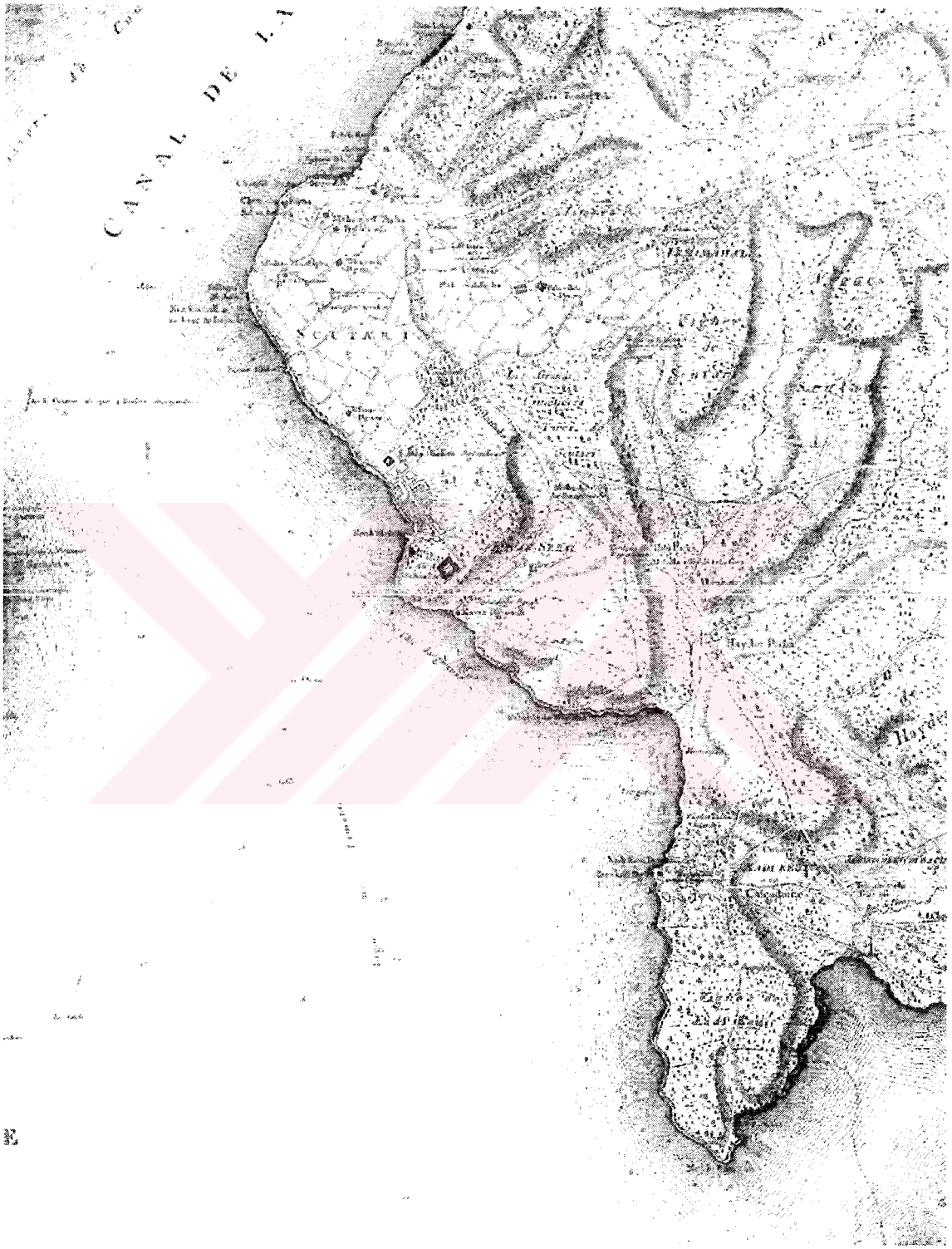
Fotoğraf 30 Spor Salonu Binası, 1966*
(Güneri, 1966)

* Fotoğraf: İÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Arşivi

HARİTALAR

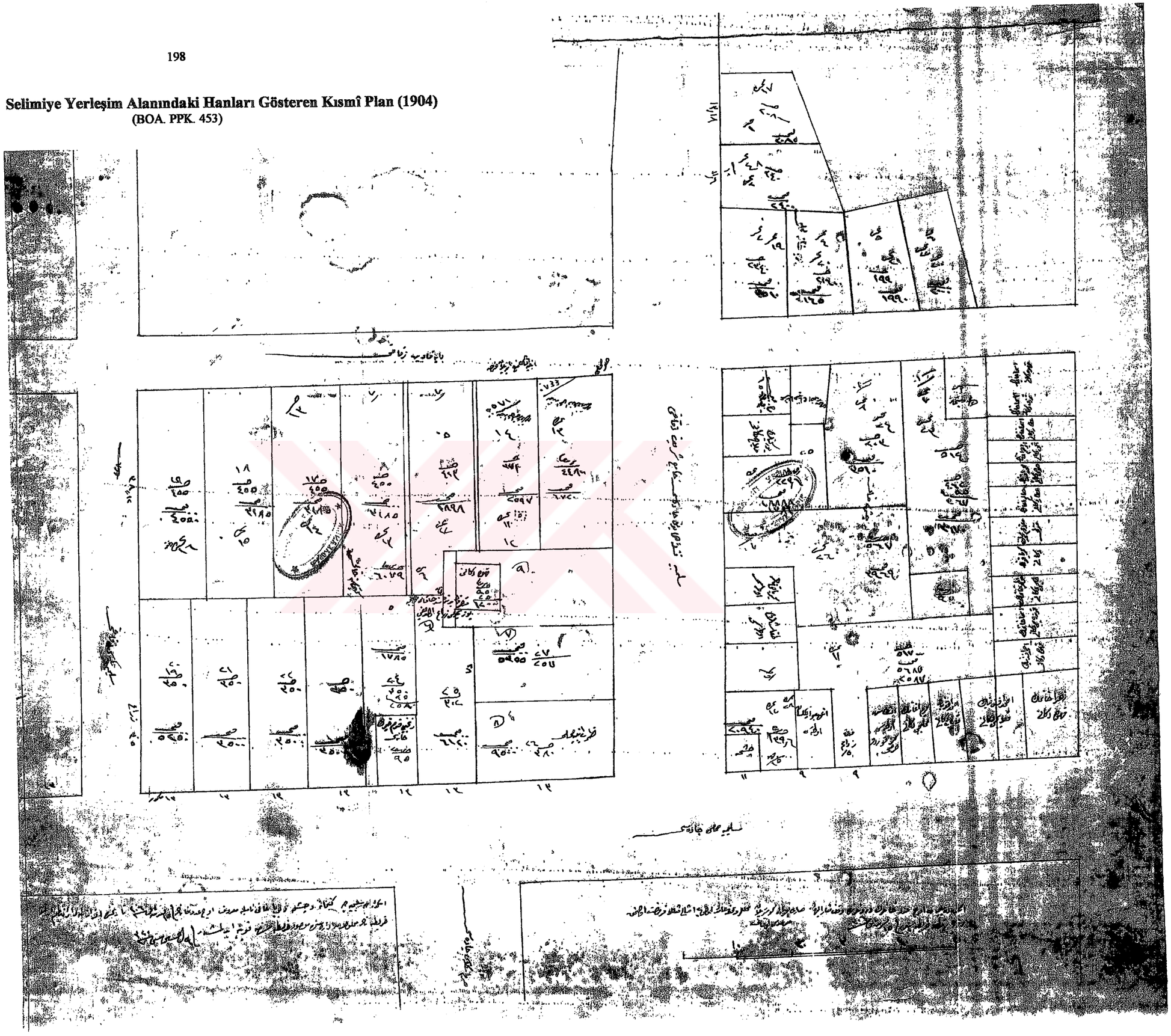
Harita 1 Melling'in haritasına göre Selimiye Kışlası ve çevresi (1800 civarı)
Harita 2 Selimiye Suyolu haritası
Harita 3 Selimiye yerleşim alanındaki hanları gösteren kısmî plan (1904)
Harita 4 Selimiye Kışlası ve çevresinin haritası (1853-1856)
Harita 5 1828 (?) tarihli Üsküdar Belediye haritasına göre Selimiye yerleşim alanı
Harita 6 Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye
Harita 7 Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye
Harita 8 Selimiye'nin günümüzdeki durumu

Harita 1 1800 Civarında Üsküdar ve Selimiye

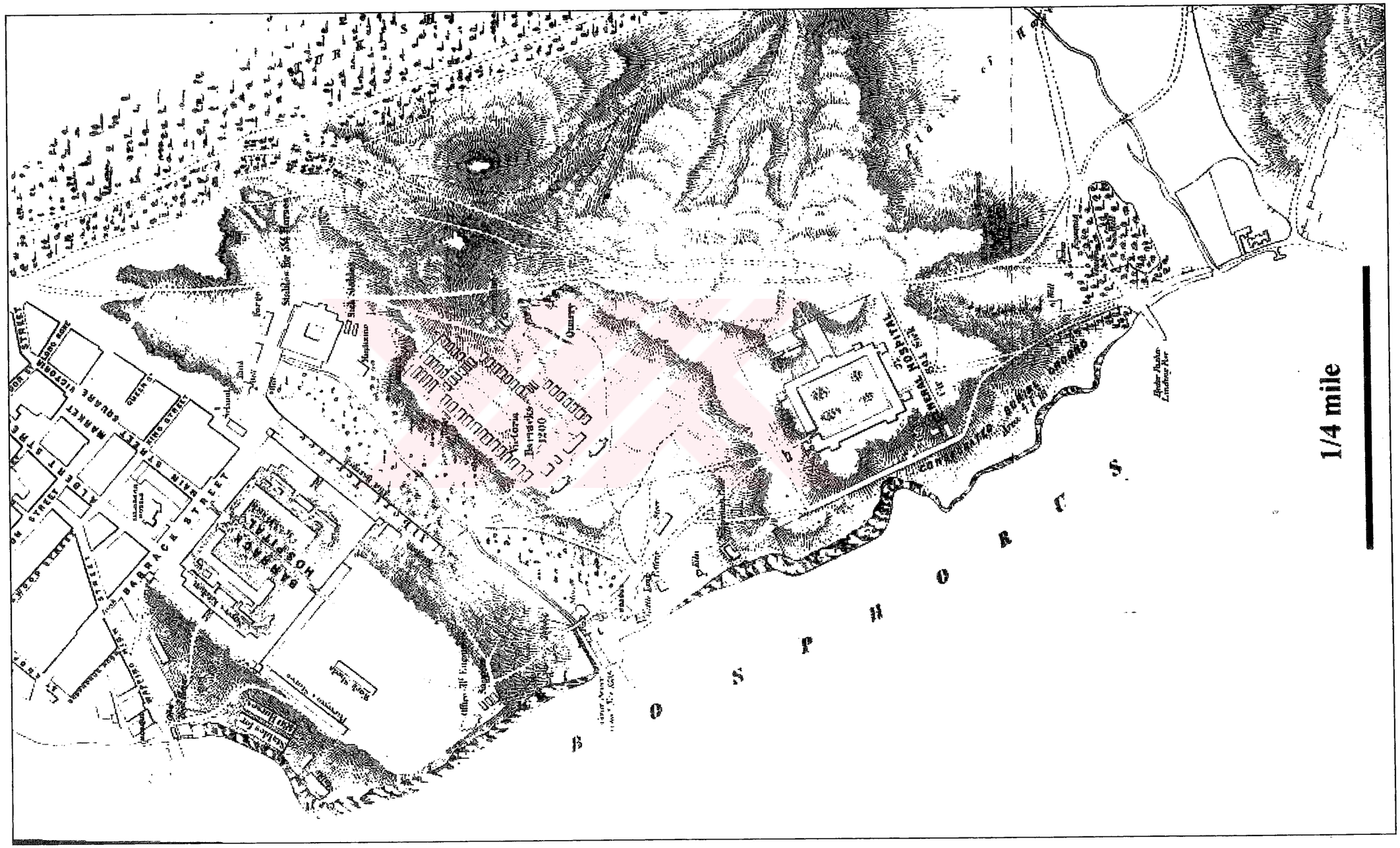
Melling'in planına göre Selimiye Kışlası ve yerleşim alanı, 1800 civarı (Melling, 1969)
(Planda Kavak İskelesi'nin ve Selimiye Camisi'nin yerleri doğru değildir)

ıta 3 **Selimiye Yerleşim Alanındaki Hanları Gösteren Kısmî Plan (1904)**
(BOA. PPK. 453)

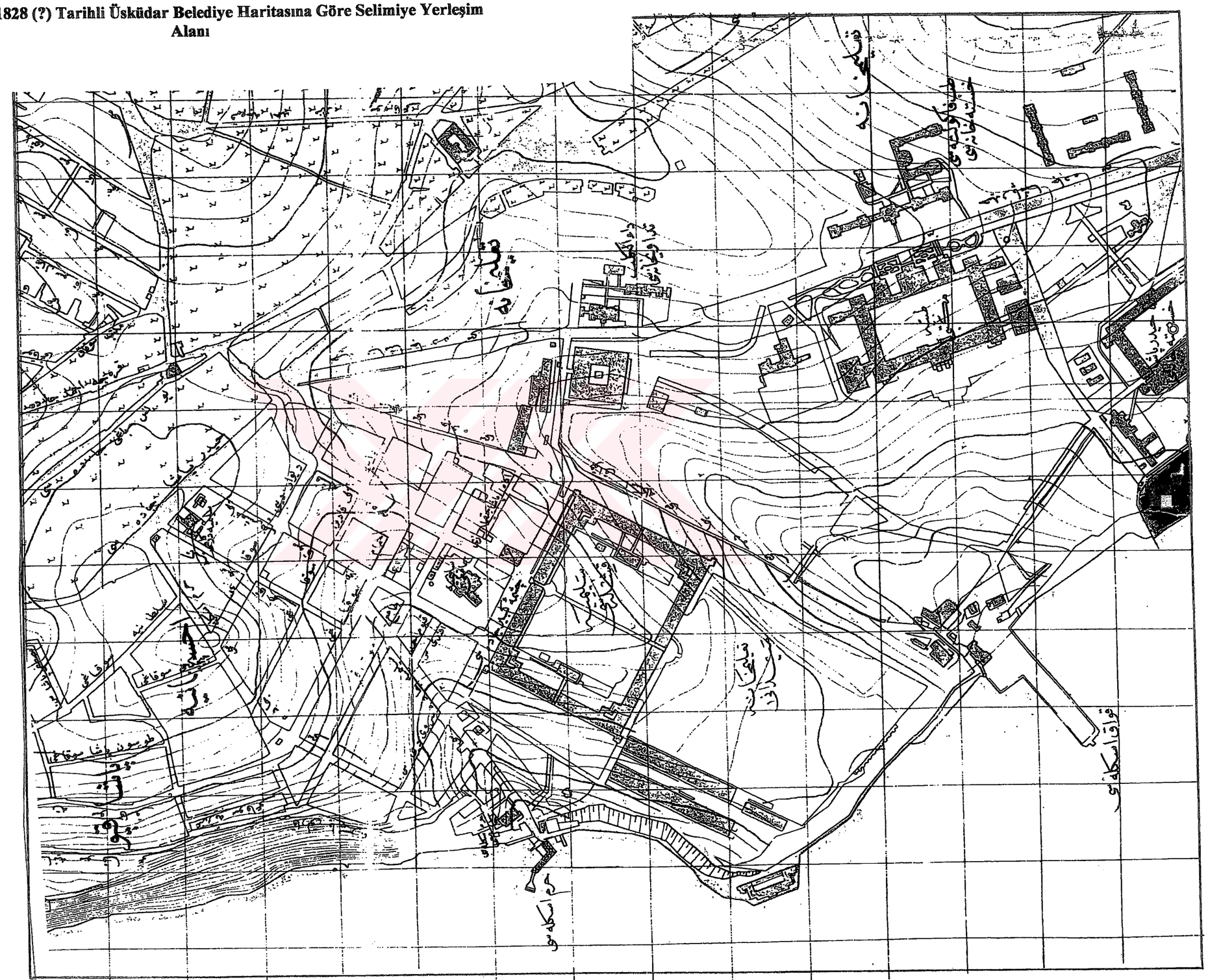
T.C. BAŞBAKANLIK ARŞİV GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Harita 4 Kırım Savaşı Sırasında Selimiye Kışlası ve Çevresi

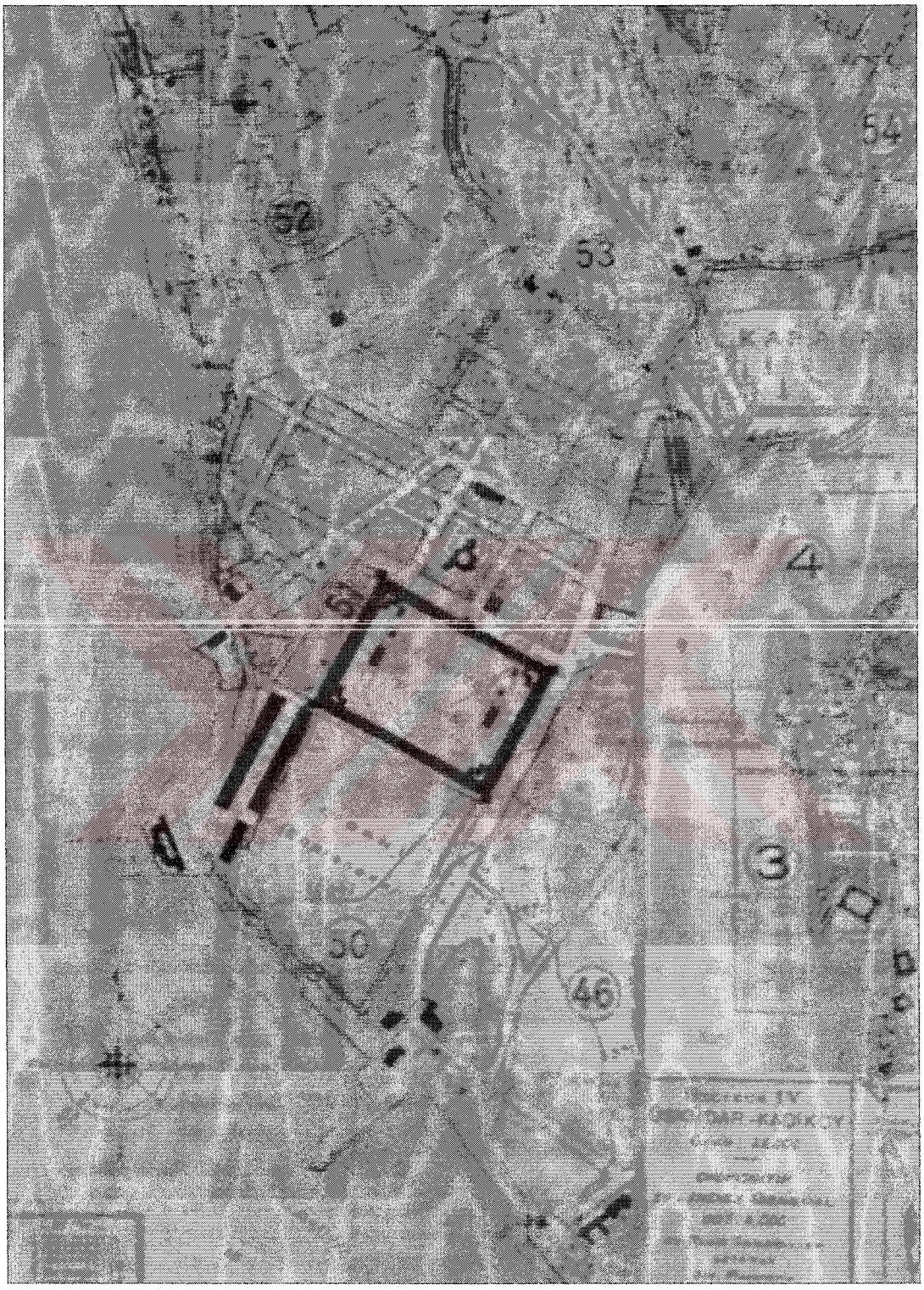

(www.florancenightingale-avening-angel.co.uk/oldscutarimap.jpg)

arita 5 **1828 (?) Tarihli Üsküdar Belediye Haritasına Göre Selimiye Yerleşim Alanı**

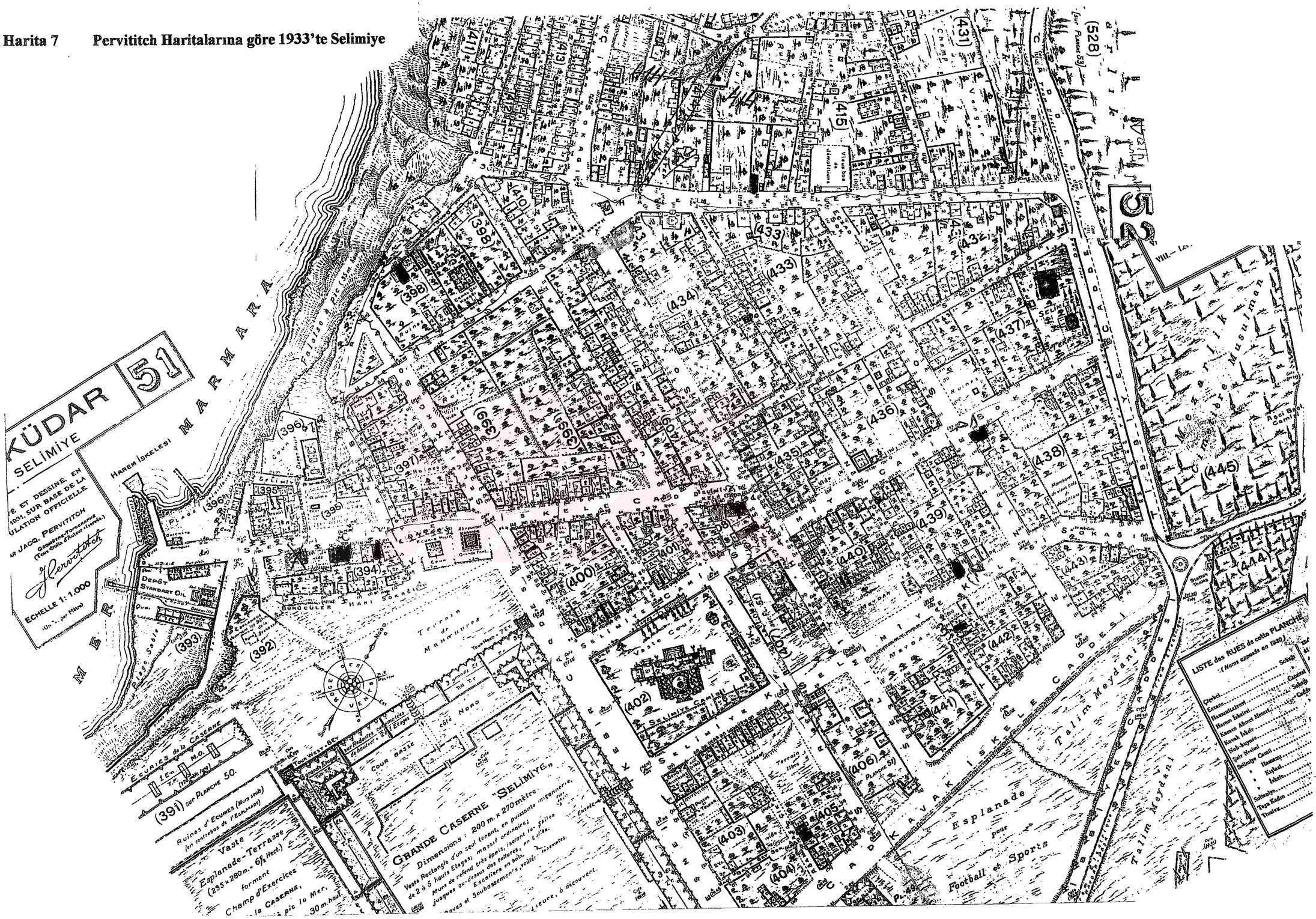

Harita 6 Selimiye Yerleşim Alanı ve Çevresi, 1933

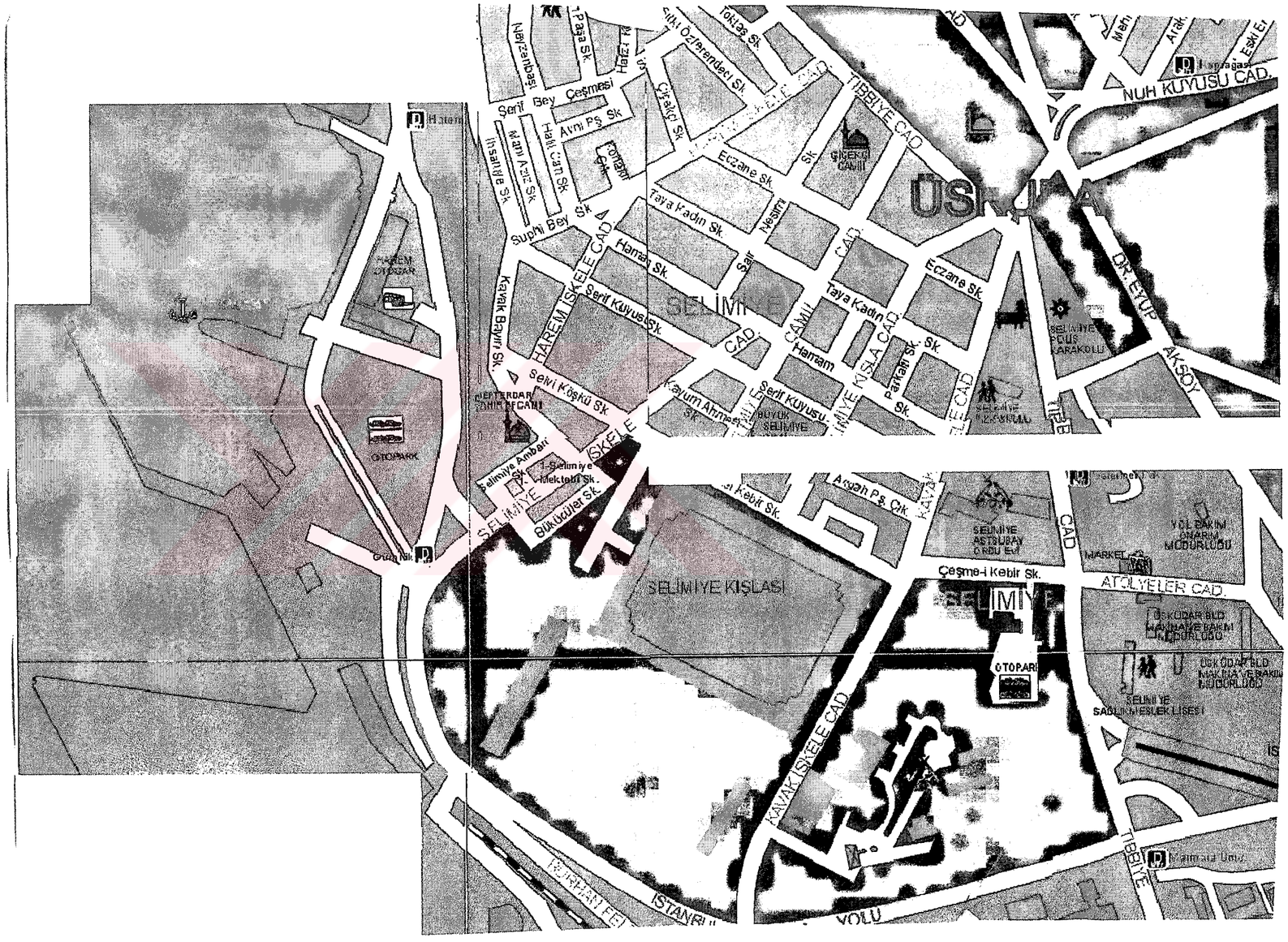

(Pervititch Haritası)

Harita 7 Pervititch Haritalarına göre 1933'te Selimiye

ÜSKÜDAR 51
SELIMIYE
LEVÉ ET DESSINÉ, EN 1931, SUR BASE DE LA RÉGULATION OFFICIELLE
PAR JACQ. PERVITITCH
ECHELLE 1: 1.000
MARMARA
Harem Iskelesi
Caserne "Selimiye"
Grande Caserne "Selimiye"
Dimensions: 200 m. x 270 mètre
Vaste Esplanade-Terrasse
Champ d'Exercices
Esplanade pour Football et Sports
Talim Meydani
Selimiye Camii
Selimiye Kislesi
Kavak Iskelesi
Depot Standart Oil Co.
Ecuries de la Caserne
Ruines d'Ecuries (Murs seuls)
Terrain de Manoeuvres
Cour basse
Cour Haute
Tour Nord-Ouest
Tour Nord-Est
Tour Sud-Ouest
Tour Sud-Est
Poste Sanitaire
Bureau de Douane
Vieux Cimetière
Vieux Cimetière de Selimiye
Vieux Cimetière Musulman
Pasa Bagi Cami
Vieux Cimetière de Capdesi
Vieux Cimetière de Kavak
Vieux Cimetière de Selimiye
Vieux Cimetière de Selimiye Kislesi
Vieux Cimetière de Selimiye Camii

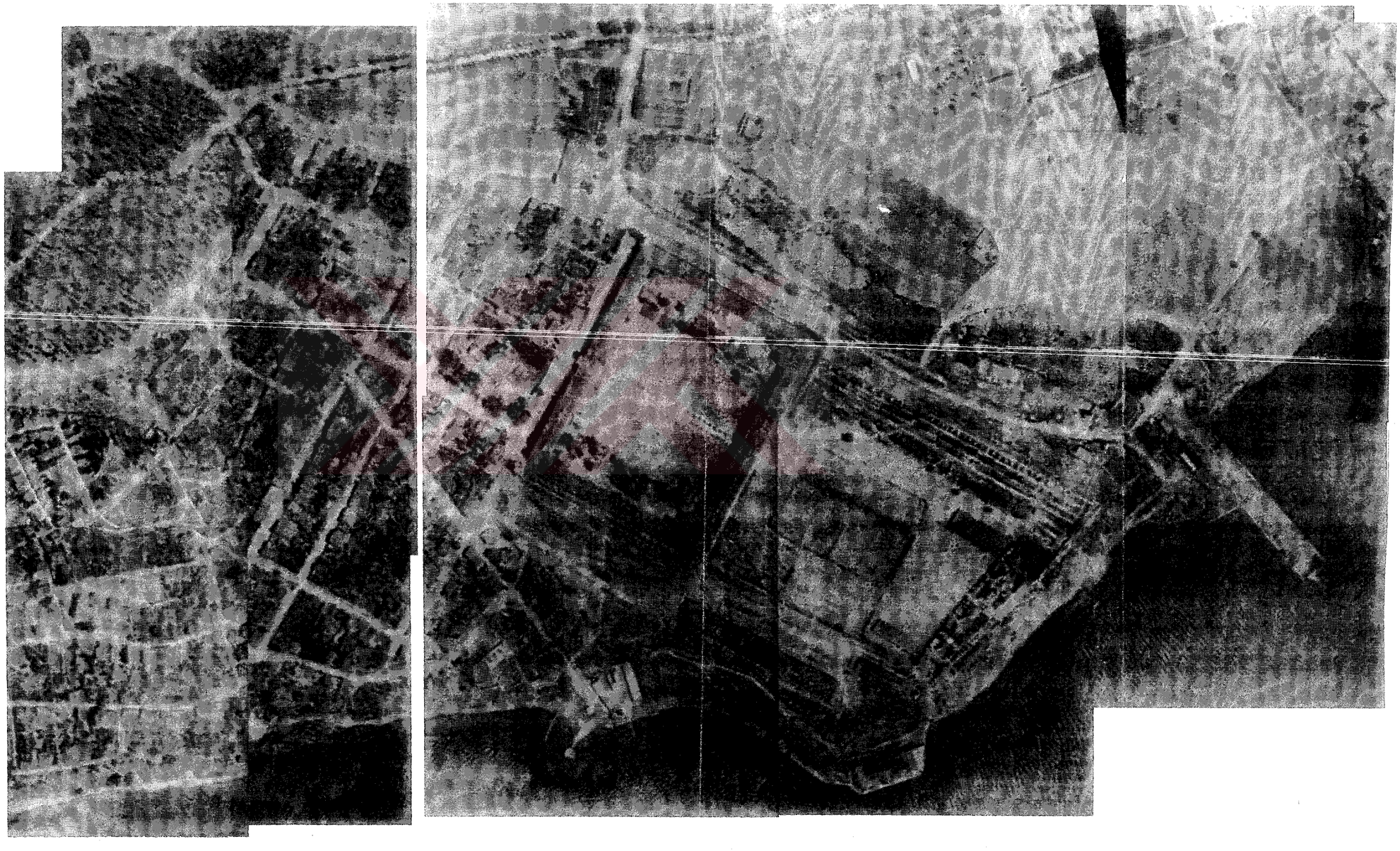
Harita 8 **Selimiye'nin günümüzdeki durumu**

HAVA FOTOĞRAFLARI

Hava Fotoğrafı 1 Selimiye Kışlası ve çevresinin hava fotoğrafı (1918)
Hava Fotoğrafı 2 Selimiye Kışlası ve çevresinin hava fotoğrafı

Hava Fotoğrafı 1 Selimiye Kışlası ve Çevresinin Hava Fotoğrafı (1918)

İTÜ. Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı Arşivi

Hava Fotoğrafı 2 Selimiye Yerleşim Alanı ve Çevresi

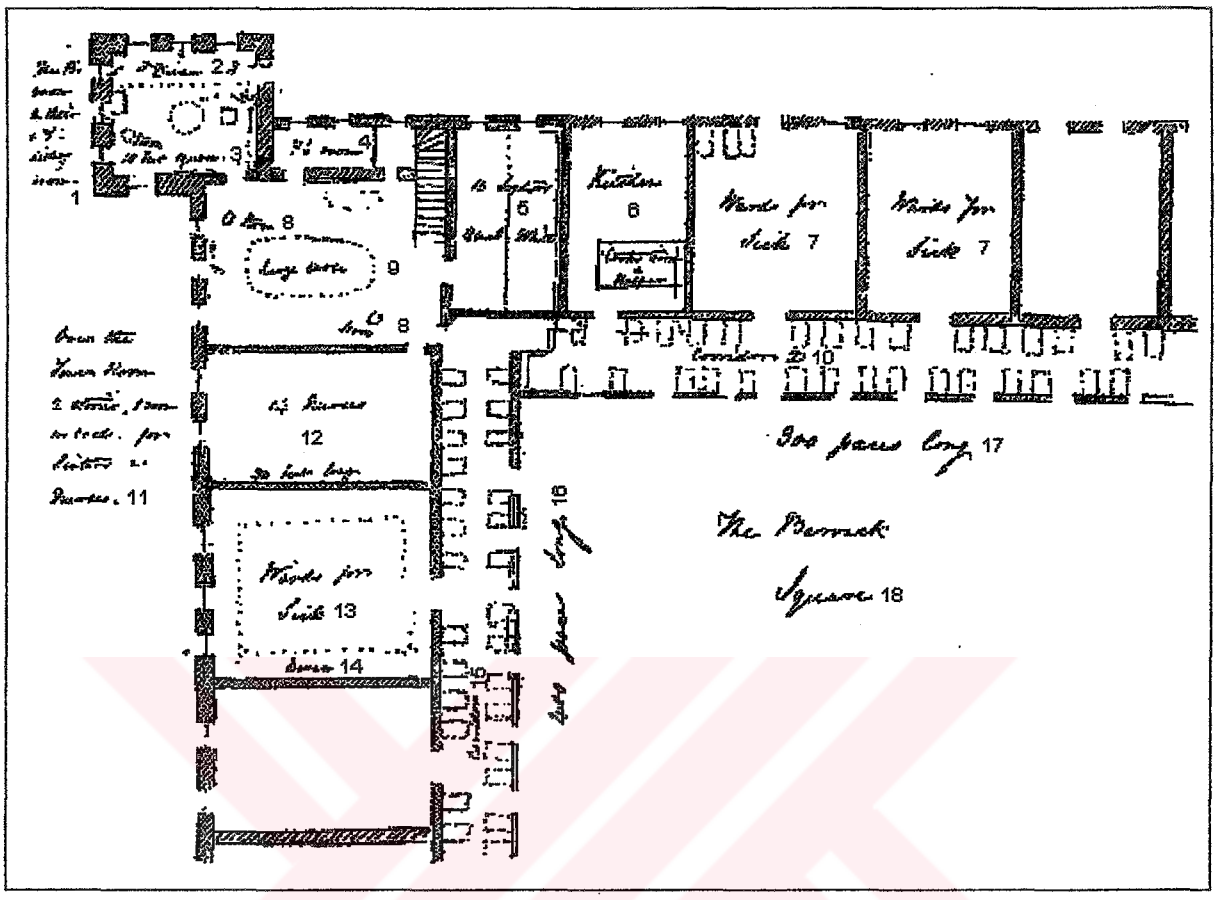

(www.istanbulmuzesi.org/sergiist)

PLANLAR ve PROJELER

Plan 1	Selimiye Kışlası'nın 1854-1856 yıllarına ait kısmî planı
Plan 2	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen komutanlık katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen zemin katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen 1. bodrum katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen 2. bodrum katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen kesitleri
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen kuzey ve güney cepheleri
	Selimiye Kışlası'nın 1960'lı yıllarda çizilen doğu ve batı cepheleri
Plan 3	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli zemin ve komutanlık katı planları
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli 1. Bodrum katı planı
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli 2. Bodrum ve 3. Bodrum katları planları
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli kesitleri ve iç cephelerinin çizimleri
	Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli dört cephesinin çizimleri

Plan 1 Kırım Savaşı (1854-1856) Sırasında Selimiye Kışlası'nın Kısmî Krokisi

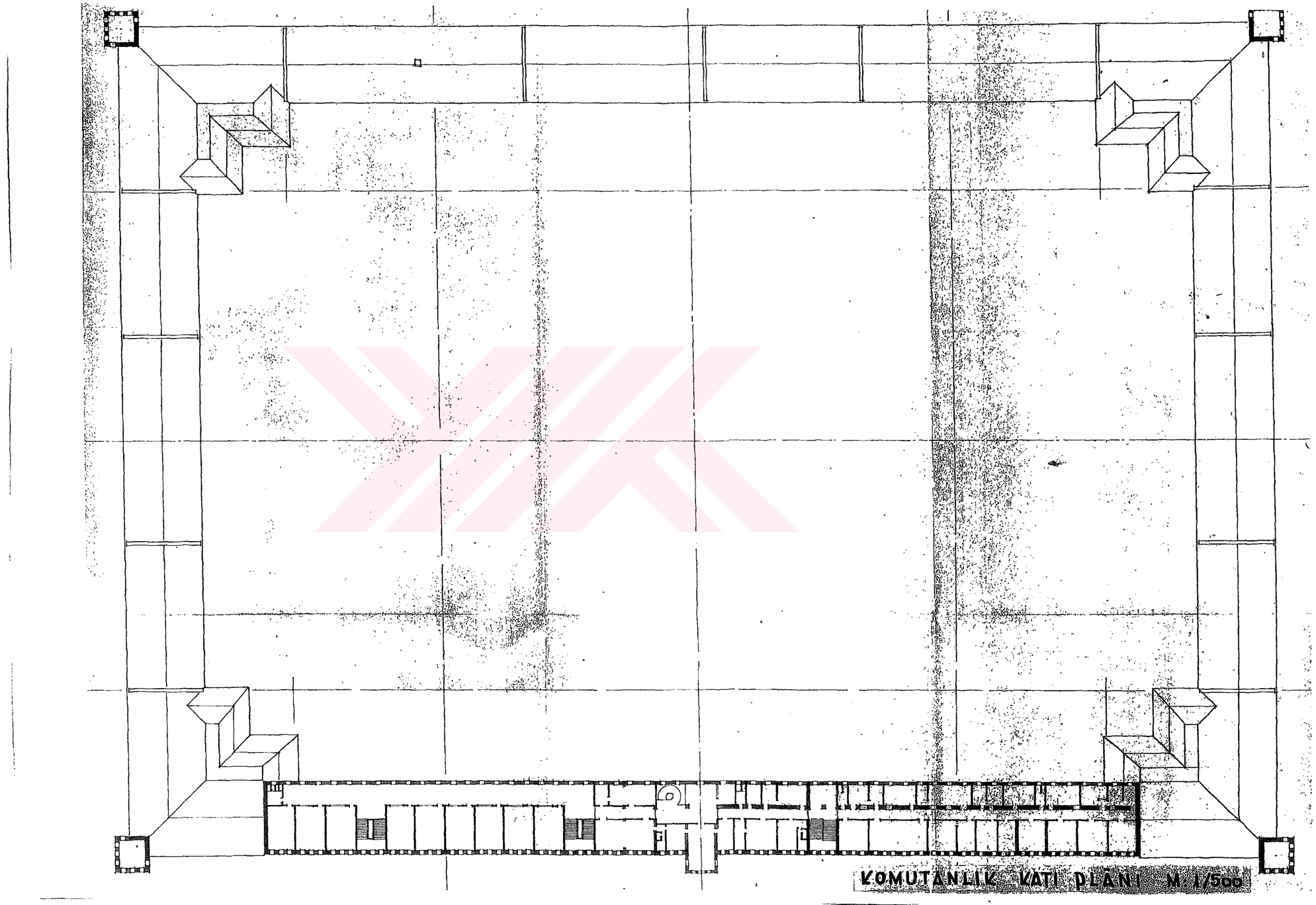

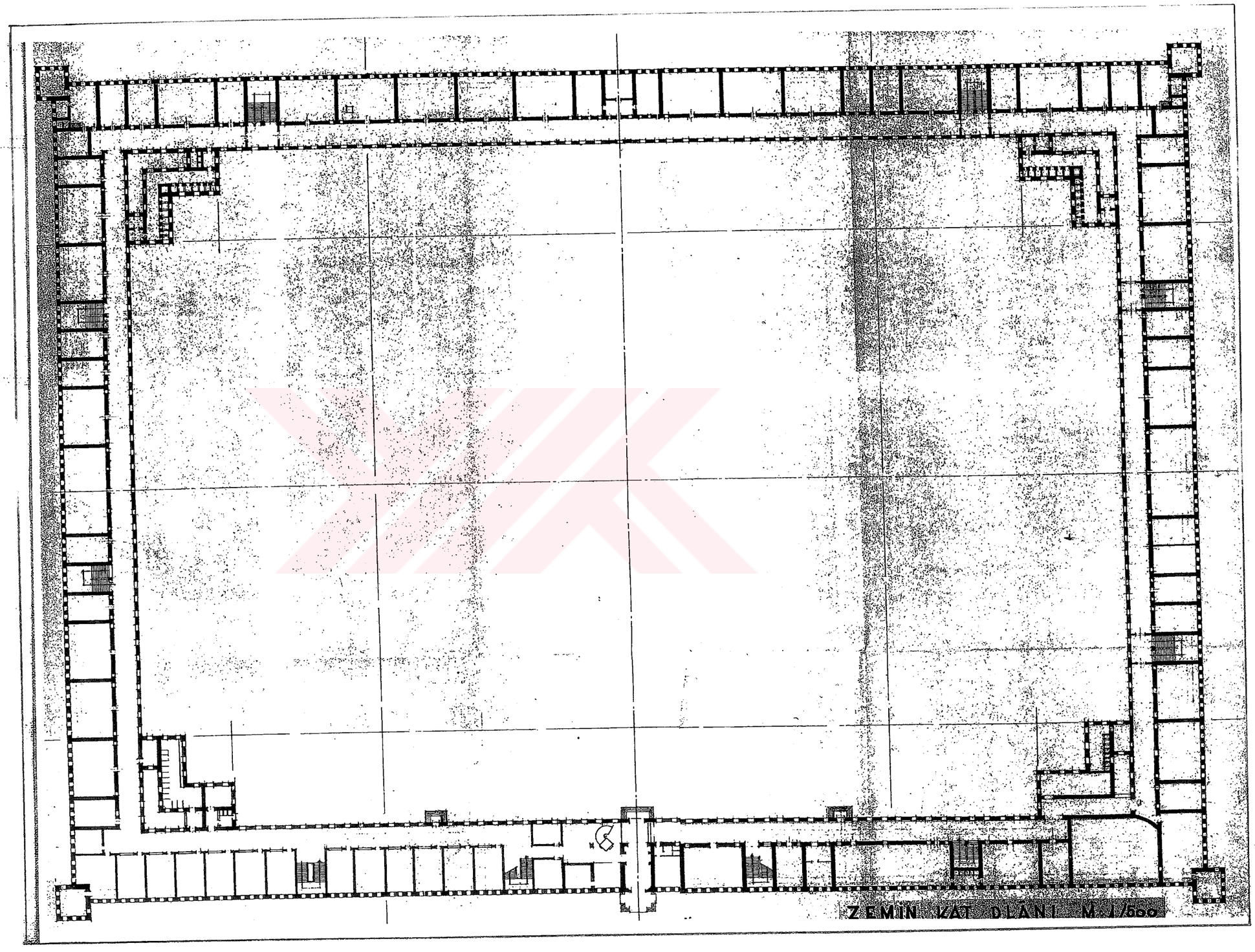
(www.counryjoe.com/nightingale/plan.htm)

Plan üzerindeki yazılar (Türkçeleştirilmiştir):

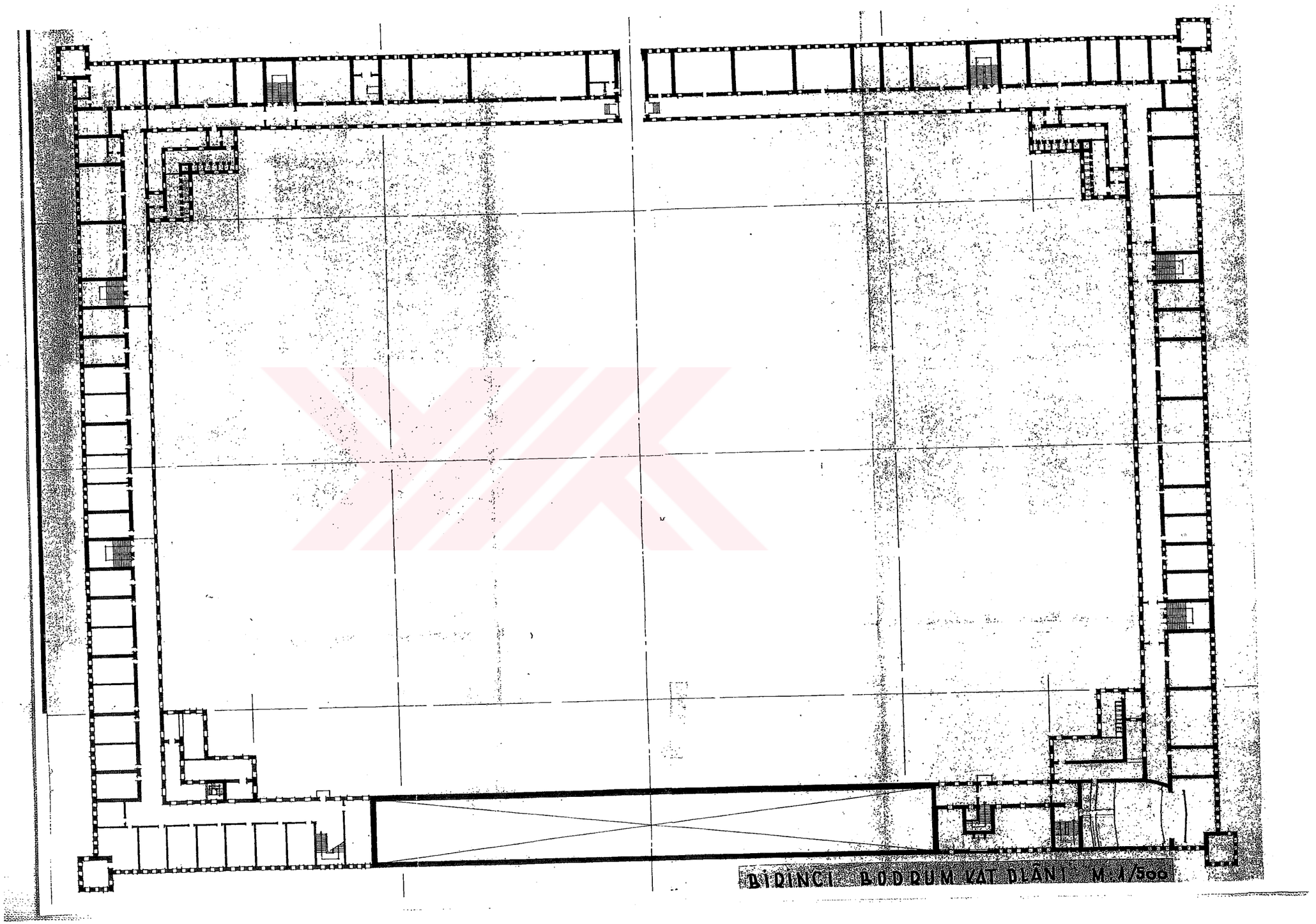
1. B'nin odası, onların ve F'nin oturma odası
2. Divan
3. Soba/ 18 "feet" kare
4. Nightingale'in odası
5. 16 hemşire/ siyah / beyaz
6. Mutfak / pişirme ve yardımcı odası
7. Hasta koğuşları
8. Soba
9. Büyük masa
10. D koridoru
11. Kulenin üzerinde, hemşireler için, her birinde bir oda bulunan iki kat var.
12. 14 hemşire / 30 feet uzunlukta
13. Hasta koğuşu
14. Divan
15. Koridor
16. 400 adım uzunlukta
17. 900 adım uzunlukta)
18. İç avlu

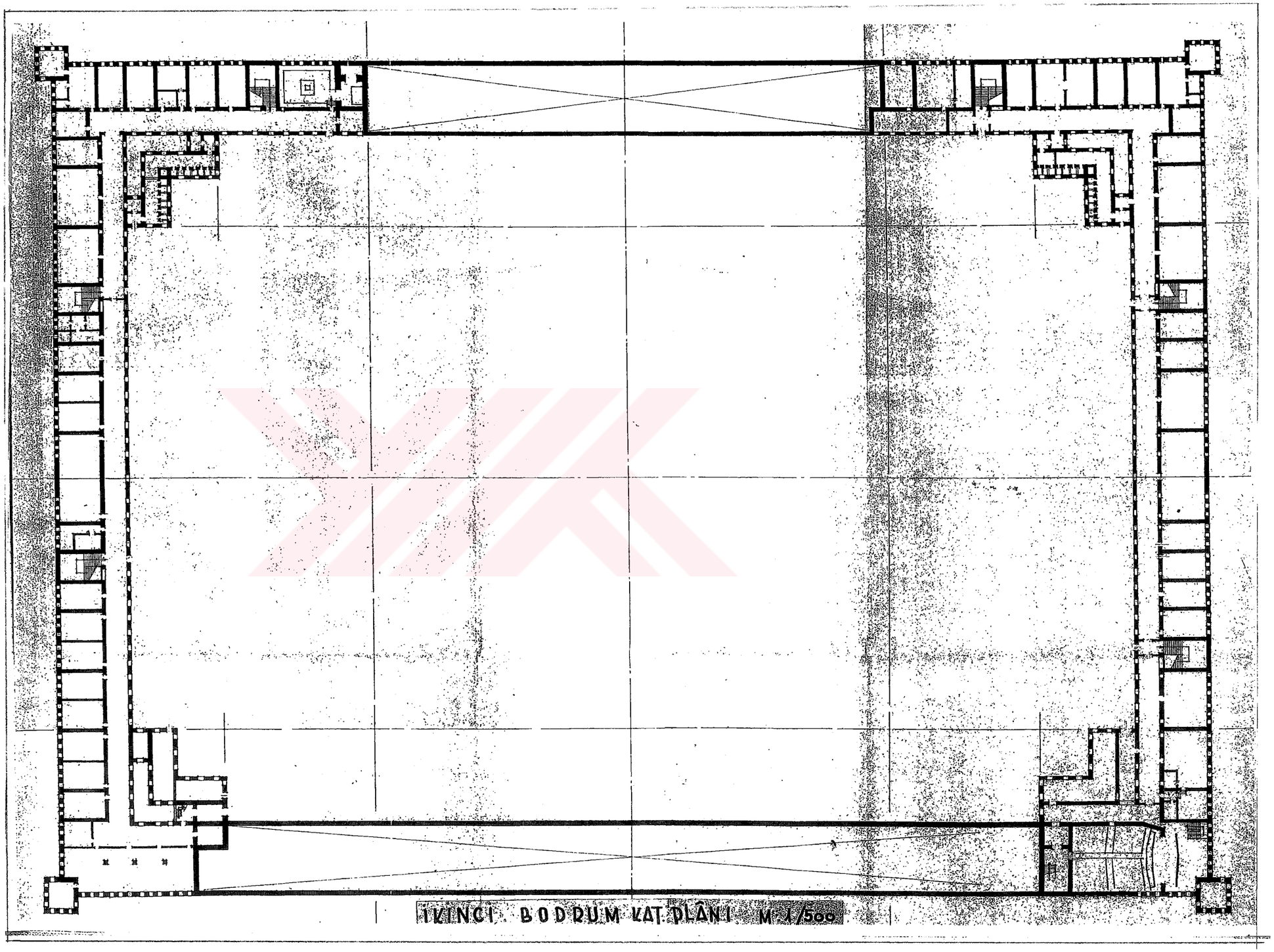
Plan 1 Selimiye Kışlası'nın 1960'lı Yıllarda Çizilen Kat Planları, Kesit ve Görünüşleri
(Güneri, 1966) (İÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Arşivi)

ZEMİN KAT PLANI M. 1/600

BİRİNCİ BODRUM KAT PLÂNI M.1/500

İKİNCİ BODRUM KAT PLANI M.1/500

Plan 3 Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli zemin ve komutanlık katı planları
Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli 1. Bodrum katı planı
Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli 2. Bodrum ve 3. Bodrum katları planları
Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli kesitleri ve iç cephelerinin çizimleri
Selimiye Kışlası'nın 1999 tarihli dört cephesinin çizimleri